CATALOGUE

OF THE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE INDIA OFFICE.

PART V.

Saṃskṛit Literature:

A. SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE.

IX. MEDICINE. X. ASTRONOMY AND MATHEMATICS. XI. ARCHITECTURE AND TECHNICAL SCIENCE.

EDITED BY

JULIUS EGGELING, PH.D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH.

London:

PRINTED BY ORDER OF THE SECRETARY OF STATE FOR INDIA IN COUNCIL.

1896.

LONDON:
PRINTED BY GILBERT AND RIVINGTON, LIMITED,
ST. JOHN'S HOUSE, CLERKENWELL.

PREFATORY NOTE.

The present part of the Catalogue is based, to a large extent, on materials left behind by my late friend and collaborator, Dr. Ernst Haas; and the same will be the case as regards the remaining sections of the work. Since the time when the MSS. here dealt with passed through Dr. Haas's hands—in the case of the majority of them upwards of twenty years ago—so many new MSS. have come to light, and so much has been done in the way of cataloging collections, and editing hitherto unpublished works, that his descriptions could not but be expected to require, not only a very thorough revision, but also very considerable alterations; and accordingly there is scarcely a single MS. among those noticed in the present part which has not been subjected to a renewed examination. In this work of revision Professor Aufrecht's *Catalogus Catalogorum* has been of great use to me; for, besides facilitating the task of cataloging Sanskrit MSS. generally, this work also proves an excellent guide to research by bringing out clearly the points on which additional information is still required regarding particular authors and works.

As in former parts, I have to express my sincere thanks to several scholars for valuable assistance rendered me during the progress of the work,—first and foremost to Professor Aufrecht for having again kindly taken upon himself the trouble of reading the proof-sheets, and for having offered numerous suggestions and corrections. To the late Professor R. von Roth, as well as to Professors Macdonell and Bendall, I am indebted for collations of passages of MSS. and editions within their reach; whilst Professor Kern I have to thank for suggestions regarding the classification of astronomical and astrological works, and Professor Kielhorn for the verification of several dates. In my constant dealings with the India Office Library I have met with unvarying courtesy and hearty co-operation on the part of Mr. Tawney and his staff, and have never appealed to them in vain when information was required regarding MSS. and editions in the Library.

J. EGGELING.

Edinburgh, *February* 1896.

CONTENTS OF PART V.

SANSKRIT LITERATURE :—

A. *Scientific and Technical Literature (continued)* :—

CORRECTIONS.

Page 942*b*, l. 8, *read* अक्षे(? अर्के) चेन्मधु लभ्येत° cf. p. 659*b*, l. 31.

,, 946*b*, l. 5, *read* न श्रेष्ठस्तरणि°

,, ,, l. 14, *read* शास्त्रत्रया[द्वंय]मिमं

,, 950*b*, l. 12, *read* °संप्रचक्ष्महे ।

,, 958*a*, l. 19, *separate* यावत्सप्त पयोधयः

,, 960*b*, l. 5, *read*: a treatise on the diagnosis of the principal diseases, ascribed to *Agniveśa*.

,, 976*a*, l. 24, *read* आहारो ऽव्यवहारश्च°

,, 977*b*, ll. 21–23. According to Prof. Aufrecht, the suggested date is untenable, *Nṛihari* and *Nṛisiṃha* being identical persons.

,, 979*b*, l. 30, Prof. Aufrecht suggests वैद्यस्य वाक्ये रतः ॥

,, 1013*b*, l. 17, *read* वृद्धिं ॥

,, 1014*a*, l. 21, *read*: the last two chapters, the 3rd and 4th.

,, 1028*a*, l. 32, *read* परिहृत्य.

,, 1030*a*, l. 35, *separate* कर्णौ कृता कृतधियां°.

IX. Medicine (Āyurveda, Vaidyaśāstra).

A. Complete Systems of Medicine.

2637.

335. Foll. 480; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing (the last leaf by a different hand from the rest); nine lines in a page. Fol. 322 is misplaced between foll. 421 and 422.

Carakasaṃhitā, the famous synopsis of medical science, which, according to the tradition recorded in it, was derived from divine revelation, and having been propounded ultimately by *Ātreya Punarvasu,* was collected by one of his pupils, *Agniveśa,* into a *tantra,* and subsequently remodelled by *Caraka.*

According to Bīrūnī ('India,' transl. by E. Sachau, vol. i. p. 158–9; cf. Reinaud, Mémoire Géog. sur l'Inde, p. 316), *Caraka*—i.e. 'the intelligent one'(!)—was at that time believed to be only another designation for the *Ṛishi Agniveśa;* whilst *Bhāvamiśra,* in his *Bhāvaprakāśa,* on the other hand, makes him to be no other than the god *Hari* himself.

The work has been edited by *Pandit Jībānanda Vidyāsāgara* (Calc. 1877). According to this edition, the work consists of eight *sthānas,* viz. the *Sūtra, Nidāna, Vimāna, Śārīra, Indriya, Cikitsita, Kalpa* and *Siddhisthāna.* This division agrees so far with the statement of *Madhusūdana,* in his *Prasthānabheda* (Ind. Stud., i. p. 9), according to which the *Āyurveda,* as finally arranged by *Caraka,* consists of eight *sthānas.* Our MSS. seem to reflect a similar division, which, however, has been to some extent obscured by the colophons added by scribes. In the present MS. the *Rasāyana* and *Vājīkaraṇa* sections are treated as two different *sthānas* consisting of four *adhyāyas* each. The colophons of these chapters, however, do not agree in this respect with their opening *ślokas,* in which the chapters are called *pādas* instead of *adhyāyas.* Hence the Calc. editor is clearly right in making these two sections two *adhyāyas* of four *pādas* each. Moreover, it is only in this way that the total number of 120 *adhyāyas,* of which the whole work is stated to consist, is obtained. The chief cause of the confusion in the MSS. (cf. also Prof. von Roth's article in the Zeitschr. d. Deutschen Morg. Ges., vol. xxvi. p. 441 seq.) is evidently the position of these two sections, which in one of our MSS. are included in the preceding fifth *sthāna,* the *Indriyasthāna.* We have in the following analysis followed the division adopted in the Calc. edition, except in that a kind of independent position is allowed to the *Rasāyana* and *Vājīkaraṇa* sections between the fifth and sixth *sthānas,* so as to leave it doubtful to which of the two they belong. In the present MS. these two sections are displaced after the *Cikitsitasthāna.*

I. *Sūtrasthāna.*—*Adhyāyas* 1–4. *bheshajacatushka**:—1. (fol. 7*b*) *dīrghajīvitīya adhyāyaḥ;* 2. (fol. 9*a*) *apāmārgataṇḍulīya;* 3. (fol. 11*a*) *āragvadhīya;* 4. (fol. 15*b*) *shaḍvirecanaśatīya* (further details on the subject of purgatives being promised in the *Kalpopanishad*); [5–8. *svasthavṛittacatushka:*] 5. (fol. 20*a*) *mātrāśitīya;* 6. (fol. 22*b*) *tasyāśitīya* (from "*tasya,* viz. *ṛitor, aśita*" in a *śloka* at the end); 7. (fol. 26*b*) *na-vegāndhāraṇīya;* 8. (fol. 30*a*) *indriyopakramaṇīya;* [9–12. *nirdeśacatushka:*] 9. (fol. 31*a*) *khuḍḍāka* (i.e. *kshudraka*) *catushpāda;* 10. (fol. 33*a*) *mahācatushpāda;* 11. (fol. 38*b*) *tisraishaṇīya,*

* The *catushkas* are not marked in this MS., except after the fourth *adhyāya.*

(the three wishes of man being *prāṇa, dhana, paraloka*); 12. (fol. 41*a*) *vātakalākalīya;* [13–16. *kalpanācatushka* :] 13. (fol. 46*a*) *snehādhyāya ;* 14. (fol. 50*b*) *svedādhyāya ;* 15. (fol. 54*a*) *upakalpanīya* (provisional measures); 16. (fol. 56*a*) *cikitsāprābhṛitīya ;* [17–20. *rogacatushka* :] 17. (fol. 62*a*) *kiyantaḥ-śirasīya* (diseases of the head and heart); 18. (fol. 65*b*) *triśophīya ;* 19. (fol. 68*a*) *ashtodarīya ;* 20. (fol. 72*a*) *mahārogādhy.;* [21–24. *yojanācatushka* :] 21. (fol. 75*b*) *ashṭau-ninditīya* ("*ashṭau ninditāḥ purushāḥ*") ; 22. (fol. 77*a*) *laṅghanavṛiṃhaṇīya ;* 23. (fol. 79*a*) *santarpaṇīya ;* 24. (fol. 81*b*) *vidhiśoṇitīya ;* [25–28. *annapānacatushka* :] 25. (fol. 88*b*) *yajjapurushīya* (*kiṃ nu bho purusho yajjas tajjās tasyāmayāḥ smṛitāḥ*); 26. (fol. 98*a*) *ātreyabhadrakāp(y)īya ;* 27. (fol. 114*a*) *annapānavidhi;* 28. (fol. 117*a*) *vividhāśitapītīya ;* 29. (fol. 119*a*) *daśaprāṇāyatanīya ;* 30. (fol. 125*a*) *daśa-(mahā)mūlīya.* Col.: इति श्रीचरकसंहितायां सूत्रस्थाने सार्धत्रिसहस्रं नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥

II. *Nidānasthāna.*—1. (fol. 129*a*) *sarvajvara-nidāna ;* 2. (fol. 131*a*) *raktapitta ;* 3. (fol. 133*b*) *gulma ;* 4. (fol. 137*a*) *prameha ;* 5. (fol. 139*b*) *kushṭha ;* 6. (fol. 142*b*) *śosha ;* 7. (fol. 146*a*) *unmāda ;* 8. (fol. 148*b*) *apasmāra.*

III. *Vimānasthāna.*—1. (fol. 153*a*) *rasavimāna ;* 2. (fol. 155*a*) *trividhakukshivimāna ;* 3. (fol. 161*b*) *janapadoddhvaṃsanīya adhy.;* 4. (fol. 163*a*) *triroga(viśesha)vijñānīya adhy.;* 5. (fol. 166*a*) *srotovimāna ;* 6. (fol. 169*b*) *rogānīkavimāna ;* 7. (fol. 175*a*) *vyādhitarūpīya vimāna ;* 8. (fol. 199*a*) *rogabhishajjitīya* (°*jyitīya*, ed.)

IV. *Śārīrasthāna.*—1 (fol. 205*b*) *katidhāpurushīya-śārīra ;* 2. (fol. 208*a*) *atulyagotrīya ;* 3. (fol. 213*a*) *khuḍḍīkā-garbhāvakrānti ;* 4. (fol. 218*a*) *mahatī-garbhāvakrānti ;* 5. (fol. 221*a*) *purushavicaya ;* 6. (fol. 225*a*) *śarīravicaya ;* 7. (fol. 227*b*) *śarīrasaṃkhyā ;* 8. (fol. 242*a*) *jātisūtrīya-śārīram.*

V. *Indriyasthāna.*—1. (fol. 244*a*) *varṇasvarīya ;* 2. (fol. 245*a*) *pushpituka-indriya ;* 3. (fol. 246*a*) *parimarśanīya ;* 4. (fol. 247*a*) *indriyānīka* [*indriya*]; 5. (fol. 249*a*) *pūrvarūpīya ;* 6. (fol. 250*a*) *katamāni-śarīrīya ;* (i.e. *katamāni śarīrāṇi*); 7. (fol. 251*b*) *yatrarūpīya* (signs from which to recognise that life is extinct; *pūrvarūpīya*, ed.); 8. (fol. 252*b*) *vākśirasīya ;* 9. (fol. 253*b*) *yasya-śyāvanimittīya ;* 10. (fol. 254*b*) *sadyomaraṇīya ;* 11. (fol. 255*b*) *aṇujyotirīya ;* 12. (fol. 259*a*) *gomayacūrṇīya.*

Rasāyana.—1. (fol. 463*b*) *abhayāmalakīya ;* 2. (fol. 466*b*) *prāṇakāmīya ;* 3. (fol. 469*b*) *karapracitikīya ;* 4. (fol. 473*a*) *āyurvedasamutthānīya.* Each of these four chapters (called *adhyāya* in the colophons) begins : अथातः (अभयामलकीयं etc.) रसायनपादं व्याख्यास्यामः ॥

Col.: इति श्रीचरकसंहितायां रसायनस्थाने आयुर्वेदसमुत्थानीयो नाम चतुर्थो ऽध्यायः ॥ समाप्तं चेदं रसायनस्थानं षष्ठं (corr. सप्तं) ॥

Vājīkaraṇa.—1. (fol. 475*b*) *saṃprayogaśaramūlīya ;* 2. (fol. 477*a*) *āsiktakshīrīya ;* 3. (fol. 478*a*) *māshaparṇabhṛitīya ;* 4. (fol. 480*b*) *pumān-jātabalādikam.* Each of those four chapters (called *adhyāya* in the colophons) begins : अथातः (संप्रयोगशरमूलीयं etc.) वाजीकरणपादं व्याख्यास्यामः ॥

The last leaf (of the volume) has been supplied by another hand. Col.: इति श्रीचरकसंहितायां वाजीकरणस्थाने पुमान् जातबलादिको नाम चतुर्थो ऽध्यायः ॥ समाप्तेदं वाजीकरणस्थानमष्टमं ॥

VI. *Cikitsitasthāna.**—1. (fol. 272*b*) *jvara-*

* In two of the colophons of chapters it is called *Cikitsāsthāna.*

cikitsitam;* 2. (fol. 277*a*) *raktapitta-c.*; 3. (fol. 284*b*) *gulma-c.*; 4. (fol. 287*b*) *pramehac.*; 5. (fol. 295*a*) *kushṭhac.*; 6. (fol. 302*b*) *rājayakshmac.*; 7. (fol. 307*b*) *unmādac.*; 8. (310*b*) *apasmārac.*; 9. (fol. 314*b*) *kshatakshīṇac.*; 10. (fol. 320*a*) *śvayathuc.*; 11. (fol. 328*b*) *udarac.*; 12. (fol. 340*b*) *arśaśc.*; 13. (fol. 349*b*) *grahaṇīdoshac.*; 14. (fol. 355*a*) *pāṇḍurogac.*; 15. (fol. 361*b*) *hishkā* (*hikkā*)*śvāsac.*; 16. (fol. 370*b*) *kāsac.*; 17. (fol. 375*b*) *atīsārac.*; 18. (fol. 378*a*) *chardic.*; 19. (fol. 385*a*) *visarpac.*; 20. (fol. 388*a*) *tṛishṇāc.*; 21. (fol. 398*b*) *vishac.*; 22. (fol. 407*a*) *madātyayac.*; 23. (fol. 412*a*) *dvivraṇīyac.*; 24. (fol. 426*a*) *trimarmīyac.*; 25. (fol. 428*b*) *ūrustambhac.*; 26. (fol. 438*a*) *vātavyādhic.*; 27. (fol. 444*b*) *vātaraktac.*; 28. (fol. 459*a*) *yonidoshavyāpaccikitsitam.*

It ends:

अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते ।
चिकित्सितमिदं स्थानमष्टमं परिपूर्यते ॥

इति श्रीचरकसंहितायां चिकित्सितस्थाने योनिदोषव्यापच्चिकित्सितं नामाष्टविंशो ऽध्यायः ॥ समाप्तं चेदं चिकित्सितस्थानमष्टमं ॥

The MS. is noticed in Dietz' Anal. Med., p. 128.

[H. T. Colebrooke.]

* The Calc. edition, counting the *Rasāyana* and *Vājīkaraṇa* as *adhy.* 1 and 2 (each consisting of four *pādas*), has the remaining 28 *adhyāyas* of the *Cikitsitasthāna* in the following order:—3. *jvaracikitsitam*; 4. *raktapitta*; 5. *gulma*; 6. *prameha*; 7. *kushṭha*; 8. *rājayakshma*; 9. *arśasām cik.*; 10. *atisāra*; 11. *vīsarpa*; 12. *madātyaya*; 13. *dvivraṇīya*; 14. *unmāda*; 15. *apasmāra*; 16. *kshatakshīṇa*; 17. *śvayathu*; 18. *udara*; 19. *grahaṇīdosha*; 20. *pāṇḍuroga*; 21. *hikkāśvāsa*; 22. *kāsa*; 23. *chardi*; 24. *tṛishṇā*; 25. *visha*; 26. *trimarmīya*; 27. *ūrustambha*; 28. *vātavyādhi*; 29. *vātaśoṇita* (20-29 wrongly numbered 18-27); 30. *yonivyāpaccikitsitam*. The only other MS. of the *Cikitsitasthāna* in our collection (MS. 359, no. 2643 below) follows the same order of sections as our MS. above.

2638.

1535. Foll. 60; size 11 in. by 4½ in.; fair Devanāgari writing of 1733 A.D.; ten lines in a page.

Carakasaṃhitā. The remaining sections.

VII. *Kalpasthāna.*—1. (fol. 5*b*) *madanakalpa*; 2. (fol. 6*a*) *jīmūta-k.*; 3. (fol. 7*a*) *ikshvāku-k.*; 4. (fol. 8*a*) *dhāmārgava-k.*; 5. (fol. 8*b*) *vatsaka-k.*; 6. (fol. 9*b*) *kṛitavedhana-k.*; 7. (fol. 12*b*) *śyāmātrivṛit-k.*; 8. (fol. 13*b*) *caturaṅgula-k.*; 9. (fol. 14*a*) *tilvaka-k.*; 10. (fol. 15*a*) *sudhā-k.*; 11. (fol. 16*a*) *śaṅkhinī-k.*; 12. (fol. 20*a*) *dantīdravantī-kalpa* (ending with a discussion on the two kinds of apothecaries' weights, *kaliṅgamāna* and *māgadhamāna*; preference being given to the latter).

It ends:

विधिश्चावस्थिको मानं स्नेहपाकश्च दर्शितः ॥
अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते ।
परिशिष्टं दार्घबलं सप्तमं स्थानकल्पनं ॥

इति श्रीचरकसंहितायां कल्पस्थानं नवमं(!) ॥

VIII. *Siddhisthāna.*—1-11. *pañcakarmādhikāra*: 1. (fol. 23*b*) *kalpanāsiddhivarṇana*; 2. (fol. 27*b*) *pañcakarmīyasiddhivarṇana*; 3. (fol. 31*b*) *vastikarmīya-siddhiv.*; 4. (fol. 34*a*) *snehavyāpat-s.*; 5. (fol. 35*a*) *netravastivyāpat-s.*; 6. (fol. 39*a*) *vamanavirecanavyāpat-s.*; (this *adhyāya* is numbered the 18th, as if from the beginning of the *Kalpasthāna*); 7. (fol. 41*b*) *vastivyāpat-s.*; 8. (fol. 43*b*) *prasṛitayonigā* (r. with ed. *yogikā*)-*s.*; 9. (fol. 49*a*) *trimargīyā-s.*; 10. (fol. 51*a*) *vasti-s.*; 11. (fol. 53*a*) *phalamātrā-siddhivarṇana.*

Colophon: इति श्रीचरकसंहितायां पंचकर्माधिकारे फलमात्रासिद्धिवर्णनो नामैकादशो ऽध्यायः ॥ समाप्तो ऽयं पंचकर्माधिकारः ॥

12. *uttarasiddhi.* Towards the end (fol. 58*b*)

the following passage occurs, only partially contained in the edition :

कर्मणां वमनादीनामसम्यक्करणापदां ।
यत्रोक्तं (यत्रोक्तं ed.) साधनं स्थाने सिद्धिस्थानं तदुच्यते ॥
इत्यध्यायशतं विंशमात्रेयमुनिवाङ्मयं ।
हितार्थं प्राणिनां प्रोक्तमग्निवेशेन धीमता ॥
दीर्घमायुर्यशः स्वाख्या (!) त्रिवर्गं चापि पुष्कलं * ।
सिद्धिं चानुत्तमां लोके लभते (प्राप्नोति ed.) विधिना पठन् ॥
संक्षिपत्यतिविस्तीर्णं लेशोक्तं विस्तृणोति च † ।
[संस्कर्ता कुरुते तंत्रं पुराणं च पुनर्नवं ॥ ed.]
अतस्तंत्रोत्तममिदं चरकेणाग्र्यबुद्धिना ।
संस्कृतं तत्र संपूर्णं विभागेनोपलभ्यते ॥
तच्छंकरं भूतपतिं संप्रसाद्य समापयन् ।
अखंडार्छे (? र्थं) दृढवलो जातः पांचनदे पदे ॥
कृत्वा वहुभ्यस्तंत्रे [भ्यो] विशेषाञ्छा (!) शिलोच्चयं ।
सप्तदशौषधध्यायाः (!) सिद्धकल्पैरपूरयत् ॥
दृढमनुन (!) शब्दार्थं तंत्रदोषविवर्जितं ।
षट्त्रिंशद्भिर्विचित्रगुणिभिर्भूषितं (!) तंत्रयुक्ति [भिः] ‡ ॥
तत्राधिकरणे °

It ends :

इदमखिलमधीत्य सम्यगर्थान्
विमृशति (विदिशति ed.) योऽविमनाः प्रयोगनित्यः ।
स मनुजसुखजीवितप्रदाता (सममनुज° ed.)
भवति च धीधृतिबृद्धिसिद्धिवृद्धः § ॥
अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते ।
सिद्धिस्थानमिदं श्रेष्ठमष्टमं परिपूर्यते ॥
जनो ऽनंतस्तावच्चिरवधिरिति निवहो (!)
न संख्यातुं शक्या वहुविधरसा द्रव्यगतयः ।
विचित्राः संयोगाः परिणतिरपूर्वेति च कुतश्
चिकित्सायाः परतरतियुगलस्तैरपि नरः (!) ॥
मरणं प्राणिनां दृष्टमायुः पुण्यो भयक्षयात् ।
तयोरप्यक्षया दृष्टं विषमापरिहारिणं ॥
द्रव्यमेकरसं नास्ति न रोगोऽप्येकदोषतः ।
यो ऽधिकस्तेन निर्देशः क्रियते रसदोषयोः ‖ ॥

इति श्रीचरकसंहितायामुत्तरसिद्धिवर्णनो नाम ॥ संपूर्णो ऽयं चरकमिति (!) समाप्तः ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 137.

[H. T. Colebrooke.]

* दीर्घमायुर्यशः प्रज्ञामारोग्यं चापि पुष्कलां । ed.

† विस्तारयति लेशोक्तं संक्षिपत्यतिविस्तरम् ed.

‡ These last four *ślokas* are omitted in the edition.

§ भवति धृतिस्मृतिबुद्धिधर्मवृद्धः । ed.

‖ The last four *ślokas* are omitted in the edition.

2639.

1903. Foll. 74; size 11 in. by 5in.; clear modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

A fragment of the *Sūtrasthāna* of the *Carakasaṃhitā*.

In the first *adhyāya* a considerable amount is omitted, and the whole ends abruptly on fol. 73*b*, 1, a few *ślokas* before the end of the 18th *adhyāya*; the remaining page and a half being occupied by a kind of *anukramaṇikā*.

The first leaf is marked चरकसुश्रुत°, the others सुश्रुत°; and the real title does not occur in any of the colophons. [Dr. J. Taylor.]

2640.

881. Foll. 105 (only 101 of which are numbered, the others having been added by a different hand); size 8 in. by 10¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1806 A.D.; twenty lines in a page.

Carakasaṃhitā, sthānas II.–V.

II. *Nidāna*, ends fol. 16*b*; III. *Vimāna*, fol. 51*a*; IV. *Śārīra*, fol. 84*a*; V. *Indriya*, fol. 97*b*. This is followed by a fragment of the *Rasāyana*, which breaks off in the second *adhyāya* (or *pāda*) on fol. 102*a* (fol. 464*b*, l. 4, in MS. 335; Calc. ed. p. 439, l. 2).

Then follows a fragment of the *Dīrghajīvitādhyāya*, or first *adhyāya* of the *Sūtrasthāna*, ending on l. 9 inf. of the last page.

An index to the several *adhyāyas* is appended on a separate leaf.

On the outside page the title *Agniveśa-tantra* is inscribed; cf. Dietz, Anal.. Med., p. 143. [H. T. COLEBROOKE.]

2641, 2642.

1445a & b. Foll. 45 and 46; size 11½ in. by 4¾ in.; clear Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine and ten lines in a page.

Carakasaṃhitā, sthānas iii. and v.

a. Indriyasthāna.

As if part of it, this is followed on fol. 21*a* by the (four *pādas* of the) *Rasāyana*: अथातो भव्यामलकीयं रसायनमिंद्रियं व्याख्यास्यामः॥° with the colophon: रसायनानि समाप्तानि॥ and this, on fol. 37*a*, by the (four *pādas* of the) *Vājīkaraṇa*, अथातः संयोगशरीरमूलीयं वाजीकरणपादं व्याख्यास्यामः॥

The final colophon represents the whole as forming *sthāna* V.: इति पुमान् ज्ञातबलादिकानि वाजीकरणानि समाप्तानि॥ इति चरकसंहितायां पंचमं इंद्रीस्थानं(!) समाप्तं॥

b. Vimānasthāna. [H. T. COLEBROOKE.]

2643.

359. Fol. 186; size 10¾ in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1770 A.D.; eleven lines in a page.

Cikitsāsthāna of the *Carakasaṃhitā.* Incomplete.

The order of chapters is the same as in MS. 335; *jvarakīya-cikitsitam* beg. fol. 1*b*; *raktapitta* fol. 13*b*; *gulma* fol. 18*b*; *prameha* fol. 25*b*; *kushṭha* fol. 29*a*; *rājayakshma* fol. 36*a*; *unmāda* fol. 43*b*; *apasmāra* fol. 48*a*; *kshatakshīṇa* fol. 50*a*; *śvayathu* fol. 53*b*; *udara* fol. 59*a*; *arśasāṃ cikitsitam* fol. 67; *grahaṇīroga* fol. 78*b*; *pāṇḍuroga* fol. 87*a*; etc.

The original MS. terminates at the end of fol. 185, in the 28th *adhyāya* (viz. at fol. 451*a*, l. 4, of MS. 335; Calc. ed. p. 849, *śl.* 5); a second hand having completed this *śloku* on a fresh leaf, and added the colophon: इति चरकसंहितायां चिकित्सास्थानं संपूर्णमिति॥

अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते।
चिकित्सास्थानमेतत्तु यथावत्परिसमाप्यते(!)॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 127.

[H. T. COLEBROOKE.]

2644.

1249. Foll. 107; size 9½ in. by 4¾ in.; Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

Suśruta's Āyurvedaśāstra. The *Sūtrasthāna.*

Suśruta's work has been edited at Calcutta, by *Madhusūdanagupta* (1835-36); by *Jībānanda Vidyāsāgara* (1877; 3rd ed. 1889). Cf. also Dr. F. Haas' essay on the origin of Hindu medicine, Zeitsch. d. D. Morg., Ges. xxx., p. 617 seq.

The present MS. was transcribed by one *Śukadeva*, in 1720 A.D.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 134.

[H. T. COLEBROOKE.]

2645.

72b. Foll. 39; size 10½ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1639 A.D.; 9–11 lines in a page.

Śārīrasthāna of *Suśruta's Saṃhitā.*

Colophon: संवत् १६९६ समये नाम स्रावनवदि ९ रवौ समाप्तं° ॥ सिद्धिः श्रीमहाराजाधिराजश्रीअमरसिंघदेवराज्यभुज्यमाने मुकुंदपुरनगरे श्रीठाकुरदमनरायआत्मजविस्वंभरदासलिपितं पुस्तकं॥ [H. T. COLEBROOKE.]

2646.

1842. Foll. 59, 75, 18, and 1–199, 202–233; size 11¼ in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 8–11 lines in a page.

Portions of the *Sauśrutīya Āyurvedaśāstra,* in *Candraṭa's* revision of the text made after *Jaijjaṭa's* (*Jaiyyaṭa's*) commentary.

Whether the explanatory notes frequently added above and below the text belong to *Jaijjaṭa's* commentary does not appear.

I. *Nidānasthāna,* foll. 59; frequently differing from the printed edition.

Colophon: इति सौश्रुतीये आयुर्वेदशास्त्रे निदानस्थानं समाप्तं ॥

सौश्रुते चंद्रटेनेह भिषक्तीसटसूनुना ।
पाठशुद्धिः कृता तंत्रे टीकामालोक्य जैज्जटीं ॥

The glosses begin: श्रीधन्वंतरेन । बीजभूतेन सूत्रस्थाने संक्षेपाद्दिष्टस्य हेतुलिंगौषधस्य विवरणे सर्वाण्येव स्थानानि प्रस्तुतानि । तेषु च प्रस्तुतेषु स्वाधिकारिणां शल्यतंत्रहेतु ----अनया निदानस्थानस्यारंभः ॥ तत्रापि दोषाणां वातस्य प्रधानत्वात् तद्व्याधिहेतुलक्षणाभ्यां प्राक्प्रतिपादनं पृच्छ्यत इत्याह । वातेन व्याधयो वातव्याधयः । ०

II. *Śārīrasthāna,* foll. 75.

Colophon: इति सौश्रुते आयुर्वेदशास्त्रे शारीरस्थानं तृतीयं समाप्तं ॥

III. *Sūtrasthāna, adhyāyas* 12 and 13; text and commentary intermixed; foll. 18.

IV. *Uttaratantra,* foll. 233; with a gap on fol. 59, extending from 24, 29 to 27, 7; and another caused by the loss of foll. 200 and 201, comprising *adhy.* 55.

Colophon: इति श्रीसौश्रुत्यां संहितायां दोषभेदविकल्पनीयो नाम षट्षष्टितमो ऽध्यायः ॥

The scholia begins: संबंधसुग्रंथकारेण उपरिनिबद्धः । आभिधानं(!) चक्षुःप्राधान्यादुक्तं च ।

चक्षुःप्रधानं सर्वेषामिंद्रियाणां विदुर्बुधाः ।
घननीहारमुक्तानां ज्योतिषामिव भास्करः ॥ ०

[Dr. J. Taylor.]

2647.

908. Foll. 223; size 15¼ in. by 5¼ in.; fairly good, modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Bhānumatī, or *Suśrutatātparyaṭīkā,* a commentary on the *Sūtrasthāna* of *Suśruta's* work, by *mahāmahopādhyāya Cakrapāṇidatta.*

It begins (cf. the author's comm. on *Carakasaṃhitā,* Rāj. Mitra, vi., p. 223):

गुणत्रयविभेदेन मूर्तित्रयमुपेयुषे ।
त्रयीभुवे त्रिनेत्राय त्रिलोकीपतये नमः ॥

सरस्वत्यै नमो यस्याः प्रसादात्पुण्यकर्मभिः ।
यदारोपणसंक्रान्तं(?) जगदध्यक्षमीक्ष्यते ॥

ब्रह्मदक्षाश्विदेवेशधन्वन्तरिमुखान् गुरून् ।
जगच्छ्रीकं गणाधीशं चक्रपाणिर्नमस्यति ॥

असद्बोधतमश्छन्नसौश्रुताम्भोजबोधिका ।
वासवश्रीरिवारब्धा टीका भानुमती मया ॥

इह धर्मार्थकाममोक्षपरिपन्थिरोगोपशमाय ब्रह्मप्रभृतिभिः कृतायुर्वेदतन्त्रेष्वतिविस्तरत्वेन संप्रतिवर्तमानाल्पदुर्मेधसां पुरुषाणां न सम्यगर्थाधिगमः । तदधिगमाच्च तद्विहितानुष्ठानात् तत्रैवोपप्लवो रुजामिति मन्वानः परमकारुणिको विश्वामित्रसुतः सुश्रुतो ऽल्पायुर्मेधसामपि सुखोपलम्भार्थं शल्यप्रधानमायुर्वेदतन्त्रं प्रणेतुमारब्धवान् तस्मिंश्च सूत्रनिदानशारीरचिकित्सितकल्पस्थानभेदाच्चार्थसंततिरित्यादि । सूत्रस्थाने ऽपि पञ्चस्थानात्मके अथ .वलागतोत्तरतन्त्रसंहते ऽभिधातव्ये संक्षेपेण निखिलतन्त्रप्रधानाभिधायतया सूत्रस्थानं वक्तव्यं । ०

Whether the author has commented on the whole of *Suśruta's Āyurvedaśāstra* does not appear from the present MS. The commentary, so far as it goes, is however a very useful one; the author often weighing carefully the views of his predecessors referred to in general terms such as '*ity eke*' etc. The only authority he often quotes by name is *Caraka,* from whom he adduces parallel passages in illustration of *Suśruta's* opinions. On fol. 5*b* he also refers to *Bhaṭṭāra Hariścandra's* comment on the *dīrghajīvitīya adhyāya,* the first *adhyāya* of the *Carakasaṃhitā.*

The colophon runs thus: इति महामहोपाध्यायश्रीचक्रपाणिदत्तकृतसुश्रुततात्पर्यटीकायां भानुमत्यां सूत्रस्थानं समाप्तं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. Colebrooke.]

2648.

1920. Foll. 164; size 11 in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Ātreyasaṃhitā, a system of medicine, in the form of a dialogue between the sage *Ātreya* and his son and pupil *Hārīta.*

The work has been edited, under the title of *Hārītasaṃhitā,* at Calcutta, by *Kavirāj Binod Lal Sen;* but this MS. offers various readings in almost every line. The edited text (pp. 420) consists of six *sthānas,* subdivided into *adhyāyas,* viz.: I. 23; II. 9; III. 58; IV. *Sūtrasthāna,* 6; V. *Kalkasthāna,* 5; VI. *Śārīrasthāna,* 1 *adhyāya.* The present MS., which is rather incorrect, contains the work from the beginning up to the end of the 56th *adhyāya* of the 3rd *sthāna.*

It begins: श्रीआत्रेयसिंता लष्यंते (*r.* ०संहिता लिख्यते)॥ श्रीधन्वंतरये नमः ॥ गुरुभ्यो नमः ॥

नत्वा शिवं सकलतत्त्वकलाधिरूढं (परम० ed.)
ज्ञानामृतैकचटुलं परमात्मरूपं ।
रागादिरोगशमनं दमनं स्मरस्य
शांतं स्वपाधिपधरं त्रिगुणात्मरूपं ॥ १ ॥

हिमवदुत्तरे कूले सिद्धर्षिगणसेविते ।
शांतमृगगणाकीर्णे नानापादपशोभिते ॥ २ ॥

तत्रस्थं तपतेजाढ्यं (तपसा युक्तं ed.) तरुणादित्यतेजसं ।
शुद्धस्फटिकवच्छुभ्रं भूतिभूषितविग्रहं ॥ ३ ॥

जटाजूटाटवीमौलिभासितं शुभ्रकुंडलं ।
आत्रेयं बहुशिष्यैस्तु राजितं तपसावृतं ।
पप्रच्छ शिष्यो हारीतः सर्वज्ञानमिदं महत् ॥ ४ ॥

हारीत उवाच ॥

भगवन् (भवन ed.) गुणग्रणाधार आयुर्वेदविशारद ।
विनयावनतो ऽहं ति (*r.* त्वां) पृच्छामि मुनिपुंगव ॥ ५ ॥

कथं रोगसमुत्पत्तिरुत्पन्नो ज्ञायते कथं ।
उपचारप्रचारश्च कथं वा सिद्धिमिच्छति ॥ ६ ॥

एतत्सम्यक् परिज्ञानं वद त्वं वदतां वर ।
एवं पृष्टो महाचार्यो हारीतेन महात्मना ॥ ७ ॥

प्रत्युवाच ऋषिः पुत्रं प्रहस्योत्फुल्ललोचनं (०नः ed.) ।
[प्रशांतमनसं शांतं हारीतं विनयानतं marg.; om. ed.] ॥ ८ ॥

आत्रेय उवाच ॥

शृणु पुत्र महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
चिकित्साशास्त्रकुशल वेदवेदांगगोविद (*r.* कोविद) ॥ ९ ॥

आयुर्वेदमपारं तं श्लोकानां लक्षसंख्यया ।
कथं तस्य परं ज्ञानं कालेनाल्पेन पुत्रक ॥ १० ॥

कल्पायुषो ऽल्पवक्तारः सल्पशास्त्रविशारद ।
अल्पावधारणे शक्ता[:] कलौ जाता यमे नर (*r.* इमे [नराः) ॥ ११ ॥

अल्पं कलियुगं चैतन्नरोपद्रवकारकं ।
कथं पुत्र प्रवक्ष्यामि विस्तरेण तु चागमं (? तवागमं) ॥ १२ ॥

तस्य श्रुतेन कालो ऽयं याति चांतं तु पुत्रक ।
तस्माचाल्पतरेणैव वक्ष्यामि शृणु सांप्रतं ॥ १३ ॥

चतुर्विंशतिसाहस्री मयोक्ता चाद्यसंहिता ।
तथा द्वादशसाहस्री द्वितीया संहिता मिता ॥ १४ ॥

तृतीया षट्सहस्री च चतुर्थी त्रिभिरेव च ।
पंचमी पंचदशशतै (दिक्पञ्चशतैः ed.) प्रोक्ता पंचत्रि [(पश्चात्र ed.) संहिता ॥ १५ ॥

तस्माचाल्पतरेणैव वक्ष्यामि शृणु सांप्रतं ।
येन विज्ञानमात्रेण गदे वक्ता (? वेत्ता) नरो भवेत् ॥ १६ ॥

किमत्र बहुनोक्तेन सादरेण विशारद ।
येन धर्मो न सौख्यं च न तत्कर्म समाचरेत् ॥ १७ ॥

येन संजायते श्रेयो येन कीर्तिर्महत्सुखं ।
तत्कर्म नितरां साध्यं जनानंदविधायकं ॥ १८ ॥

एकं शास्त्रं वेदमध्यात्मकं वा
सेव्यं चैकं यत्सुखं वा तपो वा ।
वंद्यश्चैको भूपतिर्वा यतिर्वा
तत्कर्मैकं यत्सुखं वा यशो वा ॥ १९ ॥

बहुतरसुपचारात्सारमादाय लोके
जननमति[सु]खानां वर्धनं श्रेयसां च ।
विगतकलुषभावादुज्ज्वला मूर्तिकीर्तिः [कीर्तिमूर्तिः ed.]
न खलु कुटिलतास्मिन्नु (? न्दृ)श्यते लोकसैहि (? ०तास्याः [श्रूयते लोकवृन्दैः ed.) ॥ २० ॥

आयुर्वेदमिदं सम्यग् न देयं यस्य कस्य चित् ।
नाभक्ताय नाशांताय न मूर्खाय न चाधमे ॥ २१ ॥

धर्मिष्ठः कुहनाविवर्जितमनाः शांतः शुचिः श्रद्धधी
[(! शुद्धधीर् ed.)
धीरो भीरुर्विवेकसारचतुरो विद्याविलासोज्ज्वलः ।
प्राज्ञो रोगगणोपचारनिपुणो लुब्धः सदा तोषभृक्
इत्थं सर्वगुणाकरो नृपजनैः पूज्यः सदा रोगवित् ॥२२॥

शास्त्रेषु श्रमवान् क्रियासु कुशलः प्रोज्ञे (? प्राज्ञः) कृतज्ञः
[शुचिः
धीरो रोगनिवर्हणातिनिपुणः पीयूषहस्तो ऽस्पृहः ।
द्रव्याणां रसवीर्यकार्यमखिलं नेता दयाधीर्निधी (?°धी-
निधिर्)
निर्णेता बलदेशकालवयवामात्राधिकारी (!) भिषक् ॥
[२३ ॥ (verse omitted by ed.)

दृष्ट्वा यथा मृगपतिं गजयूथनाथः
संप्रस्कमानमदविंदुकपोलधारं ।
त्यक्त्वा वनं व्रजति चाकुलमानसेन
दृष्ट्वा तथा मृगगदं (गदमृगं ed.) भिषजं प्रयाति ॥२४॥

लुब्धः क्रूरः शठजठरको मद्यपश्चालसश्च
धीरो भीरुर्विकलहृदयो हीन[क]र्मार्थमंदः ।
शास्त्रज्ञातो[ऽ]प्यविदितगदो[ऽ]ज्ञानपार्षंडषंढो
वर्ज्यो वैद्यः प्रबलमतिभिर्भूमिपैर्वा सुदूरं ॥ २५ ॥

9 additional *ślokas* in ed., and one before 25.

इति आत्रेयभाषिते हारीतोत्तरे शास्त्रप्रशंसा नाम ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि शास्त्रस्यास्य समुच्चयं ।
आयुर्वेदसमुत्पत्तिं सर्वशास्त्रार्थसंग्रहं ॥ १ ॥

अष्टौ चात्र चिकित्साश्च तिष्ठंति भिषजां वर ।
ता वक्ष्यामि समासेन चिकित्साश्च पृथक् पृथक् ॥ २ ॥

संग्रहं च प्रवक्ष्यामि प्रथमं चान्नपानकं ।
आरिष्टकं द्वितीयं स्यात् तृतीयं तु चिकित्सितं ॥ ३ ॥

कल्पं चतुर्थकं प्रोक्तं सूत्रस्थानं च पंचमं ।
षष्ठं चात्र शरीरं (? शा°) स्यादित्या[यु]र्वेदकागमे ॥ ४ ॥

शल्यं शालाक्यं कायः स्यात्तथा बालचिकित्सितं ।
अगदं विषतंत्रं च भूतविद्या रसायनं ॥ ५ ॥

वाजीकरणमेवैतच्चिकित्साष्टकमुच्यते ।
वैद्यागमेषु सर्वेषु प्रोक्तं श्रेष्ठतमं महत् ॥ ६ ॥°

इति° चिकित्सासंग्रहः fol. 4*b*; इति वैद्यशिक्षा fol. 6*b*; इति ऋतुचर्या fol. 10*a*; इति वयोलक्षणं fol. 11*a*; इति षड्रसगुणाः fol. 14*b*; इति भोजनवर्गः fol. 43*b*.

2. अथातः संप्रवक्ष्यामि द्वितीयं स्थानमुत्तमं ।
शुभाशुभानि स्वप्नानि स्वस्यारिष्टानि मानुषे ॥°

इति दोषप्रकारः fol. 45*b*; इति स्वप्नफलानि fol. 47*a*; इति शकुनानि fol. 51*a*.

3. अथातः संप्रवक्ष्यामि रोगसंकरकारणं ।
श्रमाद् व्यायामरोधाद्वा चिंताशोकभयादपि ॥ °

इति भेषजपरिक्रमविधिः fol. 54*b*; अथ ज्वराचिकित्सा fol. 57*a*; इत्यतिसारचिकित्सा fol. 73*b*; इति गुल्मचिकित्सा fol. 79*b*; इत्यजीर्णचिकित्सा fol. 82*b*, etc.; इति शिरोरोगचिकित्सा fol. 157*a*; इति नेत्ररोगचिकित्सा fol. 157*b*; इति वाजीकरणचिकित्सा ib.; इति गर्भोपचारः fol. 159*a*; इति स्त्रीरदोषचिकित्सा fol. 160*a*; इति बालचिकित्सा fol. 160*b*; इति स्थावरविषप्रतीकारः fol. 161*a*.

It ends: इति वनवीरचूर्णं रसं ॥ इति श्रीमहर्षिआत्रेयभाषिते हारीतोत्तरे विषप्रतीकारः ॥ समाप्तो ऽयमात्रेयः ॥ श्रीआत्रेयसिंता संपूर्णा ॥

The leaves are marked throughout आत्र° सि.

Mrs. Manning's 'Ancient and Mediæval India,' i., pp. 339–42, contains an analysis of this work by the late Prof. Goldstücker, as being, in his opinion, probably the oldest existing work on Hindu medicine.

Cf. also Dietz, Anal. Med., p. 159.

[Dr. John Taylor.]

2649.

2455. Foll. 439 (including a blank leaf, 246); size 11¼ in. by 6½ in.; Devanāgarī writing of 1808 A.D.; ten lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā (also called *Ashṭāṅgasaṃgraha*), the famous work on medicine, in six *sthānas*, by *Vāgbhaṭa* (the younger), son of *Siṃhagupta*, and grandson of *Vāgbhaṭa*.

See Oxf. Cat., nos. 741, 742.

The work has been edited by *Aṇṇā Moreśvar Kunte*, 2nd ed. Bombay 1891.

The *Kalpasthāna*, from fol. 296–313, is preceded, on foll. 247–295, by *Aruṇadatta's* commentary, called *Sarvāṅgasundarī*, on that section. See Berl. Cat., no. 933.

[Gaikawar.]

2650.

3217. Foll. 199 (numbered 44 + 15 + 21 + 52 + 8 + 59); size 12¼ in. by 7¼ in.; fairly written in Devanāgarī, on European paper, thirteen lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, complete. Each *sthāna* is paged separately.

The name of *Vāgbhaṭa's* father is twice spelt (*vaidyapati-*) *śrī-Saṅghagupta* and twice *śrī-Siṃhagupta.* [?]

2651.

1195b. Foll. 11, 36 and 17; size 12½ in. by 5¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of the end of last century; eleven lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, sthānas ii., i. and iii., with marginal glosses.

See Dietz, Anal. Med., p. 150.

[H. T. Colebrooke.]

2652.

2787. Foll. 66 and 22; size 6½ in. by 9¾ in. (European fashion); clear Devanāgarī writing of 1821 A.D.; 24 or 25 lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, sthānas i. and ii.

Copied at Bhaṭaulī, one *yojana* west of Benares, where there is a shrine of *Gaṇeśa*: ग्राम भटौली नाम है ढुंढिराज अस्थान काशी ते पश्चिमदिसा योजन एक प्रमान ॥ [Coll. of Fort William.]

2653.

72a. Foll. 93; size 10¾ in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; ten lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, sthānas v. and vi., with select glosses on the margin.

A good MS., but defective at the end. It breaks off within a few verses from the end of the 39th *adhyāya* (on fol. 93*a*), and a modern hand thought fit to paste a new leaf over the last page (fol. 93*b*)—which originally carried the text into the last or *vājīkaraṇādhyāya*—and to end the text with the last few *ślokas* of the *rasāyanādhyāya.*

The names mostly met with in the annotations are those of the commentators *Aruṇa* or *Aruṇadatta* and *Candra* (doubtless the author of the *Padārthacandrikā,* and hence identical with the *Candrikākāra* quoted foll. 2*a*, 13*b*). Besides these we occasionally find *Hemādri* (foll. 8*a*, 11*a*), and once *Candrikāyāṃ Hemādriḥ* (fol. 41*b*), *Amara* (fol. 4*a*), a quotation from the *Janakatantra* (fol. 38*a*), and *variæ lectiones* to the text (*iti pāṭhaḥ*).

See Dietz, Anal. Med., p. 140.

[H. T. Colebrooke.]

2654.

1351. Foll. 16; size 11 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

A fragment of the *Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā,* comprising the first, second, and part of the third *adhyāyas* of the *Cikitsāsthāna,* extracted by, or wrongly ascribed to, *Vācaspati Miśra.*

Colophon: इत्यष्टांगहृदयसंहितायां आयुर्वेदशास्त्रे वाचस्पतिमिश्रकृते सर्वरोगचिकित्सितं नाम तृतीयो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

2655.

985. Foll. 216; size 13 in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; eleven lines in a page.

Sarvāṅgasundarī, a commentary on *Vāgbhaṭa's Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā,* by *Aruṇadatta,* son of *Mṛigāṅkadatta.* The *Sūtrasthāna.*

It begins:

दीप्या यस्येंद्रनीलोपलसकलरजोनीलया नीलिताभां
लक्ष्मीमुत्तप्तभास्वत्कनकरुचिमपि स्पर्शरोमांचितांगीं ।
कालीत्याशंकमानः स्फुरदधरपुटश्चक्रपाणिः किलाभूद्
भर्ता लोकस्य शश्वत्स भवतु भवतां भूतये पद्मनाभः ॥

को मत्सरिणि लोके ऽस्मिन्विद्वान्किंचिच्चिकीर्षति ।
किंतु कश्चिद्भवेत्साधुस्ततो ऽयं तत्परिश्रमः ॥

श्रीमन्मृगांकतनयष्टीकामष्टांगहृदयस्य ।
श्रीमानरुणः कुरुते सम्यग्दृष्टिः पदार्थबोधाय ॥

इह हि शास्त्रारंभे शास्त्रपरिसमाप्तये °

If the author's interpretations rest on other authorities, he does not at least mention them by name.

Colophon: इति श्रीमृगांकदत्तपुत्रश्रीमदरुणदत्तविरचितायामष्टांगहृदयटीकायां सर्वांगसुंदराख्यायां (thus always) सूत्रस्थाने क्षाराग्निकर्मविधिस्त्रिंशत्तमो ऽध्यायः ॥

See Dietz, Anal. Med., p. 148.

[H. T. Colebrooke.]

2656.

927. Foll. 224 (of which fol. 46 is double); size 12¼ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by two different hands, in 1726 A.D.; 7–14 lines in a page.

Hemādri's Āyurvedarasāyana, a commentary on *Vāgbhaṭa's Ashṭāṅgahṛidaya*, of which the present MS., however, comprises only the *Sūtrasthāna*. See Dietz, Anal. Med., p. 150.

It begins:

पृष्ठे कूर्मतया चतुर्भुजतया दोर्मंडले मंदरं
रुद्धा क्षीरसमुद्रमौषधभृतं निर्मथ्य निष्पादितैः ।
आनीतैरमृतैर्भिषक्तमतया योषित्तयापायितैर्
देवानामजरामरत्वमकरोत्तस्मै नमो विष्णवे ॥ १ ॥

हेमाद्रिणा चतुर्वर्गचिंतामणिविधायिना ।
तदुक्तव्रतदानादिसिद्ध्यंगारोग्यसिद्धये ॥ २ ॥

क्रियते ऽष्टांगहृदयस्यायुर्वेदस्य सुसंग्रहा(!) ।
टीका चरकहारीतसुश्रुतादिमतानुगा ॥ ३ ॥

चरके हरिचंद्राद्यैः सुश्रुते जैज्जटादिभिः ।
टीकाकारैर्न निर्णीतमिह हेमाद्रिणोच्यते ॥ ४ ॥

देशभ्रंशभयाद्विचाल्य लयिनः स्नेहैः प्रतापैः परान्
प्रद्राव्य प्रसृतान्प्रवेश्य परितो दुर्गोदरं द्राक् ततः ।
ऊर्ध्वाधोगतिं निर्गमय्य मदनैर्दैत्यादिभिर्विद्विषो
दोषानद्रढि रामराज्यमगदंकारेण हेमाद्रिणा ॥ ५ ॥

हेमाद्रिर्नाम रामस्य राज्ञः श्रीकरणेष्वधि ।
ननूभौ भगवन्निष्टमाहुण्यकरणेष्वधि ॥ ६ ॥

सर्वेषां द्वीपवर्षाणां मेरुरुत्तरतः स्थितः ।
तदस्तु सर्वोत्तरता हेमाद्रौ दृश्यते यतः ॥ ७ ॥

सेव्या हेमाद्रिटीकेयमायुर्वेदरसायनी ।
आयुर्वेदात्मनां पुंसां निर्दोषित्वं हि नान्यथा ॥ ८ ॥

अष्टांगहृदयं मुख्यमनूक्ते ऽष्टांगसंग्रहः ।
तंत्रांतराणि वैषम्ये सर्वाणि स्ववृतानि च ॥ ९ ॥

आयुर्वेदं व्याचिख्यासुः वाग्भटाचार्यः प्रथमश्लोकेनेष्टदेवतां नमस्करोति । रागादिरोगानिति ।

The copying of the MS. seems to have been taken in hand by two writers at the same time. In joining them together at the end of the eleventh *prakaraṇa* (fol. 80) the first overlaps the second by a few lines of commentary. At first it was intended to give the commentary only; after the fifth *prakaraṇa* (fol. 28), however, the text is added in the middle of the pages as far as fol. 80, with the exception of foll. 53–56. In the work of the second writer blanks are left throughout for the text in the middle, but only occasionally filled up in the first writer's hand, and foll. 135, 136 and 161 are again entirely in his hand, both text and commentary.

[H. T. Colebrooke.]

2657.

525. Foll. 215 (one of which, fol. 7, is missing); size 9¾ in. by 4¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bhāvaprakāśa, a system of medicine by *Miśra Bhāva*, son of *Miśra Laṭakana*.

The present MS. contains only the introduction, *pūrvakhaṇḍa*, in six *prakaraṇa*, fully described in Aufrecht's Oxf. Cat., pp. 309–311.

It covers the first 470 of the 1221 pages of the Calcutta edition of 1875.

The name of the author's father is spelt *Laṭhakana* in this MS. [H. T. Colebrooke.]

2658.

404. Foll. 53; size 12¾ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1781 A.D.; twelve lines in a page.

A fragment of the *Bhāvaprakāśa*, containing part of the fifth *prakaraṇa*, on *materia medica*. In MS. 525, that chapter extends from fol. 58*a* to 207*b*, of which the present MS. covers from fol. 73*a*, l. 3 to fol. 167*a*, l. 6.

[H. T. Colebrooke.]

B. Treatises on Special Branches of Medical Science.

2659.

2791a. Foll. 131; size 10 in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1807 A.D.; ten lines in a page.

Śārṅgadharasaṃhitā, a compendium of therapeutics, by *Śārṅgadhara*, son of *Dāmodara*.

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 748; Weber, Berl. Cat., nos. 935, 936. The work has been repeatedly printed in India.

[Coll. of Fort William.]

2660.

2057. Foll. 98; size 12 in. by 5½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1693 A.D.; 10–12 lines in a page.

Śārṅgadharasaṃhitā.

Copyist's signature: संवत् १७५० वर्षे पौषसुदि २ सोमवासरे लिखितमिदं पुस्तकं पद्मद्रङ्गातिना(!) तुलशीरामेण रघुरामपठनार्थं शुभं भूयात्॥ विंद्रावत्यां अनिरुद्धसिंहजीराज्ये॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 154.

[Gaikawar.]

2661.

942. Foll. 156; size 12 in. by 6¼ in.; Devanāgarī writing of 1805 A.D.; eight lines in a page.

The same work. A fine copy, in large characters, written by one *Krishṇa Nārāyaṇa*.

See Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. Colebrooke.]

2662, 2663.

1886a & b. Foll. 52+183; size 11¾ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 12–15 lines in a page.

a) *Rugviniścaya*, or *Rogaviniścaya*, the well-known compendium of pathology, also called *Mādhavanidāna*, from its author, *Mādhava*, son of *Indukara*.

b) *Ātaṅkadarpaṇa*, a commentary on the above work, by *Vaidya-Vācaspati*, son of *Pramoda*, chief physician to king *Hammīra*. Each verse of the text is given in full before it is commented upon.

Dated: शके १७३५ श्रीमुखनामाब्दे फाल्गुणशुक्लचतुर्थ्यां गरौ प्रातः इदं पुस्तकं समाप्तं ॥

Both text and commentary are described by Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 745–747.

A printed edition of the *Rugviniścaya* was published, with a Marāṭhī commentary, at Bombay in 1862; and another, with a Sanskrit commentary, at Calcutta in 1865; 2nd ed. 1880.

[Dr. John Taylor.]

2664, 2665.

324a & b. Foll. 185; size 12 in. by 4½ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

a) Foll. 133. *Rugviniścaya*, with *Vācaspati's* commentary. *Nidānas* 1–69 (ending with the *visphoṭanidāna*).

This MS. omits the introductory *ślokas* of the commentary; nor does the name of its author appear in any of the colophons.

b) Foll. 53 (counted 52, two leaves being numbered 46). The text of the *Rugviniścaya*. Cf. Dietz, Anal. Med., p. 128.

[H. T. COLEBROOKE.]

2666.

1110. Foll. 159; size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Ātaṅkadarpaṇa, with the full text of each verse of the *Rugviniścaya* given before the commentary.

See Dietz, Anal. Med., p. 149.

It may be worthy of remark that the title of the *Jagadvaidyaka* quoted from fol. 10*b* of MS. 746 in the Oxf. Cat. appears in the form of *Gajavaidyaka* in all our MSS.

[H. T. COLEBROOKE.]

2667.

587. Foll. 118, four of which (5–8) are wanting; size 11 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Ātaṅkadarpaṇa, as far as the *galagaṇḍa* (fol. 106*a* in MS. 1886*b*). It differs considerably in details from the other MSS., especially in the first part (foll. 1–26), which is written in another hand, and apparently older, than the rest.

The author is called *Miśra Vācaspati* on fol. 10*a*.

See Dietz, Anal. Med., p. 128.

[H. T. COLEBROOKE.]

2668.

714. Foll. 182; size 16 in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good modern Bengalī handwriting; eight lines in a page; foll. 152 and 169 are misplaced between foll. 159 and 160.

Vijayarakshita's commentary on the *Rugviniścaya*, entitled *Vyākhyā-Madhukosha*, or simply *Madhukosha*.

It begins:

शशिरुचिरहराधेव्यक्तशक्तार्धदेहो
दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः ।
त्रिदशसरिदशीतद्योतजावारिमध्य-
भ्रमिभवमिव नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥ १ ॥

भट्टारजेज्जडगदाधरवाप्यचन्द्र-
श्रीचक्रपाणिवकुलेश्वरसेनभव्यैः ।
ईशानकार्त्तिकसुकीरसुधीरवैद्यैर्
मैत्रेयमाधवमुखैर्लिखितं विचिन्त्य ॥ २ ॥

तत्त्वान्तराण्यपि विलोक्य ममैष यत्नः
सद्भिर्विधेय इह दोषविधौ समाधिः ।
मर्त्यैरसर्वविदुषैर्विहिते क्व नाम
ग्रन्थे ऽस्ति दोषविरहः सुचिरन्तने ऽपि ॥ ३ ॥

तत्तत्तन्त्रतरुभ्यो व्याख्याकुसुमरसमाहृत्य ।
भ्रमरेणेव मयायं व्याख्यामधुकोष आरब्धः ॥ ४ ॥

उपयुक्तमिहानुक्तं निदानं माधवेन यत् ।
ग्रन्थव्याख्याप्रसङ्गेन मया तदपि लिख्यते ॥ ४ ॥

अथ प्रथितसर्वायुर्वेदबोधविशुद्धबुद्धिर्माधवो करो विकारनिकरहेत्वादितत्त्वबुभुत्सोत्सुकचिकित्सकजनानुजिघृक्षया विधित्सितग्रन्थसंदर्भारम्भे तत्प्रत्यूहव्यपोहहेतुं परमाप्ताचारपरंपरापरिप्राप्तं स्वेष्टदेवताप्रणामं प्राक् प्राणैषीत् । ग्रन्थश्रोतृणामपि विश्वेश्वरस्य महेश्वरस्य प्रणामानुवादमात्रादपि विघ्नोपशमो भवतीत्यभिप्रायेण तद्ग्रन्थादौ निबद्धवान् । प्रणम्येति ॥

It ends: न समदोषः प्रसन्नाग्निश्चेत्यादेः श्लोकस्य सकल एवार्थो निबन्धे इति ॥ इति विजयरक्षितकृते व्याख्यामधुकोषे विषनिदानं समाप्तं ॥

भट्टारजेज्जड (जेज्जट = जैय्यट) गदाधर वाप्यचन्द्र श्रीचक्रपाणि वकुलेश्वर सेनभव्य ईशान कार्त्तिक सुकीर सुधीर मैत्रेय चरक हरिश्च चक्रदत्त तीशताचार्यः (*r.* तीसटा°) सुदन्तसेन सुश्रुत वाभट ईश्वरसेन पाणिकाख्य दृढबल भालुकितन्त्र विदेह हारीत नागभर्तृतन्त्र जतूकर्णौ करवीर्याचार्य भोज नागार्जुन वकुलकुण्ड भेल चन्द्रिकाकार कण्ठदर अलम्बायन वात्स्यायनो नानैतान् ग्रन्थानालोच्य श्रीविजयरक्षितेन टीका कृता ॥

Three additional leaves contain an index to the *nidānas*.

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 649.

[H. T. COLEBROOKE.]

2669.

1156. Foll. 99; size $9\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1616 A.D.; 20–23 lines in a page.

Madhukosha, by *Vijayarakshita.*

The first two leaves were lost and have been replaced by a more modern hand, which, however, omitted a considerable portion at the beginning. There is also an omission on fol. 16, the second page of which is left blank.

The statement at the end of the preceding MS., enumerating the author's sources, is omitted here.

Dated: संवत् १६७३ वर्षे चैत्रवदि १३ बुधवासरे ऋद्येह स्तंभतीर्थवास्तव्यसमीपशंकरपुरवास्तव्य-श्रीमोढतृवेद्यज्ञातीयभट-श्री ५ गोरषसुतश्रीकंठसुतहरीकंठेन स्वयमेव पठनार्थं लिखितं रुग्विनिश्चयमाधवकृतनिदानस्य भाष्यं मधुकोशसंज्ञापुस्तकं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2670.

1186. Foll. 118; size $13\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; fair, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Siddhāntacintāmaṇi, a commentary on *Mādhava's Rogaviniścaya,* by *Narasiṃha Kavirāja,* assistant (*paricāraka, Suśr.* i. 123, 7) to *Rāmakṛishṇa Bhaṭṭa,* son of *Nīlakaṇṭha Bhaṭṭa.*

It begins:

ईशमनीशं कारणमकारणं व्यक्तमव्यक्तं ।
आदिमनादिं शाश्वतमशाश्वतम(*r.* °तं चा)हमच्युतं वन्दे ॥
आयुर्वेदमहोदधिं सुकृतिभिर्वैद्यैर्विमथ्योद्धृता
ये व्याख्यामणयो नितान्तकुमतिध्वान्तौघविध्वंसिनः ।
तेभ्यः केवलरामकृष्णकृपया व्यक्तीकृतः केनचिद्
धीराः सोऽयमुपास्यतामनुदिनं सिद्धान्तचिन्तामणिः ॥

अथ खलु निखिलतन्त्रतत्त्वज्ञानमहीमहिमासत्याधियामार्जितसंततस्वान्तसंतापसंततियशोदानन्दबलेन च कलितकलेवरो माधवः सर्वेषां सुखेन प्रकृतिविकारादितत्त्वज्ञानार्थं रोगविनिश्चयसृष्टिमाविश्चकार °

Fol. 24*b*: इति दाक्षिणात्यवैदिकमहामहोपाध्यायश्रीनीलकण्ठभट्टात्मजरामकृष्णभट्टचरणपरिचारकश्रीनरसिंहकविराजविरचिते रोगविनिश्चयविवरणे सिद्धान्तचिन्तामणौ सर्वरोगनिदानव्याख्या समाप्ता ॥

On fol. 2*a*, l. 2, the author refers to his commentary on *Caraka's* work under the title of *Carakatattvaprakāśakaustubhaṭīkā.* We need not wonder, therefore, that *Caraka* is so frequently adduced in illustration of *Mādhava's* precepts, whilst quotations from *Suśruta* are much rarer. Besides these two we find *bhaṭṭāra Haricandra,* fol. 5*b*, l. 2 inf.; *Vijaya,* fol. 2*a*, 6; 2*b*, 3; 3*a*, 6; 12*b*, 2; 15*b*, 4; 29*a*, 1 inf.; 49*b*, 3 inf.; *Videha,* fol. 25*a*, 1; *Vābhaṭa,* fol. 28*b*, 2–63*a*, 3 inf. The expression "*śālākyasiddhāntānusāreṇa*" (fol. 114*a*, 1 inf.) is perhaps meant for the corresponding section in the *Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā.*

Sarvaroga, fol. 24*b*; *jvara,* fol. 42*a*; *atīsāra,* fol. 44*b*; *grahaṇī,* fol. 47*a*; *arśas,* fol. 50*a*; *agnimāndya,* fol. 52*b*; *kṛimi,* fol. 53*a*; *pāṇḍu,* fol. 54*a*; *raktapitta,* 55*b*; *rājayakshma,* fol. 58*a*; *kāsa,* fol. 59*a*; *hikkāśvāsa,* fol. 61*a*; *svarabheda,* fol. 61*b*; *arocaka,* fol. 62*a*; *chardi,* fol. 62*b*; *tṛishṇā,* fol. 63*b*; *mūrchā,* fol. 65*a*; *madātyāya,* fol. 67*a*; *dāha,* fol. 68*a*; *unmāda,* fol. 70*b*; *apasmāra,* fol. 71*a*; *vāta,* fol. 74*b*; *vātarakta,* fol. 75*b*; *ūrustambha,* fol. 75*b*; *āmavāta,* fol. 76*a*; *śūla,* fol. 76*b*; *pariṇāmaśūla,* 77*a*; *udāvarta,* fol. 77*b*; *gulma,* 79*b*; *hṛidroga,* 79*b*; *mūtrakṛicchra,* fol. 80*b*; *mūtrāghāta,* fol. 81*a*; *aśmarī,* fol. 82*a*; *prameha,* fol. 86*a*; *medas,* fol. 86*b*; *udara,* fol. 88*a*; *śotha,* fol. 89*b*; *vṛiddhi,* fol. 90*a*; *galagaṇḍa,* fol. 91*a*; *ślīpada,* fol. 91*b*; *vidradhi,* fol. 92*b*; *vraṇaśotha,* fol. 93*b*; *śārīravraṇa,* fol. 94*a*; *sadyovraṇa,* fol. 95*b*; *bhagnavraṇa,* fol. 96*b*; *nāḍīvraṇa,* fol. 97*a*; *bhagandara,* fol. 97*b*; *upadaṃśa,* fol. 97*b*; *śūkadosha,* fol. 98*b*; *kushṭha,* fol. 102*a*; *sītapitta,* fol. 102*b*; *amlapitta,* fol. 103*a*;

visarpa, fol. 103*a*; *visphoṭa*, fol. 104*a*; *masūrikā*, fol. 104*b*; *kshudraroga*, fol. 107*a*; *mukharoga*, 110*a*; *karṇaroga*, fol. 111*a*; *nāsāroga*, fol. 113*b*; *netraroga* (not completed). The end is wanting.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 150.

[H. T. COLEBROOKE.]

2671.

347. Foll. 104; size 12 in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, about A.D. 1750; eleven or twelve lines in a page.

Nidānapradīpa, a treatise on pathology composed, in *ślokas*, by *Nāganātha*, eldest son of *Kṛishṇapaṇḍita*, and descendant of a family of *vaidyas*. Rather incorrect.

It begins: श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीनागनाथाय नमः ॥

सकलसुरमुनींद्रैरीप्सितार्थस्य सिद्धै
  सततमखिलविघ्नोच्छेदकृद् ध्यायते यत् ।
निखिलनिगमवैद्याचिंत्यशक्तिप्रकाशं
  गणपतिपदपद्मद्वंद्वमाराधयामि ॥ १ ॥
कृते चरकहारीतसुश्रुतादिमनीषिभिः ।
निदानग्रंथसंदर्भे संक्षिप्ता[:] पिहिताश्च ये ॥ २ ॥
अर्थास्तेषां प्रकाशाय दीपो ऽयं तन्यते मया ।
निदानार्थप्रदीपेन सुखेन भिषजो ऽमुना ॥ ३ ॥
प्रकाशितानिदं(!) त्वर्थानबोधतिमिरे हते ।
निदानैः पूर्वरूपैश्च रूपैरुपशयैस्तथा ॥ ४ ॥
संप्राप्तिभिश्च विज्ञाय रोगान्सम्यगुपाचरेत् ।
रोगस्तु रोगदूष्याणां वैषम्यं ते तु सप्तधा ॥ ५ ॥
सहजा गर्भजा जातजाताः पीडासमुद्भवाः ।
कालोद्भवाः प्रभावोत्थाः स्वभावोत्थाश्च तत्र ते ॥ ६ ॥
सहजाताः समुद्दिष्टा ये स्युः शुक्रार्तवान्वयैः ।
दोषैर्दुर्ना[म]कुष्ठाद्याः पितृजाताश्च मातृजाः ॥ ७ ॥°

The authorities quoted, besides *Caraka* and *Suśruta*, who are confronted constantly in every chapter, are the following: *Kārttika* (fol. 57*b*, l. 2; 84*b*, l. 6); *Kshīrapāṇi* (fol. 58*a*, ll. 6, 9); *Gadādhara* (fol. 35*b*, l. 4; 64*b*, l. 2; 73*b*, l. 1 inf.; 85*b*, l. 8); *Gayadāsa* (! fol. 58*a*, l. 3 inf.); *Jaijjaṭa* (fol. 26*a*, l. 2 inf.; 31*b*, l. 7; 58*a*, l. 3 inf.; 74*b*, l. 2 inf.); *Dṛiḍhabala* (fol. 60*a*, l. 3 inf.; 60*b*, l. 5); *Vāgbhaṭa* (fol. 9*b*, l. 2; 29*a*, ll. 5, 11; 85*b*, l. 7; 95*b*, l. 2); *Videha* (fol. 21*a*, l. 5); *bhaṭṭāraka Haricandra* (fol. 32*a*, l. 7); *Hariścandra* (fol. 6*b*, l. 7; 58*a*, 3 inf.).

It is rather surprising that *Mādhava* is never once alluded to by the author; unless, indeed, the title of his work is meant to imply that the work is intended for an exposition or paraphrase of the *Mādhavanidāna*.

It ends (*śvavisha*):

जलं विनापि नीरस्य त्रासो भवति निश्चितं ।
बुद्धिस्थानं यदा श्लेष्मा केवलं त्वधिगच्छति ॥ १९ ॥
प्रसुप्तो वोत्थितो वापि स्वस्थस्त्रासान्न सीध्यतीति(!) ।
चतुष्पाद्भिर्द्विपाद्भिर्वा नखदंतपरिक्षतं ।
सूयते पच्यते रोगज्वरसुतिरुजान्वितं ॥ २० ॥
ग्रंथं ततान बुधसंमतमेतपोज्ञं(?)
  श्रीकृष्णसूरितनुजाग्रजनागनाथः ।
अस्मिन्प्रमादगलिता यदि वर्णमात्रास्
  ताः संप्रधार्य विबुधाः परिशोधयंतु ॥ १ ॥
ध्यात्वा सुश्रुतखारद(? r.° चक्रदत्त)चरकादीनां मुनीनां [वचो
  ऽमुष्यान्योन्यविरोधसंभवहृतिं कृत्वा च सम्यक्क्रया ।
प्राणेपीतुत्तमो (? r.° दयमुत्तमो) गुणवरः श्रीनागनाथा- [भिधो
  वैद्यानंदमुदा कृतेन तु निदानार्थप्रदीपं वरं ॥ २ ॥
यदीह कुहचिद्भवेदनृजुभाषितं यन्मया
  विभाव्य तदिदं वरैः सुमतिभिर्विशोध्यं परं ।
न चात्र मम दूषणं परमिदं तु मे भूषणं
  यतो झटिति भावतः सरलमेव संजायते ॥ ३ ॥
इति श्रीमद्वैद्यकुलतिलकायमानश्रीकृष्णपंडितात्मजनागनाथ-
कृतो निदानप्रदीपः समाप्तः ॥

For another MS. of this work (foll. 680 !), omitting the first introductory stanza and ending differently, see Rāj. Mitra's Cat. of Bikaner MSS., p. 652, where the work is called a gloss on the *Mādhavanidāna* (cf. Aufr., Cat. Cat.).

[H. T. COLEBROOKE.]

2672.

573. Fol. 217 (counted 218, no. 18 being passed over); size $11\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; stiff, but clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 10–13 lines in a page.

Siddhayoga, a work on the treatment of maladies, by *Vṛinda*. It is arranged on the plan of *Mādhava's Rugviniścaya*, as the author states in the introduction :

ध्यात्वा शिवं परमतत्त्वविचारवेद्यं
चंडीमभीष्टफलदां सगणं गणेशं ।
धन्वंतरिं मुनिवरं मुनिसुश्रुतादीन्
आत्रेयमुग्रतपसं मनसा प्रणम्य ॥

नानामतप्रथितदृष्टफलप्रयोगैः
प्रस्ताववाक्यसहितैरिह सिद्धयोगः ।
वृंदेन मंदमतिनात्महितार्थिनायं
संलिख्यते गदविनिश्चयत(*r.* वत् or तत्)क्रमेण ॥

शास्त्रं गुरुमुखोद्गीर्णमादायोद्यम्य चासकृत् ।
यः कर्म कुरुते वैद्यः स वैद्यो ऽन्ये तु तस्कराः ॥

नैव कुर्वीत लोभेन चिकित्सापण्यविक्रयं ।
ईश्वराणां वसुमतां लिप्स्येतार्थानुवृत्तये ॥

चिकित्सितं शरी[रं] यो न निष्क्रीणाति दुर्मतिः ।
स यत्करोति सुकृतं तत्सर्वं भिषगश्नुते ॥

Cf. Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 750, 849, 850 (where an analysis of the contents is given). The MS. is incomplete, breaking off in the middle of the *strīrogādhikāra*.

A different hand has then supplied the fictitious colophon: इति श्रीधन्वंतरीविरचितः सिद्धयोगः समाप्तः, which was readily adopted by Dietz, Anal. Med., p. 127.

[H. T. Colebrooke.]

2673.

710. Fol. 231; size 16 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Gūḍhabodhakasaṃgraha, a work on pathology, by *Herambasena Sahapatnī*, son of *Śubhasena*.

It begins :

नमो गणेशाय शिवात्मजाय
गजेन्द्रवक्त्राय चतुर्भुजाय ।
किबुद्धिनाशाय वरप्रदाय
योगात्मने सिद्धिसुसेवकाय ॥

चक्रपाणिपदद्वन्द्वं वन्दे वन्द्यं महेश्वरं ।
माधवं नित्यनाथं च नित्यं मूर्ध्नि कृताञ्जलिः ॥

यत्प्रसिद्धं तदत्रास्ति यद्यद्रोगेषु यौगिकं ।
तत्तत्सर्वं प्रयत्नेन सारमेव कृतं मया ॥

रसरत्नाकराच्चक्रादन्यपुस्तकसंकुलात् ।
महेश्वरात्समाकृष्य संग्रहो गूढबोधकः ।
धन्वन्तरिकुलोद्भूतशुभसेनसुतेन च ।
हेरम्बसेनभिषजा सहपत्न्या प्रकाशितः ॥

कर्मजा व्याधयः केचिद् दोषजाः सन्ति चापरे ।
कर्मदोषोद्भवाश्चान्ये कर्मजा दैवहेतुकाः ॥

यथाशास्त्रं विनिर्णीतो यथाव्याधि चिकित्सितः ।
न समं (*r.* शमं) याति यो व्याधिः स ज्ञेयः कर्मजो बुधैः ॥

अल्पदोषो गरीयान्यः स ज्ञेयः कर्मदोषजः ।
कर्मक्षयात्कर्मकृतो दोषजः सुखमौषधैः ॥

ये वा गदाः स्युरपरे द्रविणापहार-
गुर्वङ्गनागमनविप्रवधादिभिश्च ।
दुष्कर्मभिस्तनुभृतामिह कर्मजास्ते
नोपक्रमेण भिषजामायान्ति सिद्धिं ॥

दानैर्दयाभिरतिथिद्विजदेवतागो-
गुर्वर्चनाप्रणतिभिश्च जपैस्तपोभिः ।
इत्युक्तपुण्यनिचयैरुपचीयमानाः
प्राक्कर्मजा यदि रुजः प्रशमं प्रयान्ति ॥

स्वहेतुदुष्टैरनिलादिदोषैरुपश्रुतैः खेषु परिस्खलन्ति ।
भवन्ति ये प्राणभृतां विकारास्ते दोषजा [विकाराः]
[सिद्धिसाध्याः (?) ॥ ०

It ends fol. 222*a* : ततश्चतुर्वटीः चाद्रकस्वरससंयुताः खादेत् ॥ श्लेष्मशैलेन्द्ररसः ॥ इति हेरम्बसेनविरचितो गूढबोधकसंग्रहः समाप्तः ॥

Then follows, for comparison, an *index rerum* to the *Rugviniścaya*, in nine *ślokas*, beginning:

ज्वरो ऽतिसारो ग्रहणी अर्शो जीर्णो विसूचिका ।
आलसको विलम्बी च क्रिमिरुक् पाण्डुकामला ॥

and ending:

क्षुद्रास्यकर्णनासादृक्शिरोस्त्रीबालकामयाः ।
विषं चेति समुद्दिष्टा रुग्विनिश्चयसंग्रहे ॥

Then follows an index on eight leaves, and an additional leaf containing the following note: ग्रन्थकारस्य वंशपरम्परा । धन्वन्तरि° *śl.* 5 above ॥

एतानि ग्रन्थसंमतानि । तेषां नामानि । रसरत्नाकर १ । चक्रदत्त २ ॥ माहेश्वर ३ । निदान ४ । वाभट ५ । चरक ६ । एतानि षट् ग्रन्थसंमतानि ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 138; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 110, where in the fourth introductory *śloka* चन्द्रात् is a mistake for चक्रात्, copied in Cat. Cat. s.v. गूढबोधकसंग्रह.

[H. T. Colebrooke.]

2674.

851. Fol. 170; size 12¼ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; nine (foll. 64–138 eight) lines in a page.

Cikitsāsaṃgraha, a compendium of pathology, by *Cakrapāṇidatta* (*Cakradatta*)—of the *Lodhravalī* branch of the *Datta* family—son of *Nārāyaṇa* (minister, and superintendent of the culinary department, of King *Nayapāla* of Bengal), and younger brother of *Bhānu*.

The work is chiefly based on those of *Heramba* and *Vṛinda*.

Another MS. of this work (incomplete at the end) is noticed in Rāj. Mitra's Notices, ii., p. 71. An edition of the work (चक्रदत्तः । चक्रपाणिदत्तविरचितः । pp. 538) was published at Calcutta in 1872. Like it, our MS. begins:

गुणत्रयविभेदेन मूर्तित्रयमुपेयुषे ।
त्रयीभुवे (त्रयीशाय R.M.) त्रिनेत्राय त्रिलोकीपतये [नमः ॥
नानायुर्वेदविख्यातसद्योगैश्चक्रपाणिना (सद्योगचक्र° [R. M.) ।
क्रियते संग्रहो गूढवाक्यबोधकवाक्यवान् (° कराक्षरः [R. M.) ॥
रोगमादौ परीक्षेत ततो ऽनन्तरमौषधं ।
ततः कर्म भिषक् पश्चाज्ज्ञानपूर्वं समाचरेत् ॥

Between foll. 63 and 64 there is a large gap extending, in the edition, from p. 148, l. 5 to p. 313, l. 9; the leaves from 64 to the end having been numbered by a different hand from those before.

At the end a leaf is lost, the MS. ending in the third *pāda* of the first of two final *ślokas*, which (as partly supplied from the edition and commentary) run as follows: सुस्थाचाराधिकारः ॥

गौडाधिनाथरसवत्यधिकारिपात्र-
नारायणस्य तनयः सुनयो ऽन्तरङ्गात् ।
भानोरनु प्रथितलोध्रवली [कुलीनः
श्रीचक्रदत्त इह कर्तृपदाधिकारी ॥
यः सिद्धयोगलिखिताधिकसिद्धयोगान्
अत्रैव निक्षिपति केवलमुद्धरेद्वा ।
भट्टत्रयत्रिपथवेदविदा जनेन
दत्तः पतेत्सपदि मूर्धनि तस्य शापः ॥]

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 133.

According to the introduction to the author's *Āyurvedadīpikā* (Rāj. M., vi., p. 223), he was the pupil of *Naradatta*.

[H. T. Colebrooke.]

2675.

57a. Foll. 70; size 10½ in. by 4½ in.; legibly written, in Devanāgarī, in the latter part of last century; 10–12 lines in a page.

Cikitsāsaṃgraha. Incomplete; the MS. terminating shortly after the *sarvavātaghnamāsha-taila* (Calc. ed. p. 175).

The first leaf of the MS. does not belong to this work, but to the *Rasendracintāmaṇi* by *Rāmacandra* (for which see no. 2755). The title of that work has, however, been effaced in the

introduction, and चक्रदत्तनाम [ग्रंथमारभमाणस्] written over it; whence a later hand, which has supplied the colophon on the last leaf (70), makes the work to be श्रीकुहकुलसंभवश्रीरामेचंद्रविरचितश्चक्रदत्तनामको ग्रंथः। This is the reason why *Cakradatta* appears as the *title* of the work in Dietz' Anal. Med., p. 141; and in a note to the Oxf. Cat. p. 470; as, indeed, it does in the Calcutta edition; whilst the commentary calls the work *Cakrasaṃgraha*.

[H. T. Colebrooke.]

2676.

300. Foll. 241; size 13¾ in. by 4¾ in.; fairly good Bengalī writing of 1807 A.D.; eight lines in a page.

Tattvacandrikā, a commentary on *Cakradatta's Saṃgraha*—mainly condensed from a previously existing commentary entitled *Ratnaprabhā* — by *vaidyamahāmahopādhyāya Śivadāsasena Yaśodhara*, son of *Ananta*, and grandson of *Uddharaṇa*.

It begins (the MS. has often श for स):

यः सप्तवर्षदेशीयो दधार धरणीधरं।
कंसध्वंसकरं वन्दे तं देवं देवकीसुतं॥
तातः किमथ मातेति यं दृष्ट्वा दृष्टपूर्वकं।
अभूत् स्कन्दे ऽपि संदेहस्तं देहं शिवयोर्भजे॥
टीका रत्नप्रभा चक्रदत्तनिर्मितसंग्रहे।
यद्यप्यास्ते तथाप्येष संक्षेपाय ममोद्यमः॥
विस्तरोक्तं च संक्षिप्य प्रतिक्षिप्य च दुर्वचः।
व्याख्यान्तरं च निक्षिप्य टीकेयं क्रियते मया॥

विशिष्टशिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितकर्तव्यताकं प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिफलकं ॰ बध्नाति। गुणत्रयेत्यादि। गुणत्रयं सत्त्वरजस्तमोरूपं मूर्तित्रयं ब्रह्महरिहरस्वरूपं॥ १॥ प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यर्थं संबन्धाभिधेयप्रयोजनमाह। नानायुर्वेद इत्यादि॥ सदिति सिद्धिफलं गूढवाक्यं गूढार्थं वचनं तद्बोधकं तदर्थप्रतिपादकं यद्वचनं यद्युक्तः(?) यथा नवज्वरे षडङ्गादिभेषजविधानं तथा तत्रैव न दद्यात्तत्र भेषजमिति भेषजनिषेधो ऽपि। अतो विधिनिषेधयोरेकत्र विषयत्वेन विरोधः स्यात् यतस्तत्परिहारार्थं मुख्यभेषजसंबन्धो निषिद्ध इत्यादिवचनं निषिद्धमिति संग्रहेण सह सद्योगानां वाच्यवाचकलक्षणः संबन्धः सद्योग एवातिरेके अवान्तरप्रयोजनं च चिकित्सितं मुख्यं चारोग्यमिति॥ २॥ अथ चिकित्साक्रममाह। रोगमित्यादि॥

The commentator thus does not take "गूढवाक्यबोधक" to refer to *Heramba's Gūḍhabodhakasaṃgraha*, as one might at first sight think to be the case; whilst, in his interpretation of the final stanza, he takes *Cakradatta* to specify *Vṛinda's Siddhayoga* as his principal authority.

The author of the *Cikitsāsaṃgraha* is variously called *Cakra* (fol. 203*b*, l. 3), *Cakradatta* (as above and fol. 38*a*, l. 3), *Cakrapāṇi* (fol. 83*a*, l. 6; fol. 132*b*, l. 6), and *Cakrapāṇidatta* (fol. 195*b*, l. 5; fol. 228*b*, l. 7).

Like the text of MS. 851, this commentary also is imperfect in the middle, although the pagination does not show it. Foll. 132–138 are written in a different hand from the rest. They continue the subject of the preceding pages and bring it up to *asmarīcikitsā* (p. 250 of the ed. of the text). After this a large gap occurs, fol. 139 treating already of *netrarogacikitsā* (ib. fol. 406), after which the work is carried on to the end.

The commentator concludes with an explanation of the final verses of the *Saṃgraha*, after which he gives an account of his own lineage:

इति मुस्याधिकारः॥ इदानीं ग्रन्थसमाप्तौ पित्रादीनामुत्कीर्तनं निवेशयन्नाह॥ गौडाधिनाथेत्यादि॥ गौडाधिनाथो नयपालदेवः तस्य रसवती महानसं तस्याधिकारी तथा पात्रमिति मन्त्री च। उक्तं हि मेदिनीकरेण यथा। ईदृशो यो नारायणस्तस्य तनयः सुनय इति नीतिमान्। अन्तरङ्गादिति लब्धान्तरङ्गपदवीकृता[द्] भानोरनु नारायणस्य तनय इति योज्यं तेन भानोरनुज इत्यर्थः। विद्याकुलसंपन्नो हि भिषगन्तरङ्ग इत्युच्यते। लोध्रवलीकुलीन इति लोध्रवलीसंज्ञकदत्तकुलोत्पन्नः॥ न(*r*.य) इत्यादि। सिद्धयोग इति वृन्दकृतसंग्रहस्य संज्ञा तल्लिखितयोगमपेक्ष्याधिकाः सिद्धयोगाः संग्रहे उक्तास्तानधियोगान् तत्रैव सिद्धयोगे यो निक्षिपति

तथा यो वा तानधिसिद्धयो[गा]न् इति संग्रहादुद्धरेदूरीकुर्यात्तस्य ये ऽत्र कीदृशेन भट्टत्रयत्रिपथवेदविदा कारिकावृहट्टीकातत्त्व: टीकेति भट्टत्रयं त्रिपथो वेद ऋग्यजु:सामरूप: तद्विदा ॥

असत्व्याख्यानतमसा जगदन्धीकृतं तन्नाशिका अस्माभिर्निर्मिता तत्त्वचन्द्रिका ॥

आसीत्सभार्या शिखरेश्वरस्य
लब्धप्रतिष्ठ: किल माउसेन: ।
वाणीविलासं कविसार्वभौमं
विजित्य य: प्राप यशो दुरापं ॥

काकुत्स्थसेनस्तनयस्ततो ऽभूत्
ततो ऽपि लक्ष्मीधरसेननाम्ना(? °नामा) ।
तस्मादभूद्दुद्धरणस्तनूजस्
तस्मादनन्तस्तनयो ऽस्य जज्ञे ॥

⏑ – ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ – –
मालंचिकाग्रामनिवासभूमि: ।
गौडावलीलोकहिते चकार
टीकामिमां श्रीशिवदाससेन: ॥

टीकासु पूर्वैर्विहितासु ये ऽर्था
ये वा गुरुभ्यो ऽधिगता मयापि ।
सन्त्यत्र ते विस्तरसंभ्रमेण
टीकान्तरान्वेषणजेन धीरा: ॥

इति श्रीशिवदाससेनकृता तत्त्वचन्द्रिकाख्या चक्रसंग्रहटीका समाप्ता ॥ Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. COLEBROOKE.]

2677.

902. Foll. 227; size 15 in. by 5 in.; fair, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Siddhayogārṇava, a compendium of pathology, by *Rājīvalocana Dhanvantari*, son of *mahopādhyāya Vaidyakanṭhābharaṇa* and *Śrīmatī*.

It begins:

पत्रालीं लेखयन्त्या: प्रसभमभिगते कैतवात्कैटभारौ
यस्या लज्जानताया: पदकमलमभूज्जातसंचारजाड्यं ।
कोकानन्दच्छिदेव श्रितमुकुलमहामुद्रमास्यस्य भासा
सा पद्मा कम्बुकण्ठी वितरतु भवतां भूतये मङ्गलानि ॥

गौरीशपादकमलं विनिधाय मौलौ
भक्तिप्रपन्नजनवाञ्छितकल्पवृक्षं ।
राजीवलोचनभिषक् कुरुते सुसिद्ध-
योगार्णवं ग्रहिलवैद्यहिताय योगै: ॥

पैशुन्यशून्यभिषजां विविधैर्विचारै:
काव्यैर्निजै: सरसगुम्फमयै: कवीनां ।
योगैर्वरै रसमयैश्च चिकित्सकालाम्
आनन्दसन्ततिकरो ऽत्र मम श्रमो ऽस्तु ॥

अथातो गुरुवन्दनं ॥

नमो ऽस्तु गुरवे तस्मै सच्चिदानन्ददायिने ।
दु:खार्णवनिमग्नानां यद्वाणी तरणिर्भवेत् ॥

नमो ब्रह्मप्रजापत्यश्विशक्रभरद्वाजात्रेयाग्निवेशेभ्य: ॥

दीर्घजीवितमन्विच्छन् भरद्वाज उपागमत् ।
इन्द्रमुग्रतपा बुद्ध्वा शरण्यममरेश्वरं ॥

ब्रह्मणा हि पुरा प्रोक्तमायुर्वेदं प्रजापति: ।
जग्राह निखिलेनादावाश्विनेयौ पुनस्तत: ॥

अश्विभ्यां भगवाञ्छक्र: प्रतिपेदे तु केवलं ।
ऋषिप्रोक्तो भरद्वाजस्तस्मात् शक्रमुपागत: ॥

विघ्नभूता यदा रोगा: प्रादुर्भूता: शरीरिणां ।
तपोपवासाध्ययनब्रह्मचर्यव्रतायुषां ॥

तदा भूतेष्वनुक्रोशं पुरस्कृत्य महर्षय: ।
समेता: पुण्यकर्माण: पार्श्वे हिमवत: शुभे ॥

अङ्गिरा जमदग्निश्च वशिष्ठ: काश्यपो भृगु: ।
आत्रेयो गौतम: सांख्य: पुलस्त्यो नारदो ऽसित: ॥ °

The work is divided into 10 chapters (*upadeśa*), viz.:—

I. *cikitsitāṅga*, ends: निदानमानादि विहाय सिद्धयोगार्णवे विस्तरशङ्कितेन । चिकित्सिताङ्गं कियदेव योग्यं सद्वैद्यधन्वन्तरिणा व्यलेखि ॥ इति श्रीश्रीमतिसंभवमहोपाध्यायश्रीवैद्यकण्ठाभरणात्मजश्रीराजीवलोचनधन्वन्तरिकृतौ सिद्धयोगार्णवे चिकित्सिताङ्गो नाम प्रथमोपदेश:। fol. 16*a*; II. *nānāvidhajvaracikitsita*, fol. 40*a*; III. *jvarātīsārādicikitsita*, fol. 63*a*; IV. *krimyādicikitsita*, fol. 82*a*; V. *vātavyādhyādicikitsita*, fol. 115*a*; VI. *amlapittādinivāraṇa*, fol. 171*b*; VII. *pradarādinivāraṇa*, fol. 190*a*; VIII. *rasāyanādivijñāna*, fol. 202*a*; IX. *snehaprakriyādivijñāna*,

fol. 217*a*; X. *rasādiśuddhyādivijñāna*, ends :—
इति श्रीमति(corr. into श्रीमती)संभव ॰ दशमोपदेशः ॥

सोऽयं मयोक्तो हि दशोपदेशैर्ग्रन्थो मुनीनां मतसारगर्भैः ।
शास्त्रप्रपञ्चेन समानसानामानन्दधारां तनुतामुदारां ॥
य उक्ताः स्वग्रन्थे प्रचुरविषयाः पूर्वमुनिभिः
सुखार्थं भूतानां विविधपरिपाटीपरिचिते ।
प्रयोगांस्तान् सिद्धान्नयनविषयीकृत्य सुधियो
मदीये ग्रन्थे ऽस्मिन्विदधतु मनः सारबहुले ॥

The work, from the second chapter onwards, seems chiefly based on that of *Cakrapāṇi*, as the latter (see no. 2674) was on those of *Heramba* and *Vṛinda.*

Several times the author refers to his own *Ratnāvalī*, viz. fol. 15*a* [मदीयरत्नावल्यां । गदार्त्तो नाचरन्पथ्यं भैषज्यं किमपेक्षते । ॰], foll. 16*b*, 20*b*, etc.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. Colebrooke.]

2678.

1302. Foll. 116 (numbered 117; numbers 19 and 82 occurring twice, and 42, 55 and 92 being omitted); size 13½ in. by 6¼ in.; small, modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Prayogaratnākara, a treatise on therapeutics, by *Kavikaṇṭhahāra.*

It begins :

प्रणम्य देवीचरणारविन्दं समीक्ष्य तन्त्राणि च संग्रहांश्च ।
भिषग्वरः श्रीकविकण्ठहारः प्रयोगरत्नाकरमातनोति ॥
ये हि सिद्धफला योगा वृद्धा व्यवहरन्ति यान् ।
तानेव व्यवहारार्थं समासात्प्रविचक्ष्महे ॥
रसस्यापि प्रयोगा हि वाच्याः सिद्धफलास्त्विह ।
अतस्तदुपयोगित्वात्प्रक्रियागौरवादपि ।
आदावेव रसादीनां वक्ष्यामि शोधनादिकं ॥

तत्र रसप्रशंसा ।

हरति सकलरोगान् मूर्छितो यो नराणां
विरचयति सुबद्धः खेचरत्वं जवेन ।
सकलसुरमुनीन्द्रैर्वन्दितं शम्भुवीजं
स जयति भवसिन्धोः पारदः पारदो ऽयं ॥

दोषहीनो रसो ब्रह्मा मूर्छितो हि जनार्दनः ।
मारितो रुद्ररूपः स्याद्बद्धः साक्षात्सदाशिवः ॥

रसलक्षणमाह ।

अतः सुनीलो बहिरुज्ज्वलश्च मध्याह्नसूर्यप्रतिमप्रकाशः ।
शस्तोऽथ धूम्रः परिपाण्डुरश्च चित्रो न योज्यो रसकर्म-[सिद्धै ॥
विष्णुं शिवं समभ्यर्च्य दिक्पालांश्च नव ग्रहान् ।
योगिनीं क्षेत्रपालं च वटुकं च गणाधिपं ॥
शुभे ऽहनि शुभे लग्ने रसकर्म समाचरेत् ।
शतादिपलपर्यन्तं गृह्णीयात् शोधने रसं ॥

Having described the chemical preparation of metals (*rasa*) [fol. 9*a*], and semi-metals (*uparasa*) [fol. 24*b*], and the use of animal and vegetable products such as milk and oil (*rasāyana*) [fol. 37*b*], he enters on his subject proper: *sarvarogacikitsā*, the application of the different medicines to particular maladies, which he arranges in the following order: 1. *jvara* (foll. 39*b*–54*b*); 2. *jvarātīsāra* (fol. 57*a*); 3. *atīsāra* (fol. 61*b*); 4. *grahaṇī* (fol. 67*b*); 5. *arśa* (fol. 73*b*); 6. *agnimāndya* (fol. 78*a*); 7. *krimi* (fol. 79*b*); 8. *pāṇḍu-kāmalā-halīmaka* (fol. 83*b*); 9. *raktapitta* (fol. 86*a*); 10. *rājayakshma* (fol. 89*b*); 11. *kāsa* (fol. 92*a*); 12. *hikkā-śvāsa* (fol. 93*a*); 13. *svarabheda* (fol. 94*a*); 14. *aruci* or *arocaka* (fol. 94*b*); 15. *chardi* (fol. 95*b*); 16. *trishṇā* (fol. 96*b*); 17. *mūrchā* (fol. 97*a*); 18. *pānātyaya* or *madātyaya* (fol. 97*b*); 19. *dāha* (fol. 98*a*); 20. *unmāda* (fol. 101*a*); 21. *apasmāra* (fol. 103*a*); 22. *vātavyādhi.* In this chapter the MS. breaks off abruptly in the middle of a verse. Of the remaining part of the work one may form an opinion by comparing it with *Mādhava's Rugviniścaya* (Oxf. MS. 745) upon the plan of which this work seems to be framed. It will be seen that, of the 79 chapters of the *Rugviniścaya*, our work spreads over the first 29 only.

Being frequently quoted in the *Sandehabhañjanī*, a compilation on the preparation of

medicines, printed at Berhampore in 1868, the *Prayogaratnākara* would seem to be a work of some authority in Bengal. The author puts himself sometimes in opposition to the southern school of medicine (*e.g.* दक्षिणात्यास्तु पृथक्शोधनमाहुः fol. 2*a*), and mentions a western school (इति पाश्चात्याः fol. 78*b*).

Of other authorities quoted by him may be noticed: *Garga*, fol. 52*b*; *Pradyumna*, fol. 78*b*; and *Maheśvara*, fol. 88*a* (प्रद्युम्नः पचति महेश्वरो न पचति । fol. 104*b*); *Bhīmaparākrama*, fol. 54*a* (इति गर्गमतं भीमपराक्रममतं च); *Rasaratnadīpa*, fol. 4*a*; *Vishṇu* [? तैलमेतद्(*i.e.* विष्णुतैलं)भगवता विष्णुना परिकीर्तितं fol. 112*a*]; *Śiva*, fol. 2*a* (अष्टादशैव संस्कारा रसस्योक्ताः शिवादिभिः); *Suśruta* (सौश्रुतो योगः) foll. 103*b*, 104*b*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2679.

73. Foll. 246, and 13 of Index; size 18¾ in. by 5½ in.; excellent Bengalī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Sukhabodha, a comprehensive work on therapeutics, compiled (in A.D. 1567 or 1702) by *Vaidyarāja*, son of *Viśārada* (son of *Vaidyacintāmaṇi*), and nephew of *Ratnamaṇi*.

It begins:

गीर्वाणवृन्दपरिवन्द्यपदारविन्दम्
आनन्ददेहमभिवन्द्य सुदीनबन्धुं ।
पूर्णेन्दुनिन्दवदनं दयितं तनोमि
श्रीनन्दनन्दनमहं सुखबोधनाम ॥
विख्यातो भुवि सर्वतो गुणगणैश्चिन्तामणिर्धार्मिकः
श्रीमद्वैद्यविशारदो ऽजनि ततः स्वर्वैद्यतुल्यः क्षितौ ।
विप्राणां परिचारको ऽजनि सुतः श्रीवैद्यराजस्ततः
सो ऽहं चक्र इमं च बालकहितान्वेषी मुदा यत्नतः ॥
पर्यालोच्य निरूपितं मुनिगणैर्ग्रन्थं च नानाविधं
यत्नेनैव निरूप्यते बहुविधो ऽन्वार्थो विदिष्टो मया ।
आयासेन विना यतः शिशुगणज्ञानं द्रुतं जायते
यत्रास्ते रसप्रक्रिया बहुविधा काथायकर्मान्विता ॥
किं दरिद्रस्य विद्याभिर्जरारोगार्तस्य किं धनैः ।
आरोग्यमजरा वित्तमत्र यत्नात्प्रपद्यते ॥
अहो केनोपमीयते शास्त्रमेतन्महीयते ।
यत्प्रसादेन निर्विघ्नमुत्तरन्ति भवार्णवं ॥
मृषा सरस्वती लक्ष्मीस्तुल्ये जल्पन्ति दुर्धियः ।
एतच्छास्त्रं सरस्वत्या यल्लक्ष्मीः खलु जन्यते ॥
दुर्गमाः संहिताः सर्वा यद्वित्वा संग्रहं पठेत् ।
अक्षे(? मक्षे) चेन्मधु लभ्यत किमर्थं पर्वतं व्रजेत ॥
अथ भृगूपाख्याने ॥
असाध्यः कस्यचिद्रोगः कस्यचिज्ज्ञाननिश्चयः ।
द्वौ प्रकारौ ततो देवो जगाद परमः शिवः ॥
धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमं ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
अन्यच्च । शरीरं धर्मसर्वस्वं रक्षणीयं प्रयत्नतः ।
शरीराद्वर्धते धर्मः पर्वतात्सलिलं यथा ॥
तस्माद्विद्वान् प्रयत्नेन व्याधिवारणमत्वगां ।
कारयिष्यति सद्वैद्यैश्चिकित्सां मुनिभाषितां ॥
दीर्घं जीवितमन्विच्छन् भरद्वाज उपागमत् ।
इन्द्रमुग्रतपा बुद्ध्वा शरण्यममरेश्वरं ॥
ब्रह्मणा हि यथा प्रोक्तमायुर्वेदं प्रजापतिः ।
जग्राह निखिलेनादावश्विनौ तु पुनस्ततः ॥
अश्विभ्यां भगवाञ्छक्रः प्रतिपेदे हि केवलं ।
ऋषिप्रोक्तो भरद्वाजस्तस्माच्छक्रमुपागमत् ॥
विघ्नभूता यदा रोगाः प्रादुर्भूताः शरीरिणां ।
मुनयः पुण्यकर्माणः पार्श्वे हिमवतः शुभे ॥
सुखोपविष्टास्ते तत्र पुण्यां चक्रुः कथामिमां ।
प्रादुर्भूतो मनुष्याणामन्तरायो महानयं ॥
कः स्यात्तेषां शमोपाय इत्युक्त्वा ध्यानमास्थिताः ।
अथ ते शरणं शक्रं ददृशुर्ध्यानचक्षुषा ॥
स वक्ष्यति शमोपायं यथावदमरप्रभुः ।
कः सहस्राक्षभवनं गच्छेत्प्रष्टुं शचीपतिं ॥
अहमर्थे नियुक्तो ऽस्मि भरद्वाजो ऽब्रवीत्तदा ।
स शक्रभवनं गत्वा शतक्रतुमथाब्रवीत् ॥
व्याधयो हि समुत्पन्नाः सर्वप्राणिभयंकराः ।
तद् ब्रूहि मे शमोपायान् यथावदमरप्रभो ॥
तस्मै प्रोवाच भगवानायुर्वेदं शतक्रतुः ।
ऋषयश्च भरद्वाजाज्जगृहुस्तं प्रजाहितं ॥०

Cf. *Carakasaṃhitā*, i. 1.

It ends: इति श्रीवैद्यराजकृते सुखबोधे रसकषाये विषरोगाधिकारः ॥

श्रीनाथो वसुरीश्वरं समभजद्गोमूत्रपङ्कं यवं
भुक्त्वा प्राणविधारणं सुतपसा मोक्षाय तुष्टः शिवः(?)।
प्रत्यक्षं भृशमादरादुदितवान् ग्रन्थं रुजां नाशकं
त्वं मत्तो नय सो ऽपि तं समनयद्वातिप्रहृष्टः सुधीः ॥
पुत्रो ऽजायत सार्वभौमयदुनाथाख्यस्ततस्तत्समो
यो वाचस्पतिना समो ऽजनि ततः श्रीवैद्यवाचस्पतिः।
तस्मात्साधुवरो ऽजनिष्ट तनयः श्रीवैद्यचिन्तामणिस्
तस्माच्छीलविशारदो ऽजनि सुतस्तुल्यो ऽश्विनोर्भूतले॥
तस्माद्भूसुरसेवनोत्सुकमतिः श्रीवैद्यराजो ऽभवत्
सोऽहं संविकलय्य तान्बहुविधान्ग्रन्थान्हितार्थं शिशोः।
चक्रे सारमवाददद्विजमुदे श्रान्त्या तथा यत्नतः
संक्षेपात् सुखबोधनाम जलधिर्द्विर्द्विदृशीत्यब्दके ॥

चरकं वाभटं शारङ्गधरं सुश्रुतं तथा ।
रसेन्द्रचिन्तामणि-रसेन्द्रकल्पद्रुमावपि ॥
रसरत्नाकर-रसप्रयोगौ रसदीपिकां ।
रसमञ्जरीं रसकलिकां च सारसंग्रहं ।
परिभाषां च मदनविनोदं वङ्गसेनकं ॥
विलोक्य बालबोधायाक्रियतेदं प्रयत्नतः ।
मया पितृव्यश्रीरत्नमणेः पादप्रसादतः ॥
आयुर्वेदसमुद्राच्च गूढार्थमणिसंचयः ।
जातः कैश्चिद्बुधैस्तैस्तु कृता विविधसंहिताः ॥
कश्चिदर्थं ततो नीत्वा क्रियते संग्रहो मया ।
कृपाकटाक्षविक्षेपमत्र कुर्वन्तु साधवः ॥

समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥ शकाब्दाः १७२८ ॥

Besides the above-named authorities, quotations have been found from *Agnipurāṇa*, *Garuḍapurāṇa*, *Gopā(la)saṃhitā* (fol. 18*b*), the *Rāvaṇakṛitam Kumāratantram* (given entire foll. 242–245*a*), *Vāsudeva* (fol. 113*b*), *Vishṇu* (fol. 240*a*), *Sāralatikā* (fol. 4*b*).

In the Cat. Cat., the work has been entered under the title '*Rasakashāya*,' but this designation occurs only in the one colophon given above.

The MS. is very correct, and the work, being composed in a clear and easy style, might prove useful as an introduction to the study of the older authorities on which it is based.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 135.

[H. T. Colebrooke.]

2680.

807. Foll. 241; size $16\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; clear, modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Mugdhabodha, a compilation from older sources on the treatment of different maladies, by *Mādhava Kavirāja*, of *Nāriṭagrāma*.

It begins:

गोपीनाथपदाम्भोजं चित्तं गाङ्गपयःकरं ।
भक्तचित्तार्कसुखदं वन्दे किल्बिषनाशनं ॥
यत्प्रसिद्धं तदत्रापि यद्यद्रोगेषु यौगिकं ।
औषधानि च पथ्यानि प्रमाणानि बहूनि च ॥
यदुक्तं वाभटे तन्त्रे सुश्रुते वैद्यसागरे ।
अन्यैश्च बहुभिः सिद्धैर्यद्युक्तं विलोक्य तत् ॥
तत्र यद्यदसाध्यं स्याद् यद्यद्देशेषु दुर्लभं ।
तत्तत्सर्वं परित्यज्य सारभूतं मया कृतं ॥
मुग्धबोधमहं कुर्वे वैद्यशास्त्रमहासुधीः ।
संगृह्य सर्वसारं च वैद्यः श्रीमाधवः कविः ॥
सुगिरां वैद्यधीराणां प्रमोदाय मया कृतः ।
सति ग्रन्थे च बालानां बोधाय तनुना पुनः ॥
कर्मजा व्याधयः केचिद् दोषजाः सन्ति चापरे ।
कर्मदोषोद्भवाश्चान्ये कर्मजा देहसंश्रयाः ॥
यथाशास्त्रं विनिर्णीतो यथाव्याधि चिकित्सितः ।
न शमं याति यो व्याधिः स ज्ञेयः कर्मजो बुधैः ॥
अल्पदोषैर्गरीयान् यः स ज्ञेयः कर्मदोषजः ।
कर्मक्षयात्कर्मकृतो दोषजं(? °जः) सुखमौषधैः ।
कर्मदोषोद्भवा याति कर्मदोषक्षयात्क्षयं ॥

परं च ।

कर्मप्रकोपेण कदाचिदेव दोषप्रकोपेण भवन्ति चान्ये ।
तथापरे प्राणिषु कर्मदोषप्रकोपजाः कायमनोविकाराः ॥

ये वा गदाः स्युरपरे द्रविणापहार-
गुर्वङ्गनागमनविप्रवधादिभिश्च ।
दुष्कर्मभिस्तनुभृतामिह कर्मजास्तु
नोपक्रमेण भिषजामुपयान्ति सिद्धिं ॥ ०

After this the work agrees for some time with the preceding one.

It ends fol. 231*a*:

क्षुद्ररोगेषु सर्वेषु नानारोगानुकारिषु ।
दोषान्दूष्यानवस्थाश्च निरीक्ष्य मतिमान् भिषक् ॥
तस्य तस्य च रोगस्य पथ्यापथ्यानि कारयेत् ।
यथादोषं यथादूष्यं यथावस्थं च कारयेत् ॥

इति पथ्यापथ्यं ॥ इति क्षुद्ररोगचिकित्सा समाप्ता ॥ इति श्रीमाधवकविराजकृतायां मुग्धबोधाख्यायां ज्वरादिरोगचिकित्सा समाप्ता ॥

Then follows, on foll. 231*b*–241*b*, a list of contents, ending with a list of 22 authorities, of which the following may be mentioned:—(*śrīmat*) *Gahananātha*, *Candranātha*, *Caraka*, *Tantra*, *Tantranātha*, *Nidāna* (probl. *Mādhava's Rugviniścaya*), *Pātañjala*, *Bhāskara*, *Mahāsena*, *Māheśvara*(!), *Ratnāvalī*, *Vābhaṭa*, *Vṛiddha-Vābhaṭa*, *Vaidyasāgara*, *Sārakaumudī*, *Suśruta*.

This list is followed by: एतेषां मतमालोच्य मण्डलघाटीयनारिटग्रामनिवासिश्रीमाधवकविकृतमिदं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 137.

[H. T. Colebrooke.]

2681.

1580. Foll. 171; size 17 in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī writing by two different hands; nine (from fol. 127 eight) lines in a page.

Sārakaumudī, or *Cikitsā-sārakaumudī*, an anonymous work on the treatment of maladies.

It begins:

प्रणम्य परमानन्दवृन्दकन्दं गुरोः पदं ।
मन्दधीसाधुबोधाय साध्यते सारकौमुदी ॥
धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमं (फल॰ R. M.) ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
क्वचिदर्थः (॰द्धर्मः ib.) क्वचिद्धर्मः (॰त्कर्म ib.) क्वचिन्मित्रं [क्वचिद्यशः ।
कर्माभ्यासः क्वचिन्नित्यं चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥
व्याधेस्तत्र परिज्ञानं वेदनायाश्च निग्रहः ।
एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥
यावत्कण्ठगताः प्राणा यावन्नास्ति निरिन्द्रियं ।
तावच्चिकित्सा कर्तव्या कालस्य कुटिला गतिः ॥
चिकित्सितशरीरं तु यो न क्रीणाति दुर्मतिः ।
स यत्करोति सुकृतं तत्फलं भिषगश्नुते ॥
रोगमादौ परीक्षेत ततोऽनन्तरमौषधं ।
ततः कर्म भिषक् पश्चाज्ज्ञानपूर्वं समाचरेत् ॥
दर्शनस्पर्शनप्रश्नैः परीक्षा तु त्रिधा मता ।
दर्शनं मूत्रजिह्वाद्यैः स्पर्शनं नाडिकादिभिः ॥
निदानं पूर्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा ।
संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पञ्चधा स्मृतं ॥०

इति सारकौमुद्यां संकीर्णाधिकारपरिच्छेदः ॥ fol. 2*b*; इति॰ शरीराधिकारः fol. 5*a*; इति॰ रोगनिरूपणाधिकारः fol. 5*b*; इति मूत्रजिह्वानासिकापरीक्षा fol. 6*a*; इति चिकित्सासारकौमुद्यां नाडीपरीक्षा fol. 6*b*; इति सार॰ परिमलनिरूपणं fol. 7*a*; इति चिकित्सा॰ परिभाषाप्रकाशः fol. 11*a*; इति सार॰ शस्त्रजलौकादिपातनदाहकर्मनिरूपणाधिकारः fol. 13*b*; इति स्नेहपानस्वेदनिरूपणं fol. 14*a*; इति विवेकनिरूपणं fol. 15*b*; इति वमनादिपञ्चकर्मपरिच्छेदः fol. 16*b*; इति॰ धूमपानकवलगण्डूषाञ्जनादिनिरूपणं fol. 17*a*; इति धातुनिरूपणं fol. 17*b*; इति देशनिरूपणं fol. 18*a*; इति॰ दिनाचरणपरिच्छेदः fol. 18*b*; इति॰ द्रव्याणां रसवीर्यविपाकप्रभावगुणनिरूपणपरिच्छेदः fol. 31*b*; etc.

It ends: इति विषशुद्धिः ॥

क्षीरेण परिपूर्णायां स्थल्यामुपविषं सुधीः ।
दोलायन्त्रे पचेत्सम्यग् विशुध्यति न संशयः ॥

इति जैपालधुस्तूरादिवीजशुद्धिः ॥

मत्स्यादिपित्तं संशुष्कं निजद्रावैर्विभावितं ।
दिनान्ते शुद्धिमायाति सत्यं गुरुवचो यथा ॥

मत्स्यमयूरादिपित्तशुद्धिः ॥ उष्णे दशमूलक्काथे पूते गुग्गुलुं प्रक्षिप्यालोड्य वस्त्रपूतं विधाय । उपेप्य विशोष्य घृतं दत्त्वा पेषितं ग्राह्यं । त्रिफलाक्काथे इति कश्चित् ॥ इति गुग्गुलुशुद्धिः ॥ आतइचकटुकीप्रभृतीनां (!) उष्णगोमयोदकेन शुद्धिर्लोकतो विज्ञातव्या ॥ इति सारकौमुद्यां शोधनाधिकारः ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥

The MS. is perhaps not quite complete; cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 286.

[H. T. COLEBROOKE.]

2682.

798. Foll. 170 (counted 171, no. 103 being passed over); size 10½ in. by 4½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Yogasaṃgraha, a work on the treatment of maladies, composed, in 1616 A.D., by *ciraṃjīvamiśrī-Jagannātha*, son of *miśrī-Lakshmaṇa*, of the *Rāṭī-vaṃśa* (of the *Kāśyapakula*).

It begins: यो व्यानशे विश्वमनेकमेको ° see Weber, Berl. Cat., no. 958.

We notice that the particular method of healing children's maladies by the recitation of magic spells, referred to in other works as "*Rāvaṇakṛitaṃ kumāratantram*," is here mentioned (fol. 124*b*) under the title of "*Rāvaṇakṛitir bālatantram*" (cf. under nos. 2679, 2698-9).

It ends: इति श्रीमद्राटीवंशोद्भूतमिश्रीश्रीलक्ष्मणतत्पुत्रचिरंजीवमिश्रीश्रीजगन्नाथकृतः योगसंग्रहः समाप्तः ॥

वह्निसिंधुरसचंद्रसंज्ञके माधवे धवलपक्षसंयुते ।
भानुवारहरिवासरे तिथौ ग्रंथ एष परिपूर्णतां गतः ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 129.

[H. T. COLEBROOKE.]

2683.

2664. Foll. 89 (and a *śuddhapatra* after fol. 6); size 10 in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 12–14 lines in a page.

Sārasaṃgrahataraṅgiṇī, or simply *Saṃgrahataraṅgiṇī*, a manual of therapeutics and dietetics, in twenty-three chapters (*taraṅga*), by *Śāma* (or *Śāmajī*, i.e. *Śyāmajī*) *Panta Vidvāṃsa*.

It begins:

विघ्नराजचरणौ परिणम्य
पार्वतीशिवपदौ हृदि भाव्यौ ।
मंदवैद्यकजनाय करिष्ये
सारसंग्रहतरंगिणीनाम्नीं ॥ १ ॥
अल्पबुद्धिबलजीवनकाया
मानवाः कलियुगे तनुरायाः ।
ग्रंथराशिगहनानि रुजार्ताः
संभवंति गमितुं न हि शक्ताः ॥ २ ॥
गुरोरधीताखिलवैद्यविद्यः
पियूषपाणिः कुशलः क्रियासु ।
गतस्पृहो धैर्यधरः कृपालुः
शुद्धो ऽधिकारी भिषगीदृशः स्यात् ॥ ३ ॥ °

1. *vaidyapraśaṃsā-vātādidoshavarṇanam* (*śl.* 37), fol. 3*a*; 2. *ṛitukālādidharmavarṇanam* (*śl.* 32), fol. 5*a*; 3. *vayodeśaprakṛitibalavarṇanam* (*śl.* 24), fol. 6*b*; 4. *dhātūtpattidhātusthānagarbhotpādanādivarṇanam* (*śl.* 54), fol. 9*a*; 5. *garbhotthaduḥkhakumāragrahajanitapīḍāvarṇanam* (*śl.* 16), fol. 9*b*; 6. *dhānyaguṇavarṇanam* (*śl.* 34), fol. 11*a*; 7. *drākshāphalādiguṇavarṇanam* (*śl.* 59), fol. 14*a*; 8. *śākakandādivarṇanam* (*śl.* 44), fol. 15*b*; 9. *māṃsaguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 40), fol. 17*b*; 10. *pakvānnapānasnānabhojanayānaśayanādivarṇanam* (*śl.* 126), fol. 23*b*; 11. *viruddhāhāravarṇanam* (*śl.* 36), fol. 25*b*; 12. *nidānavarṇanam* (*śl.* 159), fol. 33*b*; 13. *vātādijanitarogavarṇanam* (*śl.* 44), fol. 36*a*; 14. *nāḍyādiparīkshāvarṇanam* (*śl.* 47), fol. 38*b*; 15. *rogasvapnanakshatrādināsādhyāsādhyavarṇanam* (*śl.* 49), fol. 40*a*; 16. *ashṭajvaranidānalakshaṇavarṇanam* (*śl.* 81), fol. 45*b*; 17. *kvāthādiparibhāshāvarṇanam* (*śl.* 19), fol. 49*b*; 18. *cūrṇakalpanāguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 127), fol. 55*b*; 19. *dhātūpadhātuśodhanamāraṇam* (*śl.* 79), fol. 59*b*; 20. *rasakalpanāguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 220), fol. 70*b*; 21. *pākādivarṇanam* (*śl.* 112), fol. 76*b*; 22. *tailaghṛitādivarṇanam* (*śl.* 103), fol. 81*b*; 23. *nasyavidhidravyaguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 159).

It ends:

शास्त्रसंग्रहनिघंटमतानां सारमेव सकलं परिगृह्य ।
शामपंतविदुषा रचिता वै सारसंग्रहतरंगिणिकेयं ॥

मंदवैद्यमतिबोधनवेगालोचनाकलुषोज्झितरोगा ।
आगता सकलशास्त्रगिरिभ्यः पातु संग्रहतरंगिणिका सा॥
यो विद्वांसकुले द्विजातिविमले जातः सुधीः कीर्तिमान्
नाम्ना शामजिपंत शंकरपदांभोजानतः सन्नतः ।
दृष्ट्वा योगतरंगिणीं तु विविधान् ग्रंथान् लिलेख स्वयं
तत्संग्राहतरंगिणीं हि भुवने गंगामिव श्रेयसीं ॥ १५९ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2684.

2370. Foll. 171; size 10¾ in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vīrasiṃhāvaloka, a compilation from older sources on the threefold method of treatment of maladies—viz. prophylactic, piacular and empirical—by *Vīrasiṃha Deva*, son of *Devaśarman (? varman)* of the *Tomaravaṃśa*.

The arrangement of the subject followed by the author and the scientific basis of his system are those of the *Rugviniścaya*, while the prescripts of the *jātaka* and *karmavipāka* are merely tacked on under each head.

It begins:

यच्चक्षुर्भुवनस्य दिव्यममलं धाम श्रुतीनां परं
यद्ब्रह्मैकनिकेतनं च पयसां बीजं यदेकं परं ।
सत्रेष्वग्निहुतस्य वेदविदितं स्थानं च यत्सर्वदा
तद्वः पातु सनातनं हरिमहस्तत्त्वप्रबोधोदयं ॥ १ ॥
दैवज्ञागमधर्मशास्त्रनिगमायुर्वेददुग्धोदधीन्
आमथ्य स्फुरदात्मबुद्धिगिरिणा विश्वोपकारोज्ज्वलं ।
आलोकामृतमातनोति विबुधैरासेव्यमत्यद्भुतं
श्रीमत्तोमरदेवशर्मतनयः श्रीवीरसिंहो नृपः ॥ ३ ॥

इह खलु पुरुषार्थचतुष्टयाय धीमतां प्रवृत्तिः । तत्राद्यो धर्मः स च शरीरमंतरेण न संभवति । तच्च रोगरहितं धर्मकर्मक्षमं भवति । तत्स्वरूपनिरूपणाय तद्दोषप्रतीकाराय च रोगाः परिगण्यंते । ०

The other medical authorities that are adduced in various places are *Ātreya*, *Ārogyacintāmaṇi*, *Tīsaṭācārya*, *Vāgbhaṭa*, *Vṛinda(saṃgraha)*, and *Suśruta*. For astrology we are referred to *Śrīpati*, the *Sārāvalījātaka*, and others, while the sources for religious practices are different *Purāṇas* and *Tantras*.

It ends:

न श्रेष्ठास्तरणिप्रभावजनितो वंशः समालिख्यते
रामाद्याः पृथिवीश्वराः समभवन्यत्र प्रतापोन्नताः ।
नो वा यत्र युधिष्ठिरप्रभृतयो भूपा बभूवुस्ततः
सृष्टस्तोमरवंश एष विधिना सत्कर्मसंसेविना ॥ १ ॥
तत्राभवत् कमलसिंह इति प्रसिद्धः
सर्वागमाचरणसेवितदेवसिद्धः ।
तस्माद्भूज्जगति भूपतिदेवशर्मा
विद्याविनोदमतिराहृतपुण्यकर्मा ॥ २ ॥
श्रीदेवशर्मात्मज एष धीरः स्वशस्त्रसंतापितशत्रुवीरः ।
श्रीवीरसिंहः क्षितिपालसिंहः शास्त्रत्रया[म]मिमं
[व्यधत्त ॥ ३ ॥

श्रीमत्कपिलमुनिप्रतिष्ठितकपिलसानीयटकारीवास्तव्ययाज्ञिकयज्ञानंदतनूजयाज्ञिकश्रीमधुसूदनांगजयाज्ञिकश्रीनीलकंठात्मजयाज्ञिकश्रीगणेननंदाश्रीसज्जनांचरणारविंदमधुव्रतेन रामेण स्वपरोपकृतबुधानंदाय श्रीनारायणप्रीतये स्वयमलेखि ग्रंथो ऽयं॥

The three *śāstras* referred to in verse 3 as having been written upon by the author (under the common title of *Vīrasiṃhāvaloka*) are law, astronomy and medicine. Cf. Aufrecht, Cat. Cat., *s.v.*, where *Vīrasiṃha* is stated to have lived about 1375 A.D. [GAIKAWAR.]

2685.

1643b. Foll. 31; size 9½ in. by 5 in.; large, clear Devanāgarī writing of 1793 A.D. (from fol. 9*b* by a different hand from the rest); six lines in a page.

Vaidyajīvana, a treatise of five chapters (*vilāsa*) on pathology, by *Lolimburāja*, son of *Divākara*.

It begins: अथ वैद्यजीवनपुस्तकं लिख्यते ॥ ० प्रकृतिसुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमायाः ०

See Dietz, Anal. Med., p. 135; Weber, Berl. Cat., no. 976. Variously published in India.

The leaves are marked वैद्य on the left, and संजीव on the right hand margin of the second page. [H. T. COLEBROOKE.]

2686.

2651. Foll. 16; size 10¾ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work. Cf. Dietz, Anal. Med., p. 156. [R. JOHNSON.]

2687.

1753a. Foll. 25; size 8¾ in. by 3¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; seven lines in a page.

The same work.

In this MS. the last chapter has the following additional verse (not commented upon by *Rudrabhaṭṭa*):

राळं चाळं मर्दयेत्तुल्यभागं
ताभ्यां तुल्यं गैरिकं चूर्णितं च ।
लेपः कार्यो लोमशांत्ये सुराशां(?)
स्मरात्त्वे लाळलोलिंवराजः ॥ २५ ॥

Cf. Dietz, ib., p. 141.

[H. T. COLEBROOKE.]

2688.

2071c. Foll. 56; size 11¼ in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vaidyajīvana, with a commentary, called *Dīpikā*, by *Rudrabhaṭṭa*, son of *Koneribhaṭṭa* and *Cirajāmbī*.

Both text and commentary are described in the Oxf. Cat., no. 754; Dietz, Anal. Med., p. 154.

An edition of them was published at Bombay in 1874. [GAIKAWAR.]

2689.

2180. Foll. 78 (numbered 79, no. 59 having been passed over); size 11¼ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same works. Dietz, Anal. Med., p. 155.

[GAIKAWAR.]

2690.

1906. Foll. 56; size 11¼ in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing (foll. 1–40 by a somewhat older hand than the rest); eleven lines in a page.

The same works. Dietz, Anal. Med., p. 158.

[J. TAYLOR.]

2691.

2071b. Foll. 29; size 11¼ in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Hitopadeśa, or *Vaidyakasārasaṃgraha*, a treatise on nosology and medicaments, by *Śrīkaṇṭha Śiva Paṇḍita.*

It begins:

भक्तेभ्यो भुवनाधिपत्यवरदं देवैर्महेंद्रादिभिः
शश्वत्स्वर्णकिरीटकोटिमणिभिः प्रोद्घृष्टपादांबुजं ।
संसारभ्रमभीतिशांतमनसो ध्यायंति यं योगिनस्
तं वंदे शशिखंडमंडितजटाजूटं ध्रुवं धूर्जटिं ॥ १ ॥

आधिव्याधिहरं नतप्रियकरं नित्यप्रभावाकरं
चंद्रालंकृतशेखरं तृणमिव क्रोधाग्निदग्धस्मरं ।
भीमांधासुरघस्मरं(? भीत्यंधा॰) गजमुखक्रीडाभिजाताहरं
वंदे दिव्यभुजंगभूषणधरं विश्वेश्वरं शंकरं ॥ २ ॥

यत्कर्णमारुतहता गिरयो युगांते
चूर्णीभवंति किल मेरुहिमाचलाद्याः ।
शुष्यंति सप्तसरितां पतयो ऽपि नित्यं
वंदे तराय शमनाय गणेश्वरं तं ॥ ३ ॥

धन्वंतरिमतं जेतुं नालं वर्षशतैरपि ।
न हि क्षोभयितुं शक्यः सागरो ऽंगुलिचालनैः ॥ ४ ॥

तथापि तत्परिज्ञानप्रकाशपरया धिया ।
आद्यवैद्यशोलेशप्राप्तये क्रियते मया ॥ ५ ॥
हितोपदेशनामायं ग्रंथः श्रीकंठशंभुना ।
रोगिरोगापनोदाय क्रियते हि समासतः ॥ ६ ॥
रसायनं च धान्यानां विधिं वच्मि समासतः ।
गुणदोषानुरूपेण वैद्यसिद्धांतसंगतं ॥ ७ ॥

The colophons of the chapters (*samuddeśa*) run thus: इति परमशैवाचार्यश्रीकंठशिवपंडितविरचिते वैद्यकसारसंग्रहे हितोपदेशनाम्नि धान्यादिरसायनतद्गुणदोषविधिना प्रथमः समुद्देशः ॥ fol. 5*a*; इति श्रीहितोपदेशे शिरोरोगप्रतिकारे द्वितीयः समुद्देशः ॥ fol. 6*b*; इति श्रीकंठविरचिते वैद्यकसारसंग्रहे नयननासामुखगलरोगप्रतीकारनामा तृतीयसमुद्देशः ॥ fol. 8*b*; इति श्रीकंठशिवपंडितविरचिते वै° हि° नाम्नि हृद्रोगश्चतुर्थः ॥ fol. 10*b*; इति श्रीश्रीकंठपंडितविरचिते हि° नाम्नि छर्दिजलोदरश्वासप्लीहजंतुपुष्टिकुक्षिकटिनाभिशूलषट्प्रमेहनामा पंचमः स° ॥ fol. 14*a*; इति श्रीश्रीकंठशिवपंडितविरचिते हि°नाम्नि कुरंडमूलव्याधिअतिसारग्रहणीश्लीपदरंघणीवात उरुस्तंभविचर्चिकारोगप्रतीकारनामा षष्ठः स° ॥ fol. 18*a*; इति श्रीश्रीकंठशिवपंडितविरचिते वै°हे हि° नाम्नि लूताभगंदरज्वालागर्दभस्फोटगोधेरशीतलीशोफरोगप्रतीकारनामा सप्तमः स° ॥ fol. 21*b*.

The MS. is perhaps incomplete; the eighth chapter beginning with the treatment of कुष्टरोग, and ending इति नवज्वरारिस्य(!)॥ समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥

An extra leaf at the end contains the title इति सन्निपातकलीका समाप्ता । written by a different hand; and the same hand has added this title in various abbreviations on the margin of several leaves of the MS.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 154; Aufrecht, Oxf. Cat., p. 317*a*, note.

[GAIKAWAR.]

2692.

1753b. Foll. 77; size 8¾ in. by 3¾ in.; good, clear Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Vaidyaratna, a compendium of rules for medical practice, in seven chapters (*prakāśa*) and an appendix, composed by *Gosvāmin Śivānanda Bhaṭṭa*.

It begins:

नारदादिमुनिवृंदसेविता पारदादपि नितांतमुज्ज्वला ।
शारदामृतमरीचिभानना शारदा वसतु मे हृदंबुजे ॥
ये वैद्या अलसाः संति वृहद्ग्रंथावलोकने ।
तेषां कृते ऽतिसंक्षिप्तं वैद्यरत्नं वितन्यते ॥

तत्र नाडीज्ञानेन रोगे ज्ञाते भेषजस्य कर्तव्यत्वादादौ नाडीज्ञानं निरूप्यते ॥ अथ नाडीपरीक्षा ॥

सद्यःस्नातस्य भुक्तस्य तथा स्नेहावगाहिनः ।
क्षुत्तृषार्तस्य सुप्तस्य सम्यग् नाडी न बुध्यते ॥

It ends:

यामैश्चतुर्भिर्द्वाभ्यां च भोज्यभैषज्ययोः समे ।
पाको ऽग्नौ युक्तयोर्द्राक् तीक्ष्णे मंदे पुनश्चिरात् ॥

ग्रंथसंख्या ॥ ९७५ ॥ संवत् १७५३ फाल्गुण सुदी पुरणवासी (*r.* पौर्णमासी) वार मंगलवार लिखितं बैनाथ (?*r.* वैद्यनाथ) ब्राह्मण देसवाली(*i.e.* دیس وال or inhabitant of) कांठ्याठी काना[*i.e.* خانه residence] राजमंदर [the royal palace].

The outside page of fol. 1 is marked वैद्यरत्नटीका, a mistake that was adopted by Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. COLEBROOKE.]

2693.

126. Foll. 76; size 9½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 7–9 lines in a page.

The same work. This MS. is marked वैद्यविनोद on the outside page, without any apparent reason again.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 138.

[H. T. COLEBROOKE.]

2694.

701. Foll. 63; size 9½ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of the latter part of last century; eleven lines in a page.

Vaidyarahasya(-paddhati), a treatise on the practice of medicine, by *Vidyāpati* (son of *Vaṃśīdhara*).

It begins:

यन्नामस्मरणं समस्तदुरितध्वंसावहं पुण्यदं
भक्तानामभयंकरं सुखकरं सर्वार्थसिद्धिप्रदं ।
तं नत्वार्जुनमीश्वरं गुरुकृपावाप्तैः सुसिद्धैर्वरैर्
योगैर्वैद्यरहस्यमद्य तनुते विद्यापतिः कौतुकात् ॥ १ ॥
यतः समस्तरोगाणां ज्वरो राजेति विश्रुतः ।
अतो ज्वराधिकारो ऽत्र प्रथमं लिख्यते मया ॥ २ ॥
अंशांशं यत्र दोषाणां विवेक्तुं नैव शक्नुयात् ।
साधारणीं क्रियां तत्र विदधीत चिकित्सकः ॥ ३ ॥ °

For another MS., the first leaf of which seems to be wanting (the beginning there given being found on fol. 3*a*, l. 3, of the present MS.), see Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 78. According to the final *ślokas* of that MS., the treatise was written for *Dyānatirāya(?)*, of Bengal; and completed on the second day of the light fortnight of *Pausha*, of the (Saṃvat) year 1738 (1682 A.D.).

The present MS. had apparently lost a leaf at the end: on the last line of fol. 63*a* ends the *oshṭharogopakrama*, whilst the second page has been pasted over with a leaf containing a few lines in a different hand, made up for the purpose, and the colophon: इति श्रीविद्यापतिभट्टविरचितं वैद्यरत्ननामको(!) ग्रंथ समाप्तमिति ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 134.

[H. T. Colebrooke.]

2695.

1967. Foll. 39; size 6¾ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vaidyavilāsa, a popular treatise on the healing art, composed, in 1697 A.D., by *Raghunātha* (or *Rāghava*) *Paṇḍita Kavīśvara* of the *Manoharakula*, a resident of Campāvatīpura (Bhāgalpur).

It begins:

अलिकुलसंकुलगंडं धृतशशिखंडं साधु(वरादि ed.)दोर्दंडं ।
लीलाकुचतशुंडं वंदे वरदविभवरतुंडं* ॥ १ ॥
पुराविदां वीक्ष्य हि योगसारं सतां मुदे द्राग्गदखंडनाय ।
सदुक्तिभाजां कविराघवेण वितन्यते वैद्यविलास एषः ॥ २ ॥
ये ये भिषग्भिः शतशो ऽनुभूता
मयापि तेषां कृपयानुलब्धाः ।
तानेव योगान्प्रवदामि यत्र
पूर्वं प्रयुक्तान्मुनिभिः प्रयत्नात् ॥ ३ ॥ [° ५ ॥ ed.]
अथ वातज्वरचिकित्सा । °

It ends: [(?) ।

मधुमिलनमिदं सुधाधितं च मदनविलासरसद्विगुंजमात्रः
युवतिशतविवृद्धदर्पहारी कविवरपंडितराघवप्रणीतः ॥
इति मदनविलासरसः ॥ ° १०७ ॥ [१०६ ॥
चंपावतीपुरनिवासवतादरेण
संदर्भितश्च रघुनाथकवीश्वरेण ।
मोदाय वैद्यविदुषां गदखंडनाय
मान्यः सतां तमित(*r.* जयति) वैद्यविलास एषः ॥ १०८ ॥
ग्रहेंदुरसचंद्रे च शके विरचितो मुदा(मासि च कार्तिके ed.)।
तारणाब्दे विलासो ऽयं वैद्यपूर्वो विराजते† ॥ १०९ ॥ °
मनोहरकुलांभोधे रघुनाथविधोर्भुवः ।
वागस्त्रैर्(*r.* वागुस्रैर्) रसज्ञानां हृत्पद्मं विकसत्विह ॥
सतां पदरजःसंगजातविस्फूर्तिराघवः । [१११ ॥
तस्य वाचां विलासो ऽयं न धत्ते स्फूर्ततां कथं‡ ॥ ११२ ॥
इति श्रीमन्मनोहरोपनामकरघुनाथपंडितविरचिते वैद्यविलासे प्रथमस्तरंगः ॥ पादरंचविषं ° 3 *ślokas*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 157. A Bombay lithographed edition of the work has four additional chapters, with the colophon: इति श्रीवैद्यविलासे महाकाव्ये कविकुलावतंसरघुनाथपंडितकृतौ दशमस्तरंगः ॥ [Dr. John Taylor.]

* ? The ed., kindly collated by Prof. Bendall, reads this line: वंदे सुंदरशुंडं दानवचंडं द्विरदतुंडं ॥

† The edition reads for this line:
अयं वैद्यविलासश्च चरितो वृषवत्सरे ॥ ५२ ॥

‡ This verse is omitted in the ed., which has here our stanza 108, there counted 55. Moreover, the last topic of this chapter in the edition is इति द्रव्यप्रमाणं ॥

2696.

1703b. Foll. 38; size 9½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1786 A.D.; ten lines in a page.

Āyurvedaprakāśa, apparently a complete system of medicine, by *Mādhava* (*upādhyāya dvijavarya*), a resident of Benares, belonging to the *Sārasvata-kula* of Saurāshṭra.

The present MS. contains only a small portion of the work, consisting of three *adhyāyas,* and treating of the hygienic rules to be observed in the intercourse of the two sexes with a view to obtaining offspring.

It begins:

हरकोपानलेनैव भस्मीभूयाकरोत् स्मरः ।
अर्धनारीशरीरं हि यस्य तस्मै नमो ऽस्तु ते ॥
सम्यगाराधितः कामः सुगंधकुसुमादिभिः ।
विदधाति वरस्त्रीणां मानग्रंथिविमोचनं ॥
अनेककामशास्त्राणां सारमाकृष्य यत्नतः ।
बालव्युत्पत्तये स्त्रीणां चित्तसंतोषणाय च ॥
कामशास्त्रं प्रवक्ष्यामि नातिसंक्षिप्तविस्तृतं ।
आयुर्वेदागमे तद्धि यद्विना वृष्यता(? ॰ते) वृथा ॥
कामशास्त्रस्य तत्त्वज्ञा जायंते सुंदरीप्रियाः ।
कामशास्त्रमजानंतो रमंते पशुवत्स्त्रियं ॥
नानानिबंधाः सुरतोपचारैः
क्रीडासुखं जन्मफलं नराणां ।
किं सौरभेयीशतमध्यवर्ती
वृषो ऽपि संयोगसुखं न भुंक्ते ॥
स्वनारीरक्षणं पुंसां परनार्यनुरंजनं ।
बंधभेदेंगितज्ञानमेतत्फलमुदाहृतं ॥
मुक्तिमत्यपि कारणमेतच्छास्त्रमित्याह । ॰

It ends:

क्षीरं पीत्वा रमेद्रामां कामव्याकुलितान्वितां ।
मुखस्थां धारयेद्धस्ते(?) तदा वीर्यं न मुंचति ॥
इति वीर्यरोधिनी गुटिका ॥

इति सौराष्ट्रदेशोद्भवकुलावतंस उपाध्यायद्विजवर्यमाधवविरचिते आयुर्वेद[प्र]काशे उपशारीरके स्त्रीलक्षणसेवनादिकामशास्त्रविषयनिरूपणाध्यायः ॥ संवत् १८४३ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2697.

2478. Foll. 114; size 11 in. by 5¼ in.; good, clear Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Āyurvedaprakāśa. Another section, treating of the preparation of mercury and other mineral substances for medical purposes. It begins:

अर्थप्रकाशकासारविमर्शांबुजनीमयं(*r.* ॰जिनीमयं) ।
सच्चिदानंदविभवं शिवयोर्वपुराश्रये ॥ १* ॥
देवेंद्रमौलिमंदारमकरंदकणारुणा(? ॰वृताः) ।
विघ्नं हरंतु हेरो(*r.* हेरं)बचरणांबुजरेणवः ॥ २ ॥
अधुना रसरजस्य(*r.* रसराजस्य) संस्कारान्संप्रचक्ष्महे ।
नानातंत्राणि संदृश्य भिषजां सिद्धिहेतवे ॥ ३ ॥
संस्काराः परतंत्रेषु ये गूढाः सिद्धिसूचिताः ।
तानेव प्रकटी[क]र्तुमुद्यमं किल कुर्महे ॥ ४ ॥
ग्रंथादस्मादाहरंति प्रयोगान् स्वीयं चास्मिन्नामधेयं ति(!) ।
गोत्राख्येषामस्मदीयश्रमोष्मा भस्मीकुर्वन्नायुगं शोभयेतु ॥५॥
अश्रौषं बहुविदुषां मुखादपश्यं
शास्त्रेषु स्थितमदृतं न तल्लिखामि ।
यत्कर्म व्यरचयमग्रतो गुरूणां
प्रौढानां तदिह वदामि वीतशंकः ॥ ६ ॥ ॰ १० ॥
क्वचिच्छास्त्रे क्रिया नास्ति कर्मसंख्या न च क्वचित् ।
रसयुक्तिः क्वचिन्नास्ति संप्रदायः क्वचिन्न च ॥ ११ ॥
अतः सिद्धिर्न सर्वत्र रसे चापि रसायने ।
वैद्यवादे प्रयोगे च तस्माद्यत्नो मया कृतः ॥ १२ ॥
यद्यद्गुरुमुखोद्गीतं स्वानुभूतं च यन्मया ।
तत्र लोकहितार्थाय वक्ष्याम्यनतिविस्तरं ॥ १३ ॥ ॰ ॥

Fol. 38*b*: इति श्रीसौराष्ट्रदेशोद्भवसारस्वतकुलावतंस उपाध्यायमाधवविरचितायुर्वेदप्रकाशे सूतसाधनाध्यायः समाप्तः ॥

The second chapter begins: गंधो हिंगुलमभ्रतालकशिला: । ॰

It ends: इत्यायुर्वेदप्रकाशे श्रीमदुपाध्यायसारस्वतकुलावतंसकासि(*r.* काशी)निवासिमाधवविरचिते विषो[प]विषादिसाधनाध्यायः समाप्तः ॥

Of quotations we have noted the following: *Yogataraṅgiṇī,* fol. 110*a*; *Laghuyogataraṅgiṇī,*

* Cf. v. 1 of the *Rasendracintāmaṇi,* Berl. Cat., no. 967 (*r.* ॰*nīmayam*); and Oxf. Cat., no. 702.

fol. 51*a*; *Rasacintāmaṇi*, foll. 23*b*, 31*a*, 36*b*; *Rasapaddhati*, foll. 53*a*, 66*b*, 74*a*, 84*b*; *Rasaratnākara*, foll. 12*b*, 15*b*; *Vāgbhaṭa* (or *Rasavāgbhaṭa*), foll. 43*a*, 46*a*, 45*b*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 155.

[GAIKAWAR.]

2698, 2699.

1433, 1434. Foll. 1–254 and 255–508 (of which 441 is passed over); size 12¼ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1805 A.D.; seven lines in a page. [A.]

Cikitsāsārasaṃgraha, a work on pathology and materia medica, by *Vaṅgasena*, son of *Gadādhara*, whose family came originally from the *Kāntika* (*v. l. Kāñjika*, Camb. Add. MS. 1707, p. ult.) country.

The work has been published by *Pandit Nand Kumar Gosvami Baidya*, Calc. 1889.

The MS. begins:

नत्वा शिवं प्रथमतः प्रणिपत्य चंडीं
वाग्देवतां तदनु तातपदं गुरूंश्च(गुरूं च ed.)।
संगृह्यते किमपि यत्सुजनास्तदत्र(यत्सुजनैस्त° ed.)
चेतो विधातुमुचितं मदनुग्रहेण(°चितस्तद° ed.)॥

हे दुर्जनाः(हेतुर्जनः ed.) परगुणेषु भवादृशानां
द्वेषः किमेष सहजो गुणतापहारी।
यांच्यापि(r. याञ्चापि) दैन्यफलभूरिफला तदानीं
तादृग्विधस्य मिथुनस्य विमोचनाय॥

कांतिकावासनिर्यात(निर्जात ed.)श्रीगदाधरसूनुना।
क्रियते वंगसेनेन चिकित्सासारसंग्रहः॥

हृदि तिष्ठति यस्यैष चिकित्सासारसंग्रहः।
स निदानचिकित्सायां न दरिद्रात्यसौ भिषक्॥

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलसाधनं(मूलमुत्तमं ed.)।
रोगास्तस्य प्रहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च॥

तेषां प्रशमनोपायमतिदुर्वारं रंहसा।
ब्रूमहे नातिविस्तीर्णं सनिदानचिकित्सितं॥

निदानं पूर्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा।
संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पंचधा स्मृतं॥

निमित्तहेत्वायतनप्रत्ययोत्थानकारणैः।
निदानमाहुः पर्यायैः प्राग्रूपं येन लक्ष्यते॥°

The chapters are not numbered and no authorities are quoted except a few semi-mythical ones, such as *Agasti*, fol. 432*a*, l. 2 inf.; *Kapila*, fol. 20*b*, 6; *Bhāradvāja*, fol. 384*b*, 4 inf. Others are doubtful, such as the *Kaumāratantra*, which is ascribed to *Pārvatī* in one place (fol. 396*a*, 1 inf. = 350*b*, 3 inf. of MS. B), while in others (402*b*, 5; 409*b*, 2; 411*a*, 6) we have a *Kumāratantra* attributed to the son of *Rāvaṇa* (cf. under nos. 2679, 2682). *Nāgārjuna* is mentioned as the author of a *Yogasāra* (fol. 382*a*, 1) which is, perhaps, the same work as the *Yogaratnāvalī*, fol. 412*a*, ll. 3, 8; 412*b*, 3 inf.; a *Prayogasāra* being also quoted without an author's name in foll. 402*a*, 4 inf.; 409*a*, 4; 410*a*, 5 inf.; 411*b*, 4; 412*a*, 5; 412*b*, 3. The whole of that section, from fol. 402*a*, 7 to 413*b*, 5, in which these quotations occur, and which seems to be an extract from the *Kaumāratantra*, if not the *Kaumāratantra* itself, is left out in MS. B, 358*a*, 1. A *Rogasaṃgraha* is quoted on fol. 382*a*, 1, for which, however, B (fol. 336*b*, 7) reads *Yogasaṃgraha*.

The work, however, on which *Vaṅgasena* relies for every statement, in his pathological part at least, and the title of which is nowhere mentioned, is again *Mādhava's Rugviniścaya*. The borrowing from it is not limited to single verses every now and then, but extends to entire chapters as well as to the classification of the subject in general. To conclude from a comparison of some of the chapters in the beginning, the middle and towards the end, the whole of *Mādhava's* text seems to be incorporated in this work.

In the other parts, *Suśruta* appears to be the authority chiefly made use of. The last

subject, for instance, that is treated of in this MS. (fol. 502*b*, 2 inf. to 507*b*, 4 inf.) is a dissertation on omina and portenta by which the physician has to be guided in his prediction of the probable issue of the malady. With the exception of a few alterations and transpositions, this will be found identical with *adhyāyas* 28–31 of *Suśruta's Sūtrasthāna* (vol. i., 102–117).

The Cambridge Library possesses in Add. 1707 (=No. 26 in Daniel Wright's History of Nepal, p. 324) two portions of this work, in 151 leaves, numbered 1–100 and 501–551. Though there it is called *Vaidyavallabha*, and differs a good deal in the latter portion with regard to the particular extracts that are selected for the text, there can be no doubt that it is substantially the same work as ours. Under these circumstances, the copyist's date (Nepal Saṃvat 396, *i.e.* A.D. 1276) affixed to the Camb. MS. is of some interest as fixing *Vaṅgasena's* time *before* the second half of the 13th century at least.

The concluding verse, in which our MS. agrees with the Camb. MS., runs thus in the better reading of the latter:

यो ऽयं मया चिरपरिश्रमतः कथंचित्
संवर्धितो जगति कीर्तिलताप्ररोहः ।
सो ऽयं भवेन्न यदि गोभिरलं खलानां
छिन्नो ऽद्य केन न सकौतुकमीक्षितः स्यात् ॥

In the edition this verse is not found, but there are four *ślokas* called "*vaṅgasenotpatti*," which do not, however, add any new information about the author.

In two colophons (fol. 413*b*, l. 5, and at the end), the copyist *Bhagavanta*, a *kāyath* residing at *Rāmāpurā*, has substituted the author's name for the name of the book.

Cf. Dietz, Anal. Med., pp. 145, 150.

[H. T. COLEBROOKE.]

2700.

979. Foll. 387, besides a double fol. 83; size 14½ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page. [B.]

The same work. This MS. is more correct in its readings than the first, but defective in the text. One omission has been noticed above, others occur in other parts, and towards the end the two MSS. seem to differ considerably. The last point of contact between the two is found on fol. 386*b*, l. 1, which corresponds to fol. 455*b*, l. 4 inf. of the preceding MS. Soon after that our MS. ends abruptly. In the colophon of this MS. also the author's name stands for that of the work.

This MS. is made up of different parts, written by different hands, the bulk about the middle of last century; whilst foll. 39–81 have been supplied at the beginning of the present century. The pagination of some portions has been changed several times.

This MS. is noticed in Dietz' Anal. Med., p. 148. [H. T. COLEBROOKE.]

2701.

1074a. Foll. 50; size 13¾ in. by 5¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of the latter part of last century; 11–13 lines in a page.

Āyurveda-Siddhāntasambodhinī, a work on dietetics and pathology, by *Kāmeśvara*, son of *Narendra* (or *Narahara Gauḍadyumaṇi*), brother of *Viśveśa Vidyānidhi*, of the *Purushottama* family.

It begins: श्रीगणेशाय नमः । श्रीगुरुचरणकमलेभ्यो नमः । श्रीत्रिपुरसुंदर्यै नमः ॥

त्रिभुवनकमनीयं विश्ववंद्यं निशाशेर्
विधिहरिहर वैंध्यातमात्माभिरामं ।
अमिततरणितेजोजालजैत्रं पुरस्ताद्
इह भवतु मम श्रीसुंदरीसंज्ञमोजः ॥ १ ॥

आयुर्वेदमजः सुखाय सरुजां संरक्षणायारुजां
कृत्वाजिग्रहदात्मजं स भिषजौ स्वस्तौ (*i.e.* स्वर्लोकस्थौ) हरौ (*r.* हरिं) यो मुनीन् ।
ते तंत्राणि पृथग्निजान्यरचयंस्तान्यल्पबुद्ध्यायुषां
दुर्बोधानि विमृश्य तत्र रचितात्संक्षेपतो ऽर्थान् [लिखन् ॥ २ ॥
श्रीगौडद्विजराजनिर्मितसभासूर्यस्य पूज्यस्य भू-
र्लोकस्यार्चितशंकराग्रयशसः षट्शास्त्रवाचस्पतिः ।
पुत्र[:] श्रीनृहरेर्गुरोर्गुरुगुरोः कामेश्वरः श्रीमतो
वंश्यो यः पुरुषोत्तमस्य कुरुत सिद्धांतसंबोधिनीं ॥ ३ ॥
संदेहध्वांतविभ्रांतस्वांतप्रोद्धरणोद्धरैः (? ०द्धुरैः) ।
क्षंतव्यः क्षणमस्त्वधीभिर्धीस्थैमदो मम ॥ ४ ॥ ०

It consists of two chapters (*vritti*), the first of which, treating of general matters, esp. dietetics, ends fol. 14*b*:

श्रीगौडद्युमणे[:] सुतो नरहरेर्विश्वेशविद्यानिधिर् [(*r.* निधेर्)
भ्राता यः पुरुषोत्तमान्वयभवः कामेश्वरस्त्वासुरः ।
तस्यायुर्निगमांतरप्रविलसत्सिद्धांतसंबोधिनी-
ग्रंथे ऽगादियमाद्यवृत्तिरखिलद्रव्यप्रपंचोज्ज्वला ॥ २४३ ॥

इति श्रीमन्मालवीश्रीगुरुधरासुराचार्यश्रीमन्नरेंद्रात्मजकामेश्वरकृतायामायुर्वेदसिद्धांतसंबोधन्यां (!) प्रथमा वृत्तिः ॥

Ch. ii. (beg. कर्मदोषकृतरोगतस्ततः ०), treating of maladies and their treatment, is incomplete. It breaks off abruptly at the end of fol. 50*b*, in *śloka* 816 (of this chapter); after which, on a fresh page, the above colophon (including प्रथमा वृत्तिः) is repeated with sundry mistakes.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 149.

[H. T. Colebrooke.]

2702.

1351 B. Foll. 30, the first three of which are wanting; size 10½ in. by 6 in.; fair, clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Vṛittaratnāvalī, a treatise on pathology, in short paragraphs and in "various metres," composed, in 1641 A.D., by *Maṇirāma Miśra*, son of *Vasanta* of Lucknow.

इति वायुलक्षणं fol. 4*a*; इति पित्तलक्षणं fol. 5*a*; इति कफलक्षणं ib.; इति वातशांतिः ... fol. 5*b*; इति लंघनवर्जनं fol. 6*a*; इति शारीरस्थानं ॥ अथ ज्वरप्रतीकारः fol. 7*b*, etc.

It ends: इति शिशिरः ॥

ये स्वीयनामात्र विनिःक्षिपयुर्ग्रंथे मदीये बहुकष्टजाते ।
तेषां मदीयश्रमवह्निरुच्चैर्दोग्धुत्तु (!) स्वर्गयशोवसूनि ॥
ये ये प्रयोगा न सुताय वाच्यास्
तेऽप्यत्र योगाः प्रकटीकृतार्थाः ।
परोपकाराय यशःप्रवृत्त्यै
तस्माद्भवंतो ऽप्यनुमोदयंतु ॥
यो याच्यमानं प्रददीत पुस्तकं मदीयमेतद्भिषजे विपश्चिते ।
शिवस्य पूजा बहुयत्नतः कृता फलेन तस्याददतः प्रयुज्यतां ॥
लक्ष्मीलक्षणलक्ष्यलक्ष्मणपुरे जाग्रज्जगज्जैतली (!)
श्रीसारस्वतविप्रवंशविदितः श्रीमद्वसंतो द्विजः ।
तत्पुत्रो मणिराम उत्तमयशाः श्रीकृष्णपादांबुज-
भ्राजत्केशरसौरभेप्सुमधुपस्तेनेयमाविष्कृता ॥
यत्रोत्तमोत्तमजला सरितां वरिष्ठा
श्रीगोमती (Goomty) प्रचुरपातकपुंजहर्त्री ।
यस्यां वसंति कविबाहुजवैश्यशूद्रा
भूयान्मुदे लखनऊइतिनामधेया ॥
वसुनवरसचंद्रे १६९८ वत्सरे मासि चंद्रे (*r.* चैत्रे)
शशिकरकृतशुभे शुक्रवारे दशम्यां ।
प्रकटितगुणमाला वैद्यविद्या विशाला
जयति विविधवृत्तैर्वृत्तरत्नावलीयं ॥
मणिरामभिषग्जते (? ने) न या रचितेयं विविधवद्ययामति ।
यदि वृत्तचिकित्सितोत्सुका बुधवैद्यैः कृपया विलोक्यतां ॥
श्रीमन्मंजुलवंजुलावलिलताकुंजे ऽलिपुंजे हसत्-
कंजे रंजित इंदुरश्मिनिकरैर्नानाद्रुमामोदिते ।
कालिंदीमृदुवालुकासुललिते श्रीमत्पदैरंकिते
राधामाधवयोर्विमक्तमनसो वृंदावने मंगलं ॥
भव्यं भव्यमितीरयंति वनिताः श्रुत्वा वचः सादरं
पृच्छंत्या किमिदं स सखिवहीरिरसौ (!) तातेत्यवोचत्पदं ।
आनंदोदधिवीचिमग्नमनसा मात्रा पुनश्चुंबिते
लीलोल्लासितयोद्भविष्णुदशने कृष्णे सदा मंगलं ॥

इति श्रीमणिराममिश्रविरचिता वृत्तरत्नावली समाप्ता ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2703.

894. Foll. 232 (and 6 of index); size 15 in. by 5 in.; fairly good, modern Bengalī handwriting; 8 or 9 lines in a page.

Cikitsādarpaṇa, a work on the treatment of maladies, by an unknown author.

In the disposition of the subject, and the descriptions of the different diseases, the author follows closely *Mādhava's Rugviniścaya*. Of remedies he gives a vast amount, likewise drawn from other sources.

It begins: अथ जिह्वापरीक्षा वक्ष्यते ॥

> जिह्वा पीता खरस्पर्शा स्फुटिता तीव्रमारुते ।
> रक्ता श्यावा भवेत्पित्ते कफे शुभ्रा द्रवा घना ॥
> कृष्णा सकण्टका शुष्का सन्निपाताधिके तु सा ।
> मिश्रिते मिश्रिता ज्ञेया रिष्टे वक्रा(?)विवर्जिता ॥

इति जिह्वापरीक्षा ॥

> धृत्वा मूत्रं समालोक्य कुर्यात्तस्य परीक्षणं ।
> वाते तोयसमं मूत्रं रूक्षं बहुतरं भवेत् ॥ °

It ends: इति चिकित्सादर्पणे विषाधिकारः ॥

> चरणौ कर्कटस्यापि गोक्षीरेण प्रपाचयेत् ।
> धनतां(?घनता) जायते तस्मिन् रात्रौ चरणलेपनात् ॥
> दन्तानां कड्मडीं(?कुड्मलं) हन्ति सत्यं सत्यं च पार्वति ।
> कृष्णवर्णश्वेतपुच्छस्य सप्ता(?) च कच्छेष्टिता ।
> तां बद्धा च गले दन्तकड्मडीं हन्ति मानवः ॥

चिकित्सादर्पणश्चायं समाप्तः ॥

The index at the end extends only to fol. 124 of the text; the rest being apparently lost.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 144.

A *Cikitsādarpaṇa*, by *Divodāsa*, is mentioned in the *Brahmavaivarta-purāṇa*, Aufrecht, Cat. Bodl., p. 22*a*. [H. T. COLEBROOKE.]

2704.

57b. Foll. 50; size $10\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; indifferent Devanāgarī writing, by two or three different hands, of about 1750 A.D.; twelve lines in a page.

Bhūpālavallabha, or *Bhūpacaryā*, notes on dietetics and pathology, by *Sundara Deva*, son of *Govinda Deva*.

The author seems merely to repeat the precepts of predecessors, frequently however, interlarding his text with paraphrases and comments on it; *Vāgbhaṭa* being occasionally referred to for further particulars. The MS. professes to contain only the first *adhikāra* of the work.

It begins: अथ षड्तुचर्या ॥ तत्र प्रथमं वार्षादयो दक्षिणायणं त्रय ऋतवो विसर्गाख्या भवंति । तेषु वर्षायां वातकोपः शरदि पित्तकोपो हेमंते कफपित्तकोपः °

The title of the treatise occurs in the following colophons: इति भूपालवल्लभे देशिकवर्णविवेकः fol. 10*a*; इति भूपालवल्लभे गार्भीयगुणागुणाः fol. 11*a*; इति सुंदरदेवविरचिते भूपचर्या(चूडामणौ suppl. in marg. by another hand)परनाम्नि भूपालवल्लभे व्यायामविवेकः fol. 42*a*.

The MS. is in very poor condition, and a gap occurs between foll. 43 and 44.

Foll. 45–49 contain a chapter on the art of wrestling and the training required for those who want to practise it successfully. It is not clear, however, if this portion originally formed part of *Sundara Deva's* work, or if these leaves have only accidentally been inserted it. They are written in a different hand and are numbered in a different way from the others; nor is the subject brought to a proper termination in those five leaves.

This section begins: अथ व्यायामोत्तरं दिनचर्यायां मल्लविद्या । तत्र मल्लपुराणे कृष्णसोमेश्वरसंवादे ।

> विद्यारंभणभे शुभे ऽह्नि सुतिथौ रंगक्षमायां कृतं
> रागस्वस्तिकहेमकुंभविलसद्वारैश्चतुर्भिर्युतं ।
> नानातोरणवैजयंत्यभिनवं वह्नेः सुकंडातिगं
> वेद्याढ्यं शतहस्तमंडपमलंकुर्वंति मल्लार्थिनः ॥ १ ॥ °

इति वृत्तसुंदरे मल्लविद्यायां पात्रकथनतरंगः fol. 46*b*; इति वृ° म° पंचांगमल्लउक्षणतरंगः fol. 47*b*; इति वृत्तसुंदरे पंचजातिमल्लस्वरूपतरंगः fol. 48*b*.

It ends after the first half of v. 18 of the next chapter.

The last leaf of the MS. begins: ऋर्यात्रवृद्धौ ॥° five *ślokas*, followed by the colophon: इति ऋंत्रवृद्धौ ॥ इति गोविंददेवसुतसुंदरदेवविरचिते भूपालवल्लभे ऋतुचर्यायां वर्षर्तुचर्याव्यवहृतिः प्रथमाधिकारः संपूर्णः ॥

The work is mentioned in Dietz, Anal. Med., p. 141. [H. T. COLEBROOKE.]

2705, 2706.

1439, 1440. Foll. 374 (besides 2 double leaves 142 and 172, and a *śuddhapatra* to 116*b*); size 12 in. by 5¼ in.; fairly written, in Devanāgarī, by three or four different hands, in the latter part of last century; 10–12 lines in a page.

Yogataraṅgiṇī, a comprehensive work on dietetics and therapeutics, compiled, from various sources, by *Trimalla*, a Telugu Brāhman of Tripurāntakanagara. On the blank pages of the first and last leaves the work is called *Bṛihadyogataraṅgiṇī*, to distinguish it from the shorter version described under no. 2708.

The work is divided into paragraphs (*taraṅga*) for each subject, of which the first portion—as far as fol. 108*b*—may be looked upon as a kind of treatise on practical chemistry. It gives a number of recipes for the preparation of food in connection with precepts for good diet, as well as prescriptions for the preparation of medicines used for different illnesses. The remaining portion is principally concerned with the diagnosis and treatment of all kinds of maladies.

It begins:

जयति जगति जनताजयहेतुः
सकलदुरितचयवारिधिसेतुः ।
गणपतिरचलसुतामुखसिंधुः
प्रणतमनुजमुनिदैवतबंधुः ॥ १ ॥

कुचकलशपयोभिर्मेनया साधुसिक्त-
पुरमथनसुरद्रुस्तंबमालंबमाना ।
करकिसलयकांता मंदहासप्रसूना
फलतु फलमभीष्टकल्पवल्ली शिवा नः ॥ २ ॥

ब्रह्मादीनभिवंदे संदेहध्वांतभास्करान् भिषजः ।
सुश्रुतचरकाचार्यावार्यावुच्चैश्च वैद्यके शास्त्रे ॥ ३ ॥

सर्वार्थादिरसैर्निदानसहितैरात्मानुभूतैर्मितैस्
तैलंगस्त्रिपुरांतकस्य नगरे योगैस्त्रिमल्लो द्विजः ।
नाम्ना योगतरंगिणीं ग्रथयति ग्रंथं ज्वराद्यामय-
श्रेणीपावककालजुष्टवपुषां नृणामिह श्रेयसे ॥ ४ ॥

अत्र ग्रंथे भूरितंत्रान्नसारे सद्भिर्देत्तं दूषणं भूषणं नः ।
छिन्नं दग्धं घृष्टमष्टापदं हि च्छायामच्छामृच्छति स्वेच्छयैव [॥ ५ ॥

देहादुत्पद्यते पुंसः पुरुषार्थचतुष्टयं ।
न नीरोगः स कस्यापि तच्छांतिस्तु चिकित्सया ॥ ६ ॥

रोगपंकार्णवे मग्नं यः समुद्धरते नरं ।
कस्तेन न कृतो धर्मः कां च पूजां न सो ऽर्हति ॥ ७ ॥

क्वचिद्धर्मः क्वचिन्मैत्री क्वचिदर्थः क्वचिद्यशः ।
कर्माभ्यासः क्वचिच्चेति चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥ ८ ॥

अतो मम श्रमस्तोमश्चिकित्सायां जयत्ययं ।
संक्षिप्ता सरसा चेयं संहिता भुवि जृंभतां ॥ ९ ॥

जन्मांतरकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते ।
तच्छांतिरौषधैर्दानैर्जपहोमसुरार्चनैः ॥ १० ॥

हारीतात् ॥ रोगस्तु दोषवैषम्यं °

A short outline of the contents of this work has been given by Dietz, in his Anal. Med., pp. 145–48.

The following list of authorities quoted will enable us to gain an idea of its relative position to other works of the same kind:

Ārogyadarpaṇa, fol. 126*a*; *Kṛishṇātreya*, fol. 12*a*; *Kaumāratantra* by *Rāvaṇa*, fol. 349*b*;* *Gorakshamata*, fol. 13*a*; *Tīsaṭācārya*, fol. 3*a*;

* Quoted likewise at full length in the *Gūḍhabodhakasaṃgraha* — MS. 710 (no. 2673), foll. 209*b*, 212*b*, and in *Cakrapāṇi's Saṃgraha* — MS. 851 (no. 2674), foll. 137*a*, 141*b*. *Rāvaṇasūnuproktakumāratantra* in *Vaṅgasena*, MS. 1434, foll. 402*b* l. 5, 409*b* l. 2, 411*a* l. 6. Cf. also nos. 2679, 2682, 2698-9.

Pīyūshasāgara, foll. 86*b*, 110*a*, 120*a*; *Bauddhasarvasva*, foll. 90*b*, 177*a*, 212*b*; *Bhadraśaunaka*, fol. 13*b*; *Matimukura*, fol. 15*a*; *Yogaratnāvalī*, foll. 15*a*, 127*a*; *Yogaśataka*, fol. 125*b*; *Rasadarpaṇa*, fol. 12*a*; *Rasamañjarī*, foll. 110*a*, 112*b*; *Rasaratnapradīpa*, foll. 18*b*, 157*a*, 159*a*; *Rasārṇava*, foll. 90*a*, 168*a*; *Rasendracintāmaṇi*, fol. 90*b*; *Rājamārtaṇḍa*, foll. 160*a*, 373*a*, *Vasishṭhasaṃhitā*, fol. 6*a*; *Vasantarāja*, foll. 177*a*, 372*a*; *Vāgbhaṭa*, foll. 2*a*, 124*a*; *Vṛiddhavāgbhaṭa*, fol. 124*a*; *Vṛihadātreya*, fol. 20*b*; *Vaidyālaṃkāra*, fol. 13*a*; *Śārṅgadhara*, fol. 12*a*; *Śivāgama*, fol. 90*b*; *Sārasaṃgraha*, fol. 14*b*, etc.; *Sudhāsāgara*, fol. 113*b*; *Hārīta*, fol. 2*a*.

It ends:

काश्यें मांसरसो ऽश्मरीषु गिरिभिद्गुल्मेषु सेतुत्वचा
मोक्षो ऽस्रस्य तु विद्रधौ जतुरसैर्हि ध्मासुनस्यं(?) हितं।
दाहे शीतविधिर्भगंदरगदे तूर्वीलताश्वास्थिनी
घृष्टे रासभलोहितैः स्वरगदे मध्वन्वितं पौष्करं ॥ ५ ॥

इति श्रीयोगतरंगिण्यां संक्षेपतः सर्वरोगचिकित्साकथकस्तरङ्गः समाप्तः ॥

In one place, fol. 316*a*, the title *Aśvinīkumārasaṃhitā* seems to be substituted for the above in the colophon: इति श्रीअश्विनिकुमारसंहितायां मुखरागनिदानचिकित्साकथकस्तरंगः ॥ unless, indeed, this be nothing but the copyist's mistake, by inadvertently combining a quotation from the *A.* with the colophon of the *Yogataraṅgiṇī*.

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner MSS., p. 667, where the author is erroneously called *Vimalla*.

[H. T. Colebrooke.]

2707.

1899. Foll. 16; size 12 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1809 A.D.; twelve lines in a page.

The last chapter of the same work, treating of the restoration of fading youth and flagging virile power by artificial means (*vājīkarā yogāḥ**). It corresponds to foll. 358–72 of the preceding MS.

The MS. was acquired in Śaka 1731, by *Jayarāma Śāstrin*, surnamed *Sadarajośī*, of *Puṇagrāma*, from *Prasiddharāja-daivajña*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 160.

[Dr. John Taylor.]

2708.

1074b. Foll. 53 (the first three of which were lost and replaced by five leaves in a more modern hand); size 13¾ in. by 5¼ in.; stiff, but clear, Devanāgarī writing of about 1730 A.D.; fifteen lines in a page.

Yogataraṅgiṇī, in a somewhat shorter version, likewise ascribed to *Trimalla Bhaṭṭa*, son of *Vallabha*, grandson of *Śiṅgaṇa Bhaṭṭa* (a Telugu Brāhman residing at Benares), and brother of *Rāma* and *Gopa*.

It begins:

कपोलविगलल्लोलदानपानीयपिच्छिलं।
भ्रमद्भ्रमरभाकारं वंदे द्विरदनाननं ॥ १ ॥

आपस्तंभारवेलोपनाम्नो(!)
धाम्नो भासां कुंडपल्लीभवस्य।
तैलंगस्य प्रीतिभाजो गिरीशे
काशीवासं कुर्वतो भूरिकीर्तेः ॥ २ ॥

राजामात्यस्यात्र शिंगणभट्ट(? r. शिंघणभट्ट)-
स्यासीत्पुत्रो वल्लभो वेदविद्यः।
तस्यासीरन्(? °भूवन्) सूनवो ऽमी त्रिमल्लो
रामो गोपश्चेति नाम्ना त्रयो ऽपि ॥ ३ ॥

---

* The term *yoga*, like *prayoga*, means a mixed, or compound, medicine, a *yukti* of different ingredients, as defined in an axiom on apothecary's weights and measures in the first part of this work (MS. 1439, fol. 11*a*):

न मानेन विना युक्तिर्द्रव्याणां जायते क्वचित्।
अतः प्रयोगकार्यार्थं मानमत्रोच्यते मया ॥

तेषु त्रिमल्लभट्टेन नाम्ना योगतरंगिणी ।
चिकित्सा लिख्यते भूरिग्रंथेभ्यः स्वपरार्थिना ॥ ४ ॥
देहादुत्पद्यते ° as above p. 955*b*, *śl.* 6.

Though the matter making up this version seems generally to be contained in the other, it also gives verses and quotations not found in the latter. Thus we notice quotations from *Cakradatta*, fol. 20*a*; *Cikitsākalikā*, foll. 18*a*, 53*a*, *b*; *Cikitsādīpa*, fol. 33*a*; *Prayogapārijāta*, fol. 9*b*; *Rasaratnākara*, fol. 51*b*; *Rugviniścaya*, fol. 43*b*; *Rudratantra*, fol. 12*b*; *Vīrasiṃhāvaloka*, foll. 35*a*, 37*a*, *b*; *Vṛinda*, fol. 21*a*.

The MS. is incomplete at the end. In comparing it with the other version, we can trace its progress as far as fol. 317*b*, of MS. 1440, where it terminates rather abruptly, shortly after the description of the *laghukshāra-tailam*; another hand having pasted over the second half of the last line of fol. 53*b* a colophon, in which the work (*Yogataraṇī*) is wrongly ascribed to *Vaidyavalla*, son of *Śriṅga*, mistakes which have crept into Dietz's account of the work, in his Anal. Med., p. 149. [H. T. COLEBROOKE.]

2709.

1961. Foll. 380 (besides indexes); size 9¾ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1815 A.D.; fourteen lines in a page.

Yogaratnākara, an anonymous compilation on the cure of internal diseases, on the same plan as the *Yogataraṅgiṇī*, which it repeatedly quotes.

It begins:

शिवं हरिं विधातारं तत्पत्नीं तत्सुतान्गुरून् ।
नत्वा समस्तमत्यूहशांतये मंगलाय च ॥ १ ॥

अन्नदो जलदश्चैव आतुरस्य चिकित्सकः ।
त्रयस्ते स्वर्गमायांति विना यत्नेन(यज्ञेन ed.) भारत ॥२॥

रोगपंकार्णवे मग्नं यः समुद्धरते नरं ।
कस्तेन न कृतो धर्मः कां च पूजां न सोऽर्हति ॥ ३ ॥
वैद्यः पुरोहितो मंत्री दैवज्ञश्च चतुर्थकः ।
द्रष्टव्याः प्रातरेवैते नित्यं श्रेयोविवृद्धये ॥ ४ ॥
गतश्रीर्गणकान् द्वेष्टि गतायुश्च चिकित्सकान् ।
गतश्रीश्च गतायुश्च ब्राह्मणान् द्वेष्टि भारत ॥ ५ ॥
ज्योतिषं व्यवहारश्च प्रायश्चित्तं चिकित्सितं ।
विना शास्त्रेण यो ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातकं ॥ ६ ॥
क्वचिद्धर्मः क्वचिन्मैत्री क्वचिदर्थः क्वचिद्यशः ।
कर्माभ्यासः क्वचिच्चेति चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥ ७ ॥
जन्मांतरकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते ।
तच्छांतिरौषधैर्दानैर्जपहोमसुरार्चनैः ॥ ८ ॥ °

The fact that it begins with the same *versus memoriales* on the honourable calling of those who devote themselves to the alleviation of human ailments, and that such coincidences occur elsewhere in the middle and at the end of the work, has induced Dietz, in his Anal. Med., p. 160, to declare the two works identical. That such, however, is by no means the case, a glance at the list of authorities quoted will show. Those most frequently referred to are *Vaṅgasena*, *Vṛinda*, and the *Yogasāra* (besides a *Yogasāgara* quoted fol. 139*b*). The others are:—

Anaṅgaraṅga, foll. 354*b*, 356*b*, 357*a*, 377*b*; *Aśvinīkumārasaṃhitā*, fol. 330*b*; *Ārogyadarpaṇa*, fol. 66*a*; *Cakradatta*, foll. 54*b*, 264*b*; *Candrasena*, fol. 265*a*; *Cikitsākalikā*, fol. 379*a*; *Cikitsāsāra*, foll. 168*b*, 170*a*, 171*a*, 174*b*; *Navaratnamālā*, foll. 73*b*, 152*a*; *Nirṇayasindhu*, fol. 73*b*; *Bauddhasarvasva*, fol. 155*b*; *Bhāvaprakāśa*, foll. 84*a*, 289*b*; *Bhoja*, foll. 253*a*, 297*b*, 343*a*; *Matimukura*, fol. 29*a*; *Mādhava*, fol. 49*a*; *Yogacintāmaṇi*, fol. 84*a*; *Yogataraṅgiṇī*, foll. 138*a*, 139*a*, 140*a*, 155*a*, etc.; *Yogapradīpa*, fol. 330*b*; *Yogaratnasamuccaya*, foll. 32*a*, 68*a*; *Yogaratnāvalī*, foll. 29*b*, 152*b*, 167*b*; *Yogaśata*, fol. 158*a*; *Ratna-*

pradīpa, fol. 118*b*; *Rasaratnapradīpa,* foll. 137*a*, 155*b*, 170*b*, 172*b*; *Rasaratnākara,* foll. 67*b*, 287*b*; *Rasārṇava,* fol. 140*a*; *Rasendracintāmaṇi,* fol. 111*a*; *Rājamārtaṇḍa,* foll. 124*a*, 169*a*, 255*b*; *Rudratantra,* fol. 5*a*; (= *Yāmala,* fol. 6*a* ?); *Līlāvatī* (on a question of arithmetic, fol. 9*b*); *Vāgbhaṭa* and *Vṛiddhavāgbhaṭa,* fol. 54*a*; *Vaidyajīvana,* foll. 56*a*, 86*b*; *Vaidyavilāsa,* foll. 56*a*, 86*b*; *Vaidyālaṃkāra,* fol. 29*b*; *Vopadevaśata,* foll. 183*a*, 202*b*; *Śaṅkaramata,* fol. 20*b*; *Śārṅgadhara,* foll. 29*b*, 68*b*; *Śivāgama,* fol. 39*a*; *Sārasaṃgraha,* fol. 29*b*; *bhaṭṭāraka Hariścandra,* foll. 212*b*, 221*a*; *Hārīta,* fol. 339*b*; *Vṛiddhahārīta,* fol. 3*a*.

It ends: इति सर्वरोगेषु अनुपानानि ॥

यत्किंचिदौषधं वैद्यैर्देयं रोगानुपानतः ।
तत्तद्गुणकरं ज्ञेयमनुपानबलादिह ॥

यावद्व्योमनि बिंबमंबरमणेरिंदोश्च विद्योतते
यावत्सप्तपयोधयः सगिरयस्तिष्ठंति पृष्ठे भुवः ।
यावच्चावनिमंडलं फणिपतेरास्ते फणामंडले
तावत् सद्भिषजः पठंतु परितः श्रीयोगरत्नाकरं ॥

इति श्रीयोगरत्नाकरः समाप्तः॥ शके १७३७ युवानामसंवत्सरे माघशुक्ल १४ इंदुवासरे ग्रंथः समाप्तः ॥ इदं पुस्तकं सिद्धेश्वरवैद्य आगटे(? ०दे) बेलापुरस्य स्वहस्तेन लिखितं ॥

Appended to the MS. are two copies of an index, on 10 and 14 leaves respectively.

The work has been carefully edited in the *Ānandāśrama* series (Poona, 1889).

MS. 2511 contains another large work on the same subject, and with the same title, which, however, has nothing to do with the present one. It is written in a dialect standing in the middle between Hindī and Gujarāṭī, and is certainly not a translation of the present work. [Dr. John Taylor.]

2710.

704. Foll. 295, besides two of index; size 16½ in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Cikitsāratnāvalī, or simply *Ratnāvalī* (as it is more commonly called in the colophons), a compilation from older sources on the treatment of internal diseases, by *Kavicandra,* son of *Kavikarṇapūra,* and grandson of *Vaidyaviśārada* (?) of the *Dattakula,* a *vaidya* of Sudhīra on the banks of the Ganges. The author also mentions that he was the father of several sons, the eldest of whom was called *Kavivallabha* (whilst another, *Kavibhūshaṇa,* is mentioned elsewhere), and that he wrote his work at *Dīrghāṅganagara,* in the Śāka year 1583 (A.D. 1661).

Although the author does not mention by name the authorities he has used, it is sufficient to say that in the introduction he has freely copied the *Carakasaṃhitā,* while later on, in the description of maladies, he has followed *Mādhava's Rugviniścaya* from beginning to end.

It begins:

श्रीमद्गुरोश्चरणपङ्कजपांशुलेशं
क्लेशैककोपबहुदोमान्धमोघवीजं(? ०वीजं) ।
लोभ्यं परं परमपुण्यसहस्रलभ्यं
भव्यप्रदं भुवनभीतिभिदं भजे ऽहं ॥ १ ॥

सम्यग्वेदविदो ऽपि यत्कलयितुं नार्हन्ति योगीश्वरा
यत्पादाम्बुजमम्बुजोद्भवमुखा ध्यायन्ति जन्मावधि ।
आस्ते यत्समवेतमेतदखिलं ब्रह्माण्डभाण्डं ततं
स्वान्ते तन्मम संततं विजयतां कृष्णाभिधेयं महः ॥ २ ॥

आसीद्वैद्यविशारदः सुरधुनीतीरे सुधीरे परे(*r.* पुरे)
श्रीमद्दत्तकुलाब्जभास्करवरो गाम्भीर्यधैर्याकरः ।
हिण्डीरस्फुटपुण्डरीकपटलीकर्पूरपूरस्फुरत्-
कीर्तिः काव्यविचारचारुचतुरो विद्याविनोदाश्रयः॥३॥

तत्सूनुः कविकर्णपूरसुकृती नानागुणालङ्कृती
तज्जातः कविचन्द्र एष सुधियो वैद्यानिदं याचते ।
नानातन्त्रकवीन्द्रसंग्रहगणं संवीक्ष्य यल्लिख्यते
तत्र स्तम्भवतां सतां मतिमतां धीरावधानच्छटा ॥ ४ ॥

चिकित्साया बुभुत्सायामुत्सुका ये चिकित्सकाः ।
संक्षेपेण कृते तेषां कृतिरेषा ममोद्यता ॥ ५ ॥

संगृह्य ग्रन्थसिन्धोर्गुरुकुलकृपया साररत्नानि यत्नैर्
अस्या रत्नावली या विमलकुलवती गुम्फ्यते ऽस्मा-
[भिरेका ।
सा सद्वर्णावकीर्णा रुचिरतरपदा सम्यगर्थैरुपेता
राज्ञामाज्ञारतानां सदसि निवसतां राजतां चारुकण्ठे
[॥ ६ ॥

ग्रन्थस्य ग्रथनश्रमेण गुरुणा यन्नाव्यमुन्नाव्यते
तेन व्याधिमतां सतां शतशतं नश्यंतु तास्ता रुजः ।
किं तु प्रार्थनमस्मदीयमधिकं तेषां प्रसादोदयात्
मत्पुत्राः कविवल्लभप्रभृतयः कुर्वन्तु वंशोन्नतिं ॥ ८ ॥

ग्रन्थने यदिह दूषणं भवेत्
संविभाव्य निपुणैर्निरस्यतां ।
क्रूरतां यदि करोति पामरस्
तस्य वंशविभवैर्विनश्यतां ॥ ९ ॥

गङ्गातरङ्गलसदङ्गविहङ्गभृङ्ग-
रङ्गस्फुरत्सततगुञ्जितमञ्जुकुञ्जे ।
दीर्घाङ्गनामनगरे कृतगुम्फनो ऽयं
ग्रन्थः कृशानुवसुबाणशशाङ्कशाके ॥ १० ॥

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमं ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
अथायुर्वेदोत्पत्तिः ॥ ०

The MS. ends without a colophon to the last chapter (*vishādhikāragumphana*). Of the index there is only a small fragment.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 137.

The Paris Library contains a MS. of a *Vaidyakaratnāvalī* by *Kavicandra*.

[H. T. Colebrooke.]

2711.

1677. Foll. 59; size $9\frac{1}{2}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; large, clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; five lines in a page.

Notes on the pathology and treatment of fever, accompanied by occasional paraphases and enlargements in some dialect of Hindī (perhaps that of Behar). Rather incorrect.

It begins (somewhat corrected):

या कुंदेन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
या वीणावरदंडमंडितकरा जा(r. या) श्वेतपद्मासना ।
य[ा] ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वंदिता
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा॥१॥

रोगमादौ परीक्षेत ततो ऽनुन्तरमौषधं ।
ततः कर्म्म भिषक् पश्चात् ज्ञानपूर्वं समाचरेत् ॥ २ ॥

विचार्य दोषौषधदेशकालवपुर्वयश्चापि . . . चिकित्से-
[द्भिषगामयार्त्तान् ॥ ३ ॥

At the end another hand has added the title: इति मगधपरिभाषावैद्यकं समाप्तं ॥

See Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. Colebrooke.]

2712.

1949. Foll. 19; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1707 A.D.; nine lines in a page.

Trayodaśasannipātānāṃ cikitsā, a treatise on the diagnosis of fever and its treatment, by *Vaidyamathana Siṃha*.

Thirteen (or fourteen) different species of fever are distinguished, and their symptoms described in as many memorial verses at the beginning of each paragraph. These verses are substantially the same as those published separately at Colombo under the title of *Trayodaśasannipātalakshaṇa*; the differences in reading being, however, just considerable enough to establish two divergent channels of tradition in regard to them.

The treatise is supplemented (on foll. 15–19) by two additional chapters on the same subject, called *guṭikādhikāra* and *sannipātakalikā*.

It begins:

रोगग्रस्तशरीरशक्तिकरणौ विश्वप्रमोदप्रदौ
भक्तिप्रह्वसुरौघसेवितपदौ त्रैलोक्यचेष्टाविदौ ।
आयुर्वेदविशारदौ स्मितरुचाविद्योतमानाननौ
स्यातां तौ जगतः सुखाय सततं वैद्याद्यवंद्याश्विनौ॥१॥

अम्लस्निग्धोष्णरूक्षैः कटुमधुररसैस्तायसे वा कषायैः
स्वाधुक्रोधातितीक्ष्णैर्गुरुतरपिशिताहारसौहित्यशीतैः ।
शोकव्यायामचिंताग्रहणवनितात्यंतसंगप्रसंगैः (!)
प्रायः कुप्यंति पुंसां मधुसमयशरद्वर्षणे संनिपाताः॥२॥°

अथ चिकित्सा fol. 4*a*; इति संधिगचिकित्सा fol. 4*b*; इत्यंतकचिकित्सा fol. 5*a*; इति रुग्दाहकचिकित्सा fol. 5*b*; इति चित्तभ्रमचिकित्सा fol. 6*b*; इति शीतांगचिकित्सा fol. 7*a*; इति तंद्रिकचिकित्सा fol. 7*b*; इति कंठकुब्जचिकित्सा fol. 8*a*; इति हारिद्रकचिकित्सा fol. 9*b*; इति भग्ननेत्रचिकित्सा fol. 10*a*; इति रक्तष्ठीविचिकित्सा fol. 10*b*; इति जिह्वकचिकित्सा fol. 11*b*; इत्यभिन्यासचिकित्सा fol. 13*b*; इति वैद्यमथनसिंहकृतत्रयोदशसंनिपातानां चिकित्सा समाप्ता fol. 14*b*; इति गुटिकाधिकारो द्वितीयः fol. 15*a*.

It ends:

फलत्रिकामृता वा सातिक्ता भूनिंबनिंबजः ।
क्वाथः क्षौद्रयुतो हन्यात् पांडुपित्तासृकामलान् ॥ ५४ ॥

इति सन्निपातकलिका संपूर्णा समाप्ता ॥

संवत् १७ आषाढादि ६४ वर्षे शाके १६२९ प्रवर्तमाने अषाढमासे कृष्णपक्षे ११ सोमवासरे लिखितं ॥

[Dr. John Taylor.]

2713.

1351E. Foll. 25; size 9 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; careless Devanāgarī writing of 1733 A.D.; 9–11 lines in a page.

Triśatī, otherwise known under the titles of *Jvaratriśatī* and *Vaidyavallabha*, a treatise on fever, by *Śārṅgadhara*, son of *Devarāja Sukavi.*

It begins: उदयगिरिशिरःस्थो° see Oxf. Cat., no. 755. Dietz, Anal. Med., p. 152.

Colophon: इति शार्ङ्गधरविरचिता त्रिंशतिः समाप्तिमगमत् ॥ ° संवत् १७९० शके सोलाशे ५५ पंचावनरुधिरोद्गारिनामसं° माघे मासि कृष्णपक्षे तिथौ प्रतिपदौ (!) सोम्यवासरे ग्रंथः समाप्तं ॥ लिखितं वैद्यविश्वनाथेन ॥

The blank page of the last leaf contains the note: पुस्तकमिदं श्यामसुतवैद्यविश्वनाथेन लिखित्वा-पदेवाय काश्यां दत्तं । श्रीशिवः प्रीयतां ॥

[H. T. Colebrooke.]

2714.

1643a. Foll. 32; size $9\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; large, stiff Devanāgarī writing of 1793 A.D.; six lines in a page.

Añjana, or *Añjananidāna*, a treatise on eye-diseases, ascribed to *Agniveśa*. It begins:

अबोधतिमिरच्छिन्नचक्षुषं भिषजां कृते ।
सूक्ष्मं करोत्यग्निवेशो ग्रंथमंजनमाख्यया ॥ १ ॥

See Aufrecht, Oxf. Cat., p. 310*a*; Rāj. Mitra, Cat. of Bikaner MSS., p. 650; Dietz, Anal. Med., p. 135.

Colophon: इत्यग्निवेशकृतेमंजननिदानाख्यं (!) संपूर्णम् ॥° संवत् १८५० शाके १७१५ श्रावणशुक्लद्वादशीरविवारे शन १२०१ ॥ इति पुस्तकं समाप्तं लिपितं श्रीमोतीराममिश्रशरचरीयाब्राह्मणशाः मोहदीपुर ॥ [H. T. Colebrooke.]

2715.

864b. Foll. 2; size 16 in. by $3\frac{1}{2}$ in.; folded to one half their length; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Dhātulakshaṇa, a treatise on the humours and pulsation, ascribed to *Nārada*.

It begins: अथ धातुज्ञानं ॥

वामभागे तु नारीणां दक्षिणे पुरुषस्य तु ।
लक्षणं लक्ष्यते सर्वं शुभाशुभफलप्रदं ॥
सद्यःस्नातस्य भुक्तस्य क्षुत्तृष्णातपसेविनः ।
व्यायामश्रान्तदेहस्य सम्यङ्नाडी न बुध्यते ॥
तैलाभ्यङ्गे प्रसुप्ते च भोजनान्ते तथैव च ।
तथा न ज्ञायते नाडी यथा दुर्गतरा नदी ॥
विलसति मणिबन्धे ग्रन्थिरङ्गुष्ठमूले
तदधरणमिताभिस्त्वङ्गुलीभिर्निपीड्य ।
स्फुरणमसकृदेषा नाडिकायाः परीक्षा
पदमनुघुटिकाधोऽङ्गुष्ठमूले तथैव ॥
ईषद्विनम्रधृतकुर्परभागभाजि
हस्ते प्रसारितकराङ्गुलिसंचये च ।
अङ्गुष्ठमूलपरिपश्चिमवामभागे
नाडीं प्रभञ्जनगतिं सततं परीक्षेत् ॥
कुटिलाकुटिलारम्भा तनोति कुटिलां गतिं ।
वातात्मिका गतिं धत्ते जलौकःसर्पयोरिव ॥

दाहं दधाना सर्वाङ्गे विशेष्य हस्तपादयोः ।
पित्तप्रकोपे सा नाडी काकमण्डूकयोरिव ॥
हंसस्येव कफोद्रेगे गतिं पारावतस्य च ।
कफान्विता स्तम्भरूपा गतिं स्तंभां वितन्वती(!) ॥
गतिं धत्ते त्रिदोषाच्च नाडी तित्तिरिलावयोः ।
वातेन नाडी वक्रा स्यात् पित्तेनातन्द्रचञ्चला ॥
श्लेष्मणा च स्थिरा मन्दा संसर्गान्मिश्रलक्षणा ।
ज्वरवेगेन धमनी सोष्णा वेगवती भवेत् ॥
वातपित्तान्विता नाडी कौटिल्यलोलतान्विता ।
कफे सर्पगतिं धत्ते मिश्रिता द्वन्द्वजा स्मृता ॥
वातश्लेष्मान्विता नाडी मान्द्यकौटिल्यसंस्मृता ।
हंससर्पगतिं धत्ते मिश्रिता द्वन्द्वजा स्मृता ॥
पित्तश्लेष्मान्विता नाडी मान्द्यचाञ्चल्यसंयुता ।
गुरुद्रव्यभुजः स्थूलाः खराः खरभुजः पराः ।
स्निग्धा मिष्टभुजः ख्याता नाडी त्रये त्रयी(!) ॥ ०

It ends:

पादाङ्गुलगता नाडी चञ्चला यदि तिष्ठति ।
त्रिभिस्तु दिवसैस्तस्य मृत्युरेव न संशयः ॥
पादाङ्गुलगता नाडी सोष्णा वेगवती यदि ।
पञ्चभिर्दिवसैस्तस्य मरणं निर्दिशेद्बुधः ॥
एवं सूक्ष्मादिभेदेन नाडी ज्ञेया विचक्षणैः ।
स्वर्गे ऽपि दुर्लभा विद्या गोपनीया प्रयत्नतः ॥
इति नारदकृतधातुलक्षणं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2716.

2010b. Foll. 10; size 8¾ in. by 5 in.; indifferent Devanāgarī writing of about A.D. 1700; 10–12 lines in a page.

Kālajñānavicāra (and other medical tracts), by *Śambhunātha*.

It begins: श्रीधन्वंतरये नमः ।

कालज्ञानं कलायुक्तं शंभुना तद्यभाषितं(!) ।
देहिनां ज्ञायते मृत्युः षड्भिर्मासैर्यथाग्रतः ॥ १ ॥
कालः सृजति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ।
कालः सुप्तेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः ॥ २ ॥
काले देवा विनश्यंति कालेनासुरपन्नगाः ।
नरेंद्राः सवजीवाश्च सर्वं काले विनश्यति ॥ ३ ॥

Chapter I. (34 *ślokas*) ends: इति शंभूनाथविरचिते कालज्ञानविचारे वैदीके कालवर्णनं नाम प्रथमसमुद्देशः ॥; II. (23 *śl.*) ०साध्यलक्षणं द्वितीय[स]मुद्देशः; III. (23 *śl.*) इति कालज्ञानवैदिके विचारे मृत्युलक्षणं नाम तृतीयः समुद्देशः; IV. (14 *śl.*) नाडीलक्षणविवर्णनं नाम चतुर्थः०; V. (44 *śl.*) ० ज्वरस्थानविवर्णनं नाम पंचमः समुद्देशः ॥ इति कालज्ञानं ॥

अथ नाडीपरीक्षा॥ स्नायुर्नाडी० (20 *śl.*); अथ मूत्रपरीक्षा॥ पश्चात्ये रजनीया० (30 *śl.*); इति मूत्रपरीक्षा ॥ अथ दोषपरीक्षा (4 *śl.*).

It ends: इति मूत्रपरीक्षायां दोषज्ञानं समाप्तोयं कालज्ञानग्रंथः ॥

For the same tracts see Aufrecht, Oxf. Cat., no. 753. [Dr. J. Taylor.]

2717.

1608a. Foll. 29; size 19 in. by 3 in.; (folded to half their length); fair, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Rājavallabha-Dravyaguṇa, a treatise on hygiene, particularly with regard to food and diet, and on the properties of various medicaments, by *Nārāyaṇadāsa Kavirāja*. [A.]

It begins:

परमानन्दसंदोहकन्दं भद्रकरं सतां ।
इन्दिरामन्दिरं वन्दे गोपालं(गोविन्दं B) नन्दनन्दनं ॥
श्रीनारायणदासेन कविराजेन धीमता ।
प्रतिसंस्क्रियते द्रव्यगुणो ऽयं राजवल्लभः ॥
प्रभातप्राह्णमध्याह्नापराह्णरजनीभवाः ।
इति पञ्च परिच्छेदाः षष्ठो ऽप्यत्रौषधाश्रयः ॥
ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्तिष्ठेत् सुस्थो रक्षार्थमायुषः ।
शरीरचिन्तां निर्वृत्य मैत्रं कर्म समाचरेत् ॥
स्वभावतः प्रवृत्तानां मलादीनां जिजीविषुः ।
न वेगान्धारयेद्धीरः कामादीनां च धारयेत् ॥
मेध्यं पवित्रमायुष्यमलक्ष्मीं च विनाशयेत् ।
पादयोर्मलमार्गाणां शौचाधानमभीक्ष्णशः ॥
कासः श्वासातिसारज्वरवमथुकटीकोठकुष्ठप्रकारान्
मूत्राघातोदरार्शःश्वयथुगलशिरःकर्णनासाक्षिरोगान् ।
ये चान्ये वातपित्तक्षयजकफकृता व्याधयः सन्ति जन्तोस्
तांस्तानभ्यासयोगादपनयति पयः पीतमन्ते निशायाः ॥

विगतघननिशीथे प्रातरुत्थाय नित्यं
यदि पिबति (नित्यं पिबति खलु B) नरो यो नास-
[रन्ध्रेण वारि ।
स भवति मतिपूर्णश्चक्षुषा तार्क्ष्यतुल्यो
वलिपलितविहीनः सर्वरोगैर्विमुक्तः ॥
रात्रिमात्रनिशीथो ऽत्र घनो ऽप्यत्र पयोधरे ।
प्रातर्भुक्त्वा च मृद्वग्रं कषायं कटु तिक्तकं ॥
भक्षयेद्दन्तपवनं दन्तमांसान्यबाधयन् ।
के ऽप्यत्र करवीराम्रकरञ्जबहुलासनान् ॥

Ch. I. ends fol. 2*b*; II., fol. 7*b*; III., fol. 25*a*; IV., fol. 26*b*; V., fol. 27*a*; VI., fol. 29*b*.

It ends:

कषाया मधुरा रूक्षा वातघ्नी वंशलोचना ।
तुगाक्षीरी क्षयश्वासकासघ्नी मधुरा हि सा ॥
इति नानौषधगुणः ॥ इति द्रव्यगुणः समाप्तः ॥

See Rāj. Mitra's Notices, i., p. 265.

[H. T. Colebrooke.]

2718.

1093. Foll. 33; size folio, 13 in. by 8 in.; indifferent Bengalī handwriting, on European paper; fourteen lines in a page.

An enlarged version of the *Rājavallabha*, having numerous verses and occasional glosses inserted in it.

After the above first three *ślokas*, it proceeds:

सार्धं चिकित्सितमधीतमनर्थदं स्याद्
द्रव्यादि वेत्ति यदि नैव गुणागुणाभ्यां ।
पुष्टः सदा भवति वा स कथं नृपाणां
सो वा(!) चिकित्सितविधौ च भवितप्रपन्नः ॥
ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय सुस्थो रक्षार्थमायुषः ।
शरीरचिन्तां निर्वृत्य मैत्रं कर्म समाचरेत् ॥
मैत्रं मूत्रपुरीषोत्सर्गः ॥
स्वभावतः प्रवृत्तानां मलादीनां जिजीविषुः ।
न वेगान्धारयेद्धीमान् कामादीनां तु धारयेत् ॥
मेध्यं पवित्रमायुष्यमलक्ष्मीकविनाशनं ।
पादयोर्मलमार्गाणां शौचाधानमभीक्ष्णशः ॥ ०

Between the two hemistichs of the last *ślokas* extracted above (before के ऽप्यत्र०) this MS. inserts a passage consisting of quotations from the *Nṛisiṃhapurāṇa*, *Vāsishṭha*, and *Śātātapi*.

Ch. I. ends fol. 3*a*; II., fol. 9*a*; III., fol. 28*a*; IV., fol. 29*a*; V., fol. 30; VI., fol. 33*b*.

After the final *śloka* of the preceding MS., this copy has an additional passage of more than two pages, beginning: अथ स्वर्णमाक्षिकादिगुणाः । and ending: इति रसमज्जादिगुणाः ॥ इति नानौषधगुणाः ॥

श्रीनारायणदासस्य कविराजस्य धीमतः ।
नानौषधपरिच्छेदः समाप्तो राजवल्लभे ॥
इति नारायणदासकविराजकृतो राजवल्लभद्रव्यगुणः समाप्तः ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2719.

2030. Foll. 404 (of which foll. 256, 261, 285, 299 and 365 are wanting; whilst 154 was passed over in numbering the leaves); size 12¼ in. by 6¾ in.; clear Devanāgarī writing, by at least three different hands, of about 1500 A.D.; 9–13 lines in a page.

Jñānabhāskara, a series of conversations between *Sūrya* and his charioteer *Aruṇa* (*Kāśyapa*), on the evils of human existence, their causes and remedies.

It begins: नमः श्रीहयग्रीवाय ॥ श्रीगणेशाय ॥ ओं नमः श्रीसूर्याय ॥

आ.ंदयन् बुधमनःकमलं स्वभाभिः
प्रध्वंसयन् वृजिनदुर्दिनमंतरस्थं ।
कल्पांतरोपचितकर्मविलोकहेतुः
स ज्ञानभास्कर उदेतु हृदंबरे नः ॥ १ ॥
संदिह्यमाने संदिग्धे संधिक्षति च वस्तुनि ।
ज्ञानमुद्भासयन्नेष जयति ज्ञानभास्करः ॥
गते मये स्वविषयानवाप्तज्ञानमंडले ।
पुरुषे ऽक्षांशसंभूते प्रविष्टे चार्कमंडले ॥

प्रणम्य शिरसा देवं भानुमंतं कृतांजलिः ।
प्रश्रयावनतो भूत्वा अरुणो वाक्यमब्रवीत् ॥

अरुणः ॥

अहो मयो महाभागस्तपसा येन तोषितः ।
भगवानपि विश्वात्मा ददौ ज्ञानमतींद्रियं ॥
तदहं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तः कमलवल्लभ ।
यदि श्रव्यं मया स्वामिन् अनुग्राह्यो ऽस्मि चेत्तव ॥

श्रीसूर्य उ० ॥

इदं रहस्यं परमं ज्योतिषं(०षां W.) परमाद्भुतं ।
चक्षुर्भूतं हि देवस्य(वेदस्य marg., W.) सर्वशास्त्रो-
[त्तमोत्तमं ॥
यज्ञादिकालसंसिद्धिहेतुभूतं सनातनं ।
वेदार्थानां च सर्वेषां शुभकालप्रसाधनं ॥
त्रुट्यादिप्रलयांतस्य कालस्योत्पत्तिहेतु च ।
अधीते य इदं नित्यं पवित्रं शुभकृद् द्विज ॥
स प्राप्नोति यशः सौख्यं धनं धान्यं यथेप्सितं ।
देहांते परमं स्थानं यत्सुरैरपि दुर्लभं ॥
ग्रहज्ञो ग्रहलोकेषु चिरकालं वसेन्नरः ।
त्रिस्कंधज्ञः परं ब्रह्म सूर्यमंडलभेदकः ॥
प्राप्नुयान्नियतं स्थानं पुनरावृत्तिवर्जितं ।
त्रिस्कंधज्ञो द्विजो दृष्टो हन्यादेनो दशाह्निकं ॥
सिद्धांतज्ञस्तु मासोत्थं तंत्रवित् पंचरात्रिकं ।
संहिताजन्मशास्त्रादिवेत्ता हंति दिनोद्भवं ॥
पातकं नृपतेस्तस्मात् ज्योतिषं पावनं परं ।

अरुणः ॥

स्कंधाः के च त्रयः प्रोक्ताः शास्त्रस्यास्य च या प्रभो ॥
सिद्धांतसंज्ञया किं च संहिता चात्र कोच्यते ।
गणिताख्यं च जन्मादिसाधनं किमिहोच्यते ॥

श्रीसूर्य उ० ॥

शृणुष्वावहितो भूत्वा विस्तरेण मयेरितं ।
ज्योतिषं परमं शास्त्रं व्याप्तं भेदैरनेकधा ॥
पैतामहं च सौरं च वासिष्ठं पौलिशं तथा ।
रोमकं चेति गणितं पंचकं परमाद्भुतं ॥
वेदैः सह समुद्भूतं वेदचक्षुः सनातनं ।
रहस्यं वेदमध्यस्थं स्मृतवान् प्र(corr. यत्) पितामहः ॥
तेन पैतामहं ज्ञानमाद्यं तच्छ्रुतिसंमितं ।
तेन दत्तं स्वपुत्राय वसिष्ठाय महात्मने ॥ ०

The introductory section, treating of astronomical and astrological subjects, ends fol. 65*a*: इति श्रीज्ञानभास्करे कर्मप्रकाशिके सूर्यारुणसंवादे प्राक्तनकर्मज्ञानोपायनिरूपणं ॥

The rest of the work, as far as it goes, deals exclusively with the different diseases and maladies which are represented as the fruit of our actions in a former existence (*vipāka*), and have to be atoned for in this life. The pathological descriptions are sometimes very detailed, but the method of their cure is entirely of the piacular order; medical treatment being jealously excluded, and almost every case being represented as *duścikitsyatama*, and only to be approached by penance, sacrifices and donations to the officiating priests. In this respect, therefore, the work is of a similar nature to those on *Vipāka*, described under nos. 1763–68 above.

इति ० कर्मविपाके ० वृक्षपश्वादिप्रकाशः fol. 7*b*; ० प्राक्कर्मसंभवोपदेशः fol. 9*a*; कालप्रशंसाप्रकरणं fol. 14*b*; दैवज्ञप्रशंसा fol. 15*b*; जन्मजातिविशेषविवेचनं fol. 18*a*; ० कर्मलक्षणप्रकाशः fol. 38*b*; उपायलक्षणप्रकाशः fol. 40*a*; स्वप्नोपपत्तिप्रकाशः fol. 43*b*; ज्ञानिविप्रप्रशंसा fol. 47*b*; वेदविद्विप्रसभाधिकारः fol. 49*a*; विप्रपारिषदे प्रतिग्रहप्रायश्चित्तप्रकाशः fol. 56*b*; व्रतोपदेशप्रायश्चित्तप्रकाशः fol. 57*b*; व्याधिकर्मनिरूपणं fol. 60*a*; दोषकर्मजव्याधिनिरूपणं fol. 62*a*; प्राक्तनकर्मज्ञानोपायनिरूपणं fol. 65*a*;— ० क्षयाधिकारः fol. 76*a*; प्रमेहाधिकार fol. 84*a*; मूत्रकृच्छ्राधिकारः fol. 89*a*; अश्मरीरोगाधिकारः fol. 91*b*; अतीसाराधिकारः fol. 98*a*; ग्रहण्यधिकारः fol. 109*a*; अर्शोऽधिकारः fol. 111*a*; गुदरोगाधिकारः fol. 112*a*; श्वासाधिकारः fol. 121*a*; अपस्माराधिकारः fol. 126*a*; उदराधिकारः fol. 140*b*; गुल्माधिकारः fol. 144*a*; व्रणाधिकारः fol. 187*a*; (उपदंशाधिकारः fol. 198*b*;) व्रणाधिकारः fol. 205*b*; पिटिकाधिकारः fol. 210*b*; अंतर्वृद्ध्यधिकारः fol. 215*b*; लिंगदोषाधिकारः fol. 218*a*; मुखरोगाधिकारः fol. 231*a*; तालुदेशाधिकारः fol. 232*b*; जिह्वाधिकारः fol. 234*b*; शिरोरोगाधिकारः fol. 241*b*; नेत्ररोगाधिकारः fol. 260*b*; रक्तपित्ताधिकारः fol. 263*a*;

वातरक्ताधिकारः fol. 267*a*; कुष्ठाधिकारः fol. 300*a*; दद्रुरोगाधिकारः fol. 306*a*; हीनाग्न्यधिकारः fol. 312*a*; अजीर्णाधिकारः fol. 315*b*; वातरोगाधिकारः fol. 353*a*; मूकाधिकारः fol. 358*b*; वाग्दोषाधिकारः fol. 362*a*; कर्णदोषाधिकारः fol. 369*a*; मूलरोगाधिकारः fol. 375*b*; शोफाधिकारः fol. 379*b*; विसर्पाधिकारः fol. 388*b*; प्रदराधिकारः fol. 393*b*; क्लैव्याधिकारः fol. 398*b*; छर्दिरोगाधिकारः fol. 400*b*; उदावर्ताधिकारः fol. 402*b*; आमवाताधिकारः fol. 404*b*; — the MS. breaks off abruptly four lines after the completion of this chapter.

For another MS. of the work see Weber, Berl. Cat., p. 287. The British Museum also possesses, in Or. 1254, a complete MS. in 466 ff., of which all after fol. 329 is new matter not contained in our MS.; leading off, in its latter portion, into *paurāṇik* legends, with different interlocutors, regarding the sun-god (e.g. *bhavishyasāmbacarita*), etc.

Moreover, the introductory portion of the British Museum MS., as far as fol. 37, although identical in matter, differs completely from this and the Berlin MSS.

[GAIKAWAR.]

2720.

1948. Foll. 187; size 9⅝ in. by 3¾ in.; good old Devanāgarī writing, by three different hands; seven or (from fol. 165) eight lines in a page.

Śiśurakshāratna, a manual for the treatment of children, by *Pṛithvīmalla*, son of *Madanapāla*, and elder brother of *Māndhātṛi*.

It begins:

नमः सकलकल्याणभाजनाय पिनाकिने ।
नमो लक्ष्मीनिवासाय देवतायै गिरां नमः ॥ १ ॥

प्रबालाद्रिप्रस्थद्युति ० ॥ २ ॥

यदिंदिरानाथपुरंदरा ० ॥ ३ ॥

प्रकृष्टचलकुंडलस्तव ० ॥ ४ ॥

कांते कृतागसि ० ॥ ५ ॥

आसीदसीमगुणटाक ० ० श्रीरत्नपालनृपतिर्भुवनैकरत्नं [॥ ६ ॥

तस्यात्मजो भरहपालो ० ॥ ७ ॥

सुतो ऽस्य ० हरिश्चंद्र इति व्यधत्त ॥ ८ ॥

तस्यात्मजो ऽभूदतुलप्रतापः साधारणो भूमिपतिर्वदान्यः ।
बंधश्छिदां विरुदकीर्ति ० ॥ १० ॥ [० ९ ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 653 (*śl.* 3–11); and nos. 1763 above and 2746 below.

अस्यात्मजो श्रीमदनो तु नाम्ना
धाम्ना च रूपेण च संगतार्थः ।
रोमारुणे चक्षुपि यद्विपक्षो
नितांतकांतारसमाश्रितो ऽभूत् ॥ ११ ॥

यः कूपानारामान्धर्मायतनानि सन्निबंधांश्च ।
कृत्वा स्वकीर्तिमेकामदीदृशन्मूर्तिभेदेन ॥ १२ ॥

परिशीलयता कलाकलापं
विदधानेन च भूरिशः प्रबंधान् ।
मदनेन महीभृताथ येन
प्रथिता नूतनभोजराजकीर्तिः ॥ १३ ॥

पुत्रेषु सत्स्वपि कलत्रयुगे ऽपि तस्य
पुत्रौ जगत्त्रयविसृत्वरकीर्तिपूरौ ।
जातौ प्रियावतितरां प्रथमप्रसूतौ
नीतौ महोन्नतिमनल्पगुणैर्विनीतौ ॥ १४ ॥

उदारशीलौ सुमनोविलासमनोज्ञवृंदावनकेलिलोलौ ।
यशोदयावर्धितमंगलांगौ यौ रामकृष्णाविति संप्रतीतौ [॥ १५ ॥

यच्छैशवानुकरणं न युवा न वृद्धः
शक्नोति कर्तुमपरः श्रुतसद्गुणो ऽपि ।
दानं निदानमखिलार्थिजनार्थसिद्धेः
कीर्तिर्दिगंतविततता च यतस्तदीया ॥ १६ ॥

अप्रतिमल्लः पृथिव्यां पृथ्वीमल्लस्तयोरभूज्ज्येष्ठः ।
अपरो मांधातृगुणैर्मांधाता गीयते जगति ॥ १७ ॥

तनुते पृथ्वीमल्लः सो ऽयं कलोप्यकलचरितश्रीः (?) ।
जगति हिताय शिशूनां शिशुरक्षारत्नसंज्ञकं ग्रंथं ॥ १८ ॥

प्रयोगसारप्रमुखागमेषु
प्रोक्तेषु शास्त्रेषु च सुश्रुताद्यैः ।
यदुक्तमेकत्र निबध्यते ऽस्मिन्
ग्रंथे मया तत्खलु बालतंत्रं ॥ १९ ॥

बालतंत्रं नाम बालकरक्षार्थानि कर्माणि यत्राभिधीयंते तदुच्यते । गर्भकोशाच्च प्रसवसमये विनिर्गताः । षोडशवर्षपर्यंतं

बालव्यपदेशं भजंते। गर्भश्च स्त्रीपुरुषकृतजन्मांतरदुष्कर्मवशात्र जायते। ये चैवंविधाः पुरुषा याश्च स्त्रियस्ते सर्वे वंध्याव्यपदेशभाजो भवंति। अतो वंध्यानामपि गर्भसंजननाय वंध्याभिषेकादिविधिः प्रथममभिधीयते॥ भविष्योत्तरे कार्त्तिकेय उवाच॥ ०

The work consists of three chapters (*prakāśa*); viz.:—

I. *Garbhiṇīgarbharakshānirūpaṇa* :

इति भविष्योत्तरे वंध्याभिषेकविधिः fol. 7*a*; ib. घटिकाभिषेकः fol. 8*b*; ib. रुद्रस्नानं fol. 10*b*; इति प्रथमे मासि गर्भिणीगर्भरक्षार्थं बलिः fol. 11*a*; इति प्रथमे मासि गर्भवेदनाहरमौषधं fol. 11*b*; fol. 12 is almost wholly, fol. 13*a* partly left blank (a leaf having probably been missing in the original MS.); इति तृतीयमासि गर्भवेदनाहरमौषधं fol. 13*a*; चतुर्थे मासि गर्भिणीगर्भरक्षार्थं देयबलिः fol. 13*b*; चतुर्थे॰ औषधं fol. 14*a*; पंचमे॰ fol. 15*a*; षष्ठे॰ देयबलिः fol. 15*b*; षष्ठे॰ औषधं fol. 16*a*; सप्तमे॰ देयबलिः fol. 16*b*; अष्टमे॰ fol. 17*b*; नवमे॰ fol. 18*a*; दशमे॰ fol. 19*a*; एकादशे॰ fol. 19*b*; द्वादशे॰ fol. 20*a*; इति सुखप्रसवोपायः॥ ० fol. 20*b*.

II. *Bālakarakshānirūpaṇa*, chiefly on the *bālagrahas* (demoniacal influences on children) and the contrivances for averting their evil effects; beg. fol. 21*a*:

उक्ता गर्भिणीगर्भरक्षार्थं गर्भप्रथममासादिषु बलयो गर्भवेदनाहरमौषधानि सुखप्रसवोपायश्च॥ अथ बालरक्षाकराणि॥ तत्र प्रयोगसारे नारायणीये च क्रियाकालगुणोत्तरानुसारेणाभिहितानि तान्यत्राभिधीयंते॥ ०

III. *Vaidyakoktaushadhādinirūpaṇa*, on children's diseases and their treatment, beg. fol. 65*a*:

ईशानस्य समाधिमास्थितवतो रंगेण गंगां पयो
हास्यार्थं शिवयेरितश्चिरतरं पीत्वा गजास्यः शिशुः।
शैवालभ्रमतो जटाविशधिया मौलेः सुधांशोः कलाम्
आकर्षन्नसकृत्करेण कुरुतात्कल्याणमव्याहतं॥ १॥
शय्या यस्य भुवं बिभर्ति निखिलां नाभी प्रसूते जगत्
आधत्ते प्रलयं निमेषरचना यन्नेत्रयोश्चित्रयोः।
तद्गोपीकरतालिकाभिरभितो नृत्यन्नतं गोपतं(? गो॰)
चिंतावेश्मचरित्रमारहरचिरं पायात्पुराणं महः॥ २॥ ०

अथ ज्वरचिकित्सा fol. 76*b*; इति ज्वरचिकित्सा fol. 82*a*; अतीसारचिकित्सा fol. 85*b*; ज्वरादिसारचिकित्सा fol. 86*b*; अर्शोचिकित्सा fol. 89*b*; भस्मकचिकित्सा fol. 90*b*; छर्दिचिकित्सा fol. 91*b*; तृष्णाचिकित्सा fol. 92*b*; हिक्काचिकित्सा fol. 93*a*; कृमिचिकित्सा fol. 95*b*; पांडुरोगकामलाचिकित्सा fol. 97*a*; क्षयचिकित्सा fol. 97*b*; स्वरभेदचिकित्सा fol. 98*a*; अरोचकचिकित्सा fol. 99*a*; मूर्छाचिकित्सा fol. 99*b*; दाहचिकित्सा fol. 100*a*; कल्याणकघृतं॰ चैलघृतं fol. 101*a*; सारस्वतं घृतं fol. 101*b*; उन्मादचिकित्सा fol. 102*a*; कूष्मांडकघृतं ib.; पंचगव्यं घृतं॰ कंसघृतं॰ अपस्मारचिकित्सा fol. 102*b*; रक्तपित्तचिकित्सा fol. 103*b*; रास्नापंचकं fol. 104*b*; मामादितैलं fol. 105*a*; योगराजः fol. 106*a*; नारायणं तैलं fol. 106*b*; प्रसारणीतैलं fol. 108*b*; महासुगंधतैलं fol. 109*a*; वातव्याधिचिकित्सा fol. 109*a*; मंजिष्ठादिक्वाथः fol. 110*a*; कैशोरकं गुग्गुलु fol. 111*a*; आमवातः fol. 112*a*; वातशूलं fol. 113*a*; पित्तशूलं fol. 113*b*; त्रिलवणाद्यं fol. 115*b*; सामुद्राद्यं। शूलचिकित्सा fol. 116*a*; नाराचकं चूर्णं fol. 116*b*; उदावर्तमोहचिकित्सा॰ चित्रकाद्यं घृतं fol. 117*a*; द्राक्षाद्यं॰ पिप्पल्याद्यं॰ पौषाद्यं घृतं fol. 117*b*; गुल्मचिकित्सा fol. 118*b*; महाषांडवं चूर्णं। इति हृद्रोगचिकित्सा fol. 119*b*; मूत्रकृच्छ्रचिकित्सा fol. 121*a*; मूत्राघातचिकित्सा fol. 121*b*; मूर्धाद्यं घृतं fol. 122*a*; अश्मरीचिकित्सा fol. 123*a*; foll. 123*b* and 124*a* left blank; प्रमेहचिकित्सा fol. 125*a*; मेदोरोगचिकित्सा fol. 125*b*; नारायणं चूर्णं fol. 126*a*; बिंदुघृतं fol. 126*b*; पिप्पल्यादिक्षारः fol. 127*a*; fol. 128 almost entirely left blank; प्लीहोदरयकृदुदरचिकित्सा fol. 129*a*; पुनर्णवादिक्वाथः॰ शोथोदरचिकित्सा fol. 129*b*; पुनर्णवादिलेहः fol. 130*b*; शोथचिकित्सा fol. 131*b*; शतपुष्पाद्यं घृतं fol. 133*a*; बिल्वाद्यं चूर्णं। अंत्रवृद्धिकुरंडव्रध्नचिकित्सा fol. 133*b*; गलगंडचिकित्सा fol. 134*b*; वचाद्यं तैलं fol. 135*b*; अजमोदाद्यं॰ गुंजाद्यं॰ छुच्छुंदरीतैलं fol. 136*a*; इति गंडमालाचिकित्सा fol. 137*a*; ग्रंथिचिकित्सा fol. 138*a*; अत्यर्बुदचिकित्सा fol. 139*a*; वृद्धदारुचूर्णं॰ वृद्धदारुकघृतं तैलं च। इति श्लीपदचिकित्सा fol. 140*b*; गुग्गुलुतिक्तकं घृतं। विद्रधिचिकित्सा fol. 142*b*; महागौराद्यघृतं fol. 144*b*; चंदनाद्यं यमकं। व्रणाग्निदग्धव्रणचिकित्सा fol. 145*a*; कर्पूराद्यं॰ भल्लातकाद्यं तैलं fol. 145*b*; नाडीव्रणचिकित्सा fol. 146*b*; नवकार्षिको

गुग्गुलुः। भगंदरचिकित्सा fol. 147*b*; उपदंशचिकित्सा fol. 148*b*; शूकदोषचिकित्सा ib.; नवकषायः fol. 149*a*; वज्रकं घृतं fol. 149*b*; कुष्ठपंचनिंबाद्यं चूर्णं fol. 150*a*; सिंदूराद्यं तैलं० अर्कतैलं fol. 150*b*; मरिचाद्यं तैलं fol. 151*b*; ज्योतिष्मतीतैलं। कुष्ठचिकित्सा fol. 152*a*; दशांगो लयः fol. 152*b*; विसर्पचिकित्सा fol. 153*a*; उदर्दकोठशीतपित्तचिकित्सा fol. 154*a*; चतुःसमं चूर्णं fol. 155*a*; स्कंदपिप्पलियोगः। अम्लपित्तचिकित्सा fol. 155*b*; स्कंदपुराणे शीतलाष्टकं। मसूरिकाचिकित्सा fol. 158*a*; तंत्रांतरात् कुंकुमाद्यं तैलं fol. 161*a*; भृंगराजतैलं fol. 162*b*; कैटभं तैलं fol. 163*b*; मनःशिलाद्यं तैलं fol. 164*a*; मूषकतैलं fol. 164*b*; इति प्रसिद्धक्षुद्ररोगचिकित्सा fol. 165*b*; बिल्वांजनं fol. 167*a*; महात्रैफलं घृतं etc., fol. 168*a*; ० नेत्ररोगचिकित्सा fol. 170*b*; नासारोगचिकित्सा fol. 171*b*; कर्णरोगचिकित्सा fol. 173*a*; शिरोरोगचिकित्सा fol. 175*b*; मुखरोगचिकित्सा fol. 177*b*; प्रदरासाममूत्रातीसारचिकित्सा fol. 178*b*; सर्पविषं fol. 179*b*; वृश्चिकविषं fol. 180*a*; लूताविषं fol. 180*b*; कुक्कुरविषं fol. 181*a*; कीटविषं fol. 181*b*; इति वरटीमक्षिकापिपीलिकामंडूकमत्स्यजलौकाविषचिकित्सा fol. 182*a*; नखदंतविषचिकित्सा fol. 182*b*; इति रसायनाधिकारः fol. 184*b*.

It ends:

प्रक्षालनं भगे नित्यं कृत्वामलकवल्कलैः।
वृद्धापि कामिनी कामं बालेव कुरुते रतिं॥

इति वाजीकरणाध्यायः॥ इति पृथ्वीमल्लकृते शिशुरक्षारत्नसंज्ञके ग्रंथे प्रकटितवैद्यकतंत्रस्तृतीय एष प्रकाशः॥ इति श्रीपंडितपारिजातकट्टारमल्लेत्यादिविरुदराजीविराजमानश्रीमदनपालपुत्रेण पृथ्वीमल्लेन कृते शिशुरक्षारत्ने वैद्यकोक्तौषधादिनिरूपणं नाम तृतीयः प्रकाशः समाप्तः॥

A different hand has added the date: संवत् १५२६ वर्षे फाल्गुणशुदि १४ सोमे॥ [Dr. J. Taylor.]

2721.

96a. Foll. 7; size 10 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Rasamañjarī, a work on quack medicines and prognostication, by *Śālīnātha*, son of *paṇḍita Vaidyanātha*. Incomplete.

The MS. comprises part of the 8th, and the whole of the 9th and 10th *adhyāyas*, with which the work seems to come to an end.

It begins: अथ केशानामंजनमाह॥

त्रिफलालोहचूर्णं तु वारिणा पेषयेत्समं।
द्वयोस्तुल्येन तैलेन पचेन्मृद्वग्निना क्षणं॥ १॥ ० ६॥

इति रसमंजर्यां नेत्रांजनकथनं नामाष्टमो ऽध्यायः॥

Adhy. IX. beg.: अथ वीर्यस्तंभनं॥ कर्पूरं टंकणं सूतं० *vīryastambhana*, *liṅgavardhana*, *shaṇḍatranāśana*, *strīvaśīkaraṇa*, *bhagasaṃkocana*, *stanadṛḍhīkaraṇa*, *bandhyākaraṇa*, *bandhyātvanivṛitti*, *garbhapātanivaraṇa*, *sukhaprasavayoga*.

Adhy. X. beg.:

अथ कालस्य विज्ञानं कथयामि यथाश्रुतं।
जीवनं मरणं योगि(*r.* ०गी) यतो यानाति(*r.* जा०)
[निश्चितं॥ १॥

kālajñāna and *chāyāpurushalakshaṇa*.

Colophon: इति श्रीपंडितवैद्यनाथपुत्रशालिनाथविरचितायां रसमंजर्यां कालज्ञानादिकथनो नाम दशमो ऽध्यायः॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. Colebrooke.]

2722.

1540b. Foll. 112; size $10\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī in 1699 A.D.(?); eleven lines in a page.

Rasaratnasamuccaya, a work, in 27 chapters, on the preparation of medicines, particularly from inorganic substances, and on their practical use in different maladies, compiled by the "son of *Siṃhagupta*," i.e. *Vāgbhaṭa* the younger, grandson of *Vāgbhaṭa*. [A.]

It begins:

यस्यानंदभवेन मंगलकलासंभावितेन स्फुरद्-
धाम्ना सिद्धरसामृतेन करुणावीक्षासुधासिंधुना।
भक्तानां प्रभवप्रसंह्वतिजरारागादिरोगाः क्षणा-
च्छांतिं यांति जगत्प्रधानभिषजे तस्मै परस्मै नमः॥ १॥
आदिमश्चंद्रसेनश्च लंकेशश्च विशारदः।
कपाली मत्तिमांडव्यौ भास्करः सूरसेनकः॥ २॥

रत्नघोषश्च शंभुश्च सात्विको नरवाहनः ।
इंद्रदो गोमुखश्चैव कंबलिर्व्यालिरेव च ॥ ३ ॥
नागार्जुनः सुरानंदो नागबोधिर्यशोधनः ।
खंडः (चंडः B) कापालिको ब्रह्मा गोविंदो लंपको (लवको B, लंपको C) हरिः ॥ ४ ॥
सप्तविंशतिसंख्याका रससिद्धिप्रदायकाः ।
रसांकुरो (०शो B, C) भैरवश्च नंदी स्वच्छंदभैरवः ॥ ५ ॥
मंथानभैरवश्चैव काकचंडीश्वरस्तथा ॥ ६ ॥
वासुदेव ऋष्यशृंगः क्रियातंत्रसमुच्चयी ।
रसेंद्रतिलको योगी भालुकिर्मैथिलकाह्वयः (०मैथि-लाह्वयः B, ०मैलयाह्वयः C) ॥ ७ ॥
महादेवो नरेंद्रश्च रत्नाकरहरीश्वरौ ।
एतेषां क्रियते ऽन्येषां तंत्राण्यालोच्य संग्रहः ॥ ८ ॥
रसानामगप्रानां चिकित्सार्थोपयोगिनां ।
सूनुना सिंहगुप्तस्य रसरत्नसमुच्चयः ॥ ९ ॥
रसोपरसलोहानां यंत्रादिकरणानि च ।
शुद्धिः सत्वं द्रुतिर्भस्मकरणं च प्रचक्ष्यते ॥ १० ॥

It ends:

व्याधिमृत्युजराग्रस्तैर्दुःखप्रायैः सुखार्थिभिः ।
किं पुनः भिषजो मर्त्यैः पूज्याः स्युर्नातिशङ्कितः ॥

इति रसरत्नसमुच्चये सप्तविंशो ऽध्यायः । शके १५८५ संवत् १७५६ माघसुदिपंचमीवारे बुधवारे पुस्तकं संपूर्णं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., Cod. xxviii., p. 138. [H. T. COLEBROOKE.]

2723.

85. Foll. 150 (numbered 148, foll. 41 and 67 being double); size 10 in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; foll. 69–150 by a different hand from the rest; twelve lines in a page.

Rasaratnasamuccaya. [B.]

It ends: व्याधि० ॥ इति रसरत्नसमुच्चये सप्तविंशो ऽध्यायः ॥

रसरत्नसमुच्चयो मयेत्थं
रचितः साधु नितांतमाद्रियंतां ।
सुधियो यदि विद्यते ऽत्र दोषः
क्वचिदर्हंति ममाप्यलं विसोढुं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 134. [H. T. COLEBROOKE.]

2724.

2175. Foll. 163 (numbered 157; foll. 15, 16, 93, 94, 112, 113 being double); size 11 in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work. [C.]

After the final *śloka* of the preceding MS., this MS. adds a second colophon: इति वैद्यमति-संघगुप्तस्य सूनोर्वाहटाचार्यस्य कृतौ ससरत्नसमुच्चयः ॥ Here the author's name, often spelt *Vābhaṭa*, is further prakritized to *Vāhaṭa*. Cf. *Bāhaṭa*, quoted by *Mallinātha* on *Raghuvaṃśa* III. 1, 2, 6; Oxf. Cat., p. 113*b* (printed *Vāhvaṭa* in some editions).

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 152. [GAIKAWAR.]

2725.

1956. Foll. 73; size 10 in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 11 or 12 lines in a page.

Kautukanirūpaṇa (?), or *Kautukaprayoga* (?), a treatise on quack medicines and spells, and their miraculous power in effecting cures and the fulfilment of one's desires.

The title of the work is not given (except that the donor seems to have called it *Cikitsā-grantha*); the above being conjectured from the leaf-mark of the next MS.

It begins (somewhat corrected):

व्यामोहप्रशमौषधं मुनिमनोमुक्तिप्रवृत्त्यौषधं
दैत्येंद्रार्तिकरौषधं त्रिभुवने संजीवनैकौषधं ।
भक्तार्तिप्रशमौषधं भवभयप्रध्वंसनैकौषधं
श्रेयःप्राप्तिकरौषधं पिब मनः श्रीकृष्णदिव्यौषधं ॥

पूर्वं तावन्नीतिचिकित्सा । संपादितविविधराज्यस्थैर्येवता राज्ञा व्यसनानि निरस्य कौतुकावलोक[ने]नैव कालयापनेनैव (om. B.) कर्तव्यमित्युक्तमवबुध्यातः प्राप्तावसराणि कौतुकानि संक्षेपतो निरूप्यंते ॥ तानि च कौतुकानि विविधान्यर्थरूपाणि शब्दरूपाणि च । तत्रार्थरूपाणि स्तंभनवशीकरणवाजिकरण-कृत्रिमवस्तुकरणवृक्षदोहदादिभेदानि बहुप्रकाराणि शब्दार्था-लंकारालंकृतगद्यपद्योभयात्मककाव्यरूपाणि । तत्रार्थालंकारवतो

काव्यानां पंडितापंडितसारणेन(*r.* °साधारण्येन) कौतुककरत्वा-भावादतिविसृतत्वा[च्चा]न्युपेक्ष्यशब्दालंकारवत्स्वपि हठादेव सर्वे-षामपि कौतुकव्यवहारविचित्रबंधप्रहेलिकाविभक्त्या विश्लेषैका-क्षरप्रभृतीनि (see below) कश्चित् ॥ ति चन(? *r.* कति चन) प्रसूयंते(!) उभयविधानामपि कौतुकावग[त]त्वात् कौतुकात्वं समानमेव। तत्रादौ अर्थरूपाख्युच्यंते॥ तत्र च कौतुकप्रयोक्ता पर-कृतप्रतिकूलसंभावनया स्वशरीररक्षणपूर्वकमेकं कौतुकानि(!) प्रयुंजीत ॥ तत्र शरीररक्षणं ॥

नासारंध्रद्वयं लिप्त्वा गोघृतेन ततो मुखे ।
क्षिपेद्बिल्वफलं यस्य कुयोगैर्न हि बाध्यते ॥
तगरांजितनेत्रो वा तगरेणाथ धूपितः ।
पूर्वं रक्षाविधिं कृत्वा पश्चात्कौतुकमाचरेत् ।
विना रक्षाविधानेन यः करोति स सीदति ॥

तद्यथा । प्रायशो हस्तलाघवादिमूले किंचित्कौतुकप्रयोगेषु प्रथमप्रेक्षदृष्टिबंधनं(!) कुर्वीत । तत्प्रकारस्तु ।

श्मशाने तरुमूले च कुर्यात्पादांगुलीयकं ।
मृतनिर्माल्यसंयुक्तं रक्तसूत्रेण वेष्टयेत् ॥
तेन निःशेषलोकस्य दृष्टिबंधः । मयूरशिखा(!)।
घृणीतालकपंचांगं कनकेन युतायवा ॥
मुद्रिका सर्वलोकस्य पादस्था दृष्टिबंधकृत् ।
स्वपादे धारयेदेनां पश्चात्सिध्यति कौतुकं ॥

संग्रामे जयः ।°

अथ खड्गस्तंभः fol. 3*a*; अग्निस्तंभः fol. 3*b*; अंगारभक्षणं fol. 4*a*; तप्तदिव्यस्तंभः fol. 4*b*; तप्तघृतस्तंभनं ib.; अशनिस्तंभः fol. 5*a*; जलस्तंभः fol. 5*b*, etc.; बीजस्तंभः fol. 6*b*; अथ वशीकरणभेदाः fol. 8*a*; राजावश्यप्रकारः ib.; स्त्रीवश्यं ib.; पतिवश्यं fol. 10*a*; गजवश्यं fol. 10*b*; अथ वाजीकरणं fol. 11*a*; अथ कृत्रिमवस्तुकरणा-धिकारः fol. 23*b*; इदानीं पादपदोहदमुच्यते fol. 37*a*; etc. [विचित्रबंधाः ।] छुरिकाबंधः ।

श्रीपते पादपद्मे ते शरणं मे दयां कुरु ।
रक्षोवारिजनीहार मास्माज्जदिवाकरः(!)॥

अथ हारबंधः।° fol. 62*b*; अथ प्रहेलिका । तत्र क्रिया-गोपकं ।

स्तनजघनभरालसातिमंदं (or स्त न ज°)
गमनमिदं मंदिरालसेक्षणायाः ।
कथमिव सहसा विलोकयंतो
मदकलमानसवृत्तयो युवानः ॥

प्रातः प्रातः समुत्थाय द्वौ मुनी कुंभमंभसा ।
अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पंडितः ॥

कर्तृगोपकं यथा ।° fol. 63*a*; विभक्तिश्लेषः fol. 63*b*; भाषाश्लेषः fol. 64*a*; एकाक्षरं यथा । न नो नुन्नो नुन्नो नोना नानाननानंनु। न नानुन्नो नो नानेना नुन्ननुत ॥ द्व्यक्षरं।° ib.; अथ वंध्यास्त्रीणां संतानकरणं fol. 66*a*; इत्यर्थकौतु-कानि ॥ अथ शब्दरूपाणि कौतुकानि । तत्र विचित्रबंधेषु चक्रबंधो यथा ।

सत्त्वं मानविशिष्टमाजिरभसादालंब्य भव्यः परो
लब्धागक्षपणक्षरुद्धनृतरः श्रीवत्सभूमिर्मुदा ।
मुक्ता काममपास्तभीपरमृगव्याधः सनानंदरे
देवाद्यैः समकालमभ्रमुदयारोपैस्तदा न स्मरे ॥° fol. [70*b*.

It ends: अथ विषप्रतीकारः ॥

पुष्पे पुनर्नवामूलं पिष्ट्वा तोयेन यः पिबेत् ।
अष्टं(? रिष्टं)नायाति तत्पार्श्वे वृश्चिकाशरी(*r.* °ली)वि-[षादयः ॥°

10 *ślokas* ending:—

तातं गमलजातेन शिलेंद्रेण फलानि च ।
बहुवार[स्य] वृक्षस्य निर्मिता गुटिका ध्रुवं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 160, Cod. lxxxiv.
[J. TAYLOR.]

2726.

2072a. Foll. 37, one of which (27) is wanting; size 11½ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

The same work; incomplete. The leaves are marked कौ°

The MS. breaks off abruptly in a *śloka* occurring on fol. 49*b*, l. 6, of the preceding MS. It is also shorter in some parts, whole pages of matter contained in the other MS. being omitted. Thus, on the first page, there occurs a lacuna, extending from बंधप्रहेलिकाविभक्त्या (col. *a*, l. 3 above) to shortly before अथ जलस्तंभः (ib., l. 25).
[GAIKAWAR.]

2727.

2010a. Foll. 13; size 8¾ in. by 5 in.; indifferent Devanāgarī writing of about A.D. 1700; 10–12 lines in a page.

Śataślokī, a treatise, in 100 stanzas, on the composition of medicated powders, pills, electuaries, etc.; by *Vopadeva*, son of *Keśava*, and disciple of *Dhaneśa*.

It begins: भेषज्यद्विजतारकाधिपतिरप्येति शिक्षयः(!) क्षीणांगः ०

For other MSS. see Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 756, 757; Weber, Berl. Cat., no. 978; Burnell, Tanjore MSS., p. 67*a*.

It ends: चक्रेचंद्रकलासुगोपितशश्लोकपदोल्लासिनी(!)
स त्रैलोक्यकवींद्रचंद्रतिलकः श्रीबोपदेवः कविः १०० ॥
इति श्रीबोपदेवविरचिता शतश्लोकी समाप्ता ॥

[Dr. J. Taylor.]

2728.

42b. Foll. 30; size 9½ in. by 4 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Pākāvalī, a compilation on pharmacology, containing prescriptions for the preparation of different concoctions (*pāka*); with a Hindī translation of the ingredients embodied in a *Ṭīkā* following the description of each *pāka*.

It begins: अथ पाकावली लिख्यते ॥
कपिकच्छुः प्रस्थमेकं क्षीरद्रोणे विपातयेत् ।
घृतस्य कुडवं(!) दद्यात् शिताद्विप्रस्थमादिशेत् ॥ १ ॥

It ends: इति विजयापकः ॥ इति श्रीपाकाध्याय समाप्तं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 139.

This MS. is followed, in the same volume, by a Hindī medical treatise called *Rāmavinoda*.

[H. T. Colebrooke.]

2729.

2098d. Foll. 27, one of which (15) is wanting; size 7¼ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, by two or three different hands, about 1600 A.D.; 8–11 lines in a page.

[*Pākāvalī*], a similar series of pharmaceutical recipes, with directions for their use in different maladies. Incomplete and incorrect.

It begins: अथ लिवंगादि(*r.* लवंगादि)पाक[:] लिख्यते ।०

प्रस्यार्धं देवकुसुमं गव्यं दुग्धं च मानकं ।
घृतप्रस्तार्धसंयुक्तं शर्कराप्रस्तमेव च ॥ १ ॥
शनैर्मृग्निपाचितं चूर्णं तानि क्षपयेत्(!)।
एतत् चूर्णप्रदातव्या नीलोत्पलं एलचंदनं(!) ॥ २ ॥

The successive *pākas* are named after the principal ingredient, many of which appear in a Persian-Hindustani form.

It ends: इति अगस्ताहरीतकीपाकः ॥

The above collective title is inscribed in pencil on the first page. [Gaikawar.]

2730.

1351A. Foll. 18; size 10 in. by 4½ in.; indifferent Devanāgarī writing of the latter part of last century; eleven lines in a page.

Kalpalatā, a treatise on quack medicines prepared from various plants. [A.] Very incorrect.

It begins: अथ औषधीकल्पः ॥
[षड्विंशवर्षदेशीय पुमान्कुर्याद्रसायनं ।
पंचाशद्वर्षिको वापि कृत्वा तत्रावसीदति ॥ १ ॥
अथ लक्ष्मणाकल्पः ॥ marg.]
कृष्ण(शुक्ल B, orig. A)पक्षे चतुर्दश्यां गुरुपुष्ये ऽथ [लक्ष्मणां ।
स मंत्रं तु समुच्चार्य सोपचारं समुद्धरेत् ॥

ओं सर्वार्थसाधिनीलक्ष्मणायै(सर्वार्थसाधिनिलक्ष्मणे marg. corr.) स्वाहा ॥

शुभं तन्मूलमादाय कृष्णोन्मत्तफलस्थितं ।
त्रिदिनं तु स्वभुक्तेण मंत्रेणानेन वश्यकृत् ॥
रोचनालक्ष्मणामूलं चंदनं कुंकुमं [समं marg.; गुरुमुखले पादितं सर्वं विशेषान्नरमोहनं ॥ [कुंकुमं B]

वशी नमो नमः ॥

तन्मूलमेव स्वर्णार्थ्यंङ्गन्नररसभावितं ।*
तद्रूपधूपितं धूपं दृष्ट्वा सद्यो विमुह्यति ॥

---

* Thus corr. A (? स्वर्णं स्याद् ध०); तन्मूलं मूलमेवार्थ्यंङ्ग० B, orig. A.

ईश्वरीकल्पः ॥ ओं ईश्वरी सर्वेदानववशंकरी तारासाधिनीये(!) स्वाहा इत्यमुना मंत्रेण संवेष्ट्य गुटिकां संप्रपूजयेत् °

अथ पलाशकल्पः fol. 2b; अथ कृष्णहरिद्राकल्पः ib.; अथ कटुरोहिणीकल्पः 3a; अथ अश्वगंधाकल्पः ib.; etc.

It ends:

सर्वेषां विषकीटानां वारिनस्येव(!)नश्यति ।
स्थावरं जंगमं वापि कृत्रिमं चापि यद्विषं ॥
अजीर्णं विविधं भूतं पुष्पं च सर्विषा स[ह B] ।
वारि नश्यंति(!) सर्वत्र विषनाशनम् ॥
इति श्रीकल्पलता शिवेन प्रोक्ता समाप्ता ॥

The outside page of the last leaf has the title वैद्यकल्पलतासं° written by another hand.

[H. T. Colebrooke.]

2731.

1351D. Foll. 30; size 10 in. by 4½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing, 8–11 lines in a page.

The same treatise. [B.]

This copy was apparently made from the same MS. as the preceding one, if not from that MS. itself, before corrections had been made in it.

On fol. 1a another hand has written the title औषधीकल्पसं° (which, in point of fact, is merely the first subject of the treatise); and the leaves are marked औष° कल्पः ॥

[H. T. Colebrooke.]

2732.

2071a. Foll. 60; size 11 in by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Āyurvedamahodadhi, or a chapter from it, called *Annapānavidhi*, treating of dietetics and articles of food, by *Sushenadeva*.

It begins:

नत्वा धन्वंतरिं देवं गणाध्यक्षं दिवौकसां ।
अन्नपानविधिं वक्ष्ये समस्तमुनिसंमतं ॥ १ ॥

ऋतुदिवसामध्ये(?)

तान्नीये(*sic* AB; ?r. तार्तीये) निपुणा वदंति जलदं [तस्मात्त्रिशीर्षे शरत्
पूर्वैः शैशिरिकस्ततो हिमऋतु[:] सूर्योदयादग्रतः ।
मध्याह्ने च तथा वदंति निपुणा ग्रैष्मीऋतुः स्यात्ततो
वासंती कथिता ऋतुस्तु मुनिभिः पूर्वाह्णमेवं सदा॥२॥

हरीतकीगण ।

पीयूषं पिबतो विहंगमपतेर्ये बिंदवो विच्युताः
तेभ्यो ऽभूदभया दिवाकरकरश्रेणीव दोषापहा ।
कालिंदीव मलप्रहर्षजननी गंगेव शूलिप्रिया
वह्नेर्दीप्तिकरी घृताहुतिरिव क्षोणीव नानारसा॥३॥°८॥

सुखेनदेव उवाच॥ तत्रादौ सकलसंजीवनद्रव्यप्रधानवारिगुणाः कथ्यंते ।

स्वादुपाकरसंशीतं त्रिदोषशमनं तथा ।
पवित्रमतिपथ्यं च गांगं वारि मनोहरं ॥ ९ ॥°

इत्यायुर्वेदमहोदधौ श्रीसुखेनकृते पानीयगुणाः. समाप्ताः fol. 8a; इत्या° जलादिपानस्य विधिः fol. 9a; इत्या° क्षीरवर्गः fol. 12a; °दधिवर्गः fol. 14b; °तक्रवर्गः fol. 16b; °घृतवर्गः fol. 18b; °तैलवर्गः fol. 19b; मधुवर्गः fol. 20b; °इक्षुवर्गः fol. 22b; etc.

It ends (with some obvious corrections in the stanza): इत्यायुर्वेदमहोदधौ श्रीसुखेनदेवविरचिते अन्नपानविधिः समाप्तः ॥

एकोऽंशो रुचकादुभौ मरिचतः शुंठ्यास्त्रयो जीरका[च्]
चत्वारो ऽधिकृतात्समुद्रलवणाद्भागस्तथा सैंधवात् ।
चूर्णं सिंहलभभुजा निगदितं तक्रेण संयोजितं
गुल्माध्मानविषूचिकामयहरं स्याद्भोजनांते सदा ॥ १ ॥

इति श्रीसुखेनसंपूर्णं समाप्तिमगमत् ॥

Owing to the interchange of ष and ख, so common in MSS., the author's name has been sometimes erroneously taken to be *Śrīsukha*, or even *Śrīmukha*. According to Fitz-Edw. Hall, Pref. to *Vāsavadattā*, p. 52, a *Sushena* was the son of King *Prabhākaravardhana's* physician.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 154.

[Gaikawar.]

2733.

1944. Foll. 50; size $10\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Āyurvedamahodadhi. [B.]

In this MS. also the author's name is spelt *Sukhena* throughout; and *Sukhena* in the title on fol. 15*b*. The leaves are marked सुखे°, sometimes सुख° J. TAYLOR.

2734.

2623. Foll. 52; 4to, size $11\frac{1}{2}$ in. by $8\frac{1}{2}$ in.; coarse Indian paper; modern Telugu handwriting; 15–18 lines in a page. Rather incorrect.

Rasapradīpikā, a treatise on drugs, with a partial commentary, by *Maṅgalagiri Sūri,* son of *Jagannātha,* of the *Gelavaṅgala-vaṃśa.*

A. Foll. 10–31. *Rasapradīpikā,* in four *adhyāyas.*

It begins:

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥
नमामि धन्वंतरिमादिदेवं सुरासुरैर्वंदितपादपद्मं ।
लोके जरारुग्भयमृत्युनाशं दातारमीशं विविधौषधीनां
[(cf. no. 2728.)॥

इस्ति (*r.* अस्ति) नीहारनिलयो महानुत्तरदिङ्मुखे ।
उत्तुंगशृंगसंघातलंघिताभ्रो महीधरः ॥

यत्रास्ति सर्वजगतामादिदेवो महेश्वरः ।
रसात्मना जगत्त्रातुं जातो यत्र दयारसः ॥

शैलेस्मिन् शिवयोः प्रीत्या परस्परजिगीषया ।
संप्रवर्ते (? संप्रवृत्ते) तु संभोगे त्रिलोकक्षोभकारणे ॥

विनिवारयितुं वह्नि[:] संभोगं प्रेक्षितैः(? प्रेषितः) सुरैः ।
कांक्षमाणैस्तयोः पुत्रं तारकासुरमारकं ॥

कपोतरूपिणं प्राप्तं हिमवत्कंदरे[ऽ]नलं ।
अनक्षिभावसंक्षिप्तं स्मरलीलावलोकिनं ॥

तं दृष्ट्वा लज्जितः शंभुर्विरतः सुरतस्तया (? सुरतात्तदा) ।
प्रक्षिप्तो वदनो (*r.* वदने) वह्नेर्गंगायां सोप्यपातयत् ॥

वह्निः क्षिप्तस्तया सोपि परिदंदह्यमानया ।
संजातास्तन्मलानानां (? तन्मया नाना) धातवः सिद्धहेतवः ॥

यावदग्निमुखाद्रेतो न्यपतद्भूमिभागतः ।
शतयोजननिम्नस्थं कृत्वा कूपाश्च पंच च ॥

रसो रसेंद्रः सूतश्च पारदो मिश्रिकस्तथा ।
इति पंचविधो जातः क्षेत्रभेदेन शंभुजः ॥°

Adhy. I. *rasaśuddhibhasmādhikāra,* ends fol. 15*b*; II. *mahārasoparasasādhāraṇarasānāṃ śuddhibhasmādhikāra,* fol. 22*a*; III. *navaratna-śuddhibhasmādhikāra,* fol. 24*b*; IV. *navaloha-śuddhibhasmasindūrādhikāra,* ends:

कृत्वांध्रमूलं (!) संरुध्य वालुकायंत्रके पचेत् ।
वालाग्निना पचेत्सम्यक् शनैश्च घटिकात्रयं ॥
पश्चादर्चिषमुद्धृत्य तिष्ठती सूतये पचेत् ।
अनेनैव प्रकारेण कुरुते गगनादिकान् ॥

इति रसप्रदीपिकायां नवलोहशुद्धिभस्मशिंदूराधिकारो नाम चतुर्थोध्यायः ॥

B. Foll. 1–9. A commentary on the first *adhyāya* of the *Rasapradīpikā.*

It begins:

नमामि धन्वंतरिमादिदेवं सुरासुरैर्वंदितपादपद्मं ।
लोके जरारुग्भयमृत्युनाशं दातारमीशं विविधौषधीनां ॥

अस्त्युत्तरस्यां दिशि उत्तुंगशृंगसंघातलंघिताभ्रः पूर्वपश्चिमसागरापरः नगाधिराजः । तस्य हिमाचलस्य महेश्वरनिवासस्यान्नत्वात् तं महेश्वरं ब्रह्मादयः निखिललोकप्रापंचकवर्तमानव्यावहारिकान् विज्ञापयन् (!) तत्र किमिति त्रिपुरपट्टणमध्ये रसकूपस्य स्थितत्वात् तद्रसकूपमहीयस्त्वात् यक्षसिद्धगंधर्वदेवनरकिंनरकिंपुरुषदिक्पालकलोकान् निर्मूलयति तस्य त्रिपुरस्य बहुयोजनविस्तीर्णत्वात् । खेचरभूपरत्वाच्च लोहमयत्वात् कामगमनत्वाच्च त्रयाणां पुराणां समाहारत्वाच्च तत्त्रिपुरमीश्वरं विना भेत्तुं देवादयः अशक्ताः अभवन् । तथा हि तं बहुलोकोपद्रवं तत्त्रिपुरमीश्वर एव ससाद । तत्प्रभृति माहेश्वरस्य (*r.* म°) त्रिपुरांतक इति पदं लो[के]षु जगत्प्रसिद्धं । तत्त्रिपुरपट्टणमध्ये रसस्थानं कथमित्यत्र गंगायां शिववीर्यं वह्नेः विसृष्टत्वात् (!) परिदंदह्यमानया गंगया विसृष्टं त्रिपुरासुरनिकरः मृगयाविनोदार्थं गच्छन् सन् गंगातटनटच्छटच्छटाघटितचंद्रिकापादितमनोहरं (!) हरवीर्यं जहार तस्य त्रिपुरस्य लोहमयत्वात् लोहान् (!) रसस्य ग्रस्तत्वात् । तत्कृतकभूमिवरे रक्षां रसमास्थापयन् इति पुराणेषु प्रसिद्धिः ।°

It ends: इति श्रीमल्लेलवंगलवंशपारावारसुधाकररसशस्त्रशास्त्रमूलिकामांत्रिकातांत्रिकादिसकलवैद्यविद्यामुखांबुजप्रभाकर आत्रेयसगोत्रजगन्नाथपुत्रमंगलगिरिसूरिविरचितायां रससूत्राभिधानं नाम प्रथमोध्यायः ॥ रसखंडशिरोमणि संपूर्णम् ॥

The remaining portion of the volume (foll. 32–52) is in the Telugu language.

[Mack. Coll.]

2735.

2176. Foll. 73; size 11 in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Kshemakutūhala, a manual of cookery based on hygienic principles, composed (? in 1548 A.D.) in twelve chapters (*utsava*), by *Kshemaśarman,* son of *Manmatha,* and grandson of *Dūdani.*

It begins:

कपोलमलनिर्गतप्रमदवारिधारालसत्-
षडंघ्रिकुलकाकलीकलितमंजुकोलाहलः ।
गिरीशतनयो गुरुः सकलसिद्धिवारां निधिर्
भिनत्तु दुरितानि वः सततमोदकादः सदा ॥ १ ॥

हृदयभुजविशालः कंठमंदारमाला-
समरभुवि करालः शोचिषा शोभिभालः ।
दनुजविचयकालः सर्वलोकैकपालः
स जयति मतिशालस्सद्मगोपालबालः ॥ २ ॥

भरद्वाजकुलांभोधिवलक्षा पक्षयोर्द्वयोः ।
द्विजराजततिर्जाता निष्कलंका सदा ऽक्षया ॥ ३ ॥

सल्लाहरूढान्वयभूषणो ऽभूत्
स लक्ष्मणो लक्षणपूर्णगात्रः ।
भिषग्वरो राक्षसराजधान्यां
विभीषणं यो न्यगदं(? व्य०) व्यधत्त ॥ ४ ॥

तदन्वये धर्मधरः समजनि भिषजां शिरोरत्नं ।
येनाधानि जरस्थः सुश्रुतविदुषा रुजां निचयः ॥ ५ ॥

अजनि तदनु रामः सत्सुहृत्पूर्णकामः
सुकृतगमितयामः पुण्यकर्मैकधामः ।
गदनिचयविदारी वैद्यविद्याविहारी
बुधजनसुखकारी साधुमार्गप्रचारी ॥ ६ ॥

समभूत्पतिस्तस्य(!) सुतो महौजा
विज्ञातभैषज्यकलाकलापः ।
हृषीकचक्रं प्रथमं विजित्य
व्यजेष्ट यो व्याधिभयं प्रजानां ॥ ७ ॥

यशोराजो महाराजः प्रह्लादः कामजारकः(!) ।
निज(marg. corr. दूद)निस्त्रिपुरारिश्च षट् सुतास्तस्य [जज्ञिरे ॥ ८ ॥

शीलचातुर्यविज्ञानकलाभैषज्यसंपदः ।
यशां समानां भाग्येन महाराजो ऽधिको ऽभवत् ॥ ९ ॥

येनाराधि शकेश्वरो निजकलाकौशल्यमातन्वता
दिल्लीनाम्नि पुरे स्वपाटवबलैर्वेदीव निर्मोचिता(!) ।
नीतो ग्रामगडाजरो दशपुरैः साकं शकाधीशतो
धन्यो ऽभून्महराज एव भिषजां चक्रैकचूडामणिः ॥१०॥

दूदनिस्तदनुजो बहुतेजा
वाग्भटं चरकसुश्रुतशास्त्रं(°स्त्रे) ।
शीलयन्ननिशमीशसादरः
शर्म कस्य न ततान भूतले ॥ ११ ॥

मन्मथो जयशर्मा च वामदेवो ऽथ पंडितः ।
सूर्यदासश्च विख्यातो दूदनेः पंच सूनवः ॥ १२ ॥

आचार[:] पटुता विवेकविधयः कौलीनमत्यद्भुता
भैषज्याश्रितचातुरी प्रियवचःपांडित्यसत्संगता ।
पुण्यं पापविरक्तिशक्तिमतयो दीने सदा दानता
सर्वो मन्मथमाश्रितो गुणगणः श्रीकांतपूजारतं ॥ १३ ॥

क्षेमशर्ममल्लिनाथसंज्ञकौ
तत्सुतावभवतां मनोरमौ ।
यौ विलोक्य न भुवं समागतौ
लज्जयेव भिषजौ दिवः पुनः ॥ १४ ॥

अकृतनिजविपक्षस्तर्कविद्यासुदक्षः
कलितसुजनरक्षः काव्यकेलीषु दक्षः ।
विधिविहितसुकर्मा संचितानेकधर्मा
विदितसुकविमर्मा राजते क्षेमशर्मा ॥ १५ ॥

क्षेमो विक्रमसेनभूपतिलकं संसेव्य विद्वज्जनैर्
मंत्रक्षात्रकलावतंसमभवद्भैषज्यविद्याविभुः ।
पात्रापात्रविवेकवान्यरहिताधाने सदा सादरस्
तद्दत्ते च पुरे सुधामयजलापूर्णां व्यधाद्वापिकां ॥ १६ ॥

शीतेव शीता(!) जननी यदीया
नेया परेस्या(!) पतिदेवतानां ।
स क्षेमशर्मा कृतसूपकर्मा
शर्माणि धत्ते न कथं परेषां ॥ १७ ॥

वैकुंठलोकमगमद् दहनं प्रविश्य
शीता सती सुकृतचारुविचारदक्षा ।
भर्त्रा सह प्रथितशीलगुणोदयेन
श्रीनिंबशाखकुलभूषणरत्नशोभा ॥ १८ ॥

श्रीसूर्यदासगुरुपादसरोजसेवा-
हेलाधिना परिहितार्थपरायणेन ।
क्षेमेण तर्कपदवाक्यविचारदक्षा
ग्रंथस्य कर्मविधये धिषणा व्यधायि ॥ १९ ॥

ग्रंथं व्यधत्त सुरसं त्वमृतप्रपूर्णं
क्षेमं क्षमाजलनिधिर्द्विजदेवभक्तः ।
भूमंडले कृतनिवासजना यदीय-
पादार्धभावरसिका न सुधां धयंति ॥ २० ॥

गौरीमतं च नलवाग्भटभीमसूक्तिं
हारीतसुश्रुतमतं रविसिद्धपाकं ।
क्षेमो भिषग्वरसुधीरवलोक्य सम्यग्
ग्रंथं व्यधत्त खलु क्षेमकुतूहलाख्यं ॥ २१ ॥

इष्टदेवनमस्कारस्ततो वंशप्रशंसनं ।
सगुणो वस्तुनिर्देश उक्तश्च प्रथमोत्सवे ॥ २२ ॥ °

I. *vaṃśapraśaṃsana*, fol. 3*b*; II. *mahānasopayogyopakaraṇapr.*, fol. 6*a*; III. *vaidyāhārasūpakārapr.*, fol. 9*a*; IV. *ritulakshaṇacaryāpr.*, fol. 12*a*; V. *dinacaryāpr.*, fol. 17*a*; VI. *māṃsapr.*, fol. 31*a*; VII. *matsyamāṃsapr.*, fol. 33*b*; VIII. *shaḍvidhaśākapr.*, fol. 47*b*; IX. *pishṭānnakritaprakārapr.*, fol. 52*a*; X. *pakvānnapr.*, fol. 61*a*; XI. *kshudbodhakavastupr.*, fol. 63*b*; XII. *gorasapānakādikathana.*

It ends:

वंशो ऽयं किमु वर्ण्यते सुविमलो नानागुणैरुत्तमो
यत्रैकेन विभीषणाश्च भिषजा नीरोगतामाप्नवान् ।
श्रीरामादपरेण या सुविहिता लब्धा हि कोलापुरी
ग्रामा द्वादश एव चान्यविदुषा लब्धा हि दिल्लीश्वरात् ॥

पुत्राः क्षेमभिषग्वरस्य षडिमे नानागुणैरुत्तमा
गोपालः शिवपालमाधववरौ नारायणस्त्वद्भुतः ।
रामो लक्ष्मणसंज्ञकाः(!) सुविहिताः संवत्सराणां शतं
जीव्यासुः पृथिवीतले ऽतिसुखिनो नित्योत्सवैरुत्सुकाः ॥

प्रजाक्षेमकृता क्षेमशर्मणा वंशपद्धतिः ।
स्वकीया स्वयमावर्णि वर्णविन्याससालिना ॥

परदोषकथास्वनादरा बहवः संति क्षितौ सुजनाः ।
इति चेतसि संविधाय यत्कृतमाद्रियतां तदार्थकैः ॥

नंदंतां नीतिभाजः सकलवसुमती ज्ञानमायातु विश्वं
दुर्वृत्ता यांतु नाशं भवतु वसुमती सम्यगासन्नदेवा(वी) ।
नीरं यच्छंतु मेघाः कलयतु सुकविः काव्यकौशल्यलीलाम्
अव्यादव्याजभाजं परहृतदुरितं क्षेमशर्माणमीशः ॥

बाणाकाशयुतेनाब्दवत्सरे विक्रमांकिते ।
ऊर्जेषु शुक्लत्रयोदश्यां ग्रंथः पूर्णो ऽयमैंदवे ॥

इति श्रीनरवैद्यमन्मथात्मजक्षेमशर्मविरचिते क्षेमकुतूहले द्वादशोत्सवः । समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥

In the above chronogram, Dr. Haas suggests that we should read बाणाकाशक्षितिनाथवत्सरे विक्रमांकिते, which would make the date of the work Saṃvat 1605 (1548 A.D.). Perhaps नाथ for नाब्द alone might suffice.

The imperfect Berlin MS. of the work (Cat., no. 950) was copied in Saṃvat 1721.

[GAIKAWAR.]

C. MATERIA MEDICA.

2736.

1507b. Foll. 51; size 11½ in. by 4¼ in.; legibly written, in Devanāgarī; 8–13 lines in a page.

Dhanvantari-nighaṇṭu, a dictionary of materia medica, in nine chapters (*varga*).

After the first 14 verses: नमामि धन्वंतरिमादिदेवं ° (see Aufrecht, Oxf. Cat., no. 451), this MS. proceeds:

द्रव्यावलीं विना वैद्यास्ते वैद्या हास्यभाजनाः ।
द्रव्यावल्यभिधानानां तृतीयमपि लोचनं ॥ १५ ॥

अनंतसारस्य निगृह्य किंचित्
सारं चिकित्सागमसागरस्य ।
उक्तं मयेदं प्रविभोज्य भोज्यं
द्रव्यावली नाम समुच्चयो ऽयं ॥ १६ ॥

Then follows a versified summary of the first six chapters, ending fol. 4*b*: इति धन्वंतरिनिघंटे गणसमुच्चयः समाप्तः॥ after which it proceeds: गुडूच्यमृतवल्ली च०.

The MS. is dated: संवत् १८५७ रौद्राब्दनामसंवत्सरे नर्मदादक्षिणभागे ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

2737.

1114. Foll. 55; size 12½ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

The same work, without the *gaṇasamuccaya*.

After the first 14 verses, this MS. proceeds:

क्वचिद्रूक्तं विपर्यस्तं दृष्टं नामेह तद्यथा ।
मधुपर्णीवेतसाम्नो रोहिणीकटुकादिकाः ॥

गुडूचीनाम । गुडूच्यमृतवल्ली च०

The text of this MS. differs considerably from that of the preceding one. It also contains only seven chapters, the last being the *miśrakavarga*.

It ends:

इति ये क्रमशः सप्त वर्गाः [प्राक्]परिकीर्तिताः ।
सूतचित्तानां(!) द्रव्याणां गुणनामविनिर्णये ॥

इतीदमुक्तं निखिलं निघंटुज्ञानमुत्तमं ।
भिषजां बुद्धिवृद्ध्यर्थं धन्वंतरिविनिर्मितं ॥

सप्तद्वीपावती यावद्यावत्सप्तांबुराशयः ।
तावन्निघंटुरित्येष भुवि द्रव्यप्रकाशकः ॥

इति श्रीधन्वंतरिप्रणीतनिघंटु समाप्तं ॥ श्रीसंवत् १८६१ माघमासे शुक्लपक्षे परिवाया सुक्रवासरे(!) ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2738.

987b. Foll. 35; size 14¼ in. by 4½ in.; good, clear, modern Bengali handwriting; 7 or 8 lines in a page.

Śabdacandrikā, a medical dictionary, by *Cakrapāṇidatta*.

It begins:

देवं प्रणम्य हेरम्बं वैद्यश्रीचक्रपाणिना ।
भैषज्यशब्दबोधाय क्रियते शब्दचन्द्रिका ॥

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 453.

The *vṛikshādivarga* ends fol. 71*a*; *svarṇādivarga*, fol. 72*b*; *ghṛitādivarga*, fol. 73*b*; *bhūmyādivarga*, fol. 76*a*; *manushyavarga*, fol. 78*b*; *siṃhādivarga*, fol. 82*b*; *madyādivarga*, fol. 84*a*; *pañcakashāyādivarga*, fol. 86*a*; *triphalādivarga*:

अलाभादधिकाख्याया मयोक्तं नेह यत्क्वचित् ।
शब्दार्णवादिकोषेभ्यस्तज्ज्ञातव्यं भिषग्वरैः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2739.

1351C. Foll. 49; size 11 in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Śabdapradīpa, a dictionary of medical botany, by *Sureśvara*, or *Surapāla*, son of *Bhadreśvara*, grandson of *Yaśodhana*, and great-grandson of *Devagaṇa*.

The author was court physician to King *Bhīmapāla*, his father having acted in a similar capacity to *Rāmapāla* of Bengal, and his great-grandfather to king *Govindacandra*.

It begins:

भागीरथीतरलतुंगतरंगमौलिः
शश्वत्स्फुरच्छशिकलाममलां दधानः ।
लीलाचलच्छफरिकामिव चंद्रलेखा-
चूडामणिर्भवतु वो विजयाय नित्यं ॥

धीरः कविर्मधुरवाग् निरवद्यविद्या-
वैद्योत्तमो विमलकीर्तिलतावितानः ।
यो भीमपालनृपतेर्भिषगन्तरंगः
शब्दप्रदीपमकरोत् सुरपालनामा ॥

यः शब्दसूत्रनिचयैरिह वैद्यविद्या-
मोहांधकारभिदुरप्रतिमैकपात्रं ।
शब्दप्रदीपमयमारचयां चकार
स्नेहेन तं कृतधियः परिपालयध्वं ॥

अनेकवैद्यागमसंगतानि
शब्दाभिधानानि झटित्यवाप्तुं ।
शब्दप्रदीपो भवितायमेव
ध्वांतस्थितं द्रव्यमिव प्रदीपः ॥

एकार्थेद्व्यर्थवद्व्यर्था वक्तव्या नियमं विना ।
शब्दाः शब्दप्रदीपेन वैद्यशास्त्रानुगामिनः ॥

प्रथमांता द्वितीयांता निर्देश्या वाचका इह ।
वाच्यास्तु सप्तमीसिद्धा नियमो ऽयं समंततः ॥

ते पूर्वं वाचकाः शब्दा वाच्याश्च तदनंतरं ।
विरामः पूर्ववाच्यानां यावदन्यो हि वाचकः ॥

क्वचिन्निर्देशभेदेन लिंगनिर्देशतः क्वचित् ।
क्वचिद्विशेषणाख्यानाद्विद्यात् स्त्रीपुंनपुंसकं ॥

विज्ञेयो लिंगनिर्देशो वाच्यस्य पुरतो बुधैः ।
सप्तमीसिद्धरूपो वाथ वाचकरूपतः(!) ॥

बालाः सुखेन जानंतु यतोऽपभ्रंशसंज्ञया ।
अपभ्रंशानुरूपे च तस्माद्दोषो न संस्कृते ॥

अवङडञस्येर्वाग्रोंछेरादिगेरिह(!) ।
त्यक्तानि शब्दनामानि वैद्यशास्त्रेष्वसंभवात् ॥

आद्यवर्णैरकाराद्यैः क्षांतैरादिगतैः क्रमात् ।
यथासंभवमुच्यंते शब्दनामानि विस्तरात् ॥

इति सूत्रं ॥

अमृतं विभीतदुग्धांबुसुधासर्पिर्गुरूचिविषेषु च(!) ।
अमृता वाभयाकृष्णाधात्रीद्राक्षागुरूचिषु ॥

कीर्तिता अहिवाता(!) च शरण्यामंबुदो घने ।
तथा चांबुधरो मुस्ते घने च परिकीर्तितः ॥

अंबष्ठातिविषा पाठा कणा चांगेरियूथिषु(यष्टिषु [marg.) ।
अंबष्ठी माचिका च स्यात् यूथिका च प्रकीर्तिता ॥

अपथा(!) पन्नके शुंठ्यां पथ्याभिक्षुप्रियंगुषु ।
अक्षीवः शिग्रुसामुद्रनिंबवृक्षे तथार्कके ॥

अक्षिभेषजशब्दो नापुष्पका सीसलोध्रयोः ।
अकर्णविद्धं(!) जानीयात् पाठायामनृजुंनते(?) ॥

अरिष्टो निंबनिशाकतक्राशवरसोनके ।
वाद्यसीसकयोः क्लीबे भविष्यन्मृतुलक्षणे ॥

स्त्रीलिंगे च तथा नागवल्लीकटुकयोर्भवेत् ।
अरुणातिविषारक्तयष्टीश्रावणिकासु च ॥

त्रिवृतायां भवेत्पुंसि पुंक्लीबे चार्कपर्णके ।
अतिच्छत्रा शताह्वायां द्रोणपुष्प्यां च भूस्तृणे ॥

अवंतिसोमशब्दस्तु कीर्तितः पुंसि कांजिके ।
अज्जटा(*r.* अज्झटा) तामलक्यामनंतः पिप्पलपादपे
[(? पिप्पल°) ॥

अनंता सारिवादूर्वादंतीहैमवतीषु च ।
कर्थासुकां(!) दुरालंभागुरूचीलांगुलीषु च ॥

अञ्जं रसांजने पद्मे स्त्रियां शुक्तौ च पुंसि च ।
शंखसैवलमत्स्येषु वेतसे रजनीकरे ॥

अभ्रपुष्पस्तु वानीरे ऽलर्के मंदारके शुनि ।
अर्कश्च स्फटिके सूर्ये सूर्यावर्ते ऽर्कपर्णके ॥ °

The *svarādikāṇḍa* ends fol. 5*b*.

It ends: इति क्षकारादिवर्गः ॥
द्रव्यावलितिलेसेन(? विलासेन) व्यंजनादीनि यत्नतः ।
श्रीमान् सुरेश्वरो वैद्यविद्याविद्वानचीकरत् ॥
व्यंजनादिकाण्डः ॥
श्रीमद्गोविंदचंद्रस्य राज्ञो वैद्यगणाग्रणीः ।
करणांदयजः(? करणान्वयजः) श्रीमानभूद् देवगणः
[सुधीः ॥

तस्मादजायत सुधाकरकांतकीर्तिः
श्रीमान् यशोधन इति प्रथितस्तनूजः ।
तस्यात्मजः सकलवैद्यकसारवेत्ता
भद्रेश्वरः कविकदंबकचक्रवर्ती ॥

स्वैरं निजगुणोत्कर्षैः श्रीमद्वंगेश्वरस्य यः ।
राज्यं प्राप्यमलंचक्रे रामपालस्य भूपतेः ॥

तस्यात्मजः परमसज्जनकैरवेंदुः
श्रीमान् सुरेश्वर इति प्रथितः पृथिव्यां ।
पादीश्वरस्य भुजनिर्जितवीरवैरि-
श्रीभीमपालनृपतेर्भिषगंतरंगः ॥

सो ऽयं सुधासोदरवाग्विलासैर्
दाता शुचिः सत्यरतः क्षमावान् ।
वृद्धोपसेवी करुणार्द्रचित्तः
शब्दप्रदीपं कृतवान् मनीषी ॥

इति श्रीराजवैद्यान्तरंगश्रीसुरेश्वरविरचितं शब्दप्रदीपनाम-द्रव्याभिधानं समाप्तं ॥ संवत् १७२१ वर्षे पौषसुदिपंचमीसोमे ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2740.

1511e. Foll. 25 (173–197 of vol.); size 11½ in. by 9 in.; fair Devanāgarī writing (European paper, watermark 1801); ten lines in a page.

Paryāya-Ratnamālā, a synonymic vocabulary of medical terms, the name of whose compiler is not mentioned. Very incorrect.

It begins:

प्रणम्य परमं देवं दुःखत्रयहरं परं ।
संसारसागरोत्तारहेतुं सेतुमिवोत्थितं ॥
पर्यायरत्नमालेयमायुर्वेदार्णवोत्थिता ।
धार्या भिषग्विदा कण्ठा (*r.* कण्ठे) नातिसंक्षेपविस्तरा ॥
किं करोति नरः शूरः समरे शस्त्रवर्जितः ।
तद्वत्पर्यायरहितश्चिकित्सायां चिकित्सकः ॥
तेन नामानि रक्षामि (*r.* वक्ष्यामि) श्लोकेनार्धेन पादतः ।
श्रीपर्णी काश्मरी भद्रा गम्भारी (MS. °रि) गोप-
[भद्रिका ॥
कुमुदा च सदाभद्रा कट्फला कृष्णवृंतिका ॥
गम्भारि ॥
पाटलानि प्रिया स्थाली ताम्रपुष्पा फलेरुहा ।
कामदूती कुवेराक्षी कुतोयाद्रि[नि]वासिनी ॥
पाटली ॥ °

This vocabulary ends fol. 25*a* (197*a*):

असिद्धममृतं चामं पक्वं तु कथितं शृतं ।
आहारो ऽभ्यवहारश्च लंघनं चापतर्पणं ॥
करभः करलो (? *r.* कवलो) ग्रासो नस्यं नस्तं च
[लावनं (!) ।
ज्येष्ठांबुष्टतंचुलांबुः (!) स्यात् सुखोष्णस्तु (?) सुखोदकं ॥
इति चिकित्साशांगे (? सागरे) रत्नमालाध्यायः समाप्तः ॥

The remainder of the leaf contains a passage on weights and measures: अथ मानपरिभाषा । जालांतरगते भानोरनुव (!) दृश्यते रजः । °

Appended to the volume are three leaves containing an index to this treatise, separated therefrom by four leaves, marked अक्षर (? अक्षरावली), containing a list of synonyms of similar form, beginning दिव् । दिव । द्रुह । द्रुहण । द्रुहित । विरंचः । विरंचिः । ° and ending फलकृष्ण । कृष्णफल । फलपाक । पाकफल ॥

For another MS. of this work, in the colophon of which *Mādhavakara* is given as the author, see Rāj. Mitra, Notices, ix., p. 234; whilst in the description of yet another MS., ib. i., p. 111 (beginning in the same way but incomplete at the end), *Rājavallabha* is said to be the author as well as an alternative title of the work itself.

There is another *Paryāyaratnamālā*, by *Maheśvara Miśra*, of which a MS. is in the Bibl. Nat. of Paris (Gr. 24).

[H. T. Colebrooke.]

2741.

2621b. Foll. 16 (paged 1–32); size 4to, 10 in. by 7½ in.; written, on rough country paper, in the Telugu character; 22–27 lines in a page.

Abhidhāna-ratnamālā, or *Shaḍrasa-nighaṇṭu*, a dictionary of materia medica, in six chapters (*skandha*) corresponding to the different *rasas*. With Telugu explanations.

It begins: षड्रसनिघंटुः ॥

येन केनापि यद्वा यस्य कस्य चिदीरितं ।
नाम तत्र[त्] तदीयं स्यान्नमामि जगन्मयं ॥
सर्वतंत्रप्रयुक्तानि नामान्यादाय सर्वशः ।
रसभेदेन षट्स्कंधो निघंटुरभिधीयते ॥

तत्राद्यस्कंधः ॥

आज्य-क्षौद्र-तिलोद्व (!)-दुग्ध-नवनीतांभो-विदारी-वरी-
काकोली-कपिकच्छु-गोपतनया-मेदा-पयस्याद्वयं ।
खर्जूरी-तृणराण्-मधूकयुगलं पर्णीचतुष्कं कुशं
द्राक्षा-काशयुगं शितोपल-बला-दूर्वात्रयं गोक्षुरः ॥
चोचा-[ऽ]ङ्कोलक-वानरेष्ट-सुपवी-वारेक्षु-पारेवता
त्वक्षीरी (!)-पनस-द्विवृद्धि-कदली-जीवर्षभाश्मरत्ना ।
पद्मा-मस्तक-मुंजरि-क्षर-नली-खट्वा-द्रुर्वतुक्तदा
देवा खल्लिरुपोदकी-नट-मधूकं लक्ष्मणा शूलिनी ॥

कार्पासी-प्रियवत्यगस्त्य-मुषिकानंता-सतिंन्यच्छदा
[(? सतिग्य॰ comm.)
वत्सादन्यथ रक्तनाल-मधुरा-भूकंद-शृंगाटकाः ।
स्यौणेयं ककुभांड(कुकु॰ comm.)-मूत्रल-कलिंगालाबु-
[धामार्गव-
स्निग्धं हेम-मण्डूक-शिंबिज-घनस्कंधः खिल स्वादुभिः ॥
एषां क्रमेणाभिधानं वक्ष्यते ॥ ॰

I., *madhuradravyaskandha*, ends p. 7; II., *amladravya*, p. 9; III., *lavaṇadravya*, p. 10; IV., *tiktadravya*, p. 19; V., *kaṭudravya*, p. 24; VI., *kashāyadravya*, p. 32:

पत्रं दलं च च्छदनं पालाशं च दलं च तत् ।
शिंबी शमी स्यात्प्रागंतु(?) फलपुष्पोद्भवं स्मृतं ॥

॰ गिंज । बीजमस्यीति कथ्यते ॥ इत्यभिधानरत्नमालायां षष्ठ स्कंधः ॥

As Prof. Aufrecht has pointed out in the Cat. Cat., this work is quoted twice by *Mallinātha*, on *Śiśup.* i. 19, and xvi. 18. The half-verses referred to occur in the last *skandha*, viz.: जंबूः सुरभिपत्रा च राजजंबूर्महाफला p. 27, l. 3 infra; महापत्रो महाशाकः स्थिरकश्च हली मतः ॥ p. 29, l. 7 infra.

For other copies of this treatise see Burnell, Ind. Tanjore MSS., p. 72, no. lii.

A leaf (paged 33 and 34) attached to the above MS. contains: *Āyurvede Ashṭadhātuparīkshā*.

It begins:

अथातः संप्रवक्ष्यामि संक्षिप्तं सूक्ष्ममुत्तमं ।
आयुर्वेदोपदेशेस्मिं अष्टधातु निगद्यते ॥
नाड्याष्टौ पाणिवत्कंठनासोपांतसमाश्रितः(!) ।
पादयोर्हस्तयोर्घ्राणमूलयोः कंठमूलयोः ॥ ॰

[Mack. Coll.]

2742.

3248f. Foll. 27 (paged 37–90); size 4to, 9½ in. by 7¾ in.; rough country paper, Telugu character; 17–20 lines in a page.

Abhidhānaratnamālā, with the *Ashṭadhātuparīkshā*. [Mack. Coll.]

2743.

209. Foll. 154; size 11¼ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; eleven lines in a page.

Nighaṇṭurāja, also called *Rājanighaṇṭu* and *Abhidhānacūḍāmaṇi*, a dictionary of materia medica, by *Narahari* (*Narahara, Nṛihari*), son of *Īśvara*, a Brāhman of Kaśmīr. [A.]

It begins:

[यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्यो ऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वंदे विद्यातीर्थं महेश्वरं ॥ १ not in B ॥]
श्रीकंठाचलमेखलापरिणमत्कुंभींद्रबुद्ध्या रद-
प्रांतोज्जृंभितसंभृताब्दगलितैः शीतैरपां शीकरैः ।
निर्वाणे मदसंज्वरे प्रमुदितस्तेनातपत्रश्रियं
तन्वानेन निरन्तरं दिशतु वः श्रीविघ्नराजो मुदम् ॥ १ ॥

For a fuller account see Oxf. Cat., p. 323.

A lithographed edition of the work was published at Benares, in 1883. The 13th *varga*, treating of minerals, has been edited, with a German translation (Leipzig, 1882), by Dr. R. Garbe, according to whom the author wrote his work in the reign of King *Siṃhadeva Nṛisiṃha* of Kaśmīr, between 1235 and 1250 A.D.

[H. T. Colebrooke.]

2744.

1507a. Foll. 198; size 11½ in. by 4½ in.; good modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

The same work. [B.]

This MS. is less correct than the preceding one; and is, moreover, slightly deficient at the end, breaking off abruptly, as it does, in the *tryarthāḥ* of the 13th (and last) *varga*.

[H. T. Colebrooke.]

2745.

795. Foll. 81; size 10½ in. by 5¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; fourteen lines in a page.

Madanavinoda-Nighaṇṭu, a series of brief descriptions of medicinal plants, and articles of food, composed, in Saṃvat 1431 (1374 A.D.), by *Madanapāla*, of the *Ṭāka* family ruling at Kāshṭhā,* north of Delhi, on the *Yamunā*.

The work consists of 13 chapters (*varga*), to which this and other MSS. add a 14th, consisting of genealogical verses.

It begins:

> बीजं श्रुतीनां सुधनं (*a, b, c* सुखदं R. M.) मुनीनां
> बीजं गुणानां (जीवं जडानां *c*) महदादिकानां ।
> आग्नेयमस्त्रं भवपातकानां (भय R. M.)
> किंचिन्महः श्यामलमाश्रयामि ॥ १ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 264; and Prof. von Roth's account of the work and author in Weber's Indische Studien, xiv., p. 398 seqq.

A lithographed edition of the work has been published at Benares (1869, 2nd ed. 1875). The subjoined text of the genealogical verses referred to is based on the present MS. (*a*), and a copy from the (not very correct) Ben. edition (*b*) very kindly sent me by Prof. von Roth, together with collations of a MS. (*c*) in his possession, and another (*d*) in the University Library at Tübingen.

> टाकान्वये (टी० *d*, ? *a*, ठी० *b*) महति भूमिभुजां विशुद्धे
> काष्ठेति[1] नाम नगरं जयति प्रसिद्धम् ।
> यद्वेधसा विहितमादरतः स्वसृष्टेर्
> उत्कृष्टतातिशयपुञ्जदिदृक्षयेव ॥ १ ॥
>
> तत्र श्रीरत्नपालः समजनि जनतानन्दवृन्दैककन्दः
> कुन्देन्दुस्वच्छकीर्तिः परमददलनो दानदीक्षैकदक्षः ।
> यस्याकर्ण्य प्रभूतं प्रथितगुणगणं कर्णसाफल्यभाजो
> दैवं निन्दन्ति लोका (लोके *c*) नयनविफलताखेदमावेदयन्तः ॥ २ ॥
>
> जननयनसुधांशुस्तस्य शुद्धस्तनूजो
> जगति भरहपालः क्षोणिपालो बभूव ।
> सकलसफलवाञ्छासिद्धिहेतोर्विधाता
> सुरतरुमिह[2] चक्रे यत्करच्छद्मनेव ॥ ३ ॥
>
> हरिश्चन्द्रस्तस्मात्समजनि जनानन्दजननो
> हरिश्चन्द्रो लोके [ऽ]पर इव परीतापदलनः[3] ।
> परं विश्वामित्रेष्वहितमयमाधत्त मतिमान्
> वसिष्ठो[4] नैतस्माज्जगति महितो ऽन्यः सुकृतिनः ॥ ४ ॥
>
> तस्मादभूदद्भुतकृत्यमान्यः
> साधारणो भूमिपतिर्वदान्यः ।
> दारिद्र्यमुन्मूल्य पुनः (यतः *a*, युतः *d*) स्ववैरि-
> ण्यस्यापि कामं कृपयेव येन[5] ॥ ५ ॥
>
> कामं सर्वमहेशमान्य उदयो नास्तं[6] प्रयातः क्वचिन्
> नो दानं मधुपप्रियं जनमनःसंतापनुत्सूरता[7] ।
> सच्चक्रातिविचित्रमित्रसुखिता[8] वृद्धिप्रदा चन्द्रता[9]
> चातुर्येण महेन्द्रता कविमता किं किं न[10] यस्याद्भुतम् ॥ ६ ॥
>
> अजनि सहजपालस्तस्य पूर्वस्तनूजः
> सकलगुणनिधानं शास्त्रधर्मैकवेत्ता ।
> प्रथितपुरुषरत्नं यं समालोक्य लोका[11]
> बहुविधिषु विधातुः कान्ततां मन्वते स्म[12] ॥ ७ ॥

* These names are somewhat doubtful. The present MS. calls the family-name *kāṭānvaya* (or *kīṭānvaya*), but two marks (? figures) over the first two syllables seem to indicate that these syllables (or the consonants) are to be transposed. Other variants of the name are *ṭīka, ṭhīka, śāka*. The city in which this princely race resided is called in the present MS. *kāṇḍā*, whilst other MSS. read *kāshṭhā*, or (the prakritized form of this) *kāṭhā*, and the Ben. ed. *kāchā*. Some scholars make *Hariścandra* the father of *Madanapāla* (and his elder brother *Sahajapāla*); but there can be no doubt that in the genealogical account found in similar terms in several of the works patronized by *Madanapāla* (cf. Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 651–53; and above, no. 2720), the verse तस्मात्मजो ऽभूदतुलप्रतापः साधारणो भूमिपतिर्वदान्यः ० must contain the name of another prince who ruled between *Hariścandra* and *Sahajapāla*.

[1] काष्टेति *d*, काछेति *b*, काठेति *c*, काडेति *a*.

[2] सुरतरुरिह *c*, ० तरुवर *b*, *a* om. from सफल to जनानन्द.

[3] परद्रुव० *b d*, परितापज्वलनः *a b*.

[4] विशिष्टो *c*, ०मानिशिष्टो *b*.

[5] स्ववैरिस्वस्यापि० कृपयेव० *b*, क्रियते च यत्नं ॥ *d*.

[6] कामः *a b c d*, धर्ममहेश० *b*, ०मान्यनुदयनास्तं *a*, ०नाशं *c*, मान्यमुदयो नाशः *d*.

[7] ०नुत्सूरता *d*, तन ०रुत्सूरता *b*, ० नुत्सारतः *a*.

[8] ०चित्रमत्र सुखिनां *c*, सच्चक्रीति० मंत्रसुखिना *d*.

[9] चंद्रदा *b*, नृंहता *c*, नंदता *d*.

[10] किंचिन्न *b*. [11] लोको *c*. [12] मन्यते स्म *a, b, c*.

किं वर्ण्यते श्रीसहजेन्द्ररूपं
लोकाक्षिनीलोत्पलपूर्णचन्द्रम्[13]।
सदा रतिः(रतः a) श्रीमदनो ऽपि यस्य
सहोदरत्वेन कनिष्ठ एव ॥ ८ ॥

जयति मदनपालः सर्वविद्याविशालः
सुजनपिकरसालस्तुष्टगोपालबालः।
रुचिरतरचरित्रश्चारुचातुर्यचित्रः(°चित्तः c)
कृतसरसिजमित्रः कर्मधर्मैः(°धर्मे c) पवित्रः ॥ ९ ॥

सदा यदीया गुणरत्नमाला
कराठेष्वतो वात्र(कंठेषु a, कंठोष्टकंठेषु d) सतां लुठन्ती।
अस्यैव शोभामधिकां विधत्ते
लोके चरित्रं महतां विचित्रम्[14] ॥ १० ॥

निन्दन्तः सेतुभेदं[15] जलनिधिविषये शीततां शीतशैले[16]
कैलाशे गम्यभावं विषधरभवने सर्ववासं[17] सदर्पम्।
यस्योदग्रप्रतापज्वलनकवलनाद्वैरिणो चक्रभाजो[18]
रक्षन्ति स्वं तृणेनाकुलितमतिहृदश्चित्रमेतच्चरित्रम्[19] ॥
[११ ॥

यत्कीर्तिर्मुदमादधाति गुणिनां कराठेषु लग्ना परं[20]
क्षिप्येव भ्रमणं करोति भुवनेष्वेकाकिनी[21] स्वेच्छया।
भूपानां नरिनर्त्ति संसदि सदा सर्वाङ्गसंदर्शिनी[22]
लोके सा विदिता तथाप्यतिसती[23] पुराण्यैर्यैः[23]
[प्राप्यते ॥ १२ ॥
तेन श्रीमदनेन्द्रेण निघण्टुरयमद्भुतः[24]।
कृतः सुकृतिनां लोके हिताय महतात्मना[25] ॥ १३ ॥

अब्दे ब्रह्मजगद्युगेन्दुगणिते[26] श्रीविक्रमार्कप्रभोर्
माघे मासि दलक्षपक्षललिते षष्ठ्यां सुधांशोर्दिने।
दीनानां परितापपापदलने ग्रन्थं निघण्टं किल[27]
श्रीदः श्रीमदनो व्यधत्त चतुरः सच्चक्रचूडामणिः ॥ १४ ॥

अनवद्यानि पद्यानि दश द्वादश वा[28] मया।
परेषामपि केषां चिल्लिखितानीह कौतुकात् ॥ १५ ॥
[वाचस्पतेः पितुरुदारसुवन्द्यविद्या-
वाचस्पतेश्चरणपङ्कजषट्पदेन।
वादीभपञ्चवदनेन कवीश्वरेण
साहाय्यमत्र समकारि गुणाकरेण ॥ १६ ॥ a]
यो राज्ञां मुखतिलकः कटारमल्लस्(कदार° a)
तेन श्रीमदननृपेण निर्मिते ऽत्र।
ग्रन्थे ऽभून्मदनविनोदनाम्नि पूर्णा
कर्णानाममृतरसप्रदा प्रशस्तिः[29] ॥ १७ ॥

इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदनिघण्टौ चतुर्दशो वर्गः समाप्तः ॥ [H. T. Colebrooke.]

2746.

42a. Foll. 111; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Madanavinoda.

In this copy the work is preceded by a short passage (14 lines) in *bhāshā*: अथ वंगक्रिया लिख्यते। तेलपुट ७ तक्रपुट ७ अमलीपुट° ending अन-पान २३।

The MS. ends:

शुभ्रे हर्म्यतले शयीत शयने प्रत्यग्रपुष्पांचिते
वातैश्चंदनचंद्रचर्चित[त]नुः संस्पृश्यमानं सुखैः।
व्यायामं परिशोषिमैथुनरतिं मद्यं तथोष्णं रसान्
आग्नेयान्परितस्त्यजेन्मतिमतो वैद्यवाक्यैर्नरः ॥

[13] लोला° a, °रूप लो° चंद्रः d, b om. vv. 8–16.
[14] महतीह चित्रं d, विचित्रं महतां हि चित्रं a.
[15] निंदंतं सेतुभेदे d, भिंदंते सेतुबंधं c.
[16] °शैलैः a, °विषयं° शीतशैलं d.
[17] °भवनैः° a, °भुवने° d, सर्ववासं c.
[18] °ग्रं प्रतापं° कवलनाद्वै° c, °ज्वरबलकवलाद्वैरिणो चक्र° d, भाजा a, d.
[19] स्वं नृपेणा° c.
[20] यत्कीर्त्तिं मु° ददाति° d, °परी c.
[21] करोतु भवनेकेकाकिनी a, भुवनेभेकानि d.
[22] भूतानां परि° संपदि° सर्वाद्र° d.
[23] लोकाशा° तथा ध्यतिसती° a, °मती° d.
[24] निघंटोयं महाद्भु° c.
[25] सुकृतिना a, लोकहिताय d, महात्मनां c.
[26] ब्रह्मयुगे युगेंद्रगणिते d.
[27] परितापपाटनपटुर्ग्रंथो निघंटः कलः c, परितापपादपलतो ग्रंथं निघंटुं कलिख्यातं श्रीमदनो° d.
[28] पंच वा दश वा d.
[29] ग्रंथेस्मिन्° पूर्णो वर्गोयं गुणागुणमित्रमिश्रकोयं ॥ a (followed by the colophon); c has the *pāda* पूर्णोयं वर्गो ललितपदैः प्रशस्तिनामा चतुर्दशः ॥ १४ ॥ °

यो राज्ञां मुखतिलकः कटारमल्लस्तेन
श्रीमदनन्नृपेण निर्मिते ऽत्र ।
ग्रंथे ऽभून्मदनविनोदनाम्नि वर्गो
मिश्राख्यो ललितपदैस्त्रयोदशो ऽयं ॥

इति श्रीमदननृपेण निर्मिते मदनविनोदे निघंटौ मिश्रवर्गस्त्रयोदशमः ॥ १३ ॥

अजनि सहजपालस्तस्य पूर्वस्तनूजस्
तदनु मदनपालः पुत्ररत्नं बभूव ।
अकृतसुकृतभाजा येन राज्ञा निघंटुर्
भिषगभिमतसिद्धै कीर्तिसंदोहभाजा ॥

इति श्रीमदनविनोदनिघंटुः समाप्तिमगमत् ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 139.

[H. T. Colebrooke.]

2747.

2038a. Foll. 154; size 13¼ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1811 A.D.; seven lines in a page.

Madanavinoda.

After the introductory verses, this MS. presents so many and considerable variations as almost to amount to a new work. The author's name and the title of the work are, however, so persistently repeated in the colophons of the chapters—of which there are seventeen in this version—as to leave no doubt as to the identity of the work; whilst the title *Dravyaguṇanāma*, under which it figures in the old Catalogue and in Dietz' Anal. Med., p. 156, originated in the leaf-mark द्रव्यनामगुण on fol. 1, and द्र॰ना॰गु॰ or द्र॰ना॰ on the others, merely intended to describe its contents, and repeated in the copyist's final verse.

It ends: इति दिनचर्या ॥ इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदनाम्नि ग्रंथे निघण्टौ सप्तदशवर्गः समाप्तः ॥

शाके ऽग्नि च भूधरेन्दुप्रमिते मासे तथा श्रावणे
दिक्संख्ये च तिथौ तथापि शशिजे वारे त्विदं पुस्तकं।
आलेख्यं खलु लेखकेन सुतरां द्रव्यं च नाम(!)गुणं
शोध्यं साधुजनैर्विचार्य शकलं विज्ञप्तिरेषा मम ॥

[F. Buchanan.]

2748.

1240. Foll. 60 (numbered 61, no. 53 being passed over); size 11 in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1770 A.D.; 12–18 lines in a page.

Pathyāpathyavibodhaka(-Nighaṇṭu), a treatise on materia medica, in 6 chapters (*varga*), by *Kaiyadeva* (*Keyadeva, Kaiñdeva*) *Paṇḍita*, son of *Sāraṅga*, and grandson of *Padmanābha*, of the *Bhāradvājagotra*.

It begins:

नत्वैकं विश्वरूपं त्रिभुवनशरणं स्वर्गमोक्षैकहेतुं
शंभुं वाग्देवतां च व्यवहरति यया विश्वमेतन्नितांतं ।
यस्य ध्यानप्रसादात्प्रभवति पुरुषः सर्वकार्यार्थसिद्धिं
कर्तुं तं देववंद्यं स्फुरदुरगवरस्फारभासं गणेशं ॥ १ ॥
भारद्वाजपवित्रगोत्रतिलकः श्रीपद्मनाभो ऽभवद्
वेदव्याकृतिनाटकागमकथालंकारपारंगमः ।
तत्पुत्रो गुणभूषितः समभवत् सारंगनामा द्विजो[1]
येन प्राणिगदो ऽगदैरपहृतो ऽसौ सर्वविद्यालयः ॥ २ ॥
तत्पुत्रः कैयदेवो[2] ऽस्ति वैद्यविद्याविशारदः ।
नामरत्नाकरो येन कृतो ऽन्यो नामसागरः ॥ ३ ॥
नामरत्नाकरोक्तानां द्रव्याणां च रसादिषु ।
ग्रंथो ऽयं क्रियते तेन पथ्यापथ्यविबोधकः ॥ ४ ॥
इहौषधीधातुधान्यद्रवपक्कान्नमांसगः ।
स विहारो ऽथ मिश्रश्च नानार्थो नवमः(!)स्मृतः ॥ ५ ॥

Varga 1 ends fol. 38*b*; 2. fol. 41*b*; 3. fol. 43*b*; 4. fol. 52*b*; 5. fol. 56*b*; 6. fol. 61*b*.

It ends:

छिन्नाद्रिकानां द्रव्याणां रसवीर्यादयः कृताः ।
सूरिणा कैड्देवेन यथाशास्त्रानुसारतः ॥

इति श्रीवैद्यकैड्देवपंडितविरचिते पथ्यापथ्यविबोधके मांसवर्गः समाप्तः ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 1748; Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 126; Dietz, Anal. Med., p. 143.

[H. T. Colebrooke.]

---

[1] श्रीशार्ङ्गनामा द्विजो Web., श्रीशार्ङ्गनामा भिषग् R.M.

[2] केयदेवो W., R. M.

2749, 2750.

1214, 1215. Foll. 1–231 and 232–520; size 11½ in. by 9 in.; fair Devanāgarī writing.

An alphabetical index to *Nighaṇṭurāja*, *Pathyāpathyavivekanighaṇṭu*, *Madanavinoda*, and *Nārāyaṇadāsa's Dravyaguṇa*.

It was probably compiled under Colebrooke's directions, and afterwards copied for Wilson; its beginning being identical with that of the Oxford MS. no. 766.

The MS. ends: इति राजनिघंटनामानि पथ्यापथ्यविवेकनिघंटं मदनविनोदनिघंटं च दृष्ट्वा पृथक्कृतानि गुणाश्चौषधादीनां द्रव्याणां नारायणदासकृतद्रव्यगुणमपि दृष्ट्वा लिखिताः शुभमस्तु सर्वजगताम् ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., pp. 126, 137.

[H. T. Colebrooke.]

2751.

96b. Foll. 130; size 10 in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1674 A.D.; nine lines in a page.

Guṇaratnamālā, a compendium of materia medica and dietetics, in 26 chapters (*varga*), by *Miśra Bhāva*, son of *Miśra Laṭakana*.

It begins:

सिद्धिप्रदं विघ्नराजं विष्णुब्रह्मानंदं गुरुं ।
इष्टदं देवतामिष्टां वंदे ऽहं साध्यसिद्धये ॥ १ ॥
परमोपयोगिकतिचिद्द्रव्याणां भावमिश्रेण ।
संगृह्यते स्वभावो नानामुनिभिः समाख्यातः ॥ २ ॥
वक्ष्यते दिनचर्यादिदृष्टार्था मुनिभाषिता ।
तथा रजनिचर्या च चर्या च षड्ऋतूचिता ॥ ३ ॥
राज्ञां सविज्ञासु सभासु शोभां
निजां समीहेत चिकित्सको यः ।
श्रीभावमिश्रग्रथितां स एतां
दधातु कंठे गुणरत्नमालां ॥ ४ ॥
द्रव्ये रसो गुणो वीर्यं विपाकः शक्तिरेव च ।
संबेन (r. संबंधेन) क्रमादेताः पंचावस्थाः प्रकीर्तिताः ॥५॥
क्वचिद्रसो गुणः क्वापि वीर्यं पाकः क्वचित्क्वचित् ।
क्वचित्प्रभावः स्वं कर्म द्रव्यस्य विदधाति हि ॥ ६ ॥
अत्रादौ रसादिवर्गः ॥ तत्रादौ रसाः ।
मधुरो ऽम्लः पटुश्चैव कटुतिक्तकषायकाः ।
इत्येते षड्रसाः ख्याता नानाद्रव्यसमन्विताः ॥

It ends: तत्र मधुररसगुणाः ।° इति वातादिवर्गः षड्विंशतितमः ॥

यावद्व्योमनि विंबमंबरमणेरिन्दोश्च विद्योतते
यावत्सप्त पयोधयः सगिरयस्तिष्ठंति पृष्ठे भुवः ।
यावच्चावनिमंडलं फणिपतेरास्ते फणामंडले (? फणामंडले)
तावत्सद्भिषजां मुखेषु वसतादस्माकमेषा कृतिः ॥ १ ॥

इति श्रीमन्मिश्रलटकनतनयश्रीमन्मिश्रभावविरचिता(यां) गुणरत्नमाला संपूर्णा ॥

संवत् १७३१ वर्षे मार्गशिर शुदि १० शुक्रवारे महन्नमध्ये(?) लिपीकृतं । श्रीनवरंगसाहराज्ये पुष्करणभागचंद तत्पुत्र नंदीदाश तत्पुत्र रामजी तत्पुत्रलिपीकृतं नंतरायगोत्रबलध दौलतपुरस्थानात् लिपीकृतं ।

Fol. 130*a* contains an index of the *vargas*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. Colebrooke.]

2752.

2621a. Foll. 15 (paged 1–29); size 4to, 10 in. by 7½ in.; written on rough country paper, in the Telugu character; 26–29 lines in a page.

Śataślokī, a manual of materia medica (by *Avadhāna Sarasvatī*), with Telugu (and occasionally Sanskrit) explanations.

The text begins: शतश्लोकी ॥ सर्वज्वरस्य ॥

मुस्ता-पर्पट-धन्वयाष-धनिका-भूनिंब-विश्वामृता
मृद्वीका-दशमूल-निंब-सहदेव्यारग्वध-व्याधयः ।
सेव्यांभः-सुनिषण्ण-चंदन-बला-पाठा-वरी-शारिबा-
खर्जूर-त्रिफला-मधूक-मधुकाश्वाश्वत्थजं वल्कलं ॥
रास्ना-निर्जरदारु-चव्य-चपलामूलानि मूर्वोत्पलं
मंजिष्ठा-कण-वेणुपत्रि-कटुका-भार्गी-पटोलानि च ।
स्तन्य-क्षोणिभुजंग-पुष्पलतिका-रुद्राक्ष-गोरोचना
वाशा-केरजलाबु-वत्सक-सिता सर्वान्निहंति ज्वरान् ॥

टीका ॥ मुस्ता తుంగముస్తలు ।°

The MS. is incomplete, breaking off as it does at the end of *śloka* 84.

According to a Madras edition (1880), the work consists of 118½ verses, ending:

इमं समस्तरोगाणां प्रशस्तौषधसंग्रहं ।
अकार्षीद् बालबोधार्थमवधानसरस्वती ॥

Cf. Burnell, Tanjore MSS., p. 67*a*.

[Mack. Coll.]

2753.

1195a. Foll. 38; size 12½ in. by 5½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1743 A.D.; 13–15 lines in a page.

Yogacandrikā, a treatise on materia medica, in 38 chapters, by *Lakshmaṇa Paṇḍita*, son of *Datta*.

The author studied medicine at Benares under the tuition of two brothers, *Nāgeśa* (*Nāganātha*) and *Nārāyaṇa*, and had three elder brothers, *Gaṇeśa*, *Raghunātha*, and *Rāma*, and a younger brother, *Viṭṭhala*.

It begins:

विश्वोत्पत्तिस्थानसंहारहेतुं
जेतुं देवैरादिदैत्यान् स्मृतं तं ।
संदिग्धार्थोदन्वदुत्तारनावं
देवं प्रत्यूहाटवीदावमीडे ॥ १ ॥

कृतं यदीयं सुकृतं वदंति
चेतावितानेऽपि यमाहुरग्र्यं ।
जिज्ञासुः स द्वापरहृत्कलिघ्नं
तं दत्तसंज्ञं पितरं नतोऽस्मि ॥ २ ॥

पूर्वागुराम्नायकृतां दिदृक्षा
यदीक्षणेनैव कृतावसानं(?) ।
विचक्षणानां बुधनागनाथ-
नारायणौ तावहमानतोऽस्मि ॥ ३ ॥

विविच्य हारीतपराशरादीन्
तंत्रप्रकीर्णानतिसिद्धियोगान् ।
मुदे ऽगदंकारचयस्य तेषां
सुसंग्रहं लक्ष्मण आतनोति ॥ ४ ॥

पुराणतंत्रविस्तरादगम्यमर्थसंचयं ।
प्रकाशयिष्यति क्षणादियं हि योगचंद्रिका ॥ ५ ॥

The colophons run thus:

अतिगूढविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां ।
बुधलक्ष्मणनिर्मितौ (ज्वरघ्ना उपचारा इति) योगचंद्रि-
[कायां ॥

It ends:

विशिष्टतरशिष्टसंसदवतंसनागेशतस्
तथा तदनुजादतिप्रथितविद्यनारायणात् ।
अधीतचरकादिकः परिलसत्पयोवाहिनी-
पवित्रितनरे पुरे महति यस्तु देवालये ॥ १ ॥

स दत्ततनुजो गणेशरघुनाथरामानुजो
ऽग्रजः सुमतिविट्ठलात्परमतत्त्ववित्संततौ ।
शरन्निशि समुद्यतो हरिदिशीव शीतद्युतिः
सुधीरकृत चंद्रिकामतुलमातुलानुग्रहात् ॥ २ ॥

चिरं चरकसुश्रुतादिरचितानि तंत्राणि यद्
विभाव्य नियतं ततो ऽर्थमतिदुर्ग्रहं विस्तरात् ।
वि[विच्य सुखसंग्रहं] रचयतो महायास इ-
त्यदभ्रमतिसंभृतस्य गुणगृह्यतास्तामपि (?) ॥ ३ ॥

इति श्रीमद्ब्रह्मज्ञानिवंशावतंसदत्तसुतश्रीलक्ष्मणपंडितवि-रचिता योग[चंद्रिका समाप्ति]मगमत्॥ संवत् १८०० वैशाख ३ भ। मंदवासरे गणेशपंडितेन लिखितो ग्रंथः श्रीअजीतसिंहराज्ये रीवीग्रामे स्वार्थं परार्थं च ॥ १२९६ ॥

The title of the work in the colophon, being partly eaten away, has been supplied by a later hand as योगीरुयां, whence Colebrooke's *Paṇḍit* calls the work *Yogataraṅgiṇī* on fol. 1*a*.

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 96; Dietz, Anal. Med., p. 149. [H. T. Colebrooke.]

2754.

1540a. Foll. 67; size 10½ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, by one *Lambodara*, in Saṃvat 1733 (A.D. 1676); twelve lines in a page.

The same work. Cf. Dietz, Anal. Med., p. 138. [H. T. Colebrooke.]

2755.

2357a. Foll. 38; size 10¼ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1573 A.D.; thirteen lines in a page.

Yogaratnāvalī, a treatise on materia medica, in twelve chapters, by *Gaṅgādhara*, son of *Dāsa*(?).

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 153.

It begins:

पायाद्वो ऽय करोतु कामदहनाज्जातो महांश्च श्रियं
पीनोत्तुंगमनोहरातिरसिकारामाविलासैर्वृतां ।
निष्प्रत्यूहमुपास्महे गणवृतावीरो(?) भवानीभवा-
वन्यः कोपि कृपालुरीदृशतमो विष्णुर्यया मातरं ॥ १ ॥
सच्छास्त्रार्थविशारदो ऽतिचतुरो नत्वा गिरीशं मुदा
कुर्वे वै नरकूपकामकरणी दासात्मजो ऽयं द्विजः ।
देवानामधिपं सुरेशनमितं श्रीशैलजावल्लभं
योगश्रेणिसमन्वितातिचतुरां रत्नावलीमद्भुतां ॥ २ ॥
वृन्नं विशालैः सुरसुंदरीणां
नत्वा रमेशं म◡शामनोन्यं(? मनसा मनोज्ञं) ।
रत्नावलीं योगयुतां सुरूपां
गंगाधरो ऽयं प्रकरोति सिद्धै ॥ ३ ॥
सूताभ्रगंधकशिलाहरितालशंखे
वैक्रांतमौक्तिकशिलाजितुहिंगुलानां ।
प्रवालतुच्छकवराटकमर्पराणां (? शर्वराणां)
वीक्ष्ये विधानमभिधानुसमं(?) हि चैषां ॥ ४ ॥०

I. (3*a*) *rasādiguṇavarṇana;* II. (5*a*) *aushadhīnāṃ guṇavarṇanam;* III. (7*a*) *rasadhātumiśraguṇavarṇana;* IV. (10*b*) *rasarājasya śodhanam;* V. (13*b*) *dhātūnāṃ śodhanam;* VI. (19*b*) *rogāṇāṃ cikitsāvidhiḥ;* VII. (22*a*) *atīsārādīnāṃ vidhiḥ;* VIII. (24*b*) *rogarājādi;* IX. (28*a*) *kushṭhādividhi;* X. (30*a*) *pramehādividhi;* XI. (32*a*) *vājīkaraṇa;* XII. *kashāyaushadhīnāṃ yogādi.*

The colophon of the first chapter is followed by the date: संवत् १६३० अकबरमुगलराज्ये । श्रीअह्मदावादनगरे ॥

The MS. ends:

समर्थने सत्यमभूतिसौम्या(!)
क्रोधादिदोषैर्विनिवर्तितो ऽपि ।
शास्त्रार्थचारी विशदं च सौम्या
यतेंद्रियस्तत्परमार्थसिद्धिः ॥ ११५ ॥

इति योगरत्नावल्यां द्वादशमो ऽध्यायः ॥ १२ ॥० संवत् १६३० वर्षे श्रीअह्मदावादे । अश्विनमासे । कृष्णपंचमीगुरवासरे लिपितं । पं० सवजीलिखितं ॥०॥ [GAIKAWAR.]

2756.

2357b. Foll. 37; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good, clear Devanāgarī writing of 1651 A.D. (foll. 18–30, 34, 36, 37 by a second, fol. 35 by a third hand); 6–9 lines in a page.

Yogaśata, a manual of materia medica, in 102 verses, the author of which is not mentioned; with a commentary, *Yogaśatabhāshya*, by *Amitaprabha*.

Text and commentary begin:

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्नश्चिकित्सिताद्विप्रसृतस्य दूरं ।
विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य बंधः ॥ १ ॥

अनेन प्रतिज्ञावाक्येना[युर्वे]दः प्रतिपादितः । तत्र च त्रितयं वक्तव्यं चिकित्सा निदानं लक्षणं चेति । मया योगशत[स्य] बंधः करिष्यते युज्यते । एभिरारोग्येणातुरा इति योगाः छिन्नोद्भावादिप्रभृतयः । तेषां शतं योगशतं तस्य संबंधः(!) संग्रहः एकत्राभिधानं करिष्यत इत्यर्थः । ०

The author of the treatise is repeatedly referred to by the commentator as the *ācārya*.

Only a quotation from *Caraka* (fol. 37*a*), and a few references to former commentaries are met with in the commentary, viz.: on *śl.* 23 (fol. 10*a*) नीपपाठे (for निंब) नीपा पूर्वेति करंजः । तदभावे कलंवा इति टीकांतरे प्रतीतः ॥; *śl.* 47 (fol. 15*a*) हंसत्र्जुनं शर्करयाभिफेनो नक्तांधतांगोसावकृता(!) इति पाठे (viz. for the last *pāda* दाहं च रागं च रुजं च हन्यात्) गोयकृता गोकालखंडेन । इति टीकांतरे ॥; and *śl.* 57 (fol. 17*b*, text वासानिंबपटोलपर्पटफलश्रीचव्यदार्व्यंबुदैः ॥) comm. पटोलपर्पटकौ प्रतीतौ । फलं केचित् मदनफलं । फलशब्देन मुद्गंति टीकांतरे । त्रिफला । श्रीवेष्टकं आवणद्रव्यं प्रसिद्धं ॥

The commentary ends: न विद्यते रोगो ऽस्य तत् अरोगं निर्विकारमित्यर्थः ॥ इति अमितप्रभवविरचितं(!) योगशतभाष्यं समाप्तं ॥ संव १७०८ ॥

The Berlin Cat., nos. 959-60, and Burnell, Tanjore MSS., p. 67*b*, ascribe the text of the *Yogaśata* to a *Vararuci;* whilst Berl. 961 contains the present commentary without, however, the author's name. In the Oxford MS.

(Aufr., Cat., no. 752) the author of the *Yoga-śata* is not mentioned. Cf. Dietz, Anal. Med., p. 155.

According to Prof. Bendall, Cat. of Sanskrit, Pali, and Prakrit Books in the British Museum (where two different editions of the *Yogaśata*, in the Sinhalese character, are mentioned) an examination of the two MSS. of the India Office has shown the Ceylon text to represent the older of the two known redactions, and to correspond with the text of the MSS. in all but the last two stanzas. [GAIKAWAR.]

2757.

2357c. Foll. 59; size 10¼ in. by 4½ in.; good (Jaina) Devanāgarī writing of about 1500 A.D.; fifteen lines in a page.

Yogaśata, with a commentary, *Yogaśataṭīkā*, by *Rūpanayana*.

It begins:

नमः कर्णोल्लसत्कांतिपुंजपल्लवशालिने ।
जगन्नगरनिर्माणपूर्णकुंभाय शंभवे ॥ १ ॥
चिरं जयंति हेरंबकपोलमदवीचयः ।
मज्जन्मधुकरव्यूहव्याहारमुखरश्रियः ॥ २ ॥
सारत्वात्सारदृष्टांतादल्पत्वादल्पमेधसां ।
उपयुक्तमिदं सूक्तमुभयेषां भविष्यते ॥ ३ ॥
योगायोगार्थतत्त्वज्ञैः प्रयुक्ताः स्वर्गदच्छिदः ।
तेषु टीकामतः कुर्मः संमतिः स्यात् सती यदि ॥ ४ ॥

इह हि° मनसि कृत्यं प्रतिजानीते। कृत्स्नस्य तंत्रस्य° ॥१॥ अनेन प्रतिज्ञावाक्येनायमायुर्वेदः प्रतिपादितः। तत्र च त्रितयं वक्तव्यं। चिकित्सा निदानं लक्षणं चेति। तत्त्रितयमप्यनेनाभिधीयमानमभिधेयलक्षणं संबंधमवबोधयति°

Of authorities quoted besides *Caraka*, *Vāgbhaṭa* (or *Vābhaṭa*, fol. 47*a*, l. 5 inf.), and *Suśruta*, we note the following: *Kāśyapa* (fol. 39*a*); *Jayasena* (fol. 6*b*); *Jaiǰjaṭa* or *Jejjaṭa* (foll. 5*b*, 24*b*, 27*a*, 34*a*, 39*a*); *Bhadrasonavāḥ* (? *Bhadraśaunakaḥ*: यदाह भद्रसोमवाः। जांतिसात्म्यं मूर्तं नृणां। संवर्धनं श्लेष्मणस्तु वातपित्तनिबर्हणं। ° fol. 25*a*); *Bheḍa* (foll. 5*b*, 46*a*, 49*a*); *Bhoja* (fol. 52*a*, *Vṛiddhabhoja*, fol. 27*a*); *Siddhasārakāra* (fol. 45*b*); *bhaṭṭāraka Hariścandra* (fol. 31*b*); *Hārīta* (foll. 10*a*, 33*b*).

None of the passages referred to in the preceding commentary occur in this; viz. *śl.* 23: नीपो धूलीकदंबकः; *śl.* 47 (46) last *pāda*, कंडूं च दाहं सरुजं च हन्यात् ॥; *śl.* 57 (56) text ° फलश्रीमुस्तदार्व्यंबुभिस्° ; comm. फलश्रीशब्देन विल्वशलादूनि विवक्षितानि। तेषामेव पर्यायांतरत्वादिति केचित् फलं त्रिफला। श्रीमुस्तमिति भेदेन व्याख्येयमित्यपरे।

It ends: तेन कृत्वा इत्थंभूतं जगदरोगं भवत्विति संबंधः॥ उपजातिवृत्तं ॥

इति रूपनयनकृता योगशतटीका समाप्ता ॥

वर्जयेत्तु दिवा स्वप्नं योषित्संगं बहूदकं ।
जल्पं शीतं निशा जाग्र्यं व्यायामं शोधनं तथा ॥१॥ °५॥
वार्त्ताकं चपलीटुं (?) च कंदशाकान् परित्यजेत् ॥

इति रोगिणः पथ्यविधिः ॥ °

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 155.

The Berlin MS. 962 contains yet another commentary on the *Yogaśata*, by *Sūryasena* (*Pūrṇasena*, Cat. Cat.). [GAIKAWAR.]

2758.

1029. Foll. 59; size 11 in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

Rasendracintāmaṇi, a treatise on medicines gained from the mineral kingdom, and their applications in different maladies, by *Rāmacandra* of the *Guha* family.

It begins: इदानीं गुहसंभवः श्रीरामचंद्राह्वयो रसेंद्रचिंतामणिग्रंथमारभमाणस्°

For a fragment of this work, see above no. 2675.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136. Berl. Cat., no. 967. Oxf. Cat., no. 762. Also printed at Calcutta in 1878. [H. T. COLEBROOKE.]

2759.

1875a. Foll. 13; size $11\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Rasamuktāvalī, a treatise on metals and their medicinal properties.

It begins:

गिरिजातनुजं प्रणम्य पूर्वं
गिरिजेशं किल वेधसं च भक्त्या ।
कमलेशमहं करोमि रम्यां
रसमुक्तावलिकां परोपकृत्यै ॥ १ ॥

अथ धातुप्रमाणं लिख्यते ॥

कनकतारकताम्रकतीक्ष्णक-
त्रपुभुजंगममारकमेव च ।
इति वदंत्यपि धातुगुणं बुधाः
सकलशास्त्रमते ऽप्यतिविस्तरात् ॥ २ ॥

अथ सुवर्णसंख्या लिख्यते ॥ ०

इति हेमभस्म । इति हेमविधिः ॥ fol. 2*b*; इति बालमृगांकविधिः fol. 3*b*; इति राजमृगांकविधिः fol. 4*a*; इति रूप्यविधिः fol. 4*b*; इति तारेश्वरविधिः fol. 5*a*; इति ताम्रविधिः fol. 6*a*; इति लोहविधिः fol. 7*a*; इति वंगेश्वरविधिः fol. 8*a*; इति नागेश्वरविधिः fol. 9*a*; इति ० सप्तधातूनां मारणं ॥ अथ धातुभिर्धातुमारणं । fol. 9*b*; इति नीलांजनशुद्धिः fol. 10*a*; इति तालकेश्वरविधिः fol. 11*b*, etc. It ends:

घननादरसान्विते च मल्लः
परिपाच्यः किल दोलकाख्ययंत्रे ।
शुभवह्निरपो दिनं च मंदं
परिदेयः परिजायते सुशुद्धः ॥

इति सोमलशुद्धिः ॥ इति रसमुक्तावली समाप्ता ॥ with the marginal note: शाके १७३१ शुक्ल आश्विनशु १ पुणे ग्रामे जयरामशास्त्रिणा क्रयक्रीतमिदं पुस्तकं ॥

[Dr. John Taylor.]

2760.

1898. Foll. 20; size 12 in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Another treatise on the medicinal properties of metals, and the preparation of drugs therefrom, extracted mainly from the *Yogataraṅgiṇī.*

The original title योगतरंगिणी on fol. 1*a* has been scored out and उत्तंकदर्पण written over it, under which title the MS. has figured in the old lists.

It begins: अथ शीलाजित(*r.* शिलाजतु)करणं ॥ ० and five lines further on it proceeds:

अधुना धात्वादीनां लक्षणशोधनमारणगुणानाह । स्वर्णतारारतारारिण ० from here onwards most of the matter is taken from the "*dhātūpadhātūtpattiśodhanamāraṇakathaka-taraṅga*" of that work (MS. 1439, foll. 83–89).

It ends: इति क्षारकल्पनं ॥

Śārṅgadhara and the *Rasaratnākara* are quoted on fol. 16*b*.

The last page has the same marginal note as the last MS. [Dr. John Taylor.]

2761.

729. Foll. 80; size $12\frac{1}{2}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; careless Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 14 or 15 lines in a page.

Yogaratnāvalī, a treatise on quack medicines, and their supposed effect, by *paramaśaivācārya Śrīkaṇṭha Paṇḍita.* Very incorrect.

The metrical text is in some parts accompanied by explanations in *Bhāshā*, and some of the diagrams show Urdu letters.

It begins rather abrupt: श्रीधन्वन्तराय नमः ॥

पाषाणं पाहुमानं(? बाहुमानं च) शुभमादाय चूर्णयेत् ।
अतीव सूक्ष्मतां प्राप्ते पात्रे धार्यं ततः शुभे ॥
क्षीरेदारितरं(!) कृत्वा पंचमाहूत्य(!) बुद्धिमान् ।
तत्पंकजमसारेण संयुक्तं कारयेद्बुधः ॥ ०

इति फटकरणविधिः ॥

On fol. 18*b*, l. 1 infra, a new section (if not the treatise proper) begins, the verses being henceforth numbered consecutively as far as fol. 70*b*.

This section begins:

गोसर्पिःषु समालोक्य तंडुलीमूलमिश्रितं ।
गोनसस्य विषं तीव्रमुत्तरस्य विलंबितं ॥ १ ॥
तंडुलीयकमूलानि पिष्ट्वा तंडुलवारिणा ।
सर्पिर्धान्यकयुक्तानि पानाद्विषहराणि वा ॥ २ ॥

From here the treatise is divided into the following chapters (*pariccheda* or *paṭala*): I. *samastavishanigrahaḥ* (vv. 1–242), fol. 25*a*; II. *bhūtagrahaśākinīnām jvaranigrahaḥ* (vv. 243–440), fol. 29*a*, beg.:

प्रणम्य विश्वस्य विशिष्टहेतुं क्षमं समस्तस्य तमो विनेतुं ।
अपारसंसारसमुद्रसेतुं शिवं सुरद्वेषिविनाशकेतुं ॥

III. *samīhitasādhikakarmādhikārah* (to v. 1077), fol. 43*b*; IV. *kautukādhikāra* (to v. 1589), fol. 52*a*; V. (*vaidyakādhikāra*, to v. 2198), fol. 67*a*; *pāmādhyāya*, fol. 54*a*; *gaṇḍārbudādhyāya*, fol. 58*a*; *garbhapatanivāraṇa*, fol. 64*a*; *stanaprakaraṇa*, *iti strīvaidyaka*, fol. 65*a*; VI. *rasāyanavidhi* (to v. 2346), fol. 70*b*; VII. *ratnādiparīkshādhikāra* (vv. 1–83, 10–136), begins:

पाषाणा अपि रत्नतामुपगता लोहान्यपि स्वर्णतां
निर्गंधा अपि शाखिनः परिमलं प्रापुर्लताः सूनतां ।
हंसो योगमवाप यस्य महसस्तं विश्वविस्मा[र]कं
भग्नं(?) भोगिविभूषणीभवभयक्लेशापहं नौम्यहं ॥ १ ॥

VIII. *kālajñānādividhi* (vv. 1–71), fol. 79*a*; IX. *aushadhacikitsāprakaraṇa*, 44 vv., apparently extracted from *Nāgārjuna's Kakshapuṭa* (though not in no. 2616 above). This chapter begins:

मंत्रतंत्ररसपादुकांजनखगे –⏑⏑⏑ तादिसिद्धयः ।
तं अयंतिपुर – हमेश्वरं(?) दिव्यतपसा वशीकृतः ॥ १ ॥
पिबंति शिवसिद्धांतवारिधेरुद्धृतं(?°रुद्धृतां) मया ।
कर्णांजलिपुटैर्दिव्यां रसवाससुधां बुधाः ॥

It ends:

स्वच्छः स्वजायतेवक्त्र(?) जंबूफलरसोद्भवः ।
आतपे गुडसंयुक्तः पीततपीत्वप्रशांतकृत्(!) ॥

इति कक्षकुटीनागार्जुनविरचिते (!) समस्तमंत्रयंत्राधिकार औषधचिकित्साप्रकरणं समाप्तं ॥

On fol. 1*a* a different hand has supplied the title वृहत्सिद्धनागार्जुन°. [H. T. COLEBROOKE.]

D. VETERINARY ART.

2762.

2536. Foll. 174, six of which (112, 130, 135, 154, 167, 169) are missing; while fol. 48 is double; size 10 in. by 5¾ in.; clear Devanāgarī writing of about 1550 or 1600 A.D.; ten lines in a page.

Śālihotra, a systematic work on the veterinary art, so named after its reputed author, *Śālihotra Muni*, who is represented in the work as the son of *Hayaghosha* and the father of *Suśruta*, in answer to whose questions he expounds the "*hayāyurveda*" revealed to him by Brahman himself.

According to the analysis given in the introductory chapter, the complete work consists of eight *sthānas*, only the first of which, and even this not quite complete, is contained in the present MS.

It begins:

श्रीवत्सवक्षसः कांतां प्रणम्य तुरगारणिं(!) ।
श्रियं देवीं प्रवक्ष्यामि तुरंगाणां चिकित्सितं ॥ १ ॥
कृताग्निहोत्रमासीनं शालिहोत्रं महामुनिं ।
सुश्रुतः श्रुतसंपन्नः पप्रच्छ पितरं सुतं ॥ २ ॥
भगवन् सर्वधर्मज्ञ हयायुर्वेदकोविद ।
कथमेतत्समुत्पन्नं तुरंगाणां चिकित्सितं ॥ ३ ॥
तमुवाच महातेजाः शालिहोत्रो ऽर्थतत्त्ववित् ।
आसन् विहगमाः पूर्वं तुरगाः कामचारिणः ॥ ४ ॥
कामाहारविहाराणां तेषां स्वच्छंदचारिणां ।
शरीरसात्म्यात्सर्वेषामासीद्रोगसमुद्भवः ॥ ५ ॥
यतः प्रभृति ते नीता वाहनत्वं मया सुत ।
ततः प्रभृति वैरुद्धात्पीड्यंते व्याधिभिर्भृशं ॥ ६ ॥
ततस्तेषां दयापन्नः कृत्वाहं सुमहत्तपः ।
आराध्य देवं ब्रह्माणं प्राप्तवांस्तच्चिकित्सितं ॥ ७ ॥
यतः प्रभृति वाहानां पक्षच्छेदो मया कृतः ।
पक्षिसंक्षिप्तवेगाच्च महीं पद्भ्यां चरंति ते ॥ ८ ॥
ततः प्रभृति ते रुद्धा वाहने बंधनेषु च ।
क्षुत्पिपासासहास्ते ऽश्वाः शीतवातनिपीडिताः ॥ ९ ॥

परवशागतास्ते ऽश्वाः पीड्यंते व्याधिभिस्तु ते ।
ततस्तेषां दयापन्ना ब्रह्मपार्श्वं गता वयं ॥ १० ॥

ब्रह्मोवाच ॥

शालिहोत्र किमायातो हयघोषश्रुतः शुचिः ।
सर्वधर्मविदां श्रेष्ठो हयरक्षासु तत्परः ॥ ११ ॥

ब्रह्मप्रोक्तमिदं वाक्यं मयोक्तं ब्रह्मणा सह ।
वेदः किमात्मकः प्रोक्तः केनासौ परिकल्पितः ॥ १२ ॥

त्वदुद्भवः कथं स्वामिन् मां प्रति ब्रूहि सुव्रत ।
एवं प्रोक्तं मया पुत्र ब्रह्मप्रोक्तं शृणुष्व तत् ॥ १३ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

वेदः स्वयंभूरित्युक्तो न केनापि प्रकल्पितः ।
मया हि पठितो यस्मात्स्वयंभूस्तदहं मुने ॥ १४ ॥

धाता स्रष्टा जगत्कर्ता वेदिकः स चराचरे ।
मया हि पठितो यस्मात् कर्ता तेनाप्यहं मुने ॥ १५ ॥

नैकाननेन शक्तो ऽहं वेदसंचारधारणे ।
तस्माद्विभज्य सहसा निक्षिप्तश्चातुरानने ॥ १६ ॥

पूर्वे ऋग्वेदसंभूतिर्यजुर्वेदस्य दक्षिणे ।
पश्चिमे सामवेदस्य अथर्वस्योत्तरे(!) तथा ॥ १७ ॥

इतिहास ऋचो वेदात् धनुर्वेदो यजोर्यतः(!) ।
गंधर्ववेदः सामस्य(!) आयुर्वेदस्त्वथर्वणः ॥ १८ ॥

अथर्ववेदस्योपांगमायुर्वेदं प्रचक्षत ।
श्लोकाः शतसहस्राणि पंचविंशतिकानि च ॥ १९ ॥

सपादलक्षं तेनैतद् ब्रह्मणा परिभाषितं ।
अष्टादश सहस्राणि आरदासमुदाहृतं(!) ॥ २० ॥

उत्तरायां तु संभूतं तेन वै कुलमुत्तरं ।
मागधे मागध(!) देशे सहस्राणि चतुर्दश ॥ २१ ॥

पूर्वाशायां तु संभूतं पूर्वकुलं तु तेन वि(?चै) ।
गांधारं दक्षिणे देशे ब्रह्मणा परिकल्पितं ॥ २२ ॥

द्वादशैव सहस्राणि कुलं तेन तु दक्षिणं ।
श्रीपाठं पत्तने(?) देशे शालिहोत्रस्य भाषितं ॥ २३ ॥

दश चैव सहस्राणि कुलं चैव तु पश्चिमं ।
आराध्य देवं ब्रह्माणं उपांगं प्राप्तमष्टधा ॥ २४ ॥

अंगान्यष्टौ ततः पुत्र सांगोपांगं चिकित्सितं ।
शल्यं कायचिकित्सा च तथा शालाक्यमेव च ॥ २५ ॥

किशोरबालचिकित्सा विषतंत्रं तथैव च ।
रसायनं भूतविद्या वाजीकरणमष्टमं ॥ २६ ॥

हयायुर्वेद इत्येष अष्टांगः परिकीर्तितः ।
अंगान्यष्टौ विजानीयाः शृणु सुश्रुत विस्तरं ॥ २७ ॥

शल्यं तृणं च काष्ठं च पांशु पाषाणलोष्टकं ।
रोमवालनखाः केशाः शस्त्राणि विविधानि च ॥ २८ ॥

अंत्राणि चास्थिनिचयं गर्भमुक्तं च शल्यकं ।
यंत्रक्षाराग्निशस्त्राणां व्रणान् यदुपशामयेत् ॥ २९ ॥

औषधादक्षियोगेषु शल्यतंत्रं तदुच्यते ।
कायजांश्च विकारांश्च सर्वांगांश्च श्रुतांस्तथा ॥ ३० ॥

ज्व[रा]तीसाररोगाश्च उन्मादः शोष एव च ।
कुष्ठान्यर्शो रक्तं पित्तं मूत्ररोगांश्च दारुणान् ।
एवं कायचिकित्सा च हयतंत्रे प्रतिष्ठिता ॥ ३१ ॥

शालाक्यं नाम यच्चांगं ऊर्ध्वंजनुगता(? ऊर्ध्वजानु°) रुजः।
श्रवणे नयने घ्राणे वदने मस्तके तथा ।
येन ते प्रशमं यांति शालाक्यं तदुदाहृतं ॥ ३२ ॥

किशोरकचिकित्सा च किशोरो येन वर्धते ।
आरोग्यं जायते येन स्तन्यं येन विशुध्यति ॥ ३३ ॥

गुर्विण्यो येन पुष्यंति वृषा येन तथैव च ।
रोगाद्यो *
अष्टांगस्यास्य कार्त्स्न्येन शृणु स्थानानि पुत्रक ॥ ३४ ॥

उत्तयं प्रथमं स्थानं द्वितीयं स्यात्तथोत्तरं ।
शारीरकं तृतीयं तु चतुर्थं तु चिकित्सितं ॥ ३५ ॥

पंचमं शिशुभैषज्यं षष्ठं स्यादुत्तरोत्तरं ।
नाम्ना च तत् क्रियापन्नं सिद्धिस्थानं तु सप्तमं ।
रहस्यमष्टमं स्थानमित्यायुर्वेदसंग्रहः ॥ ३६ ॥

अध्यायानां क्रमं सम्यक् स्थाने स्थाने निबोध मे ।
आयुर्वेदसमुत्पत्ति(fol. 5*a*)र्विद्याध्ययनमेव (7*a*, *b*) च [॥ ३७ ॥

उत्तये संभवः (20*a*) पूर्वं ततः स्याद्गर्भसंभवः (28*b*) ।
प्रकृति(33*a*)र्वर्णविज्ञानं (38*b*) चातुर्वर्ण्यं (41*b*) तथैव [च ॥ ३८ ॥

सर्वांगसंपरीक्षा (48*a*) च प्रदेशो (54*a*) व्यंजनानि [55*b*, 64*a*) च ।
आवर्ता (76*b*) वयसो ज्ञानं (87*a*) शरीरोत्कर्षणं (91*b*) [गतिः (96*b*) ॥ ३९ ॥

गंधाः (92*b*) पुष्पाणि (94*b*) पुंड्राणि (98*b*) सत्त्वानू-[कानि (102*b*) सारदा (107*b*) ।
मानसूत्रं (111*b*) कुलाध्यायो (122*b*) विकृताविकृतं [(125*a*) तथा ॥ ४० ॥

* There is evidently a lacuna here, the definition of the other four headings being omitted.

दशांगाभिज्ञनं (126*a*) मिश्रं (141*a*) वर्णलक्षणमेव [(145*b*) च ।
मात्रज्ञानं (149*a*) विधायोगः (152*a*) शोभा (154*b*) [शूकल(159*b*)धावितं (165*a*) ।
क्रयो (to end of MS.) राज्ञोपवाह्यश्च सौगंधी वेधनं [तथा ॥ ३१* ॥ * ॥

उत्तरे तु महाप्रश्नः अंडजसंभवस्तथा ।
त्रिविधं रोगविज्ञानं दुर्मनोज्ञानमेव च ॥
वर्तातिसारो वर्ताश्च प्रस्कन्नो लिंगितानि च ।
चतर्दोषास्त्वभिष्यंदमनुष्यंदपडुक्तं ।
पादरोगाभितापश्च हिक्काश्वासस्तथा ज्वरः ॥
हारिद्रकं तथा ज्ञानं कृमिशूलं तथैव च ।
सिंघाणकश्च कासश्च तथातीसार एव च ॥
क्षीरसंबृंहणं चैव तथा कटुकपिच्छिका ।
वालादकाम्भुदभ्रंशं तथा शोणितवैतिकं ॥
अधिदंतचिकित्सा च पादोलूकचिकित्सितं ।
विज्ञानं सर्पजातीनां दष्टव्यंजनभेषजं ॥
तथा विगर्हणीयं च वेगविज्ञानमेव च ।
व्यंजनं विषपीतस्य दिग्धं विद्धस्य चोभयोः ॥
ग्रहणीबंधविधश्च(!) विषोपशममेव च ।
एतावदुत्तरं प्रोक्तं द्वितीयं स्थानकं तथा ॥ * ॥

शारीरकं तृतीयं तु वक्ष्यते ऽतः परं तव ।
गर्भोत्पत्तिश्च महती शरीरनिचयस्तथा ॥
कायोत्पत्तिः शिरोव्यूहस्तथा देशप्रमाणिका ।
हीनानि रिक्तमध्याख्यं कार्याकार्यं निपातिकं ॥
अधिकारचिकित्सा च जडांधबधिराणि च ।
रसस्कंधाश्च चत्वारो यवसानां रसास्तथा ॥
श्वयथुर्द्विव्रणीयश्च मूत्रकावरणानि(!) च ।
लंघनं बृंहणं चैव मूढगर्भचिकित्सितं ॥
प्रनष्टशल्योद्धरणं शल्योद्धरणमेव च ।
नाडिभग्नचिकित्सा च तथार्बुदचिकित्सितं ॥
वातार्दिता योनिदोषा वृषणशुक्रचिकित्सितं ।
लक्षणं प्रसुकानां(प्रसू°) च शारीरं तु प्रकीर्तितं ॥
व्यानकः प्रथमो व्याधिस्तथाश्वान्योनिराणकः(!) ।
अवालुकिरवार्तकौ(?अलाबुक°)जिह्वास्तंभो घृणिस्तथा॥
शालूकी शिरसस्तापी° 11 *ślokas*, ending
आध्मानश्चाप्यतीसारः स्थानमेतच्चिकित्सितं ॥ * ॥

* The MS. counts 37 verses, 21–24 not being numbered. After this the numbering is discontinued.

किशोरकचिकित्सायां मिश्रकं प्रथमं भवेत् ।
ग्रहभूपस्ततः प्रोक्तो ज्वराध्यायस्ततः परः ॥
पामाध्यायः कृमिः कोष्ठे° 4 *ślokas*, ending
तथा भग्नचिकित्सा च किशोरकचिकित्सितं ॥ × ॥

हयमारो वास्तुविद्यारेवं(!) तस्य च पूजनं ।
ग्रहाणां शांतिकं चैव श्रियः संपूजनं तथा ॥
तथा च स्वातिसंपातो रम्या नीराजनक्रिया ।
लोहाभिहरणं चैवमश्वानां च विचेष्टितं ।
एतत्ते षष्ठमुद्दिष्टं स्थानं वै उत्तरोत्तरं ॥ * ॥

स्नेहक्षीरसुराधान्यलवणादिसमुत्थिताः ।
विज्ञेया व्यापदश्चैता नाडीव्यापत्तथैव च ।
सिद्धस्थानमिदं प्रोक्तं रहस्यं शृणु चाप्यथ ॥ × ॥

रेखानिर्याणकाश्चैव आयुर्ज्ञानं ततः परं ।
रिष्टिकाध्यायस्तचोक्तं कल्पारिष्टकमेव च ॥
उपसर्गारिष्टकं च नक्षत्राहतरिष्टकं ।
हरीतकीनां कल्पस्तु रसोनस्य च गुग्गुलोः ॥
सार्षपाणां तथा कल्पो लाक्षायाः कल्प एव च ।
त्रिफलायास्तथा कल्पः स्वर्जिकाकल्प एव च ॥
रसायनानि दिव्यानि वाजीकरणमेव च ।
शिक्षा चैव तथाश्वानां बालानां दमनक्रिया ॥
भारादानं तथा प्रोक्तं त्रिविधा रणकल्पना ।
रथबंधश्च विज्ञेयस्तथा वासमरक्रिया ॥
मंत्रयोगः क्रियायोगो रहस्योपनिषत्तथा ।
इत्येतदष्टमं स्थानं रहस्यं परिकीर्तितं ॥
अष्टांगमेतद्विदर्य(?°धी) स्थानैः सर्वैस्तथाष्टभिः ।
हयायुर्वेदमखिलं ब्रह्मा शुभं चतुर्मुखः ॥
इति श्रीश्रीशालिहोत्रे आयुर्वेदोत्पत्तिः प्रथमः ॥
अथोवाच पुनः पुत्रं शालिहोत्रस्तु सुश्रुतं ।
शिष्योपनयनं नाम सुश्रुताय शृणुष्व मे ॥ °

At the end of the MS. some leaves have been lost. It is mentioned under its old number (2041) in Dietz, Anal. Med., p. 155.

Besides the two following works, a similar one is known in the Berlin Library, no. 944. The information gathered in the Berl. Cat. by Prof. Weber regarding the adaptations of such works in Arabic and Persian may here be completed by the quotation of an English

book published at Calcutta in 1788 under the following title:

"A Treatise on Horses, entitled Saloter, or, a complete system of Indian Farriery, in two parts: the first, containing a particular description of the different colours and marks of horses, etc.; the second, a description of all the disorders they are subject to, etc. Compiled originally by a Society of Learned Pundits, in the Shanskrit Language: translated thence into Persian, in the reign of the Emperor Shah Jehan, by Abdallah Khan Firoze Jung, an Emeer of his Court, which is now translated into English, by Joseph Earles."

Cf. also Garcin de Tassy, Histoire de la Littérature Hindouie, 2nd ed., iii. 294.

[GAIKAWAR.]

2763.

2402. Foll. 83; size $8\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good (Jaina) Devanāgarī writing of 1424 A.D.; ten lines in a page.

[*Aśvavaidyaka*], a manual of the veterinary art, by *Jayadatta*, the son of *Vijayadatta*.

The work has been edited, under the title of *Aśvavaidyaka*, in the Bibl. Ind., by *Kavirāj Umeśa Chandra Gupta Kaviratna* (1886). The present MS. merely calls the treatise by its generic title of *Śālihotraśāstra*.

For comparison we extract the first chapter:

प्रणम्य शंकरं देवं शंकरं सर्वदेहिनां ।
शिवाय जगतः शांतं शिवां चापि विशेषतः ॥ १ ॥
सुखाय बोधशब्दार्थं ग्रंथविस्तरवर्जितं ।
लक्षणं वाजिदेहस्थं संक्षेपेण यथाक्रमं ॥ २ ॥
चिकित्सां च समासेन सिद्धौषधसमायुतां ।
मुनिप्रोक्तानि शास्त्राणि सम्यगालोक्य वाजिनां ॥ ३ ॥
श्रीमद्विजयदत्तस्य पुत्रेण क्रियते ऽधुना ।
श्रीमता जयदत्तेन वाहानां हितमिच्छता ॥ ४ ॥
अध्यायानां यथायोगं पञ्चषष्टाभिसमन्वया ।
श्लोकानां च सहस्रेण शतत्रययुतेन च ।
प्रदेशलक्षणं चैव जीवितं च वयस्तथा ॥ ५ ॥
दशाविभागे क्षेत्राणां दशानामथ निश्चयं ।
द्रव्यमात्राविधिं चैव निघंटं पोषणक्रमं ॥ ६ ॥
विधिं क्षाराग्निशास्त्राणां शरावेध्यविधिक्रमं ॥ ८ (!) ॥
निरूहणविधिं सम्यक् सम्यक् चैवानुवासनं ।
तस्य भेदविधिं चैव स्नेहपानविधिं तथा ॥ ९ ॥
श्रांतोपचारो वाहानां उपसर्गविधिः क्रिया ।
वातादीनां च दोषाणां कोपदोषं तथैव च ॥ १० ॥
निदानं चैव चिह्नं च रोगाणां च चिकित्सितं ।
साध्यासाध्यपरिज्ञानं कृच्छ्रसाध्यविनिश्चयं ॥ ११ ॥
प्रकृतिं च तुरंगाणां शालिहोत्रादिभाषितं ।
रसनादि यथाकल्पं मुनिभिः पूर्ववेदितं ॥ १२ ॥
कथयामि समासेन स्फुटार्थं च यथाक्रमं ॥
इत्युद्देशाध्यायः समाप्तः ॥

In many parts of the text the MS. differs considerably from the edition, both as regards matter and arrangement. We subjoin the subjects treated in the different chapters, which are not numbered in this MS:

इति प्रदेशाध्यायः fol. 5*a*; इत्यंगलक्षणाध्यायः fol. 7*a*; इत्यावर्ताध्यायः fol. 11*b*; इति पुंड्रकाध्यायः fol. 12*b*; इति पुष्पाध्यायः fol. 13*a*; इति गत्यध्यायः fol. 13*b*; इति वर्णाध्यायः fol. 15*a*; इति हेषिताध्यायः fol. 15*b*; इति महादोषाध्यायः fol. 17*b*; इति वाताध्यायः fol. 18*b*; इति छायाध्यायः ib.; इति गंधाध्यायः fol. 19*a*; इति सत्त्वाध्यायः ib.; इति प्रमाणाध्यायः fol. 20*a*; इति वयोज्ञानाध्यायः fol. 22*a*; इति वाहनाध्यायः fol. 24*a*; इति क्षेत्राध्यायः fol. 25*a*; इति जन्मदेशाध्यायः fol. 26*a*; इति द्रव्यप्रमाणाध्यायः fol. 28*b*; इति स्वस्थवृत्तनीराजनविधिः fol. 31*b*; इति स्वस्थवृत्ते हेमंतपोषणविधिः fol. 32*b*; इति शिशिरविधानं fol. 33*a*, etc.; इति क्षारदाहविधानं fol. 34*b*; इति दाहविधानं fol. 35*a*; इति शस्त्रविधानं fol. 35*b*; इति शिरोवेधाध्यायः fol. 38*a*; इति निरूहानुवासनं fol. 39*b*; इति नस्याध्यायः fol. 40*b*; इति स्वेदविधानं fol. 41*a*; इति तैलविधानं fol. 42*b*; इति श्रांतोपचारविधानं fol. 43*b*; इति पंचतिक्तघृतं fol. 44*a*; इति रिष्टलक्षणं fol. 45*a*; इति वेधलक्षणं fol. 46*a*; इति कोटारिष्टाध्यायः fol. 46*b*; इति वातादिकोपनिदानाध्यायः fol. 47*a*; इति व्याधिनिर्देशाध्यायः fol. 47*b*; इति मुखरोगचिकित्सा fol. 49*a*; इति वातिकाक्षिरोगचिकित्साध्यायः fol. 50*b*; इति रक्ताधिमंथचिकित्सा fol. 51*b*; इति पटलचिकित्सा fol. 52*b*; इति मुंजचिकित्सा fol. 53*a*;

इति नेत्रचिकित्सा fol. 53*b*; इति वातिकशिरोरोगचिकित्सा ib.; इति पित्तिकशिरोरोगचिकित्सा fol. 54*a*; इति कफस्य रोगचिकित्सा fol. 54*b*; इति सन्निपातरोगचिकित्सा fol. 55*a*; इति रक्तजाभिघातशिरोरोगचिकित्सा ib.; इति कृमिशिरोरोगचिकित्सा fol. 55*b*; इति लिंगिताध्यायः fol. 57*a*; इति कर्णरोगचिकित्सा ib.; इति कासचिकित्सा fol. 58*a*; इति पित्तकासचिकित्सा fol. 58*b*; इति कफकासचिकित्सा fol. 59*a*; इति हिक्काचिकित्सा fol. 59*b*; इति व्रणाध्यायः fol. 60*b*; इति सिंहाणकचिकित्सा fol. 61*a*; इति घृणरोगचिकित्सा fol. 62*b*; इति पादरोगचिकित्सा fol. 65*a*; इति ज्वरचिकित्सा fol. 67*a*; इत्यजीर्णाध्यायः ib.; इत्यतीसारचिकित्सा fol. 68*b*; इति शूलाध्यायः fol. 69*b*; इत्युदावर्ताध्यायः ib.; इति प्रस्कन्नाध्यायः fol. 70*a*; इति कृमिकोष्ठश्लेष्मकोष्ठचिकित्सा fol. 71*a*; इति मूत्ररोगचिकित्सा fol. 72*b*; इति शोफचिकित्सा fol. 74*b*; इति मुष्करोगचिकित्सा fol. 76*b*; इति वातोदरचिकित्सा fol. 77*b*; इत्युदकोदरचिकित्सा fol. 78*b*; इति वातबलासचिकित्सा fol. 79*a*; इति लवणक्षीरव्यापदध्यायः fol. 79*b*; इति विषदूषितचिकित्सा fol. 80*a*; इत्यपस्मारचिकित्सा fol. 80*b*; इति रसोनकल्पः (17 *śl.*), fol. 81*b*; इति गुग्गुलकल्पः (12 *śl.*), fol. 82*a*; इति बीजुलीकल्पः (2 *śl.*), ib. Then follow strings of names (partly in *bhāshā*) and rules or prescriptions: विष्यमागधिका निंबमेथी जीरा। सोआ। अजमोदि। कटू। अतिविस। गलो। हींगु। सरिसव। चूर्णं समांसकं। °

It ends:

विधिरेष समुद्दिष्टो नेत्रसंतर्पणे सदा ।
अपर असुखोपायो विधिः संतर्पणे स्मृतः ॥ १ ॥
कूलं स्नेहेन संप्लाव्य नयनाभ्यंतरे क्षिपेत् ।
ततोपरि(!) स्वयं पट्टं बध्नीयाद्वा सुखं भिषक् ॥ २ ॥
बद्धं पट्टे पुनर्नेत्रं मुक्तस्नेहेन सिंचयेत्(?) ॥

इति शालिहोत्रशास्त्रं समाप्तं ॥ ° संवत् १८ चैत्रादि ८१ वर्षे माघवदि २ सोमे सेनापुरे लिखितं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 153.

[GAIKAWAR.]

2764.

107b. Foll. 19; size 9½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1661 A.D.; 10–12 lines in a page.

[*Aśvacikitsita*], occasional notes on horses, by *Nakula*.

This treatise has been published as a supplement (*pariśishṭa*) to *Jayadatta's Aśvavaidyaka* in the Bibl. Ind., under the above title, whilst the MS. again gives to it merely the generic title of *Śālihotraśāstra*.

Whilst the edited text consists of 17 *adhyāyas* (or rather 18, the last but one of which has not however yet been forthcoming) of together 445 *ślokas*, the MS. has only 12 *adhyāyas* of together 185 *ślokas*. Moreover, the text of the MS. is in very poor condition, and each verse is accompanied by a paraphrase in some dialect of Hindi.

It begins (cf. ed. p. 4):

उत्तमा मध्यमा नीचा अनीचा च तथा परं ।
चतुर्धा वाजिनो भूमौ जायंते देशसंभवाः ॥ १ ॥

मध्यम । उत्तम । नीच । अनीच । देशने आश्रये करी बहुप्रकारे जणवा ॥ °

Chapters 1–6 of the MS. correspond to chs. 2–7 of the edition; ch. 7 to ch. 10; chs. 8 and 9 to ch. 11; chs. 10 and 11 to chs. 12 and 13; and ch. 12 to chs. 15 and 16 of the edition.

It ends (cf. ed. p. 61): एला कंकोलिकामूलं ° ॥ कोसंभो केसरं लाक्षा ° ॥

इति श्रीशालिहोत्रशास्त्रे निकुलकृते(!) अश्वविषचिकित्सा नाम द्वादशो ऽध्यायः संपूर्णः ॥ ° संवद्दृष्टधरासमुद्रधरिणी १७१८ वर्षे त्रिनागास्तिथौ १५८३ शाके श्रावणसांज्ञिते मुनयने पक्षे ऽत्यजायां तिथौ । चांद्रिः सांज्ञितवासरे मुसमे पितृभसाज्ञे तथा । विप्रेणैव विश्वेश्वरेण लिखितं शास्त्रे हयानां शुभं । ° लिखितं धनदपुरनिवासिना विश्वेश्वरेण ° ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

X. Astronomy, Mathematics, and Astrology (Jyotiḥśāstra).

A. Astronomy and Mathematics (Siddhānta, Gaṇita).

2765.

3265a–c. Foll. 27 (numbered 17 + 8 + 2); size $12\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12–14 lines in a page.

A. *Jyotisha*, in the *Yajus* recension, with *Somākara's* commentary, *Jyotiḥśāstrabhāshya*.

It begins:

अव्याकृताद्व्याकृतं यत्तदाद्यं
त्र्यात्मकं शब्दराशिं विशिष्टैः ।
कालस्येदं कारणं यज्ञसारं
भोगावाप्तेः साधनं संप्रणम्य (!) ॥ १ ॥

See above, no. 559.

B. The same work with an abbreviated version of *Somākara's* commentary.

It begins:

पंचसंवत्सरमयं युगाध्यक्षं प्रजापतिं ।
दिनर्त्वयनमासांगं प्रणम्य शिरसा शुचिः ॥ १ ॥
ज्योतिषामयनं पुण्यं प्रवक्ष्याम्यनुपूर्वशः ।
संमतं ब्राह्मणेंद्राणां यज्ञकालार्थसिद्धये ॥ २ ॥

शुचिरहं वाङ्मनःकायमयः ज्योतिषामयनं चंद्रसूर्यनक्षत्राणां गमनं प्रवक्ष्यामि । कथं अनुपूर्वशः °

It ends:

सोमसूर्य[स्तृ]चरितं विद्वान्वेदविदश्नुते ।
सोमसूर्यस्तृचरितं लोकं लोके च संततमिति ॥ ४४ ॥

सोमसूर्यस्य नक्षत्राणां चरितं गतागतविज्ञानं विद्वान्वेदवित् यो जानाति सः अश्नुते प्राप्नोति किं सोमसूर्यनक्षत्रचरितं लोकं सायुज्यं इत्यर्थः। तथेह लोके च संततं अनवच्छिन्ना संतानसिद्धं(!) स्वर्गवान् लोकवान् भवतीत्यर्थः ॥ इति वेदांगज्योतिषभाष्यं ॥

Cf. A. Weber, *Jyotisha*, p. 110.

C. *Jyotisha*, in the *Ṛik* recension (36 *śl.*).

[?]

2766.

2716. Foll. 29; size $8\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

[*Vṛiddha-*] *Vasishṭhasiddhānta*, or *Viśvaprakāśa*, ascribed to *Vṛiddha-Vasishṭha*. The MS. contains only a fragment of the *Gaṇita-skandha* (?), in 13 chapters.

It begins:

नमस्ते चित्स्वरूपाय पराय परमात्मने ।
योगिध्येयाय शांताय कालरूपाय विष्णवे ॥ १ ॥
नैमिषे ऽनिमिषक्षेत्रे वामदेवो द्विजोत्तमः ।
अभिवाद्य सुखासीनं वसिष्ठं परिपृच्छति ॥ २ ॥
गुरो धर्मज्ञ शांतात्मन् त्रिकालज्ञ दयानिधे ।
सर्वशास्त्राण्यधीतानि त्वत्प्रसादान्महामुने ॥ ३ ॥
तानि सर्वाणि शास्त्राणि वृथारूपाणि भांति मे ।
वेदनेत्रं विना तस्माज्ज्योतिःशास्त्रं प्रयच्छ मे ॥ ४ ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

साधु साधु महाभाग यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
विस्तरेण प्रवक्ष्यामि यथा ज्ञातं पितामहात् ॥ ५ ॥
ज्योतिःशास्त्रं समग्रं प्रथमपुरुषतः स्वर्णगर्भाद्विदित्वा
पूर्वं ब्रह्मा तथोपर्यखिलमुनिगणप्रार्थनाद्यच्चकार ।
तच्चेदं सुप्रसन्नं मृदुपदनिकरैर्गुह्यमध्यात्मरूपं
शश्वद्विश्वप्रकाशं ग्रहचरितविदां निर्मलं ज्ञानचक्षुः ॥ ६ ॥
छंदः पादौ शब्दशास्त्रं च वक्त्रं
कल्पः पाणी ज्योतिषं लोचने च ।
शिक्षा घ्राणं श्रोत्रमुक्तं निरुक्तं
वेदस्यांगान्याहुरेतानि षट् च ॥ ७ ॥
वेदस्य चक्षुः किल शास्त्रमेतत्
प्रधानतांगेषु ततो ऽर्थजाता ।
संगैर्युतो ऽन्यैः परिपूर्णमूर्तिम्
चक्षुर्विहीनः पुरुषो न किंचित् ॥ ८ ॥
क्रतुक्रियार्थं श्रुतयः प्रवृत्ताः
कालाश्रयास्ते क्रतवो निरुक्ताः ।
शास्त्रादमुष्मात्किल कालबोधो
वेदांगमुख्यत्वमितः प्रसिद्धं ॥ ९ ॥
अध्येतव्यं ब्राह्मणैरेव तस्माज्ज्योतिःशास्त्रं पुण्यमेतद्रहस्यं ।
एतद्बुद्धा सम्यगाप्नोति यस्मादर्थं धर्मं मोक्षमग्र्यं यशश्च ॥
[१० ॥

सृष्टा ज्योतिश्चक्रं खत्रयवेदाङ्कखाद्रिशशिवर्षैः
[१७०६४००० ।
शश्यङ्कमणे क्षिप्ता मेषादिगता ग्रहाः कमलभुवा(!) ॥११॥
पश्चिमदिग्गतिवायुप्रवहनिबद्धे भपंजरे शीघ्रं ।
भ्रमति स खचरे सत्यपि खेटागतितः प्रयांति पूर्वदिशं॥१२॥
सृष्ट्यादौ मधुशुक्लप्रतिपदि भानुर्ग्रहाश्च मेषादौ ।
मेषादिगा युगादौ खेटावारो ऽन्यथा च मृदुपाताः॥१३॥
दशगुर्वक्षरोच्चारकालः प्राणो ऽभिधीयते ।
तत्षड्भिश्चपलं षष्ट्या नाडीषष्ट्याक्षजं दिनं ॥ १४ ॥ °

1. *madhyamādhikāra* (69 vv.), fol. 5*a*; 2. *spashṭādhikāra* (44 vv.), fol. 8*a*; 3. *praśnādhikāra* (67 vv.), fol. 11*b*; 4. *candragrahaṇādhikāra* (35 vv.), fol. 13*b*; 5. *sūryagrahādhikāra* (25 vv.), fol. 15*a*; 6. *parilekhādhikāra* (25 vv.), fol. 16*a*; 7. *tārāgrahayogādhikāra* (27 vv.), fol. 17*a*; 8. *nakshatradhruvādhikāra* (22 vv.), fol. 18*b*; 9. *grahodayāstādhikāra* (20 vv.), fol. 19*b*; 10. *śriṅgonnatyadhikāra* (23 vv.), fol. 20*b*; 11. *pātādhikāra* (37 vv.), fol. 22*b*; 12. *bhūgolādhikāra* (124 vv.), fol. 28*a*; 13. *grahakakshādhikāra* (28 vv.).

It ends: इति श्रीब्रह्मर्षिवृद्धवसिष्ठप्रणीते गणितस्कंधे विश्वप्रकाशे (thus always) कक्षाधिकारस्त्रयोदशः ॥ ° ॥ श्रीशके १७२९ प्रवर्तमाने प्रभववर्षे भाद्रपदशुद्ध १३ चंद्रे ज्योतिर्वित्काशीनाथसुतश्रीनिवासेनेदं पुस्तकमालेखि॥ ग्रंथसंख्या ७४८॥

The leaves are marked व° सि°; and fol. 1*a* and the fly-leaf contain the title श्रीवृद्धवसिष्ठसिद्धांतप्रारंभः ॥

For another MS., consisting of 205(?) leaves, but likewise ending with the 13th chapter, or *kakshādhikāra*, see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 219.

[MACK. COLL.]

2767.

3210. Foll. 7 + 80; size foolscap, 12¼ in. by 8 in.; Grantham character; European paper (watermark 1822); 22 or 23 lines in a page.

Āryabhaṭīya, or, as it is here called, *Bhaṭasiddhānta*—also known under the titles *Āryabhaṭasiddhānta*, *Āryasiddhānta*, and *Āryāshṭaśata*—a manual of astronomy, composed, in 499 A.D., by *Āryabhaṭa*; with *Sūryadeva's* commentary, entitled *Bhaṭaprakāśa*.

The text of the treatise—consisting of four chapters, viz.: *gītikāpāda* (often called *daśagītikā*), *gaṇitapāda*, *kālakriyāpāda*, and *golapāda*—has been edited, with *Paramadīśvara's Bhaṭadīpikā*, by Dr. H. Kern (Leiden, 1874).

The first 7 leaves of the present MS. contain the text separately, which, moreover, is given again along with the commentary.

In the separate copy, it begins with an *āryā* verse not explained by the commentator: वन्दे गजेन्द्रवदनं ° ॥ १ ॥ प्रणिपत्यैकमनेकं °

The commentary begins:

नमस्सकलकल्याणगुणसंवासभूमये ।
निरवद्याय(°द्याय K.) नित्याय महसे(महते K.) ऽस्तु
|महीयसे ॥ °

See Aufrecht, Cat. of Trin. Coll. Camb., pp. 37–39; and Kern, pref., p. vii., where the whole of the introduction is given, and this copy is referred to as a very poor one. The MS. breaks off abruptly in verse 45 of the last chapter.

On *Āryabhaṭa's* age and works cp. Bhāu Dājī, Journ. Roy. As. Soc., New Ser., i., p. 392; Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, pref., pp. 54 seqq.

[MACK. COLL.]

2768.

2529d. Foll. 27; size 9¾ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of 1621 A.D.; 17–20 lines in a page; some leaves injured by wear and insects; foll. 1 and 2*a* (pasted on the original leaf) supplied by a comparatively modern hand.

Brahmasiddhānta, or *Brāhma Sphuṭasiddhānta*, a compendium of astronomical science, composed, in 628 A.D. (at the age of 30), by *Brahmagupta*, son of *Jishṇu*, in the reign of *Vyāghramukha*, of the *Cāpavaṃśa*.

It begins:

जयति प्रणतसुरासुरमौलि(*r.* किरीट)रत्नप्रभाछुरितपादः ।
कर्त्ता जगदुत्पत्तिस्थितिविलयानां महादेवः ॥ °

See Weber, Berl. Cat., no. 1733 (*adhy.* 1–24); Bhāu Dājī, Journ. Roy. As. Soc., New Ser., i., p. 410 seq.

The work consists of 25 *adhyāyas*, composed throughout in the *āryā* metre.

In *adhy.* 11, v. 59, this MS. reads the title ब्राह्मचे (ब्राह्मे Berl.) स्फुटसिद्धांते; ib., v. 61, स्फुटसिद्धांतस्ततो ब्राह्मः॥ *adhy.* 16, v. 37, ब्राह्मे स्फुटं कृतं; v. 38, ब्राह्मोक्त °; *adhy.* 21, vv. 71–73 of Berl. MS. are here (against the comm.) *adhy.* 22, vv. 1–3, where, in v. 2, the MS. reads श्रीपेणार्यभटचंद्राद्यैः (श्रीषेणार्यभटविष्णुचंद्राद्यैः Berl., comm.) । ° ब्राह्मो (ब्राह्मे Berl.) गोलः °; *adhy.* 24, v. 5, ब्राह्मे (ब्रह्मो Berl.); v. 8, ब्राह्मः स्फुटसिद्धांतः (ब्रह्मस्फुटसिद्धांतैः Berl.); v. 10, स्फुटसिद्धांतः कृतो ब्रह्मः (! ब्रह्मा Berl.). The colophons of the chapters have throughout the title ब्रह्मसिद्धांते.

1. *madhyamādhikāra*, 64 (62 Berl.*) verses; 2. *sphuṭīkaraṇādhikāra*, 68 (67 B.) vv.; 3. *tripraśnādhyāya*, 65 (66 B.) vv.; 4. *candragrahaṇādhyāya*, 20 vv.; 5. *ravigrahaṇādhikāra*, 27 (26 B.) vv.; 6. *udayāstamayādhyāya*, 14 (12 B.) vv.; 7. *śriṅgonnatisāṃjñako 'dhyāyaḥ*, 18 vv.; 8. *candracchāyādhyāya*, 9 vv.; 9. *grahamelajo 'dhyāyaḥ*, 24 (?25, 26 B.) vv.; 10. *bhagrahayutyadhikāra*, 70 vv.; 11. *dūshaṇādhyāya*, 63 vv.; 12. *saṃkalitādhyāya*, 66 vv.; 13. *madhyagativāsanādhyāya*, 48 (49 B.) vv.; 14. *sphuṭagatyadhyāya*,† 54½ vv.; 15. *tripraśnottarādhyāya*, 60 vv.; 16. *grahaṇottarādhyāya*, 47 (46 B.) vv.; 17. *parilekhādhyāya*, 10 vv.; 18. *kuṭṭakādhyāya*, 101 (103 B.) vv.; 19. 20 vv.; 20. *chandaścityuttarādhyāya*, 19 (20 B.) vv.; 21. *golādhyāya*, 70 vv.; 22. *yantrādhyāya*, 54 (53 B.) vv.; 23. *mānādhyāya*, 12 vv.; 24. *saṃjñādhyāya*, 13 vv.; 25. *dhyānādhikāra*, 72 vv.

Ch. 25, wanting in the Berlin MS., begins:

पंचाशत्संयुक्तैर्वर्षशतैः पंचभिर्विना शाकः ।
त्रिस्थोऽर्कै१२वसुवेदै४८र्नवचंद्रै१९स्ताडितः क्र[म]शः ॥१॥
पंचाग्नियुतोधः षष्टिभाजितो लब्धयुक् सरसवेदः ।
मध्यमशशिविश्वभाजिताभ्यधिकं मासाः स्युः(!) ॥ २ ॥ °

The last leaf, unfortunately, is in a bad state of preservation, and over the lower part of the first page of it (comprising verses 53*b*–59) a piece of thick grey paper has been pasted, which could hardly be removed without completely destroying that part of the leaf, even the reverse of which is badly damaged.

It ends:

दुर्जनकृत . . . वकंचुककारिणामेष न प्रदातव्यः ।
ध्यानग्रहाधिकारो जिष्णुसुतब्रह्मगुप्तेन ॥ ७२ ॥

इति श्रीब्रह्मसिद्धांते पंचविंशतितमो ध्यानाधिकारः समाप्तः॥ स्वस्ति श्रीमन्नृपविक्रमार्कसमयातित संवत् १६७८ वर्षे मार्गशीर्षवदी ७ सप्तम्यां तिथौ रविदिने (some words obliterated) ब्रह्मसिद्धांतपुस्तका लिखिता ॥ [GAIKAWAR.]

2769.

1304. Foll. 292; numbered in two sets of foll. 58 and 232, with double leaves for fol. 7

* For the real number of verses there should be, acc. to the statement in the last verse of each chapter, cf. Berl. Cat.

† V. 46 of this chapter runs thus:

पौलिशरोमकवासिष्ठसौरपैतामहेषु यत्प्रोक्तं ।
तन्नक्षत्रानयनं नार्यभटोक्तं तदुक्तिरतः ॥ ४६ ॥

on which the commentary remarks: इदानीमध्यर्धार्धसमक्षेत्राणामानयनं विवक्षुरादौ तावत्स्फुटसिद्धांतप्रशंसार्थमार्यामाह । पौलिश ° ॥ पंचसिद्धांतानुसारेण मयैतद्वक्ष्यमाणं तन्नक्षत्रानयनमुपनिबध्यते स्वमनीषिकयेत्यर्थः ॥

in the first, and fol. 180 in the second set; size 12¾ in. by 4½ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

[*Brahmasiddhānta-*] *Vāsanābhāshya*, a commentary on the *Brahmasiddhānta*, by *Caturveda Prithūdakasvāmin*, son of *Bhaṭṭa Madhusūdana;* with the text of the original work. On this fragmentary MS. cp. Colebrooke's remarks, in his Misc. Ess., ii., p. 455.

The different sections of the MS. are jumbled together in a most perplexing manner, owing to the fact that several of them are without beginning and end, and that they were sent to the binder before Colebrooke himself had had an opportunity of examining and arranging the sections, derived from fragments of two different MSS. About one, if not two sections, indeed, Colebrooke himself, having no copy of the original text to guide him, appears to have remained doubtful as to what chapters they belonged to. Additional confusion is caused by the fact that the commentator does not seem to have taken the different chapters in the order in which our texts give them, but commenced with the 21st *adhyāya*.

a. Foll. 1–44*b*, l. 5,—contains chapter xxi. (*golādhyāya*); the comment on verse 1 and part of 2 being wanting.

Foll. 44*b*, l. 5–58*a*, l. 2;—ch. i., beginning: ओं स्वस्ति ।

अध्यर्धेन सहस्रेण मया गोलो ऽनुवर्णितः ।
अतत्त्वं(?अतंद्रितं) समस्ते ऽहं सिद्धांते भाष्यमारभे ॥

एवं गोलाध्यायं व्याख्याय पुनः सकलसिद्धांतो व्याख्यायते ॥ तत्राद्यमार्यात्रयं पूर्वमेव व्याख्यातमधुना कल्यादौ कालदेशयोः प्रतिपादनार्थमाह । चैत्रसितादेरुदयात्° this chapter terminates abruptly in the comment on v. 32 (इष्टग्रहभगण°).

b. Foll. 1*a*–28*b*, l. 6,—a portion of ch. ii., beginning in the comment on v. 29; col. स्फुटसिद्धांते ब्राह्मे द्वितीयो ऽध्यायः॥ fol. 20*a*; and ch. iii., vv. 1–6 (दिङ्मध्ये छाया°), in the explanation of which this section terminates.

Foll. 159–163,—ch. ii. from v. 27*b* (शंकुकृति°) to v. 33 (अल्पप्रश्नासूनां°), in the comment on which it breaks off abruptly on fol. 163*a*, l. 9.

Foll. 197–232,—ch. iv. from the latter part of the comm. on v. 2 (दिग्वर्ग°) to the end (fol. 211*a*); and ch. v. from the beginning to v. 23 (विच्छिन्न°), in the comm. on which the vol. breaks off abruptly on fol. 232*a*, l. 3.

Foll. 164–189,—ch. ix. from the latter part of the comm. on v. 10*a* to the end (fol. 173*b*), l. 3; ch. x. from the beginning to near the end.

Foll. 29–141,—ch. x. continued (ends fol. 29*b*); ch. xi. ends fol. 42*b*, °ब्राह्मे स्फुटसिद्धांते°; ch. xii. ends fol. 99*a*, l. 8, °ब्रह्मसिद्धांतवासनाभाष्ये गणिताध्यायो°; ch. xiii. (half of fol. 119*a* and whole of 119*b* left blank, the gap extending from the middle of the comm. on v. 40 to near the end of that on v. 44); ends fol. 122*a*, l. 5, °ब्रह्मे स्फुटसिद्धांते°; ch. xiv. as far as v. 42.

Foll. 190–196,—ch. xiv. continued to the end; ch. xv. (vv. 1–9 already commented upon in ch. iii.) beg. with v. 10 (9), दिनगतशेष°; and breaks off in the comm. on vv. 19, 20.

Foll. 142–158,—ch. xv. continued; it breaks off in the comm. on v. 57.

Prefixed to the MS. are 19 leaves containing a table of contents in double columns.

Such, then, is the nature of the materials on which Colebrooke had to rely in his endeavour to form an opinion of *Brahmagupta's* astronomical system; and the marginal notes with which the volume is covered bear eloquent testimony to the careful and concientious manner in which he performed his irksome task, and the almost

affectionate interest he took in the subject. Nothing is perhaps more calculated to give one an idea of the slow and sure way in which the great Sanskritist built up his scholarship, and of the thoroughly judicial nature of his mind, than to compare this MS., on which he must have devoted months of labour, with the brief and carefully weighed statement on *Brahmagupta* in the Dissertation prefixed to his Algebra. (J. E.)

2770.

2266. Foll. 197 (numbered 205, owing to the omission of nos. 191–200, and the insertion of a leaf after foll. 89 and 141); size quarto, 9¾ in. by 13 in.; excellent, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; a reproduction of the preceding MS. with all its gaps and confusion.

The *sūcīpattra* was also slavishly copied on 13 leaves with its page references which, as they do not fit the present MS., were subsequently obliterated, without new ones being substituted for them.

This is one of a set of 49 quarto volumes containing astronomical works, marked in the old list as having come from "Calcutta," having probably been transcribed (for the most part by unintelligent scribes) for the College of Fort William, and ultimately made over to the Library of East India Company, where they now figure under nos. 2260–2308.

[CALCUTTA.]

2771.

596A. Foll. 43; size 9½ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Kuṭṭakādhyāya, being the 18th chapter of the *Brahmasiddhānta*, with an anonymous commentary.

This is the MS. from which Colebrooke translated the latter part of his Algebra, that chapter being wanting in his copy of *Pṛithūdaka's* commentary.

It begins: अथ कुट्टकाध्यायो व्याख्यायते । तत्रादौ तदारम्भणप्रयोजनमाह । प्रायेण यतः प्रश्नाः ० ॥ १ ॥ ० ६ ॥

अथास्य प्रश्नः (v. 15 of chapter) ।

यो जानाति युगादिं ग्रहयुद्धयातैः पृथक्पृथक्कथितैः ।
द्वित्रिचतुःप्रभृतीनां कुट्टाकारं संजानाति ॥ १ ॥

अत्र तावल्लाघवार्थं रव्यादीनां भगणाद्याः कल्प्यन्ते । ०

It ends: इदानीमध्यायोपसंहारार्थमार्ययाह ।

प्रतिसूत्रममी प्रश्नाः पठिताः सोद्देशकेषु सूत्रेषु ।
आर्याणां त्र्यधिकशतेन कुट्टको ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥

अत्र सूत्रार्याः सार्धैकषष्टिः ६१ ॥
प्रश्नार्याः सार्धैकचत्वारिंशत् ४१ ॥

इति श्रीब्रह्मगुप्तविरचिते ब्रह्मसिद्धांते वीजगणितकुट्टकविवरणं ॥

The back of the last leaf has the title ब्रह्म[गुप्त]वीज[गणित]पद्मनाभमत, to which Colebrooke (to whose hands the inserted words seem to be due) has added the pencil note, "Is *Padmanābha* the commentator, or is this introduction of his name a mere error?"

[H. T. COLEBROOKE.]

2772.

2260. Foll. 22; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

Sūryasiddhānta.

An English translation of this ancient textbook of astronomy, accompanied by valuable notes, was published by the Rev. E. Burgess (assisted by several scholars, esp. W. D. Whitney), in the Journal of the Amer. Or. Soc., vol. vi. (1860); and another by *Paṇḍit Bāpū Deva Śāstrī* (Bibl. Ind., 1860). For editions of text and commentary, see no. 2775. Cf. also Colebrooke, Misc. Ess., ii., 389–91.

[CALCUTTA.]

2773.

312b. Foll. 33; size $13\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Another copy of the same work, not very correct. [H. T. COLEBROOKE.]

2774.

1510c. Foll. 3; size $11\frac{1}{2}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; modern Devanāgarī writing (European paper); eleven lines in a page.

A fragment of the *Sūryasiddhānta*, consisting of the *nakshatradhruvakavikshepādhikāra* and the *udayāstādhikāra*, foll. 12–14 of MS. 2260. [H. T. COLEBROOKE.]

2775.

454. Foll. 176 + 47 + 27; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Sūryasiddhānta-Gūḍhārthaprakāśaka, a commentary on the *Sūryasiddhānta* (the text of which is given in full), composed, in A.D. 1603,* by *Raṅganātha*, son of *Ballāla Gaṇaka* and *Goji*, whilst residing at Kāśī.

Both text and commentary have been edited, in the Bibliotheca Indica, by Dr. Fitz-Edward Hall (Calc. 1859).

According to the final *ślokas* of the commentary *Ballāla Gaṇaka* had five sons,—viz. 1. *Rāma*, who commented on *Ananta's Sudhārasa*†; 2. *Kṛishṇa*, who played a conspicuous part at the court of the emperor *Jehangīr*, and commented upon *Bhāskara's Bījagaṇita* and the *Śrīpatipaddhati*; 3. *Govinda*; 4. *Raṅganātha*; and 5. *Mahādeva*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2776.

1844. Foll. 11 + 34; size $12\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); 10 or 11 lines in a page.

Sūryasiddhānta-Gūḍhārthaprakāśikā, with the text of the *Sūryasiddhānta*.

[? DR. JOHN TAYLOR.]

2777.

2263. Foll. 110 + 32 + 14; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanagarī writing of 1792 A.D.; 24 lines in a page.

The same works.

This copy is a reproduction of MS. 454, including the index with its reference numbers which, not fitting this copy, were afterwards obliterated without being replaced by fresh ones. [CALCUTTA.]

2778.

1755. Foll. 204; size $8\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1790 A.D. (from fol. 201*b*, l. 7, by a different hand from the rest; and fol. 1 supplied by yet another, somewhat more modern hand); ten lines in a page.

Sūryasiddhānta-Vāsanābhāshya, or simply *Saurabhāshya*, a commentary on the *Sūryasiddhānta*; by *Nṛisiṃha Gaṇaka*, son of *Kṛishṇa daivajña*, who was one of five sons of *Divākara*, son of *Bhaṭṭācārya* of Golagrāma.

It begins:

प्रत्यूहव्यूहविध्वंसकारणाय महात्मने ।
गणेशाय नमस्तस्मै जगतामेकसाक्षिणे ॥ १ ॥ ०

* शके तत्त्वतिथ्योन्मिते १५२५ चैत्रमासे सिते शंभुतिथ्यां बुधे । In the same year the author's son *Munīśvara* was born.

† Thus our MSS. read instead of Hall's सुधाकरस्य; cf. Aufrecht, Cat. Cat., *s.v.* अनन्त, p. 13*b*.

See Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., pp. 41–3, where also a list of authorities quoted by the author, and the final verses relating to his pedigree, are given. The remaining verses run as follows:

> दैवज्ञार्यदिवाकरात्मजवरः श्रीकृष्णनामा द्विजो
> यो ऽभूत् तत्तनयो नृसिंहगणकः सद्युक्तिभाष्यं व्यधात्।
> ब्रह्मेशानजनार्दनप्रभृतिभिः सेव्येन तिग्मांशुना
> सिद्धांतस्य मयासुराय कथितस्याज्ञानदोषावहं ॥ ५ ॥
>
> दुर्बोधं यदतीव तद्विजहति स्पष्टार्थमित्युक्तिभिः
> स्पष्टार्थे त्वतिविस्तृतिं विदधते व्यर्थैः समासादिभिः।
> अस्थाने ऽनुपयोगिभिश्च बहुभिर्जल्पैर्भ्रमं तन्वते
> श्रोतॄणामिति वस्तुविप्लवकृतः सर्वे ऽपि टीकाकृतः ॥ ६ ॥

इदं कीदृगिति प्रौढैर्विलोक्यं ॥

> श्रीमन्नृसिंहेन विदां वरेण
> सिद्धांतभाष्यं समकारि भानोः।
> सवासनं तत्तु समाप्तिमागाज्
> ज्योतिर्विदां प्रीतिकरं सुबोधं ॥ ७ ॥

इति श्रीनृसिंहगणकविरचितं सूर्यसिद्धांतभाष्यं संपूर्णं ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, v., p. 148.

In Prof. Aufrecht's opinion, based on a calculation (for Saṃv. 1641, Śaka 1576) occurring in the work (fol. 192*b* of this MS.), this commentary would seem to have been composed in 1584 A.D.; whilst Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 452, on the other hand, assigns to it the date Śaka 1542 (A.D. 1620). This date seems to be derived from the following verse in the same author's *Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanāvārttika* which is dated, in chronogram and figures, in Śaka 1543 (A.D. 1621), and is stated to have been composed by the author at the age of 35 (?):

> जिते(? निजे) तत्त्वमिते वर्षे सौरभाष्यं मया कृतं।
> पंचत्रिंशन्मिते वर्षे वासनावार्त्तिकं कृतं ॥

Here Colebrooke would seem to have read पंचविंशन्मिते, and to have taken तत्त्वमिते वर्षे in the sense of the 24th year of age, instead of the 25th, as one might do. If the latter is the correct interpretation, the present commentary was composed in 1611 A.D.; and the interval of time between the composition of the two works was ten years, instead of one year, as Colebrooke supposed. [H. T. COLEBROOKE.]

2779.

2264. Foll. 88; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same work, copied from the preceding MS., with occasional corrections in another hand. [CALCUTTA.]

2780.

2261. Foll. 86; size 4to, 10 in. by $13\frac{1}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 26 lines in a page.

Kiraṇāvalī, a commentary on the *Sūryasiddhānta* (*Saurasūtravivaraṇa*), by *Dādābhāī*, son of *Mādhava*, surnamed *Gāṃvakara* (*Gāṃvkar*), of the *Cittapāvana* (*Citpāvan*) family.

It begins:

> प्रणिपत्य परं ब्रह्म सूर्यांशयमहोदधेः।
> सारचंद्रं समुद्धृत्य तनोमि किरणावलीं ॥ १ ॥
> चित्तपावनजातीयमाधवांगभवः सुधीः।
> दादाभाई समालोच्य वराहादिकृतीः स्फुटाः ॥ २ ॥ °

Prof. Bhandarkar, Rep. 1883-84, p. 84, shows that the author, in the course of his work, gives his date three times as Śaka 1641 (A.D. 1719).

See also Aufrecht, Oxf. Cat., no. 772; Cat. Trin. Coll. Camb., p. 44.

A colophon on fol. 12*a*, l. 18, gives the commentary the fuller title (*saṃjñā*) of *Saurasāracandrakiraṇāvalī* (cf. the first introductory *śloka*); and another on fol. 81*a*, l. 18, that of *Jagaccandrakiraṇāvalī*.

A passage of some length in the introduction, describing the circumstances under which the *Sūryasiddhānta* was revealed, agrees literally with the same account in the preceding commentary, by *Nṛisiṃha;* though whether it was taken therefrom, or whether both drew from a common source, does not appear.

[CALCUTTA.]

2781.

1122e. Foll. 77; size 11¾ in. by 4 in.; careless Devanāgarī writing (by two different hands) of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

2782.

580. Foll. 206 (one of which, 129, is missing); size 10¾ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1792 A.D.; ten lines in a page.

Sūryasiddhānta, with a commentary (*vivaraṇa*) by *Bhūdhara,* son of *Devadatta.*

It begins:

नमस्कृत्य गुरुं सूर्यं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ।
इंद्रादीन् लोकपालांश्च कुर्वां विघ्नविनाशनम् ॥ १ ॥
सोपपत्तिविवरणं सूर्यसिद्धांतविस्तृतम् ।
विरच्यते भूधरेण गणकानां हिताय वै ॥ २ ॥

अथ प्रारिप्सितग्रंथस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तिहेतोरभिमतदेवतानां नमस्काररूपं मंगलमाचरति । अचिन्त्या°

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 773.

For different introductory *ślokas* (यस्योदये°), according to which *Devadatta* was the son of *Soma-śarman* of the *Bharadvāja* clan, an inhabitant of Kāmpilya on the banks of the river Sindhu, see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 127.

The date of this commentary is fixed by Colebrooke, in a manuscript note on fol. 1*a*, at 1571-2 A.D., on the ground that the corresponding year (*Kaliy.* 4673) is twice (foll. 13*b* and 22*a*) selected as the basis for astronomical calculations.

Of quotations, besides the *Siddhāntaśiromaṇi* and *Līlāvatī,* we notice *Jīvadatta,* fol. 15*b*; *Āryabhaṭa* and *Śrīpatibhaṭṭa,* fol. 20*a*; and *Ratnamālā,* fol. 141*a*.

It ends with the text of the last 10 *ślokas* of the *Sūryasiddhānta,* followed by:

स्पष्टं व्याख्या सुगमा ॥ इति श्रीज्योतिर्विद्देवदत्तात्मजभूधरविरचिते सूर्यसिद्धांतविवरणे मानाध्यायश्चतुर्दशः १४ ॥ समाप्तेयं सूर्यसिद्धांतटीका ॥ संवत् १८४९ वर्षे वैशाषवदि ४ शनिदिने लिषितमिदं ग्रंथं जयरामेणेंद्रप्रस्थे महता[आनंदरामस्य oblit.] पठनार्थम् ॥

The concluding sentence of the (incomplete) MS. noticed by Rāj. M. occurs at the top of the last page but one of the present MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

2783.

2262. Foll. 136; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same work; transcribed from the preceding MS. with all its mistakes, which have, however, been partly corrected by a revising hand.

The gap caused by the loss of a leaf (129) in the above MS. not having been noticed by the copyist, the text here runs on without a break on fol. 84*a*, l. 1. [CALCUTTA.]

2784.

207a. Foll. 39; size 11 in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1792 A.D.; nine lines in a page.

Brahmasiddhānta, a course of astronomy, in 6 *adhyāyas,* forming part of the *Śākalya-saṃhitā.* [A.]

It begins:

ध्यानयोगसमारूढं ब्रह्माणं त्रिजगद्गुरुं ।
अभिवाद्य सुखासीनं नारदः परिपृच्छति ॥ १ ॥

नारद उवाच ॥
देवदेव जगन्नाथ सर्वज्ञ कमलासन ।
ज्योतिषां चरितज्ञानं ब्रूहि कालाश्रयं महत् ॥ २ ॥ ०

For an analysis of the work see Weber, Berl. Cat., no. 1736.

Adhy. I. (vv. 111) ends:
द्वितीया यत्फलं वेद विकलाद्यमथोक्तवत् ।
स्फुटज्याविविधिश्चात्र (सुस्फुटज्याविधि० C.) नोत्क्रमज्या-
[खंडमेलनं (०खमेलनं D.) ॥ १० ॥
ज्यात्वाभावानुलोम्येन स षड्गीत्यभासभा (०त्यभाक्षमा B.
[ह्यवाह्यक्षान् C.; ०त्यमाक्षभा D.) ।
परखंडफलं प्रोक्तं स्वखंडात्स्वखपूर्वया ॥ ११ ॥
मौर्व्याचतुष्क – – –

breaking off; where B. has: मौर्व्या तच्चतुष्क[स्य आनुलोम्येन संहरेत् suppl.]; C. मौर्व्यानश्चतुष्कलाकर्षतः० (2nd *adhy.*); D. मौर्व्या तच्चतुष्कस्य आनुलोम्येन संहरेत्॥

The 5 *Siddhāntas* (पंचसु सिद्धांतेषूक्तमार्गः) are referred to in v. 90 of this chapter.

Adhy. II. (vv. 263) beg.:
आकर्षितः स्वसंबंधात् (आकर्षं तस्य संबंधात् B., D.)
[गच्छंतीति स्फुटस्थितिः ।
मंदोच्चाभ्यामर्कचंद्रौ यदा मंदफलं मुने ॥ १ ॥

It ends:
छायालग्नगमे तत्रसाम्यो ग्राह्या इति स्थितिः ।
अनुक्तं रोमशेंद्रकैरांद्यैस्तत्रं स्मृतं स्वकः(!) ॥ ६३ ॥

Adhy. III. (vv. 172) beg.:
तिथयस्त्रिंशदुद्याखि सप्तविंशतिरेव हि ।
तावंतो भगणे योगाः करणानि नभोरसाः ॥ १ ॥

It ends:
अश्विनी कृत्तिका हस्तो मैत्रं पुष्य[:] पुनर्वसुः (०सौ A.)।
प्रोष्ठपात्रितयं विष्णुः केचित्सौम्यमिति स्थितिः ॥ १७२ ॥

B. and C. have the figure 172 (D. 171) after पुनर्वसुः॥ C. counts v. 132 of this chapter v. 500 (from the beginning).

Adhy. IV. (vv. 119½–120½) beg.:
अतिक्षेपः(अवि० B.; अपि० C.) स्फुरत्मते (*r*. स्फुट-
[क्रांते) स्वदृक्क्षिप्तमस्ततः पुरः ।
उदेति पश्चादेयंतं (*r*. ०यस्तं) अवाक्षिप्तमस्तदन्यथा ॥ १ ॥

It ends: ग्राह्यांतरक्षेपमध्यं अभागनविवेचन (आमसावि-
[वेचने B.; अभाग – विविचने C.) ॥

Adhy. V. (vv. 78 A.; 83½ B., C.) beg.:
समागमो वा युद्धं वा भौमादीनां परस्परं ।
बोभवीति (नो भवीति B.; नो भवतीति C.) मुनिश्रेष्ठ
[चंद्रेणैव समागमः ॥ १ ॥

It ends:
नान्ययो(०जोB.; ०ज्योC.)त्क्रमज्याकार्यं नतासोः सवि-
[भग्रहात् ।
वेदाः संप्रवर्द्धते च नतकालाय वा यतः (नतिकालाप-
[चापतः B.; नतकालाय चापत C.) ॥

Adhy. VI. (vv. 14) beg.:
छेदकेन विना छेदाः सुस्फुटा उपरागयोः ।
न ज्ञायंते यतस्तस्माच्छेद्यकज्ञानमुच्यते ॥ १ ॥

It ends:
न देयं यस्य कस्यापि रहस्यं शास्त्रमुत्तमं ।
एतद्देयं सुशिष्याय मुने वत्सरवासिने ॥ १४ ॥

इति शाकल्यसंहितायां द्वितीयप्रश्ने ब्रह्मसिद्धांते षष्ठोऽध्यायः॥
रंध्रिवेदं च वस्विंदुं विक्रमाब्दं समन्वितं ।
वैशाखकृष्णपक्षस्य द्वादशी बुधवासरे ॥
चिरंजीवेन लिखितं ब्रह्मसिद्धांतज्योतिषं ।
काश्यां भागीरथीतीरे कालभैरवसन्निधौ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2785.

252a. Foll. 36; size 12¾ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1798 A.D.; nine lines in a page.

The same work. [B.]

This MS. is preceded by 5 leaves containing extracts bearing on the position and motion of the seven *Ṛishis*. The first leaf contains an extract from *Bṛihatsaṃhitā*, xiii., 3–6, with *Bhaṭṭotpala's* commentary. The second leaf, headed तत्त्वविवेक, discusses the views of "*muni Śākalya*" as found at ii. 169 seqq. of the *Brahmasaṃhitā*, which thus is here considered as being the work of *Śākalya*. The following three leaves contain an extract on the same

subject from *Munīśvara's Siddhāntasārvabhauma*, in which the words of the *Śākalyasaṃhitā* are quoted as an authority for the author's opinion. Cf. Colebrooke, Misc. Ess., ii., 355 seqq., where these passages (probably compiled for him for the purpose) are adverted to.

[H. T. Colebrooke.]

2786.

1804. Foll. 22; size 13 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing (European paper); twelve lines in a page.

The same work. [C.]

[Dr. John Taylor.]

2787.

1013. Foll. 23; size 4to, 12 in. by $9\frac{1}{2}$ in.; stiff Devanāgarī writing of the lapidary kind, of 1791 A.D.; eighteen lines in a page.

Brahmasiddhānta, of the *Śākalyasaṃhitā*. *Adhyāyas* 1–3. [D.]

Dated: संवत् १८४८ मिति चैत्रकृष्णामावास्यां तिथौ रविवासरे लिखितमिदं पुस्तकं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2788.

520e. Foll. 23; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇitasāra, also called *Triśatī*, a compendium of arithmetic, by *Śrīdharācārya*, the precursor of *Bhāskarācārya*, whose *Līlāvatī* seems to have been written in distinct imitation of this work. [A.]

The rules are composed in (?150) *āryā* stanzas and followed by short practical illustrations, just as in the *Līlāvatī*. Colebrooke frequently quotes parallel passages from this treatise in his translation of the latter work.

It begins:

नत्वा शिवं स्वविरचितपाट्या गणितस्य सारमुद्धृत्य ।
लोकव्यवहाराय प्रवक्ष्यति श्रीधराचार्यः ॥ १ ॥

एकं दशशतमस्मात्सहस्रमयुतं ततः परं लक्षं ।
प्रयुतं कोटिमथार्बुदमब्जं खर्वं निखर्वं च ॥ २ ॥

तस्मान्महासरोजं शंकुं सरितां पतिं ततश्चांत्यं ।
मध्यं परार्धमाहुर्यथोत्तरं दशगुणं तज्ज्ञाः ॥ ३ ॥

षोडशपणप्रमाणः पणो भवेत्काकिणीचतुष्केण ।
पंचाहतैश्चतुर्भिर्वराटकैः काकिणी चैका ॥ ४ ॥

खार्येका षोडशभिर्द्रोणैश्चतुराढको भवेद्द्रोणः ।
प्रस्थैश्चतुर्भिराढक एकप्रस्थश्चतुःकुडवः ॥ ५ ॥

माषो दशदलगुंजः षोडशमाषो निगद्यते कर्षः ।
स सुवर्णस्य सुवर्णस्तैरेव पलं चतुर्भिश्च ॥ ६ ॥

हस्तोंगुलविंशत्या चतुरन्वितया चतुःकरो दंडः ।
तद्द्विसहस्रं क्रोशो योजनमेकं चतुःक्रोशं ॥ ७ ॥

भवति घटीनां षष्ट्याहोरात्रं तैस्त्रिसंगुणैर्दशभिः ।
मासो द्वादशभिस्तैर्वर्षं गणिते ऽत्र परिभाषा ॥ ८ ॥

इति परिभाषा समाप्ता ॥

It ends: छायाव्यवहारः समाप्तः ॥

उत्तरतः सुरनिलयं दक्षिणतो मलयपर्वतं (मलयागिरि [B.) यावत् ।
प्रागपरों ऽम्बुधिमध्ये (°परोदधि° B.) नो गणकः श्रीधरादन्यः ॥
इति त्रिशती समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

2789.

2409b. Foll. 23; size 8 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1605 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Gaṇitasāra, or *Triśatikā*. [B.]

It ends: एवं गणितसारे व्यवहारसारः समाप्तः ॥ इति त्रिशतिका समाप्ता ॥ उत्तरतः सुरनिलयं° ॥

श्रीमन्नृपविक्रमार्कसमयातीतसंवत् १६६२ वर्षे शा[के] १५२७ प्रवर्तमाने भाद्रपदशुदि ९ सोमे मांधातृपुरनिवासिना भर(?भट्ट)-श्रीविष्णुदासात्मजेन लक्ष्मीधरेणेदं शास्त्रमलेखि । राजनगरनिवासी गुर्जरवणिकान्वये(!) लघुसज्जनिमंत्रीश्रीमाधवसुतमंत्रीश्रीवीरजीतत्सुतमंत्रीभाइलापठनार्थं सुहृद्भावेन लिखितं ॥ °

[Gaikawar.]

2790.

2296. Foll. 15; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; slavishly copied from MS. 520*c*, with all mistakes. [CALCUTTA.]

2791.

1122d. Foll. 21; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Līlāvatī, being the first of the four sections of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi*, viz. that treating of arithmetic (*gaṇitapāṭī*).

Bhāskara, the son of *Maheśvaropādhyāya*, completed his great work in the year Śaka 1072 (A.D. 1150), at the age of 36.

Editions of the *Līlāvatī* have been published, at Calcutta in 1832 and 1846; at Madras in 1863; an English translation, by H. T. Colebrooke, in his "Algebra with Arithmetic and Mensuration," London, 1817.

[H. T. COLEBROOKE.]

2792.

2409a. Foll. 23; size 8 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; legibly written in Devanāgarī, in 1596 A.D., at Mihakaragrāma, near Bālāpur, in the Berar country; 12–14 lines in a page.

Gaṇitapāṭī Līlāvatī.

Dated: संवत् १६५३ वर्षे ज्येष्ठवदि १२ गुरौ लिखितमिदं त्रिगोविंदशर्मणात्मजमथुरादासस्य पाठार्थं दक्षिणदेशे मिहकरग्रामे बालापुरनिकटे वरारदेशे ॥ [GAIKAWAR.]

2793.

2657a. Foll. 14; size 10 in. by $4\frac{3}{8}$ in.; fairly written, in Devanāgarī, in a small Jaina hand, in 1673 A.D.; 21 lines in a page.

The same work. [GAIKAWAR.]

2794.

1904. Foll. 38; size $11\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work. [DR. JOHN TAYLOR.]

2795.

1968. Foll. 35; size 8 in. by $5\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1816 A.D.; fifteen lines in a page.

The same work. [DR. JOHN TAYLOR.]

2796.

2649. Foll. 41; size 10 in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1672 A.D.; eight lines in a page.

Gaṇitapāṭī Līlāvatī.

Dated: संवत् १७२९ वर्षे कार्त्तिकशुदि १५ शुक्रवासरे ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

2797.

1510b. Foll. 20; size 11 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good, clear Devanāgarī (not Jaina) writing of 1800 A.D.; fifteen lines in a page.

Līlāvatī, or *Pāṭyādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi*.

The MS. was copied by *Jinadattarshi* of Nagraśubha, pupil of *ṛishi Kṛishṇa*, who again was the pupil of *ṛishi Premājī*, pupil of *Mānasiṃhajī*. [H. T. COLEBROOKE.]

2798.

2367. Foll. 51 (counted 52, no. 33 having been passed over); size $10\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{2}$ in.; modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Līlāvatī. An extremely careless copy.

[GAIKAWAR.]

2799.

89a. Foll. 28; size 10½ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1796 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Līlāvatī, or *Pāṭīgaṇitādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi*.

The MS. was transcribed from one written at Gayāpura, in Saṃvat 1840; as the following verse at the end shows:

वत्सरे विक्रमार्कस्य खाभ्रिनागेंदुसंमिते ।
माधवे सितपंचम्यां भौमे ऽलेखि गयापुरे ॥

संवत् १८५३ । चैत्रकृष्ण ८ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2800.

2274. Foll. 27; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Līlāvatī, being a reproduction of the preceding MS. [CALCUTTA.]

2801.

2658. Foll. 41; size 10¼ in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing of 1792 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Another copy of the *Līlāvatī* or *Gaṇitapāṭī* of the *Siddhāntaśiromaṇi*, differing somewhat in details from the preceding MSS., and agreeing more with the following Bengalī MS.

Marginal notes have been added in the first half of the MS. [GAIKAWAR.]

2802.

1493. Foll. 21; size 15¾ in. by 6¾ in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Another copy of the *Līlāvatī*, omitting the last two chapters. [H. T. COLEBROOKE.]

2803.

1049. Foll. 30; size 10¾ in. by 4¾ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Another copy of *Bhāskara's Līlāvatī*, likewise imperfect. It breaks off shortly after the beginning of the last chapter but one.

[H. T. COLEBROOKE.]

2804.

1807. Foll. 90; size 12½ in. by 6½ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; thirteen lines in a page.

Gaṇitāmṛitalaharī Līlāvatīvṛitti, a commentary on the *Līlāvatī*, composed, in 1338 A.D. (?), by *Rāmakṛishṇa*, son of *Lakshmaṇa*, grandson of *Nṛisiṃhadeva*, a pupil of *Somanātha*, who was a native of Jalapura on the Sahyādri range, or Western Ghauts.

It begins:

नृसिंहपादपंकजं नमामि सिद्धिदायकं ।
गुरोश्च पादपंकजं भजामि शास्त्रकारणम् ॥ १ ॥
यदीयं यद्धामं किमपि जगतां संभवकरं
खवायुस्थं वह्निजलकणमहाभूधरगतम् ।
स्वभक्तानां भव्यं दिशति निजसायुज्यविभवं
सदा वंदे मे तद्धृ[द]यकमले संततगतम् ॥ २ ॥
सह्याद्रेर्निकटस्थिते जलपुरे जातः कर्वायोदरे(!)
मच्छे(?मर्त्ये)द्राघ्रियुगप्रसादमुदितः श्रीसोमनाथः सुधीः।
तत्पादांबुजसेवनैकनिरतः श्रीरामकृष्णाभिधः
कुर्वे सद्गणिते हि भास्करकृते टीकां मुदे तद्विदाम् ॥ ३ ॥

त्रुट्यादिप्रलयांतकालकलना मानप्रभेदक्रमाच्चाराश्च द्युसदां द्विधा च गणितमित्याद्युक्तक्रमेण सिद्धांतशिरोमणिकर्तृभास्कराचार्यैः °जानीते । प्रीतिं भक्तजनस्य°

It ends: इति भास्करीयलीलावतीसंज्ञापाट्यध्यायः समाप्तः ॥

दैवज्ञवर्यतुङरे(? नृहरेः) सुतलक्ष्मणस्य
श्रीरामकृष्ण इति नामतयास्ति पुत्रः ।
श्रीसोमनाथभजनात्परिलब्धबोधः
श्रीविश्वसूर्यगुरुभक्तिरतो नितांतं ॥ १ ॥

सो ऽयं भास्करप्रोक्तपाटिगणिते सद्युक्तियुक्ते ऽकरोट्
टीकां सद्गणितामृतस्य लहरीं तत्त्वार्थबोधप्रदां ।
नंदाभ्रर्तुम१२६०मामिति(!) शकगते वर्षे सहस्यासिते
पक्षे सर्वतिथौ सदाशिवपदार्चार्थं हि भूयात्सदा ॥

इति श्रीनृसिंह[दैवज्ञात्मजलक्ष्मण]दैवज्ञसुतसिद्धांतविद्दैवज्ञरामकृष्णविरचिता लीलावतीवृत्तिर्गणितामृतलहरी संपूर्णा ॥ संवत् १८७० रावर्षे शाके १७३५ प्रवर्तमाने मासोत्ममासे(? मासोत्तममासे) चैत्रमासे कृष्णपक्षे पंचम्यां तिथौ शुक्रवासरे ॥

Cp. the same author's commentary (*Bīja-prabodha*) on the *Bījagaṇita*, no. 2832; the colophon of which shows what has been omitted by the present copyist.

[Dr. John Taylor.]

2805.

1895. Foll. 96; size $6\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1814 A.D.; ten lines in a page.

A fragment of *Gaṅgādhara's Gaṇitāmṛitasāgarī*, followed by the concluding portion of *Rāmakṛishṇa's Gaṇitāmṛitalaharī*.

The last colophon of the former work occurs on fol. 47*b*: इति भास्करीयलीलावत्या विवरणे गणकगंगाधरविरचिते श्रेढीव्यवहारविवृतिः समाप्ता ॥ (MS. 728, fol. 32*b*), while the first colophon of the latter commentary is found on fol. 73*a*: इति श्रीभास्करीयलीलावतीटीकायां सिद्धांतदैवज्ञरामकृष्णविरचितायां गणितामृतलहरीसंज्ञायां क्षेत्रव्यवहारः ॥ and the junction of the two commentaries occurring on fol. 56*b*, corresponding to fol. 56*a* of MS. 1807, from which indeed the latter portion of the volume is derived, containing as it does the same copyist's colophon with the Saṃvat and Śaka dates; and the special date Śaka 1736 added thereto.

[Dr. John Taylor.]

2806.

728. Foll. 61; size $12\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; good, modern Bengalī handwriting; 13 lines in a page.

Gaṇitāmṛitasāgarī, or *Amṛitasāgarī* (*Līlāvatīpāṭikāṭīkā*), a commentary on *Bhāskarācārya's Līlāvatī*, by *Gaṅgādhara*, son of *Govardhana*, grandson of *Divākara* of Jambūsaronagara, and younger brother of *Lakshmīdhara* and *Vishṇu Paṇḍita* (author of the *Gaṇitasāra*).

It begins:

आदित्यं जगदुद्भवस्थितिलयव्यापारपारंगमं [1]
धीरा ब्रह्म षडूर्मिदोषरहितं पश्यन्ति यं हृद्गतं ।
भक्तानां च मनोरथार्थफलदं क्लेशत्रयच्छेदकं
गीतं सत्स्तुतिभिः सदोदयमहं वन्दे जगद्भास्करं ॥ १ ॥

गुरोरङ्घ्रिपद्मद्वयं च प्रणौमि
प्रसादोन्मुखं [2] सिंधुरास्यं गणेशं ।
जगद्बोधरूपां मतिं विश्वमायां
गिरां चेश्वरीं ब्रह्मपुत्रीं प्रसन्नां ॥ २ ॥

महेश्वरो ऽभूच्च महेश्वरस्य
प्रसादलब्धोदयबुद्धिवृद्धिः ।
तस्यात्मजो भास्करलब्धबोधः
श्रीभास्कराचार्य इति प्रसिद्धः ॥ ३ ॥

वेदोपवेदवेदाङ्गवेत्ता विश्वैककोविदः ।
गणितज्ञगणाग्रे यो गणनायां द्विजोत्तमः ॥ ४ ॥

ब्रह्मादिर्जगदादिकालकलना पञ्चप्रकारा गतिः
खेटानां च सवासना च विनियद्गोलप्रपञ्चस्थितिः ।
यन्त्राणि द्विविधं च यत्र गणितं तेन क्रमाद्विस्तृतं
सत्सिद्धान्तशिरोमणौ सुकविना श्रीभास्करेण स्फुटं ॥ ५ ॥

विष्णुस्वरूपं गणितं रहस्यं
व्यक्तं तथाव्यक्तमिति द्विधा यत् ।
गुरुप्रसादाभ्यसनैर्विदित्वा
मुच्येत धीमान्महतो ऽपि मोहात् ॥ ६ ॥

अव्यक्तं बीजभूतत्वाद् गणितं बीजसंज्ञितं ।
व्यक्तं च पाटीगणितं प्राहुर्गणितवित्तमाः ॥ ७ ॥

तत्र लीलावती नाम गणिकोत्तमपाटिका ।
रचिता भास्करेणान्यपाटिकोत्तंसरूपिणी ॥ ८ ॥

---

1 MS. 1895 reads: °स्थितिविभुं भासां निधिं योगिनां; cf. Rāj. M.'s and Berl. MSS.

2 Thus MS. 1895; प्रणम्य प्रसीदन्मुखं MS. 728.

श्रीयाज्ञवल्क्यमुनिवर्यकृतप्रतिष्ठं
जम्बूसरोनगरमस्ति सुतीर्थमग्र्यं ।
धीमांस्तु वत्सकुलजो ऽत्र दिवाकराभ-
ज्ञानो दिवाकर इति प्रथितो द्विजो ऽभूत् ॥ ९ ॥

तत्सूनुर्गणितश्रुतिस्मृतिपुराणज्ञो ऽग्रगण्यो विदां
श्रीगोवर्धनपादपद्मशरणं स्वान्तःपवित्रात्मवान् ।
सद्वृत्तः सुयशाः परोपकृतिकृद् दीने दयालुः कृती
श्रीगोवर्धनसंज्ञितो द्विजवरः ख्यातो ऽस्ति भूमण्डले ॥१०॥

तत्सूनुरनुजो विष्णोर्धीमान्[1] लक्ष्मीधराद्बुधात् ।
गङ्गाधरकृपालब्धोदयो गङ्गाधराह्वयः ॥ ११ ॥

तेन ध्यातदिवाकरेण सुधिया[2] विद्वत्सु च प्रीतिदा
संदेहार्तिविनाशिनी गणकधीवृद्धिप्रदारभ्यते ।
श्रीगोवर्धननन्दनेन विमला लीलावतीपाटिका-
टीका चामृतसागरीति[3] सरला गङ्गाधरेण स्फुटा ॥१२॥०

From a passage occurring on fol. 60*a* [अथा-ग्रयोगादित्यादि शको ये ४२ भाद्रपदशुदि १५ शुकेत(!) श्री-सूर्यसिद्धान्तशिरोमणौ संसाधितो ऽहर्गणः १२०६३६०९४१९७ कल्पे कुदिनानि १५७७९६४५०००० रविभागाः ४७२००००००० अतः साधितः राश्यादिरवेर्भगणः०] Colebrooke supposes this commentary to have been composed about Śaka 1342 (A.D. 1420); but in a marginal note on that passage he remarks that the number (of days from the beginning of the *Kalpa*) in the text seems to be wrong.

It ends:

तेषां विशुद्धगुणवर्णविभूषिताङ्गी
शुद्धाखिलव्यवहृतिः खलु कण्ठशक्त्या ।
लीलावती तु शरलोक्तिमुदा हरन्ति (? हरन्ती)
तेषां सदैव सुखसंपदुपैतु वृद्धिं ॥

इति श्रीगणकगङ्गाधरविरचितायाममृतसागर्यां लीलावती-विवृतिः समाप्ता ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 243; Weber, Berlin Cat., nos. 831, 1739.

[H. T. Colebrooke.]

[1] वृद्धो धीमान् MS. 728.

[2] ध्यातदिवाकरात्मसुधिया MSS. 1895, Berl.

[3] ०पाटिका या चैकामृतसागरीति MS. 1895.

2807.

2278. Foll. 47 (paged 1–93); size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

Gaṇitāmṛitasāgarī; apparently copied from the preceding MS. [Calcutta.]

2808.

1061b. Foll. 13; size 6¾ in. by 4¼ in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1780 A.D.; 13 lines in a page.

A fragment of the same work; viz. the second chapter (*parikarmāshṭaka*), extending from fol. 4*b* to 12*a* of MS. 728.

[H. T. Colebrooke.]

2809.

115. Foll. 114; size 10 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of the last century; 10 or 11 lines in a page.

Gaṇitāmṛitakūpikā, a commentary on the *Līlāvatī*, composed, in Śaka 1463 (A.D. 1541), by *Sūryadāsa* or *Sūryakavi*, son of *Jñānarāja*, and grandson of *Nāganātha*, of the *Ithāradvājakula*, a resident of Pārthapura, near the confluence of the Godā and Vidarbhā.‡

It begins:

यः पीयूषमयूखशोभितशिरोदेशः सुरेशार्चितः
शेषाशीविषभूषणो मदगलद्दानांबुपूरप्रदः ।
कर्णोद्दोलितचारुचामरमहन्मालायिलासोल्लसच्-
चित्तोन्मत्तमतंगतुंगवदनः पायादपायात्स यः ॥ १ ॥

* The Vidarbhā, according to Colebrooke, is the modern Wardhā; but as, on our maps, that river does not flow directly into the Godāvarī, but into the Prānhitā, the latter would seem here to be taken as forming the lower part of the Wardhā. No such name as Pārthapura is, however, given on our maps near the confluence of that river and the Godāvarī. Indeed, in our author's *Sūryaprakāśa* (no. 2823), this lower part of the river (resulting from the confluence of the Wardhā and the Pengangā) is called Maṅgalā-gaṅgā.

भृंगश्रेण्योव(? त)वेणी विलसति० ॥ २ ॥

अव्यक्तं गणितं सवासनतया व्याख्याय लीलावतीं
व्याख्यातुं विहितादरो ऽस्म्यहमथ व्यक्तोपपत्तिक्रमैः ।
श्रीमत्सुज्ञविधिज्ञपंडितवरज्ञानाधिराजात्मजः
स्वप्रज्ञापरिणामतः सुगणकः सूर्याभिधानः कविः ॥ ३ ॥

निर्मथ्य बीजगणितारवि(? णि)मात्मयत्नात्
सद्वासनामृतमवाप्तमिदं मया यत् ।
तत्संग्रहाय गणितार्णवकूपिकेयं(!)
टीका विरच्यत इहावनिदेवतुष्ट्यै ॥ ४ ॥ ०

It ends:

अस्ति त्रस्तसमस्तदोषनिचयं गोदाविदर्भायुतेः
क्रोशेनोत्तरतः तदुत्तरतटे पार्थाभिधानं पुरं ।
तत्राभूद्गणकोत्तमः पृथुयशाः श्रीनागनाथाभिधो
भारद्वाजकुले सदैव परमाचारो द्विजन्माग्रणीः ॥ १ ॥

पुत्रस्तस्य कलाकलापकुशलः क्ष्मापालमालार्चितः
सौजन्यैकसुधाकरः क्षितितले सौभाग्यभाग्यास्पदं ।
कीर्तिर्यस्य दिगंतरेषु विविधैर्व्या[ख्या]नसंख्यागमैर्
विख्याता ननु सत्कविर्विजयते श्रीज्ञानराजाभिधः ॥ २ ॥

तत्सूनुर्गणितार्णवप्रतरणेः सत्कर्णधारः सुधीश्
छंदोऽलंकृतिगीतशास्त्रनिपुणो वैदग्ध्यपारंगतः ।
सूर्यो दैवविदां मुदे रचितवान्व्यक्तस्य टीकामिमाम्
आचार्याः सदसद्विचारचतुराः पश्यंतु तुष्यंतु च ॥ ३ ॥

दुर्ज्ञेया गणितोपपत्तिरथ० ॥ ४ ॥

आस्वादितापि विविधैरुपयाति वृद्धिं
व्यक्तादिपक्षयुगले ऽपि तनोति शोभां ।
पूर्णा कलाभिरत एव सुधांशुमूर्तेर्
आधिक्यमेति गणितामृतकूपिकेयं ॥ ५ ॥

परोपकारार्थमुदाहृतेन
मद्वाग्विलासेन रसोत्कटेन ।
शब्दाभिधं ब्रह्म यतः प्रवृत्तं
य(*r.* स) प्रीयतां यादवराजसिंहः ॥ ६ ॥

सदला त्रिसहस्री ३१०० स्यादनुष्टुभां ग्रंथसंमितिः शाके ।
त्रिरसपुरंदरगणिते गणितामृतकूपिका रचिता ॥ ७ ॥

व्याख्ये वासनयान्विते गणितयोर्लीलावतीबीजयोस्
तद्वच्छ्रीपतिपद्धतेश्च गणितं बीजं तरपेकं(*r.* तथैकं)
[व्यधात् ।
एकं ताजिकमच्युतार्थमपरं काव्यद्वयं प्रौढधीः
सूर्यो बोधसुधाकराख्यमकरोदध्यात्मशास्त्रे ऽष्टमं ॥ ८ ॥

The colophon, written by a different hand, runs: इति श्रीमत्सकलानवविद्याविद्योतमानसानसगणितोपनिषद्रहस्याभिज्ञदैवज्ञपंडितज्ञानराजतनयपंडितसूर्यदासविरचिता गणितामृतकूपिका भास्करीयलीलावतीटीका संपूर्णा ॥

Besides the above-mentioned eight works of the author,—viz. the commentaries on *Līlāvatī* and *Bījagaṇita*, and on the *Śrīpatipaddhati* (and a *Bījagaṇita* of his own), a *Tājika*, two *Kāvyas* (probably the *Nṛisiṃha-campū* and *Rāmakṛishṇa-kāvya*), and the *Bodhasudhākara* on the *Adhyātmaśāstra* (?)—he (subsequently to 1541 A.D.) composed other works, for which see Aufrecht, Cat. Cat., sub *Sūryakavi*.

For the earlier ancestry of our author see no. 2901. [H. T. COLEBROOKE.]

2810.

2275. Foll. 90 (erroneously counted 92); size 4to, 13 in. by 10 in.; good modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding MS. [CALCUTTA.]

2811.

1012. Foll. 105; size $11\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fairly good Bengalī handwriting of 1658 A.D.; ten lines in a page.

Buddhivilāsinī, a commentary on the *Līlāvatī*, composed, in Śaka 1467 (1545 A.D.), by *Gaṇeśa*, son of *Keśava*, of Nandigrāma.

It begins:

श्रीविद्याधरसेवितो द्विजपतिश्रीवर्धनो[1] यस्त्रयी-
मूर्तिः स्वोन्नमनात्सदा सुमनसामानन्दपूरप्रदः ।
कव्याचार्यविदो[2] ऽपि यत्पदमिताः[स्युः] स्वप्रकाशा अपि
द्युत्पूना जयति क्षितौ खगपतिः[3] श्रीकेशवः सद्गुरुः ॥

अथ त्रयी वाची ॥

शरजाव इवानीश शनीरासुरधामश[4] ।
शमधाम वै पापाश शपाप हृदिजावश[5] ॥

स्रुद्दलपसवन्धश्लोकः ॥

श्रीभास्करोक्तवचसामपि संस्फुटानां
व्याख्याविशेषकथनेन न चास्ति चित्रं ।
अत्रोपपत्तिकथने ऽखिलसारभूते
पश्यन्तु सुगणका मम बुद्धिचित्रं ॥

व्यक्ते ऽव्यक्तसंज्ञे यदुदितमखिलं नोपपत्तिं विना तच्चेद्
विभ्रान्ता नो ऽत्र ते तां सुगणकसदसि प्रौढतां नैति [चार्य(?) ।

प्रत्यक्षं दृश्यते सा करतलकलितादर्शवत्सुप्रसन्ना
तस्मादग्र्योपपत्तिं निगदितुमखिलामुत्सहे बुद्धिवृद्ध्यै ॥

नानागमार्थनिपुणः प्रथितो धरायां
श्रीकेशवो ऽस्य तनयेन गणेशनाम्ना ।
लीलावतीविवृतिरग्रिमबुद्धितुष्ट्यै
प्रारभ्यते विमलबुद्धिविलासिनीयं ॥

अत्रोच्चावचदैवज्ञा दृष्ट्वा व्याख्यानकौशलं ।
तुष्यन्तु मतिमन्तस्तु वासनावचनामृते ॥

Having explained his first two mysterious stanzas—the first in three different ways—he proceeds to explain his text. The first leaf of the MS. having suffered considerably through wear, a somewhat later hand has supplied a fresh copy of the first page on two leaves, the first of which has been inserted in front (in consequence of which the original pagination of the leaves was afterwards changed), and the second at the end of the volume.

[1] द्विजपतयो द्विजश्रेष्ठाः° तान् श्रिया लक्ष्म्या वर्धयतीति ॥° द्विजाः पक्षिणस्तेषां पतिर्गरुडः। तस्य श्रीस्तां वर्धयतीति तद्वा॥ comm.

[2] कवयः प्रसिद्धाः। आचार्यविदो ऽध्यापकाः शास्त्राभिज्ञाः। comm.

[3] खगः श्रीसूर्यः °। सूर्योपासक इत्यर्थः । comm.

[4] शरेषु बाणवृक्षेषु जातः कार्त्तिकेयः । तमवति पालयति प्रीणयति॥ शनिं शनिपीडां ईरयति निराकरोतीति शनीरा॥ असुरस्थानं श्यति तक्ष्णोतीति ° ॥

[5] शमः शान्तत्वं योगादित्वस्य धाम निकेतनं॥° शापाः(?शपः) श्रेष्टारः तान् याति न रक्षतीति शपापः ॥ हृदि जातः हृदिजः मनोभवस्तमवमत्य(?°त्याय) श्यति तक्ष्णोतीति हृदिजावजः॥

After another stanza to *Keśava* (भुवनवद्वरिष्ठे०), which he again thinks it necessary to explain, the author concludes his work as follows:

दृष्ट्वा केचिदिहोपपत्तिममलां तुष्यन्तु ये सज्जनाः
केचित् सत्कवितान्विता विशेषवचनां (?विरचनां) [व्याख्यादिकं केचन ।
केचिद्विब्रुवते ऽत्र किंचिदपि नापूर्वं वचो ऽस्तीति ये
तुष्यन्तु स्वगिरैरतिपि(?) निखिलं पश्यन्तु सन्तः समं॥

श्रीमत्सज्जनधामवृन्दरुचिरे ह्यारासुधेः प्राक्तटे*
नन्दिग्राम इहावसद् द्विजवरः श्रीकेशवो ऽस्यात्मजः ।
तत्पादाब्जयुगाप्तशास्त्रविभवः श्रीमद्गणेशः कृती
नानायुक्तिमतीमिमां हि कृतवान् लीलावतीव्याहृतिं॥

श्रीशालिवाहनशके ऽद्रिरसेन्दुतुल्ये १४६७
विश्वावसौ शरदि मासि मधौ सिताजे(!) ।
लीलावतीसुविवृतिं कृतवान् गणेशः
श्रीकेशवार्यगणकवर्यकुलावतंसः ॥

श्रीकालागमाचार्यवर्यश्रीकेशवदैवज्ञसुतश्रीगणेशदैवज्ञविरचिता लीलावतीटीका बुद्धिविलासिनी समाप्ता ॥ °

वारः शक्रयुतस्तिथिस्त्रिगुणिता वेदोद्धृता वत्सरो
मासस्तस्य दलं च तद्युतिदलं खाष्टाहतं पद्दियुक् ।
शाकः स्याद्गगभूशतप्रपतितो नक्षत्रयोगाहतिः
स्याद् द्यूनाङ्ककृता भयो गजमितिर्नैयाङ्कसप्तेन्दवः ॥ [१७६९ ॥

शके खनागेषुमहीमिते (1580) ऽब्दे लीलावतीबुद्धिविलासिनीयं। श्रीगङ्गारामशर्मणा लिखीतं नारसिंहिना सौरशुभावलिखे(!) ॥ श्रीरामचन्द्रचक्रवर्तीणः स्वकीयपुस्तकमिदं ॥

Cf. Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 451.

[H. T. Colebrooke.]

2812.

89b. Foll. 100; size 10 in. by 4½; fairly good Devanāgarī writing of 1707 A.D.; ten lines in a page.

* That is, on the shore to the east of the (western) ocean; for we know from the *Grahalāghava* that Nandigrāma was situated in the Aparānta country in the west (the northern Konkan, according to Prof. Bhandarkar, Rep. 1882-3, p. 29).

Buddhivilāsinī. This MS. is written in the same hand as the text of the *Līlāvatī* contained in the same volume.

Whether the following verse at the end refers to the copyist of the present or a former MS. does not appear:

> शांडिल्याख्यकुले स्वकीर्तिविमले श्रीमल्लिनाथो ऽभवत्
> तस्यासीत्तनयः कृतातिविनयः श्रीत्र्यंबकाख्यो महान्।
> ज्योतिःशास्त्रविचारसारचतुरो गोपालनामाकरो
> वृद्धीनां जगदंबिकांघ्रिकमलद्वंद्वातिसेवापरः ॥

संवत् १८५४ वैशाखमासे शुक्लपक्षे अष्टम्यां गुरुवारे ॥

[H. T. Colebrooke.]

2813.

2279. Foll. 96; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1812 A.D.; 23 lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding MS.

[Calcutta.]

2814.

133. Foll. 89; size 9¾ in. by 4¾ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Mitabhāshiṇī, a commentary (*vivṛiti*) on *Bhāskara's Līlāvatī*, by *Gaṇakasārvabhauma Raṅganātha*, son of *Nṛisiṃha daivajña*, and brother of *Divākara* and *Kamalākara*.

It begins:

> यत्पादपद्मभजनादतिमंदबुद्धिर्
> यन्मादृशो ऽपि सुतरां सुमतिः प्रजातः ।
> वंदे तमीशभजनाप्तमतिप्रसारं
> श्रीमच्छिवं गणकवर्यकुलावतंसं ॥ १ ॥
>
> सरस्वती यद्रसनाग्रगा नरी-
> नृतीति तं पंडितमंडनायितम् ।
> कलाकलापाकलनाकुलानिधिं
> गुरुं गुरूणां कलये दिवाकरम् ॥ २ ॥
>
> गुणमंडितपंडिताग्रणीं विधिविन्मंडलमंडनायितम् ।
> दधतं श्रियमुत्तमां गुरुं सततश्रीकमलाकरं भजे ॥ ३ ॥
>
> या भास्करोक्ता चतुरोक्तिशालिनी
> लीलावती तत्र विलोकयंतु ।
> मद्वासनाचारुविचारचातुरी-
> चमत्कृतिं चारुविचारवंतः ॥ ४ ॥
>
> या ऽव्यक्तरीत्या यदलेखि पूर्वैर्
> युक्तिर्न युक्तात्र नयोऽस्तु भेदात्(?) ।
> व्यक्तानवद्या हृदये ऽत्र हृद्या
> विद्यावतां तोषकरी भवद्भिः ॥ ५ ॥
>
> इत्थं हि सच्छिष्यगणैर्विशिष्य
> संप्रार्थितो ऽहं कृतिरंगनाथः ।
> तद्वासना[चारुवि]चारसारं
> व्याख्यावतारं प्रकटीकरिष्ये ॥ ६ ॥
>
> श्रीभास्करकृतेर्व्याख्यामाख्यातुमपि न क्षमः ।
> तथाप्यनुग्रहाद्भानोः करोमि मितभाषिणीम् ॥

अथ विशिष्टशिष्टाचारपरिप्राप्तं मंगलमाचरन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते । प्रीतिमिति ० ॥

It ends:

> दैवज्ञवर्यगणसेव्यनृसिंहजन्म-
> श्रीरंगनाथगणकेन विनिर्मिते ऽस्मिन् ।
> लीलावतीविवरणे बहुयुक्तियुक्ते
> यातोंकपाश इति चारुविधानलभ्यः ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीमन्नृसिंहदैवज्ञसुतरंगनाथकृतायां लीलावतीविवृतौ मितभाषिणीसमाख्यायां ऽंकपाशाध्यायः समाप्तिमगमत् ॥

The author quotes his brother *Kamalākara* (foll. 27*b*, 36*b*, 37*b*, 41*b*), his father *Nṛisiṃha* (foll. 50*a*, 53*a*), *Padmanābha* (fol. 67*b*), *Śrīdhara* (foll. 47*b*, 50*a*, 67*b*); and the works *Gaṇitakaumudī* (foll. 47*b*, 49*a*, 50*a*), *Pāṭīratna* (foll. 44*a*, 47*b*), *Śṛiṅgāratilaka* (foll. 42*a*, 53*a*).

Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 452, puts the author's date about the middle of the 16th century of the Śaka era (*c.* 1630 A.D.). His brother *Kamalākara*, indeed, wrote his *Siddhāntatattvaviveka* (no. 2890-91) in 1658 A.D.

[H. T. Colebrooke.]

2815.

2276. Foll. 40; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 26 lines in a page.

Mitabhāshiṇī, transcribed from the preceding MS. [CALCUTTA.]

2816.

1742. Foll. 59 (one of which, 53, seems to be missing); size 9¼ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, about 1750 A.D.; 13 lines in a page.

Manorañjana, a commentary (*vivaraṇa*) on the *Līlāvatī*, by *Rāmakṛishṇa Deva*, son of *Sadāśiva Āpadeva* and *Bhavānī*, grandson of *Śrīpati Deva*, a resident of Devālayapura, great-grandson of *Nīlakaṇṭha Deva*, and great-great-grandson of *Gopāla Deva*, of the *Ātreya-gotra*.

It begins: प्रीतिमिति । अहं भास्कराचार्यः ०

It ends:

लीलावती सुगहना शक्या नैव कथंचन ।
उपायेन वशीकर्तुमिति सर्वत्र निश्चितं ॥ १ ॥
आपदेवसुतत्वेन धृत्वोभयसमांशकं ।
मनोरंजनमात्रेण रामकृष्णस्तथाकरोत् ॥ २ ॥
आत्रेयगोत्रे सुतरां पवित्रे
गोपालदेवो विबुधादिदेवः ।
अभूद्भूमिः प्रतिवादिजन्मनां
पराभवानां भुवनैकमान्यः ॥ ३ ॥
तस्मादभूच्छास्त्रविदां वरिष्ठः
श्रीनीलकंठोऽर्चितनीलकंठः ।
तस्मादभूत्पंडितमंडलीडितः
श्रीश्रीपतिः श्रीपतिसक्तचेताः ॥ ४ ॥
शेषपन्नगगरी रुचिरैकवक्त्रा
तर्कनीतिरदनोपनिषत्सुवक्षाः ।
ज्योतिषामयननेत्रमनोऽभिरामा
छंदसां चितिपदा सकलागमांगी ॥ ५ ॥
जिह्वाप्रांगणरंगे विद्याविद्याधरी यस्य ।
नृत्यति नानाभावान्विदुषामुपदर्शयंतीव ॥ ६ ॥
सदाशिवो ऽस्ति तत्पुत्रः समर्चितसदाशिवः ।
शब्दधर्मनयाभिज्ञ आपदेवापराभिधः ॥ ७ ॥
तदंगजन्मना रामकृष्णदेवेन निर्मितं ।
लीलावतीविवरणं मनोरंजनसंज्ञकं ॥ ८ ॥
संप्रार्थये ऽहं सततं कृतांजलिर्
निर्म[त्स]रा ये ऽत्र वसंति लोके ।
संशोध्य संशोध्य कृतिं मदीयां
विपश्चितस्ते परिशीलयंतु ॥ ९ ॥

इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमाणिक्यपदवाक्यप्रमाणपारावारीणधुरीण-श्रीमन्नीलकंठदेवात्मजसकलविद्यानिधानश्रीमच्छ्रीपतिदेवात्मज-श्रीमत्सदाशिवदेवापराभिधानश्रीमदापदेवसुतभवानीगर्भजराम-कृष्णदेवनिर्मिते लीलावतीविवरणे मनोरंजनाभिधे ऽंकपाशाध्यायः ॥ समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥

देवालयपुरावासिदेवश्रीपतिजन्मनः ।
आपदेवस्य विदुषो जगज्ज्ञानातु पुस्तकम् ॥

The MS. from which this verse was copied would thus seem to have been the very one which the author presented to his father. Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 453-4, remarks that this commentary "bears no date, nor any indication whatsoever of the period when the author wrote." As regards the author's grandfather, *Śrīpati*, it may be remarked that the *Daivajñavallabha* (see Cat. Cat.) is ascribed either to *Śrīpati* or to (? his father) *Nīlakaṇṭha*. [H. T. COLEBROOKE.]

2817.

2277. Foll. 46; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 25 lines in a page.

The same work; apparently transcribed from the preceding MS. [CALCUTTA.]

2818.

1976. Foll. 88; size 8¾ in. by 3½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Pāṭīvyākhyāna, also called *Pāṭīgaṇita* or *Līlāvatyudāharaṇa*, a practical commentary on the *Līlāvatī*, consisting chiefly of a series of examples in illustration of its rules; by *Paṇḍita Vīreśvara*.

It begins: श्रीवरदमूर्तये नमः ॥ श्रीगुरुमूर्तये नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीढुंढिराजमीडे भूयः परिवारसंयुतं ब्रह्म ॥

पाटीपुटत्वं न विनाधिगंतुं
बीजं समर्थो विबुधो ऽपि कश्चित् ।
उदाहृतिं नास्ति विना तदस्मात्
संक्षेपतस्तां कथयामि तावत् ॥ १ ॥

विशिष्टविशिष्टाचारपरिप्राप्तं मंगलमाचरन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते । प्रीतिमिति । अहं भास्कराचार्येनिर्दूषणगणितस्य पाटीं परिपाटीं व्यक्तगणितमिति यावत् । ०

The MS. is incomplete: it breaks off abruptly in the *Kuṭṭakādhyāya*; the *sthira-kuṭṭaka* beginning on fol. 85*b*. The author quotes a *Pāṭīratna* (fol. 6*a*, 48*a*), besides the *Gaṇitakaumudī*, *Lakshmīdāsa-miśra*, and *Śrīdharācārya*. [Dr. John Taylor.]

2819.

871b. Foll. 36; size 10 in. by 4½ in.; good, small Bengālī handwriting of 1790 A.D.; 10–12 lines in a page.

Bījagaṇita, being the second, or algebraic, section of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi*, acknowledged by the author to be founded on the works of *Brahmagupta*, *Śrīdhara*, and *Padmanābha* on the same subject.

Editions of the text were published at Calcutta in 1834 and 1853; and an English translation, by H. T. Colebrooke, in his "Algebra with Arithmetic and Mensuration," London, 1817.

The MS. was copied, by order of Colebrooke Sāhib, by *mahopādhyāya Citrapatiśarman*. [H. T. Colebrooke.]

2820.

871c. Foll. 25; size 10¼ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1730 A.D.; 14–16 lines in a page.

Another copy of *Bhāskarācārya's Bījagaṇita*, imperfect at the end.

The last leaf, numbered 26, and dated Benares (*vāṇārasī*) Saṃvat 1841, Śaka 1706, is in a different hand from the rest, and follows upon fol. 24, leaving a gap of one leaf in the text. Fol. 19 has likewise been supplied by a more modern hand.

This MS. is followed by two more leaves in Bengalī writing, containing fragments of some astronomical treatise.

[H. T. Colebrooke.]

2821.

611a. Foll. 51; size 10 in. by 4½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1704 A.D.; nine lines in a page.

Bhāskarācārya's Bījagaṇita.

Dated: संवत् १७६१ वरषे अगहनसूदिनवमी ९ शूक्रवासरे प्रयागमध्य अनुपसीद्यलेखक इदं पुस्तकं लीख्यते ॥

[H. T. Colebrooke.]

2822.

2293. Foll. 37; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 23 lines in a page.

Another MS. of the *Bījagaṇita*, copied from the preceding MS. [Calcutta.]

2823.

1533a. Foll. 73; size, royal 8vo, 9 in. by 6¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; 26-28 lines in a page.

Sūryaprakāśa Bījavyākhyā, a commentary on *Bhāskara's Bījagaṇita*, composed, in 1541 A.D.,

at the age of 31, by *Sūryadāsa*, son of *Jñānarāja*, and grandson of *Nāganātha*, of Pārthapura, near the confluence of the Godā (Godāvarī) and Maṅgalāgaṅgā (Vidarbhā, Colebr.).

It begins:

भाले प्रालेयरश्मिः सुनयनयुगलोन्मीलने सिद्धयो ऽष्टौ
कंठे श्रीकंठपीठे स्फुरति फणिफणासन्मणीनां*
[प्रकाशः ।
आस्ते ब्रह्मादिमौलिस्थलमधुपगणो यत्पदांभोजपीठ-
प्रांते ऽनंतप्रभावं गणपतिरिति यज्जातिरव्यादिहा-
[स्मान् ॥ १ ॥
[यावत्कालकनीलवर्णरुचिरं पीतं सितं लोहितं
वासो हासकराधरैरिव गुणं हारप्रवर्गं दधत् ।
सन्मूलं समशोधनैरधिगतव्यक्ताभिधं वा धिया
वेद्यं योगविशेषतः किमपि तत्कृष्णेति बीजं भजे ॥ २ ॥
[om. A.]
यत्पादांबुरुहप्रसादकणिकासंजातबोधादहं
पाटीकुट्टकबीजतंत्रगहनाकूपारपारंगमः(°गतः B. C.)।
छंदोऽलंकृतिकाव्यनाटकमहासंगीतशास्त्रार्थवित्
तं वंदे निजतातमुत्तमगुणं श्रीज्ञानराजं गुरुं ॥ ३ ॥
चक्रे चक्रविहंगयोरिव युतिं निघ्नन्विमोहक्षयं
विश्लेषे गणितार्थयोः कविमुखांभोजं समुल्लासयन् ।
शृंगारादिरसानुसक्तविबुधेंद्राणामसौ पूरयन्
शश्वद्विष्णुपदस्थिरो विजयते सद्बोधसूर्योदयः ॥ ४ ॥
स्फुरद्बीजांभोधौ विविधरचनागाधसलिले
तितीर्पूणां मा भूदयमतिमतीनां(भूदपगतम° B., C.)
विमुग्धानामित्यादृतसदयचेताः परिमिताम् [श्रमभरः ।
इमां व्याख्यानावं सपदि रचये सूर्यगणकः ॥ ५ ॥
बीजाक्षरार्थः प्रथमं दुरापः
का वासना तत्र विचारणीया ।
तथापि सूर्यो ऽहमुदारबुद्धिर्
बीजं सबीजं विशदीकरोमि ॥ ६ ॥
तत्र° भास्करः° निबध्नाति । उत्पादकमिति । °

It ends (as collated):

दैवज्ञज्ञानराजात्मजकविगणकाचार्यसूर्याभिधान-
प्रोक्ते सद्बीजभाष्ये सुजनबुधजनानंदसंदोहहेतौ ।
सम्यक् सूर्यप्रकाशे पटुवदुहृदयध्वांतविध्वंसदक्षे
तूर्णं संपूर्णमेतद्विविधमतिभरैर्भावितार्थ्यं हि बीजं ॥ १ ॥
यः षट्कर्मविचक्षणैकसुलभः सद्बीजवर्णाश्रयो
यत्र स्वर्णविशोधनादिविधिना व्यक्तं फलं दृश्यते ।
मूलं भावनया परं प्रकृतितो ऽप्यानंदहेतुर्नृणां
ध्यातृणां† च गुरूक्तितो विजयते त्वव्यक्तशास्त्रागमः॥ २॥
गोदोदक्तटपूर्णतीर्थनिकटावासे तथा मंगला-
गंगासंगमतस्तु पश्चिमदिशि क्रोशांतरेण स्थिते ।
श्रीमत्पार्थपुरे बभूव परमाचारो द्विजन्माग्रणीर्
ज्योतिःशास्त्रविचारविस्तृतमतिः श्रीनागनाथाभिधः॥३॥
पुत्रस्तस्य कलाकलापकुशलः क्ष्मापालमालार्चितः
सौजन्यैकसुधाकरः क्षितितले सौभाग्यभाग्यास्पदं ।
कीर्तिर्यस्य दिगंतरेषु विबुधैर्व्याख्यात(° न)संख्यागमैर् ‡
विख्यातो ननु सत्कविर्विजयते श्रीज्ञानराजाभिधः ॥ ४॥
सिद्धांतं सुंदराख्यं ग्रहगणितविधौ जातके चैकमेकं
साहित्ये गीतशास्त्रे परमिदमकरोद् यश्चतुर्ग्रंथरत्नं ।
तत्सूनुः सूर्यदासः सुजनविधिविदां प्रीतये बीजभाष्यं
चक्रे सूर्यप्रकाशं स्वमतिपरिचयादादितः सोपपत्तिं
[॥ ५ ॥
सुजनगणकवर्याः संनिरीक्ष्य प्रयांतु
प्रमुदमिह मदुक्तास्सद्विशेषानशेषान ।
मुखविवरविकासैर्वा हि संतो ऽप्यसंतः
स्वहृदयगतमोहस्योज्झितं दर्शयंतु ॥ ६ ॥
षष्टिशक्रगणिते शके कृतं भाष्यमिंदुगुणवत्सरे निजे ।
पंचविंशति शतान्यनुष्टुभां ग्रंथसंमितिरिहास्ति केवलं॥७॥
व्याख्ये वासनयान्विते गणितयोर्लीलावतीबीजयोस्
तद्वच्छ्रीपतिपद्धतेश्च गणितं बीजं तथैकं व्यधात् ।
एकं ताजकमच्युता[न्य B., r. थै]मपरं काव्यद्वयं प्रौढधीः
सूर्यो बोधसुधाकराख्यमकरोदध्यात्मशास्त्रे ऽष्टमं§ ॥ ८ ॥
परोपकारार्थमुदाहृतेन महाग्निचलाभेन रसोज्ज्वलेन ।
शब्दाभिधं ब्रह्म यतः प्रवृत्तं स प्रीयतां यादवराजसिंहः॥९॥

Cf. the same author's commentary on the *Līlāvatī* (no. 2809), where the verse enumerating the author's works occurs likewise. See also Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 451; Weber, Berl. Cat., no. 832.

[H. T. COLEBROOKE.]

* श्रीकंठसूनोर्द्युमणिफणि° B. (°सूनोर्द्वि°) C.

† शत्रूणां B.; C. om. this stanza.

‡ व्याख्या हि शास्त्रागमैर् B.; व्याख्यासांख्यागमैर् C.

§ सूर्यो बोधकराख्यकाव्यमकरोद् ° B.; C. om. this verse and the next.

2824.

1891. Foll. 71; size 12¼ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing (European paper); 24 lines in a page.

Sūryadāsa's Sūryaprakāśa. [B.]

Though by no means faultless, this MS. is useful for checking the misreadings of the preceding MS. [Dr. J. Taylor.]

2825.

789. Foll. 134 (counted 133, nos. 62 and 73 being double, and 87 passed over); size 9¾ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Another copy of the *Sūryaprakāsa*, not very correct. [C.] [H. T. Colebrooke.]

2826.

2290. Foll. 74; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same work; being a reproduction of the preceding MS., slightly corrected by the copyist. [Calcutta.]

2827.

1533b. Foll. 86+71; size royal 8vo, 9¾ in. by 6¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; 22–24 lines in a page.

Bījavivṛiti-Kalpalatāvatāra, also called *Bīja-pallava*, a commentary on the metrical portions of *Bhāskara's Bījagaṇita*, by *Krishṇa Gaṇaka*, son of *Ballāla*. [A.]

The author was the disciple of *Vishṇu*, who, on his part, was the pupil of *Nṛisiṁha* (nephew of *Gaṇeśa*, son of *Keśava*). The date of the work is fixed approximately by Colebrooke at about the close of the 16th century, "by the notice of it and of the author in a work of his brother *Raṅganātha*, dated 1524 Śaka (A.D. 1602), as well as in one by his nephew *Munīśvara*" (Misc. Ess., 2nd ed., ii., p. 407). Cf. no. 2775.

It begins (as collated and slightly corrected):

शिवयोर्भजनातिगौरवाद्यत्
सुतलीलाधृतकुंजरास्यरूपम् ।
अपहंतु ममांतरं तमस्तत्
सततानंदमयं महो महीयः ॥ १ ॥

यदीयचरणांभोजस्मर्तुः सकलसिद्धयः ।
भवंति वशवर्तिन्यः सिद्धेशीं तामहं भजे ॥ २ ॥

मिहिरमिव (! MSS., ? i.e. मिहिरव or मिहरिव)
[वराहमिहिरं वंदे संदेहभेदिनं जगताम् ।
ज्योतिश्चक्रविभावनहेतुं जगदेकचक्षुरक्षुद्रं ॥ ३ ॥

कविबुधजनमूर्धनि स्फुरंतं
कविबुधसंततसेवनीयपार्श्वम् ।
गणितनिपुणतां प्रवर्तयंतं
प्रणमत भास्करमीप्सितार्थसिद्धै ॥ ४ ॥

कदापि नैव संभ्रमः स्थितश्च भौममंडले ।
अपूर्वमार्गमाश्रयन् जयत्यपूर्वभास्करः ॥ ५ ॥

आसीदसीमगुणरत्ननिधानकुंभः
कुंभोद्भवाभरणदिग्ललनाललाम ।
आशैशवार्जितविशेषकलानुवर्ती
श्रीकेशवः सुगणितागमचक्रवर्ती ॥ ६ ॥

तस्मादभूद्भुवनभूषणभूतमूर्तिः
श्रीमानगण्यगुणगौरवगेयकीर्तिः ।
ज्योतिर्विदागमगुरुर्गुरुसंप्रदाय-
प्रज्ञातशास्त्रहृदयः सदयो गणेशः ॥ ७ ॥

भ्रातुः सुतस्तस्य यथार्थनामा नृसिंह इत्यद्भुतरूपशोभः ।
अवर्धयद्यो जगतामभीष्टं प्रह्लादमाश्चर्यकरः सुराणाम् ॥ ८ ॥

तच्छिष्यो विष्णुनामा स जयति जगतीजागरूकप्रतिष्ठः*
शिष्टानामग्रगण्यः सुभणितगणिताम्नायविद्याशरण्यः ।
यद्वक्त्रोन्मुक्तमुक्ताफलविमलवचोवीचिमालागलंतो
छिन्नाः सिद्धांतलेशा जगति विदधते ऽज्ञे ऽपि सार्व-
[ज्ञ्यगर्वम् † ॥ ९ ॥

* जगतीजागरूकः प्रदिष्टः B. C.

† सर्वज्ञगर्वं B.; सर्वज्ञवर्गं D.

तस्मादधीत्य विधिवत् त्रिस्कंधं ज्योतिषं गुरोः ।
कृष्णो दैवविदां श्रेष्ठस्तनुते वीजपल्लवम् ॥ १० ॥

अव्यक्तत्वादिदं वीजमित्युक्तं शास्त्रकर्तृभिः ।
तद्व्यक्तीकरणं शक्यं न विना गुर्वनुग्रहम् ॥ ११ ॥

अत्र शांडिल्यगोत्रमुनिवरवंशावतंसजडविडनगरनिवासिकुंभोद्भवभूषणादिग्भूषणसकलागमाचार्यवर्यश्रीमहेश्वरोपाध्यायतनयनिखिलविद्यावाचस्पतिगणितविद्याचतुराननधरणितरणिश्रीभास्कराचार्यः खगगणितरूपं सिद्धांतशिरोमणिं चिकीर्षुः° निबध्नाति । तत्रादकं°

The colophon of the first part runs as follows:

दैवज्ञवर्यगणसंततसेव्यपार्श्व-
वल्लालसंज्ञगणकात्मजनिर्मिते ऽस्मिन् ।
वीजक्रियाविवृतिकल्पलतावतारे
जाता कतिप्रकृतिरत्र तु चक्रवालं ॥

अत्र वर्गप्रकृतौ चक्रवालमपि वर्गप्रकृत्यंतर्गतमित्यर्थः ॥ इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीवल्लालदैवज्ञसुत-कृष्णदैवज्ञविरचिते वीजविवृतिकल्पलतावतारे निजभेदचक्रवालयुक्तवर्गप्रकृतिविवरणं ॥

The second part begins: अत्र अतो बीजं प्रवक्ष्यामीति बीजनिरूपणं°

It ends (as collated):

अभूत्पृथिव्यां प्रथितो गुणौघैश्
चिंतामणिर्दैवविदां वरिष्ठः ।
संपूजनानेहसि यस्य गौरी
स्मृता सुता प्रत्यहमाविरासीत् ॥ १ ॥

तत्सूनवः पंच बभूवुरेषां
ज्येष्ठो ऽभिरामः किल रामनामा ।
भविष्यदर्थज्ञतया हि यस्य
विदर्भराजो ऽपि निदेशकर्ता ॥ २ ॥

रामादभूतां सीतायां पुत्रौ कुशलवाविव ।
त्रिमल्लो गोपिराजश्च गुणैः सर्वैः समन्वितौ ॥ ३ ॥

त्रिमल्लसूनुर्जयति द्विजेंद्रो
बल्लालसंज्ञः शितिकंठभक्तः ।
यः संततं रुद्रजपादिसंगाद्
ब्राह्मं(ब्राह्मणं B. C.) महो मूर्तमिवावभाति ॥ ४ ॥

दैवज्ञवर्यगणसंततसेव्यपार्श्व-
बल्लालसंज्ञगणकस्य सुतो ऽस्ति कृष्णः ।
रामानुजः स परमेश्वरतुष्टिहेतोर्
वीजक्रियाविवृतिकल्पलतामकार्षीत् ॥ ५ ॥

यद्भास्करेण निजधामगुणातिरेकात्
संपादितं सगुणवर्गधनं (°धनं C.; वर्गधनं B.) हि [वीजं ।
तत्कृष्णभूमिमधिगम्य विचारवारि-
संसिक्तमंकुरजनुष्यभवत्समर्थं ॥ ६ ॥

यैर्यैः श्रमैर्विचरितो ऽस्ति नवांकुरो ऽसौ
तेषामभिज्ञ इह कः परमात्मनो ऽन्यः ।
इत्थं विचिंत्य जगदीश तवैव तुष्ट्यै
सर्वज्ञ ते चरणयोर्निहितस्ततो ऽयं ॥ ७ ॥

In Aufrecht's Cat. Cat. a *Bījavivṛtikalpalatā*, by *Paramasukha*, is mentioned from the Cat. of N.W. Pr. MSS. But this is possibly based on a wrong reading in the above 5th final *śloka*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2828.

1946. Foll. 162; size 10 in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, in 1654 A.D.; 9–13 lines in a page.

Kalpalatāvatāra. [B.] A good, though by no means faultless, copy.

Dated: शके १५७६ जयसंवत्सरे वैशाखशुक्ल १ शुक्रे समाप्ता लिखितं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

2829.

1974. Foll. 196 (counted 195, no. 138 being double); size 8½ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; foll. 1–49, 15–18; foll. 50–196 (by a different hand), 12 or 13 lines in a page.

The same work. [C.]

On fol. 1*a* it is by mistake called *Vījāvataṃsa*, under which title it has figured in the old list. [DR. JOHN TAYLOR.]

2830.

611b. Foll. 122; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good, clear Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Another copy of *Krishṇa's Kalpalatāvatāra*, incomplete at the end; the last two chapters being wanting. [D.]

A few lines have been added by a modern hand, including the colophon.

The MS. was copied by the same hand as the text of the *Bījagaṇita* (dated 1704 A.D.), which precedes it. [H. T. COLEBROOKE.]

2831.

2291. Foll. 84; size 4to, 13 in by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 23 lines in a page.

The same work, copied from the preceding MS. [CALCUTTA.]

2832.

1945. Foll. 196; size $9\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; generally twelve lines in a page.

Bījaprabodha, a commentary on *Bhāskara's Bījagaṇita* (the text of which is given in full), by *Rāmakrishṇa*, son of *Lakshmaṇa*, and grandson of *Nrisiṃha*, of Amarāvatī.

The commentary begins:

सर्वज्ञं भास्करं नौमि सोमनाथं च सद्गुरुं ।
मुनीश्वरं महाप्रौढं प्रौढतत्त्वार्थसागरं ॥ १ ॥
ज्योतिर्विद्रामकृष्णः स च भुवि विदुषां शीतलत्वं प्रपन्नो
भ्रांत्वा पुण्यौघदेशान् गुरुपदभजनात्प्राप्तबोधो बुधोऽहं।
प्रौढश्रीभास्करीयं लघुतरगणितं बीजसंज्ञानिपणं
तस्योपायं च कुर्वे दिनकरसुमुदेऽसौ दयालस्य(?) भूयात्
[॥ २ ॥

अथ शांडिलगोत्रोत्पन्नजडबिडनगरनिवासी सकलागमाचार्यवर्यमहेश्वरोपाध्यायतनयो निखिलतत्त्वार्थविच्छ्रीमद्भास्कराचार्यो ग्रहगणितस्वरूपसिद्धांतशिरोमणिं चिकीर्षुस्तदुपयोगितया तदध्यायात्मकं पाटीगणितमुक्त्वा तथाभूतमव्यक्तगणितं प्रारभमाणः प्रत्यूहव्यूहनिरासाय शिष्टाचारपरिपालनाय च मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थं बध्नाति । उत्पादकमिति । ०

It ends:

नृसिंहपदसेवनात्सकलसिद्धिपारंगतो
नृसिंह इति नामतो नृपजनैरभूद्बृंहितः(? वंदितः or
तदात्मज उदारधीर्विबुधलक्ष्मणस्तत्सुतो [बृंहितः) ।
विधाय गुरुदेवतां स्वहृदि रामकृष्णाभिधः ॥ १ ॥

श्रीप्राणनाथयदुरामकुबेरमुख्यैः
संप्रेरितः सुजनतंत्रविदां [सु]खार्थं ।
बीजप्रबोधमकरोदमरावतीस्थो
देवाधिदेवचरणे स समर्पितोऽस्तु ॥ २ ॥

ये रामकृष्णभजने विहितादरा ये
ऽहंकारदोषरहिताः परिशुद्धचित्ताः ।
बीजप्रबोधपरिचिंतनवर्तमानास्
तेषां सदैव सुखसंपदुपैति वृद्धिः ॥ ३ ॥

इति श्रीअमरावतिस्थश्रीमन्नृसिंहदैवज्ञात्मजलक्ष्मणदैवज्ञसुतसिद्धांतविद्दैवज्ञरामकृष्णविरचिते बीजप्रबोधे ग्रंथालंकारः समाप्तः॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2833.

1356. Foll. 140 (counted 139, fol. 23 being double); size 10 in. by 5 in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bījodāharaṇa-Bālabodhinī, a commentary on the *Bījagaṇita*, composed (in Śaka 1714, A.D. 1792) by *Kripārāma Miśra*, of Ahmadābād in Gujarāt, son of *Miśra Lakshmīnārāyaṇa*, and pupil of *Lakshmīnātha*.

It begins:

महेशानं गौरीगणपतियुतं शुद्धमनसा
प्रणम्य ज्ञानाम्भोनिधिमथ गुरुं कायवचसा ।
कृपारामो मिश्रः प्रकुरुत ऋजुं बीजगणिते
ऽवबोधध्वांतौघप्रहरणपरोदाहृतिमिमां ॥ १ ॥

उत्पादकमिति ०

It ends:

देशे गुर्जरनाम्नि धाम्नि यशसः स्थाने ऽमदावादके
भारद्वाजकुलप्रसूतिरभवन्मोटद्विजौघाग्रणीः ।
विद्यावेदकलामलाचलगतिः स्फूर्जन्मतिर्जोपिता(!)
मिश्रः श्रीमदनन्दवन्दितपदद्वन्द्वश्चतुर्वेदिकः ॥ १ ॥
लक्ष्मीनारायण इति मतिख्यातकीर्तिर्धरित्र्यां
तस्यात्मासीदगगनगतिर्ज्ञानगीर्वाण एव ।
सूनुस्तस्याध्ययनविधिनोपात्तसिद्धांतविद्यो
लक्ष्मीनाथान्निजगुरुवराच्छ्रीकृपारामनामा ॥ २ ॥
भुवनात्यष्टिमे शाके सुनभःपूर्णिमागुरौ ।
वीजस्योदाहृतिमिमामकरोद्बालबोधिनीम् ॥ ३ ॥

इति श्रीगुर्जरब्राह्मणमोटचातुर्वेदीमिश्रलक्ष्मीनारायणात्मज-मिश्रकृपारामदैवज्ञविरचिते वीजोदाहरणे बालबोधिन्याख्यं ग्रंथं समाप्तम् ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

2834.

1046. Foll. 96 (foll. 1, 2 and 56 of which are wanting); size 8 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1688 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya*, being the last two chapters, the 4th and 5th, of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromani*, containing the astronomical portion of the work.

Editions of these sections (with the *Vāsanābhāshya*) have been published, by L. Wilkinson, Calc., 1842, and by *Paṇḍit Bāpū Deva Śāstrī*, Benares, 1866. An English translation of the *Golādhyāya*, by Wilkinson, revised by *Bāpū Deva Śāstrī*, Bibl. Ind., 1861.

This MS. agrees, on the whole, with the Benares text, except that the two chapters before the last, as well as part of the last chapter itself, are omitted; and the author's genealogy is taken out of the *praśnādhyāya*, and placed at the end of the work, with the date of its composition as given by Colebrooke, Misc. Ess., ii., 349–419. The MS., which is not very correct, was copied by one *ṛishi Narasiṅgha*. [H. T. COLEBROOKE.]

2835.

312a. Foll. 64; size $13\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya*.

The variations from the printed text are more considerable in this than in the previous MS., the last 7 chapters (after fol. 52*b*) being contracted into 3, and the sections differently arranged. Fol. 46 has been by mistake inserted between 34 and 35. [H. T. COLEBROOKE.]

2836.

2267. Foll. 54; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same two chapters of the *Siddhānta-śiromaṇi*.

This MS., being one of the set of modern copies referred to under no. 2770, was probably transcribed from another Devanāgarī MS., avoiding as it does those mistakes peculiar to transcripts from a Bengalī original. [CALCUTTA.]

2837.

871a. Foll. 27; size 11 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengalī handwriting; 9–11 lines in a page.

Gaṇitādhyāya. [H. T. COLEBROOKE.]

2838.

159. Foll. 124 + 85 + 33; size $12\frac{1}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; fair, large Devanāgarī writing of the Kaśmīr type of about 1750 A.D., with coloured borders; twelve lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya* of *Bhāskara's Siddhāntaśiromaṇi*, with the author's own commentary, *Vāsanābhāshya*, also known by the special title of *Mitāksharā*.

The *Gaṇitādhyāya* here consists of two sections, numbered separately, the first of which has been accidentally placed at the end of the volume. The MS. agrees, on the whole, with the Benares edition.

[H. T. COLEBROOKE.]

2839.

2268. Foll. 23 + 81 + 56 (two of these, 26 and 27, being double); size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya*, with the *Vāsanābhāshya*.

This MS. seems to be a reproduction of the preceding volume; the sections being, however, bound in the proper order.

[CALCUTTA.]

2840.

1319. Foll. 67 + 136; size 12¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 and 1805 A.D.; nine lines in a page.

Golādhyāya and *Gaṇitādhyāya*, with the *Vāsanābhāshya* or *Mitākshara*.

In the pagination of the second part, nos. 17 and 46 have been passed over, whilst foll. 10 and 118 are double.

[H. T. COLEBROOKE.]

2841.

2285. Foll. 60 + 100; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good Devanāgarī writing of 1799 and 1817 A.D.; 23 lines in a page.

Golādhyāya and *Gaṇitādhyāya*, with the author's commentary; apparently a reproduction of the preceding volume, or copied from the same original; with corrections by a different hand. [CALCUTTA.]

2842, 2843.

340a, b. Foll. 130 + 75; size 11½ in. by 8¾ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 19 lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya*, with the *Vāsanābhāshya*.

In the first part a gap occurs, foll. 102, 103 and 104*a* having been left blank, corresponding exactly to as many pages in the Benares edition. [H. T. COLEBROOKE.]

2844.

2012. Foll. 231; size 9¼ in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇitādhyāya, with the *Vāsanābhāshya*. An indifferent copy, a good deal worm-eaten.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2845.

2287. Foll. 118; size 4to, 13 in. by 9½ in.; good Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 19 lines in a page.

Gaṇitādhyāya, with the *Vāsanābhāshya*.

[CALCUTTA.]

2846.

1529. Foll. 60; size 10¼ in. by 6½ in.; good, modern Devanāgarī writing of the Kaśmīr type; enclosed in gold and coloured borders; eight lines in a page.

The first portion of the *Gaṇitādhyāya*, with the author's commentary; corresponding to the section at the end of MS. 159, and to pp. 1–55 of the Benares edition.

[H. T. COLEBROOKE.]

2847.

1855. Foll. 98; size 10½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1660 A.D.; 8–10 lines in a page.

Golādhyāya, with the author's *Vāsanābhāshya*, or *Mitākshara*.

Dated: शके १५८२ शार्वरीवत्सरे। अधिकज्येष्ठशुक्ल ८ चंद्रे॥

[Dr. John Taylor.]

2848.

1221. Foll. 86; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; nine lines in a page.

Golādhyāya, with *Vāsanābhāshya*.

[H. T. Colebrooke.]

2849.

2286. Foll. 59; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Golādhyāya, with *Vāsanābhāshya*.

[Calcutta.]

2850.

2288. Foll. 75; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 19 lines in a page.

Golādhyāya, with *Vāsanābhāshya*.

[Calcutta.]

2851.

1326. Foll. 208 + 65; size 4to, $11\frac{3}{4}$ in. by $9\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 19–23 lines in a page.

Gaṇitatattvacintāmaṇi, a commentary on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya* of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi*, composed in 1501 A.D., by *Lakshmīdāsa*, son of *Vācaspati Miśra*, and grandson of *Keśava*, of the *Upamanyugotra*. [A.]

It begins:

यः पद्मोद्भवदेवदानवपितृक्षोणीतलस्य (स्य B.) क्षपा-
हःसंध्यादिविभागबोधितजगत्प्राग्भारमध्यान्तकृत्।
गाढध्वान्ततिरोहिताखिलपदार्थानात्मभाभिर्जनो-
द्वेगोत्थव्ययेव भासयति तं वन्दे ग्रहाणां पतिं॥ १॥

Cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 51–4, where also a list of the authorities quoted is given; Weber, Berlin Cat., no. 843.

Numerous marginal notes, in Colebrooke's hand, bear evidence to his careful study of the work, and the help it afforded him in acquiring his knowledge of early Indian astronomy.

Appended to the MS. are 18 leaves containing an excellent index to the work.

The original MS. from which this was transcribed was executed, at Argalāpura, in Saṃvat 1656 (A.D. 1599), in the reign of *Pādishāh Akbar*. [H. T. Colebrooke.]

2852.

2269. Foll. 262 (numbered 272; nos. 201–210 having been passed over); size 4to, 13 in. by 9 in.; good Devanāgarī writing of 1812 A.D.; 23 lines in a page.

The same work.

A reproduction of the preceding volume; foll. 1–183 containing the *Gaṇitādhyāya*, the remaining leaves the *Golādhyāya*.

The index has likewise been copied on 16 leaves, with the reference numbers daubed over, as it was discovered that they could not be applied to the present MS. [Calcutta.]

2853.

2093. Foll. 253 (numbered 255; nos. 139 and 199 having been passed over); size $9\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good Devanāgarī writing of 1762 A.D.; 10–12 lines in a page.

Lakshmīdāsa's Gaṇitatattvacintāmaṇi on the *Gaṇitādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi*. [B.]

The text presented by this copy is more correct than that of MS. 1326.

Dated: संवत् १८१९ वर्षे मितिमार्गशीरसुदी ७ गुरुवासरे लिषितं रोडूराम षोडपुरामध्ये॥ नंदग्राम॥ [Gaikawar.]

2854, 2855.

594, 134. Foll. 1–153 and 154-306; size $9\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1778 A.D.; eleven lines in a page.

Gaṇitatattvacintāmaṇi on the *Gaṇitādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi.*

Although not very correct, it is none the less useful for checking the mistakes of the other two MSS. Dated:

वर्षे पंचाग्निवस्विंदुमितहरिदिने कार्त्तिके कृष्णपक्षे
वारे सूर्यस्य सांघ्रिर्जैयहरिनगरे गोमतीतीरवासी ।
ज्ञातौ श्रीपार्वतीयः स्पुकतनयवरः शंकरो भास्करीय-
टीकां तत्त्वाख्यचिंतामणिमयमलिखत्स्वार्थपुत्रार्थसिद्धै ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2856.

1389a. Foll. 19; size 14 in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

A fragment of the *Golādhyāya,* with *Lakshmīdāsa's Gaṇitatattvacintāmaṇi,* consisting of the 2nd chapter, or *bhuvanakośa.*

[H. T. COLEBROOKE.]

2857, 2858.

1648, 1706. Foll. 133 and 85 (or rather 86, fol. 43 being double); size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1751 A.D.; 10 and 11 lines in a page.

Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanāvārttika, a commentary on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya* of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanābhāshya;* by *Nṛisiṃha,* son of *Kṛishṇa,* and grandson of *Divākara,* who was the pupil of the son of *Keśava* (? i.e. *Gaṇeśa*) of Koṅkaṇa (the Concan). [A.]

The author's ancestry is traced still further up to *Bhaṭṭācārya, Divākara's* father, who was the son of *Rāma,* a *Mahārāshṭriya* Brāhman residing at Golagrāma on the Godāvarī.

The work was composed in Śaka 1543 (1621 A.D.), when the author had attained the age of 35.

Part I. begins (as collated with MS. 1939):

यस्मात्सर्वमिदं जगत्समुदितं स्वोत्सृष्टभूतैः पुरं(? पुरः)
कृत्वा तत्र निविश्य मानसगुणान्स्वस्मिन्वृथा मन्यते ।
स्वाज्ञानादिव बद्धमुक्त इति यं वेदो निबंधावधिं
[(निषेधा° B.)
ब्रह्मेत्याह न वेद कश्चिदपि यं प्रेमास्पदं तं भजे ॥ १ ॥

गंगाधरायामितविक्रमाय त्र्यक्षाय शर्वाय दिगंबराय ।
त्रिशूलहस्ताय नमः शिवाय सुरेंद्रवंद्याय जटाधराय॥२॥

नमामि लक्ष्मीपतिमिंद्रवंद्यमुपेंद्रमिंद्रावरजं चतुर्भुजं ।
गदारथांगाब्जसुशंखहस्तं सुपर्णपृष्ठोपरिगं वरप्रदं ॥ ३ ॥

यां मूलप्रकृतिं जगाद कपिलो वेदांतिनो यां महा-
मायामित्यपरे हरस्य गृहिणीं त्रैलोक्यरक्षाकरीं ।
भक्तापद्विनिवारिणीं सुरगणैर्वंद्यामनिंद्यां जगद्-
वंद्यां तां प्रणमामि विश्वजननीं वेदैर्विमृग्यां परां ॥४॥

यद्भावः खगभादिके जलमये संमूर्छिता भास्करा
ध्वांतं तत्क्षपयंति नैशमनिशं यः सर्वदा भासते ।
कालात्मा खलु कालकृत् समयदिग्देशस्य यो व्यंजकस्
तस्मै चंद्रतनोः क्षयोपचययोः कर्त्रे सवित्रे नमः ॥ ५ ॥

लंबोदरं विघ्नविनाशनाय गजाननं नौमि परावरेशं ।
यः कर्मकाले स्मरणेन सद्यः कार्यस्य सिद्धिं विदधाति
[पुंसां ॥ ६ ॥

यस्याः प्रसादमासाद्य जडो याति बुधार्यतां ।
ब्राह्मी जयति सा वाणी वीणापुस्तकधारिणी ॥ ७ ॥

निजतातस्य कृष्णस्य कृत्वा पादांबुजं हृदि ।
शास्त्रं पितृव्यतोऽधीत्य वक्ष्ये पूर्वां सुवासनां ॥ ८ ॥

सिद्धांतवासनाभाष्यममितार्थं मिताक्षरं ।
व्याख्यायते नृसिंहेन गणकानंदहेतवे ॥ ९ ॥

विधाय सूर्यसिद्धांतवासनाभाष्यमुत्तमं ।
वासनावार्त्तिकं कर्तुमुद्यतोऽस्मि शिरोमणेः ॥ १० ॥

अथ शांडिल्यमुनिवरगोत्रावतंसः° श्रीभास्कराचार्यः° सिद्धांत-
शिरोमणिं प्रणिनाय ॥ °

This part ends thus:

श्रीमत्कौंकणवासिकेशवसुतप्राप्तावबोधाद्बुधाद्
भट्टाचार्यसुताद्दिवाकर इति ख्याताज्जनिं प्राप्तवान् ।
यः कृष्णस्तनयेन तस्य रचिते सद्वासनावार्त्तिके
सत्सिद्धांतशिरोमणेरयमगात्पाताधिकारः स्फुटः ॥

इति नृसिंहकृतौ वासनावार्त्तिके ग्रहगणिताध्यायः ॥

Part II. begins:

विघ्नेश्वरं नमस्कृत्य मल्लारिं च गजाननं ।
भास्करीयस्य गोलस्य वार्त्तिकं क्रियते ऽधुना ॥ १ ॥
कविज्ञमार्गादुपरि स्फुरंतं समं व्रजंतं ◡◡न◡भेन ।
अधः स्थितौं(!) चाप्यवलं[ब]मानमुच्चं गुरोर्भास्करमात-[नोति ॥ २ ॥ ०

It ends: इति श्रीसकलगणकचक्रचूडामणिकृष्णदैवज्ञसुत-नृसिंहगणकविरचिते सिद्धांतशिरोमणिवासनावार्त्तिके ज्योत्पत्तिः॥

वृद्धैर्विवृद्धे गणितप्रबंधविचारसारामृतमावहंती ।
सद्वासनासितमानसानां मदुक्तिरेषा मुदमादधातु ॥ १ ॥
गुणवेदशरेंदुसंमिते १५४३ शककाले नगरे पुरेशितुः ।
वसता वरणा◡–◡–◡नृसिंहेन विनिर्मितं त्विदं ॥ २ ॥
जिते(? निज़े) तत्त्वमिते वर्षे सौरभाष्यं मया कृतं ।
पंचविंशन्मिते वर्षे वासनावार्त्तिकं कृतं ॥ ३ ॥
नवीनयुक्तिप्रतिपादनेन पूर्वोक्तसंवादपि सद्विशेषं ।
नरप्रणीतान्नृहरिप्रणीतं स्वीकार्यमार्यैः स्वधिया विचार्य [॥ ४ ॥

गोदावरीसौम्यतटोपकंठ-
ग्रामे च गोलेऽभिधया(? गोलाभि०) प्रसिद्धे ।
विप्रो महाराष्ट्रसुगीतकीर्त्तिर्
बभूव रामो गणकार्यवंद्यः ॥ ५ ॥
अग्रणीस्तैत्तिरीयाणां भट्टाचार्यस्तु तत्सुतः ।
आसीन्मीमांसकश्रेष्ठः कुमारिल इवापरः ॥ ६ ॥
गोत्रे भरद्वाजमुनेः पवित्रे
दिवाकरस्तत्तनयो बभूव ।
वेदांतशास्त्राभ्यसनेन काश्यां
यः पुण्यराश्यां तनुमुत्ससर्ज ॥ ७ ॥
सांवत्सरार्यस्य दिवाकरस्य
श्रीकृष्णदैवज्ञ इति प्रसिद्धः ।
बभूव पुत्रः सुतरां पवित्रः
सन्नीर्थकर्ताखिलशास्त्रवेत्ता ॥ ८ ॥
तज्जस्तु तस्यैव कृपालवेन
तातानुजावाप्तसमस्तविद्यः ।
सद्वासनावार्त्तिकनामधेयं
ग्रंथं नृसिंहो रचयां बभूव ॥ ९ ॥
न या वराहेण च जिष्णुजेन
पृथूदकेनार्यभटेन जुष्टाः ।
असंस्तुता भास्करदर्शनेन
ता वासनावार्त्तिक एव लभ्याः ॥ १० ॥
सदुक्तिसद्युक्तिजलांजलीभिः
संदेहसंदेहवधं विधाय ।
बुध[ाः प्रभां] भास्करदर्शनोत्थाम्
आस्वादयंतो ऽभिमतानि कुर्युः ॥ ११ ॥

इति श्रीगणचक्रचूडामणिनृसिंहकृते सिद्धांतशिरोमणिवासनावार्त्तिके ग्रंथसमाप्त्यलंकारः ॥

Of less known works quoted by the author may be mentioned a *Śaivāgamasārasaṃgraha*, and a *Saṃgrahakārikā*, i., fol. 9*a*. See also the list of authorities quoted in the author's commentary on the *Sūryasiddhānta*, Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 43.

[H. T. Colebrooke.]

2859, 2860.

2289, 2283. Foll. 87 and 58 resp.; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 and 23 lines in a page.

Vāsanāvārttika on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya*. A reproduction of the preceding two volumes. [Calcutta.]

2861.

1939. Foll. 130 (of which 39–42, 45–50 are wanting); size 10½ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1700 A.D.; 9–11 lines in a page.

Gaṇitādhyāya of *Nṛisiṃha's Vāsanāvārttika*. [B.]

At the end the following definition of *sūtra, bhāshya* and *vārttika* has been added:

भाष्यलक्षणं ॥
सूत्रार्थो वर्ण्यते यत्र पदैः सूत्रानुसारिभिः ।
स्वपदानि च वर्ण्यंते भाष्यं भाष्यविदो विदुः ॥
सूत्रलक्षणं ॥
अल्पाक्षरमसंदिग्धं सारवत्सर्वतोमुखं ।
अस्तोभमनवद्यं च सूत्रं सूत्रविदो विदुः ॥
उक्तानुक्तदुरुक्तचिंतावार्त्तिकमिति वार्त्तिकलक्षणं ॥

[Dr. John Taylor.]

2862–2868.

188, 207b, 182, 1231a, b, 190, 585.
Foll. 834; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of the end of last century; 9–13 lines in a page.

Marīci, a copious and excellent commentary on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya* of *Bhāskara's Siddhāntaśiromaṇi*, by *Munīśvara*, surnamed *Viśvarūpa*, son of *Raṅganātha* (who was one of five sons, the 4th, of *Ballāla*), and pupil of his uncle *Kṛishṇa*. Cf. nos. 2775, 2827.

At the end of his *Gūḍhaprakāśa* (Hall, *Sūryasiddhānta*, p. 388), *Raṅganātha* states that Wednesday, *śambhutithi*, of the light fortnight of *Caitra* of the year Śaka 1524 or 1525 (A.D. 1602-3) witnessed both the completion of his work, and the birth of his son *Munīśvara*.

I. *Gaṇitādhyāya* begins (somewhat amended):

प्रातर्बोधितपद्मपत्रविकसन्नेत्रो नवीनी(नां)बुद-
श्यामः पीतदुकूलशोभिततनुः श्रीवत्समुद्रान्वितः ।
वंशीवादनतत्परो रविसुतातीरोपगो नैचकी-
गोपीभिः परिवेष्टितो मम मनस्यास्तां रंभावल्लभः ॥ १ ॥

यः पूरयत्यनुदिनं प्रणतस्य कामान्
स्वांतस्थितान् म[क]लविघ्नचयं निरस्य ।
सिंदूरपूरपरिपूरितकुंभयुग्मो
भूयान्मुदे गणपतिर्गजराजवक्त्रः ॥ २ ॥

या भारती सर्वबुधावलीना
मुखान्तरंगे नटनं करोति ।
सा मे मुखे वास्तुविधिं करोतु
वक्तुं सदालंकृतिभूषितांगी ॥ ३ ॥

यो बोधयत्यनुदिनं विबुधारविंदं
तत्पूर्वपक्षरजनीतिमिरं निरस्य ।
ज्योतिर्विभावनविधेस्तु निदानभूतं
श्रीमद्वराहमिहिरं मिहिरं च वंदे ॥ ४ ॥

येनाधायि कुतूहलादतितमां पाठे सुधांभोनिधेः
प्रौढाहंकृतिवादिवारणगणान्यक्कारढक्कारवः ।
ज्योतिःशास्त्रदुरंतकाननमहासंचारपंचाननं
तं चातुर्यकलापकुशलं श्रीभास्करं भावये ॥ ५ ॥

गौरीभक्तेभंजनकलया नीतकालः पितृव्यः
श्रीमद्रामो निखिलविषये सन्नबुद्धिप्रकाशः ।
ज्योतिस्त[ो]कानलकवलने मूलभूनश्चकोरः(?)
कृष्णभ्राता जयति नितरां मद्गुरुर्वैयवर्यः ॥ ६ ॥

सिद्धांतांबुजबोधनैकमिहिरस्त्रिस्कंधपारंगमो
न्यायेनात्तमतिः कवित्वकरणे साक्षात्पुराणो मुनिः ।
आम्नायप्रतिपादितार्थदृढताविख्यातसारस्ततो
विष्णुः कृष्णगुरुर्जयत्यतितरां श्रीमद्गणेशात्मधीः ॥ ७ ॥

यः श्रीकृष्णपदांबुजाहितमतिः सिद्धांतवारां निधेः
पोतः श्रीजहगीरभूमितिलकस्याननविश्वासभूः ।
षट्शास्त्रेषु कृतश्रमो ऽखिलगुरुर्मान्यो वदान्यो विदां
श्रीकृष्णः किमु वर्णनीयविभवः श्रीकृष्ण एवापरः ॥ ८ ॥

श्रीरंगनाथाभिधतातपादाः
कृष्णानुजाः श्रीकमलाधिपास्ते ।
त्रिस्कंधपारंगमरंगमल्ला
वल्लालजा भूमितले जयंति ॥ ९ ॥

नारायणो गणितशास्त्रकलाप[विज्ञ]:
श्रीसेवितः सकलशास्त्रसरोजभृंगः ।
दैवज्ञकृष्णगुरुपादरतो गुरुर्मे
क्ष्मायां जयत्यखिलपंडितवंद्यपादः ॥ १० ॥

मुनीश्वरापराख्येन विश्वरूपेण शुध्यते
शुद्धिशाणे मरीच्यर्थं सत्सिद्धांतशिरोमणिः ॥ ११ ॥

अत्रोपपत्तिविषये तु मया यदुक्तं
तत्सर्वमेव परिभावितमस्ति मन्यैः ।
मान्यान्प्रणम्य विहितांजलिश्च याचे
सद्भिस्तथापि परिभाव्य शोधनीयं ॥ १२ ॥

ग्रंथारंभे° निबध्नाति । यत्र चातुमिदमिति । °

Vol. I. (MS. 188), foll. 127, corresponds to pp. 1–55 of *Bāpū Deva Śāstrī's* edition of the *Siddhāntaśiromaṇivāsanābhāshya*; and is dated Saṃvat 1849.

Vol. II. (MS. 207*b*), foll. 96 (from fol. 87 wrongly numbered 88–97), corresponds to pp. 56–94 of the edition.

Vol. III. (MS. 182), foll. 226 (numbered 228; nos. 95 and 175 being double, and 113, 163, 172, 173 passed over; and the first leaf wanting),

corresponds to pp. 95–186 of the edition. Between this and the following volume there is a gap extending over the *grahacchāyā-*, *grahodayāsta-*, and *śriṅgonnati-adhikāras* of *Bhāskara's* work.

Vol. IV. (MS. 1231*a, b*), foll. 44+75, contains resp. the end of the *Gaṇitādhyāya* and the beginning of the *Golādhyāya* as far as p. 277 of the edition.

Vol. V. (MS. 190), foll. 110, corresponds to pp. 277–315 of the edition.

Vol. VI. (MS. 585), foll. 156 (numbered 157; no. 63 being passed over), corresponds to pp. 315–379 of the edition. Besides the Śaka date '*khāṅgavāṇadharaṇī*' (i.e. 1560), which must have been that of a former MS., it gives its own date as Saṃvat 1842 (A.D. 1785).

II. *Golādhyāya* [A] begins (as collated with MS. 163):

नित्यानन्दज्ञानरूपं महो ऽहं
विश्वाज्ञानध्वान्तविध्वंसदक्षं ।
श्रीकृष्णाख्यं सर्वदाभीष्टसिद्ध्यै
ध्यायामीशं सर्वगं सर्वहेतुं ॥ १ ॥

अथोत्तरार्धं गुरुरामकृष्णपितृव्यपादाब्जयुगप्रसादात् ।
व्याख्यायते सद्गणकाभितुष्ट्यै प्रज्ञानुसारेण मुनीश्वरेण ॥२॥

अथ ग्रन्थादौ ० प्रतिजानीते । सिद्धिं साध्यामुपैति ०॥

It ends:

द्विखण्डयोगान्मणिमेतमार्यो
न जातु हातुं धिषणां दधातु ।
यतो ऽस्य शुद्धा खलु विश्वरूप-
प्रकाशिनी चारुतरा मरीचिः ॥ १ ॥

गङ्गाभैशिलनगराद्गोदावर्येनुगतादुपाया[सो]त् ।
रलचपुरसमदेशे तटे पयोष्ण्याः शुभे दधिग्रामे ॥ १ ॥

ज्योतिर्विद्याविद्भिः सकलैः शिरसा सदा बुधैर्धार्यः ।
विजयतु यजुःश्रुतिज्ञो गणकश्चिन्तामणिर्नाम्ना ॥ २ ॥

तस्मादभवद्रामः सकलैः सुगुणैर्नितान्तमभिरामः ।
शासद्विदर्भदेशं मूर्धाधाङ्गमिपो यदा देशं ॥ ३ ॥

सो ऽजनयत्सीतायां त्रिमल्लसंज्ञं सुतं विनीतायां ।
येन सदा विनयेन प्रकाशितं नाम भुवि नयेन(?) ॥ ४ ॥

वल्लालस्तत्तनयः सदैव यः कविवरेषु दत्तनयः ।
अपहाय स्वग्रामं काश्यामागाद्व्रजन्स्वविप्रग्रामं ॥ ५ ॥

ज्योतिःशास्त्रवराम्भोजप्रकाशनदिनेश्वरान् ।
प्रासूत पञ्च तनयानयं गणकपुङ्गवः ॥ ६ ॥

ज्यायानमीषां खलु रामनामा
सदैव कामादिसमर्पितात्मा ।
विभूष[यन्] धूर्जटिराजधानीम्
असाविदानीमपि संचकास्ति ॥ ७ ॥

तस्यानुजः सकलशास्त्रसरोजभृङ्गो
बीजक्रियाविवृतिकल्पलतानिदानं ।
श्रीनूरदीनपरमप्रणयैकपात्रं
कृष्णो बभूव जनिपद्धतिवृत्तिकारः ॥ ८ ॥

तस्यानुजस्तु गोविन्दगणको यत्सुतो ऽकरोत् ।
नारायणः केशवोक्तपद्धत्याष्टिप्पणं सुधीः ॥ ९ ॥

गौरीवल्लभपादपङ्कजमिलन्माध्वीरमास्वादन-
स्वच्छान्तःकरणैः श्रुतिस्मृतिरतो गोविन्दविज्ञानुजः ।
ग्रन्थे यो ऽर्ककृते ऽकरोद्विवरणं गूढप्रकाशं महा-
देवस्याग्रजनिर्गुहस्यकमलः श्रीरङ्गनाथो ऽभवत् ॥ १० ॥

तस्यात्मजो गुरुकृपाजनितावबोधः
शास्त्रं विभाव्य निखिलं महतादरेण ।
श्रीभास्करोदितशिरोमणिगूढभाव-
व्याख्यां मुनीश्वरकृती कृतवान्मरीचिं ॥ ११ ॥

शाके भूयुतो नन्दभूभृत्फलस्य
निरेकस्य मूलं निरेकं भवेद्वै ।
तदर्धं भवेन्मास इन्दूनितो ऽयं
तिथिर्धी(?द्यौ)नितो पक्षवारो भवेतां ॥ १२ ॥

नक्षत्रवारतिथिपक्षयुतिश्च योगो
विश्वैर्युताखिलयुतिः पदमभ्रवेदाः ।
अस्या यदात्र परिपूर्तिमितो मरीचिः
श्रीवासुदेवगणकाग्रजनिर्मितो ऽयं ॥ १३ ॥

हरा१९दतुद्विताब्धर५२३१प्राप्तगभूपट्त्रि३६१७संयुतात् ।
मूलंचीशं(?)११हर१९प्राप्ति७६भक्तं व्येकं फलं हि भं ॥ १४ ॥

यद्यपि टीका बहुलाः शिरोमणेः परमरमणीयाः ।
मन्ये विना मरीचिं तथाप्यभिज्ञेषु नास्य माहात्म्यं ॥ १५ ॥

नैवात्र विस्तृतिं दोषं निगदन्तु मनीषिणः ।
लोके मणौ मरीचेर्हि वैपुल्यं परमो गुणः ॥ १६ ॥

तत्त्वावबोधविधुरैः कृताप्युपेक्षास्य नो लघुत्वाय ।
विघ्नैर्विहितावज्ञा न क्षतये(? नक्षत्रभये B.) चन्दनस्य
[नगे(मवोः B.) ॥ १७ ॥
यो निर्मितावस्य परः श्रमो ऽभूत्° ॥ १८ ॥
अयं मरीचिस्तव सुप्रसादात्° ॥ १९ ॥
एतस्यार्चनतः° ॥ २० ॥
शिव राम हर शिव कृष्ण हरे त्वदनुग्रहतस्° ॥ २१ ॥
सर्वाङ्गानि ममापि ते प्रणतिभिः साफल्यमायान्तु वै°
[॥ २२ ॥
चतुर्भुजं चक्रगदाब्जशङ्खधरं रमासेवितपादपद्मं ।
खगेश्वरस्थं घनवर्णमेनं चक्षुर्ममेदं विषयीकरोतु ॥ २३ ॥
[कायेन वाचा मनसापि चेष्टा° ॥ २४ ॥ B.]

The colophon of the present MS. runs thus:

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमबल्लालदैवज्ञात्मजरंगनाथगण-कतनयमुनीश्वरापरनामकगणकविश्वरूपविरचितः सिद्धांतशिरोमणिमरीचिः समाप्तिमगमत् ॥

खांगबाणधरणीमितशाके चंद्रवारसितपक्षशुचौ हि ।
लेखितं गणकदर्शनहेतोरुत्तरार्धमिदमात्ममरीचेः ॥ २ ॥

To this Colebrooke has attached the following note:

"The copy from which this is a transcript was written by the author's directions in S'aka 1560, nearly the date of the work; for *Nuruddīn* is mentioned in the last leaf but one, as the same emperor by the title of *Jehangir* is in the preface to the commentary on the *Sūryasiddhānta* by the author's father *Ranganātha*."

[H. T. COLEBROOKE.]

2869–2874.

2282, 2273, 2281, 2272, 2270, 2271. Foll. 106, 208, 38, 74, 78 and 145 resp.; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 26, 23, 18, 18, 25, 24 lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding set of volumes, with the exception of the second volume (MS. 2076), which is not represented in this copy.

The revision which the volumes have undergone by another hand is far from complete.

[CALCUTTA.]

2875.

345. Foll. 114+158; size 11¾ in. by 9 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1792 A.D.: eighteen lines in a page.

Portions of the *Marīci* on the first few chapters of the *Gaṇitādhyāya.*

The MS. is almost worthless, having been written by an ignorant scribe, whose readings would hardly be worth taking into account, even if the MS. were in better condition than it is. It was written in two sections, and, in being bound, a number of leaves of the one section were exchanged with those of the other, so that the text is in utter confusion. Moreover, whole pages of the commentary are accidentally repeated in different places of the same section; and the volume looks as if it had been submerged in water, whereby a good deal of the writing has become obliterated, and several leaves torn and injured.

[H. T. COLEBROOKE.]

2876.

163. Foll. 275; size 4to, 12 in. by 9½ in.; indifferent Bengalī handwriting of the latter part of last century; 18–20 lines in a page.

Munīśvara's Marīci on the *Golādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi.* [B.]

This MS. presents, on the whole, a better text than the preceding volumes, though in the genealogical account at the end it is far less correct than MS. 585; and peculiar mistakes have throughout crept in, apparently through its having been transcribed from a Devanāgarī original.

Occasional pencil notes have been added by Colebrooke in the margin.

[H. T. COLEBROOKE.]

2877.

2280. Foll. 281; size 4to, 13 in. by 9¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 20–23, from fol. 78*b*, 28 lines in a page.

The same work; apparently transcribed from the preceding MS.

An irregularity in the pagination occurs after fol. 77, where a new hand begins; and foll. 79–82 are counted twice. After fol. 269, the pages, instead of the leaves, are numbered consecutively. [CALCUTTA.]

2878.

2284. Foll. 63; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; nineteen lines in a page.

Examples of computations according to the *Siddhāntaśiromaṇi* (as a note in Colebrooke's hand describes it on the first page). The title given to it by the copyist, and repeated in Bengalī characters on the last page, is *Siddhāntaśiromaṇau gaṇitādhyāyasyodāharaṇam siddhāntaśiromaṇivāsanābhāshyam.*

The leaves are counted from 76–138, in continuation, apparently, of the *Golādhyāya* in the preceding vol. 2288 (no. 2850) of this set. [CALCUTTA.]

2879.

340c. Foll. 60; size 11½ in. by 8¾ in.; modern Bengalī handwriting; eighteen lines in a page.

Another copy of the preceding "Examples from the *Śiromaṇi*," with the same Sanskrit title written in Devanāgarī at the back. [H. T. COLEBROOKE.]

2880.

2464f. Foll. 82; size 10¼ in. by 4½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1577 A.D.;

Sārasaṃgraha gaṇitaśāstra (or *Gaṇitasārasaṃgraha*), a Jaina treatise on arithmetic, professing to be founded on the rules laid down by *Mahāvīrācārya*, the founder of the sect.

It begins: श्रीज्जिनाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

प्रणिपत्य वर्द्धमानं विद्यानंदं विशुद्धगुणनिलयं ।
सूरिं च महावीरं कुर्वे तद्गणितशास्त्रसद्वृत्तिं ॥ १ ॥

अलंघ्यं त्रिजगत्सारं यस्यानंतचतुष्टयं ।
नमस्तस्मै जिनेंद्राय महावीराय तायिने ॥ २ ॥

यस्य त्रिजगत्सारं निरावरणत्वादनंतसाधारणत्वाच्च लोकत्रयसारं त्रिजगद्भव्याराध्यमित्यर्थः । अनंतचतुष्टयं अनंतदर्शनज्ञानसुखवीर्याणि । अलंघ्यं आप्ताभासागम्यं अतल्लभ्यमस्ति । तायिने धर्योपदेशकत्वेन भव्यत्राणाय तस्मै महावीराय वर्धमानस्वामिने जिनेंद्राय एकदेशेन कर्मारातीन् । जयंतीति जिना असंयतसम्यग्दृष्ट्यादयस्तेषामिंद्रस्वामी तस्मै नमः ॥

संख्याज्ञानप्रदीपेन जैनेंद्रेण महात्विषा ।
प्रकाशितं जगत्सर्वं येन तं प्रणमाम्यहं ॥ ६(!) ॥

जिनेंद्रेण जिनप्रणीतेन महात्विषा बहुप्रकाशेन येन संख्याज्ञानप्रदीपेन गणितशास्त्रज्योतिषा सर्वं षड्द्रव्यसमुदायरूपं जगत्प्रकाशितं । तमहं प्रणमामि ॥ ७(!) ॥ °

The subject in hand is introduced, on fol. 2*b*, with some general remarks on the importance of arithmetic in a variety of human pursuits:

लौकिके वैदिके वा स्यात्तथा सामायिके ऽपि यः ।
व्यापारस्तत्र सर्वत्र संख्यानमुपयुज्यते ॥ °

कामतंत्रे ऽर्थशास्त्रे च गंधर्वे नाटके ऽपि वा ।
रूपशास्त्रे महावैद्ये वास्तुविद्यादिवस्तुषु ॥

छंदोलंकारकाव्येषु तर्कव्याकरणादिषु ।
कलागुणेषु सर्वेषु प्रस्तुतं गणितं पुरा ॥

सूर्यादिग्रहचारेषु ग्रहणे ग्रहसंयुतौ ।
त्रिप्रश्ने चंद्रवृत्तौ च सर्वत्रांगीकृतं हि तत् ॥ °

द्वीपसागरशैलानां संख्याव्यासपरिक्षिपाः ।
भवनव्यंतरज्योतिर्लोककल्पादिवासिनां ॥

नारकाणां च सर्वेषां श्रेणीबद्धेंद्रकोत्कराः ।
प्रकीर्णकप्रमाणाद्या बुध्यंते गुणितेन ते ॥

प्राणिनां तत्र संस्थानमायुरष्टगुणादयः ।

बहुभिर्विप्रलापैः किं त्रैलोक्ये सचराचरं ।
यत्किंचिद्वस्तु तत्सर्वं गणितेन विना न हि ॥

तीर्थकृद्भ्यः कृतार्थेभ्यः पूज्येभ्यो जगदीश्वरैः ।
तेषां शिष्यप्रशिष्येभ्यः प्रसिद्धाद्गुरुपार्श्वतः ॥

जलधेरेव रत्नानि पाषाणादिव कांचनं ।
शुक्तेर्मुक्ताफलानीव संख्याज्ञानमहोदधेः ॥

किंचिदुद्धृत्य तत्सारं वक्ष्ये ऽहं मतिशक्तितः ।
अल्पग्रंथमनल्पार्थं गणितं सारसंग्रहं ॥

I. (fol. 27*a*) *parikarmavidhi;* II. (fol. 56*a*) *kalāsavarṇavyavahāra;* III. (fol. 68*b*) *prakīrṇakavyavahāra;* IV. (fol. 75*b*) *trairāśikavyavahāra;* V. *vargasaṃkalitānayanasūtra* and *ghanasaṃkalitānayanasūtra.*

The colophons of the chapters run thus: इति सारसंग्रहे गणितशास्त्रे महावीराचार्यस्य कृतौ [प्रथमो०] व्यवहारः समाप्तः ॥

It ends: संयोगः [१२० + ३० + ६ + १ written one under the other] १५७ ॥ मूलं धनं स्यात् ॥ * ॥ संवत् १६३४ वर्षे माहमासे कृष्णपक्षे सप्तम्यां तिथौ बुधवासरे श्रीमूलसंघे सरस्वतीगच्छे बलात्कारगणे । श्रीकुंदकुंदाचार्यान्वये भट्टारकश्रीसुमतिकीर्त्तिदेवास्तच्छिष्यब्रह्मसामलपठनार्थं श्रीजलदुर्गवास्तव्यश्रीहुंबडज्ञातीय उत्तरेश्वरगोत्रे श्रेष्ठश्रीसरवणभार्याव-इजलदेसुतश्रेष्ठश्रीसरताणभार्यासोभागदेद्वि० रत्नादेतृती० सुहागदेसुतधनराजभार्याधनादे भ्रातृगदा एते स्वज्ञानावरणीकर्मक्षयार्थं लिखापि दत्तं ॥ [GAIKAWAR.]

2881.

596. Foll. 52; size 9½ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇitamañjarī, a treatise on arithmetic and mensuration, by *Gaṇeśa,* son of *daivajña Dhuṇḍhirāja.*

It begins:

श्रीमत्कल्पतरोस्तले ऽतिविलसत्सिंहासनाध्यासिनं
कर्णास्फालनमालिनं मदमिलन्मत्तालिमालाकुलं ।
वामे सिद्धिविलासिनीविलसितं लीलासकृद्गर्जितं
भाले बालसुधाकरं दशकरं वंदे करींद्राननं ॥ १ ॥

यत्पादतामरससंस्मरणप्रदीपात्
मोहांधकारनिकरो ऽतितरां निरस्तः ।
मन्मानसात्सपदि सद्गुणभूषणाढ्यं
श्रीढुंढिराजपितरं स्वगुरुं नमामि ॥ २ ॥

पूर्वाचार्योदितगणितसत्कल्पभूमारुहाग्रे
प्रादुर्भूतामिव नवतरां मंजरीं श्रीगणेशः ।
कुर्वे [ऽ]पूर्वां गणितरचनां मंजरीं नाम रम्यां
मंद्राक्रांतामपि मतिभरोत्कर्षहेतोरभिवर्षां ॥ ३ ॥

The MS. is incomplete. It ends: तदा सहस्रद्वितयमित २००० व्यासेन किमिति लब्धाः समव्यसादिभुजाः क्रमेण न्यासः ॥ इत्यादि द्वादशास्रपर्यंते क्षेत्रदर्शनान्यवगंतव्यानि ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

2882.

252 b. Foll. 66; size 12¾ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Rekhāgaṇita-kshetravyavahāra, a treatise on geometry, composed, for king *Jayasiṃha* (in the early part of last century), by *Jagannātha.*

It begins:

गजाननं गणाधिपं सुरासुरार्चितं सदा ।
समस्तभक्तकामदं शिवासुतं सुखप्रभं ॥
वितंडचंड० ॥ १ ॥

In the Oxf. MS. no. 797 the first verse is likewise not counted. Cf. Beng. As. S. Journ., vi., p. 940. [H. T. COLEBROOKE.]

2883.

596B. Foll. 37; size 9½ in. by 4¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1791 A.D.; nine lines in a page.

The last two chapters (xiii. and xiv.) of the *Gaṇitapāṭī-Kaumudī,* or *Gaṇitakaumudī,* a work on arithmetic, composed, in 1356 A.D., by *Nārāyaṇa Paṇḍita,* son of *Nṛisiṃha.*

These two chapters, called *aṅkapāśavyavahāra* and *bhadragaṇitavyavahāra* resp., are referred to in Colebrooke's Algebra of the Hindus, p. 113, footnote.

Ch. xiii. beg.: अथांकपाशमाह ॥

अथ गणकानंदकरं संक्षेपादंकपाशकं वक्ष्ये ।
नियतं नियतं मत्सरवंतो दुष्टाः कुगणका ये ॥ १ ॥

Ch. xiv. beg.:

त्रिभुवनगुरुणोपदिष्टमीशेन माणिभद्राय(!) ।
कौतुकिने भूताय श्रेढीसंबंधि सद्गणितम् ॥ १ ॥

It ends:

आसीत्सौजन्यदुग्धांबुधिरवनिसुरश्रेणिमुख्यो जगत्यां
प्रख्यः श्रीकंठपादद्वयनिहितमनाः शारदाया निवासः ।
श्रौतस्मार्तार्थवेत्ता सकलगुणनिधिः शिल्पविद्याप्रगल्भः
शास्त्रे शास्त्रे च तर्के प्रचुरतरगतिव(वै)दिसिंहो [नृसिंहः ॥ १ ॥

तत्सूनुरस्ति गणितार्णवकर्णधारः
श्रीशारदाप्रचुरलब्धवरप्रसादः ।
नारायणः पृथुयशा गणितस्य पाटी-
श्रीकौमुदीमिति मुदे गुणिनां प्रचक्रे ॥ २ ॥

यावत्सप्त कुलाचलाः क्षितितलं यावच्च सप्तार्णवा
यावत्सूर्यमुखा ग्रहाश्च गगनं यावद्ध्रुवस्तारकाः ।
स्थेयात्तावदियं सदोदितवती श्रीकौमुदी कौमुदी-
पूरः(?पूरैः) स्वच्छयशःप्रवाहसुभगा नारायणं दोस्कृत(!) [॥ ३ ॥

नारायणाननसुधाकरमंडलोत्थां
चातुर्यसूक्तिरचनामृतबिंदुवृंदैः
प्रीत्यैव सज्जनचकोरगणाः पिबंतु
श्रीकौमुदीं मुदित[-]कुमुदः सदैतां ॥ ४ ॥

गजनगरविमितशाके १२७८ दुर्मुखवर्षे च बाहुले मासि ।
धातृतिथौ कृष्णदले गुरौ समाप्तिं गतं गणितं ॥ ५ ॥

इति श्रीसकलकलानिधिनृसिंहनंदनगणितविद्याचतुराननारायणपंडितविरचितायां गणितपाट्यां कौमुद्याख्यायां भद्रगणितं नाम चतुर्दशो व्यवहारः ॥ श्रीसंवत् १८४८ शाके १७१२ दुंदुभिनामसंवत्सरे माघमासे कृष्णे पक्षे तिथौ ४ गुरुवासरे समाप्तं ॥ [H. T. Colebrooke.]

2884.

1557. Foll. 7; size 8⅜ in. by 2¾ in.; written, in the Bengalī character, in the earlier part of last century; eight lines in a page.

Trivikramaśataka, an astronomical treatise, in a hundred *ślokas,* by *Trivikrama,* son of *Nārayaṇa,* and younger brother of *Jñānamalla.*

It begins:

नमस्कृत्य परं ब्रह्म गणकेन्दुस्त्रिविक्रमः ।
मुनिप्रणीतमखिलं व्यवहारं प्रवक्ष्यति ॥ १ ॥

नन्दा भद्रा जया रिक्ता पूर्णेति च पुनः पुनः ।
शुक्रज्ञारार्किजीवेषु सिद्धाः स्युस्तिथयः क्रमात् ॥ २ ॥

त्याज्याः पञ्च बुधे ऽर्के ऽष्टौ सर्वेषु त्र्यधिका दश ।
तिथिवारयुतौ तौ चेत् स्पृशेतां त्रीन् परस्परं ॥ ३ ॥

विरुद्धनामयोगेषु साभिजिद्विपमर्क्षगः ।
अर्कादिन्दुस्तदा योगो [ऽ]निन्द्य एकार्गलातिदः ॥ ४ ॥

साध्यहर्षणशूलानां वैधृतिव्यतिपातयोः ।
यद्गं गण्डस्य चान्ते स्यात् तत्पातेन निपातितं ॥ ५ ॥

It ends:

नारायणस्य तनयो ज्ञानमल्लानुजो द्विजः ।
त्रिविक्रमः शतश्लोकैर्व्यवहारममुं व्यधात् ॥ १०१ ॥

इति त्रिविक्रमशतकं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2885.

1051a. Foll. 18; size 8¼ in. by 3 in.; good, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Saurapaurāṇikamatasamarthana, being an attempt to reconcile the cosmical views of the *Purāṇas,* regarding our globe, with those of the *Sūryasiddhānta;* with a commentary; compiled by *Nīlakaṇṭha,* son of *Govinda Sūri* of the *Caturdhara* family.

It begins: पौराणिकज्योतिषिकमतयोर्भुवनकोशे विरोधसमाधानं वक्तुं प्रतिजानीते । प्रणम्येति ॥

प्रणम्य श्रीकृष्णं मुनिमखिलपौराणिकगुरुं
प्रवक्ष्ये रोदस्योस्तदभिमतमाकारममलं ।
यथा शृंगोन्नत्यप्रमुखमुपपद्येत सकलं
यथा वेदव्यासव्यवहृतिविरोधश्च न भवेत् ॥ १ ॥ ०

It ends:

इति संक्षिप्य पौराणसौरसिद्धांतमार्गयोः ।
भूगोलविषये साम्यं वर्णितं बुधतुष्टये ॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणमर्यादाधुरंधरचतुर्धरवंशावतंसगोविंदसूरिसूनोः नीलकंठस्य कृतौ सौरपौराणिकमतसमर्थने रोदस्योः प्रकरणं समाप्तम् ॥ [H. T. Colebrooke.]

2886–2888.

127, 782, 783. Foll. 408, numbered 1–161 (fol. 1 of which is wanting), 162–317, 1–92 resp.; size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1792 A.D.; ten lines in a page.

Siddhāntasārvabhauma, also called *Siddhānta-tattvārtha,* a versified compendium of theoretical astronomy, by *Munīśvara,* surnamed *Viśvarūpa,* son of *Raṅganātha;* with a copious commentary (*vivaraṇa*) by the same author.

The MS. contains only the *pūrvārdha* of the work. [A.]

The commentary, acc. to MS. B, begins (somewhat corrected):

यद्ब्रह्माद्यमरैर्मुनीश्वरगणैर्ध्यानेन वेदार्थतः
किंचिन्निर्गुणमस्ति नित्यसुखधीरूपं महो निश्चितं ।
तद्ब्रह्माखिलसृष्टिकारणमथाज्ञानात्ममायावशात्
षट्शास्त्रैकविचारगम्यमनिशं बोध्यं व्यनक्तु स्फुटं ॥ १ ॥
यशोदयांगीकरणांरतोर्थं (?)
श्रीरंगनाथं कमलाधिनाथं ।
मुनीश्वरध्यातपदद्वयाब्जं
रामानुजं तातमिवानतोऽस्मि ॥ २ ॥ ° ३ ॥
श्रीसार्वभौम[ज]हँगीरसुनंदनोऽयं
श्रीशाहजाहँ धरणीपुरुहूत एवं ।
निष्कंटकां वसुमतीं प्रविधाय तस्याः
संरक्षणार्थमथ सेह गतासनेऽस्मिन् (?) ॥ ३(!) ॥

माणिक्यमुक्ताफलनीलवज्र ° ॥ ४ ॥
मंगलप्रमिततारिखादिने
वासरे त्रिनयनो भवस्य च (?) ।
सप्तवह्निवियदिंदुसंमिते १०३७
पारसीकशशिमानसनाब्दैः (?) ॥ ५ ॥
वहमनमासि शराक्षि२५तारिखायां
दिनकरमानवशाच्छुभे दिनेऽस्मिन् ।
दिनकरभूमिजमंडलैक्यकालाद्
गणकनिवेदितयात्ररामनाम्नां (?) ॥ ६ ॥ ° ८ ॥
उपाविशत्साधुजनै (? ° ने) कृपालुः
संगीतचातुर्यकलानुरक्तः ।
दीर्घायुषस्तस्य सुराज्यकाले
श्रीसार्वभौमो रचितो मयायं ॥ ९ ॥

सप्तस्वरगुणांशो१०३७नः शेषसिद्ध२४हनंदनं (!) ।
सप्तांगेंदु६७यंगनलब्धाधिमासोनकं समाः (!) ॥ १० ॥
सिद्धांतारि(? ° नां)सार्वभौममेनं रामं गुरुं भजन् ।
विवृणोमि निजग्रंथं परबुद्धाज्ञतुष्टये ॥ ११ ॥
ग्रंथारंभाव्यवहितपूर्वक्षणे ° ग्रंथादौ निबध्नाति ।
विश्वं व्याप्य स्थितो सः सकलसुरनरैर्वंदितः श्रीनिवासस्
तेजोमूर्तिः कृपालुर्मुनिवरनिकरैर्ज्ञानदृष्ट्यैव गम्यः ।
ध्वांतं हत्वा स बोधं सुखकरममितं सच्चिदानंदरूपः
स्वांते तद्भक्तियुक्ते व्यपगतदुरिते सर्वदा मे व्यनक्तु ॥ १ ॥

The second verse of the text runs thus:

ब्रह्माद्या विबुधगणाः स्वकार्यसिद्ध्यै
यं विघ्नद्रुमदलनोद्धुरं प्रणम्य ।
जायंते सपदि कृताखिलार्थसंघास्
तं दंतावलवदनं नमामि नित्यं ॥ २ ॥

See Rāj. Mitra, Notices, v., p. 171.

From the introduction the work would thus appear to have been completed (or begun) on the 25th day of the Persian month Bahman of the lunar year 1037, corresponding to 1627 A.D.; or the first year of the reign of *Shāh Jehān,* the son of *Jehāngīr,* both of whom are alluded to above.

The *pūrvārdha* consists of the following six chapters (*adhikāra*): 1. *madhyagrahānayana* (*madhyakhagāgama*), vol. i., fol. 69*a*; 2. *spashṭa-grahānayana,* vol. ii., fol. 183*b*; 3. *tripraśna,* ib. fol. 242*b*; 4. *grahacchāyā,* ib. fol. 293*b*; 5. *śriṅgonnatyadhikāra,* ib. fol. 317*b*; 6. *graha-yogādhikāra,* vol. iii., in four sections.

According to the epilogue the *uttarārdha* was to consist of two chapters, treating of *yantra* and *praśna* respectively, but it does not appear certain that the author ever completed the work. [H. T. Colebrooke.]

2889.

1816. Foll. 80; size $12\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 13 lines in a page.

A fragment of the same work. [B.]

It consists of the first *adhikāra* (fol. 46*b*), and part of the second, as far as v. 176 (fol. 125*b*, l. 1 of A), where it breaks off abruptly at the end of a leaf.

The MS. is very carelessly written, and full of blunders. [DR. JOHN TAYLOR.]

2890, 2891.

34, 35. Foll. 294 (viz. 1–147, 147–295, no. 107 having been passed over); size 9¾ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1792 A.D.; nine lines in a page.

Siddhāntatattvaviveka, a course of astronomy, founded mainly on the *Sūryasiddhānta,* composed, in Śaka 1580 (A.D. 1658), by *Kamalākara* of Golagrāma, near Devagiri (Dowlatabad), son of *Nṛisiṃha,* grandson of *Kṛishṇa,* great-grandson of *Divākara,* and pupil of (his elder brother) *Divākara* (*Sāṃvatsarācārya*).

It begins:

ब्रह्मांडोदरमध्यगावनिजलाग्न्यूर्ध्वेंदुपूर्वग्रह-
 खोर्ध्वस्थप्रवहांतगोलरचना सृष्टिर्यथावत्स्थिता ।
कालेऽस्मिन्गहनेऽव्ययेऽस्ति सततं यस्मादियं तज्जय-
 त्याद्यं निर्गुणमीशमव्ययपरब्रह्मैकतत्त्वं शुभं ॥ १ ॥ ०

अतः सांवत्सराचार्यं गुरुं श्रीमद्दिवाकरं ।
नत्वा नृसिंहजोऽर्कस्य मताच्छ्रीकमलाकरः ॥ ११ ॥

कृती तत्त्वविवेकाख्यं पूर्वास्पृष्टं सवासनं ।
सिद्धांतं गोलवित्तुष्ट्यै करोति सुधियोत्तमः ॥ १२ ॥ ०

The work has been edited, by *Paṇḍit Sudhākara Dūbē,* in the Benares Sansk. Series (1885).

It ends with a genealogical account of 28 verses, beginning:

अथात्र साधांबरदस्र२०।३०संख्य-
 पलांशकैरस्ति च दक्षिणस्यां ।
गोदावरीसौम्यविभागसंस्थं
 दुर्गं च यद्देवगिरीति नाम्ना ॥

प्रसिद्धमस्मान्नृप१६योजनैः प्राग्
 याम्यांतराशास्थितपाथरीव ।
विदर्भदेशांतरगास्ति रम्या
 राज्ञां पुरी तन्नतदेशमध्ये ॥

तस्यास्तु किंचित्परभाग एव
 सार्धद्वितुल्यैः किल योजनैश्च ।
गोदावरीवर्ति सदैव गंगा
 या गौतमप्रार्थनयात्र सिद्धा ॥

अस्याः सतां सौम्यतटोपकंठ-
 ग्रामोऽस्ति गोलाभिधया प्रसिद्धः ।
तथैव याम्ये पुरुषोत्तमाख्या
 पुरी तयोरंतरगा स्वयं सा ॥ ०

वेदांतशास्त्राभ्यसनेन काश्यां
 यः पुण्यराश्यां तनुमुत्ससर्ज ।
अस्यार्यवर्यस्य दिवाकरस्य
 श्रीकृष्णदैवज्ञ इति प्रसिद्धः ॥

बभूव पुत्रः सुतरां पवित्रः सत्तीर्थकर्ताखिलशास्त्रवेत्ता ।
तज्जस्तु सद्गोलविदां वरिष्ठो नृसिंहनामा गणकार्यवंद्यः ॥
बभूव येनात्र च सौरभाष्यं शिरोमणेर्वार्तिकमुत्तमं हि ।
स्वार्थं परार्थं च कृतं त्वपूर्वं सद्युक्तियुक्तं ग्रहगोलतत्त्वं ॥
तज्जस्तु तस्यैव कृपालवेन स्वज्येष्ठसद्बंधुदिवाकराख्यात् ।
सांवत्सरार्याद्गुरुतः प्रलब्धशास्त्रावबोधो गणकार्यतुष्ट्यै ॥
दृग्गोलभक्षेत्रनवीनयुक्त्या पूर्वोक्तितः श्रीकमलाकराख्यः ।
समस्तसिद्धांतसुगोलतत्त्वविवेकसंज्ञं किल सौरतत्त्वं ॥
खनागपंचेंदुशके१५८०व्यतीते सिद्धांतमार्याभिमतं समग्रं ।
भागीरथीसौम्यतटोपकंठवाराणसीस्थो रचयांबभूव ॥ ०

For a similar statement see *Nṛisiṃha's Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanāvārttika* (nos. 2857-8).

Foll. 1–95 have one or other of the marginal marks तत्व॰सिद्धां, त॰सि॰, त॰सि॰वि॰, सि॰तत्व॰, सि॰वि॰

The MS. was copied by one *Śivabandhu* at Brahmaghāṭa on the Ganges.

[H. T. COLEBROOKE.]

2892.

1877. Foll. 39 (and an extra leaf after fol. 12); size 12 in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

A fragment of the same work; consisting of the *grahaspashṭādhikāra* (pp. 51–145 of Ben. edition).

It begins: अतींद्रियस्थैर्गगनेचराणां°; and breaks off abruptly at the end of the last leaf, a few lines after the completion of the chapter.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2893.

520a. Foll. 58; size 9½ in. by 4 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Śeshavāsanā, a supplement to *Kamalākara's Siddhāntatattvaviveka*, by the same author; included in the Benares edition of the latter work.

It begins:

जगत्सुसृष्टकृद्ब्रह्मा यदहंकारतो ऽभवत् ।
तन्नौमि वाक्प्रदं देवं ज्योतिषां गतिकारणं ॥ १ ॥
यद्यत्स्वकल्पितं तत्तद्बहुधोक्तं सवासनं ।
सिद्धांते यत्र तस्याहं वासनां वच्म्यथाधुना ॥ २ ॥

It ends:

स्वोक्ततत्त्वविवेकस्य मयेयं शेषवासना ।
कथिता तद्विदां प्रीत्यै सुबोधोत्कृष्टजीविनां ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीमन्नृसिंहात्मजकमलाकरविरचिता शेषवासना संपूर्णा ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2894.

2292. Foll. 24; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; being a reproduction of the preceding MS. [CALCUTTA.]

2895.

2426. Foll. 41; size 9 in. by 5½ in.; good, clear Devanāgarī writing; 9 and 10 lines in a page.

Jyotisharatnamālā, or simply *Ratnamālā*, an astronomical compendium in 20 chapters (*prakaraṇa*) by *Śrīpati*, purporting to be extracted from the *Ratnakosha*.

It begins: प्रभवविरतिमध्यज्ञानवंध्यानितांतं° See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 782, 783.

It ends:

इति ललितसुवृत्तां निर्मलां [रत्नमालाम्]
उदहरदधिकार्थां सद्गुणां रत्नकोशात् ।
निजगुरुपदभक्तः श्रीपतिः शश्वदर्थं
चतुरगणककंठे राजतामुज्ज्वलश्रीः ॥

इति श्रीश्रीपतिविरचितायां ज्योतिषरत्नमालायां देवप्रतिष्ठाप्रकरणं विंशतितमं संपूर्णं ॥

संवत् १७३० वर्षे चैत्रशुदि २ रवौ रत्नमाला समाप्ता ॥

[GAIKAWAR.]

2896.

2041c. Foll. 36; size 11 in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Jyotisharatnamālā.

This MS. ends as follows:

इति ललितसुवृत्तां° श्रीः ॥ १२ ॥
भ्रातरद्यतनविप्रनिर्मितं
शास्त्रमेतदिति मादृयात्मज ।
आगमो ऽयमृषिभाषितार्थतो
नापरं तदपि कीर्तितं मया ॥ १३ ॥
सुव्रतया श्रीपतिलब्धयानया
कंठस्थया ज्योतिषरत्नमालया ।
अलक्षणो ऽप्यर्थपरिच्युतो ऽप्यलं
सभासु भूम्यां गणको विराजते ॥ १४ ॥

[GAIKAWAR.]

2897.

2119. Foll. 148; size 9¼ in. by 5¼ in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1500 A.D.; 13–15 lines in a page.

Śrīpati's Jyotisharatnamālā, accompanied by a commentary (*vivaraṇa*), by *Mahādeva*, son of *Lūṇiga*. Very incorrect.

The commentary begins:

प्रणम्य भानुं त्रिजगन्नमस्यम्
अशेषसर्गस्थितिनाशहेतुं ।
दैवज्ञबोधाय मृदु[:] स्फुटार्थं
व्याख्यायते ज्योतिषरत्नमाला ॥ १ ॥

आमाशर्मप्रसादेंदुविवृद्धामतिवारिधिः (!) ।
माहार्थां विवृणोम्येष रत्नमालामनंतरं ॥ २ ॥

The colophons are in the form of the following stanza:

शश्वद्वाक्यप्रमाणप्रवणपटुमतेर्वेदवेदांगवेत्तुः
सूनुः श्रीलूणिगस्याच्युतचरणनतः श्रीमहादेवनामा ।
तत्प्रोक्ते रत्नमालारुचिरविवरणे सज्जनांभोजभानौ
स्वर्भानौ दुर्जनेंदोः प्रकरणमगमत् [प्राक्तनं वत्सरादिः]॥

At the end a leaf, which contained the concluding portion of the comment on the last verse, has been lost.

The MS. has in some parts suffered from damp; and foll. 97–100, 112–115 are somewhat worm-eaten. [GAIKAWAR.]

2898.

1014. Foll. 79; size 12 in. by 4 in.; small, neat Bengalī handwriting of about 1650 A.D.; ten lines in a page.

Sārāvalī, a systematic treatise on astronomy, composed, in different metres, by *Kalyāṇavarman*, ruler of Vyāghrataṭī (?). [A.]

It begins:

यस्योद्गमे जगदिदं प्रतिबोधमेति
मध्यस्थिते (मध्यंगते B.) प्रसरति प्रकृतिक्रियासु ।
अस्तंगते स्वपिति चोच्छ्वसितैकमात्रं[1]
सूर्यः (भानुः B.) स एव जयति प्रकटप्रभावः[2] ॥

विस्तरकृतानि मुनिभिः परिकृत्य[3] पुरातनानि शास्त्राणि ।
होरातन्त्रं रचितं वराहमिहिरेण संक्षेपात् ॥

राशिदशावङ्गनृपतियोगायुर्दायगोचरदशानां[4] ।
विषयविभागः स्पष्टः कर्तुं न च शक्यते[5] यतस्तेन ॥

अत एव विस्तरेभ्यो यवननरेन्द्रादिरचितशास्त्रेभ्यः ।
सकलमसारं त्यक्त्वा तेभ्यः सारं समुद्धृत्य[6] ॥

देवग्रामपयःप्रपोषणबलाद्गन्धाण्डसत्पञ्जरं
कीर्तिः सिंहविलासिनीव[7] सहसा यस्येह भङ्क्त्वागता ।
होरां व्याघ्रतटीश्वरो रचयति स्पष्टां स सारावलीं
श्रीमान् शास्त्रविनिर्मलीकृतमनाः कल्याणवर्मा कृती॥

होरातृष्णार्तानां शिष्याणां स्फुटतराय शिशिरस्वला ।
कल्याणवर्मशैलान्नदीव सारावली प्रसृता ॥

इति प्रभुकल्याणविरचितायां (thus only once) सारावल्यां शास्त्रावतारः प्रथमः ॥

The subject is treated in 39 (37 B.) chapters.

It ends: इति श्रीकल्याणवर्मविरचितायां सारावल्यां वियो[नि]जन्माध्याय ऊनचत्वारिंशत्तमः ॥ गोविन्दचरणद्वन्द्वे भक्तिर्भवतु मादृशः । आसा – here the MS. breaks off at the end of the leaf.

For other MSS. see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 191; Bikaner Cat., p. 335.

The first leaf of a Nepalese MS., dated 1286 A.D., has been reproduced in Plate xxxii. of the Oriental Series of the Palæographical Society's publications. [H. T. COLEBROOKE.]

2899.

2508. Foll. 164, four of which (35–37, 164) are missing; size $10\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

The same work. [B.] [GAIKAWAR.]

2900.

1901. Foll. 59 and 2; size $11\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1812 A.D.; thirteen lines in a page.

---

[1] चोच्चसितैकमात्रं A.; चोत्स्वसि° B.; बोधसि° Bik.; वोद्वसि° R. M.

[2] ° स्वभावः B.

[3] संवीक्ष्य B.

[4] ? °योगामङ्गाय° A.; राशिवर्गभूपतियोगायुर्दायनाभसादीनां B.; राशिदशावर्गो नृपतियोगा युद्धयोगाश्चरदशायां R.M.

[5] स्पष्टं कर्तुमशक्यो B.

[6] B. omits this verse.

[7] सिद्ध° B.

Jyotishasāra, a popular treatise on judicial astronomy, by *Śukadeva,* son of *Lakshmaṇabhaṭṭa Sūri,* with an *anukramaṇikā* appended to it on the last two leaves.

It begins: अथ ज्योतिषप्रारंभः ॥

नानाग्रंथान्समालोक्य गणकानां प्रसिद्धये ।
कथ्यते शुकदेवेन ग्रंथो ज्योतिषसारकः ॥ १ ॥
तिथिवारं च नक्षत्रं योगं करणमेव च ।
पंचांगं शृणु यन्नित्यं द्विजादैश्वर्यवर्धनं ॥ २ ॥

The version of it published repeatedly at Bombay differs a good deal in details from the text of this MS. [Dr. John Taylor.]

2901.

2002. Foll. 55; size $9\frac{3}{8}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1652 A.D.; eight lines in a page.

Siddhāntasundara, a manual of the rules of astronomical calculations, by *Jñānarāja,* son of *Nāganātha.* [A.]

It begins:

दिङ्मातंगसुतुंगपंचवदनं विश्वैकलंबोदरं
चूडारत्नसहस्रभूधरमहाहारं सुनीलांबरं ।
स्वांतध्वांतहरं कलानिधिधरं कोटीनरुक्सुंदरं
वाराहोपमवाहनं गणपतिं वंदे परं शंकरं ॥ १ ॥

अथ युगैः शशिशैल७१मितैर्मनुर्
विधिदिने मनवस्तु चतुर्दश१४ ।
कृतसमासम१७२८००० संधियुगैश्च
तैस्त्रिसमयेषु सहस्रयुगं दिनं ॥ २ ॥ °

The work is divided into the following chapters (only the first two of which are numbered): 1. (29 vv.) *madhyamādhikāraḥ prathamaḥ* (*madhyagrahānayanādh.* B.), fol. 9*b*; 2. (48 vv.) *spashṭīkaraṇādhyāyo dvitīyaḥ* (*sphuṭagatisādhana* B.), fol. 14*a*; 3. (43 vv.) *tripraśnādhyāya,* fol. 19*a*; 4. (7 vv.) *parvasambhūtināmādhyāya,* fol. 20*a*; 5. (40 vv.) *candragrahaṇādhikāra,* fol. 23*b*; 6. (16 vv.) *sūryagrahaṇādhikāra,* fol. 25*a*; 7. (18 vv.) *grahodayāstādhikāra,* fol. 27*a*; 8. (21 vv.) *nakshatracchāyāghaṭīsādhanādhikāra,* fol. 29*a*; 9. (18 vv.) *śriṅgonnatyadhikāra,* fol. 30*b*; 10. (9 vv.) *grahayogādhyāya,* fol. 31*b*; 11. (10 vv.) *tārāchāyābhadhruvādyam,* fol. 32*a*; 12. (14 vv.) *pātādhyāya,* fol. 33*b*; 13. (78 vv.) *golādhyāye bhuvanakośādhikāraḥ,* fol. 41*a*; 14. (31 vv.) *golādhyāye madhyabhuktivāsanādhyāyaḥ,* fol. 43*b*; 15. (22 vv.) *golādhyāye chedyake yuktiḥ,* fol. 45*b*; 16. (16 vv.) *golādhyāye maṇḍalavarṇanam,* fol. 47*a*; 17. (41 vv.) (*golādhyāye*) *yantramālā,* fol. 51*a*; 18. (35 vv.) *golādhyāye ṛituvarṇanam,* ends:

इत्थं श्रीमन्नागनाथात्मजेन
प्रोक्ते तंत्रे ज्ञानराजेन रम्ये ।
ग्रंथागाराधारभूते प्रभूते
गोलाध्याये वर्णनं षड्तूनां ॥ ३५ ॥

इति श्रीसकलसिद्धांतवासनाविचारचतुरचित्तचमत्कृतिकारिणि सत्तंत्राधारे सिद्धांतसुंदरे ऋतुवर्णनं नाम पंचमो(!) ऽध्यायः ॥ संपूर्णमेतत् ॥ स्वस्ति श्रीमन्नृपशालिवाहनशके १५७४ श्रावणशुक्लैकादश्यां गुरौ काशिभट्टेन लिखितो ऽयं सुंदरसिद्धांतः ॥

The treatise is mentioned in the *Sūryaprakāśa* (above no. 2823), composed by the author's son in A.D. 1541.

For the *golādhyāya* see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 86; for a *bījagaṇita,* Berl. Cat., no. 831. [Dr. John Taylor.]

2902.

2114b. Foll. 37; size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; legibly written in Devanāgarī, by several hands, in 1782 A.D.; 9–11 lines in a page.

The same work. [B.] [Gaikawar.]

2903.

2408c. Foll. 10; size $7\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{8}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

A portion of the *golādhyāya* of the *Siddhāntacintāmaṇi,* by *Sadānanda,* son of *Vyāsāvaṭakakīka* (?).

The fragment begins: बाणचंद्रा ॥ १३ ॥ this chapter consisting of 76 verses (without colophon).

Then follows another chapter, of 18 verses, beginning भान्यग्निन्यादीनि धार्याणि °

Then another chapter, of 14 verses, beg. कुलालचक्रं दंडेन °

Then another chapter, of 15 verses, beg. पंचांगतो गतिं ज्ञात्वा °

It ends:

> एतज्ज्ञात्वा मया पर्वे सूर्यचंद्रांतरे कृते ।
> बालानामश्रमेणैव ज्ञायते पर्वसंभवः ॥ १४ ॥
>
> रविर्भ्रमति केतवः सुदीर्घवृत्तगामिनः ।
> समीपगाः प्रदृश्यन्ते विदूरगा न दृश्यते ॥ १५ ॥

इति श्रीव्यासावटंककीकात्मजसदानंदविरचितो गोले सिद्धांतचिंतामणिः ॥

Then follow two more verses: अंकाशेशेंद्रभूपाए चंद्रा दूरतस्त्वजात् (!) । ° [GAIKAWAR.]

2904.

1492a. Foll. 25; size 14 in. by 5 in.; indifferent, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Siddhāntamañjarī, another manual of astronomy, composed (? in 1609 A.D.) by *Mathurānātha Vidyālaṃkāra.*

It begins:

> प्रणिपत्य जगद्विलोचनं रविसिद्धान्तमनोज्ञमञ्जरीं ।
> अबहुज्ञसुखावबुद्धये मथुरानाथकृती विनिर्ममे ॥
>
> इष्टः शकाब्दः क्षितिरामबाण-
> रूपै१५३१र्विशुद्धः कथितो [ऽ]ब्दपिण्डः ।
> बारादिवृन्दं विमुवस्य रामो
> नवक्षिती पक्षशरो युगाग्नी३।१९।५२।३४ ॥

It ends (fol. 12*b*):

> सिद्धान्तकल्पधरणीरुहमञ्जरीयं
> कर्णे कृताकृतधियां मुदमातनोतु ।
> यत्र स्फुटा दिनमणीन्दुमुखाः प्रकामम्
> उद्बोधयन्ति मणयस्तमसा निमुग्धान् ॥
>
> इति श्रीमथुरानाथविद्यालङ्कारनिर्मिता ।
> सिद्धान्तमञ्जरी पूर्णा शत्रुजिद्भूपसंसदि ॥

Then follow thirteen leaves of astronomical tables. [H. T. COLEBROOKE.]

2905.

1528a. Foll. 17; size 10 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; eight lines in a page.

Yantrarāja, or *Yantrarājāgama,* also called *Suyantrāgama* (foll. 8*a* and 17*a*) and *Sadyantra,* a treatise in five chapters on the construction and the use of the armillary sphere in the calculation of celestrial and terrestrial longitudes and latitudes, by *sūri Mahendra,** the pupil of *Madana Sūri,* the court astrologer of the ruler of Bhṛigupura.

It begins:

> श्रीसर्वज्ञपदांबुजं हृदि परामृश्य प्रभावप्रदं
> श्रीमंतं मदनाख्यसूरिसुगुरुं कल्याणकल्पद्रुमं ।
> लोकानां हितकाम्यया प्रकुरुते सद्यंत्रमत्यद्भुतं
> नानाभेदयुतं चमत्कृतिकरं सूरिर्महेंद्राभिधः ॥ १ ॥
>
> अपारे संसारे कति कति बभूवुर्न चतुराः
> परं तैर्दुर्बोधं गणितमरचि प्रौढमतिभिः ।
> ततः स्वल्पं सारं विशदमिदमत्यंतसुगमं
> वितन्वे ऽहं शास्त्रं सुहृदयहृदानंदकृतये ॥ २ ॥
>
> क्रमास्तथा बहुविधा यवनैः स्ववाख्या
> यंत्रागमा निजनिजप्रतिभाविशेषात् ।
> तान्वारिधीनिव विलोड्य मया सुधावत्
> तत्सारभूतमखिलं प्रणिगद्यते ऽत्र ॥ ३ ॥
>
> यथा भटः प्रौढरणोत्कटो ऽपि
> शस्त्रैर्विहीनः परिभूतिमेति ।
> तद्वन्महाज्योतिषपंडितो ऽपि
> यंत्रेण हीनो गणकस्तथैव ॥ ४ ॥

---

* In *Malayendu's* commentary he seems to be described as the head astrologer of some potentate of the name of *Fīroz,* possibly the famous *Fīroz Shāh,* the *Tughluk* sultan of Delhi (1351–88 A.D.).

Speaking of the seven zones (κλίμα) between the equator and the north pole, the author remarks (fol. 3*b*, l. 1): तेषां यवनभाषया इक्लेमेति [*i.e.* اقليم] संज्ञा। where *Yavana* evidently means the Muhammadans, not the Greeks.

The titles of the five chapters are: 1. *gaṇita* (fol. 8*a*); 2. *ghaṭana* (fol. 8*b*); 3. *yantraracana* (fol. 11*a*); 4. *yantraśodhana* (fol. 11*b*); 5. *vicāraṇā* (fol. 17*a*). The second half of the MS. contains many marginal glosses.

It ends (cf. Aufrecht, Flor. MSS., no. 269):

अभूद्भृगुपुरे वरे गणकचक्रचूडामणिः
कृती नृपतिसंस्तुतो मदनसूरिनामा गुरुः।
तदीयपदशालिना विरचिते सुयंत्रागमे
महेंद्रगुरुणोदिता ऽजनि विचारणा यंत्रजा ॥

इति श्रीमहेंद्रसूरिविरचिते यंत्रराजागमे विचारणाध्यायः पंचमः ॥ समाप्तो ऽयं यंत्रराजग्रंथः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2906.

2343b. Foll. 60; size 10 in. by 4½ in.; fair, modern Jaina Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

A commentary (*ṭīkā* or *vyākhyāna*) on *Mahendra Sūri's Yantrarāja* (the text of which is given in full), by his pupil *sūri Malayendu*; with copious tables for calculations.

It begins:

प्रणम्य सर्वज्ञपदारविंदं सूरेर्महेंद्रस्य पदांबुजं च।
तनोति तद्गुंफितयंत्रराजग्रंथस्य टीकां मलयेंदुसूरिः ॥

अथ प्रथमतः प्रचिकीर्षितस्य सकलगणितसारभूतस्य यंत्रराजग्रंथस्य निरंतरांतराय° ग्रंथाभिधेयमभिधत्ते ग्रंथकारः। श्रीसर्वज्ञ°॥

It ends:

श्रीपीरोजमहेंद्रसर्वगणकप्रष्ठो* महेंद्रप्रभुर्
जातः सूरिवरस्तदीयचरणांभोजैकभृंगाकृतिः।
सूरिश्रीमलयेंदुना विरचिते ऽस्मिन् यंत्रराजागम-
व्याख्याने प्रविचारणादिकथनाध्यायो गतः पंचमः ॥
[६९ ॥ °

इति श्रीयंत्रराजस्य टीका पूर्णेयमद्भुता।
स्वान्यज्ञानकृते सम्यग् लिखिता प्रचुरादरात् ॥ १ ॥
संवत् सिद्धगुणाष्टकायरजनीराजांकसंज्ञे वरे
मासि प्रौष्ठपदे तिथौ च दशमी पुष्यार्कयोगागतौ।
श्रीमद्भूपनिवासरम्यविभवे वर्हानपुःपत्तने†
नित्यं नंदतु पुस्तकं च सदिदं यावद्नमूर्येंदवः ॥ २ ॥

That the *Pīroja* in whose service *Mahendra Sūri* was, is meant for the famous *Fīroz Shāh*, the founder of the fortified town Ḥiṣār Fīrozah and of Fīrozābād,‡ is made more than probable by an incidental allusion to that historical character on fol. 14*b*. Speaking of the seven regions between Ceylon, which is supposed to lie on the equator, and the north pole, the longitudes of a number of Indian, Persian and other Asiatic towns within the first four zones, up to deg. 52, are noted down, and amongst them Hisāra Pīrojābāda is mentioned in the following terms: श्रीपीरोजनृपवासितहिंसारपीरोजवादे २६। ४८। where, however, the other MS. reads: श्रीपेरुजानृपांकितहिंसारपेरोजावादे। The examples (on foll. 22*a* and 58*b*) chosen, by way of illustration, from the Saṃvat years 1427 and 1434 (A.D. 1370 or 1377), would agree very well with *Fīroz Shāh's* time.

The five chapters end on foll. 38*a*, 39*b*, 45*a*, 46*a*, 60*a*.

The copyist calls himself *gaṇi Śivavijaya*, brother of *gaṇi Śāntivijaya*, living in the spiritual reign of the Jaina teacher *Vijayānanda Sūrīśvara*.

Cf. Rāj. Mitra, Cat. of Bikaner MSS., p. 351.

[GAIKAWAR.]

---

* Var. ll. श्रीपीरोजसहेंद्र° and श्रीपीरोजशकेंद्र°

† ? i.e. برهانپور, Berhampore, the sudder station of Moorshedabad?

‡ Cf. Sir H. M. Elliot, Hist. of India, iii., pp. 299–302, 354. *Fīrozābād* was founded in 1354, the third year of the emperor's reign.

2907.

2343a. Foll. 23; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Another imperfect copy of *Malayendu's Yantrarājaṭīkā,* independent of the preceding MS. of which it covers the larger portion, as far as fol. 43*b*, l. 3. [GAIKAWAR.]

2908.

1845. Foll. 40 (and an extra leaf between 14 and 15); size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work. A modern and not very accurate copy. [DR. JOHN TAYLOR.]

2909.

1989. Foll. 16; size $7\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Yantracintāmaṇi, another treatise on the use of the armillary sphere, in 26 verses, composed by *Cakradhara,* son of *Vāmadeva* or *Vāmana;* with the author's own commentary (*vivaraṇa*).

It begins:

विज्ञानतां गोलमदो ऽस्ति गम्यं
तस्मात्परेषां सुगमं यतो नः ।
सद्यंत्रचिंतामणिनामधेयं
निजप्रणीतं विवृणोमि यंत्रं ॥

ग्रंथारंभे ऽभिमतदेवतानमस्कारपूर्वकं संबंधप्रयोजनयुक्तं ग्रंथनामाख्यानिकं प्रतिजानीते ॥

नत्वा फलाप्त्यै प्रमथादिनाथं
रविं गुरोरंघ्रिरविंदयुग्मं ।
यंत्रं प्रवक्ष्ये गणितानपेक्ष्यम्
आशुप्रबोधं समयादिकानां ॥ १ ॥

The treatise consists of the following four chapters: 1. *yantropakaraṇasādhana,* fol. 5*b*; 2. *tripraśnādhikāra,* fol. 11*a*; 3. *grahānayanādhikāra,* fol. 12*b*; 4. *prakīrṇādhyāya.*

It ends on fol. 14*b*:

आसीदग्रजराजवंदितपदः श्रीवामनो विश्रुतो
ज्योतिःशास्त्रमहार्णवामृतकरः सत्सूक्तिरत्नाकरः ।
तत्सूनुः क्षिति[पाल]मौलिविलसद्रत्नं ग्रहज्ञाग्रणीश्
चक्रे चक्रधरः कृती सविवृतिं स यंत्रचिंतामणिं ॥

इति श्रीवामदेवसुततंत्रज्ञसिंहचक्रधरविरचितं स्वविरचितयंत्रचिंतामणिविवरणं समाप्तं ॥

The last two pages contain a description, in 13 verses (विष्णुवर्कमुख्यत्रिदिवेशमूर्तेः०), by *Gaṇeśa,* son of *Keśava* of Nandigrāma, of a special variety of *yantra,* called *pratodayantra* and made of ivory or *śiṃśa* wood, to be used in battle, when mounted on horseback, as a sort of charm. [DR. JOHN TAYLOR.]

2910.

1528b. Foll. 16; size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1761 A.D.; 13–15 lines in a page.

Yantradīpikā, another commentary on *Cakradhara's* work, by *Rāma daivajña,* son of *daivajña Madhusūdana.*

It begins:

नत्वा गणाधिपं रामो मधुसूदननंदनः ।
यंत्रचिंतामणेष्टीकां कुर्वे ऽहं सोपपत्तिकां ॥ १ ॥

विलोकितानि यंत्राणि कृतानि बहुधा बुधैः ।
मतः शिरोमणिस्तेषां यंत्रचिंतामणिर्मम ॥ २ ॥

यंत्रचिंतामणिः श्रेष्ठः कथं न गणिताद्भवेत् ।
यस्माद्गणितविज्ञानक्षेत्रज्ञमुपजायते(!) ॥ ३ ॥ ० ५ ॥

यंत्रचिंतामणेरब्धेः पारगामी स एव यः ।
सिद्धांतविन्कर्णधारां मट्टीकां नावमाश्रयेत् ॥ ६ ॥

तत्र तावज्ज्योतिःशास्त्रफलस्य लग्नमूलत्वात्० यंत्रचिंतामणिं नाम यंत्रं विवक्षुश्चक्रधरो नामाचार्यः० स्वचिकीर्षितमाख्यानिकीछंदसा व्यंजयन्नाह ।

नत्वा भवानीं प्रमथादिनाथं
रविं गुरोरंघ्रिरविंदयुग्मं ।
यंत्रं प्रवक्ष्ये गणितानपेक्ष्यं
यथा सुबोधः समयादिकानां ॥ १ ॥

It ends:

पदव्याख्यानरूपैव टीका ग्रंथकृता कृता ।
अतो मया विदां प्रीत्यै कृतेयं सोपपत्तिका ॥

इति श्रीदैवज्ञमधुसूदनात्मजरामरूदैवज्ञविरचितायां(!) यंत्रचिंतामणिटीकायां प्रकीर्णाध्यायश्चतुर्थः ॥

The title *Yantradīpikā* occurs only in the colophon of the third chapter (fol. 13*b*).

[H. T. Colebrooke.]

2911, 2912.

1510 d & e. Foll. 3 and 4; size 11¾ in. by 6¼ in.; modern Devanāgarī writing (European paper); nine lines in a page.

Extracts from the *Sūryasiddhānta* (*jyotishopanishadadhyāya*, vv. 1–19; *bhūgolādhyāya*, vv. 38–58) and from the *Siddhāntaśiromaṇi* (*golabandhādhikāra*, vv. 1–31) on the subject of the armillary sphere. [H. T. Colebrooke.]

2913.

2004 a. Foll. 14; size 8¼ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1752 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Karaṇaprakāśa, a manual for calculating the position of the sun, moon and planets, composed (? in 1092 A.D.), by *Brahmadeva Gaṇaka*, of Madhurā, son of *Candrabhaṭṭa*. [A.]

It begins:

ब्रह्माच्युतत्रिनयनार्कशशांकभौम-
सौम्येज्यभृगुशनिवागधिपागणेशान् ।
नत्वाहमार्यभटशास्त्रसमं करोमि
श्रीब्रह्मदेवगणकः करणप्रकाशं ॥ १ ॥

शाकः शक्रदशो१०१४नितो रवि१२गुणश्चैत्रादिमासान्वितो
द्विस्थो दस्र२हतो द्विराम३२सहितो ऽधोभूपनंदै९१६र्हृतः।
लब्धोनो विहृतः शिलीमुखरसैर्६५राप्ताधिमासैर्युतः
खत्रि३०घ्नः सतिथिर्द्विधा कररसै६२र्युक्तस्ततो ऽधःकृतः [॥ २ ॥
विलोचनश्च२घ्नस्त्रिखवेदभू१४०३हृतः
फलान्वितः सागरषड्गि९४रुद्धृतः ।
फलावमानो भृगुवारपूर्वको
भवत्ययं रव्युदयादहर्गणः ॥ ३ ॥ °

The treatise consists of nine chapters (and an additional one of two genealogical verses): 1. (*graha*)*madhyādhikāra* (19 vv.; 16 in comm., vv. 13, 16, 19 not being commented upon), fol. 3*a*; 2. *tithyadhikāra* (18 vv.), fol. 4*b*; 3. *pañcatārāspashṭīkaraṇādhikāra* (13 vv.), fol. 6*a*; 4. *tripraśnādhikāra* (14 vv.), fol. 7*b*; 5. *candragrahaṇaparilekhanādhikāra* (24 vv.; 22 comm.), fol. 10*a*; 6. *sūryagrahaṇādhikāra* (11 vv.; 10 comm.), fol. 11*a*; 7. *grahodayāstādhikāra* (8 vv.), fol. 11*b*; 8. *śṛiṅgonnatyadhikāra* (8 vv.), fol. 12*b*; 9. *grahayutyadhikāra* (10 vv.), fol. 13*b*; 10. *granthālaṃkaraṇādhikāra*, running thus:

बाणेंदुनाडयूनतात्क्रमज्या-
त्रिज्या१२०न्विता सैव नतोत्क्रमज्या ।
त्रिज्याधिकस्य क्रमचापयुक्ताः
खखाब्धिबाणा५४०० धनुरुत्क्रमस्य ॥ १ ॥

आसीत्पार्थिववृंदवंदितपदांभोजद्वयो माथुरः (माधुरः B.)
श्रीमच्चंद्रबुधो गुणैकवसतिर्विख्यातकीर्तिः (° तिस्त्यातो [द्विजेंद्रः B.) क्षितौ ।
नत्वा तस्य सुतोंघ्रिपंकजयुगं खंडेंदुचूडामणेर्
वृत्त (वृत्तं comm.; वृत्तैः B.) स्पष्टमिदं चकार करणं [श्रीब्रह्मदेवः कृती ॥ २ ॥

इति श्रीमज्ज्योतिर्विच्चंद्रभट्टसुतसमस्तगणकवंद्यब्रह्मदेवविरचिते करणप्रकाशे ग्रंथालंकरणाधिकारो दशमः॥ श्रीशके १६७४ ° ॥

[Dr. John Taylor.]

2914.

2004 b. Foll. 65; size 8½ in. by 4 in.; the same writing of 1755 A.D.; 10–12 lines in a page.

Karaṇaprakāśavyākhyāna, with the special title of *Prabhā*, by *Śrīnivāsa*. The text of the original treatise is given in full. [B.]

It begins:

श्रीमद्दंतिमुखं नत्वा ब्रह्मविष्णुशिवैर्नुतं ।
सर्वाभीष्टप्रदं वंदे द्वादशस्य पुरे स्थितं ॥ १ ॥

जाग्रती रसनाग्रेम (? मे) गिरामप्यधिदेवता ।
सरस्वती जयत्येषा चतुर्वदनगामिनी ॥ २ ॥

नत्वा दंतिमुखं सुशब्दरचनाबुद्धिप्रदां भारतीं
वेधोविष्णुशिवान् गुरूनहमिमान्सूर्यादिकान्खेचरान् ।
ज्योतिःशास्त्रसुधाब्धिलंघनपटुप्रीतिप्रदं वक्त्रचो
व्याख्यासे(*r.* °स्ये) करणप्रकाशमधुना श्रीश्रीनिवासः
[सुधीः ॥ ३ ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रंथस्य° प्रतिजानीते । ब्रह्माच्युतेति ।°॥ १ ॥
शाकः° । शाकः शकवर्षसमुदायः । शक्रदशोनितः । चतुर्दशाधिकनहस्रो१०१४नितः । शेषांकः । गताब्दसंघः । सः । रविगुणः । द्वादशभि१२र्गुणितः । चैत्रादिमासान्वितः । चैत्रादिगतमासैर्युतः । द्विस्थः । द्विस्थाने स्थापितः । दस्रहतः । एको द्विरगुणितः । द्विरामसहितः । द्वात्रिंशता ३२ युतः । अधः । तस्याधोभागे तद्वत्स्थापनीय इत्यर्थः । भूपनंदैर्हृतः । षोडशाधिकनवशतै९१६र्हृतः । लब्धोनः । तदुपरिस्थः । तत्फलेन हीनः । शिलीमुखरसैः । पंचषष्ट्या ६५ भाजितः । आप्ताधिमासान्वितः । लब्धैः सैकैमेकैरधिमासैर्युतः । खत्रिघ्नः । त्रिंशता ३० गुणितः । सतिथिः । तन्मासगततिथिभिः सहितः । द्विधा । द्विस्थाने स्थापितः । कररसैर्युक्तः । द्विषष्ट्या६२ युतः । ततोधःकृतः । तस्मादधोभागे तद्वत् स्थापनीयः । विलोचनघ्नः । द्विरगुणितः । त्रिखवेदभूहृतः । अधिकचतुःशताधिकसहस्र१४०३भक्तः । फलान्वितः । तदुपरिस्थः । तत्फलेन युक्तः । सागरषड्भिरुद्धृतः । चतुःषष्ट्या ६४ भक्तः । फलावसानोनः । तत्फल एव क्षयदिनै रहितः । भृगुवारपूर्वकः । शुक्रवारादि भवत्ययं रव्युदयादहर्गणः । सूर्योदयात् । अहर्गणः । अह्नां गणो भवति ॥ ३ ॥

It ends:

इत्याचार्यश्रीमन्महाभाष्यभट्टारकश्रीमद्विश्वामित्रान्ववायकारीशपरिपूर्णसुधाकरश्रीमच्छ्रीनिवासभट्टविरचिते करणप्रकाशव्याख्याने प्रभासंज्ञे ग्रहाणां युद्धाधिकारो(!) नाम नवमो ऽध्यायः॥ इत्यष्टाधिकारः(!) ॥

बिंदुदुर्लिपिविसर्गवीथिकाः शृंगपंडितपदभेददूषिकाः ।
हस्तवेगजडबुद्धिपूर्वकं क्षंतुमर्हंतु समीक्ष्य सज्जनाः ॥ १ ॥

स्वस्ति श्रीजयाभ्युदयनृपशालिवाहनशक१६७९नेय ईश्वरसंवत्सरे मार्गशिरवदि ७ रविवारे समाप्तं ॥ हावनूरसदरजोऽसनारायणदैवज्ञसुतयज्ञदैवज्ञतत्पुत्रकालिंगेन लिखितं स्वार्थं परार्थवत् ॥

Whilst the first of the two final stanzas of the text is not referred to at all in the commentary, the second is included in the last chapter as verse 11 [माधुरः = मधुरा निवासो ऽस्य ॥ करणं = ज्योतिःशास्त्रसिद्धांतप्रकरणं । वृत्तं जातावेकवचनं स्पष्टं चकार ॥] [Dr. John Taylor.]

2915.

2004c. Foll. 13; size $8\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; the same writing; eleven lines in a page.

[*Karaṇaprakāśavṛitti.*] A fragment of another commentary on the same treatise; by *Dāmodara*, pupil of *Padmanābha.*

It begins:

यशोभिरुद्भासितमासमुद्रं
विश्वंभराया वलयं च यस्य ।
सकारणादंशुमतो ऽवतारः
श्रीपद्मनाभो जयतीह धीमान् ॥ १ ॥
अहो मनुष्यस्य न तावदेवंविधं यशः स्यादविचार्यमार्यैः ।
प्रकाशकारी न रविं विनान्यो
यतस्त्रयी मूर्तिरिति प्रसिद्धं ॥ २ ॥
ग्रंथार्थविच्छिन्निभयादिहार्को
ऽवतीर्य भूमावखिलां(°लं) चकार ।
शास्त्रं खिलीभूतमिहावगम्य
श्रीब्रह्मगुप्त त्वमया(°य) क्रमेण ॥ ३ ॥
श्रीभास्कर त्वं च ततश्च साक्षात्-
श्रीपद्मनाभ त्वमनाथबंधुं ।
दयानिधिं सर्वगुरुवरेण्यं
श्रीपद्मनाभं तमहं नमामि ॥ ४ ॥
तदंह्रिसेवाभिरवाप्तविद्यो
दामोदरो दैवविदां वरिष्ठः ।
सहोपपत्त्या करणप्रकाशं
वृणोति दैवज्ञमनःप्रतुष्ट्यै ॥ ५ ॥

अथ ग्रंथारंभे°

The MS. breaks off abruptly (at the bottom of fol. 13*a*) in the comment on the 11th verse of the first chapter.

[Dr. John Taylor.]

2916.

234a. Foll. 7; size $12\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; clear, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Bhāsvatī, or *Bhāsvatīkaraṇa*, another manual of rules for determining the position of the

heavenly bodies (in accordance with the system of the *Sūryasiddhānta*), composed, in 1099 A.D., by *Śatānanda*, a resident of Purushottama, son of *Śaṅkara* and *Sarasvatī*.

It begins:

अथ प्रवक्ष्ये मिहिरोपदेशात्
तत्सूर्यसिद्धान्तसमं समासात् ।
चन्द्राश्विशून्येन्दुविहीनशाकः १०२१
शास्त्राब्दपिण्डो भवतीह शास्त्रे ॥ १ ॥
शास्त्राब्दपिण्डः स्वरशून्यदिग्घ्न१००७स्
तानाग्नियुक्तो ३४९ ऽष्टशतै८००र्विभक्तः ।
लब्धं नगैः ७ शेषितमङ्कयुक्तं
सूर्यादिसंवत्सरपालकः स्यात् ॥ २ ॥
शेषं हरेः ८०० प्रोह्य पृथग्गजाशाः १०८
लब्धं रवेरौदयिको ध्रुवः स्यात् ।
सहस्रनिघ्नः १००० खविधूनितो ऽधः
खसिद्धभागोन२४०भचक्र२७००शेषः ॥ ३ ॥
खपञ्च५०संयुक्त० ॥
पृथक् खखागाघ्न० ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., pp. 48–50; Colebrooke, Misc. Ess., ii., 389-90.

There seem to be two recensions of this little work, the one, as contained in the present MS. (? the Bengalī rec.) being somewhat shorter than the other (? Dev. rec.)

This MS. ends:

खखाश्विवेदाधिगते युगाब्दे
दिव्योक्तितः श्रीपुरुषोत्तमस्थः ।
श्रीमान् शतानन्द इतीदमाह
सरस्वतीशङ्करयोस्तनूजः ॥
इति भास्वती समाप्ता ॥
नेत्राग्निभूपाधिगते शकाब्दे
प्रणम्य नारायणमादिदेवं ।
श्रीकाशिरामाख्यधरासुपर्वे
लिलेख पुस्तीं दयितां बुधानां ॥

This date (Śaka 1632 = A.D. 1710) must have been that of a former MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

2917.

1051c. Foll. 8; size 16¼ in. by 3¾ in. (folded to half the length); careless, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

The same work, in the same recension.

Between the first two verses of the preceding MS., this copy, however, inserts the following verse (cf. Camb. MS.):

नत्वा मुरारेश्चरणारविन्दं
श्रीमान् शतानन्द इति प्रसिद्धः ।
तां भास्वतीं शिष्यहितार्थमाह
शाके विहीने शशिपक्षखैकैः १०२१ ॥

It ends: खखाश्विवेदविगते युगाब्दे० स्तनूजः ॥ इति पञ्चसिद्धान्त्यां श्रीभास्वत्यां परिलेखाधिकारो नामाष्टमो ऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2918.

234b. Foll. 43; size 12¼ in. by 4½ in.; clear, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Bhāsvatīratnadīpikā, also called *Bhāsvatīratnamālā*, or *Bhāsvatikārtharatnamālikā*, a commentary on the *Bhāsvatī*; by *Acyuta Bhaṭṭa*, also called *Mihirācārya* and *Mihirācāryācyuta Bhaṭṭa*, son of *Sāgara Bhaṭṭa*.

It begins:

मदिष्टदेवाय महानुभाविने
विरिञ्चिनारायणशङ्करात्मने ।
समस्तवेदार्थमयाय तेजसे
भृशं नमस्ते ऽखिलविश्वमूर्तिने ॥
वेदान्तागमकाव्यशास्त्रनिगमव्याख्यानदीक्षागुरु-
ज्योतिःशास्त्रविकाशनैकमिहिरो ऽभूत्सागराख्यो द्विजः ।
शिष्यप्रार्थनया तदीयतनयः संवीक्ष्य होरार्थकं
तेने भास्वतिकार्थरत्नरचितां मालां हि भट्टाच्युतः ॥

प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिमभिलक्षमाणः कविर्मङ्गलमाचरति ॥ अथेत्यादि ॥ प्रारब्धग्रन्थस्य परिसमाप्त्यर्थं अथशब्दो ऽत्र मङ्गलप्रतिपादकः । अथशब्दो ऽत्रानन्तर्ये वा । श्रीसूर्यसिद्धान्तादिवराहमिहिरादिकृतगणितशास्त्रसममिदं शास्त्रं समासात् संक्षेपात् प्रवक्ष्ये इदं शास्त्रमित्यध्याहारः॥ चन्द्राश्वीति । शकनृपतेरयं

वत्सरः शाकः शाको ऽयं चन्द्राश्विभूम्येन्दुविहीनः सन् शास्त्राब्दपिण्डो भवति। तदुच्यते। तथा चायं शास्त्राब्दपिण्डः चन्द्राश्विभूम्येन्दुयुतः सन् शाको भवति। तथा च शास्त्राब्दो रूपनेत्राशा-१०२१युतः शाको निगद्यते। शाकं च रूपनेत्राशा१०२१हीनं शास्त्राब्द उच्यते ॥ * ॥ संवत्सरपरिज्ञानार्थमाह। शास्त्राब्दपिण्ड इति। स एव शास्त्राब्दपिण्डः स्वरशून्यदिग्घ्नः सप्ताधिकसहस्रेण गुणनीयः। स्वराः सप्त एव स्वरशून्यादिकपूरिताङ्कः। तानाग्नियुक्तः ऊनपञ्चाशदधिकशतत्रयं तन्नाङ्के योज्यं ताना(? ताला) एकोनपञ्चाशद्भिरग्निः त्रयं। तथा च स्वराः सप्त त्रयो ग्रामा मूर्छनास्त्वेकविंशतिः। ताना एकोनपञ्चाशदकौं द्वादशवाचकः। स चाष्टशतैर्विभक्तः तमङ्कं अष्टशतेन हरेदित्यर्थः॥ एतदुक्तं भवति। अष्टशतेन हृते यल्लब्धं तन्नगैः शेषितं कृत्वा पुनरङ्कं दत्त्वा पुनरपि नगैः सप्तभिः शेषिते स एव शेषः स एव सूर्यादिसंवत्सरपालकः स्यात्। सौरसंवत्सरस्यादौ प्रथमदिनं पालकनामा स्यात् तस्मिन्नब्दे ग्रहे यत्र यत्र शेष एव (oblit.) ग्राह्यः तत्र लब्धशब्द इत्युच्यते तत्र शेष एव ग्राह्यः तत्र लब्धं प्रोज्झयेत् लब्धस्य प्रयोजनाभावात्॥ * ॥ रवेर्ध्रुवार्थमाह शेषमिति। ० ॥ न तु लब्धं स्थापयेदिति ततः किं कर्तव्यमित्याह खपञ्चेति।

The colophons of the first seven chapters occur on foll. 5*a*, 11*b*, 17*b*, 25*a*, 29*b*, 34*b*, 38*b*. The eighth chapter ends without colophon on fol. 40*b*, l. 2, after which an appendix on *meghajñāna*, "not explained in its proper place in the first *khaṇḍa* (cf. 76, 1 inf.), is adduced from another book by *Acyuta Śarman*."

That *Śatānanda's* calculations are based on the meridian of *Purushottamakshetra* (in Utkala) is explained by *Acyuta* (fol. 4*a*) as well as by other commentators.

As to the date of composition, the choice is left between the two Śaka years 1427 and 1456, for both of which observations are recorded on foll. 41*a*, l. 1 and 7*a*, l. 2 inf.

It ends:

न शत्रवे दर्पयुताय नैव (च)
न मत्सरायाशुचये न चैव।
नाशिष्यभावोपगताय दद्याद्
व्याख्यामिमां सर्वगुणोपपन्नां॥

श्रीमत्प्रभुप्रवरराघवपादयुग्म-
पद्मोपजीवनपरोत्सुकभृङ्गरूपी।
श्रीभास्वतीगणनशास्त्रसुबोधटीकाम्
अभ्याकरोत्कविवरो ऽच्युतभट्टसिंहः॥

इति श्रीसाशरभट्टात्मज(!)मिहिराचार्याच्युतभट्टविरचितायां भास्वतिकार्थरत्नमालिकायां चन्द्रादिमानाङ्गुलादिनिर्णयविवरणं संपूर्णमिति॥ समाप्तेयं भास्वतिकार्थरत्नमालिका॥

The name of the author's father is not given in the other colophons, which run thus: इति श्रीमिहिराचार्याच्युतभट्टविरचितायां ०.

[H. T. COLEBROOKE.]

2919.

1286. Foll. 106; size 13 in. by $7\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1811 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Bhāsvatīkaraṇa (in the larger version), with four commentaries in the following order:

I. (foll. 1–34) *Bhāsvatīvyākhyā* by *Kuveramiśra*, composed, it would seem, in A.D. 1685.

It begins:

सिद्धिबुद्धियुतं नत्वा गणेशं च गुरुं गिरं।
कुर्वे ऽहं भास्वतीव्याख्यां ग्रन्थानालोच्य तत्त्वतः॥ १॥
यद्यप्यार्यैः कृता टीका तथाप्यारभ्यते मया।
योगो विषयो नास्ति(!) स तत्र लिख्यते ऽधुना॥ २॥
स्वाभिप्रायेण हि मया किंचिदिह [न] लिख्यते।
किंतु वाचनिकं सर्वमतो ग्राह्यं च सज्जनैः॥ ३॥

कुवेरमिश्र(*r.* श्रेण) समकारि च टीका करणग्रन्थं बहुचिन्त्य(!) समूलम् करणवित्सुखयति खलु चित्तं तमसो ध्वस्त उदिते सति सूर्ये स्वस्ति श्रीसकलभूमण्डलपूजितचरणाम्भोरुहनिखिलशास्त्रार्थप्रवीणास्यदूशसिन्तोपपत्रिको(!) ० श्रीमच्छंकरदैवज्ञात्मजश्रीमत्सतानन्ददैवज्ञवर्यैः भास्वत्याख्यं करणं० निबध्नाति। नत्वा मुरारेरिति। ० श्रीमान् सतानन्द इति भास्वतीमाह। अस्तीति सत् भगवद् अव्ययं चिद्घननिर्विकल्पमूर्तौ आनन्दो(!) यस्य। यद्वा सतो मायारहितस्वरूप निर्विशेषादानन्दो यस्य सः० In connection with the date in v. 1, he takes Śaka 1607 as the base of another example (or as his 'epoch' year)॥ अथ संवत्सरपालकानयनमाह। अथ प्रवक्ष्ये इति सार्धवृत्तेन। ०॥ शास्त्राब्दपिंडः ०॥ शेषं हर इति। ०

The colophons of the eight chapters will be found on foll. 5*a*, 9*a*, 16*a*, 26*b*, 29*a*, 30*b*, 32*b*, 34*b*.

Colophon: इति श्रीभास्वतीटीकायां कुवेरमिश्रविरचितायां परिलेखाधिकारो ऽष्टमः ॥

II. (foll. 35–50*a*, 1 inf.) *Bhāsvatīprakāśikā* by *Gopīnātha Sudhī;* apparently incomplete in the beginning.

It begins: अथ द्वितीयपक्षः ॥ आलस्यादिग्रस्तदोषाणामंकबाहुल्येन सिद्धांतपाठमनिच्छतां सिद्धांतोक्तगणितं जिज्ञासूनां शिष्याणां हितार्थं ब्रूते कथंभूतां भास्वतीं तां सूर्यसिद्धांतादिगणितफलसमां । कस्मिन्सति शाके विहीने अतिक्रांते सति कैः शशिपक्षखेकैः ॥

The chapters end on foll. 37*a*, 38*b*, 41*b*, 45*a*, 46*b*, 48*a*, 49*a*, 50*a*.

It ends:

नत्वातिसुंदरमुकुंदपदारविंदे
तद्भावमग्नमनसा परमादरेण ।
श्रीगोपिनाथसुधिया विवृतो ऽधिकारो
दैवज्ञबोधविषये परिलेखसंज्ञः ॥

इति श्रीभास्वत्यर्थप्रकाशिकायां (श्रीगोपीनाथरचि obl., and suppl. कुवेरमिश्रविरचि)तायां परिलेखाधिकारो ऽष्टमः ॥

This is immediately followed by a fragment of a treatise containing practical illustrations of the *Bhāsvatī*, by *Mādhava*, son of *Kandarpa;* beginning (fol. 50*a*, 1 inf.):

वीजेन येन खचरा तरणिं प्रयुक्ता
सिद्धांततुल्यभवनांशकलाधिका स्युः ।
तद्भास्वतीविवरणे सुविचार्य बुद्ध्या
कंदर्पजो दिशति माधवनामविप्रः ॥

This breaks off abruptly, at the bottom of fol. 51*b*, after the first *pāda* of a *śloka;* foll. 49–51 bearing the marginal mark प्रस्ता°.

III. (foll. 52*a*–65*a*). Text of *Śatānanda's Bhāsvatīkaraṇa* (or °*laghukaraṇa*) in the larger version, interspersed with glosses which it is not always easy to distinguish.

The Śaka years 1505 and 1506 (Saṃvat 1640 and 1641) are taken as the basis for certain calculations on foll. 52*a*, 2–60*a*, 7–61*b*, 2–62*b*, 5.

It begins: अथ तृतीयस्य ॥ शतानंदः भास्वतीमाह किं कृत्वा मुरारेश्वरणारविंदं नत्वा । किमर्थं शिष्यहितार्थं । कस्मिन्सति शाके शशिपक्षखेकैर्विहीने सति १०२१ । शकनृपतिलक्षितो ऽब्दगणः शास्त्राब्दपिण्डो भवति । श्रीसंवत् १६४१ वर्षे °

The chapters end on foll. 53*a*, 54*b*, 56*a*, 60*a*, 61*b*, 62*b*, 63*b*, 64*a*.

IV. (foll. 66*a*–81*a*). An anonymous commentary, entitled *Bhāsvatīvivaraṇa*.

It begins: अथ चतुर्थपक्षः ॥ तत्रादौ सकलविघ्नोपशांत्यर्थं इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं संबंधादिकमाह। अग्रिमश्लोके वक्ष्यमाणः। शास्त्राब्दपिंडेन सह संबंधः। यदा श्रीमता शतानंदेन शास्त्रमेतत्प्रोक्तं तदा शाकाब्दानामेकविंशतिरधिक[दश]शतमासीत् °

The chapters end on foll. 67*a*, 68*b*, 72*a*, 75*b*, 77*a*, 78*b*, 79*b*, 81*a*.

V. (foll. 82*a*–106*a*) *Subodhinī*, by *Madhusūdana*, son of *Murāri Śukla;* incomplete in the beginning, the whole of the first and nearly the whole of the second chapter being wanting.

Ch. ii. ends fol. 82*a*; iii., fol. 87*a*; iv., fol. 94*b*; v., fol. 100*a*; vi., fol. 101*b*; vii., fol. 103*b*.

Balabhadra (doubtless the author of the commentary *Bālabodhinī;* cf. Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 390; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 189) is quoted on fol. 95*a*.

It ends: कीदृशः (शतानंदः) । पुरुषोत्तमस्य उत्कलदेशस्यः। पुनः कीदृक्। सरस्वतीति सरस्वती मातुर्नाम शंकरः पितुर्नाम तयोस्तनूजः कलौ युगे द्विचत्वारिंशच्छते परिमिते व्यतीते सति ॥ १२ ॥

यदुदितं व्याकृतिकर्कशत्वाद्
विवर्जितं युक्तिगणेन वक्रात्(?) ।
भ्रमेण यद्यल्लिखितं मया स्याद्
बुधाः क्षमंतां तदुदारवाचः ॥

वीलामवालेंदुवक्राम्(!) ° ॥ देवराजसुमनःसु मनोभिः ° ॥

[H. T. Colebrooke.]

2920.

1528d. Foll. 13; size 9¾ in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Bhāsvatī, in the same version, and with, in the main, the same glosses as those contained in III. (foll. 52–65) of the preceding MS. A careless and inaccurate copy, in which whole passages are omitted.

[H. T. Colebrooke.]

2921.

1561a. Foll. 2; size 11 in. by 5¾ in.; modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

A fragment, consisting of the first verse of the *Bhāsvatī,* with *Kuveramiśra's* commentary.

[H. T. Colebrooke.]

2922.

2464b. Foll. 5; size 8½ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1637 A.D.; nine lines in a page.

Grahajñāna, a short treatise on the motion of planets, composed (? in 1132 A.D.), by *gaṇaka Āśādhara,* son of *Rihluka*(?), grandson of *Vatsa,* who on his part was the son of *Vishṇu,* and the grandson of *Bhānu,* of the family of *ṛishi Mudgala.* [A.]

It begins:

ब्रह्मेशाच्युतचंद्रवित्सितरविक्षोणीसुतेज्यार्कजान्
नक्षत्राणि सरस्वतीं गणपतिं नत्वा पृथग्भक्तितः ।
श्रीब्रह्मोक्तपरिस्फुटोपकरणैर्भौमादयो(: सूर्यादयो B.)
[यादृशास्
तत्तुल्यानयनं ब्रवीमि सुखदं मंदाशुपातैर्विना ॥ १ ॥
शाको ऽब्धिबाणदशभि१०५४र्वियुतो ऽहतो ऽब्धि-
बाणैः ५४ पृथक् शशिनवाष्टनृपाप्त१६८९१हीनः ।
चंद्राभ्रयुग्म२०१विहृतः फलमब्दयुक्तं
सप्तो७द्धृतं भवति संक्रमणध्रुवो ऽयं ॥ २ ॥
उदधिशरदशोनः शाककालो द्विबाणैर्
गुणित इह ततो ऽधश्चंद्रनंदाष्टभूपैः ।
फलवियुगपलब्धं भूनखेरब्दयुक्(?) स्याद्
द्युमणिध्रुवक एषो ऽप्यादिभोगैर्युतः स्वैः ॥ ३ ॥
भोगैः स्वकैश्च सहितो ० ॥ ४ ॥
कृतद्वादशस्थान ० ॥ ५ ॥
भौमस्य वत्सर ० ॥ ६ ॥ ०

It ends:

आसीदृषिः सन्निहिताधिवासी
श्रीमुद्गलो ब्रह्मविदां वरिष्ठः ।
तस्यान्वये वेदविदां वरिष्ठः
श्रीभानुनामा रविवत्प्रसिद्धः ॥ २८ ॥
तस्योत्पन्नः प्रथमतनयो विष्णुनामा मनीषी
वेदे शास्त्रे ऽप्रतिहतमति[गति B.]स्तस्य पुत्रो बभूव ।
श्रीवत्साख्यो धनपतिरसौ कल्पवृक्षोपमानस्
तस्यैको ऽभूत्प्रवरतनयो रिह्लुकाख्यः(बोहिताख्यः B.)
[स विद्वान् ॥ २९ ॥
तस्याद्यसूनुर्गणकाब्जभानुर्
आशाधरो विष्णुपदांबुसक्तः ।
वेदोक्तमार्गं बहुशास्त्रसारं
चकार दैवज्ञहिताय शास्त्रं ॥ ३० ॥

इति आशाधरविरचितं ग्रहज्ञानं समाप्तं ॥ संवत् १६९४ वर्षे शा० १५५९ प्र० आषाढवदि १३ सोमे श्रीगिरीनारायणज्ञातीभट्टश्रीनारायणसुतनीलकंठेन लि ० ॥

[Gaikawar.]

2923.

2464c. Foll. 5; size 10¾ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; thirteen lines in a page.

Grahasāriṇī, astronomical tables to accompany *Āśādhara's Grahajñāna.*

Copied by *josī Vidyādhara* of the family of *Girinārāyaṇa.* [Gaikawar.]

2924.

2408a. Foll. 13; size 7 in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing, partly of 1555 A.D.; eleven lines in a page.

Gaṇitacūḍāmaṇi, or *Vāsanāsarvasva,* another treatise on planetary motions, in 118 verses, by *paṇḍita Harihara,* apparently the son of *Āśādhara,* of whose *Grahajñāna* this treatise seems to be intended as an amplified version, in which a large portion, if not the whole, of the former work is incorporated. [B.]

It begins with the same two verses as the *Grahajñāna,* viz.: ब्रह्मेशाच्युतचंद्रवित्सित ° ॥ १ ॥ शाको ऽभ्रिबाण ° ॥ २ ॥ after which it proceeds: भोगैः स्वकैश्च ° ॥ ३ ॥ अब्दोच्चयः ° ॥ ४ ॥ घटिकैका ° ॥ ५ ॥ भगणादिस्थिते(!) ° ॥ ६ ॥ vv. 14–17=6–9 of the former treatise, etc.

In the final verses the family line is carried further down. The first two of these verses are virtually the same except that this MS. reads बोहिताख्यः instead of रिहुकाख्यः. It then proceeds:

तस्याग्रसूनुर्गणकाब्जभानुर्
आशाधरो विष्णुपदैकभक्तः ।
सूर्यादिसर्वग्रहसारणाय
चकार सारं विदुषां हिताय ॥ ११२ ॥

वासनासारसर्वस्वं बुधानां हर्षवृद्धये ।
स्मृतिचंद्र ११८ मितिश्लोकैश्चक्रे हरिहरद्विजः ॥ ११३ ॥

कुतूहलाद्राजमृगांककाह्वा
आशाधरात्खेचरसिद्धितस्यु (? ° स्तु) ।
पंचांगपत्राद्विदधीत खतात् (? r. खेटान्)
स्पष्टान्सुखार्थं पुनरत्र सम्यक् ॥ ११४ ॥

अंतरांशनिहता ° ॥ ११५ ॥
नाड्याहता ° ॥ ११६ ॥
गतेष्टनाडीगुणित ° ॥ ११७ ॥
घघाभ्रेसपीाभ्रिमिता (?) ° ॥ ११८ ॥

इति श्रीपंडितहरिहरविरचितो गणितचूडामणिः समाप्तः ॥ संवत् १६५६ वर्षे शाके १५२१ प्रवर्तमाने मार्गशीरशुदिद्वितीयाभृगौ अद्येह श्रीगिरिनारायणज्ञातीयपंड्यानरसिंहसुतपुरुषोत्तमेन लिखितं ॥

[GAIKAWAR.]

2925.

2529 a. Foll. 8; size 10 in. by 4½ in.; stiff, but clear, Devanāgarī writing of 1708 A.D.; thirteen lines in a page.

Karaṇakutūhala, another treatise on astronomical computations, in ten chapters, composed, in 1183 A.D., by *Bhāskara,* son of *Maheśvara* of Vijjalaviḍa. [A.]

It begins: गणेशं गिरं पद्मजन्मच्युतेशान् ° see Berl. Cat., no. 844; Oxf. Cat., no. 774; Cat. of Trinity Coll. Camb., p. 55 (where the treatise is called *grahāgamakutūhala*).

It ends:

आसीत्सज्जनधाम्नि बिज्जलबिडे (° ते B, ° ले C) शांडिल्यगोत्रो द्विजः
श्रौतस्मार्तविचारसारचतुरः सौजन्यरत्नाकरः ।
ज्योतिर्वित्तिलको महेश्वर इति ख्यातः क्षितौ स्वैर्गुणैस्
तत्सूनुः करणं कुतूहलमिदं चक्रे कविर्भास्करः ॥ १२९ ॥

इति श्रीकरणकुतूहले पर्वानयनाधिकारो दशमः संपूर्णः ॥ इति श्रीकरणकुतूहलनामा ग्रंथः संपूर्णमेति ॥

आसन्नेधिकमासे ° ॥ १ ॥ स्पष्टोधिमासपातितो ° ॥ २ ॥ संवत् १७६५ वर्षे मार्गशीर्षवदि १२ शनौ वासरे स्वगुरुचरणांबुजरेणुवत्ग ° तत्वहंसस्ववाचनाय समगुरुप्रशादेन लिपीकृतं आत्मार्थं ॥

[GAIKAWAR.]

2926.

1389 c. Foll. 12; size 14 in. by 5 in.; good, modern Bengali handwriting; seven lines in a page.

Karaṇakutūhala. [B.]

[H. T. COLEBROOKE.]

2927.

2114 a. Foll. 72, the first of which is wanting; size 9¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1510 A.D.; eight lines in a page.

Karaṇakutūhala, with a commentary (*bhāshya*), the author of which is not mentioned in the colophon. [C.]

The beginning is wanting. Fol. 2 begins: अत एव किं विशिष्टं ब्रह्मसिद्धांततुल्यं । एतेन यादृशः कालो ब्रह्मसिद्धांतेन साध्यते तादृशो ऽनेनेति भावः । ०

It ends: तदा द्वितीयः पर्वेशो ज्ञेयः । ब्रह्मशशींद्रकुबेरा वरुणाग्निमयमाश्च विज्ञेयाः । पर्वेशा इति विशेषः ॥

आसीत्सज्जनधाम्नि विज्जलविडे० see no. 2925 ॥ वंशवर्णनं स्पष्टं ॥

इति करणकुतूहलभाष्ये पर्वेशानयनाधिकारो दशमः ॥ ०

Cf. Aufrecht, Flor. MSS., nos. 260–62.

[GAIKAWAR.]

2928.

2003. Foll. 75; size 9 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1817 A.D.; eleven lines in a page.

Nārmadaṭīkā, or *Vāsanābhāshya,* a commentary by *Padmanābha,* son of *jyotirvid Nārmada,* on *Bhāskarācārya's Karaṇakutūhala,* or *Brahmatulya,* as it is called in the colophons with allusion to the expression *brahmasiddhāntatulyam* in the first verse of the text.

It begins:

> ज्ञातुं सदुक्तिलवयुग्विवृतिं तु शिष्यैः
> संप्रार्थितो ऽल्पविदपि प्रतिपद्यः सूक्तिं ।
> श्रीभास्करोदितपितामहतुल्यकर्म-
> वृत्तिं विधातुममलामहमुद्यतो ऽस्मि ॥ १ ॥
> गणेशं नर्मदं तातं गुरुं सूर्यं सरस्वतीं ।
> प्रणम्य पद्मनाभो ऽहं कुर्वे टीकां सवासनां ॥ २ ॥

तत्रादावविघ्नसमाप्त्यर्थं ग्रंथारंभे ऽभिमतदेवतानमस्कारमाचार्यः कुरुते ॥ गणेशमिति ॥ अहं भास्करः ब्रह्मसिद्धांततुल्यं कर्म प्रवक्ष्यामि । अथ इत्यनंतरं । ०

In the colophon of the first chapter (fol. 12*b*) the author's father is called *Narmada;* in that of the second (fol. 28*a*) *Nārmada.* The others merely give the number of the chapter.

It ends: आसीत्सज्जनधाम्नि विज्जलविडे० भास्करः ॥ १ ॥ इति श्रीभास्कराचार्यविरचितस्य ब्रह्मतुल्यस्य श्रीनार्मदात्मजपद्मनाभविरचितायां नार्मदटीकायां (thus always) वासनाभाष्ये ग्रहणसंभवाधिकारो दशमः समाप्तः ॥ ०

शाके १७३९ ईश्वरनामसंवत्सरे दक्षिणायने शरदृतौ आश्विने मासे कृष्णपक्षे पंचम्यां गुरुवासरे तद्दिने समाप्तं । ललोपनामनारायणसुतेन रामचंद्रेण लिखितं ॥ वासनाभाष्यं ॥ ०

[DR. JOHN TAYLOR.]

2929.

2541a. Foll. 35; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1673 A.D.; fifteen lines in a page.

A course of astronomical calculations intended to illustrate *Bhāskarācārya's Karaṇakutūhala,* or *Brahmatulya.*

The treatise was probably composed in 1541-2, calculations for the years Saṃvat 1598 and 1599 (=Śaka 1463 and 1464) appearing on foll. 15*a*, l. 10; 18*a*, l. 9; 31*a*, l. 12; 34*b*, l. 12; and the author's patron seems to have been a certain *rāya Rāyasiṃha* (then 20 years old) who is repeatedly mentioned (*e.g.* 28*a*, l. 15; 30*a*, 8; 32*a*, 1); and with the date of whose birth the treatise begins:

संवत् १५ आषाढादि ७८ वर्षे शाके १४४३ प्रवर्त्तमाने मार्गशीर्षवदि ९ शुक्रे सूर्योदयात् गतघटी ७ पल ३४ समये रायश्रीरायसिंहजन्म शाके ११०५ हीनकृते श्रीब्रह्मतुल्ये गताब्दाः ३३८ एषां १२ गुणिते जाता मासाः ४०५६ मासमध्ये चैत्रादिगतमास ८ युते जातं ४०६४ अधः द्विगुणाः जाताः ८१२८ अस्य मध्ये ६६ युक्ते जातं ८१९४ अस्य ९०० भागे लब्धे ९ अस्य मध्ये हीनं ०

Of authorities (besides *Bhāskara*) only *Trivikrama* (13*a*, l. 13) and *Vārāhī saṃhitā* (26*a*, 7; 32*b*, 3) are met with.

The colophon of the first chapter runs thus (fol. 3*b*): इति श्रीब्रह्मतुल्ये करणकुतूहले विदग्धबुद्धवल्लभे (*r.* विदग्धबुद्धिवल्लभे cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 56, v. 19) नभोगमध्यसाधनं ॥

The final colophon runs thus: इति श्रीब्रह्मतुल्ये पर्वसंभवाधिकारो दशमः संपूर्णः ॥ संवत् १७३० वर्षे शाके १५९५ प्रवर्तमाने उत्तरायने पोसमासे (!) कृष्णपक्षे ५ तिथौ भृगुजवासरे लिखितं श्रीपत्तने पंडितोत्तमश्री ५ लावण्यरत्नजीशिष्यकुशलसागरेण लिखितं ॥

[GAIKAWAR.]

2930.

2408b. Foll. 9; size 7 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1555 A.D.; 8–10 lines in a page.

Laghu-Khecarasiddhi, a treatise on planetary motions, in 20 verses, composed (? in 1227 A.D.) by *Śrīdharācārya*; with a set of astronomical tables, entitled *Grahasāraṇī*, by the same author.

It begins: अथ लघुखेचरसिद्धिग्रंथं लिख्यते ॥

नारायणं श्रीधृतपादपद्मं
पारायणं पुण्यवतां प्रणम्य ।
श्रीब्रह्मसिद्धांतसमां करोमि
श्रीश्रीधरः खेचरसिद्धिमल्पां ॥ १ ॥

नंदाब्धिरुद्रो ११४९ नशको ऽर्क १२ निघ्नम्
चैत्रादिमासैर्युगधो ऽष्ट ८ युक्तः ।
खभूरसांशेन ६१ त्रियुग्रदा ३१ भो
युतो ऽधिमासैः खगुण ३० घ्न आद्यः ॥ २ ॥

दिनैरधो ऽष्टाब्धि ४८ युतः खराम-
खाद्रंश ७०३ युग्वेदरसै ६४ र्विभक्तः ।
लब्धा ऽवमोनो (?) विधु १ रर्कपूर्वः
स्या[द्] द्युव्रजो ऽक्षांगगुणो ३६५ धृतो ऽसौ ॥ ३ ॥

It ends (fol. 4b): 771 मि

पाटीकुट्टकबीजगोलसहितोमपैतामहादीन् वयं
सिद्धांतादपि मन्महे प्रतिदिनं खेटाननु प्रस्फुटान् ।
इत्याकर्ण्य विदां वचांसि कृपया श्रीश्रीधरः प्रस्फुटां
चक्रे खेचरसिद्धिमिंदुधवलां सत्कीर्तिवल्लीमिव ॥ २० ॥

इति श्रीगणकचक्रचूडामणिश्रीश्रीधराचार्यविरचिता लघु-खेचरसिद्धिः समाप्ता ॥

Then follow five leaves of tables, with the colophon: इति श्रीगणकचक्रचूडामणिश्रीश्रीधराचार्यविरचितायां ग्रहसारण्यां समाप्ताः ॥ ० संवत् १६११ वर्षे शाके १४७७ प्रवर्तमाने चैत्रशुदि ३ सोमे। अद्येह श्रीजीर्णदुर्गे वास्तव्यः श्रीगिरिनारायणज्ञातीयः सांकलीयापांड्या श्रीविद्याधरसुतविष्णुरघुनाथनीलकंठनरसिंहपुत्रपौत्रादिपठनार्थं श्रीनीलकंठस्वहस्तेन लिखितं ॥ ० करणकुतूहले अहर्गणांतरं १६०९६ ॥

[GAIKAWAR.]

2931.

1983. Foll. 119; size 8¼ in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing; 14 or 15 lines in a page.

Grahalāghava, or *Siddhāntarahasya*, a compendium of astronomical calculation, composed, in 1520 A.D., by *Gaṇeśa* of Nandigrāma, son of *Keśava*; with a commentary by *Mallāri*, son of *Divākara* of Golagrāma, on the Godāvarī.

Acc. to Prof. Bhandarkar (Rep. 1883-4, p. 83) *Gaṇeśa's* work superseded a similar *karaṇa*, called *Grahakautuka*, by his father *Keśava*.

The work begins (fol. 2b): ज्योतिःप्रबोधजननी परिशोध्य चित्तं ० see Weber, Berl. Cat., no. 845; Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 57.

It ends with the following verse (cf. Bhandarkar, Rep. 1882-3, p. 215):

नंदिग्राम इहापरांतविषये शिष्यादिगीतस्तुतिर्
यो ऽभूत्कौशिकवंशजः (० गोत्रजः v.l.) सकलसच्छा-
[स्त्रार्थवित्केशवः ।
सूनुस्तस्य तदंघ्रिपद्मभजनाल्लब्धावबोधांशकं
स्पष्टं वृत्तविचित्रमल्पकरणं चैतद्गणेशो ऽकरोत् ॥ ५ ॥

The commentary begins:

नाके नाकेशमुख्याः सुरवरनिवहाः संति ये ऽनंतसंख्या-
नाख्यामाख्यात्यमीषां कथमपि च मनःपूर्वकं वाङ्मदीया ।
एकं हित्वैकदंतं सकलसुरशिरःसंघसंघर्षितांघ्रिं
शीघ्रं भक्तेष्टसिद्धिप्रदमिह हि सुरं सादरं तं नमामि ॥ १ ॥

मल्लारिं कुलनायकं रविमुखान् खेटांश्च नत्वा गुरोः
स्मृत्वा पादयुगं ह्यवाप्य च ततः किंचित्सुबोधात्मकं ।
मल्लारिर्ग्रहलाघवस्य कुरुते टीकां ससद्वासनां
यस्मादल्पमतिश्च कुंठितमतिः स्यात्पूर्ववैचित्र्यतः ॥ २ ॥ ०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 51.

The comment on the final stanza of the text begins thus: केशवः नंदिग्रामे अपरांतविषयेत्यमुद्गतनिकट पश्चिमदेशे (!) शिष्यादिभिर्मिता स्तुतिर्यस्येति स तथा ।०॥

After the colophon it has the following verses:

देशे पार्थसमाह्वये ऽतिरुचिरे तीरे गोदोत्तरे
गोलग्रामपुरे पुरारिचरणार्चासक्तविद्वद्युते ।
आसीत्तत्र दिवाकरो ऽतिचतुरो दैवज्ञसंघाग्रणीर्
विश्वेशे सततं यदीयहृदयं यस्तस्य पुत्रो ऽकरोत् ॥ १ ॥

मल्लारिर्गणकाग्रणीर्गुरुपदद्वंद्वाब्जभक्तौ रतो
लब्ध्वा बोधलवं ततो हि विवृतिं सार्थोपपत्तिं स्फुटां ।
वर्यस्य ग्रहलाघवस्य गणकश्रीमद्गणेशाभिध-
प्रोक्तस्याथ विलोकयंतु सुधियः पश्यंतु तुष्यंत्विमां ॥ २ ॥

Then follow some more *ślokas* extracted from *Vasishṭha, Bṛihaspati* and the *Vyāsa-saṃhitā.*

Both text and commentary were first edited (by Wilkinson) at Calcutta, in 1843; and with the *Udāharaṇa* at Benares, in 1864.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2932.

2181. Foll. 85; size 11 in. by 5¼ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 7–14 lines in a page.

Grahalāghava (Siddhāntarahasya), with a commentary, entitled *Siddhāntarahasyodāharaṇa,* by *Viśvanātha,* son of *Divākara,* and younger brother of *Mallāri,* the author of the preceding commentary.

It begins (as collated):

ज्योतिर्विद्गुरुणा गणेशगुरुणा निर्मथ्य शास्त्रांबुधिं
यच्चक्रे ग्रहलाघवं विवरणं कुर्वे ऽस्य सत्प्रीतये ।
स्मृत्वा शंभुसुतं दिवाकरसुतस्तद्विश्वनाथः कृती
जाग्रज्ज्योतिषवर्गगोकुलपरित्राणाय नारायणः ॥ १ ॥

श्रीमद्गुरुणा गणेशदैवज्ञेन ये ग्रंथाः कृतास्ते तद्भ्रातृपुत्रेण नृसिंहज्योतिर्विदा स्वकृतग्रहलाघवटीकायां श्लोकद्वयेन निबद्धाः। तद्यथा ।

कृत्वादौ ग्रहलाघवं लघुबृहत्तिथ्यादिचिंतामणिं
सत्सिद्धांतशिरोमणेश्च विवृतिं लीलावतीव्याकृतिं ।
श्रीवृंदावनदीपिकां* च विवृतिं मौहूर्ततत्त्वस्य वै
सच्छ्राद्धादिविनिर्णयं सुविवृतिं छंदोर्णवाख्यस्य वै ॥ १ ॥
सुधीरंजनं तर्जनीयंत्रकं च
सुकृष्णाष्टमीनिर्णयं होलिकायाः ।
लघूपायपातम्(°यंत्रं R. M.)तथान्यानपूर्वान्
गणेशो गुरुर्ब्रह्मनिर्वाणमाप ॥ २ ॥

* vv. ll. श्रीवृंदावनटीकिकां, and °टिप्पनं.

श्रीमत्कौशिकमुनिश्रेष्ठवंशोद्भवो जलधितीरनिकटवर्तिनंदिग्रामनिवासी सकलभूमंडलपरिपूजितचरणयुगलांभोरुहनिखिलशास्त्रार्थप्रवीणाष्टादशसिद्धांतोपपत्तिकोविदसमस्तवैयाकरणाग्रणीरगणितशास्त्रविचारसारचतुरो ज्योतिर्वित्कुलावतंसः श्रीमत्केशवदैवज्ञात्मजः श्रीमद्गणेशदैवज्ञ(वर्य)वर्यो ग्रहलाघवाख्यं करणं चिकीर्षुस्तत्रादौ ° प्रतिजानाति ॥ ज्योतिःप्रबोधजननी °

Here also the text of the *Grahalāghava* ends with the verse नंदिग्राम इहापरांतविषये°, counted 16; but in the commentary no mention is made of it.

Cp. Bhandarkar, Rep. 1882-3, pp. 29, 215; Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 214; also Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 58, where, from calculations made in it, the probable date of the commentary is taken to lie between 1612 and 1615 A.D. (1612 Bhand.).

[GAIKAWAR.]

2933.

2041a. Foll. 85; size 11 in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8–13 lines in a page.

Grahalāghava, with *Viśvanātha's Udāharaṇa;* copied page for page from the preceding MS.

[GAIKAWAR.]

2934.

2545. Foll. 80; size 10 in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Viśvanātha's Siddhāntarahasyodāharaṇa.

The MS. was copied by two different scribes, the latter half (foll. 51–80) being written in the Jaina character.

In this MS. the final verse of the text (नंदिग्राम°) is commented upon: अपरांतविषये अपरा पश्चिमा दिक् तस्याः अंतः प्रांतः तस्मिन् विषये स्थानं यस्य स तस्मिन्नंदिग्रामे केशवः आसीत्° कौशिकगोत्रजः कौशिकवंशोत्पन्नः° ॥ This comment is followed by the

following verse, not found in the preceding MSS.:

गोलग्रामनिवासिनो गुरुपदद्वंद्वाब्जभक्तौ रत-
स्यासीत्तत्र दिवाकरस्य तनयः श्रीविश्वनाथाह्वयः ।
तेनेदं ग्रहलाघवस्य गणितं स्पष्टीकृतं तद्बुधैः
शोध्यं शुद्धमिदं तदा तु गणकैः स्वांते सदा धार्यतां ॥

इति श्रीदैवज्ञवर्यदिवाकरात्मजविश्वनाथविरचितं सिद्धांतरहस्योदाहरणं समाप्तं ॥° लिपीकारितमिदं त्रवाडीछगनतस्यात्मजहरदेवजीतिसंज्ञिकेन स्वात्मार्थं च परार्थमप्युद्दिश्य लिपीकृतं त्विदं पुस्तकं पाश्चात्यैकोनविंशत्पन्त्रमितं त्रवाडीदुर्लभेतिसंज्ञिकेन॥

[GAIKAWAR.]

2935.

92b. Foll. 77; size 10 in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by *Sadārāma Brāhmaṇa* of Kanakapura, towards the end of last century; 10 or 11 lines in a page.

Siddhāntarahasyodāharaṇa.

[H. T. COLEBROOKE.]

2936.

183. Foll. 15; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; fifteen lines in a page.

The same work, here called *Grahalāghavasyodāharaṇam (vṛittiḥ).*

The MS. was copied by *Jinadattarshi,* pupil of *ṛishi Kṛishṇājī,* pupil of *ṛishi Premājī,* pupil of *ṛishi Mānasiṃhajī.* [H. T. COLEBROOKE.]

2937.

2606. Foll. 95 (of which foll. 1, 5, and 46 are wanting, besides a leaf at the end, fol. 96); size 10 in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1700 A.D., the last few leaves illegible in places through wear; nine lines in a page.

Another copy of the same work; not particularly accurate.

The beginning and end are wanting.

[GAIKAWAR.]

2938.

2114c. Foll. 14 (two of which, 9 and 13, are wanting); size 9 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

A fragment of the text of *Gaṇeśa's Grahalāghava* or *Siddhāntarahasya.*

It extends from the beginning of the work to shortly after the commencement of *adhikāra* xii., where it breaks off abruptly at the end of a leaf. The missing leaves contained *adhik.* v. 9–vii. 2, and ix. 11–x. 1.

[GAIKAWAR.]

2939, 2940.

1990a & c. Foll. 14 and 10 resp.; size 8½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; 11 and 10 lines in a page.

Fragments of the *Grahalāghava;* viz. (*a*) *Adhikāras* I.–VI. and IX.; and (*b*) *Adh.* I.–VI.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2941.

2464a. Foll. 28; size 10½ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; nine lines in a page.

Kalpalatā, astronomical tables for the computation of calendars, preceded by two chapters of text (foll. 1–3) called *pañcāṅgaprakaraṇa* and *sūryagrahaṇa.*

It begins: नमः श्रीवरगणाधिपतये ॥

शाको भूगजभास्करैर्विरहितो१२८१ त्यक्ष्या१७ हतोऽधस्थितो
युक्तो देवगुणैरधो३३३ मृतकरप्राणेंदुदस्रैर्युतः२१५१ ।
भक्तौ ऽसौ तुरगाभ्रकुंजरखगै९८०७ र्लब्धोन ऊर्ध्वो हतो
नागाभ्राब्धिभिराप्तयुक्४०८ भविह्नतः शेषं२७ भवृंदं [भवेत् ॥ १ ॥

[GAIKAWAR.]

2942.

2000. Foll. 28; size 8⅝ in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing, by two different, recent hands.

[*Laghu-*]*Tithicintāmaṇi*, directions for astronomical computations for the construction of almanacks, with a set of tables (foll. 5–28); by *Gaṇeśa daivajña.*

It begins:

> यश्चिंतामणिरंकलेख्यबहुलो ऽप्यल्पक्रियो मत्कृतस्
> तिथ्याद्यावगमप्रदोऽस्य सुखिनो ये लेखने भीरवः ।
> तत्प्रीत्यै लघुमल्पकृत्यममलं तिथ्यादिचिंतामणिं
> विघ्नेशार्कमुखान्प्रणम्य कुरुते श्रीमद्गणेशः कृती ॥ १ ॥
> अगयुगमनु १४४७ शाकः स्यात्समौघो °

It ends: इति तिथिचिंतामणिः संपूर्णः ॥ शके १७०५ शोभकृत् आश्विन कृष्णाचतुर्थ्यां संपूर्णं ॥ चिंतामणेन लेखेयं नारायणं च दीयते । उपदेशं च रक्षणं तदर्थं दत्तपुस्तकं ॥

Foll. 2 and 3 are marked ल° चिं° in the margin. [Dr. John Taylor.]

2943.

1990b. Foll. 3; size 8½ in. by 4 in.; Devanāgarī character; ten lines in a page.

Gaṇeśa daivajña's Tithicintāmaṇi.

[Dr. John Taylor.]

2944.

2730a. Foll. 8; size 7¾ in. by 6 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1807 A.D.; eleven lines in a page.

Rāmavinoda (*Pañcāṅgapattra*), a series of rules and data for the computation of calendars, compiled, in Śaka 1535 (A.D. 1613), by *Rāmacandra* (or *Rāmabhaṭṭa*), son of *Ananta*, for *Rāmadāsa Bhūpāla* (minister of Akbar).

Cf. Bhandarkar, Rep. 1883-84, p. 84.

It begins:

> गणपतिमभिवंद्य श्रीशपादारविंदं
> स्मरणविदिततत्त्वो ऽनंतजो रामचंद्रः ।
> अकबरनृपशाकाद्व्यक्ति पंचांगपत्रं
> स्फुटखगसमवेतं रामभूपालतुष्ट्यै ॥ १ ॥
> सूर्यभूपमितविक्रमशाके १६१२
> लब्धवानखिलभूमिपतित्वं ।
> स्थापयन्निजशकं खलु सम्राड्
> भात्यसावकबरः क्षितिपालः ॥ २ ॥
> बाणरामविधुहीनतः शके १३५
> विक्रमस्य कलिशालिवाहनः ।
> शैलशैलमनुभिर्विवर्जिते (*i.e.* Śaka 1477)
> ऽस्मिन्नकब्बरशकाङ्गताः समाः ॥ ३ ॥
> शाहक(*r.* क)ब्बरराज्यतो गतसमाः पंचाग्नि३५हीना [गुणैर्
> निघ्नाः क्षेपयुतास्तिथिप्रमुखतो वारादिकेंद्रं भवेत् ।
> ऊर्ध्वांकोध्रगुणैस्तियेनगयमैर्भेस्वाग्ननेत्रै२७र्युता
> वारोऽग्नेः७खगुणैस्तथा तिथिभयुक्केंद्रस्य तष्टस्ततः ॥ ४ ॥

Upakaraṇasiddhi, vv. 1–10; *tithyādisādhana*, vv. 11–13; *sūkshmanakshatrasiddhi*, vv. 14–16; *saṃkrāntimahānakshatrasādhana*, vv. 17, 18; *phalāni*, vv. 19–28; *grahānayana*, vv. 1–14.

It ends:

> रामेण यत्नादिह रामदास-
> प्रीत्यै कृतो रामविनोदनाम्नि (*r.* °नामा) ।
> जल्लालदीनाकबरस्य शाकान्
> नभोगसिद्धिः परिपूर्तिमागात् ॥ १४ ॥

इति श्रीअकबरनृपशाकाद्रामविनोदे ग्रहानयनः समाप्तः ॥

The MS. was copied by *Pāṇḍuraṅga* of Vijayapura, son of *Rāmajyotirvid*, and great-grandson (*prapautra*) of *Tammaṇa*(!) *daivajña.*

[Mack. Coll.]

2945.

2083d. Foll. 3; size 9¾ in. by 4 in.; small, modern Devanāgarī writing; 13 or 14 lines in a page.

Grahakaumudī, a small treatise on planetary motions, in three chapters, by *Nṛisiṃha daivajña*, son of *Rāma daivajña*, grandson of *Keśava daivajña*, and nephew and pupil of *Gaṇeśa*, the well-known astronomer.

It begins:

> स्वभजनरतविघ्नध्वांतविध्वंसभानुः
> कमलजकमलेशाद्यैः स्तुतः स्वेष्टसिद्ध्यै ।
> विलसदलघुशुंडादंडसंताडितारिर्
> दिशतु गिरिसुताया नंदनो मंगलं वः ॥ १ ॥
> विधिहरिगिरिशाद्यैरर्चितो यस्त्रिसंध्यं
> गगनरुचिरकारी विश्वभृत्यंतकर्ता ।
> श्रुतिगदितगुणौघो ध्वांतविध्वंसकारी
> भवतु परमतत्त्वं भूतये चंडभानुः ॥ २ ॥

I. *madhyamādhikāra*, 19 vv.; II. *spashṭagrahādhikāra*, 10 vv.; III. *caramādhikāra*, 12 vv.

Two of his calculations, chosen as examples for illustration, refer to the Śaka years 1510 and 1525. Of his birth in the year 1548 A.D. and of his ancestry the author speaks in the following terms at the end:

> सह्याद्रेरधरापरांतविषये क्षारांबुधेः प्राक्तटे
> ग्रामो नंदिपदादिमे सुकदलीसच्छ्रीर्षपूगान्विते ।
> आसीत्कौशिकवंशभूषणमणिः श्रीकेशवो दैवविन्
> नानाशास्त्रकलाकलापचतुरः सौजन्यरत्नाकरः ॥
> तत्पुत्रो विविधागमार्थकुशलो रामो ग्रहज्ञामणिस्
> तत्पुत्रो ऽजनि खाद्रिवासव१४७०मिते शाके नृसिं-
> [हाभिधः ।
> तद्बुद्धिः स्वपितृव्यतो गुरुगणेशात्प्राप्य बोधांशकं
> तेनेयं ग्रहकौमुदी विरचिता दैवज्ञसंतुष्टये ॥

इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यरामदैवज्ञात्मजश्रीनृसिंहदैवज्ञविरचितायां ग्रहकौमुद्यां चरमाधिकारः ॥

> कृष्णपक्षे तु पंचम्यां संक्रांतिर्यस्य जायते ।
> तं मासमधिकं विद्यादागामिवत्सरे ध्रुवं ॥ १ ॥

[GAIKAWAR.]

2946.

2083e. Foll. 71; size 9¾ in. by 4 in.; modern Devanāgarī writing.

A set of astronomical tables on the motions of the planets, evidently intended to be used in connection with the preceding rules; being written by the same hand, and marked ग्र॰ कौ॰ in the margins. [GAIKAWAR.]

2947.

2648. Foll. 91; size 10¾ in. by 4¾ in.; Devanāgarī character; 8–10 lines in a page.

[*Laghu-*]*Kheṭasiddhi*, a manual of practical astronomy, composed, in 1578 A.D., by *Dinakara*, great-grandson of *Dunda*(?), of the *Moḍha* family of Bārejya (Bārej).

It begins:

> नत्वादौ गणनायकं पशुपतिं वाग्देवतां खेचरान्
> सूर्यादीन् कुलदेवतां निजगुरुं लक्ष्मीपतिं पद्मजं ।
> कुर्वे दैवविदां वरो दिनकरः श्रीखेटसिद्धिं मुदा
> स्वल्पां ब्राह्ममताश्रितां सुगहनां विद्वज्जनानंदिनीं ॥ १ ॥
> विना द्युवृंदाशुमृदुक्रियाद्यैः
> श्रीब्रह्मसिद्धांतसमाश्च खेटाः ।
> करोम्यहं तां गगनेचराणां सिद्धिं
> सुसिद्धां गणिताब्धिनौकां ॥ २ ॥
> शाको नभःपूर्णशिलीमुखेंदु१५००-
> हीनो भवेदब्दगणाभिधेयं ।
> तेनैव निघ्ना गुणका ध्रुवाः स्युः
> क्षेपैर्युता मेषमुखार्कसाध्ये ॥ ३ ॥ ॰

It ends (fol. 3b):

> श्रीमद्गोत्रे कौशिके साग्निकोभू[द्]
> दुंदाख्योयं ज्ञातिमोढे प्रसूतः ।
> ख्यातो ग्रामे ब्रह्मनद्याः समीपे
> बारेज्याख्ये विप्रवर्यैर्विकीर्णे ॥ ३५ ॥
> तत्पौत्रजो दिनकरः सकलानि खेट-
> कर्माणि वीक्ष्य सततं हि सवासनानि ।
> चक्रे शके खखतिथिप्रमिते च संवत्
> पंचाग्निभूपतिमिते लघुखेटसिद्धिं ॥

संवत् १६८३ वर्षे शाके १५५९ प्रवर्तमाने चैत्रवदि अष्टमीशुक्रे लिखितं भट्टश्रीनारायणसुतनीलकंठेन दिनकरखेटसिद्धिः समाप्तः ग्रंथः ॥

The remaining 88 leaves contain tables for calculating the planetary movements.

[GAIKAWAR.]

2948.

2541e. Foll. 2; size 9½ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; fifteen lines in a page.

Fragment of a commentary, by *Dinakara*, on his *Candrārkī*, a short treatise on the movement of the sun and the moon, for the text of which see Aufrecht, Oxf. Cat., no. 775.

The MS. begins: ॥ चंद्रस्य मध्यमगतिः ॥ खनंदशैलाप्यखपूर्णा । नंद ९ नव शैला सप्त । ७९० पवनाग्नयश्च त्रिनागशैला । पवन पंच । अग्नयः त्रयः । ३५ । ०

It ends: दिनकरो मुदा हर्षेण चंद्रार्की चक्रे। क्व वसन्। ग्रामे । किं० बारेजाख्ये । किं० दि० मोढज्ञातीसमुद्भवः । कुशिकगोत्रे जातः ॥ इति दिनकरविरचितचंद्रार्कीटिप्पनं ॥

[GAIKAWAR.]

2949.

2464d. Foll. 7; size $10\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1700 A.D.; twelve lines in a page.

Laghukaraṇa, a short treatise on astronomical calculations, in 9 chapters (*adhikāra*), composed, in 1598 A.D., by *Bhāvū Sadāśiva Bhaṭṭa*.

It begins:

मदौघधौतसर्वांगं फणिनूपुरराजितं ।
भक्तानां विघ्नहर्तारं वंदे ऽहं गणनायकं ॥ १ ॥
शाको नखशरक्ष्मोनो १५२० रवि१२घ्नो गतमासकैः ।
संयुतस्त्रियुतो३ द्विस्थो रामाग्न्या३३प्ताधिमासकैः ॥ २ ॥

I. *madhyamādhikāra*; II. *spashṭa*; III. *lagna*; IV. *candragrahaṇa*; V. *sūryagrahaṇa*; VI. *udayāsta*; VII. *grahayuti*; VIII. *śriṅgonnaty-adhikāra*; IX. *pātādhyāya*.

It ends:

तेन ते चालिताः प्राग्वत्तयोः क्रांत्यादिकं पुनः ।
स्थिरं कृत्वा तु पातस्य मध्यकालो भवेत्स्फुटः ॥ ६ ॥
मानयोगार्धविकला भुक्त्यंतरहृता स्थितिः ।
तया युतोनो मध्यस्तु पातस्यांताद्यकालकौ ॥ ७ ॥ ११३ ॥

इति श्रीभावासदाशिवभट्टविरचिते लघुकरणे पाताध्यायो नवमः ॥

[GAIKAWAR.]

2950.

520c. Foll. 24; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing, in two different hands; seven lines in a page.

Sūryapakshaśaraṇa Karaṇa, another treatise on the calculations of the position of the sun, moon and planets; composed, in 1608 A.D., by *Vishṇu daivajña*. Not very correct.

It begins (somewhat corrected):

विद्याटवीं विघटयन्विविधेप्सितार्थान्
संपूरयन् सकलमंगलनायको ऽयं ।
देवो गजानन इति प्रथितस्त्रिलोक्यां
कल्याणमेव सततं प्रकटीकरोतु ॥ १ ॥
नाम्ना च धाम्ना प(*r.* च) हितौ महिम्ना
द्वौ सूर्यतुल्यौ मिहिरस्तदेकः ।
श्रीभास्करो ऽन्यः प्रथितस्तु तावद्
वयं तु तत्पादरजो भजामः ॥ २ ॥
यत्पादसंशीलनलब्धबोधा
यन्मादृशा अप्यतिमंदबोधाः ।
आचार्यवर्योत्कटकोटिबोधा
जाताश्च ते ऽस्मद्गुरवो जयंति ॥ ३ ॥
यद्यत्पुराणैः करणं प्रमाणं
कृतं कियत्कालमभूत्प्रमाणं ।
किं तत्प्रमात्वान्न च संप्रतीदृग्
यतः प्रमायाः करणप्रमाणं ॥ ४ ॥
दृग्गोचरग्रहचरित्र[वि]चित्रमेतन्
नानाप्रकारगणितोक्तिविशेषरम्यं ।
चेतश्चमत्कृतिकरं लघुकर्मणैव
श्रीसूर्यपक्षशरणं करणं करोमि ॥ ५ ॥
यद्यन्मयोक्तं रविणा मयोक्तं(? तदुक्तं or तयोक्तं)
माभून्मयोक्ते सुधियां वितर्कः ।
विचारयध्वं सुजना मदुक्तिर्
इयं सदुक्तिः किमु वासदुक्तिः ॥ ६ ॥
खरामतिथ्यू१५३०नशकः समौघः
सूर्या१२हतो ऽसौ गतमासयुक्तः ।
दिनान्यथ द्विरघ्नतिथिप्रमाण-
नाड्यो दश१०घ्नेसमोताः(!) ॥ ७ ॥

The treatise is divided into the following 14 *prakaraṇa*: I. *madhyagraha* (3*b*); II. *spashṭagraha* (9*b*); III. *praśnatraya* (13*a*); IV. *candragraha* (14*b*); V. *sūryagraha* (15*b*); VI. (*tithi-*) *patrādgraha* (16*b*); VII. *candrekshaṇa* (17*a*); VIII. *astodaya* (19*a*); IX. *kheṭaprabhā* (19*b*); X. *svaśriṅgonnati* (20*a*); XI. *kheṭaikyatā* (20*b*);

XII. *rikshaprabhā* (22*a*); XIII. *pātasphuṭa* (23*b*); XIV. without special title. This agrees generally with the colophons of the *Sūryasiddhānta*.

The colophons of chapters usually read thus:

श्रीसूर्यपक्षशरणे करणे ऽतिसुज्ञ-
दैवज्ञचित्तहरणे ऽभिनवप्रकारे ।
दैवज्ञविष्णुरचिते खचरागमे ऽस्मिन्
. . . प्रकरणं परिपूर्णमासीत् ॥

It ends:

व्यस्तं क्षणैक्यांतरमत्र वारे
क्षेपेषु शुद्धायुगणोत्यखेटाः ।
ततो ऽखिलं पूर्ववदेव कार्यं
खरामतिथ्य नशका १५३० त्पकाले ॥ ४ ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीमद्विष्णुदैवज्ञविरचितं सूर्यपक्षशरणं करणं समाप्तिमगमत् ॥

[H. T. Colebrooke.]

2951.

2265. Foll. 10; size quarto, 10 in. by 13 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Sūryapakshaśaraṇa Karaṇa, copied from the preceding MS. and revised by another hand.

[Calcutta.]

2952.

520b. Foll. 26; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Vishṇukaraṇodāharaṇa, a commentary on *Vishṇu's Karaṇa*, partly explaining the verses of the original, partly amplifying its rules; but mostly illustrating their application by examples. Apparently composed in 1612 A.D.

It begins: विष्णुकरणोदाहरणं संवत् १६६९ शाके १५३४ वैशाषी १५ सोमे समौघः ४ दिनानि ४९०

Sūryaspashṭīkaraṇa and *candraspashṭīkaraṇa* (2*b*); *spashṭādhikāra* (4*a*); *tripraśna* (ib.); *candragrahaṇa* (7*b*); *sūryagrahaṇa* (9*b*, 10*b*, 11*a*); *tithipatrāccandraparvasādhanam* (11*a*); *candrekshaṇa* (11*b*); *udayāstādhikāra* (13*a*, 15*b*); *chāyādhikāra* (ib.); *śriṅgonnati* (18*a*); *grahayutyadhikāra* (20*b*); *pātādhikāra* (22*b*, 25*b*).

Like that of the *karaṇa* which follows it, this MS. was transcribed by one *Hemabhaṭṭa*.

[H. T. Colebrooke.]

2953.

2300. Foll. 16; size quarto, 10 in. by 13 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; copied from the preceding MS.

[Calcutta.]

2954–2956.

2476a–c. Foll. 62; size 12 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines to a full page.

I. foll. 27; *Tithyādipatra*, astronomical tables formed according to the *Sūryasiddhānta*, by *Makaranda*.

It begins:

श्रीसूर्यसिद्धांतमतेन सम्यग्विश्वोपकाराय गुरुप्रसादात् ।
तिथ्यादिपत्रं वितनोति काश्यामानंदकंदो मकरंदनामा ॥

As far as fol. 26*a* these tables agree with the first 19 leaves of the Benares lithographed edition (1869), while the last 3 pages of the MS. do not correspond to anything contained in the last 25 pages of that edition. That our MS. is imperfect at the end, seems further indicated by 4 blank leaves appended to it.

"The tables of *Makaranda*" are referred to in Davis's article "On the astronomical computations of the Hindus," Asiatic Res., vol. ii., pp. 254, 271.

II. foll. 24; *Makarandasyodāhṛiti*, by *Viśvanātha daivajña*; see no. 2957.

III. foll. 11; *Makarandavivaraṇa* by *Divākara*, son of *Nṛisiṃha*, grandson of *Kṛishṇa daivajña*.

It begins:

प्रज्ञां यतः प्राप्य कृतप्रतिज्ञं
स्पर्धी विधत्ते प्रसभं प्रतिज्ञं ।
अज्ञोऽपि तं श्रीशिवनामधेयं
गुरूपमं स्वीयगुरुं भजेयं ॥ १ ॥
श्रीमच्छिवात्समधिगत्य वरप्रसादं
वृन्दांशुभिर्विवरणाभिनवार[विं]दं ।
एतद्दिवाकरविकासितमार्यवर्य-
भृंगा भजंतु मकरंदपिपासवो ये ॥ २ ॥ °

This MS. is more complete than the Benares edition of 1879, all after fol. 9*b*, l. 3 in this MS. not being contained therein.

It ends: इति राजादिनिर्णयः समाप्तः ॥

पूर्वादिपद्यप्रतिपादनेन पुरातनोक्तादपि सद्विशेषं ।
नृनंदनोक्तान्नरसिंहसूनुप्रणीतमंगीकरणीयमार्यैः ॥ १४६ ॥
बालोदितेऽपि बहुसुंदरविस्तृतार्थे
तुष्टिं भजंतु सुहृदो गतमत्सरा ये ।
आकस्मिकं खलु सतां हृदयेषु लग्नं
सौख्यानि पंजरशुकस्य वचस्तनोति ॥ १४७ ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीकृष्णदैवज्ञसुतनृसिंहस्य सुतेन दिवाकरेण विरचितं मकरंदविवरणं समाप्तम् ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 864; Aufrecht, Florentine MSS., no. 296. [R. JOHNSON.]

2957.

1681b. Foll. 26; size 9½ in. by 3¾ in.; date 1785 A.D.

Makarandasyodāhṛiti, a course of instructions for using *Makaranda's* astronomical tables in preparing almanacks, by *Viśvanātha daivajña*, son of *Divākara daivajña*.

It begins:

नत्वा गजाननं देवं विश्वनाथः करोत्यसौ ।
उदाहरणमुद्दामं मकरंदस्य यत्नतः ॥
श्रीसूर्यसिद्धांतमतेन सम्यग्° मकरंदनाम्ना ॥

स्पष्टोऽर्थः ॥ अथ मकरंदस्योदाहरणं क्रियते ॥ तत्रादौ पंचांगसाधनं ॥ तत्राप्यादौ तिथिसाधनं ॥ तत्राभीष्टवर्षादिजनिततिथिवारादिज्ञानमाह ॥

This work was printed at Benares in 1869 in 29 foll. Our MS. (as well as 2476*b*) ends on fol. 25*a* of this edition. The tables themselves were printed at the same time under the title of *Sāraṇi* in 32 foll.

[H. T. COLEBROOKE.]

2958.

520d. Foll. 16; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Makarandaṭippanam, or *Abhinavatāmarasa*, a course of practical illustrations for applying *Makaranda's* astronomical tables to the computation of almanacks (by *Krishṇaśarman*).

It begins:

कौमारके[लि]कलकूजितमैंद्रनील-
कैलासशैलशिखरेक्षणजं निशम्य ।
मंजातकांतपृपदं(? कंजातकांतविशदं) वदनं भवान्या
दृष्ट्वा स्मितांचितमुखो ऽवतु विश्वमीशः ॥
सेवंतु सन्मधुलिहो मकरंदलुब्धा
नित्यं शुभाभिनवतामरसं रसाढ्यं ।
सद्वाक्यराजिकरराजिविराजिताख्य(!)
तर्कार्कशंकरकृतातिविकाशिकाशि ॥ २ ॥ °

It ends: ग्रंथसमाप्तौ सलंकारार्थं पद्यं लिख्यते ।

के के नो भुवि संति ते ऽतिविटकज्योतिर्महांभोनिधौ
मार्गं सेतुमिवोद्भटं सुखकरं ये कुर्वते हेलया ।
तत्प्रज्ञांबुधिमग्नमुज्ज्वलतमं सद्युक्तिरत्नं स्वयं
लोके किं प्रकटीकरोति मनुजो रामाक्षिपातादृते ॥

इति श्रीमकरंदटिप्पनं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2959.

2303. Foll. 8; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; slavishly copied from the preceding MS., including even the whole of the index to the works contained in vol. 520.

[CALCUTTA.]

2960.

2529b. Foll. 6; size 10 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1726 A.D.; seven lines in a page.

Pañcāṅgavidyādharī, a short treatise on the computation of time, with a view to the preparation of calendars, composed (?in 1643 A.D.), under the rule of *Vīrabhadra* of Rājakoṭa, by *Gāṅgeya-Vidyādhara,* son of *Nārāyaṇa,* and grandson of *Harihara* of the (*Girinārāyaṇa* branch of the) *Vasishṭha* family, residing at Jīrṇagaḍhapura, near mount Raivatika.

It begins:

विदितपरमतत्त्वज्ञानिनो यं स्मरंति
सुरदनुजमनुष्याः सिद्धिदं यं नमंति ।
सकलभुवननाथो राधया संयुतो मे
दिशतु समयसिद्धिं वाञ्छि दामोदरः सः ॥ १ ॥
पुरविभूषणजीर्णगढे पुरे
ऽचलविभूषणरैवतिकाचले ।
सकलसच्चरितैः कुलदीपको
हरिहरो ऽत्र वसिष्ठकुले ह्यभूत् ॥ २ ॥
तस्याग्रपुत्रो गिरिशब्दपूर्वनारायणज्ञातिविभूषको ऽस्ति ।
नारायणाख्यो ऽथ तदाद्यसूनुर्गांगेयविद्याधर एव जातः॥३॥
सो ऽहं मते ब्रह्मभवे तथार्ये
पंचांगविद्याद्यधरीं प्रवक्ष्ये ।
शाके शरांगाश्वकुभि १५६५ विहीने
गताब्दनिघ्ना गुणका ध्रुवाः स्युः ॥ ४ ॥ ०

It ends:

श्रीराजकोटे नृपवीरभद्रो विराजते भागवतोत्तमो यः ।
तस्य प्रसादादधुनैव तत्र निवासिनो दीव्यतु मे सदेयं॥३६॥
इति श्रीविद्याधरविरचिता पंचांगविद्याधरी समाप्ता॥ संवत् १७८३ वर्षे शाके १६४८ प्र० मार्गशीर्षवदि ८ सेमे(!) भटश्री ५ प्रभुजी(सुत marg.) मोरारजीकेन लिषितं ॥

[GAIKAWAR.]

2961.

2083c. Foll. 6; size 9½ in. by 4 in.; modern Devanāgarī handwriting; 6–8 lines in a page.

Grahavidyādhara, another short course of instructions for the preparation of almanacks, compiled (in 1638 A.D.), by *Vidyādhara,* son of *Nārāyaṇa* (and author of the preceding treatise).

It begins:

प्रभुदामोदरपादपंकजं गिरिनारायणविप्रवल्लभं ।
द्विजनारायणजः स्मरन् सदा ग्रहविद्याधरमातनोति हि [॥ १ ॥
शाकः खषड्बाणभुभिर्विहीनो १५६०
यातान्दवृंदैर्गुणिता गुणास्ते ।
खक्षेपयुक्तास्त्वजगे स्फुटे ऽर्के
श्रुद्धब्दपौ(?) स्तिथिवारमुख्यौ ॥ २ ॥

It ends:

स्वस्ति श्रीयुतबालकृष्णचरणप्राप्तप्रतापोदयो
राजन्याधिपवीरभद्ररचिते श्रीराजकोटे पुरे ।
भूपप्रीतिमवाप्य तत्र वसता ग्रंथो मयासौ कृतस्
तावद्दीव्यतु यावदेव गगने दीव्यंति सूर्योदयः ॥
इति श्रीविद्याधरविरचितः ग्रहविद्याधरः समाप्तः ॥

The MS. was copied by *Moradaji,* son of *Prabhūjī,* for two brothers *Jīvarāja* and *Vallabhajī.*

[GAIKAWAR.]

2962.

2529e. Foll. 24 (numbered 22, foll. 8 and 10 being double); size 9¾ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1725 A.D.; seven lines in a page.

Tithikalpadruma, or *Pañcāṅgapattraracanā,* a summary of rules for the preparation of calendars, in 51 *ślokas,* accompanied by copious tables of figures for calculating time.

It begins:

गौरीं गिरं दिनकरं गुरुपादपद्मं
सर्वान् वर्गान् हरिहरात्मभुवः प्रणम्य ।
दैवज्ञवृंदकृपया खलु संप्रवक्ष्ये
पंचांगपत्ररचनां सुमनोहरां तु ॥ १ ॥
शिवा वह्नयो रामबाणा द्विनेत्रास्
ततोकाग्नयः(?ततो वा०) शुद्धिपिंडः प्रदिष्टः ।
विधुर्बाणचंद्राकुरामाः स्युरब्दे
तथाग्नयः सप्तचंद्रा भवंति ॥ २ ॥

The first eight leaves, containing the rules, seem to have been copied by the same scribe (? *Murāriji*) as the preceding MS., whilst the remaining fourteen leaves containing tables were written by (? his father) *Bhaṭa Prabhujī*.

[Gaikawar.]

2963.

983. Foll. 54 (numbered 52, foll. 13 and 33 being double); size 15 in. by 4 in.; good, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Gaṇitarāja, a compendium of rules on the computation of time for calendars, followed (from fol. 14 onwards) by a set of astronomical tables; by (*Kevalarāma*) *Pañcānana*.

It begins:

विघ्नेशो यः कपर्दस्थितसुरतटिनीशीतलाम्भःप्रवाहैर्
आकृष्टैः पुष्करेण स्खलितमदमिलत्पाणिपद्मैश्चतुर्भिः ।
सिञ्चन् संमार्ष्टि गौरीमिव चिरकलहंसं जिहीर्षुः स्वमात्रा
सोऽयं वो विघ्नहन्ता प्रभवतु जगतां वन्द्यपादारविन्दः ॥

सीतापतिपदद्वन्द्वनखशीतांशुरश्मयः ।
प्रबोधयन्तु वो नित्यं सर्वाभीष्टकुमुद्वतीः ॥

श्रीकृष्णचन्द्रो द्विजसार्वभौमो
भूपालचक्रार्चितपादपद्मः ।
कलेर्गताब्दे ऽङ्कराष्टवेदैः ४८२६ र्
मिते* नवद्वीपपतित्वमापः ॥

ततो गतानां शरदां समुच्चितं
कृत्वा नवद्वीपनृपाब्दपिण्डकं ।
तत्सूर्यसिद्धान्तमतं समासतः
पञ्चाननो वक्ति विचित्रसंग्रहं ॥

The author's name does not occur in the text again, and is completed on the outside page only by a different hand; but neither the text nor the tables seem to be complete.

The author takes for his 'epoch' year the year of *Krishṇacandra's*† accession to the throne of Navadvīpa (Nuddea).

The treatise consists of ten chapters (called *rāshṭra*, in accordance with the title of the work), only the first seven of which are however numbered, viz.: I. (fol. 2*b*) *srishṭijñāna*; II. (fol. 3*b*) *madhyasādhana*; III. (fol. 4*a*) *deśāntarasādhana*; IV. (fol. 5*a*) *chāyāsādhana*; V. (fol. 6*a*) *sphuṭa*; VI. (ib.) *pañcāṅgasādhana*; VII. (fol. 7*b*) *prakīrṇaka*; VIII. (fol. 11*a*) *khaṇḍakathana*; IX. *grahaṇasādhana*; X. (? *grahasādhana*), ends: इति गणितराजे [स्फुटसाधनं राष्ट्रं! suppl. by second hand] ॥

[H. T. Colebrooke.]

2964.

1492d. Foll. 14; size 13 in. by 3¼ in.; good, modern Bengalī character; four lines in a page.

Grahacarita, a treatise on planetary movements, by *Kevalarāma Pañcānana* (?).

It begins:

केशाशेषस्तुतिपदं यस्य पादाम्बुनाम (? ०जन्म) च ।
गोविन्दं भजत भक्त्यानन्ययामरशाखिनं ॥
नत्वा यदुदिवानाथौ भवरोगनिवर्तकौ ।
ग्रहाणां चरितं ब्रूते दासो रामदयानिधेः ॥

चन्द्राष्टभूपोन १६८१ गको ऽब्दपिण्डः
सप्तपूर्णाभ्रशशाङ्क १००७ गुण्यः ।
युतो ऽयुतो गौडपुरःप्रतीच्योः
षष्ठेन देशान्तरयोजनानां ॥

नभो ऽष्टषट्पक्ष २६८० युतो ऽष्टशत्या ८००
लब्धोगशिष्टो ऽर्कमुखोऽब्दपालः । अब्दगतिः ॥
तच्छेषितं भुद्धिरिति प्रदिष्टं १६००
खखाष्टि १६०० युक् सा विहृतार्कनागैः ८१२ ॥

---

* This corresponds exactly to the date 1728 A.D. in the *Kshitīśavaṃśāvalī*, Berl. MS. 567; cf. Dr. Pertsch's ed. of that work, pref. p. iii.

† That the term *abdapiṇḍa* is to be understood in the sense of a given year of *Krishṇacandra's* reign is further illustrated by a scholion on fol. 2*b*: कल्यब्दपिण्डो नवनेत्रनागवेदैः ४८२९ र्विहीनश्च नृपाब्दपिण्डः । Cp. the beginning of our author's *Grahacarita* and *Grahacāra*, nos. 2964, 2965, and of the *Bhāsvatī*, no. 2916.

इति भुवाधिकारः fol. 3b; इति मध्याधिकारः fol. 5a; इति छायाधिकारः fol. 7a, etc.

It ends: ग्रहवेधः ॥ इति ग्रहचरितं समाप्तं ॥

Colebrooke's *Pandit* has added, in Devanāgarī, the title ग्रहचरित्र ० केवलरामपंचाननकृत.

[H. T. Colebrooke.]

2965.

733. Foll. 68; size 12¾ in. by 4½ in.; excellent, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Grahacāra, a manual of practical astronomy, composed (?in 1762 A.D.) by *Kevalarāma Pañcānana;* with a commentary (*ṭīkā*) thereon, by *Rāmakiṃkara Bhaṭṭācārya.*

The text (foll. 1–23) begins:

वेधोऽग्रगाणां नमतां सुराणां
किरीटजुष्टाङ्घ्रियुगं गणेशं ।
वक्तव्यविघ्नौघविनाशहेतोः
सिन्दूरपूरारुणमाश्रयामि ॥
श्रीमान् नमन् भास्करपादपद्मं
पञ्चाननः केवलरामपूर्वः ।
वारेन्द्रगोष्ठीप्रथितो मनस्वी
चारं ग्रहाणां तनुते समासात् ॥
शाको युगाष्ट१६८४क्षितिपालहीनः
शास्त्राब्दपिण्डो भवतीह शास्त्रे ।
अब्दो ऽगखाशा१००७गुणितः शता१००द्यो
हृतो ऽष्टशत्या८०० सफलस्त्रिवेदैः४३ ॥

The commentary (foll. 24–68) begins:

यदुपास्तिं विना नास्ति स्वस्ति रामं प्रणम्य तं ।
कुरुते ग्रहचारस्य टीकां श्रीरामकिङ्करः ॥

निर्विघ्नग्रन्थसमाप्त्यर्थं उदर्कशिष्यशिक्षार्थं च ० मङ्गलमाचरति । वेध इत्यादि । ० ॥ ० ॥ शाको ऽभीष्टगतशकाब्दः स चतुरशीत्यधिकषोडशशतेन हीनः इह शास्त्रे ग्रहचारे शास्त्राब्दपिण्डसंज्ञो भवति । ०

[H. T. Colebrooke.]

2966.

421. Foll. 73; size 4to, 12 in. by 8 in.; large Devanāgarī writing of the Kaśmīr type, enclosed in coloured and gilt edges; dated 1804 A.D.; 12–14 lines in a page; the paper being very thin, some leaves are somewhat torn and defective.

Khaṇḍakhādya-karaṇa(-udāharaṇa), a course of astronomical calculations in accordance with the rules laid down in *Brahmagupta's Khaṇḍakhādya* (dated Śaka 587); composed in Śaka 1680 (1758 A.D.), by an anonymous Kaśmirian author.

It begins: अथ खंडखाद्यं करणं लिख्यते ॥ ओं

मुनिवेदाष्टि संत्यस्य लौकिकाब्दान्विनिक्षिपेत् ।
एष कालः शकेंद्राणां सूरिभिः समुदाहृतः* ॥
श्री-शाको ऽगवसुशरोनो ऽर्कगुणश्चैत्रादिमाससंयुक्तः ।
त्रिंशद्गुणः तिथियुतः पृथग्गिषुसहितो द्विधा भक्तः† ॥
पंचोदधिनव[मुनि]भिर्लब्धोनो भाजितः षडगनंदैः ।
लब्धाधिमासकदिनैरधिको ऽधो रुद्र[सं]गुणितः ॥
स्वरनववेदयुतोऽधस्थ्यगतिथिरुद्रैर्हृत[:] फल[वि]हीनः ।
त्रिखनगहृतावसानो रात्र्यर्धो ऽसावहर्गणोऽर्कादि[:] ॥

---

* This is apparently the author's own introductory verse, followed by vv. 3–5 of *Brahmagupta's Khaṇḍakhādya.* The first two *āryā* verses of the latter work run as follows (see the fragment of *Caturveda-Pṛithūdakasvāmin's* commentary on the work, Weber, Berl. Cat., no. 1734):

प्रणिपत्य महादेवं जगदुत्पत्तिस्थितिप्रलयहेतुं ।
वक्ष्यामि खंडखाद्यकमाचार्यार्यभटतुल्यफलं ॥ १ ॥
प्रायेणार्यभटेन व्यवहारः प्रतिदिनं यतो ऽशक्यः ।
उद्वाहजातकादिषु तत्समफललघुतरोक्तिरतः ॥ २ ॥

In Prof. Bhandarkar's Rep. for 1883-84, p. 369, a (Kaśmīrian) work of a very similar nature to the present one is described. The MS. there begins with the first two verses of *Brahmagupta's* work, which are not however explained for the reason that "they offer no scope for astronomical computations"; after which the MS. gives the text of the first *śloka* of the present work, in which, however, it reads the chronogram as मुनिवेदतिथीत्र्यस्य (1547), and then proceeds to explain it.

† In one or two places the division marks of the verses and *ardharcas* were wrongly placed. This has been rectified here.

संवत् ३४ मुनिवेदाष्टिस्थाप्यं १६,४७ पुरा संवत्सरं ३३। मिलित्वा १६८० जातः श्रीशालिवाहनशाकः। अस्यागवसुशरोनः ५८७ जातः करणगताब्दः १०९३। अयमर्कगुणः। १३११६। पुनस्त्रिंश ३० हुणः ३९३४८०। एतदधः पृथक् स्थाप्यं ३९३४८०। इषु ५ सहितः कार्यः ३९३४८५। पुनरधः स्थाप्यं ३९३४८५। अस्य पंचोदधिनवभिः मनुभिः १४९४५। भागं दत्त्वा लब्धं २६। शेषं ४९१५ त्याज्यं। लब्धं २६ मध्यमराशिपात्यं ३९३४५९ एतज्जातं। अस्य षडगनंदैः ९७६ भागे लब्धं ४०३ शेषं १३१ त्याज्यं॥ यल्लब्धं ४०३ त्रिंशत् ३० गुण्यं जातं १२०९०। एतदुपरि चात्यं ४०५५७० जातम्। एतदधः स्थाप्यं ४०५५७०। रुद्रैः ११ गुण्यं ४४६१२६७ जातं। एतत्पुनरधः स्थाप्यं ४४६१२६७। अस्य व्यगतिथिरुद्रैः १११५७३ भागे लब्धं ३९ एतन्मध्यमराशिपात्यं ४४६१७२८ अस्य त्रिखनगैः ७०३ भागे लब्धं ६३४६ उपरि पात्यं ३९९२२४ जातो दिनगणः। अस्य मुनिभि ७ र्भागे लब्धं १७०३२ त्याज्यं शेषं ० दिनस्य सैकं निरेकं वोल्येह निरेकं कार्यं ३९९२२३ जातो दिनगणः। अस्य मुनिभिः ७ भागे लब्धं। ५७०३१। त्याज्यं। शेषं। ६॥ आदित्यादि गणनीयं॥ वारोऽत्र शुक्रवारः आगतः॥ आदौ सूर्यमध्यमस्यार्थो।

> खखवसुगुणितात् वसुगुणकृताधिकात् मुनिनखद्विनंदयमैः।
> भगणादि अर्कबुधसितशीघ्रोच्चकुजगुरुशनीनाम्॥

अहर्गणं ३९९२२३ संस्थाप्य। खखवसु ८००। गुणनीयं। ३१९३७८४०। अस्य वसुगुणकृत ४३८ चात्यजातं। ३१९३७८८३८॥ अस्य मुनिनखद्विनंदयमैः। २९२२०७। ०

We extract a few more verses:

Fol. 4*a*: अथ चंद्रस्य॥

> खखरसगुणितात् सशरांशमुनींदुकृताधिकात्(!) त्रिनव-
> [गुणाष्टिहृतात्।
> भगणादिवाहिमांशोः नवयमतानैः कलारहितम्॥

Fol. 6*a*: अथ केंद्रभगणशेषं साध्यते॥

> द्युगणात् खरुद्रगुणितात् भवशरयुतात् शशित्रिखाग्नि-
> [हृतात्(!)।
> भगणादिकेंद्रशोध्यं मध्यमचंद्रात् शशांकोच्चम्॥

Fol. 7*a*: अथ पातस्य भगणशेषं साध्यते॥

> साधिकृतेषु गुणोनादहर्गणात् द्विनवमुनिरसैर्भक्तात्।
> यन्मंडलादिलब्धं चक्रात्संशोध्य तत्पातः॥

Fol. 19: इति सूर्यस्फुटस्योदाहरणं॥

> पंचरामस्तथा दंताधीभुजाश्चैकविंशति।
> विश्वेश्वराश्च विज्ञेया सूर्यस्यांतरखंडिका॥
> पंचगुणाः सप्तरसाः शरनंदाः षोडशेंदवोगोर्कैः॥

कृतगुणचंद्राश्यर्धविलिप्तापिंडं॥ इति सूर्यस्य व्यस्तखंडं॥ अथ चंद्रांतरखंडिका॥ ० etc.

The year Śaka 1680 is several times again made the basis of calculations, as on fol. 41*b*, where, as above, it is called the (current) 34th year of the *Saptarshi* (or *Laukika*) era: श्रीकश्मीरमंडले सप्तर्षिसंवत् ३४ चैत्रशुति(!) १॥ अथ विक्रमार्कवत्सरसाधनं॥

> शरो ऽग्निरिंदुशाकस्य चाधिकं कारयेद्बुधः।
> जातं श्रीविक्रमादित्यशाकमुक्तं मनीषिभिः॥

श्रीविक्रमादित्यसंवत् १८१५। श्रीशालिवाहनशाकाः १६८०।०

Similarly Śaka 1652 and 1666 are referred to (foll. 64*a*, 60*b*) as the 6th and 20th *saptarshi* years respectively. Cf. Bühler, Detailed Report, p. 59; Bhandarkar, Report for 1883-84, p. 83-4.

The Kaśmīr country and people are referred to by the author in several other places, as *Kaśmīreshu*, fol. 15*b*, l. 5; *Kaśmīramaṇḍale*, fol. 41*b*, 2; 64*a*, 9.

In the latter half of the work numerous passages (chiefly *anushṭubh ślokas* and *indravajrā* verses) are found, apparently quoted from some other work, or works. One of these authorities is a certain *Ratnākara* (a *Kaśmirian*, it would seem), who is referred to on fol. 70*b*:

अथ रत्नाकरमतेन सूर्यग्रहणभावाभावावाह।

> पातो नेंदुः सौम्यजीवास्थितश्चेत्
> तिथ्यंशोनः स्यात्तदा सूर्यपर्व।.।१४।.।.।
> पंचांशोनो याम्यजीवास्थितश्चेद्
> गण्यं तज्ज्ञैः पर्व कश्मीरदेशे॥.।४।.।.।

and from whom another passage is quoted towards the end of this work (fol. 72*a*), in which he tells us that he was the son of *Śaṅkara*, and pupil of *Nityānanda*; and that he wrote in Śaka 1558 (A.D. 1636), the 12th year of *Jahān Mahīpati*, apparently the Emperor *Shāh Jehān* (in which case his accession would however be antedated by four years, possibly on account of his father having been taken prisoner in 1624): अथ चंद्रस्य॥

उत्तरो यदि विक्षेपो वह्निदिक्प्रग्रहो भवेत् ।
वायव्यां तमसो मुक्तिश्चंद्रग्रहणके सदा ॥
दक्षिणो यदि विक्षेपो ह्यैशान्यां प्रग्रहो भवेत् ।
नैर्ऋत्यां तमसो मुक्तिर्ग्रहे शीतांशवे सदा ॥
अष्टेषुशरशुभ्रांशु१५५८संमिते शकवत्सरे ।
नेत्रचंद्रमिते वर्षे जहानाख्यमहीपतेः ॥
गणितागममाप्याहं नित्यानंदाद्गुरोर्मुदा ।
श्रीशंकरतनूजन्मा ख्यातो रत्नाकराभिधः ॥
वक्ष्ये परमरहस्यं बीजं शीतांशुपातयोः स्वच्छम् ।
ग्रहणद्वयसिद्ध्यर्थं ह्युत्कर्षप्रदं विदुषां ॥
सिद्धांतागततुल्यो य -- र्णेन्त्र दृश्यते व्योम्नि ।
तस्माद्बीजेनायं --- नैव जातु चिन्निपुणैः ॥
करणागतसू-तु देशांतरभुजांतरं ।
संस्कार्यं स्पष्टतिथ्यर्थं सदा कर्म द्वयं बुधैः ॥
कलाजाति२२मिता शोध्याः स्वदेशभुजसंस्कृते ।
ग्रहणस्पष्टतिथ्यर्थं सर्वदा चंद्रमध्यमे ॥
एकांशेन त्रयोविंशत्कलाभिरभिसंयुतः ।
उत्तरस्पष्टपातः स देशांतरभुजांतरः ॥
१२ शाकाद्वसुशरतिथिभि१५५८र्हीनाच्छिष्यते ततो
त्रिंशद्भिः फलमाप्तं लिप्ताद्यं तत्सदा देयं ॥ [भक्तात् ।
प्रागुद्दिष्टे बीजे पातस्यात्र स्थिरे तज्ज्ञैः ।
ज्ञेयं तत्स्फुटबीजं स्पष्टे पाते सदा धनं कार्यं ॥
श्रीखंडखाद्ये ---- पात-
बीजं मयोक्तं हिम --- ।
पुत्राय देयं प्रतिभान्विताय
शिष्याय वा यत्नपरीक्षिताय ॥
बीजं रहस्यं परमं मयात्र
निश्चित्य नानाकरणानि दृष्ट्वम् ।
न देयमेतत्खलु दर्शनाय
रक्ष्यं सदा जीववदेव सद्भिः ॥
इति श्रीखंडखाद्यनाम करणं समाप्तम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2967.

2049 c. Foll. 24; size $11\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

A set of astronomical tables, probably to be used in converting lunar into solar days. There is no text to explain the application of the tables, nor any title except a note in Gujarati on the first page to this effect: भट प्रभूजी जीवराज नी प्रतिः धनफली छे पांना २४ which might be rendered thus: "This copy, exhibiting the result of certain additions to be made to each *ghaṭī* of a *tithi*, belongs to *bhaṭa Prabhūjī Jīvarāj* and consists of 24 leaves." In the old catalogue, *Dhanaphalī* was taken as the title of the treatise.

[GAIKAWAR.]

2968.

834 c. Foll. 29; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengalī handwriting; six lines of text in a page.

Dinacandrikā, a set of astronomical tables for the construction of almanacks, preceded by four pages of text; by *Rāghavānanda* (? i.e. *Rāghavaśarman*, the author of the *Sūryasiddhānta-rahasya*; cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Cambr., p. 46).

For the basis of his tables the author has selected the Śaka year 1521 (A.D. 1599) which was probably the date of his compilation.

It begins:

गुरुं गणपतिं नत्वा गणकप्रीतये सदा ।
तनुते राघवानन्दो गणिते दिनचन्द्रिकां ॥
शाके भूभुजबाणचन्द्र१५२१वियुतो ऽब्दः स्यात्°

[H. T. COLEBROOKE.]

2969, 2970.

2083 a & b. Foll. 37 (the first 4 of which are missing) and 8 (the 3rd of which is wanting); size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; Devanāgarī writing of about 1750 A.D.

Two sets of tables for calculating the motions of the planets; inscribed respectively *Grahaprabodha*, and *Grahalāganisāraṇi* (? belonging to *Gaṇeśa's Grahalāghava*), by other hands.

[GAIKAWAR.]

2971.

2252. Foll. 1+88; size oblong, 9 in. by 4 in.; Devanāgarī character.

Astronomical tables for the construction of calendars or horoscopes.

The first leaf (relating to Śaka 1560) seems to have belonged to a different set of tables.

The MS. ends: संवत् १७५५ वर्षे शाके १६२० प्र० मालवमाने माघवदी २ शनौ घटी ३२। ४६ अश्लेषा घटी २०।२९ आयुष्मान् घटी २६।१७ एवं पंचांगशुद्धौतदिने प्रथमरात्रीगत-घटी ८१५(?) समये०

[GAIKAWAR.]

2972.

1051 f. Foll. 20; size 8 in. by 3½ in.; Bengali writing of 1789 A.D.; number of lines varying.

Materials for a calendar (*pañjikā*) for the Śaka year 1711, compiled, for *Īśvaracandra*, by *Vidyāśiromaṇi*. They consist mainly of astronomical tables without directions for using them.

It begins:

शाके भूशशिशैलचन्द्रगणिते श्रीवाजपेयी कृती
धीमानीश्वरचन्द्ररायनृपतिस्तस्याज्ञया पञ्जिकां।
सिद्धान्तादिमतं विलोक्य तनुते यत्नेन विद्याशिरो-
मण्याख्यः स्मरगर्वखर्वितनुं श्रीकृष्णचन्द्रं स्मरन्॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2973.

2631. Foll. 84; size 10 in. by 6 in.; Devanāgarī character.

Pattraprakāśa, or *Pattradīpaka*, sets of astronomical tables according to the calculations of the *Sūryasiddhānta*, composed, in 1777–82 A.D., by *Balabhadra*. [MACK. COLL.]

2974.

1566. Foll. 240; size oblong, 10 in. by 6½ in.; the last 16 leaves 8½ in. by 5¼ in.; fairly good Devanāgarī writing.

A set of sixteen almanacks for the years Saṃvat 1856–71, each consisting on an average of fifteen leaves, written in two colours, black and red, with an ornamental frontispiece.

Those for 1856–64, 1868 and 1870 begin:

विनायकं प्रणम्यादौ देवीं वाग्देवतां गुरुं।
संवत्सरे फलं वक्ष्ये लोकानां हितकाम्यया॥ १॥
तिथिवारं च नक्षत्रं योगं करणमेव च।
पंचांगस्य फलं श्रुत्वा गंगास्नानफलं लभेत्॥ २॥
अचिंत्याव्यक्तरूपाय निर्गुणाय महात्मने।
समस्तजगदाधारमूर्तये ब्रह्मणे नमः॥ ३॥

Those for the remaining years omit the first two *ślokas*. [H. T. COLEBROOKE.]

2975.

2657 b. Foll. 4; size 10 in. by 4¼ in.; written in a good Jaina Devanāgarī hand about 1600 A.D.; 16 or 17 lines in a page.

Gaṇita-Nāmamālā, a vocabulary of astronomical terms, by *Haridatta*, son of *Śrīpati*(?).

It has been printed in the *Dvādaśakōsha-saṃgraha*, Benares 1865.

It begins:

गणितस्य नाममालां वक्ष्ये गुरुप्रसादतः।
बालानां सुखबोधाय(हि सुबोधाय ed.) हरिदत्तो द्वि-
[जाग्रणीः॥

अथ नक्षत्रनामानि। ० — *iti nakshatrasaṃjñāḥ*, fol. 1*a*; *aṅkasaṃjñāḥ*, fol. 1*b*; *rāśisaṃjñāḥ*; *dvādaśabhāvānāṃ saṃjñāḥ* (MS. *dvādaśabhuvananāma*), fol. 2*a*; *gṛihasaṃjñāḥ*, ib.; *sūryanāmāni*, ib.; *candranāmāni*, ib.; *bhaumanāmāni*, fol. 2*b*; *budhanāmāni*, ib.; *gurunāmāni*, ib.; *śukranāmāni*, ib.; *śanināmāni*, ib.; *navagrahāḥ*, ib.; *māsāḥ*, ib.; *caturvidha(māsa)saṃjñāḥ*, ib.; *madhyāhnamadhyarātrigataśesharāhnapūrvātṇapa-rāhṇasaṃjñāḥ*, fol. 3*a*; *saptakavarṇāḥ*, fol. 3*b*; *carasthiradvisvabhāvasaṃjñāḥ*, ib.; *saṃkrāntisaṃjñāḥ*, ib.; *ṛitavaḥ*, ib.; *nṛicatushpadajalakīṭasarīsṛipasaṃjñāḥ*, ib.; *grahāḥ*, fol. 4*a*; *iti trikoṇasvagṛihasaṃjñāḥ*, ib.

It ends:

कंडूलजातिविप्रेण (कंडोल° ed.) हरिदत्तेन (हरद° ed.)
नाममाला कृता श्रेष्ठा गुरुप्रसादतो मया । [धीमता ।
श्रीपतेश्च सुतेनेव बालानां बुद्धिवृद्धये ॥

This odd half-*śloka* is wanting in the Benares edition as well as in a MS. described by Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 181. Cf., however, Peterson, Rep. 1882-83, p. 114.

[GAIKAWAR.]

2976.

1389 b. Foll. 59; size 13¼ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 6–8 lines in a page.

Paribhāshāpattra, a classification of astronomical and astrological terms under their different heads, intended to serve as an index to *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi*, besides such works as the *Tājikaśāstra* (20*a*), *Śrīpati Bhaṭṭācārya's Paddhati* (41*a*, 47*a*), *Varāhamihira's Laghujātaka* and *Bṛihajjātaka* (49*a*) and *Makarandācārya's* Tables (51*b*). It is a bare index of names, written in columns; but convenient enough for reference on account of its systematic arrangement. [H. T. COLEBROOKE.]

2977.

2897 a. Foll. 27; size 9¼ in. by 5¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1815 A.D.; nine lines in a page.

Pārasīprakāśa, a vocabulary of Persian (and Arabic) terms relating to astronomy, chronology, celestial geography and arithmetic, classified under certain heads, with their Sanskrit analoga; compiled, in the reign of *Shāh Jehān* (1627-1658), by *Vedāṅga Rāya*.

It begins:

नत्वा श्रीभुवनेश्वरीं हरिहरौ लंबोदरं च द्विजान्
श्रीमच्छाहजहान्महेन्द्रपरमप्रीतिप्रसादाप्तये ।
ब्रूते संस्कृतपारसीकरचनाभेदप्रदं कौतुकं
ज्योतिःशास्त्रपदोपयोगि सरलं वेदाङ्गरायः सुधीः ॥ १ ॥
संस्कृतोक्तिविदि पारसीज्ञता
पारसीविदि च संस्कृतज्ञता ।
यद्वयाविदि (? यद्व°) च तद्वयज्ञता (? तद्व°)
जायते तु तदधीयतामिदं ॥ २ ॥

This vocabulary was apparently compiled in the year 1643 A.D., the author twice exemplifying his rules by calculations for the Śaka year 1565. It will add little to our knowledge of Persian astronomy and terminology. Cf. Wilson, Mackenzie Coll., 2nd ed., p. 370.

[MACK. COLL.]

2978.

2114 d. Foll. 11; size 9¼ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, about 1700 A.D.; fourteen lines in a page.

A fragment of *Vedāṅga Rāya's Pārasīprakāśa*, extending as far as fol. 21*a* of the preceding MS. [GAIKAWAR.]

B. ASTROLOGY, DIVINATION, ETC. (PHALAGRANTHA).

a. Natural Astrology.

2979.

590 a. Foll. 154 (numbered 1–60, 1–91; the latter with double leaves for foll. 18, 34 and 65); size 11¼ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1749 A.D.; eight lines in a page.

Bṛihatsaṃhitā, a compendium of astrology, by *Varāha Mihira*.

Professor H. Kern has published an edition of the work in the Bibliotheca Indica (1865), and an English translation in the Journal of the Roy. Asiatic Soc., New Ser., vols. iv.–viii.

[H. T. COLEBROOKE.]

2980.

2294. Foll. 124; size quarto, 13 in. by 10 in.; good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 23 lines in a page.

Bṛihatsaṃhitā. A reproduction of the preceding MS., used in Dr. Kern's edition under the letter D. [CALCUTTA.]

2981.

812. Foll. 82; size 15¼ in. by 5¼ in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

A portion of the *Bṛihatsaṃhitā*, reaching as far as chapter lxviii., v. 101 in the edition, in which its readings are recorded under the letter E. [H. T. COLEBROOKE.]

2982.

1940. Foll. 136, of which 1–4, and 125–135 are wanting; size 11 in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D. (foll. 15, 21, 69, 70, 95–104 by a later hand); 9–12 lines in a page.

A portion of the *Bṛihatsaṃhitā*, covering from p. 7, l. 14 to p. 407, l. 4; and from p. 443, l. 5 to p. 445, l. 21 of the edition.

It is Dr. Kern's MS. G, "used only occasionally." [DR. JOHN TAYLOR.]

2983.

2219. Foll. 37; size 8vo, 8 in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; twelve lines in a page.

A fragment of the *Bṛihatsaṃhitā*, comprising *adhys.* lxviii.–lxx., on fortune-telling, and referred to as MS. O in the edition. [GAIKAWAR.]

2984–2986.

891–893. Foll. 675 (1–243, 244–461, 462–675), and an extra leaf 620; size 10¾ in. by 4½ in.; written in Devanāgarī by several hands, in 1792 A.D.; ten lines in a page.

Saṃhitāvivṛiti, a commentary on *Varāhamihira's Bṛihatsaṃhitā*, composed (in 966 A.D.) by *Bhaṭṭa Utpala.*

Cf. Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, preface, p. 61.

The MS. is imperfect at the end, the last three chapters (from fol. 674*b*, l. 5 = fol. 525*a*, l. 3 of MS. 2171) being dismissed with a few disjointed remarks. The date of composition is consequently wanting in this MS.

Vol. I. also contains a complete index to the three parts, wrongly bound, and interspersed with a few stray leaves belonging to an index to the *Siddhāntaśiromaṇi* (MS. 871*b*). [H. T. COLEBROOKE.]

2987.

1798. Foll. 244; size 13⅛ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

Bhaṭṭotpala's Saṃhitāvivṛiti. Adhyāyas i.–lxiv., or the *pūrvārdha.*

The MS. has been corrected throughout. [DR. JOHN TAYLOR.]

2988.

1871. Foll. 296; size 12 in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing (smaller than that of the preceding volume); thirteen lines in a page.

The *uttarārdha* of the same work. Revised throughout.

The date of composition is given in the first of the following verses at the end (cf. Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, pref., p. 6):

फाल्गुनस्य द्वितीयायामसितायां गुरोर्दिने ।
वस्वष्टाष्ट८८८मिते शाके कृतेयं विवृतिर्मया ॥
चतुर्विंशतिसाहस्रं मानमस्या ह्यनुष्टुभां ।
वराहमिहरे यास्मिन् छाया स्कंदमया कृता ॥
वराहमिहराचार्यरचिते संहितार्णवे ।
अर्थिनामुत्पलश्चक्रे ऽर्थोमये विवृतिप्लवं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

2989.

2171. Foll. 532; fairly written, in Devanāgarī, by three modern hands (1–150, 151–378, 379–532); ten lines in a page.

The latter part of *Utpala's* commentary, from the beginning of *adhy.* xliii. (*adhy.* lxv. 3 of Kern's text; fol. 301*a*, l. 3, of MS. 892) to the end.

This copy ends with the same three verses as the last MS.; and both of them seem, indeed, to be derived from the same original.

[GAIKAWAR.]

2990.

2110. Foll. 28, numbered 3–30; size 9¼ in. by 4 in.; good, clear Devanāgarī writing, of 1671 A.D.; ten lines in a page.

Yogayātrā, a treatise on prognostics with reference to the setting out on military expeditions, by *Varāhamihira.*

The text and a German translation of the first nine chapters of this treatise have been published by Prof. H. Kern, from a Benares MS., in Weber's Indische Studien, vol. x., p. 161 seqq.; xiv., 312 seqq.; xv., 167 seqq.

The present MS. would seem to have been copied from one the first two leaves of which were wanting, since it begins at the top of fol. 3*b*, in the 20th stanza (corresponding to v. 19 of the edition) of the first chapter.

A MS. described in Peterson's Rep., i., p. 100, is stated to contain 16 *sargas*, the last of which (called *balotsāhasarga*) seems to have 39 verses ending with the same verse as ours; and (though consisting of only 36 leaves, with 9 lines in the page, and beginning with the same verse यश्चक्षुर्जगतः सहस्रकरवद्धाम्नां च धामार्कवद्° as the printed text) it may possibly contain the *Bṛihad-Yogayātrā.* An incomplete MS. of *Utpalabhaṭṭa's Vivaraṇa,* noticed in Rāj. Mitra's Not., i., p. 28, ends (like Kern's MS.) with (v. 18 of) the 9th *adhyāya.*

According to the colophons of the present MS., the treatise consists of the following 14 chapters, only the first 9 of which are numbered: 1. *daivapurushākārādhyāya* (22 vv.); 2. *ācārādhyāya* (36 vv.); 3. *abhiyojyādhyāya* (23 vv.); 4. *yogādhyāya* (64 vv.; 58 vv. in ed.; there being additional stanzas after vv. 36, 37, 38, 40, 45, 52); 5. *miśrakādhyāya* (42 vv.; 39 ed.); 6. *balyupahāranivedanādhyāya* (29 vv.); 7. *nakshatranimittādhyāya* (*snānādhy.* ed., 21 vv.); 8. *agninimittādhyāya* (27 vv.; 19 vv. ed.; there being 8 add. vv. after v. 1 of ed.); 9. *nakshatrakaiṭabhādhyāya* (35 vv.; 18 ed.; there being 17 add. vv. at the end); 10. *aśvaceshṭitādhyāya* (16 vv.); 11. *prasthānakīyādhyāya* (17 vv.); 12. *śrīśakunādhyāya* (34 vv.); 13. *protsāhādhyāya* (17 vv.); 14. (? *balotsāhādhyāya* or *suraniveśādhyāya,* 15 vv.) ends:

धर्मेण पृथ्वीं परिपाल्य कृत्स्नां
यथाशयारामसुरालयाश्च (? ° यांश्च) ।
कृत्वा सयूपां (? ° पांश्) चितिभिश्चितांश्च
लोकाञ्जयत्यप्यमराधिपश्च ॥ १४ ॥
स्वविषयमुपगम्य मानवेंद्रो
बलिमुपयाचितकानि चाधिकानि ।
निगदितविधिनैव संविदध्यात्
प्रमथगणासुरभूतदेवताभ्यः (प्रथमगणास्फुट° P.) ॥ १५ ॥

इत्यावंतिकाचार्यश्रीवराहमिहिरकृता योगयात्रा समाप्ता ॥ संवत् १७२८ वर्षे शाके १५९३ प्र° माघवदि १ शनौ श्रीगिरिनारायणज्ञातीयभट्टश्री५ विद्याधरसुतभाणजीकेरलिखितं ॥

Prof. Peterson's MS. has, after the colophon of the last *sarga,* three *ślokas* giving a list of the chapters which, though not very clearly expressed, seems to include, besides those above, a *śalākāvidhisarga* and *gajeṅgitasarga* (or *suraniveśasarga*), whilst the whole work would seem there to consist of 500 (?) *ślokas,* instead of 398, as the present MS. does.

[GAIKAWAR.]

2991.

487a. Foll. 23; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Daivajñavallabhā, an epitome of astrology, here ascribed to *Varāhamihira* (? by *Śrīpati*).

It begins:

नत्वा दिग्वसनममलं(?नत्वादिहेतुम०) भैरवमद्वैतमीशानं।
श्रीरतिनैषा(?श्रीपति०) क्रियते प्रश्ने दैवज्ञवल्लभारचना॥
दीप्ताद्यं दशभेदं व्योमचराणां निरूप्य भावफलं।
प्रष्टा यद्यत् कथयति शुभाशुभं तत्तदन्यथा नोक्तं॥
दीप्तो दीनः सुस्थो मुदितः सुप्तः [प्र]पीडितो मुषितः।
परिहीयमाणवीर्यः प्रवृद्धवीर्यो ऽधिवीर्यश्च॥
स्वोच्चे दीप्तो नीचे दीनः स्वगृहे व्यवस्थितः सुस्थः।
मुदितो मित्रगृहस्थो रिपुगेहस्थो भवेत् सुप्तः॥
गच्छन् स्वोच्चाभिमुखं प्रवृद्धवीर्यः समाख्यातः।
शुभवर्गस्थः खेटो ऽधि[क]वीर्यो विपुलरश्मिश्च॥
दीप्ते सिद्धिरनुत्तमा नरपतेर्दीने च दैन्यागमः
सुस्थे स्वं मनसि स्थितं च भवति श्रीकीर्तिसौख्यानि च।
[आ]मोदो मुदिते यथेप्सितफलप्राप्तिः प्रसुप्ते विपत्
पीडा शत्रुकृता प्रपीडिततनौ मेषं गते ऽर्थक्षयः॥
परिहीयमाणवीर्ये गजतुरगवाहानां(?०रथानां) भवति।
प्रवृद्धवीर्ये [खेटे] गजतुरगसुवर्णभूलाभः॥
तत्तदधिवीर्ये मुक्ते शक्तित्रयसंपदादि राज्ञः स्यात्॥ ०

The treatise consists of the following 16 chapters: 1. *praśnāvatara*, fol. 2*b*; 2. *praśnavicāraṇā*, fol. 4*a*; 3. *śubhāśubhādhyāya*, fol. 4*b*; 4. *lābhālābhādhyāya*, fol. 5*b*; 5. *sāmānyagamāgamādhyāya*, fol. 6*a*; 6. *śatrugamāgamādhyāya*, fol. 7*b*; 7. *pravāsicintādhyāya*, fol. 8*b*; 8. *jayaparājayādhyāya*, fol. 11*a*; 9. *rogiśubhāśubhādhyāya*, fol. 12*a*; 10. *nashṭalābhālābhādhyāya*, fol. 13*b*; 11. *manomushṭicintādhyāya*, fol. 14*b*; 12. *vrishṭinirṇaya*, fol. 15*a*; 13. *vivāhalābhālābhādhyāya*, fol. 16*a*; 14. *strīpumjanmādhyāya*, fol. 17*a*; 15. *prakīrṇādhyāya*, fol. 20*a*; 16. (? *nṛipayātrādinirūpaṇa*), begins: देहः कोषो योधो राज्यं मन्त्रः शत्रुर्मार्गो ऽयायुः। चित्तं कर्मप्राप्तिर्मन्त्री लग्नादेते भावाश्चिन्त्याः॥

It ends:

तारा ग्रहश्चेत् क्षितिजाच्चिकोणे
सूर्यादपि स्याद्यदि वा शशाङ्कः।
दिगीश्वरात्पञ्चमगोवली वा
ग्रहः स्वकाशां नयति प्रसह्य॥
दृष्टादृष्टफलाप्त्यै हृदये निधाय [वराह]मिहिरस्य।
दैवज्ञवल्लभाख्यं दृष्ट्वा प्रश्नं वदेत्तज्ज्ञः॥
आदित्यदासतनयस्तदवाप्तबोधः
कापिष्ठलः* सवितृलब्धवरप्रसादः।
आवन्तिको मुनिमतान्यवलोक्य सम्यग्
घोरां वराहमिहिरो रुचिरां चकार॥
इति वराहमिहिराचार्यकृता दैवज्ञवल्लभा समाप्ता॥

Of authorities, we find the *Yavanas* referred to on fol. 4*a*, and *Parāśara* on fol. 10*a*.

A *Daivajñavallabha*(!) is ascribed to either *Śrīpati* or *Nīlakaṇṭha*; cf. Cat. Cat., *s.v.* For another MS. of the present treatise, see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 207; where the first verse is defective, and, in the colophon, the work is likewise attributed to *Varāhamihira*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2992.

1412c. Foll. 6; size $12\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{1}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; five lines in a page.

Horāshaṭpañcāśikā, or simply *Shaṭpañcāśikā-(vṛitti)*, a series of astrological notes, by *Pṛithuyaśas*, son of *Varāhamihira*. [A.]

It begins:

प्रणिपत्य रविं मूर्ध्ना वराहमिहिरात्मजेन सद्यशसा†।
प्रश्ने कृतार्थगहना परार्थमुद्दिश्य पृथुयशसा†॥

* कापिठ्लः R.M. This verse also occurs at the end of *Varāhamihira's Bṛihajjātaka*, where Weber (no. 857), Aufrecht (no. 779), and Bomb. ed. of 1886 read कापित्थके. Perhaps these last two verses do not belong to this work.

† The other MS., as well as the Berlin MS. (no. 861) have पृथुयशसा at the end of the first, and सद्यशसा at that of the second line.

The matter is distributed under the following 7 heads: 1. *saṃkshepahorādhyāya;* 2. *gamāgamādhyāya;* 3. *jayaparājayādhyāya;* 4. *śubhāśubhajñānādhyāya;* 5. *pravāsacintādhyāya;* 6. *nashṭaprāptyadhyāya;* 7. *putrādijñānādhyāya* (or *miśrakādhyāya*).

The colophon runs thus: इति षट्पञ्चाशिकावृत्तौ पुत्रादिज्ञानं सप्तमो ऽध्यायः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

2993.

487b. Foll. 33; size 12¾ in. by 4½ in.; good, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

The same work, followed by *Bhaṭṭotpala's* commentary (*vivṛiti*). [A.]

At the end of the first and last chapters (the only ones which give the title and author's name) the original treatise is called *Praśnakoshṭhī* (cf. Colebrooke, Misc. Ess., 2nd ed., ii., p. 432), and ascribed to *Varāhācārya* (probably a mistake for *Varāhātmaja* or *Varāhamihirāpatya*).

It ends on fol. 6*a*, l. 1: इति वराहाचार्यकृतप्रश्नकोष्ठ्यां सप्तमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

This is immediately followed by some further notes, commencing:

> जन्मर्क्षं सहितं शाकं जन्मदण्डेन ताडयेत् ।
> अष्टोत्तरशतैर्हृत्वा शेषमायुर्विनिर्दिशेत् ॥

आयुर्गणनं ॥ एकाक्षरेण पूर्वदिक् कोणवायु(*r*. वायुकोण)-पश्चिमदिग् ईशानकोण दक्षिणदिग् अग्निकोण उत्तरदिग् नैर्ऋतकोणेषु राहुर्ज्ञात्वा तेषु छेदनं बोद्धव्यं ॥ °

This section (of which no notice is taken in the commentary) ends on fol. 10*b*:

> भानुर्बन्धुवियोगशोकममृताधारो भयं भूमिजो
> बन्धुं चन्द्रसुतो धनात्मजयशो धर्मान् गुरुः क्लिश्यतां ।
> शुक्रः सौख्यमहर्निशं बहुविधं सौरिर्विदेशस्थितं
> राहुर्ज्ञानविलोपनं बहुशुचः कुर्यान्नतो द्वादशे ॥

इति वराहाचार्यकृतायां प्रश्नकोष्ठ्यां होराषट्पञ्चाशिका समाप्ता ॥

Below this is written, in Devanāgarī, the title वराहमिहिर(सूनु suppl. by another hand)कृतहोराषट्पंचाशिका ।

Then follows, from fol. 11, *Utpala's* commentary:

> केशाजार्कनिशाकरक्षितिजविज्ज्ञोवास्फुजित्सूर्यजान्
> विघ्नेशं स्वगुरुं प्रणम्य शिरसा देवीं च वागीश्वरीं ।
> प्रश्नज्ञानविधौ वराहमिहिराचार्यस्य* सद्वस्तुनि
> लोकानां हितकाम्यया द्विजवरष्टीकां करोत्युत्पलः ॥°

Verse 1 of the text is thus introduced: तदेवमप्यावन्तिकाचार्यद्विजवराहमिहिरात्मजपृथुयशाः संक्षिप्तां प्रश्नविद्यां कर्तुकामः आदावेव भगवतः सूर्यस्य नमस्कारं स्वनामख्यापनं चाह । प्रणिपत्येत्यादि । वराहमिहिरात्मजेन पुत्रेण पृथुयशसा सूर्यं नमस्कृत्य मूर्ध्ना प्रणिपत्य प्रश्नविषये इयं विद्या कृता चरिता(*r*. रचिता) । कीदृशी अर्थगहना °

It ends: जातिर्ब्राह्मणादिः। जीवसितौ विप्राणां क्षत्रियस्य भौमरवी विशां चन्द्रः शूद्राणां शशिसुतः शनैश्चरः शङ्करतराणामिति ॥ इति भट्टोत्पलविरचितायां पृथुयशःकृतहोराषट्पञ्चाशिकाविवृतौ मिश्रकाध्यायः सप्तमः समाप्तः ॥

The text and commentary have been repeatedly printed in India.

[H. T. COLEBROOKE.]

2994.

2072b. Foll. 11; size 10 in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; thirteen lines in a page.

Bhaṭṭotpala's commentary on the *Shaṭpañcāśikā*, with most of the verses of the original written in full between the commentary. [B.]

This copy does not contain the introduction, and otherwise differs considerably in its readings from A.

It begins: प्रणिपत्य° सद्यशसा ॥ १ ॥ प्रणिपत्य ० पृथुयशसा इत्यभिधानेन रविं सूर्यभट्टारकं शिरसा नमस्कृत्य प्रश्नविषये इयं प्रश्नविद्या कृता । किं कृत्वा परार्थमुद्दिश्य परेषामन्येषां लोकानामर्थं हितमुद्दिश्याभिधाय । कीदृशेन पृथु° सद्यशसा प्रधानकीर्त्तिना ॥ १ ॥

---

* An Indian print (undated) at my disposal reads: वराहमिहिरापत्यस्य. (J.E.)

It ends: जीवशितौ विप्राणां क्षत्रसुमगुभौम(!) विशां चंद्रः शूद्राधिपः शशिसुतः शनैश्चरराहू म्लेछनामानौ ॥ इति जातिनिर्देशः कार्यः ॥

इति भट्टोत्पलविरचितायां षट्पंचाशिकाहोरावृत्तौ मिश्रिकाध्यायः समाप्तः ॥ [GAIKAWAR.]

2995.

922. Foll. 127; size 12½ in. by 4¼ in.; good, modern Bengalī handwriting; six, from fol. 41 seven, lines in a page.

Vṛiddha-Vasishṭhasaṃhitā, ascribed to *Vṛiddha-Vasishṭha.*

It begins (cf. no. 2766):

ब्रह्माम्भोजभवामरेन्द्रनिकरस्फूर्जत्किरीटोज्ज्वल-
ज्योत्स्नालीढपदारविन्दयुगलस्तत्स्वरूपो रविः ।
ब्रह्माण्डोदरसंस्थिताखिलजगद्ध्वान्तस्य विध्वंसनं
यः कुर्वन्निखिलं जगत्यनुदिनं पर्येति कालात्मकः ॥१॥

ज्योतिःशास्त्रं समग्रं प्रथमपुरुषतः स्वर्णगर्भाद्विदित्वा
पूर्वं ब्रह्मा तथोपर्यखिलमुनिगणप्रार्थनातश्चकार ।
तच्चेदं सुप्रसन्नं मृदुपदनिकरैर्गुह्यमध्यात्मरूपं
शश्वद्विश्वप्रकाशं ग्रहचरितविदां निर्मलं ज्ञानचक्षुः॥२॥

क्रतुक्रियार्थं श्रुतयः प्रवृत्ताः
कालाश्रयास्ते क्रतवो निरुक्ताः ।
शास्त्रादमुष्मात्किल कालबोधो
वेदाङ्गतामुष्य ततः प्रसिद्धा ॥ ३ ॥

छन्दः पादौ शब्दशास्त्रं च वक्त्रं
कल्पः सूत्रं ज्योतिषं चक्षुषी च ।
शिक्षा घ्राणं श्रोत्रमुक्तं निरुक्तं
वेदस्याङ्गान्याहुरेतानि षट् च ॥ ४ ॥

वेदस्य चक्षुः किल शास्त्रमेतत्
प्रधानताङ्गेषु ततो ऽस्य जाता ।
अङ्गैर्युतो ऽन्यैः परिपूर्णमूर्तिश्
चक्षुर्विहीनः पुरुषो न किंचित् ॥ ५ ॥

अध्येतव्यं ब्राह्मणैरेव तस्माज्
ज्योतिःशास्त्रं पुण्यमेतद्रहस्यं ।
एतद्बुद्ध्वा सम्यगाप्नोति यस्माद्
अर्थं धर्मं मोक्षमग्र्यं यशश्च ॥ ६ ॥

श्रुतिस्मृतिज्ञः षटुरर्थशास्त्रे
श रे पटिष्ठः कुशलः कलासु ।
त्रिस्कन्धकज्योतिषिकः सुमेधाः
कलासु विज्ञस्त्वगदः सुशीलः ॥ ७ ॥

शास्त्रस्वरूपग्रहचारमानप्रत्येकपञ्चाङ्गफलक्षणाढ्यः ।
गोचारसंक्रान्तिविशालताराखेटोपखेटग्रहकोविदश्च ॥ ८॥

त्रिस्कन्धपारंगम एव युग्यः शुद्धैः सदा भूरुहवृन्दकार्यैः ।
नक्षत्रसूची किल पापरूपो हेयः सदा सर्वसुधर्मकृत्ये ॥९॥

आधानपुंसवनमष्टमं मङ्गलं यत्
संजातकर्मवरनामनवान्नभुक्तिः ।
चूडाविधिव्रतविवाहनृपाभिषेक-
यात्राप्रवेशनववास्तुपुरप्रतिष्ठाः ॥ १० ॥

गुणदोषयोर्निरूपणमुभयोरपवादनमवरोत्पातौ ।
अखिलोत्पातप्रशमनशान्तिकमिश्राख्ययात्रकाध्यायः॥११॥

पञ्चोत्तरचत्वारिंशद्विपुलाध्यायैर्विराजते स्कन्धं ।
अज्ञानामपीतरेषां बुद्धिवर्धनं त्वनिशं ॥ १२ ॥

इति वृद्धवसिष्ठब्रह्मर्षिविरचितायां [वृद्धवसिष्ठसंहितायां] शास्त्रस्वरूपाध्यायः प्रथमः ॥

अथार्कचाराज्जगतः शुभाशुभे
न्यूनाधिमासेतरमासनिश्चयैः ।
उद्वाहसंक्रान्तिदिनाधिनिश्चयः
सर्वप्रपञ्चो भवतीति तद्वशात् ॥ १ ॥

मकरादिचापि षड्भमुदगयनं कर्कटादिकं याम्यं ।
राशिद्वयार्कभोगात् षड्तवः(!) शैशिरादयः क्रमशः ॥ २ ॥°

2. रविचाराध्यायः (25 vv.) fol. 4*b*; 3. चन्द्रचाराध्यायः (21 vv.) fol. 6*b*; 4. कुजचाराध्यायः (15 vv.) fol. 7*b*; 5. बुधचाराध्यायः (17 vv.) fol. 9*a*; 6. गुरुचाराध्यायः (101 vv.) fol. 16*b*; 7. शुक्रचाराध्यायः (18 vv.) fol. 18*a*; 8. शनिचाराध्यायः (7 vv.) fol. 19*a*; 9. राहुचाराध्यायः (62 vv.) fol. 23*b*; 10. केतुचाराध्यायः (51 vv.) fol. 27*a*; 11. मानाध्यायः (51 vv.) fol. 31*a*; 12. तिथिस्वरूपाध्यायः (74 vv.) fol. 36*a*; 13. वारस्वरूपाध्यायः (20 vv.) fol. 37*b*; 14. नक्षत्राध्यायः (110 vv.) fol. 44*b*; 15. योगाध्यायः (41 vv.) fol. 47*a*; 16. करणाध्यायः (19 vv.) fol. 48*a*; 17. मुहूर्ताध्यायः (10 vv.) fol. 48*b*; 18. गोचराध्यायः (179 vv.) fol. 57*b*; 19. महासंक्रान्त्यध्यायः (32 vv.) fol. 59*b*; 20. चन्द्रतारावलाध्यायः (12 vv.) fol. 60*b*; 21. उपग्रहाध्यायः

(10 vv.) fol. 61*a*; 22. ग्रहकूटाध्यायः (14 vv.) fol. 62*a*; 23. सर्वग्रहबलाध्यायः (41 vv.) fol. 64*b*; 24. आधानाध्यायः (47 vv.) fol. 68*a*; 25. सीमन्ताध्यायः (9 vv.) fol. 68*b*; 26. जातकर्मनामकरणाध्यायः (4 vv.) fol. 69*a*; 27. अन्नप्राशनाध्यायः (10 vv.) fol. 69*b*; 28. चौलाध्यायः (6 vv.) fol. 70*a*; 29. उपनयनाध्यायः (74 vv.) fol. 74*b*; 30. समावर्तनाध्यायः (3 vv.) fol. 74*b*; 31. विवाहप्रलग्नाध्यायः (9 vv.) fol. 75*a*; 32. विवाहाध्याये एकोनविंशतितमः (! 247 vv.) fol. 92*a*; 33. राजाभिषेकाध्यायः (50 vv.) fol. 95*a*; 34. गजशान्तिः (45 vv.) fol. 99*a*; 35. ग्रहणशान्त्यध्यायः (24 vv.) fol. 100*a*; 36. यात्राध्यायः (231 vv.) fol. 113*a*; 37. परगतग्रामप्रवेशाध्यायः (24 vv.) fol. 115*a*; 38. इति वृद्धवसिष्ठब्रह्मर्षिविरचितायां महासंहितायां वास्तुपूजाध्यायः (217 vv.) fol. 127*a*.

Then follows another chapter, beginning:

अथ प्रतिष्ठां कथयामि सम्यक्
शिवस्य विष्णोश्च तथा परेषां ।
सौम्यायने देवगुरौ च शुक्रे
संदृश्यमाने परिवारिकाणां ॥

and terminating abruptly (before the completion of fol. 127*b*) in the 11th *śloka*.

The MS. has been corrected throughout; but only the first two, and the 23rd *adhyāyas* are numbered. [H. T. COLEBROOKE.]

2996.

2307. Foll. 90; size folio, 13 in. by 10 in.; clear, modern Devanāgarī writing; twenty lines in a page.

The same work.

This is a copy made from the same MS. as the preceding one, but far less correct. It breaks off at the same place in *adhy.* 39. On fol. 1*a* it is called वशिष्ठकृतवृद्धवशिष्ठसंहिता खण्डिता ॥ [CALCUTTA.]

2997.

1805. Foll. 35; size 12¾ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Romakasiddhānta, or (a section of it, entitled) *Śrīshavāyaṇa*, a modern astrological fabrication which has nothing to do with the old astronomical work of the former title, ascribed to *Śrīsheṇa*.

Cf. H. Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, pref., p. 47; Aufrecht, Oxf. Cat., no. 796.

It begins: ओं नमः श्रीरोमकसिद्धांताय ॥

धूर्व पुत्रं प्रति रोमकाचार्यो वदति ।
पुनरेव प्रवक्ष्यामि शृणु पुत्र प्रयत्नतः ।
सप्तद्वीपावती पृथ्वी आकारं तस्य विस्तरं ॥ १ ॥
जंबुद्वीपं कुशद्वीपं चंद्रद्वीपमथापरं ।
शाल्मलं प्लक्षगोमेदं पुष्करं च तथा परं ॥ २ ॥ °

जंबुद्वीपप्रमाणं fol. 2*b*; इति श्रीषवायणे द्वादशराशिविभागेन देशाः fol. 4*b*; इति उत्तमवीसीफलं श्रीषवायेण कथितं fol. 6*b*; इति श्रीषवायणे मध्यमविसी कथिता fol. 7*a*; इति° ग्रहयुद्धं । अथ संवत्सरफलं । fol. 12*b*; इति° उदयादिफलं fol. 16*a*; इति [विस्मृत]वरलाभपृच्छा fol. 16*b*; इति धृताविवाहिताभार्यापृच्छा ib.; इति गर्भपृच्छा fol. 17*b*; इति राज्यपदपृच्छा ib., etc.

It ends:

केंद्रगतौ स्त्रीपुरुषौ कन्यांशकस्थितौ यदि क्षेतौ
[(? लक्ष्येतौ) ।
लग्नगतं कन्यांशं पाणिग्रहणं तदा वाच्यं ॥ ४ ॥

इति श्रीषवायणे विवाहपृच्छा ॥ इति श्रीरोमकसिद्धांतं श्रीषवायणं समाप्तिमगमत् ॥

The leaves are marked रोमक° (fol. 1 रोमकसि°, fol. 2 रोमकसिद्धां °). [DR. JOHN TAYLOR.]

2998.

1492 c. Foll. 50; size 15¾ in. by 5½ in.; fairly good, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Somasiddhānta, a treatise on astrology (by *Siddhāntabhaṭṭācārya*?).

It begins:

यं ब्रह्मवेदान्तविदो वदन्ति
परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वे क्षितेः कारणमीश्वराय
तस्मै नमो विघ्नविनाशनाय ॥ १ ।

यस्मिंश्छदयति विकसति कमलमिवाग्रे प्रयाति संकोचं ।
सचाचरं(r. सचराचरं) त्रिभुवनं स जयति करुणामयः
[सविता ॥ २ ॥

यस्योदयास्तसमये सुरापुटनिघृष्टचरणकमलो ऽपि ।
कुरुते ऽञ्जलिं त्रिनेत्रः स जयति धाम्नां निधिः सूर्यः ॥ ३ ॥

आदित्यचन्द्रधरणीसुतसौम्यजीव-
शुक्रार्कनन्दनतमं शिखिनो ग्रहेन्द्राः ।
नक्षत्रराशिकरणं तिथिवारयोगा
ऐश्वर्यमस्य जनयन्तु सुदीर्घमायुः ॥ ४ ॥

श्रीमत्पङ्कजिनीपतिः कुमुदिनीप्राणेश्वरो भूभवः
शाशाङ्किः सुरराजवन्दितपदो दैत्येन्द्रमन्त्री शनिः ।
स्वर्भानुः शिखिनां गणो गणपतिर्ब्रह्मेण लक्ष्मीश्वरास्
तं रक्षन्तु सदैव यस्य विमला पत्री मया लिख्यते ॥ ५ ॥

यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभ(?॰भं) कर्मणः पङ्क्तिं ।
व्यञ्जयति शास्त्रमेतत्तमसि द्रव्याणि दीप इव ॥ ६ ॥

विधात्रा लिखिता या तु ललाटे ऽक्षरमालिका ।
होराविद्भां पठेद्व्यक्तां होराविमलचक्षुषा ॥ ७ ॥

यस्य नास्ति खलु जन्मपत्रिका
या शुभाशुभफलप्रकाशिका ।
अन्धवद्भ्रमति तस्य जीवितं
दीपहीनमिव मन्दिरं निशि ॥ ८ ॥

तत्रादौ प्रभवादिवर्षफलानि ॥

सर्वे[व]स्तुपरिसंग्रहे रतः पुत्रसंमतिवतीव संगतिः ।
सर्वभोगयुतदीर्घजीविता ज्ञायते प्रभवसंभवः पुमान् ॥ १ ॥

उत्पन्नभोक्ता प्रियदर्शनश्च
बलाधिशानी(?॰ली) चतुरः कलाज्ञः ।
राजा भवेद्दानकुलेषु शीलो(?सुशीलो)
विद्वान्मनुष्यो विभवाप्तजन्मा ॥ २ ॥ ०

अयायनफलं (2 vv.) fol. 5*a*; अथ ऋतुफलं (6 vv.) ib.; अथ चैत्रादिफलं (12 vv.) fol. 5*b*; अथ पक्षफलं fol. 6*a*; तिथिफलं fol. 6*b*; वारफलं fol. 7*a*; गणफलं fol. 7*b*; नक्षत्रफलं fol. 7*b*; योगफलं fol. 9*a*; करणफलं fol. 10*b*; रव्याश्रितराशिफलं fol. 11*a*, etc.; इति ग्रहयोगफलं fol. 26*b*; इति मङ्गफलं fol. 29*b*; इति राजयोगो नीचकुलजानामपि fol. 32*a*; इति राजयोगाः fol. 34*b*; इति विकृतिमरणयोगाः fol. 37*a*; इति शिशुविष्टं fol. 39*a*; इति मातृविष्टं fol. 39*b*, etc.; इति तीर्थप्राप्तियोगाः fol. 41*b*, etc.

It ends: अथ सहमरणादियोगः ।

मेषकर्कटयोर्लग्नं पञ्चमस्थो निशाकरः ।
द्वितीयस्थो यदा जीवः सहानुमरणं भवेत् ॥

फलानि सर्वाणि पुरोदितानि
योग्यानि यानि प्रवदेन्मनीषी ।
वराङ्गनासु ह्यपराणि तासां
नार्येषु योज्यानि शुभाशुभानि ॥

इति सोमसिद्धान्ते स्त्रीजातकं समाप्तं ॥

The author's name (or rather title) *Siddhānta-bhaṭṭācārya* does not occur in the work itself, but has been added by Colebrooke's *Paṇḍit* on the outside page of the first leaf.

For different astronomical and astrological treatises bearing the same title see Weber, Berl. Cat., no. 840 (Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 30); Rāj. Mitra, Notices, v., p. 221.

[H. T. COLEBROOKE.]

2999.

2115. Foll. 102; size 9¼ in. by 5⅜ in.; legibly written in Devanāgarī, about 1750 A.D.; 18–21 lines in a page.

Jyotirvidābharaṇa, a course of astrology, ascribed to the poet *Kālidāsa*, but supposed to have been composed about 300 years ago; with a commentary in Hindī.

The complete work consists of 22 *adhyāyas*, of which the present MS. contains 12, the last not quite complete.

It begins:

रैभ्यात्रिदेवलवसिष्ठपराशराद्यैर्
नत्वोदितं जनघनव्यवहारसिद्ध्यै ।
ग्रथ्नाम्यहं ननु तदेव गिरं चदार्के(यदार्के)
ज्योतिर्विदाभरणनाम्नि महश्च शैवं ॥ १ ॥

रैभ्या ऽत्रिदेवलवसिष्ठपराशरादिकजे आचार्यैते ओणे। जनये लोक । ०

The last colophon occurs on fol. 88*a*: इति कालिदासीयज्योतिर्विदाभरणे त्रिविधयात्राध्याय एकादशः ॥

The MS. breaks off in chapter 12, *śl.* 105.

For the contents of the work see Weber, Berl. Cat., no. 1743; on the age of the work Kern, preface to his ed. of the *Bṛihatsaṃhitā*, p. 12 seqq.; Weber, Zeitschr. d. D.M.G., xxii., 708 seqq.; xxiii., 308; xxiv., 393 seqq.

[GAIKAWAR.]

3000.

2517. Foll. 330 (besides a second fol. 72); size 11 in. by 5 in.; very careless, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Jyotirnibandhasarvasva, a compilation on astrology and divination, principally in connection with religious observances, by *Śivadāśa*, or *Śivarāja*.

It begins (somewhat corrected in vv. 2, 3):

वेदाद्यं यातर्थेंदुभालयुग्वींदुत तत्पुनः(!) ।
मायन्यतमं गार्गां मनु यस्य नमामि तं(!) ॥ १ ॥
अभीष्टफलदो देवः सर्वज्ञः परमेश्वरः ।
आदधातु गणाध्यक्षः स्थितिं मनसि नः सदा ॥ २ ॥
तिथ्यादिकालावयवस्वरूपां
जगत्प्रसूत्यादिकहेतुभूतां ।
कालत्रयज्ञानविधायिनीं तां
वंदे ऽहमाद्यामिह शास्त्रदेवीं ॥ ३ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner MSS., p. 303.

It ends with 20 verses on *punardahana*: अनंतपुण्यफलदा ० ॥ २० ॥ इति श्राद्धप्रकरणं ॥

इति मूर(? सूरि)महाठश्रीशिवदासविनिर्मिते (श्रीसूरमहामठःश्रीशिवदास ० fol. 140*a*; सूरमहाडःश्रीशिवराज ० foll. 203*a*, 221*a*) ज्योतिर्निबंधसर्वस्वे तिथ्यादीनां विनिर्णयः ॥ Then follow four more lines on periods of time and epochs: अथ कालषट्शककर्तारः । युधिष्ठिरो ३०४४ etc.

Of authorities repeatedly quoted the following may be mentioned: *Ācārasāra, Kālanirṇaya, Kālaviveka, Gotranirṇaya, Janmarāśinirṇaya, Jayārṇava, Jātakatilaka, Jātakasāra, Jyotiḥprakāśa, Jyotiḥphalodaya, Jyotiḥsāgara, Jyotirvivaraṇa, Jyotiścintāmaṇi,* (*Jyotisha*) *Kaumudī, Jyotishārṇava, Tājika, Daivajñavallabha* (*°vallabhe* e.g. fol. 34*b*, which passage does not occur in *Daivajñavallabhā*, no. 2991), *Dharmapradīpa, Nakshatrasamuccaya, Pitāmahāsiddhānta, Purāṇasāra, Phalapradīpa, Bhūpālavallabha, Bṛihadyātrā, Bṛihanmārtaṇḍa, Maheśvara, Muhūrtadarpaṇa, Muhūrtanirṇaya, Yavanajātaka, Yātrāpradīpa, Yātrāśiromaṇi, Yogajātaka, Yogayātrā, Yogarahasya, Ratnakośa, Ratnamālā, Ratnāvalī, Rājamārtaṇḍa, Rudrayāmala, Vāgbhaṭa, Vāstupradīpa, Vivāhapaṭala, Viśvambharaśāstra, Vaidyanātha, Śākalya, Śilpaśāstra, Śrīpati, Saṃhitāpradīpa, Sahadeva, Sārāvalī, Siddhāntasāgara, Sureśvaravārttika, Smṛitibhāskara, Smṛitisārasamuccaya, Svarodaya, Horāpradīpa, Horāmakaranda.*

[GAIKAWAR.]

3001.

2049a. Foll. 20; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; small Jaina Devanāgarī handwriting, of about 1600 A.D.; nineteen lines in a page.

Jyotishasāroddhāra, a Jaina summary of astrology, in three(?) chapters, by *upādhyāya Harshakīrti Sūri*, disciple of *Candrakīrti Sūri* of Nāgapura.

It begins:

तं नमामि जिनाधीशं सर्वज्ञं सर्वसिद्धिदं ।
प्रतिबिंबितमाभाति जगद्यज्ज्ञानदर्पणे ॥ १ ॥
कैश्चित्पुरातनैः कैश्चिन्न (? किंचिन्न) विवृतं मया मुदा ।
क्रियते बालबोधाय ज्योतिषे सारसंग्रहः ॥ २ ॥
जन्मयोगा१ दशा चैव२ वर्षलग्नविचारणं३ ।
ग्रहाणां गोचरस्तद्वद् ग्रहाकृतिनिवासका:४ ॥ ३ ॥
दिनप्रमाणं५ लग्नस्य साधनं च विचारणं६ ।
प्रकीर्णकं७ मुहूर्तं च८ बालादिकस्वरोदयः९ ॥ ४ ॥

तत्रादौ जन्मकुंडलीविचारः ॥

तनु१ धन२ सहज३ सुहृत्४ सुत५ रिपु६ जाया७ मृत्यु८ धर्म९ [कर्मा१० या११ ।
व्यय१२ इति लग्नाद्भावा द्वादश चिंत्याः प्रयत्नेन ॥ ५ ॥ °

Ch. I. consists of 333 verses, ending thus:

नागपुरीयतपोगणराजा श्रीचंद्रकीर्तिसूरिवराः ।
तच्छिष्यहर्षकीर्तिः सूरिः संकलितवानेतं ॥ ३३ ॥

इत्युपाध्यायश्रीहर्षकीर्तिसंकलितज्योतिषसारोद्धारे स्वरोदयविचारः समाप्तो ऽयं ज्योतिषसारोद्धारे प्रथमाधिकारः ॥ fol. 9*a*.

II. युधिष्ठिरो१ विक्रम२शालिवाहनौ३
ततो नृप[:] श्रीविजयाभिनंदनः४ ।
ततश्च नागार्जुन५कल्किसंज्ञा६
कलौ युगे षट् शककालकारकाः ॥ १ ॥ °

The verses here are not numbered consecutively. It ends with the same verse as ch. I.

इति श्रीहर्षकीर्तिसूरिसंकलिते ज्योतिषसारोद्धारे द्वितीयो ऽधिकारः ॥ fol. 16*a*.

III. वाग्देवतां नमस्कृत्य चंद्रकीर्तिगुरून् पुनः ।
सारोद्धाराभिधे शास्त्रे तृतीयोऽध्याय उच्यते ॥ १ ॥
जयाकुसुमसंकाशं काश्यपेयं महाद्युतिं ।
ततो ऽहं सर्वपापघ्नं प्रणतो ऽस्मि दिवाकरं॥ २ ॥ ° १३ ॥

इति व्यासकृतं नवग्रहस्तोत्रं ॥ followed by a series of *stotras* and *mantras*, and (*udaya-*, *patana-*) *maṅgalāni*, and concluding with a *Prākṛit* passage and four *ślokas* (numbered 1; 1–3):

द्वयोर्धनत्वे सति मिश्रतोतो(? ऽतः)
कार्यो नरश्चैकतमे चृणे तु ।
तावद्घटीभिः स चृणे क्रमेण
सूर्योदयात्प्राक् परतः प्रवृत्तिः ॥ ३ ॥

घटी१४ पल३० ॥ ° ॥ श्रीबावलूलीग्रामे ॥ पं° कल्याणनिधानशिष्यलब्धिचंद्रलिपि·

Not unfrequently the language lapses into the vernacular (Gujarātī), and sometimes into Prākṛit. The *Narapatijayacaryā* is quoted on fol. 12*a* (cp. MS. 745, fol. 34*b*).

Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 306, notices another MS. of this treatise, the extent of which (foll. 148), if correct, would make it very probable that the present MS. is incomplete. [Gaikawar.]

3002.

1050. Foll. 20; size $16\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{1}{2}$ in. (folded to half the length); fair, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Jyotirnirṇaya, the elements of astrology, as applied to the ordinary *saṃskāras*, by *Raghunātha*.

It begins:

विधिविष्णुशिवं नत्वा निबन्धानवलोक्य च ।
श्रीमता रघुनाथेन ज्योतिर्निर्णय उच्यते ॥
अथ राश्यादिनिर्णयः ॥ मेषवृषमिथुनकर्कटसिंहाः °

This treatise, as far as it goes, is almost identical with the first part of *Raghunandana's Jyotistattva*; the author having merely shortened the original, transposed some passages, and occasionally added epitomes (*nishkarsha*) to *Raghunandana's* descriptions previously quoted in full.

The matter contained in the MS. corresponds to vol. i., pp. 329–362, l. 17 of the Serampore edition of *Raghunandana's* Institutes (1834), thus covering about one third of the whole section. The colophon at the end, however, represents the treatise as being complete. [H. T. Colebrooke.]

3003.

1359. Foll. 91; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1736 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Jyotishacandrārka, or *Jyotiḥsudhāṃśutaraṇi*, a metrical treatise on astrology, in eight *adhyāyas*, composed, in A.D. 1726, by *Rudradeva*, son of *Mahādevaśarman* and *Mahendramatī*, and grandson of *Heramba Hīrāmaṇi* (the friend of *Bāj Bahādur* of Kūrmācala), who again was the son of *Harīśvara*, grandson of *Padmākara*, and great-grandson of *Purandara* of Mallikāśrama on the Śarayū.

The author was a pupil of *Gaṅgādhara* of Kāśī.

It begins:

श्रीगौरीवचसां प्रियैः स्वविधया ध्याता ध्रुवं मानसे
सूर्याग्नीन्दव एव यन्मनुकला सर्वार्थसिद्धै सदा ।
ब्रह्मांडानि परार्धभूरिगुणितान्युद्यन्ति यत्र स्फुटं
बीजानीव वटे ऽस्त्वनन्तमहिमा श्रीभूतिवाक्सिद्धये॥१॥

श्रीविश्वमूर्तिं त्रिजगद्भवादेर्
निमित्तमूलं प्रणिपत्य भानुं ।
यद्दर्शने संस्कृतियज्ञसिद्धिर्
देवप्रमोदो जगदब्जबोधः ॥ २ ॥

काश्यां हि गंगाधरबोधितो ऽसौ
ब्रह्मर्षिविद्वत्कलितं सुबुध्वा ।
विद्वन्महादेवजरुद्रदेवो
ज्योतिःसुधांश्वर्करुचि[1] व्यनक्ति ॥ ३ ॥

पुरातनैर्यद्बहुधा समीरितम्
अतद्विदां स्यात्तदगम्यमेव तत् ।
श्रुतीक्षणां संस्कृतियज्ञसिद्धिदं
द्विजैस्त्र्यधर्मार्थदतत्समीरये ॥ ४ ॥

यज्ञात्तुष्टिर्देवतानां प्रदिष्टा
तज्जा वृष्टिर्वृष्टितो ऽन्नं किलान्नात् ।
भूतानि स्युर्यज्ञमूलं हि विप्राः
संस्कारैस्तद्यज्ञसिद्धिः सुकालात् ॥ ५ ॥

वसिष्ठः । अध्येतव्यं ब्राह्मणैरेव तस्माज्
ज्योतिःशास्त्रं पुण्यमेतद्रहस्यं ।
एतद्बुद्ध्वा सम्यगाप्नोति यस्माद्
अर्थं धर्मं मोक्षमग्र्यं यशश्च ॥ ६ ॥ °

Glosses in red ink are written between the lines and on the margin, to explain uncommon modes of expression employed by the author to suit metrical requirements.

The following are the eight chapters into which the work is divided: I. (fol. 18*a*) *saṃjñā;* II. (fol. 26*a*) *heyopādeya;* III. (fol. 31*a*) *miśraka;* IV. (fol. 43*b*) *saṃskāra;* V. (fol. 54*a*) *vivāha;* VI. (fol. 75*a*) *yātrā;* VII. (fol. 80*a*) *vāstu* or *gṛiha;* VIII. (fol. 91*a*) *grahacāra.* They are represented as comprising the six *aṅgas* of which *jyotisha* consists, viz: *phala, gaṇita, jātaka, svara, sāmudrika* and *śākunāni.*

[1] ज्योतिःशास्त्रं ब्रह्म वा चंद्रसूर्यौ किरणौ यस्य schol.

It ends with the following genealogical account:

हिमाचले या शरयूरजाक्षिजा[1]
शिवः पिनाकीश इतो हि पश्चिमे ।
तत्कौशिकीपूर्वनगे ऽस्ति मल्लिका
तत्राश्रमः[2] श्रीगणकाग्रणीरभूत् ॥ ३३ ॥

पुरंदरो यः स्वशिरो हविर्भुजि
जुहाव काश्यां पठितो हि तत्सुतः ।
पद्माकरो भूपनतो ऽप्रतिग्रही
हरीश्वरस्तत्तनयः सुसाधुधीः ॥ ३४ ॥

हेरंबनामास्य सुतः सुदैवविद्
धीरामणिर्बाजबहादुरार्चितः[3] ।
तज्जो महादेव इतीशसत्कृतो
वागीशकाश्यां[4] स्वतनुं य उज्जहौ ॥ ३५ ॥

यं श्रीमाहेंद्रमत्यामजनि[5] सुगणकः श्रीमहादेवशर्मा
काश्यां सर्वस्वदो यः[6] कविवरगणितो वैद्यनाथप्रसा-
[दात् ।
गायत्रीं श्रीशविद्यामकृत हि हृदयं श्रीप्रयागादिपीठे
गोविप्रस्त्रीसुरेज्यांघ्रिषु नमितशिरा एकपत्नीव्रतो
[ऽसौ ॥ ३६ ॥

काश्यां हि गंगाधरबोधितो ऽब्रवीत्
कूर्माचलीयो ऽंगिरसः कुलाग्रणीः ।
शाके ऽष्टवेदर्तुधरा१६४८मिते ऽर्थदं[7]
सर्वोपकाराय मुनीरितादमुं ॥ ३७ ॥

[1] हरिनेत्रजेति अध्यात्मरामायणे शरयूः schol.

[2] मल्लिका गौरी । आश्रमः गृहं schol.

[3] धीरामणि, i. e. हीरा° schol.; for *Bāj Bahādur* 'Kūrmācalapa' (schol.), see Oxf. Cat., p. 272*b*.

[4] वागीशक्षेत्रे हिमाद्रिकुक्षौ उत्तरकाश्यां त्यक्तदेहः schol.

[5] महेंद्रमती तस्यां schol.

[6] रुद्रः schol. (*Rudradeva*).

[7] अर्थदं शास्त्रं ज्योतिषस्यार्थधर्मदत्वात् schol.

संज्ञाहेयौ मिश्रसंस्कारकालो-
द्वाहैर्यात्रावास्तुखेटप्रचाराः ।
अष्टौ षड्भिस्त्रिचिता ज्योतिषांगैर्
अध्यायास्तैः श्रीशदेवद्विजेष्टिः[1] ॥ ३८ ॥

इति श्रीरौद्रीये ज्योतिषचंद्रार्के ग्रहचारफलाध्यायो ऽष्टमः ॥

शाके ऽष्टवाणरसभूप्रमिते सुमासो-
र्जे कृष्णवैष्णवतिथौ व्यलिखद्बुधे ऽह्नि ।
श्रीशंकरः पितृकृतं विविधार्थदं वै
ज्योतिःसुधांशुतरणिं सुविदां प्रियार्थं ॥

The MS. thus was written by the author's son *Śaṅkara,* ten years after the date of the composition of the work, and it was probably he who added the glosses to the text.

For another MS. of the work see Rāj. Mitra, Bikaner Cat., where it is called *Jyotiścandrārka-Rucikāśikā.* [H. T. COLEBROOKE.]

3004.

742 c. Foll. 88; size 12⅝ in. by 4¼ in.; fair, modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Jyotiḥpradīpāṅkura, a treatise on fortune-telling, composed—in the time of *Dhīrasiṃha's* reign in Tīrabhukti (Tirhut)—by *Madhusūdana,* son of *mahopādhyāya Narasiṃha-śarman* and *Ratnadevī,* grandson of *miśra mahopādhyāya Nageśvara* of Māṇḍavagrāma.

The author also mentions his three brothers, viz. *Govinda* the eldest, *Narahari* the youngest, and *Vāmadeva,* the last named born from the same mother as himself.

It begins:

ध्यायेम परमात्मानं ज्योतीरूपं सनातनं ।
प्रत्यक्षदेवं मार्तण्डं जगत्स्थित्यंतकारणं ॥
ईशानं विधिविष्णुवासवमुखैः संसेविताङ्घ्रिद्वयं
वाञ्छाकल्पतरुं विषोग्रफणभृद्वृन्दं विषादं वरं ।
पार्वत्या प्रियया प्रसन्नमुखया वामाङ्कसंविष्टया
वारम्वारमहोमुदेक्षितमुखं स्वानन्दमग्नं भजे ॥

वन्दे विष्णुं विविधविबुधश्रोल(?)संनम्रमौलि-
न्यञ्चद्रत्नाचितपदयुगं सर्गसृष्ट्यन्तहेतुं ।
यद्भक्तानां भवजलनिधिर्गोष्पदीभूय भाति
प्रोद्द(? प्रोद्य)द्दण्डा अपि यमभटा भीतभीता भवन्ति ॥
प्रणमामः सदा विघ्नवारणं वारणाननं ।
जनो यत्स्मृतिमात्रेण जायते सिद्धिभाजनं ॥
ग्रन्थान् विविच्य शतधा गुरूपदेशादतिगूढान् ।
अर्थप्रकाशपटुकं ज्योतिःप्रदीपाङ्कुरं कुर्वे ॥

तत्र प्रथमतश्चन्द्रादिशुद्धौ कर्म कर्तव्यं ॥ कर्म कुर्यात् फलावाप्त्यै चन्द्रादिशोभने बुधः । इति ज्योतिःपराशरवचनात्°

We extract the chief topics from the colophons of the chapters (*varti*): *śuddhi* (fol. 9*a*), *paribhāshā* (fol. 13*a*), *daśakarma* (fol. 21*a*), *rāhukālānanacakra* (fol. 32*b*), *yātrā* (fol. 37*b*), *agnyādhānādikarma* (fol. 40*a*), *krishyādi* (fol. 45*b*), *vṛishṭi* (fol. 55*b*), *nakshatrabhakti* (fol. 59*a*), *grahaśānti* (fol. 64*b*), *svapnādhyāya* (fol. 67*b*), *śivācaritra* (fol. 70*b*), *parvanirṇaya* (fol. 77*b*), *samayāśuddhi* (fol. 82*a*), *māsādikathana* (fol. 84*b*), *vṛikshādiphala* (fol. 88*a*).

Few quotations from other works are met with, and these only from the most common authorities, such as *Śrīpati* (2*b*, 1), *Ratnamālākāra* (2*b*, 4), *Matsyapurāṇa* (64*a*, 4), and *Rājamārtaṇḍa* (79*a*, 3). The *Jyotiḥparāśara* referred to above is doubtless meant for the *Parāśaratantra.*

It ends:

येनाखानि सरोवरं सुविमलं येन प्रदत्ता हया
गावो येन शताधिकाः पुरवरा दत्ता द्विजेभ्यो मुहुः ।
दत्तं येन सुवर्णकङ्कणमहादानादिदानं वसं(? वरं)
तस्मिन् शासति धीरसिंहनृपतौ श्रीतीरभुक्तिं वरां ॥
सत्तर्कागमसाहित्यपुराणज्ञा(r. °ज्ञो) नगेश्वर[:] ।
माण्डवे ज्योतिषां सूर्यो यो ऽभूद्वंशविभूषणः ॥
तत्पुत्रो नरसिंहशर्मसुकृती काव्यादिविद्याधिकः
पूज्यः संसदि भूभुजां शुभमतिः श्रीरत्नदेवी सुतं ।
यं सूते स्म पुरातनान् बहुमतान् ग्रन्थान् विलोक्यादृतान्
तेनायं मधुसूदनेन रचितो ज्योतिःप्रदीपाङ्कुरः ॥
साहित्यागमपाथोधिर्गोविन्दो ग्रन्थकृद्गुणी ।
ज्येष्ठस्तर्कसरिद्वीचितरणिर्मम शोभते ॥

[1] यजनं भवतु schol.

Of authorities quoted, the following may be mentioned: *Utpalapaddhati*, fol. 34*b*; *Karmapradīpa*, fol. 37*a*; *Kalikā* (? *Jyotishak.* or *Sārak.*), foll. 72*b*, 73*a*, etc.; *Kṛityaratnākara*, foll. 10*b*, 77*b*; *Kaumudyāṃ Rāyamukuṭaḥ* (? *i.e.* quoted in *Jyotishakaumudī*), fol. 24*b*; *Khanā*(*-mate*), fol. 88*a*; *Gaṅgāvākyāvalī*, fol. 27*a*; *Garga*, fol. 10*a*; *Caṇḍeśvara*, fol. 98*b*; *Jyotiḥprakāśa*, fol. 1*b*; *Jyotishakalikā*, fol. 99*b*; *Jyotishakaumudī*, foll. 31*b*, 34*b*; *Jvarāvalī* ('*asmatkṛitā*'), foll. 77*a*; *Ḍāka*(*-mate*), foll. 72*b*, 92*a*; *Dīpikā* (s. *Śuddhid.*) often; *Devala*, fol. 6*a*; *Daivajñavallabhā*, fol. 36*a*; *Daivadarpaṇa*, foll. 2*b*, 21*b*, 23*b*, etc.; *Nanda*(*-mate*), foll. 29*a*, 38*b*, 91*a*; *Nandikeśvara*(*-purāṇa*), foll. 75*b*, 111*a*; *Paramānandamiśra*, foll. 6*a*, *b*, 7*b*, 38*b*, etc. (often); *Paśupatidīpikā*, foll. 34*a*, 92*a*, *b*; *Prāyaścittasaṃgraha*, fol. 38*b*; *Phālamādhavīya*, fol. 11*a*; *Buddhiprakāśa*, fol. 82*a*; *Bṛihajjātaka*, fol. 43*b*; *Bhīmaparākrama*, fol. 80*b*; *Bhuvanadīpikā*, foll. 14*b*, 15*a*; *Bhojarāja*, foll. 10*b*, 28*b*, 81*a*; *Mahānāṭaka*, fol. 97*b*; *Yavanāḥ*, fol. 26*a*; *Yogayātrā*, fol. 91*b*; *Ratnamālā*, foll. 1*b*, 2*b*, 3*a*, etc. (often); *Rājamārtaṇḍa*, foll. 3*b*, 13*a*, *b*, etc. (often); *Rājavallabha*, fol. 39*a*; *Laghujātaka*, fol. 43*a*; *Varāhasaṃhitā*, fol. 27*a*; *Vasantarāja*, fol. 107*b* (*catushpadādiśakunam*); *Vāstunirṇaya* (?), fol. 80*b*; *Vidhidarpaṇa*, fol. 11*a*; *Vivāhatattvārṇava*, foll. 36*b*, 38*a*; *Hayaśīrshe Vivāhaprakaraṇam Vivāhanirvahe*, fol. 37*b*; *Viśārada* (*śloka* on *shashṭhīpūjā*), fol. 71*a*; *Viśvapradīpa*, foll. 8*b*, 9*b*, 26*b*, etc. (often); *Vishṇudharmottara*, fol. 10*a*; *Sārakalikā*, foll. 2*a*, 25*a*, 31*a*, etc. (cf. *Kalikā*); *Sārāvalī*, foll. 39*a*, 42*a*, 43*a*, etc. (often); *Śuddhidīpikā*, foll. 2*b*, 6*a*, 8*b*, etc. (often; cf. *Dīpikā*); *Subodha*, fol. 38*b*; *Svarodaya*, foll. 6*b*, 14*a*, 23*a*, etc.; *Hayaśīrsha*, fol. 37*b*; *Horāshaṭpañcāśikā*, fol. 42*b*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3007.

1626. Foll. 28; size 18½ in. by 3¼ in. (folded to half the length); good, modern Bengali handwriting (from fol. 23 by a different, less regular, hand); seven lines in a page.

Śuddhidīpikā, an original treatise on the auspicious or unauspicious relation of constellations to religious ceremonies; by *Śrīnivāsa* (whose *Gaṇitacūḍāmaṇi* is dated 1158 A.D.; Cat. Cat., p. 671).

The work is divided into eight *adhyāyas*. For the first four *adhyāyas* see Aufrecht, Oxf. Cat., no. 792.

It begins:

तृष्णातरङ्गदुस्तरसंसाराम्भोधिलङ्घने तरणिः ।
उदयवसुधाधरारुणमुकुटमणिः पातु वस्तरणिः ॥ ०

इति श्रीनिवासकृतायां शुद्धिदीपिकायां राशिनिर्णयो नाम प्रथमो ऽध्यायः । fol. 3*b*.

Adhy. II. beg.: कालात्मा दिनकृन्मनस्तुहिनगुः ०

इति ० ग्रहनिर्णयो नाम द्वितीयो ऽध्यायः fol. 6*b*.

A. III. beg.: सर्वकर्मण्युपादेया विशुद्धिश्चन्द्रतारयोः । ०

इति ० [चन्द्रतारानिर्णयस्] तृतीयो ऽध्यायः fol. 8.

A. IV. beg.: रेखापूर्वापरयोर्वारः ० पादहीनाभिः ॥ देशान्तरवाराधिकारः ॥ सितेन्दुबुधजीवानां ० *

इति वारादिनिर्णयश्चतुर्थो ऽध्यायः fol. 10*b*.

A. V. beg.: सर्वत्र कार्ये बुधजीवशुक्राः केन्द्रत्रिकोणोपगताः प्रशस्ताः । तृतीयलाभा विगताश्च पापास्तिथिर्विविक्ता शुभदस्य चाहः ॥ सौम्यादीनां स्थानविशेषेण शुभकथनं ॥ ०

सीमन्तोन्नयनं ॥ इति ० विवाहादिनिर्णयः पञ्चमो ऽध्यायः fol. 13.

A. VI. beg.: द्वारं वास्तुनि केन्द्रोपगाद् ग्रहादसति वा विलग्नर्क्षात् । दीपो ऽर्कादुदयाद्गतिरिन्दुतः ◡◡ स्नेहनिर्देशः ॥ जातके संप्रत्ययकथनं ॥ ०

इति ० जातकनिर्णयो नाम षष्ठो ऽध्यायः fol. 16*b*.

---

* The other two MSS. place this *śloka* before the one preceding it, as does the Oxford MS.

A. VII. beg.: ध्रुवमृदुचरवर्गे वाजिहस्तासमेते क्षयानुदयमथैषां सत्सु केन्द्रस्थितेषु । दिगविशिवशताहे तत्कुलाचारतो वा शुभदिनतिथियोगे नाम कुर्यात्प्रशस्तं ॥ नामकरणं । °

इति ° नामकरणादिशुद्धिः सप्तमो ऽध्यायः fol. 20*b*.

A. VIII. beg.: दैवहीनं रिपुं जेतुं यायाद्दैवान्वितो नृपः । योज्या दैवान्वितामात्या दैवहीने तथात्मनि ॥ जेययातृविवेकः ॥ °

This last chapter is not quite complete in this MS. It ends thus in the other two MSS.: मृतस्य देवलोकादि[गति]निर्णयः ॥ सुविस्तरे ज्योतिषि यत्नतः कृतां मया समस्तकर्मव्यवहारदर्शिकां । श्रीश्रीनिवासेन समाहृतामिमाम् अमत्सराः पश्यत शुद्धिदीपिकां ॥ इति महीतापनीय- [महिम्ना° MS. C.] श्रीश्रीनिवासविरचितायां शुद्धिदीपिकायां यात्रादिनिर्णयो ऽष्टमो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3008.

1578. Foll. 42; size 18½ in. by 3 in.; well written in the Bengalī character, at the beginning of the present century; five lines in a page.

The same treatise; with numerous glosses in the margin, beginning (cf. no. 3010): ग्रन्थारम्भे अभिमतसिद्धिं वाञ्छन् अयं श्रीमत्श्रीनिवासपण्डितो ज्योतिःशास्त्राधिकारिणं ग्रन्थाधिराजं स्तुवन्नाह तृष्णेति । °

[H. T. Colebrooke.]

3009.

967a. Foll. 28; size 16½ in. by 3 in. (folded to half the length); legibly written in the Bengalī character; seven lines in a page.

Śuddhidīpikā.

Dated: शाके १५७५ भाद्रस्य सप्तदशदिने चौरालीपग्रामे (or चौवा°) श्रीवाणीनाथभट्टाचार्यपुत्रेण श्रीरामभद्रलिखितमिदं पुस्तकं ° ॥

The first leaf has been supplied by a modern hand. [H. T. Colebrooke.]

3010.

493. Foll. 181; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly written in Bengalī; 7 or 8 lines in a page; modern.

Arthakaumudī, a commentary on *Śrīnivāsa's Śuddhidīpikā,* by *Govindānanda Kavikaṅkaṇācārya,* son of *Gaṇapati Bhaṭṭa.*

It begins:

> गोपीमोहनमन्द्रो रतिकलकण्ठीकलङ्कारणः ।
> अवणकवीन्द्राननं(? °नंदो) मुररिपुमुरलीध्वनिर्जयति ॥
> जगति ख्यातगुणौघो हरिरवतीर्णो ऽंशतः पृथिव्यां यः ।
> श्रीमद्गणपतिभट्टो ज्योतिर्विद्यार्थमार्तण्डः ॥
> कविकङ्कणपण्डितः श्रिया सहितस्तस्य सुतो ऽर्थकौमुदीं ।
> तनुते किल शुद्धिदीपिकाखिलतत्त्वार्थविवेचनाविधिं ॥

ग्रन्थारम्भे ऽभिमतसिद्धिं वाञ्छन्नयं श्रीमत्श्रीनिवासपण्डितो ज्योतिःशास्त्राधिकारिणं ग्रहाधिराजं स्तुवन्नाह तृष्णेति । °

Adhyāya II. beg. fol. 15*b*; III., fol. 33*b*; IV., fol. 44; V., fol. 60; VI., fol. 71; VII., fol. 109; VIII., fol. 133.

Colophon: इति श्रील्श्रीगोविन्दानन्दकविकङ्कणाचार्यकृतायां शुद्धिदीपिकायामर्थकौमुद्यां यात्रादिनिर्णयो नामाष्टमो ऽध्यायः ॥

For the same author's *Śuddhikaumudī,* see no. 1744; his *Varshakaumudī,* no. 1654.

[H. T. Colebrooke.]

3011.

2091d. Foll. 13; size 8½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1635 A.D. (fol. 2 by a different, but old, hand); 9–11 lines in a page.

Praśnajñāna, a treatise on divination, by *Brahmārka,* son of *Mokshesvara,* of the *Bālambha* family.

It begins:

> ब्रह्माणं कमलापतिं गिरिसुतानाथं गणेशं गिरं
> सूर्यादिग्रहमंडलं च पितरं नत्वा च मोक्षेश्वरं ।
> वालंभान्वयसंभवो गणितविन्मोहामविद्यार्थवित्
> प्रश्नज्ञानमनुत्तमं प्रकुरुते ब्रह्मार्कनामा सुधीः ॥ १ ॥

यस्मिन् कलिदिवसनिशयोः पृच्छको यच्च पृच्छेत्
तस्माल्लग्नं गणितकुशलैश्छायया तोययंत्रैः ।
स्पष्टं कार्यं जननसमये प्रश्नकाले विवाहे
लग्नात्खेटादशुभशुभदं प्रोच्यते तत्फलं हि ॥ २ ॥
सुवर्णमुक्ताफलपुष्पधूपैः
फलैः समभ्यर्च्य तदा भचक्रं ।
ततो नराणां प्रवदेत्समग्रं
शुभाशुभाख्यं हि फलं मनीषी ॥ ३ ॥
रक्तः सूर्यो भूमिजश्चातिरक्तः
श्वेतश्चंद्रो भार्गवश्चातिशुक्लः ।
हारिद्रो ज्ञः पीतवर्णो ऽथ सूरिः
सौरिः कृष्णो वर्णवत्कथ्यते खं ॥ ४ ॥ ०

It is divided into 17 chapters, of together 136 verses, viz.: 1. *dhātumūlajīvacintāprakaraṇa;* 2. *nashṭaprāptipr.;* 3. *śubhāśubhakālaparijñānayātrāpr.;* 4. *bhāvabalābalapr.;* 5. *pravāsināṃ śubhāśubhagamāgamapr.;* 6. *rogagamāgamapr.;* 7. *rājñāriparājayapr.;* 8. *jayaparājayapr.;* 9. *dinacaryāpr.;* 10. *kanyālābhapr.;* 11. *garbhavipattipr.;* 12. *putraputrījanmapr.;* 13. *vṛishṭipr.;* 14. *nauyātaśubhāśubhapr.;* 15. *durgabhaṅgābhaṅgapr.;* 16. *cauradravyaprāptipr.;* 17. *doshapṛicchāprakaraṇa.*

It ends: इति ब्रह्मार्कविरचिते दोषपृच्छाध्यायः ॥
रसाग्निचंद्रै१३६र्ललितैर्मनोज्ञै(*r.* ०ज्ञैर्)
वृत्तैर्विचित्रैर्गदितं मुनीनां ।
विलोक्य शास्त्राणि हिताय दैव-
ज्ञानां मयाधारयमेव शिष्यैः ॥ १ ॥
योतिस्तंदनुसंज्ञको(? ज्योतिःस्तंभन०) ऽवनिसुरः शा-
[स्त्रार्थवेत्ता पुरा ।
तत्सूनुर्गणिते विचक्षणमतिमृत्या(? र्विद्या)वतंसोद्भटः ।
होराजातकसंहितासु निपुणो मोक्षेश्वराख्यो द्विजः
ब्रह्मार्को निखिलं तदीयतनुजः प्रश्नं च चक्रे कविः॥२॥

इति श्रीवालंभान्वये कविगणकश्रीब्रह्मार्कविरचितं प्रश्नज्ञाननामा ग्रंथः संपूर्णः ॥ सं १६९२ वर्षे चैत्रवदि ६ शनौ लिखितं ॥

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner Cat., pp. 325-6 (where the last half of the final stanza is, by mistake, given as part of the second verse of the treatise). [Gaikawar.]

3012.

1388 a. Foll. 12; size 13¼ in. by 4½ in.; fairly good Bengalī handwriting of 1826 A.D.; six lines in a page.

Nākshatrikadaśānirṇaya, rules for predicting fortune from the conjunctions of the planets, not the *nakshatras* in the ordinary sense.

It begins: अ[थ] नाक्षत्रिकदशानिर्णयः । अथ रवेर्महादशा ॥ ६ । वत्सर । तस्य फलं । ०

It ends: ददाति राहोः सुमत्यन्तरे वा ॥ इति नाक्षत्रिकदशान्तर्दशाफलं समाप्तं ॥ [H. T. Colebrooke.]

3013.

2417. Foll. 56; size 8¼ in. by 4½ in.; legibly written in Devanāgarī; eleven lines in a page.

Mukundavijaya, a treatise, in verse, on divination and fortune-telling, composed, at Mārtaṇḍapura, in Saṃvat 1591 (A.D. 1534), by *Parama,* son of *Yadumaṇi,* and grandson of *Prayāga,* for *Rāja Mukunda Sena,* son of *Rudrasena,* grandson of *Candrasena,* and great-grandson of *Rūpanārāyaṇa.*

It begins:

अविद्यातिमिरोच्छेदी विद्याकरसहस्रकं ।
जगदानंदकंदं च मुकुंदमिहिरं नुमः ॥ १ ॥
कमलकुमुदबंधू लोचने वारयंत्या
रहसि जलदपुत्र्याऽऽलिंगितांगः सलज्जं ।
हृतवसनसुपीनोत्तुंगवक्षोजमीक्ष्य
सुखित इव दिशत्वानंदवृंदं मुकुंदः ॥ २ ॥

For the succeeding couplets (*r.* ददद्शेषसंतोषकृन् in v. 5) see Rāj. Mitra, Notices of Skr. MSS., ii., p. 277.

A number of diagrams of *cakras* are given in the text.

It ends:

आसीत्प्रयाग इव पुण्यतनुः प्रयागः
सांगश्रुतेर्विदित एव स पारदृश्वा ।
विश्वोपकारकरुणालयोप[योग]:
साक्षादधोक्षज इव प्रथितः पृथिव्यां ॥ ३५० ॥

तस्यात्मजो जुड(r. यदु)मणिर्द्युमणिस्तपोभिः
ख्यातो यशोभिरधिकं विबुधाग्रणीश्च ।
कातंत्रकाव्यगणितागमसंहितानां
व्याख्याकृदेक इह तर्कविशुद्धबुद्धिः ॥ ३५१ ॥
तत्पुत्रः परमः पवित्रहृदयः पात्रे धरित्रीतले
काव्यालंकृतिकोषभूषणमणिस्तर्केष्वनल्पश्रमः ।
ज्योतिःशास्त्रचिकित्सिताजितयशोराशिः पुराणार्थवित्
नानायुद्धमुदे मुकुंदविजयं राज्ञां जयार्थी व्यधात् ॥ ३५२॥
श्रीमार्तंडपुरे स मंगलपुरानावीर्तिनि* प्रोल्लसद्
यज्ञागारविभूषिते सुनिवसन् विद्वद्विवादोदये ।
अब्दे चन्दनवासुतेंदुगणिते† १५८१ श्रीवैक्रमे भूभृतां
भूत्यै श्रीपरमो मुकुंदविजयं ग्रंथं न्यबध्नादमुं ॥ ३५३ ॥
संवत् १८२५ आश्विनमासे कृष्णाद्वितीया बुधवासरे युद्धयात्राप्रकाशोयं शैलखे लिखितं मया ॥

[R. Johnson.]

3014.

2328. Foll. 222; size 11 in. by 5 in.; excellent, large, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Hāyanaratna, a comprehensive work on astrology, in eight *adhyāyas*, composed in 1655 A.D., by *Balabhadra*, son of *Dāmodara*, of Kanouj.

It begins:

गणाधिपं रामगुरोः पदाब्जं दामोदराख्यं पितरं च नत्वा ।
प्राचीनपद्यैर्बलभद्रनामा करोति सद्धायनरत्नसंज्ञं ॥ १ ॥
भागीरथीतीरविराजमाने श्रीकान्यकुब्जे नगरे ऽतिरम्ये । °

See Weber, Berl. Cat., no. 881; and Ind. Stud., ii., p. 245 seqq. [Gaikawar.]

3015.

1122g. Foll. 29; size 11¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of about 1800 A.D.; nine lines in a page.

Śīghrabodha, a treatise on astrology, by *Kāśīnātha Bhaṭṭācārya*.

It begins:

भासयंतं जगद्भासा नत्वा भास्वंतमव्ययं ।
क्रियते काशिनाथेन (corr. for orig. काशी°)
[शीघ्रबोधाय संग्रहः ॥ १ ॥

See Weber, Berl. Cat., nos. 884–886. Repeatedly published in India.

Colophon: इति काशिनाथभट्टाचार्यकृतः शीघ्रबोधः समाप्तः ॥

The date, Saṃvat 1800, at the end must have belonged to a former MS.

[H. T. Colebrooke.]

3016.

2302. Foll. 20; size 4to, 13 in. by 10 in.; good Devanāgarī writing of 1743 A.D. (?); 26 lines in a page.

The same work.

It is called *Horāmakarandaśīgrabodha* (!) on fol. 1. Perhaps, in its unbound state, it lay together with MS. 2304, containing the *Horāmakaranda*, written by the same hand.

[Calcutta.]

3017.

2591. Foll. 27; size 11⅜ in. by 4⅝ in.; modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Another copy of *Kāśīnātha's Śīghrabodha*, incomplete at the end. It breaks off abruptly shortly after the conclusion of the *śanivicāra*.

[?]

3018.

742b. Foll. 58; size 12¾ in. by 4¼ in.; fairly good, modern Bengalī handwriting (from fol. 35 by a different hand); nine lines in a page.

* Read °पुरांतवर्तिनि with MS. 2445 (see no. 3110); Rāj. Mitra quite different.

† Read चन्द्रनवाशुगेन्दु°

Kṛtidīpikā, an astrological guide for the performance of domestic rites and for determining the horoscope generally, by *Vāsudeva Tarkālaṅkāra Bhaṭṭācārya*, son of *Hṛidayānandācārya*, of the *Caṭṭakula*.

It begins:

आद्यद्वन्द्वधनञ्जयाश्रितनयस्त्रीवाजिविन्नग्रहैः
काष्ठारुद्रविकर्तनैश्च रमते साक्षी य ईशो नृणां ।
तं नत्वा भुवनेश्वरं हरिमिरां काशीश्वरं कालिकां
सर्वेषां कृतिदीपिकां वितनुते श्रीवासुदेवः कृती ॥

रविः सोमो मङ्गलश्च बुधो जीवः सितः शनिः ।
एतेषां नामतो वाराः सप्तैव कथिता मया ॥

शुक्रेन्दुबुधजीवानां वाराः सर्वत्र शोभनाः ।
भानुभूसुतमन्दानां शुभकर्मसु केष्वपि ॥

नृपाभिषेको नृपतिप्रमाणं
नृपस्य कार्यं नृपदर्शनं च ।
यच्चाग्निकार्यं भुवि किंचिदुक्तं
सर्वं तदादित्यदिने प्रशस्तं ॥
भेदाभियातं नगरे पुरे वा
सेनापतित्वं च तथैव राज्ञां ।
व्यायामशस्त्रव्यसनं च चौर्यं
कुर्याद् दिने भूमिसुतस्य सर्वं ॥
स्थाप्यं समाप्यं क्रतुयूपकार्यं
गृहप्रवेशं गजवाजिवाहं ।
ग्रामे प्रवेशं नगरे पुरे वा
कुर्याद् दिने सूर्यसुतस्य सर्वं ॥

इति वारकथनं॥ तत्र वाराणां कार्यविशेषे गुणकथनं च । ०

It is divided into six *adhyāyas*: I. (fol. 14*a*) contains the elements of astronomy; II. (fol. 21*a*) and III. (fol. 22*b*) treat of the *saṃskāras*, especially of *vivāha*; IV. (fol. 51*b*) on *jātaka*; V. (fol. 56*a*) on *yātrā*; VI. (fol. 58*b*) on palmistry.

Of authorities quoted, the following may be mentioned: *Garga*, fol. 44*a*, l. 7; *Jyotiḥpradīpāṅkura*, foll. 9*a*, l. 9; 14*a*, l. 9; *Jyotiḥsāra*, fol. 21*a*, l. 7; *Jyotiḥsārasaṃgraha*, fol. 20*b*, l. 4; *Bhāguri*, fol. 14*a*, l. 9; *Bhāsvatī*, fol. 12*b*, l. 2; *Makarandamiśra*, fol. 7*b*, l. 9; *Ratnamālā*, fol. 53*a*, l. 4; *Rājamārtaṇḍa*, fol. 11*a*, l. 4, etc.; *Varāha*, fol. 13*a*, l. 1, etc.; *Śrīpatisamuccaya*, fol. 16*b*, l. 1.

It ends: प्रश्ने वकचतत्रहाः शपजाः एभ्यो ऽर्णो वर्णा यदि भवन्ति तदा शल्यं नास्तीति वदेः ॥ इति शल्योद्धारः ॥

इति चट्टकुलसमुद्भवश्रीहृदयानन्दाचार्यात्मजश्रीवासुदेवतर्कालङ्कारभट्टाचार्यविरचितायां कृतिदीपिकायां षष्ठो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3019.

2123. Foll. 196 (and an add. leaf between 55 and 56); size 9¾ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1700 A.D. (fol. 1 by a more recent hand); fourteen lines to a full page.

Muhūrtacintāmaṇi, a treatise on the astrological determination of the proper time for religious observances, composed, at Benares, in 1599 A.D., by *daivajña Rāma*, younger brother of *budha Nīlakaṇṭha*, son of *Ananta*, and grandson of *Cintāmaṇi*, of Dharmapura (on the Narmadā). It is accompanied by a commentary of the same author, entitled *Pramitākshara*.

The text begins: गौरीश्रवःकेतकपत्त्रभंगमाकृष्य हस्तेन ददन्मुखाग्रे । ०

The commentary begins: कैलाशे पूर्णराकाहिमकररुचिरे ०

Cf. Oxf. Cat., no. 788. Both text and commentary have been repeatedly published in India. [Gaikawar.]

3020.

2228. Foll. 67; size 9¾ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1776 A.D.; eight lines in a page.

Muhūrtacintāmaṇi, without the commentary. Cf. Berl. Cat., no. 877. [R. Johnson.]

3021.

680. Foll. 92 (numbered 93, no. 6 being passed over); size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; sixteen lines to a full page.

Muhūrtakalpadruma, the elements of astrology with reference to religious observances in the household circle, composed, at Benares, in Śaka 1549 (A.D. 1627), by *Viṭṭhala Dīkshita*, son of *Būbaśarman* of the *Kṛishṇātrigotra* and of *Kābāmbā*.

It is accompanied by the author's own commentary, called (*Muhūrtakalpadruma-*)*Mañjarī*. [A.]

The text begins:

अनाथबंधुं गणनाथमंतर्
चित्ते निवेश्य क्षपितांतरायं ।
प्राचीनवाक्यानि विचार्य सम्यग्
मुहूर्तकल्पद्रुममारभे ऽहं ॥ १ ॥
श्रीवाणिकल्याणपरंपराभिः
संपूरयैनं मम वाङ्गिगुंफं ।
मुहूर्तकल्पद्रुमनामधेयं
विज्ञाय नेयं तव पादपद्मे ॥ २ ॥
शाकः सार्कषष्टिहृन्मानवो नुः(? व्दः B)
शेषः ख्यातो दक्षिणे नर्मदायाः ।
सो ऽयं नंदैरन्वितो जैवसंज्ञो
ऽन्यस्मिन् देशे वत्सरः संप्रदिष्टः ॥ ३ ॥
[अथ नारदोक्तैरेव षड्भिः श्लोकैः षष्टिसंवत्सरानाह B] ॥
प्रभवो विभवः शुक्कः प्रमोदो ऽथ प्रजापतिः ।
अंगिराः श्रीमुखो भावो युवा धाता तथैव च ॥ °

The treatise consists of 21 chapters, called "blossoms" (*kusuma*), treating of the following subjects: 1. *saṃvatsara* (fol. 3*b*); 2. *tithi* (fol. 5*a*); 3. *sadvāra* (fol. 8*a, b*); 4. *yogābhidhāna* (fol. 9*b*); 5. *karaṇa*, or *tithyardha* (fol. 10*b*); 6. *muhūrta*, or *yogāvayoga* (fol. 13*b*); 7. *nakshatra* (fol. 25*a*); 8. *saṃkrānti* (fol. 29*a*); 9. *gocara* (fol. 33*a*); 10. *tyājya* (fol. 34*a*); 11. *saṃskāra* (fol. 45*b*); 12. *vivāha* (fol. 64*b*); 13. *agnihotra* (fol. 65*b*); 14. *rājābhisheka* (fol. 66*a*); 15. *yātrā* (fol. 81*a*); 16. *vāstu* (fol. 88*a*); 17. *grihapraveśa* (fol. 89*b*); 18. *devapratishṭhā*, or *jalotsarga* (fol. 90*b*); 19. *dīkshāvidhāna* (fol. 91*a*); 20. *śubhasvapna* (fol. 91*b*); 21. *vicitra* (fol. 92*b*).

It ends:

ग्रंथाननेकानवलोक्य सम्यक्
संदर्भिते विट्ठलदीक्षितेन ।
मुहूर्तकल्पद्रुमनामधेये
विचित्रसंज्ञं कुसुमं समाप्तम् ॥ १९ ॥ ° २१ ॥

कृष्णात्रिगोत्रे ऽतितरां पवित्रे
पवित्रकर्माजनि बूबशर्मा ।
तत्सूनुना विट्ठलदीक्षितेन
मुहूर्तकल्पद्रुम एष चक्रे ॥ १ ॥
कल्पद्रुमश्चेत् किमु रत्नमाला
चिंतामणिं कर्करमेव मन्ये ।
यदेकदेशः(°शे B) किल मंजरीयं
सारं विचारं कुरु तत्त्वचोदन् (गुरुतत्त्ववेदी B) ॥२॥
नानाफलाद्यैः कुसुमैः समेतः
कल्पद्रुमः कल्पितवस्तुदायी ।
आकल्पमाकल्पविभूषितानां
गेहे ऽस्तु नित्यं विबुधाधिपानां ॥ ३ ॥
नंदांबुतिथ्युन्मितशाककाले १५४९
काशीपुरे विट्ठलदीक्षितेन ।
मुहूर्तकल्पद्रुममंजरीयं
समर्पिता श्रीशिवपादपद्मे ॥ ४ ॥

Of these 4 verses, which evidently belong, at least partly, to the commentary, the next MS. of the text contains only the second(!).

The commentary begins:

दंतावलालयन इंदुकलावतंसः
प्रोद्यन्मदांबुलुलिप(? लुलितालि)लसत्कपोलः ।
एवः समेस्ते हृदि येव(!) हृदि स्थितेन
वाचस्पतेरपि तुलां जडधीः प्रयाति ॥ १ ॥
शंभोः करेण फणिमंगलकारणेन
वैवाहहोमसमये दशदिश्युक्तम्(!) ।
रत्नांगुलीयरुचियापु(? रुचिरांशु)रसानुसिक्तं
गौरीपदं प्रतिपदं मम संपदे ऽस्तु ॥ २ ॥ °

It concludes with a comment on the above four verses ending thus (on v.3): अथ शिवं प्रयच्छति नानाफलैरिति। स्वर्गस्थः कल्पद्रुमो नानाफलकुसुमसमेतः कांक्षितदाता च विबुधाधिपस्येंद्रस्य गृहे तिष्ठति। अयमपि मुहूर्तकल्पद्रुमनामा ग्रंथो नानाविधिशुभाशुभफलवद्भिः कुसुमैर्युतो वांछितमुहूर्तादिदाता विबुधाधिपानां पंडितानां गेहे तिष्ठत्वित्याशीरिति शिवं ॥ ३ ॥ नंदांबुरिति स्पष्टार्थं ॥ ४ ॥ इति श्रीविट्ठलदीक्षितविरचितायां स्वकृतमुहूर्तकल्पद्रुमटीका मंजरी नाम समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3022.

2528a. Foll. 36; size 10 in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, in 1692 A.D.; eleven lines in a page.

Muhūrtakalpadruma, without the commentary. [B.]

In this MS. the author's name is not mentioned.

Dated: लिखितं शिवदेवेन ॥ सं° १७४९ श° १६१४ प्र° पोसवदी ३ शनौ लिखितमिदं पुस्तकं ॥

[Gaikawar.]

3023.

2528e. Foll. 21; size 10 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1795 A.D.; eight lines in a page.

Muhūrtamārtaṇḍa, an astrological calendar of auspicious times, composed, in 1572 A.D., by *Nārāyaṇa*, son of *Ananta*, grandson of *Krishṇa*, and great-grandson of *Ananta*.

It begins: सिंदूरोल्लसितमिभेंद्रवक्त्रमंबां ° Cf. Berl. Cat., no. 879; Oxf. Cat., p. 335*a*. The work has been variously edited in India.

It ends:

श्रीमत्कौशिकपावनो हरिपदद्वंद्वार्पितात्मा हरिस्
तज्जोऽनंत इलासुरोचितगुणो नारायणस्तत्सुतः ।
ख्यातं देवगिरेः शिवालयमुदक् तस्मादुदक् टापर-
ग्रामस्तद्वसतिर्मुहूर्तभुवने मार्तंडमत्राकरोत् ॥ ७ ॥

यः षष्ठ्या युतशतवृत्तबद्धमेनं
मार्तंडं पठति नरः स विश्वपूज्यः ।
बह्वायुःसुखधनभृत्यमित्रपुत्रान्
संप्राप्नोत्यविकलधीश्च तीर्थसिद्धिं ॥ ८ ॥
त्र्यंकेंद्रप्रमिते वर्षे शालिवाहनजन्मतः ।
कृतस्तपसि मार्तंडो ऽयमलं जयतूद्गतः ॥ ९ ॥
पूर्ववाक्यार्थमादाय ग्रंथो ऽयं रचितो लघुः ।
पठनार्थमशक्तानामंगीकार्यो बुधैः सदा ॥ १० ॥

इति श्रीमदनंताख्याचातुर्मास्यपुत्रनारायणसूरीविरचिते मुहूर्तमार्तंडे संक्रांतिप्रकरणं संपूर्णं ॥ °

The additional verses contained in the Berlin MS. are wanting in this copy.

[Gaikawar.]

3024.

2684a. Foll. 15; small 4to, size 8 in. by 7 in.; modern, cursive Telugu writing; 16–19 lines in a page.

The same work.

It begins: शिंधूरोलशितमिभेंद्रवक्त्रमंबां °

Of the above final *ślokas*, this MS. has v. 1: श्रीमत्कौशिकपावनो °, and 3: त्र्यंकेंद्रप्रमिते वर्षे °, followed by the colophon: इति श्रीमदनंताख्यचातुर्मास्ययाजिपुत्रनारायणभट्टविरचिते मुहूर्तमार्तंडे मिश्रप्रकरणं संपूर्णं ॥

[Mack. Coll.]

3025.

2460. Foll. 121; size $11\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing; 7–13 lines in a page.

Muhūrtamārtaṇḍa, by *Nārāyaṇa Bhaṭṭa*, with the author's own commentary *Mārtaṇḍavallabhā*, composed in 1573 A.D. Very incorrect.

The commentary begins: सिंदूरोल्लसितमिति ॥ सिंदूरेण उल्लसितं शोभायमानं । इभेंद्रवक्त्रं गजानां (*r.* गजाननं)। °

Cf. Rāj. Mitra, Notices, v., p. 26; Bikaner Cat., p. 318, where the same work begins with the verse:

मार्तण्डो ऽवतु वाचो नः पादैर्जाड्यतमोहरैः ।
वृत्तबद्धतनुः सेव्यो ऽभीष्टदो विश्वलोचनः ॥

The genealogical verses at the end are in a corrupt state, beginning: आसिसासमणौरनामनगरे श्रीतापरस्याच्चये० cf. also Weber, Berl. Cat., no. 879, where, as here, the date given is Śaka 1494.

[GAIKAWAR.]

3026.

2528f. Foll. 9 (fol. 3 of which is missing); size 9¾ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1685 A.D.; nine lines in a page.

Muhūrtadīpaka, an astrological treatise in 57 verses, by *Mahādevaka*, son of *Kānhajit Vāḍava*.

It begins:

प्रणम्यैकरदं देवं शारदां गुरुमेव च ।
मुहूर्तदीपकं कुर्वे बालाज्ञानतमोपहं ॥ ०

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 790. A lithographed edition of it with the author's own commentary (composed in 1661 A.D.) appeared at Benares in 1867. Our MS. was written by *Gaṅgārāma*, son of *Devakṛishṇa*, a resident of Nīmrapura, only 24 years after the date of the composition of the commentary.

Copyist's signature: नीम्रपुरस्थ उदीच्यज्ञातीयपं० श्री ५ देवकृष्णसुतगंगारामेण लिषितोयं ग्रंथः० विक्रमार्कसंवत् १७४२ वर्षे शके १५०७ प्रवर्तमाने मासश्रावणसुदि १ वुधे ॥

[GAIKAWAR.]

3027.

2596. Foll. 132 (numbered 131, fol. 47 being double); size 11¼ in. by 4¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Muhūrtagaṇapati, astrological rules for determining the proper time for religious observances and festivals, public and private, composed, in vikramārka-śaka 1742 (A.D. 1685), by *Gaṇapati*, son of *Rāvala Hariśaṅkara*, and grandson of *Rāmadāsa*.

It begins:

श्रीमत्या कल्पवल्ल्येव हैमवत्या निरत्ययः ।
जयत्यालिंगितः कल्पद्रुमः सत्फलदः शिवः ॥ १ ॥
प्रवर्तयति सालोकं लोकं यज्ञादिकर्मसु ।
यन्मुहूर्ताकरोद्यानं वंदे ऽर्कं कालमीश्वरं ॥ २ ॥

श्रीविश्वेशं गणेशं गुरुचरणमथो यज्ञमूर्तिं सुकीर्तिं
नत्वा पित्रोः पदाब्जं निखिलमुनिवरान् संहितासंप्रणेतॄन् ।
गर्गात्रिश्रीवसिष्ठांगिरसविरचिताः संहिता मूलभूता
ज्ञात्वा ज्योतिर्निबंधानतिललितपदां रत्नमालां विचिंत्य ॥३॥
संकेतान्संविहाय व्यवहृतिसुखदं बालबोधाय शीघ्रं
ज्योतिर्ग्रंथोदितार्थैः सुगमलघुपदैः सिद्धकार्यैर्मुहूर्तैः ।
ज्योतिःसिद्धांतवेत्तुः श्रुतिविविधकलाशास्त्रपारीणबुद्धेर्
गौडाधीशेन मानक्षितिपतितिलकेनार्च्यमानस्य भूयः ॥ ४ ॥

श्रीरामदासजनुषो हरिशंकरस्य
श्रीरावलस्य तनयो विनयोपपन्नः ।
ग्रंथं मुहूर्तगणपत्यभिधं विधत्ते
विद्यानिधिर्गणपतिर्गणितागमयनं (*r.* ०मज्ञः) ॥ ५ ॥

शाककालः पृथक्संस्थो द्वाविंशत्याहतस्त्वधः (घ ed.) ।
भूनंदाश्व्यब्धि४२९१युग्भक्तो बाणशैलगजेंदु१८७५भिः ॥ ६ ॥

It ends:

नेत्रांभोधिधराधरक्षितिमिते१७४२ श्रीविक्रमार्के शके
माघे मासि वसंतपंचमितिथौ चंद्रे ऽथ [मी]नस्थिते ।
सूनुः श्रीहर(*r.* हरि)शंकरस्य विदुषः श्रौताहिताग्नेर्मुदा
शीघ्रं शंकरपूजनाद् गणपतिर्ग्रंथं समापूरयत् ॥२३॥ ०२४॥

आहिताग्नेर्द्विजश्रेष्ठाद्धरिशंकररावलात् ।
जातो गणपतिश्चाहं समाप ग्रंथमुत्तमं ॥ २५ ॥ ० २७ ॥

श्रीमद्गौडमनोहरक्षितिपतेः प्रीत्या[प्रतीत्या]धिकः
[काव्ये] काव्यकलासु धर्मनिपुणो यः सर्वशास्त्रार्थवित् ।
स्यानेसोदिति(? तस्या० eds.) कौतुकेन विदुषां प्रीत्या
[पुरा(पुरः eds.) प्रेरणाज्
ज्योतिःशास्त्रविचारणाय सुगमग्रंथो ऽनुसंधीयतां॥२८॥०३०॥

आयुः प्रजा यशः सौख्यं सौभाग्यं फलमक्षयम् ।
आभिश्रैष्ठ्यं(अभीष्टं च eds.) पशून् पुत्रान् लभते
[ग्रंथतत्त्ववित् ॥

इति श्रीमदग्निहोत्रिचातुर्मास्ययाजिसमासादितपुरुषार्थसार्थदैवज्ञवर्यरावलहरिशंकरसूरिसूनुगणपतिविरचिते मुहूर्तगणपतौ ग्रंथालंकारप्रकरणं द्वाविंशतितमं समाप्तम् ॥ ०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 313. Several editions of the work (*e.g.* Bombay, 1863, 1888) have been published in India. [MACK. COLL.]

3028.

1051e. Foll. 17; size 8 in. by 3 in.; modern Bengalī handwriting; 6 or 7 lines in a page.

Muhūrtamañjarī, a treatise on horoscopy as applied to the more important incidents of domestic life, compiled by *Yadunandana*.

It consists of 98 stanzas, divided into four chapters (*guccha*), viz.: 1. *saṃskāramuhūrtavicāra* (20 vv.); 2. *vivāha-vadhūpraveśa-dvirāgamana-ravigurucandragocaravicāra* (21 vv.); 3. *grihārambha-grihapraveśa-rājyābhisheka-yātrāvicāra* (10 vv.); 4. *sakalamuhūrtavicāra* (47 vv.).

It begins:

कारुण्यपूर्णौ चरणौ शरण्यौ
वन्दे गुरूणां तरुणाम्बुजाभौ ।
ययोः स्मृतेर्ज्ञानसुखं प्रदाय
प्रत्यूहपुञ्जाः प्रलयं प्रयान्ति ॥ १ ॥

दस्रः कालाग्निधातृद्विजपतिगिरिशाश्चादितिर्देवमन्त्री
सर्पाः पित्राख्ययोन्यर्यमदिवसप[ति]त्वष्टृवाता वृषाग्नी ।
नक्षत्रे शास्तु मित्रत्रिदशपतिनिशाचारिणो वारि विश्वे
वेधा(? r. देवा) विष्णुर्वसुस्वम्पतिरजपदाहिर्बुध्न्यपूषा-
[भिधानाः ॥ २ ॥

इति नक्षत्रदेवताः ॥ ० इति वर्ज्यानि ॥ ० इति सिद्धियोगामृतसिद्धियोगाश्च ॥ ० इति पुंसवनसीमन्तकर्मणी ॥ ० etc., one or two stanzas being given to each subject.

It ends: इति सर्वारम्भतात्कालिकलग्नज्ञानं ॥

गुच्छैश्चतुर्भिः सहिता सुमङ्गला
श्लोकैर्धरादिक्प्रमितैः समन्विता ।
विनिर्मितेयं यदुनन्दनेन सा
सतां सुखायास्तु मुहूर्त[मञ्जरी] ॥

इति श्रीपण्डितयदुनन्दनविरचितायां मुहूर्तमञ्जर्यां सकलमुहूर्तविचारो नाम चतुर्थो गुच्छः ॥ समाप्ता चेयं मुहूर्तमञ्जरी ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3029.

2008. Foll. 9; size 9 in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; six lines of text in the page.

Muhūrtamuktāvalī, an elementary treatise on fortune-telling, in 45 verses (by *Śrīkaṇṭha*), with an interlinear Gujaratī version.

It begins (cf. Aufrecht, Flor. MSS., p. 107):

श्रीशं श्रीहरसारदां गणपतिं ब्रह्मेन्द्रनाकौकसां
श्रीसूर्यप्रमुखान् ग्रहानृषिगणान् भक्त्या नमस्कृत्य तान् ।
नानाग्रंथसमस्तसारमखिलं ह्यालोक्य सम्यग्धियां
वक्ष्ये ऽहं शिशुबोधनाय विशदां [श्री]मुहूर्तमुक्तावलीं ॥ १ ॥

माघादौ पंचमासे शसि(? शशि)धवलगते शुक्रसौम्येंदुजीवे
वारे पूर्णा जया स्यात्रिथिवृषहरिभे वृश्चिके कुंभलग्ने ।
धाता पुष्योत्तराणि मृगदितिकरे वासवे मूलमैत्रे
पौष्णाश्विन्यो ऽनिलाख्ये त्रिदशगुरुसदास्थापनं वा प्रतिष्ठा
[॥ २ ॥

इति देवप्रतिष्ठामुहूर्तं १ ॥

It ends:

मार्गे वैशाखपौषे तपसि च शुभे(!) रुद्रगोविंदपूपे
ब्राह्मर्क्षेत्युत्तराणि शतभिषक् शुभे(!) नंदपूर्णा जया च ।
शुक्रे सौम्येंदुवारे वृषहरिघटभे तोरणं सध्वजं वा
शस्तं प्राशादव(!) उदुपतिसबले विष्टिपातं विहाय ॥ ४५ ॥

इति ध्वजतोरणमुहूर्तं ४४ ॥ इति श्रीमुहूर्तमुक्तावली संपूर्णा ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3030.

1388b. Foll. 37; size 13¾ in. by 3¼ in.; indifferent Bengalī handwriting of 1781 A.D.; 7 or 8 lines in a page.

Dinasaṃgraha, a treatise on auspicious days for religious observances connected with domestic life, composed, in 1711 A.D., by *Raghudeva Nyālālaṃkāra Bhaṭṭācārya*.

It begins:

दिवानाथं नमस्कृत्य हितायात्महितार्थिनां ।
वक्ष्यते रघुदेवेन कर्मणां दिनसंग्रहः ॥
सर्वकर्मस्वुपादेया विशुद्धिश्चन्द्रतारयोः ।
तच्छुद्धावेव सर्वेषां ग्रहाणां फलदातृता ॥

अथ तत्रादौ चन्द्रशुद्धिः ।

सप्तमोपचयाद्यस्थश्चन्द्रः सर्वत्र शोभनः ।
शुक्लपक्षे द्वितीयस्तु पञ्चमो नवमस्तथा ।
उपचयसंज्ञः स्यात् त्रिनाभरिपुकर्मणां ॥

विशेषफलं तु ।

सप्ताद्यचन्द्रे धुवमर्थलाभः षष्ठे तृतीये धनभोगमायुः ।
सर्वार्थसिद्धिं दशमे वदन्ति एकादशे सर्वसुखानि चैव ॥
अथ वामवेधशुद्धिः । °

अथ रविशुद्धिः fol. $3a$; ° सिद्धियोगः fol. $5b$; मृत्युयोगः ib.; यमघण्टायोगः fol. $6b$; अथ यात्रादिनसंग्रहः fol. $7b$, etc.

It ends on fol. $33a$:

शाके रामत्रिषट्चन्द्रे धीमतां सुखहेतवे ।
कृतः श्रीरघुदेवेन समाप्तो दिनसंग्रहः ॥
इत्यागमिकश्रीरघुदेवन्यायालंकारभट्टाचार्यकृतो दिनसंग्रहः ॥
श्रीरामसुन्दरशर्मणः स्वाक्षरमिदं पुस्तकं च ॥

The remaining pages of the MS. are taken up with (*a*) the description of a *Tantric* rite, called *śalyoddhāra*, beg.: अथ शल्योद्धारः ।

सुनिश्चितां मङ्गलभूमिमादौ निखाय तोयावधि यत्नतस्तां ।
कुर्याद्विमल्यामथवा नृमानं खात्वाथवा प्रश्न(? श्न)वगा-
[द्विधिज्ञः ॥

(*b*) a chapter on chiromancy, beg. fol. $34a$: अथ स्त्रीपुरुषलक्षणं । श्रीकृष्ण उवाच ।

कीदृशः पुरुषो धन्यो निन्दितो वापि कीदृशः ।
कन्या वा कीदृशी धन्या वर्जिता चापि कीदृशी ॥ °

For the greater part this fragment is identical in its wording with the last chapter of *Vāsudeva's Kṛitidīpikā* (MS. 742*b*, fol. 56*a* seq.).

[H. T. COLEBROOKE.]

3031.

2042b. Foll. 28; size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; careless Devanāgarī writing, of the latter part of last century; ten lines in a page.

Phaladīpikā, a treatise on times and seasons in connection with religious observances, by *Harajī*.

It begins:

श्रीविश्वेश्वरकालभैरवमहामायान्नपूर्णाशिवा[न्]
चंडीभैरवविंदुमाधवयुतान्मोदादिविघ्नेश्वरान् ।
नत्वाहं क्रमतो ऽपि किल्बिषहरं गंगातरंगं तथा
कुर्वे सत्फलदीपिकां सुगणकानंदप्रदां प्रस्फुटां ॥ १ ॥

वह्निर्विरंचो गिरिजा गणेशः
फणी विशाखो दिनकृन्महेशः ।
दुर्गांतको विश्वहरिस्मराश्च
शर्वेशशीवेति पुराणदृष्टाः ॥ °

The matter is treated in twelve chapters (*prakaraṇa*), viz.: 1. *tithiprak.* ends fol. $2b$; 2. *vārapr.*, fol. $4a$; 3. *yogapr.*, fol. $5b$; 4. *karaṇapr.*, fol. $6b$; 5. *nakshatrapr.*, fol. $10b$; 6. *saṃkrāntipr.*, fol. $12a$; 7. *gocarapr.*, fol. $15a$; 8. *saṃskārapr.*, fol. $18a$; 9. *vivāhapr.*, fol. $22a$; 10. *yātrāpr.*, fol. $24a$; 11. (?); 12. *saṃvatsaraprakaraṇa*, ends (somewhat corrected):

इति सुवृत्तवतीं फलदीपिकां
जडमतेस्तिमिरौघविनाशिनीं ।
बुधवरो हरजी गणकाग्रणी[र्]
गुरुपदांबुरतो ऽयमचीकरत् ॥ १५ ॥
इतीह फलदीपिकां निखिलशास्त्रसारार्थितो
विलोक्य जडधीनृहृत्तिमिरनाशिनीं प्रस्फुटां ।
अलिद्रपुरि संस्थितो विबुधमंडलीमंडनं
चकार हरजीकविः सुरसरित्समीपानुगः ॥ १६ ॥

इति श्रीफलदीपिकायां संवत्सरप्रकरणं द्वादशं । समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥ Here follows a date, which has been obliterated: संवत् १९२३ । °

[GAIKAWAR.]

3032.

2713. Foll. 26 (foll. 20–25 of which are missing); size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fairly good Devanāgarī writing (of 1629 A.D.); eleven lines in a page.

Sajjanavallabha, a treatise, in verse, on the calculation of lucky days, by *Bhānu Paṇḍita*, son of *Viśvanātha*.

It begins:

श्रीशं श्रीशिवमीशमीशतनयं विश्वस्तुतां भारतीं
नत्वार्कप्रमुखांश्च खेचरवरान् श्रीविश्वनाथं [गुरुं] ।
ज्योतिःशास्त्रमनेकसूरिरचितं भानुर्विलोक्यादरात्
शास्त्रं सज्जनवल्लभं वितनुते श्रीविश्वनाथात्मजः ॥ १ ॥

मासाब्दायनपक्षवासरदिनोडूनां तु संज्ञा बुधैर्
ज्ञेयर्त्तुव्रजराशियोगकरणादीनां च लोकोक्तितः ।
आनंदादय एव योगनिवहा विद्युन्मुखास्त्वींदवो
योगा ऋक्षगणस्य रूपमखिलास्तारा: सुशास्त्रे ऽत्र तु॥२॥

The treatise consists of 15 chapters, viz.: 1. *tithiprakaraṇa*, fol. 2*a*; 2. *vārapr.*, fol. 3*a*; 3. *tyājyapr.*, fol. 4*a*; 4. *nakshatrapr.*, fol. 7*a*; 5. *saṃskārapr.*, fol. 9*a*; 6. *vratabandhapr.*, fol. 10*a*; 7. *vivāhapr.*, fol. 16*a*; 8. *agnyādhānapr.*, fol. 16*b*; 9. *vāstupr.*, fol. 19*a*; (10–14 wanting); 15. *grahadaśāntardaśāprakaraṇa*, ends:

आदौ सत्तिथिजो विधिर्निगदितो वाराह्वयस्त्याज्यको
भाख्यः संस्कृतिजस्ततो व्रतविधिर्वैवाहिको ऽग्न्याहुतिः ।
वेश्माह्वः शुभयात्रिको ग्रहचरः संक्रांतिको लग्नजो
देवस्थापनिको विधिर्ग्रहदशाख्यो ऽत्र प्रयुक्तो मया॥२५॥

इति श्रीभानुपंडितविरचिते सज्जनवल्लभे ग्रहदशांतर्दशाप्रकरणं पंचदशमं ॥ संवत्षोडश शतानि . . कषटशीतितमे ऽब्दे शाके पंचदश ५१(!) प्रवर्तमाने दक्षिणायने श्रीसूर्ये शरदऋतौ अश्विनमासे ऽसिते पक्षे गुरुदिने बदरीपुर्य्यां निवासिना श्रीगौरज्ञातीयव्यासश्रीशिवजीतात्मजेन छात्रावस्थायां अध्ययनार्थं जंबुसरस्याश्रितेन जयदेवेन लिखितो ऽयं ग्रंथः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3033.

1051b. Foll. 4; size 16¼ in. by 4¾ in. (folded to half the length); modern Bengalī handwriting; 5–8 lines in a page.

Amṛitaghaṭikā, an astrological calendar, apparently pointing out the auspicious moments in the days of the week throughout the year.

It begins with the following mongrel verses of general rules, in which special importance seems to be assigned to agricultural pursuits: अथ अमृतघटकी(!) लिख्यते ।

न वारं तिथिनक्षत्रं न योगकरणं तथा ।
शिवस्याज्ञां समादाय दैवकार्यं विचिन्तयेत् ॥
ज्योतिषग्रन्थसमास्तानि आरंभं(!) कृषियत्नतः ।
क्रियते श्रीमिहिरेण नृणां यात्रादिमङ्गलं ॥
माहेंद्रं अमृतं वक्रं शून्यं क्षणचतुष्टयं ।
जन्मयात्राविवाहादि कृषिं तत्र समाचरेत् ॥
फलं ॥ माहेन्द्रे विजयो नित्यममृते कार्यशोभनं ।
वक्रे हतिविलम्बः स्यात् शून्ये च मरणं ध्रुवं ॥

तस्य प्रकारमाह ॥ माघफाल्गुनचैत्रवैशाखश्रावणभाद्रपदमासे एकपर्या[य]: ॥ रवि दिवा । माहेन्द्र द० २ अमृत ८ वक्र १० सून्य ८ अमृत २ एवं ३० दण्ड: ॥ * ॥ रवि रात्रौ । ० etc., tables for each day. Fol. 2*b*: ततः ज्यैष्ठ आषाढद्वयो एकपर्यायः ॥ tables as before. Fol. 3*b*: ततः आस्विन(*r.*आश्विन) कार्त्तिक अग्रहायन पौष एकपर्यायः ॥ . . .

It ends: शनि दिवा । सून्य ४ वक्र ४ माहेन्द्र ६ अमृत ६ वक्र ८ अमृत ४ एवं ३२ दण्डः ॥

शनि रात्रौ । सून्य ४ वक्र ८ अमृत ६ वक्र ६ सू ४ एवं ३२ दण्डः ॥

इत्यमृतघटिका समाप्ता ॥ [H. T. Colebrooke.]

3034.

981a. Foll. 62; size 14¾ in. by 4¾ in.; modern Bengalī handwriting; 8–10 lines in a page.

Rājamārtaṇḍa, a compilation of astrological rules as applied to the performance of religious ceremonies and daily observances of domestic life, ascribed to *Bhojadeva*.

It begins: यच्छास्त्रं सविता चकार विपुलैः स्कन्धैस्त्रिभिर्ज्योतिषं० see Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 62.

Colophon: इति मानवराजाधिराजकलिकन्दर्पसरस्वतीकण्ठाभरणअवि(?कवि)राजमार्तण्डमहाराजाधिराजश्रीमद्भोजदेवविरचितो राजमार्तण्डः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3035.

2299. Foll. 31 (paged 1–61); size quarto, 13 in. by 9¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 28 lines in a page.

The same work. Transcribed from the preceding MS., or derived from the same source. [Calcutta.]

3036.

2528b. Foll. 30; size 9¼ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of 1597 A.D.; 11–14 lines in a page.

Vivāhapaṭala, or astrological rules respecting the best time for marriage ceremonies, being a section of the *Śāraṅgīya-Sārasamuccaya*, by *Śārṅgapāṇi dvija*, son of *Mukunda*.

It begins:

सुरासुरैर्वंदितपादपद्मं
शिवात्मजं भक्तजनस्य सिद्धिदं ।
तं विघ्नराजं प्रणतो ऽस्मि नित्यं
वागीश्वरीं देवगुरुं हरिं तं(? r. तथा) ॥ १ ॥
विश्वरूपण यः साक्षाच्छ्रीविष्णुं ब्रह्मविद्गुरुं ।
हृचिंतकस्य(!) सुखदं मुकुंदं तं नमाम्यहं ॥ २ ॥
अर्केंदुक्षितिसूनुचन्द्रतनयादित्यंज्य(? त्य)शुक्रार्कज-
स्वर्भानू[न्] शिखिनां गणं च शिरसा नत्वा मुकुन्दा-[त्मजः ।
आलोक्योद्वहनश्रुतानि मुनिभिः प्रोक्तानि गर्गादिकैर्
दिव्यैस्तन्मतसंग्रहं वितनवै श्रीशार्ङ्गपाणिर्द्विजः ॥ १ ॥
दैवज्ञे(°ज्ञो) लग्नदानेन हि भवति विभुः शास्त्रमेकं [विजानन्
आधीयंते ऽथ सर्वाण्यतिबहुदिवसैरप्यमूून्यल्पधीभिः ।
तस्मात्सप्तर्षिमुख्यद्विजवररचितग्रंथवृन्दान्यमुष्मिन्
ग्रंथे धार्याणि शेषाण्यपि न निजधिया कल्पितं किं-[चिदत्र ॥ २ ॥
नानाशास्त्रोद्धृतं सारं वैद्यनाथेन यत्कृतं ।
अन्यैश्च यद्गृहीतं तं वक्ष्ये सारसमुच्चयं ॥ ३ ॥
मीनाद्ब्राह्मणपूर्वा वर्णाः कन्योत्तमो वरं श्रेष्ठः ।
मध्यस्थः समवर्णो नीचो हीनोद्भवः पुरुषः ॥ ४ ॥
अथ राशीनां रूपाणि कथ्यंते । °

Besides standard authorities on the subject quotations are found from the following astrological authors and works: *Gadādhara*, fol. 6*b*; *Trivikrama*, fol. 17*a*; *Bādarāyaṇa*, fol. 24*a*; *Bhojadeva*, fol. 2*a*; *Maheśvara*, fol. 6*b*; *Māṇḍavya*, fol. 9*a*; *Mukunda*, fol. 8*a*; *Yavana*, fol. 10*a*; *Yogajātaka*, fol. 21*a*; *Ratnakośa*, fol. 28*a*; *Ratnamālā*, fol. 27*a*; *Vāmadeva*, fol. 4*a*; *Vedimaṇḍapanirṇaya*, fol. 27*b*; *Vyavahārasāra*, fol. 7*a*; *Sanyasūri* (*Satya°?*), fol. 10*b*; *Saptarshayaḥ*, fol. 12*a*, etc.; *Vṛiddha-Saptarshi* or *Saptarshi-mukhyadvija*, foll. 1*b*, 21*b*; *Harideva*, fol. 3*b*; *Hārīta*, fol. 2*a*; *Horāprakāśa*, fol. 23*b*.

It ends:

विवाहवेदीगृहमं[ड]पस्य ईशानपूर्वोत्तरदिग्विभागे ।
सौभाग्यकन्या धनपुत्रयुक्ताः शेषैर्विभागैर्विधवा भवंति ॥
गृहे तु पश्य मे(? पश्चिमे) द्वारे तथैवोत्तरमेव(? ° र एव) च ।
विवाहे वेदिका कार्या गृहान्निर्गमदक्षिणा ॥

इति श्रीसारंगीये विशेष[i.e. *aśesha*, cf. 1*b*, 7]सारसमुच्चये विवाहपटं(° पटलं) समाप्तं ॥ संवत् १६५४ वर्षे पौषशुद्ध १५गुरौ वासरे लिषीतं ॥ then by a different hand जोसीरामतुळे ॥ [GAIKAWAR.]

3037.

2528c. Foll. 16; size 10 in. by 3¾ in.; good Devanāgarī writing of 1397 A.D.(?); ten lines in a page.

Vivāhavṛindāvana, a treatise on auspicious times and seasons for marriage, in 17 *adhyāyas*, by *Keśava* (also called *Keśavārka*), son of *daivajña Rāṇiga*, grandson of *Śriyāditya*, and great-grandson of *Janārdana*.

It begins: श्रीशार्ङ्गिणः सृजतु वो नवसन्निवेशः °

See Berl. Cat., no. 673; Oxf. Cat., no. 791.

Adhyāya XVII. and the colophon run as follows:

अभूद्भरद्वाजमहर्षिवंशे विश्वावतंसे श्रुतितत्त्ववेदी ।
उदीच्यचारित्रपथप्रवर्ती जनार्दनो याज्ञिकचक्रवर्ती ॥ १ ॥
अस्ति श्रियादित्य इति स्म तस्य
सूनुः श्रियादित्य इव द्वितीयः ।
त्रिस्कंधपारंगमरंगमल्लस्
तदात्मजो राणिग इत्युदीये ॥ २ ॥
श्रीकेशवः सुकविरध्ययनाध्वनीन-
व्यूहानितर्पे(? ° न्वितर्ते)र्यितुमर्थपयःप्रवाहैः ।
दैवज्ञराणिगसुतः सुतपःश्रिये ऽस्मिन्
वृंदावने मुनिगवीनिवहं दुदोह ॥ ३ ॥

अबहुदृष्टधियः क्रियदप्यदः पदगभीरमधीरभिरंस्यते ।
विशदशास्त्रविदस्त्विदमेकदा श्रुतिगतं रसनासु निवत्स्यति [॥ ४ ॥

इति श्रीविवाहवृंदावने वंशवर्णनं नाम सप्तदशमो ऽध्यायः समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥ वृत्तसंख्या सप्तचत्वारिंशदधिकशतद्वयं २४७ ॥

The first two verses of this epilogue occur likewise in *Keśava's Kṛishṇakrīḍita*, where they are followed by another verse, in which the author states that he was the second of three sons of *Rāṇiga* and *Śrī*, his elder brother being *Jayāditya* and the younger *Kṛishṇa*.

The first three of these verses also occur at the end of a MS. of the work accompanied by a commentary, *Vivāhadīpikā*, in Prof. Bhandarkar's Rep. 1882-3, p. 373, where they are not however commented upon, and where the author's name is first spelled *Rāṇaka*, and the second time *Rāṇaga*.

संवत् १४५५ वर्षे शाके १३२० प्रवर्त्तमाणे श्रावणशुदि १० भौमे ऽद्येह श्रीनंदपद्रे महाराणश्री उदयसिंहविजयराज्ये महं श्री वीरमदेवप्रतिपत्तौ काविचज्ञातीयेन नारदेनात्मार्थे लिखितमिदं वृंदावनं ॥

The date was probably that of a former MS., it being apparently at least a century too early for the present MS.

[GAIKAWAR.]

3038.

742a. Foll. 8; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; ten lines in a page.

Bhuvanadīpaka, or *Grahabhāvaprakāśa*, a short treatise on planetary influences, by *Padma* (or *Padmaprabhu*) *Sūri*. [A.]

It begins:

सारस्वतं नमस्कृत्य महः सर्वतमोऽपहं ।
ग्रहभावप्रकाशेन ज्ञानमुन्मील्यते मया ॥
ग्रहाधिपा उच्चनीचा(°नीचैः B.) अन्योन्यं मित्रशत्रवः ।
राहोर्गृहोच्चनीचानि केतुर्यैत्रावतिष्ठते ॥

स्वरूपं ग्रहचक्रस्य वीक्ष्य द्वादशवेश्मसु ।
निर्णयो ऽभीष्टकालस्य यथालग्नं विचार्यते ॥
ग्रहो विनष्टो यादृक् स्याद् राजयोगचतुष्टयं ।
लाभादीनां विचारश्च लग्नेशावस्थितं(लग्निशावस्थितेः [B.) फलं ॥ °

It ends:

सिंहे सिंहांशके चन्द्रे सूर्ये तत्रैव संस्थिते ।
मृगलग्नोदये जाते तद्दिने ऽप्यसिना वधः ॥
दन्तुरवदनः कृष्णो विज्ञेयो राहुदर्शने प्राणी ।
षष्ठे ऽष्टमे ऽथ जीवः कथयति तत्संनिपातरुजं ॥
धनव्ययगतः शुक्रो ऽभो मारकेण दोषकृत् ।
वामदक्षिणतः सुस्थे वृष्टिदोषकरः क्रमात् ॥
ग्रहभावप्रकाशाख्यं शास्त्रमेतत् प्रकाशितं ।
जगद्भावप्रकाशाय कृतं श्रीपद्मसूरिणा ॥

इति भुवनदीपकः समाप्तः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3039.

2049d. Foll. 14; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; seven lines of text in the page.

Bhuvanadīpaka, with an interlinear paraphrase in Gujarāṭī. [B.]

This MS. contains 170 verses, numbered consecutively. In the last 20 verses its text is almost entirely different from that of the preceding MS.

It ends: दंतुरवदनः कृष्णो ° रुजं ॥ १६५ ॥ पृच्छन्त्याः पितृमंदिरे(!) ° ॥ १६६ ॥ यदींदुशुक्रसौमाभ्यां ° ॥ १६७ ॥ चंद्रो लग्नपतिर्वापि ° ॥ १६८ ॥ लग्नस्थचंद्रजं ° ॥ १६९ ॥

ग्रहभानप्रकाशाख्या(°ख्यं) शास्त्रमेतत् प्रकाशितं ।
जगद्भावप्रकाशाय श्रीपद्मप्रभुसूरिभिः ॥ १७० ॥

इति श्रीभुवनदीपकशास्त्रं संपूर्णं ॥

[GAIKAWAR.]

3040.

2464e. Foll. 33; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1781 A.D.; fourteen lines in a page.

Yuddhajayārṇavatantra, discussions on astrology between *Śiva* and *Pārvatī*, in 10 *paṭalas*.

It begins:

शिवं च शिवसंस्थानं सर्वलोकपतिं प्रभुं ।
आद्यंतम[ध्य]रहितं योगिनां ध्यानगामिनं ॥ १ ॥

त्वं नाथः सर्वभूतानां निराकारो निरंजनः ।
सृष्टिस्थितिलये हेतुर्भस्मधूले नमो ऽस्तु ते ॥ २ ॥

श्रीपार्वत्युवाच ॥

त्रैलोक्ये यस्त्रिभिः कालैर्व्यवहारो हि यत्र ते ।
कथं जानासि देवेश त्रिकांडं ज्योतिषां गतिं ॥ ३ ॥

प्रश्नव्याहारिकं स्कंदं व्यवहारद्वितीयकं ।
गमनं सर्वखेटानां कथयस्व वृषाकपे ॥ ४ ॥

स्वरचक्रं वर्णचक्रं ग्रहराशिस्तथैव च ।
प्रश्नचक्रं ततो ब्रूहि शतपदस्तंभयुतं ॥ ५ ॥

I. *svaravarṇodayavidhāna*; II. *grahavibhāga, rāśivicāra*; III. *vividhapraśnakathana*; IV. *śalākācakrabheda*; V. *kūrmasevācakra*; VI. *jātakavicāra, kālacakra*; VII. *śūlacakranirṇaya*; VIII. *trivargapakshitārāvirañcicakra*; IX. *saṃgrāmavijaya*; X. without any particular title.

It ends: अथ सेवाचक्रं। सीरे सप्तहृदय सप्त हृदियं(!) च हस्तौ चत्वारि पादयोश्चत्वारि सेवाचक्रक्रमः॥ अथ फलं शिरसि समानं वक्षस्थले वित्ते हृदि सर्वस्वहस्तपादौ आशात्यागः ॥ इति सेवाचक्रं ॥

इति श्रीयुद्धजयार्णवे तंत्रे उमामहेश्वरसंवादे स्वरोदयानुसारेण युद्धजयार्णवतंत्रं संपूर्णं ॥ ०

[GAIKAWAR.]

3041.

1995. Foll. 20; size 4 in. by 8 in. (bound on the narrow side); fairly good, modern Devanāgarī writing; 16–29 lines in a page.

[*Jyotishavidhi*], a compilation of scraps of astrological information, mixed with rules concerning religious observances supposed to avert evil influences.

It begins: अत्र यात्राप्रक ० ।

अर्कक्लेशमनर्थकं च गमनं सोमे२ च बंधुप्रियं
अंगारा३ नलतस्कराज्वरभयं प्राप्त्यमर्थं बुधः ।
क्षेमारोग्यसुखं करोति गुरुणा४ शुक्रेण६ लाभस्तथा
सर्वं व्यर्थमनर्थकं च गमनं मंदे७ दिने गम्यतां ॥ १ ॥

न षष्ठी न च द्वादशी नाष्टमी नो
सिताद्यो तिथिः पूर्णिमा ऽमा३० न रिक्ता ४।९।१४॥
हया१दित्य७मित्रे१७दु५ज्जीवां८त्य२७ हस्ते१३ः
श्रवो२२ वासवे२३ रेव यात्रा प्रशस्ता ॥ २ ॥ ०

सूर्यादिग्रहैरुत्तमज्ञानमाह fol. 2b; अथ सूर्योदयाद्दिनप्रमाणमाह fol. 3a; अथ ग्रहाणां माससंख्या fol. 4b; नक्षत्रप्रकरणप्रारंभः fol. 5a; अथ देवकोत्थापनशास्त्रं fol. 7a; प्रस्थानदिनसंख्यामाह fol. 8b; अथ शुभशकुनं ib.; अथ प्रस्थाने अपशकुनानि fol. 9a, etc.; अथ पंचगव्यकेन कर्मप्राशनमुक्तं fol. 19a; श्राद्धप्रकरणप्रारंभः fol. 19b; अथ कुंडप्रमाणमाह fol. 20b (2 verses) इति कुंडार्कोक्तं ॥ ib.; 2 verses (पंचाशत्प्रमिते ०) ॥ रामवाजपेय्युक्तं ॥ after which it concludes with a verse: एकः शिवे तु द्वौ विष्णौ ०

The above title is the one under which the MS. was entered in the old Catalogue.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3042.

1058. Foll. 30; size 14¾ in. by 4¼ in.; Bengalī character; seven lines in a page. No date.

Pratyantar(a)daśāsaṃgraha, a manual of divination with reference to certain moments within a man's lifetime (*antardaśā*) for which the horoscope is ascertained.

It begins:

प्रणम्य जगतामीशं ज्योतिःप्रत्ययकारकं ।
संगृह्यते वराहेण प्रत्यन्तरदशाफलं ॥

र० र० र० दो० । ६ । फलं ।

स्वप्रत्यन्तर्गते(? प्रत्यंतरगते) भानौ लाभो द्रव्यव्ययस्तथा।
वियोग(*r*.०गो) बन्धुभिः सार्धं चिन्तापीडा तनौ नृणां।

रश्चादी । १६ ॥

भानो[:] प्रत्यन्तरे कुर्याचन्द्रः शत्रुपराजयं ।
वित्तलाभं सुखं देहकार्यसिद्धिं परस्परं ॥

ररन° दि° । १० । फलं ।

भौमप्रत्यन्तरे भानोः सुवर्णमणिभूषणं ।

नृपा (r. नृपः) सौख्यं प्रचण्डं च कुर्यात्पुंसो जयं रणे ॥

Thus, each horoscope having first been expressed in a formula composed of syllables and numbers, the practical consequences supposed to result from it are then expressed in a *śloka*. How the horoscope is obtained is not explained and does not come within the scope of this treatise, but it may be remarked that the formulas completely differ from *Utpala's* mode of calculation proposed in his commentary to *Varāha Mihira's Bṛihajjātaka*, viii., 4 and *Laghujātaka*, vii., 6.

It ends: गुरावृमाहः । ४ । १० । फलं ।

योगवृद्धिं नृपां (? नृणां) सौख्यं व्याधिशत्रुविनाशनं ।

धर्मे सति करोत्येवं राहुप्रत्यन्तरे गुरु (?) ॥

इति प्रत्यन्तर्दशासंग्रहः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3043.

2049 b. Foll. 30; size 11 in. by 4¾ in.; excellent Devanāgarī writing of 1631 A.D.; nine lines in a page.

Āṭhāvīs-nakshatraphala (i.e. *Ashṭāviṃśati-n.*), or treatise on the influence of the 28 *nakshatras*; being a collection of meagre astrological decrees without any pretence to scientific deduction.

Whilst the first portion (foll. 1-9) is composed in a rather barbarous kind of Sanskrit, displaying a poor knowledge of astronomical and astrological terms; the latter part, containing prophecies concerning the weather and other events of public import for the Saṃvat years 1670-1700 are expressed in plain Gujarāṭī, occasionally with Sanskrit inflections, though with a vicious orthography for both languages alike.

Of localities for which these meteorological predictions were destined, we find the following mentioned: Śrīnagara (explained as synonymous with Ahmadābād), Ayodhyā, Agra, Ḍhīlī, Kaśmīr, Lahore, Multān, Gujarat, Malva, Koṅkaṇamaṇḍala, Laṅkā (Sīgaladeśa, fol. 21*a*, l. 2) and others.

It begins:

अथात[ः] संप्रवक्ष्यामि शनिचारस्तु (शनिश्चरं तु) [विस्तरा[त्] ।

द्वादशराशिचक्रेण रुक्षमाला नियोग च ॥ १ ॥

शनिश्चरे मेषे निष्पंति वहुमंडले (!) ।

अहिछत्रं विहारं च कल्याणा हरिपणस्तथा ॥ २ ॥ °

It ends: इति रेवतीनक्षत्रफलं समाप्तं ॥ २८ ॥ इति अठावीसनक्षत्रफलं समाप्तं ॥ संवत् १६८८ (!) वर्षे चैत्रशुदि ९ भृगुवासरे भटश्रीप गोकुललिषितमिदं ॥ [Gaikawar.]

3044.

1781. Foll. 175 [numbered 1-65; 1-49 (marked 66-114 by later hand); 38 numbered leaves (the first 12 marked 115-126 by later hand); 12 ll. marked 66-77; 11 unnumbered leaves]; size 17½ in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Viśvapradīpa, a cyclopædia of (chiefly astronomical) knowledge, by *Bhuvanānanda*, son of *Śāntidhara Rāmabāla* (or *Rāma Khān*) and *Jīvanī*, and younger brother of *Kṛishṇānanda*.

On the first 10 leaves there are occasional short lacunæ marked by yellow ochre.

It begins (with the figures supplied):

कलयति परिनिष्ठां यत्र विद्यासमूहः

श्रुतिवचसि यदर्थे संगतिं गाहमानः ।

श्रुतिरपि यदसङ्गं लक्षणासंश्रयेण

प्रकटयति तुरीयं नाम तद्धाम वन्दे ॥ १ ॥

– – – ◡ गरीयसि (!) वशीभूतप्रभूतावली-

पालः क्रीडति को ऽपि गोपितमहामन्त्रो महेन्द्रोपमः ।

दोस्तम्भद्वयजृम्भमाणगरिमारम्भैरगम्भीरताम्

अम्भोधीनपि लम्भयन् नयनम्भाव्य (!) विश्वंभरां ॥२॥

प्रत्यङ्गं पटुतां गता सुभगता वीजैरपायैः परं
  निःसापत्न्यमुपेयुषी गुणगणैर्गाढं हरन्ती मनः ।
शक्त्या रञ्जनसञ्जनन्यकलिता दोषैर्मत(–)–◡ने
  ऽप्येका सिद्धिसमीहयानवरतं यं नीतिरालम्बते ॥ ३ ॥

अन्तर्वैद्यवलग्नया ° ॥ ४ ॥

श्रुत्वा यत्कटकोद्भटा ° ॥ ५ ॥

यस्मिन् दिक्चक्रवालप्रथितपृथुभुजा विक्रमे स्वर्णभारं
  कारुण्येनाविरामं वितरति विलयं हेमशैलो ऽगमिष्यत् ।
गुञ्जापुञ्जप्रतीतिं प्रति शिखरचरत्किन्नरीञ्जीततद्दोस्-
  तेजो द्वेष्या यशोभिः शरलतनुतया तत्र चेन्नाभविष्यत्
[॥ ६ ॥

रणचतुरतुरङ्गं क्षोदितक्षौणिधूली-
  मिलदतुलदुकूलच्छायसंवीतमूर्तिः ।
कलितवलिरयोध्या मध्यदेशे विलासोद्-
  भटकटकपटीयस्याश्रिता यं जयश्रीः ॥ ७ ॥

तस्यानुग्रहसंग्र –◡◡◡– वागीश्वरस्यात्मजो
  धीरः शान्तिधरो धरासुविदितः श्रीरामबालाख्यया ।
आशान्ते प्रसरन्त्यलंकृतधियां दारिद्र्यकूलंकषा
  यद्दानोदकनिर्झरा ◡◡◡–◡◡◡––– कनिग्रा-
[हिणः ॥ ८ ॥ ° १२ ॥

कृष्णानन्दः समजनि ततो मेध्यविन्नैरयोध्या-
  काशीवासिद्विजपरिषदां कल्पितानल्पवृत्तिः ।
गौडक्षौणीपरिवृढदृढप्रेमसंदर्भपात्रं
  विद्यानद्यामनुगुणनिकाम्नानपूतान्तरा(!) ॥ १३ ॥

मन्त्री गौडविडौजसः कविसभासंभाषणे कंचन
  स्थेमानं दधदुद्बभूव भुवनानन्दो ऽनुजातस्ततः ।
ग्रन्थः सूक्ष्मविचारमन्थमथिताद्विस्तीर्णविद्यार्णवात्
  सारः प्रीतिसमीहया सुमनसां तेनायमभ्युद्धृतः ॥ १४ ॥

इह तावदखिलपुंसां पुरुषार्थः केवलं काम्यः °

Of the author's ambitious scheme of a general survey of the whole field of Hindu knowledge and science, this volume offers only a small instalment, by far the greater portion of which is devoted to astrological subjects. The author in the first place draws up an elaborate scheme of divisions and subdivisions —viz.: *śikhā*, *āloka*, *skandha*, *aṃśa*, *adhyāya*— under which he proposes to treat of the different subjects, but which, owing to the fragmentary (and apparently disordered) state of the MS., it is not always easy to trace.

The 18 *vidyās* (fol. 2*b*, ll. 4–6) are divided into 7 *śikhās* ('flames of his *pradīpa*'), viz.: *aṅga*, *siddhānta*, *vyavahāra*, *vijaya*, *rasa*, *artha* and *prakīrṇa*; each *śikhā* containing a number of subjects, called *āloka*.

Thus in the *aṅgaśikhā*, beyond which the MS. does not go, we find the following: 1. *śikshā* etc., fol. 8*a*, l. 3; 2. *kalpasūtra*, fol. 9*b*; 3. *vyākaraṇa*, fol. 20*a*, l. 8; 4. *nairukta*, fol. 21*a*, l. 8; 5. *jyotisha*, with many subdivisions, to fol. 154*b*, l. 3 (numbered fol. 67), called '*jyotirmayālokana*' in the colophon; 6. *chhandas*, left unfinished on fol. 165*b* (numbered fol. 77); the next ten leaves being devoted to the subject of *śākuna*, forming the 3rd *aṃśa* of the *śākhāskandha* in the *aṅgaśikhā*; of the 7th *āloka*, on Prākṛit grammar we have nothing more; the last leaf belonging again to the 5th *āloka*.

Of the *Jyotishāloka* (5th) there are the following subdivisions:

I. *Gaṇitaskandha* in 7 *adhyāyas*: 1. *grahamadhyādhikāra* (fol. 23*b*, l. 1); 2. *sphuṭādhikāra* (fol. 27*b*, l. 2); 3. *candragrahavivaraṇa* (fol. 28*a*, l. 3); 4. *sūryagrahaṇavivaraṇa* (fol. 28*a*, l. 8); 5. *prakīrṇa* (fol. 29*a*, l. 1); 6. *grahayuddha* (fol. 31*a*, l. 7); 7. *golādinirūpaṇa* (fol. 35*b*, l. 4).

II. *Śākhāskandha* in 5 *aṃśa*: A. *praśnanirūpaṇa*, in 11 sections: 1. *praśnāvatāra* (fol. 36*a*, l. 4); 2. *lagnanirṇaya* (fol. 36*b*, l. 7); 3. *grahasvarūpanirūpaṇa* (fol. 38*a*, l. 2); 4. *bhāvavijñāna* (fol. 38*b*, l. 3); 5. *phalajñāna* (fol. 47*a*, l. 1); 6. *jaladalakshaṇa* (fol. 48*a*, l. 6); 7. *sadyovṛishṭilakshaṇa* (fol. 49*a*, l. 1); 8. *śasyajātanirṇaya* (fol. 49*a*, l. 8); 9. *dravyaniścaya* (fol. 49*b*, l. 8); 10. *arghanirṇaya*, or *svarṇanirṇaya* (fol.

50*a*, l. 8); 11. *jalārgala* (fol. 53*a*, l. 6). B. *svarādīnāṃ vivekaḥ*, treating of *arcana* (*cakra*) to be practised by the powerful of the earth (*vasudhādhipa*), foll. 53*b*–65*b*. Here should follow C. on *śākuna*, which seems to be wanting; whilst the 4th and 5th *aṃśa* have been transferred to the end of the volume (foll. 122*a*, 1 seqq.), viz.: D. *adbhutanirūpaṇa*, on miracles, in 4 *adhyāyas*: 1. *divyādbhutāni* (fol. 137*b*, l. 2); 2. *antarīkshādbhutāni* (fol. 143*b*, l. 2); 3. *bhaumādbhutāni* (fol. 144*b*, l. 6); 4. *miśrādbhutāni*, breaking off with fol. 152, but resumed on the last leaf. E. *vāyunirūpaṇa*, on the artificial regulation of the breath for magic purposes.

III. *Horāskandha* (foll. 66–122) of 9 *adhyāyas*: 1. *sūryādivārādinirūpaṇa* (fol. 37*b*, l. 6); 2. *candratārāśuddhyādinirūpaṇa* (fol. 77*a*, l. 7); 3. *śāntikādinirūpaṇa* (fol. 81*b*, l. 6); 4. *śuddhyādinirūpaṇa* (fol. 85*a*, l. 7); 5. *ādhānādīni karmāṇi* (fol. 86*b*, l. 2); 6. *jātakanirūpaṇa* (fol. 102*b*, l. 5); 7. *jātakarmādinirūpaṇa*, including *cūḍākaraṇa*, *rājadarśana*, *vivāha* (fol. 109*b*, l. 2); 8. ceremonies to be observed in putting on a new dress, mounting a horse, commencing a dramatic performance, entering a new house, setting up an idol, etc. (fol. 114*b*, l. 3); 9. *yātrādinirūpaṇa* (fol. 122*a*, l. 1).

As a specimen of the ends of chapters, we have on fol. 8*a*:

> यं कराठाभरणं कवीन्द्रसदसां श्रीरामखानापर-
> ख्यातेः शान्तिधरादसूत भुवनानन्दं सुतं जीवनी ।
> विद्याष्टादशकेन तद्विरचिते विश्वप्रदीपे स्फुटं
> संप्रापाङ्कशिखान्तरे परिणतिं शिक्षाख्यमालोकनम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3045.

1122a. Foll. 29; size 11¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Tājika (also called *Tājikakaumudī*), a manual of general astronomy (derived from Muhammadan sources), compiled, in 1587 A.D., by *Nīlakaṇṭha* of Kāśī, son of *Ananta* and *Padmāmbā*, and grandson of *Cintāmaṇi*.

The work consists of two parts, entitled *Saṃjñātantra* (or *saṃjñāviveka*) and *Varshatantra* (or *samāviveka*). It begins:

> प्रणम्य हेरम्बमथो दिवाकरं
> गुरोरनन्तस्य तथा पदाम्बुजम् ।
> श्रीनीलकण्ठो विविनक्ति सूक्तिभिस्
> तत्ताजिकं सूरिमनःप्रसादकम् ॥ १ ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 876. The work has been repeatedly published in India. See also Weber's Ind. Stud., ii., p. 253 seqq.

The term *Saṃjñāviveka* (occurring in the final *śloka* of the first part) is also sometimes improperly applied to the whole work, probably owing to the fact that, in the last but one *śloka*, the second part is referred to as '*samāviveka*,' whilst in the last *śloka*, giving the date, it is called '*samātantram*.'

[H. T. COLEBROOKE.]

3046.

2306. Foll. 22; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 26 lines in a page.

Nīlakaṇṭha's Tājika, copied from the preceding MS. [CALCUTTA.]

3047.

2692. Foll. 27; size 7½ in. by 9½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1766 A.D.; 20–22 lines in a page.

The same work.

Dated: संवत् १८२२ शाके १६८८ पौषमासे शुक्ले द्वितीयायां समाप्तं दरबारिब्राह्मणेन लिपितं श्रीद्विजधर्मपरायणविश्वंभरतत्पुत्रवत्सगोत्रोद्भवब्राह्मणकान्यकुब्जखगेश्वरस्येदं पुस्तकं शुभं ॥

[MACK. COLL.]

3048.

2521a. Foll. 38; size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1760 A.D.; ten lines in a page.

The same work.

Dated: संवत् १८१७ का° शाके १६८२ का° प्रवर्तमाने मासोत्तममासे चैत्रमासे शुक्लपक्षे तिथौ ३ गुरुवासरे लिप्यकृतं नाथुरामः ॥ लिपायतं (a piece cut out) ॥ सवाईजैपुरमध्ये। माधोस्यंघराजे: ॥ [GAIKAWAR.]

3049.

1519d. Foll. 32; size $10\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{1}{2}$ in.; fair Bengalī handwriting of about 1650 A.D.; six lines in a page.

Varshatantra of *Nīlakaṇṭha's Tājika*, beginning with the second verse and leaving out the end, the author's name thus not being mentioned in the MS.

It ends: इति ताजकोक्तवर्षफलं ॥ in consequence of which the title *Tājakavarshaphalasaṃ*[*graha*] is inscribed in Devanāgarī on the last page. The same hand also seems to have added the first verse in Devanāgarī on the margin.

[H. T. COLEBROOKE.]

3050.

1546c. Foll. 47; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; neat Devanāgarī writing of the Jaina type; fifteen lines in a page.

Saṃjñātantraprakāśikā Vyākhyodāhṛiti, a commentary on *Nīlakaṇṭha's Saṃjñātantra* (the text of which is given in full), composed, in Śaka 1551 (A.D. 1629), by *Viśvanātha*, son of *Divākara*, of Golāpura on the Godāvarī.

It begins:

चंडीकुंडलमाकलय्य कुतुकाहुंडाभशुंडाग्रगं
कृत्वा तांडवडंबरे पशुपतेः खेलन्खलूत्सृंखलं (°च्छृंखलं)।
चंडांशोरिव मंडलं तदपरं संदर्शयन्नंबरे
हेरंबो जगदंबिकां विहसयन् वः श्रेयसे गर्जतां ॥ १ ॥

दिवाकरो नाम बभूव विद्वान्
दिवाकराभो गणितेषु मन्ये ।
स्वकल्पितैर्येन निबंधवृंदैर्
बद्धं जगद्दर्शितविश्वरूपं ॥ २ ॥

तस्यात्मजाः पंच समा बभूवुः
पंचेंद्रकल्पा गणितागमेषु ।
पंचानना वादिगजेंद्रभेदे
पंचाग्निकल्पा द्विजकर्मणा च ॥ ३ ॥

अजनिष्ट कृष्णनामा ज्येष्ठस्तेषां कनिष्ठानां ।
विद्यानवद्यवाचां वेत्ता विद्वान् जगत्ख्यातः ॥ ४ ॥

तस्माज्जातः कनिष्ठो विविधबुधगणश्रेष्ठतां प्राप जाग्रज्
ज्योतिःशास्त्रेण शश्वत्प्रकटितविभवा यस्य शिष्याः [प्रशिष्याः ।
विष्णुर्ज्योतिर्विदुर्वीपतिविदितगुणो भूमिदर्वीकरेंद्रो
ग्रंथव्याख्यानखर्वीकृतविबुधगुरुर्गर्वहा गर्वभाजां ॥ ५ ॥

आसीदासिंधुदासीकृतगणकगणग्रामणीगर्वभेत्ता
वेत्ता ग्रंथांतराणामतिगुरुरनुजस्तस्य कस्याप्यजेयः ।
मल्लारिर्वादिवृंदप्रशमनविधये कोऽपि मल्लारिनामा
व्यक्ताव्यक्तप्रवक्ता जगति विशदयन् सर्वसिद्धांतवेत्ता॥६॥

तस्यानुजः केशवनामधेयो
ज्योतिर्विदानंदसमुद्रचंद्रः ।
वाणीप्रवीणान्वचनामृतेन
संजीवयामास कलाविलासी ॥ ७ ॥

तस्यानुजः संप्रति विश्वनाथो
विष्णुप्रसादाद्गुणमात्रजिष्णुः ।
सर्वज्ञदैवज्ञविलासविज्ञो
नृसिंहकः साधितसर्वविद्यः ॥ ८ ॥

आसीद्वेदांतवेदी स्मृतिनिगमपटुग्रामणीगर्वभेत्ता
कर्ता ग्रंथांतराणां फणिपतिनिगमस्यापि वेत्ताधिकाशि ।
वक्ता श्रीनीलकंठात्मजभजनपटुर्नीलकंठः स चक्रे
संज्ञातंत्रं दुरूहं सकलशुभदशादुर्दशादर्शभूतं ॥ ९ ॥

गोदातीरस्थगोलाभिधपुरवसतिः पार्थदेशैकभूषा
संज्ञातंत्रस्य टीकां व्यदधदभिनवां गद्यपद्यानवद्यां ।
शश्वद्विश्वोपकृत्यै विशदतरतया दैवविद्विश्वनाथो
ग्रंथोग्रग्रंथिभेत्ता ग्रहगणितविदामग्रगण्यो ऽप्यगर्वः ॥ १० ॥

Colophon:

इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथदैवज्ञविरचिते नीलकंठ-ज्योतिर्वित्कृतसंज्ञातंत्रे सहमाध्यायस्य व्याख्योदाहृतिः समाप्ता ॥

अकारि विश्वनाथेन संज्ञातंत्रप्रकाशिका ।
टीका टीकाकृतां कुर्यात्सज्जा लज्जानुबंधनं ॥ १ ॥

चंद्रवाणशरचंद्रसंमिते
हायने नयति (? r. नृपति) शालिवाहने ।
मार्गशीर्षसितपंचमीतिथौ
विश्वनाथविदुषा समापितं ॥ २ ॥

इति श्रीनीलकंठताजिकटीकासोदाहरणा समाप्ता ॥ श्रीसंवत् १८५३ मितीफाल्गुणशुक्लादशम्यां सौम्यवासरे जिनदत्तर्षिणा लिषापितं स्वात्महेतवे ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 200.

[H. T. Colebrooke.]

3051.

2491. Foll. 97; size $10\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Viśvanātha's commentary on the *Saṃjñā-tantra,* with the text of the latter.

This MS. does not contain the verse giving the date of the commentary.

[Gaikawar.]

3052.

2182. Foll. 57; size 11 in. by $6\frac{1}{2}$ in.; no date; eleven lines in a page.

Viśvanātha's commentary (*ṭīkā*) on *Nīla-kaṇṭha's Varshatantra,* omitting the text of the latter after the first two verses.

It begins:

यत्पादपद्मं सुरसिद्धदैत्या
अभीष्टसिद्ध्यै प्रणमंति नित्यं ।
तं विघ्नराजं मनसा स्मरामि
भक्तप्रियं नागमुखं गणेशं ॥ १ ॥

Again *Viśvanātha* mentions his father and his brothers, as well as his native place, although in different terms from those used in the first part. Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 201.

Of both parts there are several Indian editions, with this commentary; whilst the supplementary part of *Nīlakaṇṭha's Tājika,* the *praśnaprakaraṇa,* does not seem to have been commented upon by *Viśvanātha.*

[Gaikawar.]

3053.

590 b. Foll. 94 (numbered 19 + 28 + 3 + 22 + 22); size $11\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1751 A.D.; 9–11 lines in a page.

Śiśubodhinī, or *Śiśubodhavatī,* another commentary on *Nīlakaṇṭha's Tājika,* by *Mādhava jyotirvid,* son of *Govinda jyotirvid,* and grandson of the author of the original treatise.

The MS. is incomplete, the latter portion of the first and the earlier portion of the second part being wanting.

I. *Saṃjñātantra,* sections 1–3, begins:

हेरंबं भुवनस्यशीर्षमधुलिट्संसक्तपादांबुजं
गौरीहृत्कमलप्रकाशतरणिं विघ्नाटवीपावकं ।
जृंभद्वैरिकुलांतकं सुमनसां श्रीसिद्धिबुद्धिप्रदं
सिंदूरारुणगंडयुग्ममनिशं भालौषधीशं भजे ॥ १ ॥

प्रभाकरं सर्वजगत्प्रभाकरं
त्रयीतनुं ब्रह्महरीश्वरात्मकं ।
लोकस्य सृष्टिस्थितिनाशकारकं
वंदे ग्रहाधीशमभीष्टसिद्धये ॥ २ ॥

श्रीचिंतामणिदैवविन्तनुभवो ऽनंतो द्विजन्माग्रणीर्
भूमीमंडलशोभिभूपतिकुलैः संमानितः सादरं ।
सर्पाधीशगवीविचारचतुरो गर्गो मुनिर्ज्योतिषे
देशादेत्य विदर्भतो बुधवरो वाराणसीमावसत् ॥ ३ ॥

तत्सूनुर्गणितार्णवैकतरणिः श्रीनीलकंठो बुधो
ऽभूद्वेदस्मृतितर्कशास्त्रनिपुणो भूमीपमालार्चितः ।
ज्योतिःशास्त्रमिदं त्रिधा समकरोद्यष्टोड(? द्वयटोद)रानंददं
श्रीशेषाहिसरस्वतीं सविकृतिं शिष्यान् सदाध्यापयत्
[॥ ४ ॥

गोविंद एकरदपादसरोजभृंगस्
तस्मादभूद्गुजगराजगवीप्रवीणः ।
ज्योतिर्नयप्रचुरप्पण(? पारण)कृच्छ्रुतिज्ञः
श्रीगार्ग्यवंशतिलको गणकावतंसः ॥ ५ ॥

तस्मादभूवन्विबुधेज्यकल्पास्
त्रयः सुता ज्योतिषशास्त्रनिष्णाः ।
ज्येष्ठो ह्यनंतो ऽनुजमाधवाख्यश्
चिंतामणिस्तत्परतो विपश्चित् ॥ ६ ॥

तेषु श्रीगणनाथभक्तिविलसद्विद्यागणो माधवः
शिष्यप्रार्थनयोररीकृतवचाः संक्षिप्तटीकाकृतौ ।
श्रीगोविंदगुरोः प्रणम्य चरणांभोजं प्रकुर्वे ततो
लब्ध्वा बोधलवं पितामहकृते सत्ताजिके व्याकृतिं ॥ ७॥

जीर्णास्ति टीका महतीति मूलं
तत्स्थं विचारं मुनिसंमतिं च ।
हृत्वाहमल्पां शिशुबोधिनीं तां
संज्ञाविवेकस्य करोमि टीकां ॥ ८ ॥

तत्र तावत्सकलमुनिश्रेष्ठगार्ग्यवंशतिलको निखिलविद्वद्दैवज्ञमुकुटहीरो ऽनंतज्योतिर्विन्नुजः श्रीनीलकंठज्योतिर्वित् संज्ञातंत्रवर्षप्रश्नतंत्ररूपप्रकरणत्रयात्मकस्य जीर्णताजिकशास्त्रस्य प्रथमं प्रकरणं संज्ञाविवेकनामकं °चिकीर्षुः °प्रतिजानीते। प्रणम्येति°॥ श्रीनीलकंठः° समरसिंहादिनिर्मितं ताजिकं ताजिकनामकं शास्त्रं विविनक्ति°। भेदप्रतिपादनं च पितृचरणकृतायां बृहट्टीकायां रसालाभिधायां (thus also foll. 4*b*, 23*b*, 29*b*, etc., not सरला°) द्रष्टव्यं ° ।

The first two sections of Part I.—*grahaprakaraṇa* and *shoḍaśayogāḥ*—conclude (*mutatis mutandis*):

विद्वद्विधिज्ञगणसेवितपादपद्म-
गोविंदसंज्ञसुतमाधवनिर्मितायां ।
संज्ञाविवेकविवृतौ शिशुबोधवत्याम्
व्यागात्समाप्तिमिह (षोडशयोगसंघः) ॥

इति श्रीविद्वद्दैवज्ञमुकुटभूषणश्रीगोविंदज्योतिर्वित्सूनुमाधवज्योतिर्विद्विरचितायां संज्ञाविवेकविवृतौ शिशुबोधिन्यां (ग्रहस्वरूपदृष्टिगणितषोडशयोग)प्रकरणं समाप्तम् ॥

The third section (on *sahamāni*) is incomplete.

II. *Varshatantra*, only the last two chapters: *a*) *bhāvaphalāni*, begins:

गणनायकं हृदयवांछितदं
प्रणिपत्य तातपदपद्ममपि ।
बुधमाधवः प्रकुरुते विवृतिं
प्रमिताक्षरां शरविभावतते ॥ १ ॥

अथ द्वादशभावफलाध्यायं वक्तुकामः °

b) *māsadinapraveśaphala*, begins:

गणेशांघ्रियुग्मं नमस्कृत्य° माधवो ऽहम् ।
समाविवेके दशाध्यायमासप्रवेशादिटीकां करोमीष्टतुष्ट्यै॥१॥

These two sections end (*mut. mut.*):

विद्वद्विधिज्ञ° माधवनिर्मितायां ।
श्रीवर्षतंत्रविवृतौ शिशुबोधवत्याम्
स्याय मासदिनवेशफलं प्रपूर्तिम् ॥

इति° समाविवेकटीकायां शिशुबोधिन्यां मासप्रवेशदिनप्रवेशफलप्रकरणं समाप्तिमागात् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3054.

2308. Foll. 81; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; copied from the preceding MS. [CALCUTTA.]

3055.

1122 b. Foll. 19; size 11¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; ten lines in a page.

Nīlakaṇṭha's Praśnaprakaraṇa, or *Praśnakaumudī*, a code of rules for the guidance of sooth-sayers and fortune-tellers when professionally consulted by people regarding the events of every-day life; forming a supplementary part to the author's *Tājika*.

It begins: अथ प्रश्नप्रकरणं निरूप्यते ॥ अथ प्रश्नविचारमाह वराहः । दैवज्ञस्य हि देवेन °

The treatise is included in the Benares edition (1865) under the title of *Praśnatantra*, notwithstanding the fact that a *Praśnatantra* (*Tājakoktapraśnatantra*) is quoted in it, *e.g.* fol. 3*b*, l. 9; fol. 4*a*, l. 8; fol. 13*a*, l. 5.

Of other authorities, besides *Varāha* and *Utpala*, may be mentioned: *Caṇḍeśvarapraśnavidyā*, fol. 2*a*, l. 4; *Cintāmaṇi*, fol. 2*a*, l. 7;

Jñānamuktāvalī, fol. 2*a*, l. 6; *Tājika-Samarasiṃha*, fol. 8*b*, l. 6; *Trailokyaprakāśa*, fol. 11*a*, l. 3; *Prithuyaśas* (? his *Praśnakoshṭhī*, see above no. 2993), fol. 16*a*, l. 4; *Praśnacintāmaṇi*, fol. 11*b*, l. 3; *Praśnadīpaka*, fol. 4*a*, l. 5; 10*a*, l. 2; *Praśnapradīpa*, fol. 12*b*, l. 8; *Bhuvanadīpaka*, fol. 3*a*, l. 2; 12*b*, l. 15; 14*b*, l. 6.

A fragment of this work is described in Weber's Berl. Cat., no. 883, which breaks off at fol. 8*b*, l. 6 of the present MS.

In the colophon (except date and scribe's name) every second syllable is left blank, no doubt to have been filled up in red ink, after the fashion of some calligraphers. With the blanks filled up, it would read as follows: इति श्रीनीलकंठविरचितताजिककौमुद्यां प्रश्नप्रकरणं समाप्तेयं प्रश्नकौमुदी ॥ संवत् १८५६ मुलचदं लिखितं ब्रोज्ञण(!) ॥

[H. T. Colebrooke.]

3056.

2305. Foll. 17 (numbered 18, no. 15 having been passed over); size 4to, 13 in. by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 26 lines in a page.

The same work; copied from the preceding MS., or from the same original.

[Calcutta.]

3057.

2041b. Foll. 35 (fol. 29 and fol. 30*a* of which are left blank); size 11 in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Tājikālaṃkāra, a treatise on astrology, composed, in 1730 A.D., by *Śambhurāma*, an adherent of the Saura creed, the son of *Gokula*, a native of Gujarat and resident of Dhavalapura, on the banks of the Suranadī, near the shrines of *Harapīṭha* and *Caṇḍīnātha*.

It begins:

श्रीसूर्यं त्रिगुणं सर्वशगणपं सांगं हरिं विश्वसूम्
ऽंबां चादिभवं शिवं ग्रहगणैः पंचायतानां गुरुं ।
प्रणम्यार्भकबोधनाय सुगमं कुर्वे ह्यहं ताजिका-
लंकारं ननु शंभुराम अखिलं लोकाय श्रेयस्करं ॥ १ ॥

धात्रा चादियुगे कृतं दृढतरं व्यासे[न] तत्रानुगे
गर्गेणागममथ्यमानविमलं शास्त्रं कृतद्वापरे ।
लोकायापि कलौ युगे सपदि यद्भव्यं त्वभव्यं फलं
शास्त्रं यावनयुक्तिमत्कृतमिदं सत्यं सदा दृश्यते ॥ २ ॥

The work is divided into 12 chapters, viz.: I. (fol. 5*b*) *varsheśanirūpaṇa*; II. (fol. 15*a*) *grahabhāvaprayojana*; III. (fol. 17*b*) *munthāprayojana*; IV. (fol. 18*b*) *rājayoga*; V. (fol. 20*b*) *shoḍaśayogāḥ*; VI. (fol. 22*b*) *miśrabhāva*; VII. (fol. 23*a*) *grahayoga*; VIII. (fol. 26*a*) *yogisvapna*; IX. (ib.) *sahamāni*; X. (fol. 31*a*) *māsapraveśa*; XI. (fol. 33*a*) *dinapraveśa*; XII. *dinacaryāgranthanirūpaṇa*.

It ends:

श्रीसूर्यसेवानुगतस्तु गोकुलस्
तस्यांगजो ऽसौ त्रिगुणात्मसेवकः ।
श्रीशंभुरामो ह्यकरोत्तु ताजिका-
लंकारमौदीच्यकुलोद्भवो द्विजः ॥ १४ ॥

दीनो ऽथवा नीचकुलोद्भवोंगके(!)
मूर्खो ऽपि यो ऽलंकरणं विधार्यते(? विधारयेत्) ।
शशेन तुल्यो ऽपि गजेषु केसरी
तथैव भूम्यां स नरो विराजते ॥ १५ ॥ ० १६ ॥

नागाहिशैलेंदुमिते तु विक्रमात्
करेषुभूपे १६५२ शकगे तपस्यके ।
मासे सिते पक्षगते विधूदये
तिथौ भृगौ पूर्णमभूदयं श्रमात् ॥ १७ ॥

धरणितलवरिष्ठे गुर्जराख्ये हि देशे
सुरनदीहरपीठे(!) चंडिनाथे समीपे ।
धवलपुरनिवासी शंभुरामो ऽर्कसेवी
विविधव्रत(? ० मत)युतालंकारकं चाकरोद्वै ॥ १८ ॥

इति श्रीमद्दैवज्ञगोकुलात्मजशंभुरामकृतौ ताजिकालंकारे दिनचर्याग्रंथनिरूपणं नाम द्वादशः प्रकाशः ॥ १२ ॥

नवनववसुनिचंद्रे विक्रमाद्वर्षकाले
निगमरसनृपाख्ये शालिवाहात्प्रयाते ।
इषसितस्मरतिथौमीज्यवारेंबुपेभे(!)
धवलपुरनिवासी शंभुरामो ऽलिखद्वै ॥ १ ॥ ०

The MS. would thus seem to have been copied from one written by the author himself in 1742.

For the sake of the references contained therein we extract the following verses :

इतीरितं गोकुलसूनुशंभुना
मिश्रं फलं वा ग्रहयोगजं फलं ।
हिल्लाजमतानुगतं(!) तु हायन
मासे ऽथवा सद्भिरिदं विचिंतयेत् ॥ fol. 23*a* ;

इतीरितं भूपजनाय हेतवे
सिंहावलोतो हिरलाजताजिके ।
नरस्य कंठानुगतः स ताजिका-
लंकारको देवविंदा(दैवविदां) विराजते ॥ 34*b*.

[GAIKAWAR.]

3058.

2541b. Foll. 20 ; size 10 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; fifteen lines in a page.

Tājikasāra, a treatise on astrology, especially horoscopy, by *Haribhaṭṭa.*

It begins :

श्रीरामस्य पदारविंदयुगलं नत्वाथ वागीश्वरीं
हेरंबं तपनादिकं ग्रहगणं रुद्रं यशोदासुतं ।
वक्ष्ये ताजिकसारमल्पसुगमं रम्यं सुबोधप्रदं
नानाताजिकतो विलोक्य रचितं दैवज्ञहर्षप्रदं ॥ १ ॥

यत्पूर्वार्जितमात्मदेहजनितं दैवं शुभं वाऽशुभं
तत्सर्वं हि विपाकमेति नियते वर्षादिके निश्चितं ।
सर्वैः संमतमत्र जन्मनि परं जंतोः स्फुटं सूरिभिस्
तस्मात्तत्परिचिंत्य वर्षजनितं वक्ष्ये फलं स्फूर्तिमत् ॥ २ ॥

यातो वर्षगणो हि जन्मसमयात्स्याप्यश्चतुर्धा क्रमात्
पंचांगाग्निभि ३६५ रिंद्रियेंदुभि १५ रिलारामैः ३१ खरामै-
[३० र्हतः ।
जन्माहर्गणनाडिकापलयुतः स्यादिष्टवर्षादिके
यातो ऽह्नां निचयः स यो [ऽ]जनि दिने यद्वंयतः
[साधितः ॥ ३ ॥ ० १५ ॥

सूर्याप्रागतवत्सराश्च सहितास्तत्कर्णशाके ११०५ ततो
मासाशेषमिता हि वर्षसमयो ह्येवं निरुक्तो बुधैः ।
कर्तव्याः खचरास्ततः स्फुटतराभावाद्युवृंदात्ततो
दृक्पक्षाद्विविचारिणामिह ततो विर्याणि(!) संधारयेत्
[॥ १६ ॥

It ends :

आलोक्य नानामुनिनां(!) मतानि
सम्यक्कृतं ताजिकसारमेव ।
स्वल्पं विचित्रं हरिणा सुखार्थं
ज्योतिर्विदां तद्विविधैः सुपद्यैः ॥ १७ ॥

इति श्रीहरिभट्टविरचिते ताजिकसारे दिनप्रवेशप्रकरणं संपूर्णं ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 238.

[GAIKAWAR.]

3059.

2541c. Foll. 20 ; size 10 in. by 4½ in.; fair, small Devanāgarī writing of 1673 A.D.; 21 lines in a page.

Tājikasāraṭīkā Kārikā, a commentary on the preceding work, composed, in A.D. 1620, by *Sumatiharsha* (surnamed *Sāmanta ?*), under *Vishṇudāsa* (? of Khairābād).

It begins :

श्रीसूर्यचंद्रारबुधेंद्रपूज्यान्
भृग्वार्किमुख्यान् प्रणिपत्य खेटान् ।
हृन्मानसस्वर्णसुबोधपद्म-
प्रबोधने तिग्मकरं गुरुं स्वं ॥ १ ॥

श्रीशारदीयं शरदिंदुशुभ्रं
तेजोऽञ्चिताध्वांत इवैकदीपं ।
निधाय चित्ते विवृणोमि ताजि-
कसारतंत्राणुकरान्मदार्थान् ॥ २ ॥

वि[लि]ख्यादौ वृहत्पर्वमालावृत्तिमद्योद्यतः ।
कर्तुं च कारिकामेतां शिष्यबोधकृते कृती ॥ ३ ॥

इह शिष्टा इष्टे वस्तुनि प्रवर्तमाना० मंगलाचरणमभिधेयं चाह । श्रीरामस्य ०

It ends :

वर्षे शैलहयांगभूपरिमिते १६७७ मासे तथा फाल्गुने
पक्षे शुक्लतरे तिथौ दशमिते श्रीपरवापूर्वरे(!) ।
राज्ये श्रीमति विष्णुदासनृपतेर्वैरीभ(? *r.* खेरीभ = [*sherif*)वृंदे हरे[ः]
वृत्तिं श्रीगुरुहर्षरत्नकृपया सामंतनामाकरोत् ॥ २ ॥

गुरुवांधवरत्नाह्वदीर्घायुधेनराजयोः ।
निरंतराग्रहादेषा रचिता ततुताचिरं ॥ ३ ॥

इत्यांचलिकमहोपाध्याय - श्री५श्रीउदयराजगणिकुंजराणां शिष्योपाध्यायश्रीहर्षरत्नगणिशार्दूलानां शिष्यपंडितवादिराजश्रीसुमतिहर्षगणिकृता ताजिकसारटीका कारिका नाम्नी ॥

For other copies of this work see Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 348; viii., p. 239.

[Gaikawar.]

3060.

2372 a. Foll. 7; size 10¾ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1649 A.D.; eight lines in a page.

Tājikapaddhati, a short treatise on astrology, by *Keśava Daivajña*.

It begins:

यतस्ताजकोक्तं फलं हायनोत्थं
क्रमान्नोक्तमन्यैर्यतो दुर्गमं तत् ।
क्रमाद्वच्मि तत्पद्धतिं प्रस्फुटोक्त्या
गणेशं नमस्कृत्य बालावबोधां ॥ १ ॥

It ends:

इति वर्षफलस्य पद्धतीं ह्यमृतेशांह्रियुगप्रसादतः ।
बहुशिष्यजनप्रबोधिनीमकरोद्विप्रवरिष्टकेशवः ॥ ३४ ॥

इति श्रीकेशवदैवज्ञविरचितायां ताजिकपद्धतिः संपूर्णा ॥ स्वस्ति श्रीराजदुर्गे वास्तव्यगिरिनारायणाज्ञातीयजोशीश्री५-नारायणसुतमुकुंदजीकेन लिखितं ॥ ० संवत् १७०६ वर्षे चैत्र-वदि ७ शुक्रे लि ० ॥

See Berl. Cat., no. 872; also published, with *Viśvanātha's* commentary, at Benares, in 1869.

[Gaikawar.]

3061.

2529 c. Foll. 6; size 9¾ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; ten lines in a page.

[*Tājikamatānusāra-*]*Maṇitthagrantha*, a treatise on divination in 70 *upendravajra* stanzas, apparently supposed to be derived from, or to embody the views of, *Maṇittha* (*Manetho*). Rather incorrect.

It begins:

पूर्वं प्रणम्येश्वरपादपद्मं
ततो भवानीं गणनायकं च ।
करोमि सम्यक्फलमत्र हायनं
भवेति तज्ज्ञा विदितेन येन ॥ १ ॥

गताब्दवृंदा मुनिखाभ्रचंद्रै१००१२
निघ्नान्नभोव्योमगजैश्च८०० भक्तात् (?भक्ताः) ।
त्रिधा फलं वारघटीफलानि
स्युर्जन्मवारादियुतानि तानि ॥ २ ॥

द्विस्था गताब्दा गुणयेच्च रुद्रै११२
अधः खसप्तक्षिति१७० लब्धयुक्ताः ।
युक्तास्तथा जन्मगतैर्दिनैश्च
खराम३० भक्तास्तिथिरत्र शेषा ॥ ३ ॥

ततश्च लग्नं गतराशियुक्ताः
स्पष्टाश्च कार्याः सकलाश्च खेटाः ।
द्विचंद्रभक्तैश्च गताब्दपिंडैः
शेषैर्यिहा स्यादयजन्मलग्नात् ॥ ४ ॥

क्रमेण युक्ता मुथहा पुराणैः
शुभाशुभस्यापि निरूपणाय ।
दिवा विलग्ने रविनायको ऽपि
रात्रौ शशी लग्नपजन्मपश्च ॥ ५ ॥ ० ७ ॥

ततः प्रवक्ष्ये यवनानुसारं
बलाबलं यद्ग्रहसंभवं च ।
त्रिकोणसंस्थे फलमत्र पादं
हीनं दलं स्वे भवनेऽधिमात्रे ॥ ८ ॥ ० १६ ॥

वृथाफलं हायनमत्र यस्मान्
न जीवितं हायनमत्र योगात् ।
रिष्टानि योगात् प्रवदं(?) प्रवक्ष्ये
मणित्यपूर्वैं[:] कथितानि यानि ॥ १७ ॥

लग्नाधिनाथे मृतिभावसंस्थे
भौमे क्षिते तस्य च भौमसंस्थे ।
अस्तंगते वा भृगुजे बुधे वा
शस्त्राभिघातो बहुधापदश्च ॥ १८ ॥ ०

It ends:

तदा फलज्ञानविधौ मुनींद्राः
सविस्मयाः संचकिता महांतः ।
गुर्वेंदुसौम्ये खसुराशिपूज्याः
सोच्चंगताः स्वांशगताश्च वापि ॥ ६९ ॥

लग्ना त्रिकोणाय गता स्वमित्रैर्
दृष्टाश्च युक्ता निजवर्गयुक्ता(!) ।
गजाश्व रत्नांतरदेशलाभं
स्त्रीपत्रलाभं विविधं च सौख्यं ॥ ७० ॥
यच्छंति खेटाः परमर्दनं च
कुर्वंति सर्वे बलिनो न संधत्(!) ॥

इति श्रीताजिकमतानुसारं मणित्थग्रंथं समाप्तः ॥

[GAIKAWAR.]

3062.

2359a. Foll. 42; size $10\frac{1}{8}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1753 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Tājikakaustubha, an elementary treatise on astrology, by *Bālakṛishṇa Bhaṭṭa*, son of *Yādava Bhaṭṭa*, whose parentage again is traced through *Rāmakṛishṇa* and *Nārāyaṇa* to *Rāmajit Paṇḍita*, a native of the town of Prakāśā on the northern bank of the river Tāpī (Tapti).

According to a various reading of another MS., the author himself lived at Jambūsaras.

It begins: श्रीगुरुशक्तये नमः ॥

ध्यात्वा तत्तपयःपयःप्रदनिभं विंध्याद्रिसंस्थं महो
यश्चासीत्सकलागमार्थकलनः श्रीरामजित्पण्डितः ।
तद्वंशोद्भवभट्टयादवसुतः श्रीबालकृष्णाभिधः
कुर्वे ताजिककौस्तुभं सुललितं विद्वत्सदाभूषणं ॥ १ ॥

सत्ये विधिः शास्त्रमधात्त तन्मुधा
त्रेतायुगे यन्मुनिबादरायणः ।
यद् द्वापरे वर्गकृतं यथाभवत्
तिष्ये तथा ताजिकशास्त्रजं फलं ॥ २ ॥

स्थूलकालफलदं हि जातकं
तत्र धीनं वरिवर्त्ति धीमतां ।
ताजिकं विशदमादिताजिकात्
ताजिकज्ञसुखदं वदाम्यतः ॥ ३ ॥

समरसिंहकखिन्न(न्द)करोमक-
प्रभृतिभिर्गदिता बहुताजिकाः ।
य इति ते सुगमा न भवंति मे
स्फुरति धी रचने सुगमस्य वै ॥ ४ ॥

ललितपदपराणां चित्रवृत्तादराणां
फलविधिचतुराणां कीर्तये [ऽ]दो नराणां ।
विमलमतिविचार्यं पंडितैश्चापि धार्यं
सततमपरिहार्यं बालकृष्णोक्तकार्यं ॥ ५ ॥ ०

The following are the divisions that occur: *varshapraveśādi- dṛishṭisādhanāntādhikāra*, fol. 7*a*; *dvādaśabhāvādhyāya*, fol. 10*a*; *sūryādigrahamunthahāphalādhyāya*, fol. 16*b*; *balādhyāya*, fol. 18*b*; *varsheśaphalādhyāya*, fol. 20*a*; *shoḍaśayogādhyāya*, fol. 24*a*; *daśāphalādhyāya*, fol. 26*b*; *antardaśāphalādhyāya*, fol. 30*b*; *māsabhāvaphalādhyāya*, fol. 38*a*; *māseśaphala*, fol. 39*a*; *dinacaryāyāṃ tanvādibhāvāṃśaphala*, fol. 41*a*; *bhojyādivicāra*, fol. 41*b*.

It ends:

या ताप्युत्तरतीरसंश्रयवती ख्याता प्रकाशी(°शा Bh.) [पुरी
यश्चासीदिह याज्ञवल्क्यतिलकः श्रीरामजित्पंडितः ।
षट्शास्त्राध्ययनाधिराट् समभवन्नारायणस्तत्सुतस्
तत्सूनुर्नयवेदवित् समभवद्यो रामकृष्णाभिधः ॥ १५ ॥

तदंगजो यादवभट्टनामा
नानागमार्थाकलितो बभूव ।
साहित्यपीयूषसुपोषितांगः
श्रितः प्रकाशो जगति प्रसिद्धः ॥ १६ ॥

इह यादवभट्टजातजन्मा
जनकांघ्रिंबुजषट्पदस्ततान* ।
स हि ताजिककौस्तुभाभिधानं
कमनीयं भुवि बालकृष्णभट्टः ॥ १७ ॥

श्रीनारायणशंकरस्तवनके स्तोत्रं शिवायास्ततो
यंत्रोद्धारयुतं महागणपतेः स्तोत्रं त्रिवेण्यास्ततः ।
योगिन्यष्टदशाक्रमः प्रतरणेः संक्रांतिजे निर्णयः
पश्चाद्यस्य विराजते कृतिरियं पांडित्यचिंतामणिः॥१८॥

एतं नरस्ताजिककौस्तुभं यः
कंठे विदध्यात् सुमनोभिमान्यं ।
सर्वं महीमंडलमंडनाय
भवेन्नरेशात्तगजाश्वपत्तिः ॥ १९ ॥

---

* कृतजंबूसरआलयस्ततान । Bhand.

नाभ्यर्थ्यंते चंद्रिकायां चकोराश्
चंद्रेणार्थी कल्पपुष्पैर्न भृंगः ।
तद्वत्स्मादस्मिन् गुणोत्कर्षलेशात्
कश्चिन्नूनं पंडिताः संतु सक्ताः(?) ॥ २० ॥
यादृशो मम मतेः परिपाकस्
तन्निदानवशतो ऽयमकारि ।
शोधयंत्विह बुधा यदशुद्धं
प्रार्थनां सफलयंतु ममैतां ॥ २१ ॥

इति श्रीभट्टयादवात्मजबालकृष्णभट्टविरचितं ताजिककौस्तुभं संपूर्णतामगमत् संवत् १७७० वर्षे शाके १६७५ मति श्रावणसित १२ शुक्रवासर इति श्रेयःश्रेणी बभूव । लिखितं रामकृष्णेन मुनिना श्रीभीलैडानगरे मेदपाटदेशे श्रीचित्रकूटाचलपार्श्ववर्तिनि ॥

Cf. Bhandarkar, Report 1882-3, pp. 33, 218. In Dr. Bühler's Cat. of Gujarāt MSS., iv., p. 142, treatises of the same title by *Yādava* and *Rāmakṛishṇa* are mentioned besides the present. Perhaps, however, these titles may be due to some mistake, the names of their alleged authors being also those of the father and grandfather of *Bālakṛishṇa*, the author of the present treatise. [GAIKAWAR.]

3063.

2359b. Foll. 26; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1733 A.D.; twelve lines in a page.

Tājikabhūshaṇa, by *Gaṇeśa Gaṇaka*, son of *Ḍhuṇḍhirāja*, and a native of Pārthapura, on the Godāvarī.

It begins:

भक्तिर्भक्तजनस्य यस्य भवति प्रीतिग्रहो(प्रती)तिप्रदा
स्नेहो वंशपरंपरापरिगतः सर्वाभिलाषप्रदः ।
सो ऽयं सर्वसुरासुरेंद्रनिकराराध्यस्तु लंबोदरो
धीरो दुर्जनविघ्नतर्जनकरः श्रेयस्करः स्तात्सदा ॥ १ ॥
तूर्णं यत्करुणाकटाक्षकणिका संपूर्णसिद्ध्यै भवेत्
तं वाणीं प्रणिपत्य सत्यनिरतं श्रीढुंढिराजं गुरुं ।
सारं ताजिकवारिधेर्निरवधेः प्रोद्धृत्य पीयूषवत्
कुर्वे ताजिकभूषणं गणपतेर्भक्तो गणेशः सुधीः ॥ २ ॥
गर्गाद्यैर्यवनैश्च रोमकमुखैः सत्यादिभिः कीर्तितं
शास्त्रं ताजिकसंज्ञितं निरवधिं तद्वारिधिं दुस्तरं ।
एतत् ताजिकभूषणं नवतरा तर्तुं समर्था तरिर्
युक्तार्थामलकोमलोक्तिविलसत्कर्णानुकीर्णा भृशं ॥ ३ ॥
ब्रह्मेंद्वेषि तुरुष्कसंभवमिदं तार्तीयकं वर्तते
शास्त्रं यद्यपि सद्भिरेरपि तथाप्यध्येतुमर्हं भवेत् ।
यस्माद्यत्सदसत्फलं निगदितं सत्यं हि किं पंकजे
शंका पंकभवाथवा फणिफणोत्पन्ने मणौ दूषणं ॥ ४ ॥
धात्रा शास्त्रमकारि यत्कृतयुगे तत्सर्वथा नान्यथा
त्रेतायामपि बादरायणकृतं तच्चानृतं नाभवत् ।
यद्गर्भेण विनिर्मितं कृतिचमत्काराय तद् द्वापरे
काले ऽपि प्रबले कलेरविकलं तार्तीयकोक्तं फलं ॥५॥
शाको(?के) जन्म शशे(शो)नितं भवति यच्छेषं गताब्दव्रजो
ऽधो ऽधः संगुणितः शरैः५श्च युगर२लेर्नाङ्कगैर्युगै४र्भाजितः ।
लब्धं तज्जननोत्थवारघटिकाद्येनान्वितं सप्तभिः
पूर्वार्कै(के) विहृते ऽत्र शेषकमितो वर्षप्रवेशे ध्रुवः ॥ ६ ॥°

The topics treated in it are: *varsheśanirṇayādhyāya*, fol. 4*a*; *munthahāphalādhyāya*, fol. 5*a*; *varsheśaphalādhyāya*, fol. 6*b*; *dvādaśabhāvavicārādhyāya*, fol. 12*a*; *grahabhāvaphalādhyāya*, fol. 17*b*; *sahamādhyāya*, fol. 19*b*; *mishṭakādhyāya* (*? miśraka*), fol. 20*a*; *daśādhyāya*, fol. 22*b*; *antardaśādhyāya*, fol. 24*b*; *māsaphalavicāra*, fol. 25*b*; *bhojanādivicāra*, fol. 26*b*.

It ends:

श्रीमद्देवगिरीशदेशविलसद्गोदावरीसत्सरित्-
तीरे पार्थपुरं वरं विजयते विश्वंभराविश्रुतं ।
ज्योतिःशास्त्रविचारसारचतुरैर्मत्पूर्वजैः संश्रितं
तेषां पुण्यफलं किलेदममलो मे वाग्विलासो मतः ॥२२॥
श्रीमन्मंगलमूर्तिपादकमलद्वंद्वातिसेवोद्भवः
स्फूर्त्या कोमलवाग्विलासविलसत्पद्यानवद्यैर्भृशं ।
एतत् ताजिकभूषणं सुगणकः प्रीत्यै चकारादराद्
आलोक्यादिकृतीन्(!) गणेशगणकः श्रीढुंढिराजा-
[त्मजः ॥ २३ ॥

इति श्रीढुंढिराजात्मजगणेशकविरचिते ताजिकभूषणे भोजनादिविचारः समाप्तः ॥ ° ॥

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner MSS., p. 343; Notices, ii., 20 (from v. 6). [GAIKAWAR.]

b. Horoscopy.

3064.

834 a. Foll. 28; size $12\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; good Bengalī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Bṛihajjātaka, a manual of rules for casting nativities, by *Varāhamihira*, son of *Ādityadāsa*. [A.]

It consists here of the following 25 chapters: 1. *rāśiprabhedādhyāya*; 2. *grahayonibhedādhyāya*; 3. *viyonijanmādhyāya*; 4. *nishekādhyāya* (thus also B. C.); 5. *jātakādhyāya* (*sūtikādhyāya*, B.; *janmavidhir nāmādhyāyaḥ*, C.); 6. *sadyomaraṇādhyāya*, 12 vv. (*arishṭādhyāya*, B., cf. next no.; वृत्तौऽरिष्टाध्यायः C., but सद्योमरणमरिष्टाध्यायः in summary at the end); 7. *āyurdāyādhyāya*; 8. *daśāpākādhyāya* (A. B.; *daśantardaśādhyāya*, C.; *daśāvibhāga*, in summary); 9. *ashṭakavargādhyāya*; 10. *karmājīvādhyāya*; 11. *rājayogādhyāya*; 12. *nābhasayogādhyāya*; 13. *candrayogādhyāya*; 14. *dvigrahādhyāya*; 15. *pravrajyāyogādhyāya* (A. B. C.); 16. *rāśiśīlādhyāya* (अथ राशिफलं। वृत्तातामदृगुणाशाकलघु ° 33 vv. A.; B. C., see next MS.); 17. *dṛishṭiphalādhyāya*; 18. *bhāvādhyāya*; 19. *āśrayayogādhyāya*; 20. *prakīrṇādhyāya*; 21. *anishṭādhyāya* (A. B. C.); 22. *strījātakādhyāya*; 23. *niryāṇādhyāya* (A. B.; *nairyāṇādhyāya*, C.); 24. *nashṭajātakādhyāya*; 25. *drekkāṇādhyāya* (*dreshkāṇādhy.* C.).

Then follow 6 additional *ślokas*, the first 4 of which contain a list of the chapters; after which:

> आदित्यदासतनयस्तदवाप्तबोधः
> कापिष्ठलः(!) सवितृलब्धवरप्रसादः ।
> आवन्तिको मुनिमतान्यवलोक्य सम्यक्
> होरां वराहमिहिरो रुचिरां चकार ॥
> पृथु विरचितमन्यैः शास्त्रमेतत्समस्तम्
> तदनु लघु मयैतत्तत्प्रवेशार्थमेव ।
> कृतमिह हि समस्तं धीविशालैर्मतं चेन्
> मम यदिह दुरुक्तं सज्जनैः क्षम्यतां तत् ॥

See Berl. Cat., no. 857; Oxf. Cat., no. 779. The treatise has been variously published in India.

[H. T. COLEBROOKE.]

3065.

2520 b. Foll. 37 (4 of which are wanting; and no. 7 being passed over); size $10\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; legibly written in Devanāgarī, about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

The same work, imperfect. [B.]

The MS. wants foll. 19, 29-31, and the end of the last chapter after v. 11.

This copy presents some peculiar features: *Adhy.* 6. (*a*)*rishṭādhyāya*, 22 vv., is followed by another chapter of 16 vv., beginning:

> सर्वानिमानतिवलः(!) स्फुरदंशुजालो
> लग्नस्थितः प्रशमयेत्सुरराजमंत्री ।
> एको वहूनि दुरितानि सुदुस्तराणि
> भक्त्या प्रयुक्त इव शूलधरे प्रणामः ॥ १ ॥

with the colophon: इत्यन्योक्तरिष्टभंगाध्यायः ॥ No notice is taken of these verses in *Bhaṭṭotpala's* commentary.

For *Adhy.* 16 of MS. A. (33 vv.) this MS. has two chapters, viz.: 16. *nakshatrajātakādhyāya*, beg. प्रियभूषणः सुरूपः ° 14 vv. (which are wanting in A.); and 17. *sarvarāśiphalādhyāya*, beg. वृत्तातामदृगुणा° 33 vv. As commented upon by *Utpala*, these two form one chapter of 47 verses (the leaves containing vv. 13–27 being however lost in next MS.), with the title *rāśiśīlādhyāya*. The colophons of the next four chapters are lost; but *adhy.* 21–24 of A. are here counted 22–25.

[GAIKAWAR.]

3066.

435. Foll. 158; size 11 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page.

Brihajjātakavivriti, composed, by *Bhaṭṭotpala*, in 966 A.D.; with the text of the original treatise given in full between the commentary. [C.]

The final *ślokas* and colophon being wanting in this MS., the special titles of the commentary, *Jagaccandrikā* and *Cintāmaṇi* (Rāj. Mitra, Not., ii., p. 165), do not occur in it.

It begins:

ब्रह्माजशंकररवींदुकुजज्ञजीव-
शुक्रार्कपुत्रगणनाथगुरून्प्रणम्य ।
यः संग्रहो ऽर्कवरलाभविवृद्धबुद्धेर्
आवंतिकस्य तमहं विवृणोमि कृत्स्नं ॥ १ ॥

यच्छास्त्रं सविता चकार विपुलैः स्कंधैस्त्रिभिर्ज्योतिषं
तस्योच्छित्तिभयात्पुनः कलियुगे संश्रित्य यो भूतलं ।
भूयः स्वल्पतरं वराहमिहिरव्याजेन सर्वं व्यधाद्
इत्थं यं प्रवदंति मोक्षकुशलास्तस्मै नमो भास्वते ॥ २ ॥

वराहमिहिरोदधौ सुबहुभेदतोयाकुले
ग्रहर्क्षगणयादसि प्रचुरयुक्तिरत्नोज्ज्वले ।
भ्रमंति परितो यतो लघुधियो ऽर्थलुब्धास्ततः
करोति विवृतिप्लवं निजधियाहमुत्पलः ॥ ३ ॥

इह शास्त्रे कानि संबंधाभिधेयप्रयोजनानि भवंतीत्युच्यते ॥ वाच्यवाचकलक्षणः संबंधः । वाच्यो ऽर्थो वाचकः शब्दः । ० – – (fol. 2*a*, l. 2) तदयमावंतिकाचार्य(र्यो) वराहमिहिरो मगध(? *r.* नाम) द्विजो ऽर्काल्लब्धवरप्रसादो ज्योतिःशास्त्रसंग्रहकृद्गणित[स्कंधादनंतरं होरा]स्कंधं चिकीर्षुरशेषविघ्नोपशांतये भगवतः सूर्यादात्मगामिनीं वाक्सिद्धिं शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ मूर्तित्वे ०

The MS. seems to be derived from two different copies. The first portion, numbered 1–110 (with duplicate leaves for foll. 4, 43, 45, 56; whilst fol. 53 is apparently wanting, and no. 92 passed over in the pagination), was written by different hands in the latter part of last century; foll. 51, 53–58, 60–62, 65–73 being, however, somewhat older and probably forming all that is left of the original MS. of this portion, the lost leaves being afterwards supplied by other hands. The second portion, written uniformly (with the exception of the last leaf) about 1770 A.D., is numbered 120–168; leaving a gap before it of 14 verses (xvi. 13–27 see preceding MS.). The last leaf, numbered 170, containing the colophon only, has been supplied, in 1800 A.D., by a different hand.

The work here consists of 25 *adhyāyas*, and an additional *upasaṃhārādhyāya*, in the comment on v. 4 of which (प्रश्नास्तिथिर्भं दिवसः क्षणश्च ० Berl. Cat., no. 857) the last but one leaf of the MS. breaks off.

Adhy. xvi. *rāsiśīlādhyāya*, as here commented upon, consists of 47 verses: प्रियभूषणः ०

The chapters end: 1. fol. 13*a*; 2. fol. 24*a*; 3. fol. 27*a*; 4. fol. 36*b*; 5. fol. 44*a*; 6. fol. 47*b*; 7. fol. 60*b*; 8. fol. 76*a*; 9. fol. 82*a*; 10. fol. 84*a*; 11. fol. 90*a*; 12. fol. 96*b* (without colophon); 13. fol. 104*a*; 14. fol. 106*a*; 15. fol. 108*b*; 16. fol. 127*b*; 17. fol. 130*b*; 18. fol. 134*b*; 19. fol. 138*a*; 20. fol. 140*a*; 21. fol. 146*a*; 22. fol. 150*b*; 23. fol. 155*b*; 24. fol. 162*b*; 25. fol. 168*a*.

Several editions of this commentary have been published in India. Cf. Aufrecht, Oxf. Cat., no. 780. [H. T. COLEBROOKE.]

3067.

2091c. Foll. 14; size 8½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1740 A.D.; 9–13 lines in a page.

Laghujātaka (or *Sūkshmajātaka*), another, shorter manual of horoscopy, by *Varāhamihira*; in 13 *adhyāyas*.

It begins: यस्योदयास्तसमये ० Berl. Cat., nos. 858–860.

The text of the work has been published, from the Berlin MSS. (with a German translation), by A. Weber, Ind. Stud., ii., 277 seqq.; and by H. Jacobi, De Astrologiæ indicæ Horā appellatæ originibus (Bonn, 1872). The present MS. contains rather more verses in nearly all chapters.

Dated: संवत् १७९७ वर्षे आशाढशुदि ७ शुक्रे अद्येह नूतनपुरे वास्तव्यश्रीगिरीनारायणभट्टमुकुंदजीतत्सुतप्रभुजीकेन लिखितं ॥ चिरंजीविभाईजीवरा तथा वल्लभजी तथा मोरारजी तथा भवानिपठनार्थं ॥ जांमश्रीतमांचीजीविजयराज्ये लेखकपाठकयोः कल्याणं भूयात् ॥ ० [GAIKAWAR.]

3068.

834 d. Foll. 10; size 12¾ in. by 4½ in.; clear, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Laghujātaka; resembling more closely the text of the Berlin MS. and of *Bhaṭṭotpala's* commentary. The verses are not numbered in this copy. [H. T. COLEBROOKE.]

3069.

1519 c. Foll. 14; size 10½ in. by 5 in.; good Jaina Devanāgarī writing, of about 1750 A.D.; 26 lines to a full page.

Varāhamihira's Laghujātaka, or *Sūkshma-jātaka,* in 13 *adhyāyas,* with *Bhaṭṭotpala's* commentary, *Laghujātaka-vṛitti* (or *ṭīkā*).

The text begins: यस्योदयास्तसमये ० सूर्यः ॥ १ ॥ होराशास्त्रं वृत्तैर्मया ० संप्रवक्ष्यामि ॥ २ ॥ यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभं तस्य कर्मणः प्राप्तिं व्यंजयति ० ॥ ३ ॥

The commentary begins: अथ श्रीलघुजातकज्योतिःशास्त्रं सूत्रवृत्तियुक्तं लिख्यते। यस्योदयास्तमयेति। स सूर्यो जयतु। कीदृशः सूर्यः। धाम्नां निधिः ० – – सुरमहर्षयश्चावश्यमेव कुर्वंतीत्यर्थः ॥१॥ होराशास्त्रं वृत्तेति सुगमार्थः ॥२॥ यदुपचितेति। व्याख्या। यत् शुभाशुभं कर्म अन्यजन्मनि संचितं एतत् होराशास्त्रं तस्य कर्मणः प्राप्तिं व्यंजयति प्रग(*r.* प्रक)टीकरोति। कस्मिन् काले शुभफलं ०

The text of the commentary thus seems to differ considerably from that of the Berlin MS., no. 859.

In the colophons of the *Jātaka,* the latter work itself is throughout ascribed to *Bhaṭṭotpala.* [H. T. COLEBROOKE.]

3070.

2520 c. Foll. 31; size 9¼ in. by 4¼ in.; fairly good, small Devanāgarī writing of 1600 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Laghujātaka, with *Bhaṭṭotpala's* commentary, *Sūkshmajātakavivṛiti,* or *Śishyahitā.*

The commentary seems rather compressed in this copy.

The MS. begins: यस्योदयास्तसमये ० १ ॥ होराशास्त्रं ० २ ॥ सुगमं ॥

होराशास्त्रं व्यंजयति प्रकटीकरोति। कस्मिन्काले शुभफलं। यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभं तच्च कर्मणि प्राप्तिं व्यंजयति शास्त्रमेतत्। तमसि द्रव्याणि दीप इव ॥ ३ ॥

Colophon: इति भट्टोत्पलविरचितायां सूक्ष्मजातकविवृतौ शिष्यहिताभिधायां नष्टजातकाध्यायस्त्रयोदशमः ॥ ० [GAIKAWAR.]

3071.

1122 c. Foll. 36; size 11¾ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 6–11 lines in a page.

Laghujātaka, with a gloss called *Laghujātakadīpikā* by *Īśvara,* who gives no account of himself. Rather incorrect.

The commentary begins: इह खलु निर्विघ्नपरिसमाप्तिप्रचयपरिपंथिप्रत्यूहनिवहध्वंसार्थमाचार्यः ०ग्रंथादौ निबध्नाति। यस्येति ॥ सुराणामिंद्रादीनां ०

It ends:

लघुजातकभावार्थदीपिका त्वीश्वरोदिता।
आधानप्रसवारिष्टयोगादीनां प्रकाशिका ॥ १ ॥

इतीश्वरविरचितायां श्रीलघुजातकदीपिकायां नष्टजातकाध्यायः सप्तदशः समाप्तः ॥ लिषितमिदं अग्निहोत्रीशिवदत्तेन ०॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3072.

2295. Foll. 33; size quarto, 13¼ in. by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1813 A.D.; number of lines varying.

The same works; copied from the preceding MS., with corrections by another hand.

[CALCUTTA.]

3073.

2330. Foll. 282; size 11 in. by 5 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vṛiddha-Yavanajātaka, or *Mīnarājajātaka*, a comprehensive work on horoscopy and other kinds of prognostication, ascribed to *Mīnarāja Yavanācārya*.

It begins (cp. Aufrecht, Oxf. Cat., no. 781):

सृष्टेर्विधात्रे जगतां शिवाय
संहारकाले स्थितये ऽच्युताय ।
तुभ्यं नमः सर्वगताय नित्यं
त्रयीमयायामलभास्कराय ॥ १ ॥

यदुक्तवान्पूर्वमुनिस्तु शास्त्रं
होरामयं लक्षमितं मयाय ।
तन्मीनराजो निपुणं स्वबुद्ध्या
विचिंत्य चक्रे ऽष्टसहस्रमात्रं ॥ २ ॥

या पूर्वकर्मप्रभवस्य धात्री
धात्रा ललाटे लिखिता प्रशस्तिः ।
तां शास्त्रमेतत्प्रकटं विधत्ते
दीपो यथा वस्तु घनेंधकारे ॥ ३ ॥

आद्यः स्मृतो मेषसमानमूर्तिः
कालस्य मूर्धा गदितः पुराणैः ।
सोऽजाविकासंचरकंदराद्रिस्
तेनाग्निधात्वाकररत्नभूमिः ॥ ४ ॥

वृषाकृतिस्तु प्रथितो द्वितीयः
स वक्त्रकंठायतनं विधातुः ।
वनाद्रिसानुद्विपगोकुलानां
कृषीवलानां च विहारभूमी ॥ ५ ॥

वीणागदाभृन्मिथुनस्तृतीयः
प्रजापतेः स्कंधभुजप्रदेशः ।
प्रनर्तको गायनशिल्पिकः स्त्री-
क्रीडारतिद्यूतविहारभूमिः ॥ ६ ॥

कर्की कुलीराकृतिरंबुसंस्थो
वक्षःप्रदेशो विहितश्चतुर्थः ।
केदारवापीपुलिनानि तस्य
देवांगनानां च विहारभूमिः ॥ ७ ॥

सिंहस्तु शैले हृदयप्रदेशः
प्रजापतेः पंचममाहुराद्याः ।
तस्याटवीदुर्गगुहावनाद्रि-
वाह्यांवहाभूमिवनप्रदेशाः(?) ॥ ८ ॥

प्रदीपिकां गृह्य करेण कन्यां
नौस्थां जले षष्ठमिति ब्रुवंति ।
कालांधेधाराजठरं विधातुः
सराह्वलस्त्रीरतिशिल्पभूमिः(?) ॥ ९ ॥

वीथ्यां तुलापण्यधरो मनुष्यः
स्थितः स नाभीकटिवस्तिदेशे ।
शुद्धार्धवीणापणपत्तनाय
सर्वाधिवासो नभसस्य भूमिः ॥ १० ॥

श्वभ्रे ऽष्टमो वृश्चिकविग्रहस्तु
प्रोक्तः प्रभोर्मेंढ्रगुदप्रदेशः ।
गुहाविलश्वभ्रविसाश्मगुप्ति-
वल्मीककीटाजगरा हि भूमिः ॥ ११ ॥

धन्वी मनुष्यो हयपश्चिमार्धस्
तमाहुरूरुर्भुवनप्रणेतुः(? ०रूरू भु०) ।
समास्थितव्यस्तसमस्तवाजी-
कृतास्त्रभृद्यज्ञरथाश्च भूमिः ॥ १२ ॥

मृगार्धपूर्वो मकरोंबुमध्ये
जानुप्रदेशं तमुशंति धातुः ।
नदीवनारण्यसराज्यभूप-
स्वभृत्यवासो दशमः प्रदिष्टः ॥ १३ ॥

स्कंधे तु रिक्तः पुरुषस्य कुंभो
जंघोरुमेकादशमाहुराद्याः ।
तस्योदकाधारकुशस्य पक्षी
स्त्रीशौंड(? ०डिक)द्यूतनिवेशदेशाः ॥ १४ ॥

जले तु मीनद्वयमंत्यराशिः
कालस्य पादौ कथितौ वरिष्ठौ ।
स पुण्यदेवद्विजतीर्थभूमिर्
नदीसमुद्रांबुधराधिवासः ॥ १५ ॥

इदं जगत्स्थावरजंगमाख्यं
सर्वं रवींद्वात्मकमाहुराद्याः ।
तस्योद्भवो ऽथापचयश्च दृष्टो
भूमंडले ऽप्येव तदात्मकं तत् ॥ १६ ॥

तस्याद्यमार्कं विहितं मयादि
सार्धादिचांद्रं विहितं परार्धं ।
क्रमेण सूर्यः प्रददौ ग्रहाणां
व्यस्तेन ताराधिपतिस्तथैव ॥ १७ ॥ °

prathamo'dhyāyaḥ, fol. 4*b*; *grahayonibhedādhyāya*, fol. 6*b*; *ādhānādhyāya*, fol. 9*a*; *janmādhyāyaś caturthaḥ*, fol. 10*b*; *āyurdāyādhyāyaḥ pañcamaḥ*, fol. 12*a*; *daśādhyāya*, fol. 14*b*; *antardaśādhyāya*, fol. 19*a*; *raver ashṭakavargaphala*, fol. 21*a*; *candrāshṭakavargaphala*, fol. 22*a*; *bhauma-*, fol. 23*a*; *budha-*, fol. 24*a*; *śukra-*, fol. 26*a*; *śani-*, fol. 27*a*; *sūryadarśanacāraphalāni*, fol. 31*b*; *candradarśanacāra*, fol. 36*a*, etc.; *śukradarśanacāra*, fol. 53*b*; *śanaiścaradarśanacāra*, fol. 58*b*; *sūryacāra*, fol. 69*a*, etc.; *śanaiścaracāra*, fol. 95*a*; *tanusthānacintā*, fol. 100*a*; *dhanasthānacintā*, fol. 101*b*; *sukhasthānacintā*, fol. 105*b*; *sutasthānacintā*, fol. 108*a*; *ripusthānacintā*, fol. 110*a*; *kalatrasthānacintā*, fol. 112*a*; *mṛityusthānacintā*, fol. 113*b*; *dharmasthānacintā*, fol. 115*b*; *karmasthānacintā*, fol. 117*a*; *lābhasthānacintā*, fol. 119*a*; *lagnadarśanacāra*, fol. 121*a*; *anaphāyogādhyāya*, fol. 123*a*; *sunaphāyogādhyāya*, fol. 125*a*; *durdharāyogādhyāya*, fol. 137*a*; *lagnāśrayayogādhyāya*, fol. 146*a*; *dhanāśrayayogādhyāya*, fol. 153*b*; *sahajāśrayayogādhyāya*, fol. 161*b*; *sukhāśrayayogādhyāya*, fol. 169*a*; *sutāśrayayogādhyāya*, fol. 177*a*; *śatrubhāvāśrayayogādhyāya*, fol. 184*b*; *kāmāśrayayogādhyāya*, fol. 192*a*; *dharmāśrayayogādhyāya*, fol. 207*a*; *karmāśrayayogādhyāya*, fol. 214*b*; *lābhāśrayayogādhyāya*, fol. 222*a*; *vyayāśrayayogādhyāya*, fol. 229*b*; *tanubhāvādiphala*, fol. 230*b*; *sutabhāvādhipaphala*, fol. 233*b*, etc.; *dvādaśabhāvasthānacintādhyāya*, fol. 247*b*; *raśmicintādhyāya*, fol. 251*a*; *iti rājayogādhyāyaḥ*; *atha strījātakādhyāyaḥ*, fol. 255*a*; *strījātake lagnaphalam*, fol. 256*a*; *strījātake nakshatraguṇādhyāya*, fol. 259*a*; *sūryaphalam*, fol. 259*b*, etc.; *lagnacārādhyāya*, fol. 269*b*; *mṛityujñānādhyāya*, fol. 272*b*; *anishṭasūcanādhyāya*, fol. 274*b*; *śubhasvapnādhyāya*, fol. 277*a*; *svapnādhyāya*, fol. 279*a*; *kākarutādhyāya*, fol. 281*a*; *svaceshṭitādhyāya*, fol. 282*a*.

It ends:

युग्मं प्रसूतानि युगोपनाशं
प्राप्नोति धत्ते विषमं तदेव ।
दारेण सार्धं म्रियते यदा वा
करोति राष्ट्रस्य पुरस्य नाशं ॥ ५ ॥

वत्सान्विता[या] यदि गोः पुरस्तात्
उक्ता विशेषाच्छुभचेष्टिताश्च ।
यातुर्विधत्ते विजयप्रतापं
सुवित्तलाभं ह्यरिसंक्षये च ॥ ६ ॥

इति गोविचेष्टितं ॥ इति श्रीयवनेश्वराचार्यविरचितं मीनराजजातकं समाप्तं ॥ श्रीवृद्धयवनजातक संपूर्णं ॥

[GAIKAWAR.]

3074.

2339. Foll. 283; size and writing as above.

The same work, copied from the same MS., by the same hand.

The colophon ends with मीनराजजातकं समाप्तं ॥

[GAIKAWAR.]

3075.

2356. Foll. 83; size 10½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Jātakābharaṇa, an astrological work on nativities, by *Ḍhuṇḍhirāja,* son of *daivajña Nṛisiṃha.*

It begins:

> श्रीदं सदाहं हृदयारविंदे
> पादारविंदे वरदस्य वंदे ।
> मंदो ऽपि यस्य स्मरणेन सद्यो
> गीर्वाणवंद्योपमतां समेति ॥ १ ॥
>
> उदारधीमंदरभूधरेण
> प्रमथ्य होरागमसिंधुराजं ।
> श्रीढुंढिराजः कुरुते किलार्याम्
> आर्यासपर्याममलोक्तिरत्नैः ॥ २ ॥ °

It ends:

> गोदावरीतीरविराजमानं
> पार्थाभिधानं पुटभेदनं यत् ।
> सज्जोलविद्यामलकीर्तिभाजां
> मत्पूर्वजानां वसतिस्थलं यत् ॥ १ ॥
>
> तत्रत्यदैवज्ञनृसिंहसूनुर्गजाननाराधनताभिधानः ।
> श्रीढुंढिराजो रचयांबभूव होरागमेऽनुक्रममादरेण ॥ २ ॥

इति श्रीमद्दैवज्ञढुंढिराजविरचिते जातकाभरणे स्त्रीजातकाध्यायः ॥

> मासवर्यानभसींद्रतारके चैंद्रयोगसहिते हरेर्दिने ।
> व्यासवंशजनितश्च श्रीपतिर्जातकाभरणमालिखच्छुभं ॥

See Berl. Cat., no. 866; Aufrecht, Flor. MSS., no. 292. It was printed at Bombay in 1861.

[GAIKAWAR.]

3076.

998. Foll. 74; size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; indifferent Devanâgarī writing of about 1750 A.D.; ten lines in a page.

Ḍhuṇḍhirāja's Jātakābharaṇa.

The two verses at the end of the last MS. are here followed by eight more verses, the last four of which contain an *anukramaṇikā.*

[H. T. COLEBROOKE.]

3077.

2839. Foll. 26; size quarto, $6\frac{3}{4}$ in. by $8\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 22–24 lines in a page.

A fragment of the *Jātakābharaṇa,* comprising from fol. 39*a*, l. 9 to fol. 75*a*, l. 9 (75*b*, 4) of MS. 2356. [MACK. COLL.]

3078.

2546. Foll. 87; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1714 A.D.; fifteen lines in a page.

Ḍhuṇḍhirāja's Jātakābharaṇa, interspersed with extracts from the *Kāmadhenupaddhati.*

It begins: विधिहरीशदिनेशगजानन° see next no.

The text of the *Jātakābharaṇa* begins on fol. 3*a*.

Dated: संवत् १७७१ वर्षे शाके १६३६ प्रवर्तमाने वैशाषविद४गुरौ नलिनगरे लिषितं (here some words are obliterated). [GAIKAWAR.]

3079.

2457. Foll. 71; size oblong, 9 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing; 13–17 lines in a page.

Jātaka-kāmadhenu, or *Kāmadhenupaddhati,* a compendium of astrology, especially horoscopy, by *Bhaṭṭa Jayarāma.*

It begins:

> विधिहरीशदिनेशगजाननं
> दुहिणजागुरुपादसरोरुहं ।
> सकलशास्त्रविबोधनकारणं
> परमकारुणिकां तुलजां भजे ॥ १ ॥
>
> नानाग्रंथा जातकोत्याः प्रशस्तास्
> तेभ्यः सारं संगृहीत्वाविशेषात् ।
> कुर्वे ऽहं तां पद्धतिं कामधेनुं
> यस्यां सम्यग् निर्वहः स्यात्फलानां ॥ २ ॥
>
> संवत्याको(*r.* °च्छाको) वैषुवच्चायनत्तू
> मासाः पक्षौ तिथ्यहर्भानि योगाः ।
> तिथ्यर्धानींदोश्च राशिर्नवांशा
> योनिर्वैरौ वर्गहंसौ गणश्च ॥ ३ ॥

स्त्रीपुंसोर्भे सूर्यसंक्रांतियातं
योगाः सूर्येंद्वोस्तथा काललग्ने ।
ज्ञातेरास्या मातृपितृस्वनामा-
न्येवं सद्भिर्जन्मपत्री विधेया ॥ ४ ॥
शालिवाहनजः शाकः पंचविश्व१३५समन्वितः ।
ते गताब्दास्तु विज्ञेया राज्याद्विक्रमभूपतेः ॥ ५ ॥
कर्कादिदक्षिणमयनं मकरादुत्तरायनं ।
मेषादावुत्तरो गोलस्तुलादौ दक्षिणः स्मृतः ॥ ६ ॥ °

इति पंचांगपत्रीलेखनानुक्रमः fol. 1*b*; अथ ग्रहस्पष्टीकरणं fol. 2*a*; अथ भावसाधनं fol. 2*b*, etc. इति श्रीजातकपद्धते(?°तौ) संवत्सरफलं fol. 7*a*; इत्ययनफलं — मासफलं — पक्षफलं etc. पंचांगफलानि fol. 13*b*; इति जातकभावफलाध्यायः fol. 19*a*; इति श्रीजातककामधेनौ ग्रहभावफलाध्यायः fol. 24*a*; इति श्रीकामधेनौ जयरामविरचितपरस्परग्रहदृष्टिफलानि fol. 36*b*; इति रविराशिफलं fol. 37*a*, etc.; शनिराशिफलं fol. 39*b*; इति तनुपतिफलं — धनभावेशफलं — etc. व्ययेशफलं fol. 45*b*; इति द्विग्रहयोगाः — त्रिग्रहयोगाः — etc. अष्टग्रही fol. 49*b*; इति कामधेनौ निषेकाध्यायः fol. 50*a*; इति जन्माध्यायः fol. 51*a*; इति ° रिष्टाध्यायः fol. 52*a*; इति ° रिष्टभंगाध्यायः fol. 53*a*; इति ° राजयोगाध्यायः fol. 54*a*; इति राशिस्वरूपं — ग्रहस्वरूपं fol. 55*a*; इति होराफलं — द्रेष्काणफलं etc. त्रिंशांशफलं fol. 56*a*; इत्यष्टकवर्गाः — मैत्रीचक्रं — रविकलानलचक्रं etc. सर्पकलानलचक्रं fol. 57*b*; इति ° सामुद्रिकाध्यायः fol. 58*a*; इति राजयोगभंगाध्यायः fol. 58*b*; इति रश्मिफलानि — सामान्यफलं — विशेषफलानि — चंद्रदशाफलं etc. राहोरंतर्दशाफलानि । इति ° दशांतर्दशाध्यायः fol. 66*b*; इति° नाभसयोगाध्यायः fol. 68*b*; इति° निर्याणाध्यायः fol. 70*a*; इति ° जातकाध्यायः fol. 70*b*; इति ° नष्टजातकाध्यायः fol. 71*a*. Then follow some verses containing a general list of contents.

It ends:

कलिंद्रसंस्थो विजयी गुणाढ्यः
श्रीभासुतो ऽयं जयरामनामा ।
श्रीकामधेनौ जनिजातकस्य
विशेषतस्तद्रचनां चकार ॥ ६ ॥
धनसे(*r.* धनाप्तये) चेदनुभाजनेच्छा
पूर्वार्जितानां सदसत्फलानां ।
ज्ञातुं यदीच्छा नृपसेवनेच्छा
चेदस्ति सत्कामदुघां पदस्य ॥ ७ ॥
असंपत्कलजंतूनां अजन्मफलतद्विदां ।
दुग्धानीयालये कामधेनुश्चितास्ति(!) का क्षितौ ॥ ८ ॥

इति श्रीकामधेनौ जातके भट्टजयरामनिबद्धं समाप्तम् ॥

अभ्रपंचनृपशाकसंमिते
मार्गशिरे सितपंचमी रवौ ।
तद्दिने चमति कामदूधाश्चत(!)
पूर्णीकृत् च भयरामयथार्चितः(!) ॥ १ ॥
इलंपुरे ब्राह्मणनागरोत्तमः
सत्कर्मधर्मा खलु शास्त्रवेत्ता ।
तस्याभिधं च भयरामवणाशी(!)
संपूर्णीकृत् शास्त्रमिदं सुधीभिः ॥ २ ॥

As Dr. Bühler, Cat. of Gujarāt etc. MSS., iv., p. 118, mentions a MS. (*Kāmadhenupaddhati*) dated Saṃvat 1707, the date (? Śaka 1650) given in the first of these *ślokas* could only refer to the MS., which looks at least as old as that.

Cf. Aufrecht, Flor. S. MSS., no. 281.

[GAIKAWAR.]

3080.

2372 b. Foll. 7; size 11 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1664 A.D.; eleven lines in a page.

Jātakamuktāvalīpaddhati, or simply *Muktāvalīpaddhati*, a treatise on nativities, composed, in 1478 A.D., at Brahmapura, on the Tāpī, in Gujarāt, by *Śiva Jyotirvid*, son of *Ḍhuṇḍhi*, and younger brother of *Divākara*.

It begins:

यत्कल्याणपरं परात्परमनं विघ्नौघविध्वंसनं
दारिद्र्यैकनिकृंतनं निगदितं ब्रह्मैव यत्तारकं ।
सद्यः पापमपाकरोति च पुनात्युच्चारणादेव यज्
ज्ञानोद्बोधविधायकं विजयते श्रीरामनामामृतं ॥ १ ॥
श्रीढुंढीजनकं नत्वा विलोक्याखिलपद्धतिं ।
मुक्तावलीमहं वच्मि शिवो जातकपद्धतिं ॥ २ ॥
स्फुटो यंत्रादिना जन्मसमयो यस्य वर्तते ।
तस्येयमुपकाराय जायते लघुकर्मयुक् ॥ ३ ॥
शार्दूलविक्रीडितके मदीये करणे ग्रहाः ।
दृगैक्यं यांति तेनान्यैर्वा तान्कुर्यात्सलग्नकान् ॥ ४ ॥ °

The names of the 7 chapters (*adhyāya*) — viz.: *bhāva, drishṭi, shaḍbala, ishṭakashṭa, āyurdāya, daśāntadarśa, daśāpraveśasya sādhanam*—show the usual divisions of the subject (cf. Oxf. Cat., no. 794; Ind. Stud., ii., 256).

It ends:

> भारद्वाजकुले कलंकरहिते त्रिस्कंधपारंगमः
> श्रौतस्मार्त्तविचारसारचतुरः स्वाचारशीलः सुधीः ।
> श्रीरामार्चनलब्धधर्मविभवः श्रीढुंढिरस्यात्मजौ
> ख्यातौ गुर्ज्जरराजसंसदि सुधीमुख्यौ धरामंडनौ ॥ १ ॥
> ज्येष्ठस्तत्र दिवाकरस्तदनुजो विद्वान् शिवो दैववित्
> वेदार्थावगमाप्तकोट्यमहिमासारः सदाचारवान् ।
> तापीतीरपुरे ऽभवत्तदधुना श्रीब्रह्मसंज्ञे शके
> पूर्णौ चेंद्रमिते १४०० व्यधायि सुगमा मुक्तावलीपद्धतिः
> [॥ २ ॥

इति श्रीदेवज्ञचूडामणिश्रीढुंढीसुतशिवज्योतिर्विद्विरचितायां (r.ॱतेयं) मुक्तावलीपद्धतिः समाप्ता॥ सं १७२१ वर्षे शाके १५८६ प्रवर्त्तमाने माघशु २ रवौ लिषितं ज्योतिर्वित्भटनारायणसुतमुकुंदजीकेन लिषितं। सुतविश्वनाथपुत्रपौत्रपठनार्थं वा स्वयमेव पठनार्थं ॥ [GAIKAWAR.]

3081.

1618. Foll. 6 + 13; size 16 in. by 3¾ in. (folded to half the length); small, modern Bengalī handwriting; 6–10 lines in a page.

Jātakārṇava, a treatise on horoscopy, by *Mahādeva Śarman.*

It begins:

> प्रणिपत्य शिवं गौरीं श्रीमहादेवशर्म्मणा ।
> बालकानां हितार्थाय जातकार्णव उच्यते ॥

तत्रादौ जातकस्य स्वरूपमाह कल्याणशर्म्मा। शीर्षोदये मूर्द्ध्ना प्रसवो ऽन्यथोदये चरणैः। उभयोदये हस्तैः शुभं दृष्टा शोभनान्यथा कष्टं। अर्थः। कर्कटवृश्चिकशीर्षोदया वृषमेषपृष्ठोदया मीन उभयदः। वृषमेषधनुःकर्कटमकराः पृष्ठोदयाः। सिंहवृश्चिककुम्भकन्यातुलाः शीर्षोदयाः। मीनमिथुनौ उभयोदयौ। ॰

Kalyāṇaśarman is again quoted on fol. 2*b*, l. 3.

The MS. seems to contain only the first portion of the work, which runs on without any division—except such as अत्र पितृरिष्टं fol. 3*b*; अथ नष्टकोष्ठीप्रक्रिया ib.; अथ नक्षत्रज्ञानं fol. 4*a*; इति गुरुनक्षत्रानयनं fol. 4*b*; अथ शुभदशानिर्णयः fol. 5*b*; इति स्त्रीणां विशेषफलनिर्णयः fol. 6*a* — to fol. 6*b*, where it ends: अस्याः प्रत्यन्तरमपि अन्तर्देशावत्फलमूहनीयं॥ after which another hand has added the colophon: इति श्रीमहादेवशर्म्मणा विरचितजातकार्णवे पञ्चमपरिच्छेदः समाप्तः॥

The last 13 leaves are taken up with astrological diagrams of various kinds.

[H. T. COLEBROOKE.]

3082.

1162a. Foll. 6; size 13½ in. by 4¾ in.; fairly good, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

[*Varāhamirīya*] *Jātakārṇava*, a practical manual of horoscopy.

It begins:

> कल्याद्यब्दगणः प्रभाकरवृतश्चैत्राद्यमासैर्युतस्
> त्रिस्थः खाद्रि७०हृताप्तयुक् सुर३३हृतो लब्धाधिमासैर्युतः।
> खत्रि३०घ्नः सतिथिर्द्विधा शिव४१युतस्त्रिव्योमशैलो७०हृतो
> हीनो लब्धदिनावमैः सितनिशार्थे सावनो ऽहर्गणः॥

The MS. contains the following 6 chapters (only the first two of which are numbered): 1. *śīghramadhyādhikāra*, fol. 2*b*; 2. *sphuṭatithyadhikāra*, fol. 4*a*; 3. *chāyādhikāra*, fol. 5*a*; 4. *astodayādhikāra*, fol. 5*b*; 5. *candragrahaṇādhikāra*, fol. 6*a*; 6. *sūryagrahaṇādhikāra*.

It ends: स्पर्शदले च कर्तव्यं साहितं समलक्षणं॥ इति वराहमिहिरीये जातकार्णवे सूर्यग्रहणाधिकारः॥

Then follow two more verses: स्युः क्रान्तिखण्डानि यमाङ्करामाः ३६२॰ with the colophon इति क्रान्तिसाधनं॥ मट्पत्री लिखिता जातकार्णवाख्यस्य केनचित्॥

The designation '*varāhamihirīya*' only occurs in the one colophon, and seems to indicate merely that the treatise is based on *Varāha-*

mihira's methods. His name is quoted on fol. 5*a*, l. 4, in a passage which seems to show that the fragment described in Aufrecht's Cat. Trin. Coll. Camb., p. 71, belongs to the present work; the chapter there mentioned (*grahasphuṭādhikāra*) being the same as ch. 2 of this MS. It is strange, however, that the beginning of that fragment does not occur in this MS.; but perhaps there is a lacuna somewhere in this MS. (see next no.).

[H. T. Colebrooke.]

3083.

1162b. Foll. 31; size 13¼ in. by 4¾ in.; cursive, modern Bengalī handwriting (different from that of the last MS.); seven lines in a page.

Jātakārṇavaṭīkā, with the special titles *Artharatnaprabhā* and *Arthaprabhāvatī*, a commentary on the preceding work (?), by *Govindānanda Kavikaṅkaṇa* (who perhaps also wrote the original treatise).

It begins rather abruptly: अवमसाङ्कैर्दिनैर्हीनो ऽपरभागः कार्यः एषो ऽङ्कः सितनिशार्धे शुक्रवारनिशार्धमारभ्य सावनः सूर्योदयसंवन्धी अहर्गणः स्यात् । °

The titles of the chapters (which do not agree with those of the above text) are: 1. *sphuṭādinirṇayo nāma prathamo 'dhyāyaḥ*, fol. 11*b*; 2. *vakrāstanirūpaṇa*, fol. 13*b*; 3. *tripraśnādhyāya*, fol. 20*a*; 4. *khaṇḍādhyāya*, fol. 24*a*; 5. *candrasūryanirṇaya*, fol. 29*b*; 6. *chedakādhyāya*. It would thus seem that this commentary is based on a different version of the text from that contained in the preceding MS. At the beginning of all but the first and third chapters the commentary requires a different text, and as it also does at the end. Thus ch. 5 of the text begins: चक्रशुद्धतमोऽर्काभ्यां योगाद्त्यो ऽङ्कराशिभिः । ° and the commentary begins: इदानीं चन्द्रसूर्यग्रहणं श्रीमद्वराहमिहिराचार्येणोपेक्षितं रचितं वा देशे अस्मिन्न प्रचुररूपं(!) मया परिशिष्य स्वयमेव विविच्यते। आलोच्य सूर्यरचितं सिद्धान्तं जातकार्णवग्रन्थे परिशिष्यते प्रयत्नाद्गोविन्दानन्दधीमता ग्रहणं। स्पष्टार्थं। अत्र कदा ग्रहणं। भवतीति योगमाह । षष्टाष्टके वाप्यथ सप्तमे वा °

It ends: उपसंहारमाह । देवेति । स्पष्टार्थं ॥

कविकङ्कणेन रचितां श्रीमद्गोविन्दधीमता सुधियः ।
अधिगच्छत प्रमोदं सदर्थरत्नप्रभां प्राप्य ॥

इति श्रीगोविन्दानन्दकविकङ्कणाचार्यकृतायां जातकार्णवटीकायामर्थरत्नप्रभायां छेदकाध्यायः षष्ठः ॥ समाप्तेयं जातकार्णवटीका ॥

In the colophons of the other chapters the commentary is called *Arthaprabhāvatī*.

[H. T. Colebrooke.]

3084.

1162c. Foll. 27; size 12½ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 9–11 lines in a page.

Jātakacandrikā, a practical manual of horoscopy, without any pretence of scientific method, by *Prāṇadhara Miśra*.

It begins: अथ जन्मपत्रीलिखनक्रमो लिख्यते । पूर्वं गणेशादिदेवानामाशिषः। संवत्शाकौ चैत्रादिमास अयनं गोलः। ऋतुः दिनगणः । एतस्मिन्मासे पक्षे तिथिर्वारः । °

आदौ अयनफलं fol. 2*a*; अथ ऋतुफलं ib.; अथ पक्षफलं – तिथिफलं fol. 3*a*; अथ वारफलं fol. 4*a*; अथ नक्षत्रफलं fol. 4*b*; अथ योगफलं fol. 6*a*; इति जन्मराशिफलं । अथ नवांशफलं fol. 9*a*, etc.; इति जातकप्रकरणे नवग्रहारिष्टं संपूर्णं fol. 17*a*; इति जातकचंद्रिका समाप्ता(!) ॥ श्रीरामो जयति ॥ जयति किरणमाली पद्मिनी केलिकारी निशचरसुखहारी खंडिताडुःखकारी । ° fol. 18*b*; अथ रविभावफलं fol. 19*a*, etc.

It ends:

मेषे शशी भूमिसुतो वृषस्थो
भृगुर्युवत्यां वणिजे दिनेशः ।
कीटे शशांको मकरभृगुश्च
मीने बुधो नीचग्रहः प्रसिद्धः ॥
भृगुभूमिज[जी]वार्कशनिजीवमहीभुजान् ।
रविजेन्द्वर्कसौम्यानां मेषाद्याः क्रममंदिरम् ॥

इति श्रीप्राणधरमिश्रेण विरचिता जातकचंद्रिका समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3085.

216. Foll. 89; size 14½ in. by 5 in.; clear, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Jātakadarpaṇa, a compendium of horoscopy, compiled by *Mādhava.*

It begins:

प्रणम्य सच्चिदानन्दं परमात्मानमीश्वरं ।
श्रीमाधवो व्यातनुते यत्नाज्जातकदर्पणं ॥
वराहमिहिरादीनां मतान्यालोक्य विस्तृतं ।
विशेषतः समासेन संचिनोमि यथामति ॥
नाधीत्य ये ज्योतिषपुस्तकानि
विवित्सवो जातशुभाशुभं च ।
पश्यन्तु ते जातकदर्पणं मे
भवेद्यतो ऽज्ञानतमोनिरासः ॥

मेष इत्यादिराशयः कथिताः ।
सप्तविंशतिभैर्ज्योतिश्चक्रं स्तिमितवायुगं ।
तदर्कांशो भवेद्राशिर्नवक्षरचनाङ्कितः ॥

राशिनक्षत्रविभागकथनं । क्रियतावुरिजितुमकुलीरलेयपाथोनजूककौर्प्याख्याः (*Bṛihajjātaka* 1, 8) ।°

The end is wanting, one leaf being lost, acc. to a note by Colebrooke's Paṇḍit on fol. 1*a*.

[H. T. Colebrooke.]

3086.

1999. Foll. 8; size 8½ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Jātakapaddhati, also called *Subodhā,* a manual of horoscopy, in six *adhyāyas* of 42 verses, by *Keśava daivajña* of Nandigrāma.

It begins: नत्वा विघ्नपशारदाच्युतशिवब्रह्मार्कमुख्यग्रहान् (thus MSS.)° see Berl. Cat., no. 869; Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 71; Bhandarkar, Report 1882-83, p. 30. [Dr. John Taylor.]

3087.

2076a. Foll. 13; size 9½ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1649 A.D. (?); six lines in a page.

Keśava's Jātakapaddhati.

Dated: अद्येह श्रीराजकोटे वास्तव्यपंड्याजोशीश्रीनारायणसुतमुकुंद ℘ केन लिखितं ॥ सु १७०६ वर्षे मार्गशीर्षेशुदि २ रवौ लिखितं ॥ This may have been the date of a former MS. [Gaikawar.]

3088.

1546a. Foll. 6; size 10½ in. by 4¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work, here consisting of 43 verses; the additional verse (द्विस्थो द्युपिंडो°) being inserted between vv. 8 and 9 of the other copies.

[H. T. Colebrooke.]

3089.

2684b. Foll. 5; small 4to, size 8 in. by 7 in.; modern Telugu writing; nineteen lines in a page.

The same work. [Mack. Coll.]

3090.

2151. Foll. 57; size 11 in. by 5⅛ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Keśavapaddhatyudāharaṇa, a commentary on *Keśava's* manual, with copious examples, tables, and extracts from other writers; composed, in Saka 1540 (A.D. 1618), by *Viśvanātha,* eldest son of *Divākara.*

It begins:

श्रीगणेशं नमस्कृत्य केशवीनामपद्धतेः ।
गणितं विश्वनाथेन क्रियते बालबुद्धये ॥ १ ॥

नत्वा विघ्नपशारदाच्युतशिवेति । अहं केशवः जातकपद्धतिं कुर्वे। जातस्येदं जातकं । जातस्य बालकस्य जन्मांतरार्जितसदसत्कर्मजनितशुभाशुभफलनिरूपकं शास्त्रं जातकमित्युच्यते ।°

See Weber, Berl. Cat., no. 871; and esp. Aufrecht, Oxf. Cat., no. 794, where a list of authorities quoted is given.

Colophon: इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथविरचिते श्रीकेशवदैवज्ञविरचितपद्धत्युदाहरणे दशाध्यायोदाहरणं ॥

गोलग्रामनिवासिभूसुरमणिर्गोदावरीप्रांगणे
दैवज्ञेषु दिवाकराह्वयमहाज्योतिर्विदासीद्बुधः ।
तत्पुत्रोत्तमविश्वनाथरचितं तत्पूर्णमासीज्जनुः-
केशव्या गणितं सुबुद्धिभणितं ज्योतिर्विदां संमतं ॥

गगनवेदशरेंदुमिते ॥ [GAIKAWAR.]

3091.

2076b. Foll. 45; size 9 in. by 5 in.; fairly written in Devanāgarī about 1700 A.D.; 13–15 lines in a page.

The same work. Incomplete at the end, the MS. breaking off abruptly in the middle of the page, in the comment on v. 37.

It has also suffered in some parts from the sticky condition of the ink, in consequence of which the writing has in places been torn off one page. [GAIKAWAR.]

3092.

1546b. Foll. 47; size 10½ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1796 A.D. (by *Jinadatta ṛishi*); fifteen lines in a page.

[*Keśava-*]*paddhatyudāharaṇa,* another, rather more detailed, commentary on *Keśava's* manual, likewise composed (at Benares), in A.D. 1618, by *Viśvanātha,* son of *Divākara* of Golagrāma.

It begins: नत्वेति ० अहं केशवो जातकपद्धतिं कुर्वे इत्यन्वयः । जातस्येदं जातकं । यद्यपि इह वृद्धाच्छेति जातीयमिति भाव्यं तथापि नायं शैषिकप्रत्ययांतः किंतु स्वार्थिककप्रत्ययांत एवोपचारात्तदीये वर्तते । गोपस्य स्त्री गोपीत्यादिवत् । स्पष्टं चैतत्पुंयोगादाख्यायमिति सूत्रे कैयटपटादिग्रंथेषु (?) जातस्य बालकस्येदं पूर्वजन्मांतरार्जित[सद्]सत्कर्मजनितशुभाशुभफलनिरूपकं शास्त्रं जातकमित्युच्यते ० ।

This second commentary would seem to be intended for more advanced students; the other version having been written for beginners (*bālabuddhi*).

It ends: इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथदैवज्ञविरचिते पद्धत्युदाहरणे अंतर्दशाध्यायोदाहरणं ॥

गोलग्रामनिवासिभूसुरमणिर्गोदावरीप्रांगणे
दैवज्ञेषु दिवाकराह्वयमहाज्योतिर्विदासीद्बुधः ।
तत्पुत्रोत्तमविश्वनाथरचितं तत्पुर्नमासीज्जनु(!)
केशव्या गनितसुबुद्धिभनितं(!) ज्योतिर्विदां संमतं ॥
गगणवेदशरेंदु१५४० मिते शके
नभसि शुक्लबुधे भगने(!) तिथौ ।
गणनयेह(?०ह) कृतं सुखदं सतां
विततपारमगाद्बरसत्पुरे ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3093.

2001. Foll. 25, two of which (13 and 14) are wanting; size 8½ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī about 1750 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Jātakapaddhatyudāharaṇa, or *Gaṇitatattvacintāmaṇi,* by *Divākara,* son of *Nṛisiṃha;* being a course of practical illustrations to the author's manual of horoscopy, *Jātakapaddhati,* apparently composed in 1584 A.D.

It begins:

कांतं नितांतं शिवपादयुग्मं
चित्ते निधायाथ दिवाकराख्यः ।
सच्छिष्यतोषाय निजप्रणीतं
ग्रंथं वरेण्यं विवरीकरोति ॥ १ ॥

अथ विघ्नविघाताय निजगुरुप्रणामपूर्वकं मंगलमाचरति । श्रीमच्छिवाख्यमिति । स्पष्टं ॥ चिकीर्षितं प्रतिजानीते । श्रीकेशवेति ॥ ग्रंथांतरसाध्यमिति कर्तव्यतामाह । तावदिति ॥ इदानीं चतुर्थभावं साधयति । संविधायेति । अथोदाहरणं । संवत् १६४१ शके १५०६ सोमवारान्विते भाद्रपदशुक्लत्रयोदशीघटी५२ पल४प्रमिता । ०

The treatise consists of seven chapters: 1. *bhāvādhyāya,* fol. 3*b*; 2. *dṛishṭyadhyāya,* fol. 4*b*; 3. *balādhyāya* (fol. 13 or 14); 4. *ishṭakashṭādhyāya,* fol. 15*a*; 5. *āyurdāyādhyāya,* fol. 21*a*; 6. *daśāntardaśādhyāya,* fol. 24*b*; 7. *rishṭabhaṅgādhyāya.*

It ends: शुक्रस्य हिताहितसंख्ये १५। ११ अनयोरंतरे शेषं हितात्मकं शुक्रस्य ४ अत्र द्वयोरपि हितात्मकं शेषमतो रिष्टभंग एव ॥

इति श्रीनृसिंहसुतदिवाकरविरचिते श्लोकपद्धत्युदाहरणे गणिततत्त्वचिंतामणिसंज्ञे रिष्टभंगाध्यायः समाप्तः ॥

नाकर्तुभूसंमितशाककाले
तपस्यशुक्ले ऽद्रिसुतार्कवारे ।
व्यलेखि काशीपतिनंदनेन
सोदाहृतिर्जातकमार्गपद्मः ॥ १ ॥

समाप्तमिदं जातकमार्गोदाहरणं ॥

ज्योतिर्विदा द्रोणपुरे सूरिनागेंद्रसूनुना ।
नरसिंहेन लिखिता जातकोदाहृतिश्च सा ॥

[Dr. John Taylor.]

3094.

1052 c. Foll. 16; size 16½ in. by 3⅞ in. (folded half length); modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Jātakapaddhati, a manual of horoscopy, incomplete.

It begins: अथ जातकपद्धती(*r.* °तिः) ।

सप्तविंशतिभैर्ज्योतिश्चक्रं स्तिमितवायुगं ।
तदर्कांशो भवेद्राशिर्नवर्क्षचरणाङ्कितः ॥

स्तिमितवायुः स्थिरवायुविशेषस्तस्यार्कांशो द्वादशांशः नवभिर्नक्षत्रपादैर्भिन्नः । नक्षत्राणि यथा । अश्विनी भरणी कृत्तिका °

Shaḍvarga, fol. 3*b*; *grahasamjñāḥ*, fol. 4*b*; *gocaraśuddhi*, fol. 5*b*; *kujasyāshṭavarga*, fol. 6*a*; *jīvāshṭavarga*, fol. 6*b*; *śukrāshṭavarga*, fol. 7*a*; *yogāḥ*, fol. 11*b*; *yamaghanṭhayoga*, fol. 12*b*; *śatapādacakra*, foll. 11*a*, 13*a*; *Sarvatobhadracakra*, fol. 13*b*; *anabālādicakra*, in the description of which it breaks off abruptly on fol. 16*b*, l. 1.

[H. T. Colebrooke.]

3095.

2359 c. Foll. 12; size 10½ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; 14–16 lines in a page.

Janmapaddhati, or *Janmakuṇḍalikā* (?), a fragmentary sketch of directions for casting nativities. Rather incorrect.

It begins (after the Jain signet): स्वस्ति श्रीऋद्धिवृद्धिजयर्यो मंगल° ॥ १ ॥

वर्षं च२ मासं तिथि३वार४ऋक्षं५
योगं च करणं च गणचंद्रमं(!) ।
सूर्यादिलग्ने समपादयोगाः
दिशा च वेला पुत्रमातृलेयं ॥ २ ॥ °

इति द्वादशराशिचक्रं संपूर्णं ॥ अथ अंशकफलं । नवांशफलं fol. 3*b*; . . . इति वारराशिफलं । जन्मजातकविचारफलं ॥ अथ महादशा । अंतरदशा लिख्यते । fol. 6*b*; अथ नवग्रहाणां दशास्वंतर्दशानयनोपायमाह fol. 11*a*; अथ तात्कालवर्षफलं fol. 11*b*; जन्मकुंडलिका (lucky and unlucky times of birth) संपूर्णा fol. 12*a*; after which a few more *ślokas*, ending:

माघे धनाढ्या शुभगा च फाल्गुने
वैशाखज्येष्ठे पतिवल्लभा च ।
आषाढकन्या कुलनंदना च
शेषाश्च मासा अशुभा विवाहे ॥

The first of the two titles has been written by another hand on the margin of the blank page of the last leaf.

[Gaikawar.]

3096.

2528 d. Foll. 18; size 10 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; thirteen lines in a page.

Janmapattrikāpaddhati, another treatise on nativities, apparently compiled in 1576 A.D.

The latter portion (from fol. 13*a*) is specially devoted to the nativities of women (*strījātaka*) and purports to have been extracted from the *Vṛiddhajātaka*. Rather incorrect.

It begins (after invocations): अथ जन्मपत्रिकापधितमाह(*r.* पद्धतिमाह) ॥ स्वस्ति श्रीजैयोर्मंगलायभ्युदयस्य(!) ।

आदित्याद्या ग्रहा सर्वे सनक्षत्राः सराशयः ।
सर्वान् कामान् प्रयच्छंतु यस्यैषा(? य°) जन्मपत्रिका ॥ १ ॥

गणाधिपो गुरुः ॥ २ ॥ नमयाधारितं शंकु ॥ ३ ॥ ललाटपट्टे क्षिपिता(!) विधाता ॥ ४ ॥ श्रीमन्नृपविक्रमार्कसमयातीतसंवत्स १६३३ वर्षे शाके १४ . . प्रवर्तमाने । अमुकनाम्नि संवत्सरे । अमुक अयने । अमुक ऋतौ । ०

Fol. 13*a*: अथ स्त्रीजातकमाह । प्रथ[मं] तिथिफलं ॥

नंदायां जायते बाला सदा आनंददायिनी ।
किंतु क्लेशवती चैव श्वसुरपक्षजयी(?) सदा ॥१॥ ०५ ॥

इति तिथिफलं ॥ अथ वारफलं ॥

मृगाक्षी गौरवर्णा च तीक्ष्णभाषा गुणान्विता ।
दीर्घकेशा तथा रक्ता रविवारे यदाभवत् ॥ १ ॥ ० ७ ॥

इति वृद्धजातके स्त्रीणां वारफलं ॥० इति ० जन्मऋक्षफलं fol. 15*a*; इति ०स्त्रीणां जन्मयोगफलं fol. 15*b*; इति ०स्त्रीणां स्वराशिफलं fol. 16*a*; इति ०स्त्रीणां जन्मलग्नफलं fol. 17*a*; इति ० स्त्रीणां भवनगतग्रहफलं fol. 17*b*; इति वृद्धजातके स्त्रीणां राजयोगफलं स्मात्रः ॥ अथ स्त्रीणां सूर्यस्त्रियाकारनक्षत्रमाह । शिरे(!) त्रीणि मुखे सप्त स्तनौ द्वौ च चतुष्टतुः । ० 2½ *ślokas* after which the MS. terminates with: इति स्त्रीरत्न स्मात्रः ॥

[GAIKAWAR.]

3097.

1122 f. Foll. 45; size 11¾ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Horāmakaranda, a work on horoscopy, by *Guṇākara*. Not very correct.

It begins:

उदयशैलभुजंगफणामणिर्
दिवसभूरुहनूतनपल्लवः ।
दिशतु मे स गिरं महसां निधिर्
द्युसरसीसरसीरुहमुल्लसन् ॥ १ ॥
जयति विबुधशंसन्मानसावासहंसी
वचनमयशरीरा भारती हारगौरी ।
तदनु च विजयंते सूर्यमुख्या ग्रहेंद्रास्
तदनु च पदपद्मद्वंद्वमस्मद्गुरूणां ॥ २ ॥
यो बादरायणवसिष्ठपराशराद्यैर्
होराविधिर्विरचितो विविधस्तदर्थान् ।
विज्ञाय सम्यगधुना वयमप्यविज्ञा
यत्कुर्महे किमपि भोऽत्र गुणास्तदीयाः॥३॥ ०५॥
स्वतातपादांबुजचंचरीको
गुणाकरः सांप्रतमुच्चिनोति ।
इदं हि होरामकरंदमाद्या-
ऽनवद्यहोरासुमनश्चयेभ्यः ॥ ६ ॥ ०

It contains the following chapters (*adhyāya*): 1. *rāśibheda*, fol. 3*b*; 2. *grahasvarūpabalanirūpaṇa*, fol. 5*b*; 3. *viyonijanma*, fol. 6*b*; 4. *nisheka*, fol. 8*b*; 5. *janmavidhi*, fol. 10*b*; 6. *rishṭa*, fol. 13*a*; 7. *candrādishṭa*, fol. 14*b*; 8. *sarvagrahārishṭabhaṅga*, fol. 15*b*; 9. *āyurdādhy.*, fol. 16*b*; 10. *daśādhy.*, fol. 18*b*; 11. *daśāntardaśārishṭabhaṅga*, fol. 20*a*; 12. *ashṭavarga*, fol. 21*b*; 13. *karmajīva*, fol. 22*a*; 14. *rājayoga*, fol. 24*b*; 15. *nābhasayoga*, fol. 26*a*; 16. *vośiveśiprakaraṇa*(!), fol. 26*a*; 17. *candrayoga*, fol. 27*a*; 18. *dvigrahapravrajyā*, fol. 28*a*; 19. *nakshatraphala*, fol. 28*b*; 20. *rāśiphala* (1), fol. 30*a*; 21. *rāśiphala* (2), fol. 32*a*; 22. *raśmijātaka*, fol. 33*a*; 23. *dṛishṭiphala*, fol. 34*a*; 24. *bhāvaphala*, fol. 35*b*; 25. *āśrayādhy.*, fol. 36*a*; 26. *kārakayoga*, fol. 36*b*; 27. *anishṭādhy.*, fol. 38*a*; 28. *strījātaka*, fol. 39*b*; 29. *niryāṇa*, fol. 41*a*; 30. *dṛikkāśasvarūpa*, fol. 43*b*; 31. *nashṭajātaka*.

According to Prof. Bhandarkar, Rep. 1882-3, p. 30, the work is quoted in *Keśava's Jātakapaddhati*.

Colophon: इति श्रीगुणाकरविरचिते श्रीहोरामकरंदे जातके नष्टजातकाध्याय एकत्रिंशत्तमः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3098.

2304. Foll. 30; size 4to, 13¼ in. by 10 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 26 lines in a page.

The same work. A careless copy, imperfectly corrected in the margin.

[CALCUTTA.]

3099.

2541d. Foll. 17; size 10 in. by 4⅜ in.; fair, small Jaina Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; seventeen lines in a page.

Lagnacandrikā, a treatise on nativities, by *Kāśīnātha.*

It begins:

तमिश्राजगरग्रस्तं यो जीवयति भूतलं ।
तं वंदे परमानंदं सर्वसाक्षिणमीश्वरं ॥ १ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 257. A lithographed edition of the treatise was published at Benares in 1867. [GAIKAWAR.]

3100.

2520a. Foll. 32; size 10¼ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 9–11 lines in a page.

Bālabodhajātaka, by *Haridatta;* preceded and followed by extracts on the influence of the planets on the fate of man.

It begins: अथ श्रीयवनजातकोक्तफलानि लिख्यंते ॥ अथ अयनफलं ।

श्रिया युतः सौख्यगुणान्वितस्य
दीर्घायुराचार्यमतिप्रवीणः ।
देवद्विजाचार्यपदानुरक्तः
सौम्यायने जातनरः सुखी सन् ॥ १ ॥
रूपवान् गुणशीलश्च प्रतापी सुजनेश्वरः ।
सर्वसौख्यसमायुक्तो जायते चोत्तरायणे ॥ २ ॥

इति उत्तरायणफलं ॥ अथ दक्षिणायनफलं ॥ °

इति ऋतुफलं । अथ मासफलं fol. 2*a*; इति यवनजातके मासफलं । अथ पक्षफलं fol. 2*b*; अथ तिथिफलं fol. 3*a*; अथ वारफलं fol. 4*a*; अथ नक्षत्रफलं fol. 4*b*; अथ योगफलं fol. 6*a*; अथ शुभयोगाः fol. 7*b*.

Then follows the *Bālabodhajātaka,* in two(?) chapters, beginning:

गुरुपादाब्जयुगलं नत्वा जातकशास्त्रतः ।
वक्ष्ये ऽहं सारमुद्धृत्य बालानां बुद्धिवर्धनं ॥ १ ॥
इष्टकाला ग्रहः(!) पूर्वं यस्मिन् रूषो प्रवर्तते ।
यद्यस्ताः षष्टितः ६० पात्याः संस्थाप्या ह्यवशेषतः ॥ २ ॥ °

1. (42 verses): इति श्रीहरिदत्तविरचिते बालबोधजातके ग्रहस्पष्टीकरणं fol. 10*a*.

2. (52 verses) *lagnabhāvaprakaraṇa,* ending fol. 13*a*:

कुंडलज्ञातिविप्रेण हरिदत्तेन धीमता ।
द्वितीये भपरिच्छेदं भावानां साधनं कृतं ॥

(3.) अथ श्रीश्रीपत्याचार्योक्ता द्वादश भावाः fol. 13*a*; अथ श्रीजन्मवेलोपयोगी भावाध्यायः fol. 13*b*; अथ श्रीग्रहाणां दृष्टयो लिख्यंते fol. 22*a*.

इति ° बालबोधजातके मित्रशत्रुसमसप्तकवर्गप्रकरणं 25*b*.

अथ स्वाभाविकमैत्रीचक्रं fol. 26*a*, etc.; ending with an extract from the *Rudrayāmala,* fol. 29*b* and the *daśākrama* from the *Gaurijātaka,* fol. 30*a*.

Fol. 1*a* contains the following title written by another hand: भटप्रभुजीजीवराजजनीप्रतिःजन्मजातकपांग(? पंचांग) ३२ ॥

[GAIKAWAR.]

3101.

1528c. Foll. 5; size 10 in. by 4¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Yogasāra, or *Yogarāja,* the nomenclature of 80 astronomical conjunctures, compiled for purposes of horoscopy.

It begins:

सुरासुरनतां देवीं वाचं सर्वार्थदायिनीं ।
योगसारमहं वक्ष्ये वीक्ष्य शास्त्राण्यनेकशः ॥ १ ॥
जन्मलग्नग्रहैर्योगाः संख्याता मुनिभिर्बुधैः ।
अशीतिसंख्यया संति गुप्ताश्चान्ये ह्यनेकशः ॥ २ ॥
गजाश्वाश्चाब्जमालाधिपिसिंहासनवरासने ।
इंद्रबाहुमहापद्मो ह्यनफासुनफाख्यया ॥ ३ ॥

Colophon: इति ज्योतिःशास्त्रसारे योगराजः समाप्तः ॥ श्रीराममाधवेन लिखितं परार्थतः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3102.

3176. A scroll, 30½ ft. by 8 in.; good Bengalī handwriting.

Junmapattrī, a horoscope prepared for the son of *Śivanātha Vidyābhūshaṇa* of Balarāmamitra, on June 20, 1748. It is beautifully executed, with the several *cakras* and *vargas*, in seven different colours, on thin paper of yellow underground, mounted on linen cloth.

It begins: विलोतीयशकाब्दाः १७४८ जुनमासस्य २० विंशतिदिवसे १० दशघटीसमये जातसुतो ऽस्मद्देशीयशकनरपतेरतीताब्दाः १६७०।२।८।५।४६ ॥ तत एव विवरणं ॥ ° ॥ श्रीशिवनाथविद्याभूषणभट्टाचार्येण श्रीयुतवलराममित्रपुरस्थायिना जन्मपत्रीयं लेखनीयेति ॥ विचार्य ज्ञापितव्या आदित्यचन्द्रधरणीसुतसौम्यजीवभृगुक्रार्कनन्दनतमः शिखिनो ग्रहेन्द्राः।°

[?]

3103.

3219. A scroll, 62 ft. by 9 in.; fairly good Devanāgarī writing.

A horoscope, executed in four different colours; on paper, partly torn, and not mounted. The beginning is wanting.

It commences: अथ सुतभवनं कुंभाभिधानं °

[?]

---

c. *Prognostication of various kinds.*

3104.

712. Foll. 121 (foll. 1–20 wanting); size 16 in. by 5 in.; modern Bengalī writing, from fol. 35 by another hand; eight lines in a page.

Adbhutasāgara, a compilation on omens and portents, their effects and means of averting them, by king *Vallāla Sena* of Bengal, whose *Dānasāgara* was composed in A.D. 1097; cf. p. 545*b* (right). Incomplete at the beginning and end.

The MS. (fol. 21) begins: अथ पृथक्कारा ग्रहाणां च परिवेषफलं ॥ पराशरः।°

Iti – indradhanuradbhutāvartaḥ, fol. 24*a*; *raśmimaṇḍalāvartaḥ*, fol. 24*b*; *gandharvanagarādbhuta*, fol. 26*a*; *nirghātādbhutāvarta*, fol. 27*a*; *saṃdhyādbhutāvarta*, fol. 28*b*; *digdāhāvarta*, fol. 30*a*; *chāyādbhuta*, fol. 30*b*; *tamodhūmarajonīhārādbhuta*, fol. 31*b*; *ulkādbhuta*, fol. 42*a*; *vidyudadbhuta*, fol. 43*a*; *vātādbhuta*, fol. 44*a*; *meghādbhuta*, fol. 46*a*; *meghagarbhādbhuta*, fol. 48*a*; *pravarshaṇādbhuta*, fol. 49*b*; *ativrishṭyadbhuta*, fol. 50*b*; *vrishṭyadbhuta*, fol. 52*a*; *iti – – kavandhādbhutāvartaḥ; iti – – pratisūryādbhutāvartādyantarīkshāśrayaḥ samāptaḥ; atha bhūmyāśraye* ... fol. 52*b*; *iti – bhūkampādbhutāvartaḥ*, fol. 62*a*; *jalāśayādbhuta*, fol. 64*b*; *agnyadbhuta*, fol. 67*b*; *dīpādbhuta*, fol. 68*a*; *(deva)pratimādbhuta*, fol. 71*b*; *śakradhvajādbhuta*, fol. 72*b*; *phalapushpādbhuta*, fol. 75*b*; *vrikshādbhuta*, fol. 78*a*; *grihādbhuta*, fol. 81*b*; *vastropānadāsanaśayanādbhuta*, fol. 84*a*; *vastrādbhuta*, fol. 85*a*; *divyastrīpurushadarśanādbhuta*, fol. 86*a*; *mānushākrita*, fol. 82*a*; *nikaṭādbhuta*, fol. 89*a*; *svapnādbhuta*, fol. 97*a*; *kāyikārishṭādbhuta*, fol. 109*b*; *dantajanmādbhuta*, fol. 110*b*; *śakunādbhuta*, fol. 117*a*; *nānāmrigavihagādbhuta*°; *atha gajādbhutāvartaḥ*, fol. 119*a*.

It ends:

भूपतौ मन्त्रिणि वाद्ये शान्तिकल्याणकारिणी।
देवतानां ग्रहाणां च भूतिः प्रीतिः सदा भवेत् ॥

इति श्रीमहाराजाधिराजश्रीमद्बल्लालसेनविरचितायामद्भुतसागरे भूपतेर्महाविषुवसंक्रान्तिरताद्भुतावर्त्तः समाप्तः ॥ अथ महासंक्रान्तिचतुष्टयेषु नृपाणां स्वनक्षत्रशीर्षादौ पतनगुणदोषाद्भुतावर्त्तो लिख्यते ॥ आदौ च वराहः।° two more lines.

[H. T. COLEBROOKE.]

3105.

717. Foll. 109; size 15¾ in. by 5 in.; modern Bengalī writing; eight lines in a page.

Adbhutadarpaṇa (or *Adbhutasaṃgraha*), a similar treatise based on the preceding work, by *Mādhava Śarman* of the *Budhavāla* family, son of *Raghunātha*.

The author had an elder brother *Nātha*, and a younger brother *Govinda*.

It begins :

संव्याने हरिणा हृते कुतुकिना नीवीं करेण स्पृशी
धृत्वा भुग्निवामबाहुलतया चावेष्ट्य वक्षःस्थलीं ।
किंचित्कुञ्चितमध्यमञ्जुलतरं पश्चाद्व्रजन्त्याः शनैर्
द्रार्द्रौलायितचक्षुषो ऽक्षुधितुरः काकूक्तयः पान्तु वः॥१॥

कन्यादातरि संप्रयोक्तरि तयोरन्योन्यवीक्षाविधेर्
नम्रे देवपुरोधसा मुखविधौ देव्याः समुद्वीक्षते ।
अन्तःकन्दलितस्पृहं दिविषदामभ्यर्णमित्याकुसं(?)
प्रेम्णा पल्लविताः पुनन्तु शिवयोर्व्रीडावलीढा दृशः॥२॥

दैतेयेष्वसिवल्लयः स्मररिपोः भृङ्गारपुष्पस्रजो
भक्तानां सुरधेनवो दिविषदामुक्तं सरत्नत्विषः ।
यज्ञप्राज्यधियां(?युद्ध॰) फलप्रतिभुवोऽनङ्गस्य जीवातवो(?)
विघ्नान्घ्नन्तु घमर्पणा स्रुच इवास्तेयाः(?॰ग्नेय्यः) कटा-
[क्षोर्मयः॥३॥

सूनुना रघुनाथस्य बुधवालकुलोद्भवेः ।
श्रीकृष्णाराधनव्यग्रमतिनाथानुजन्मना ॥ ४ ॥

महामहोपाध्यायस्य गोविन्दस्याग्रजन्मना ।
क्रियते माधवेनासौ संक्षिप्याद्भुतदर्पणः ॥ ५ ॥

अप्रामाण्यस्य शङ्कापि नेह कार्या सुधीजनैः ।
यथा सागरमालोक्य बहून्ग्रन्थान् विलिख्यते ॥ ६ ॥

दिव्यानां लिखनं पूर्वमिह सम्यग्वितन्यते ।
नाभसानां ततः पश्चाद् भौमानां तु ततः परं ॥ ७ ॥

किंचित् पौष्टिकमप्यत्र समासेनाभिधास्यते ।
शान्तिके ग्रहपूजादिपद्धतिः प्रथमं कृता ॥ ८ ॥

मयूरचित्रलिखितं नवग्रहसमाश्रितं ।
किंचिदद्भुतमालिख्य सूर्यादीनां ततः क्रमात् ॥ ९ ॥

अथाद्भुतनिरूपणं ॥ वृद्धगर्गः । ॰

Iti mayūracitrakam, fol. 6*a*; *saṃkrāntyadbhutam*, fol. 10*b*; *candrādbhutam*, fol. 13*b*; *kujādbhutam*, fol. 15*b*; *badhādbhutam*, fol. 16*a*, etc.; *iti divātārādidarśanādyadbhutāni*, fol. 43*a*; *pratisūryādbhutam*, fol. 44*a*; *pariveśādbhutam*, fol. 46*a*; *raśmidaṇḍādbhutam*, ib.; *gandharvanagarādbhutam*, fol. 46*b*; *nirghātādbhutam*, fol. 47*b*; *indradhanuradbhutam*, fol. 48*b*; *sandhyādbhutam*, fol. 49*a*; *digdāhādbhutam*, fol. 50*a*; *chāyādbhutam*, fol. 50*b*; *tamodhūmarajonīhārādbhutam*, fol. 51*a*; *ulkādbhutam*, fol. 54*b*; *vidyudadbhutam*, fol. 55*a*; *vātādbhutam*, fol. 56*a*; *meghādbhutam*, fol. 56*b*; *meghagarbhādbhutam*, fol. 58*a*; *varshaṇādbhutam*, fol. 58*b*; *ativṛishṭikavandhādbhutam*; इति ॰ श्रीमाधवशर्मविरचिते अद्भुतसंग्रहे नाभसाद्भुतविघ्नः समाप्तः ॥ fol. 59*b*; *bhūkampādbhutam*, fol. 65*a*; *jalāśayādbhutam*, fol. 66*a*; *agnyadbhutāni*, fol. 68*a*; *pratimādbhutam*, fol. 70*b*; *śakradhvajādbhutam*, fol. 71*b*; *gṛihādbhutāni*, fol. 74*b*; *vātajopaskarādbhuta*, fol. 75*a*; *vṛikshavallīsasyādbhutāni*, fol. 77*b*; *divyastrīpurushadarśanādbhutam*, fol. 78*a*; *vastropānadāsanaśayyādbhutāni*, fol. 79*a*; *purādbhutāni*, fol. 79*b*; *mānushādbhutāni*, fol. 80*a*; *strīprathamarajo'dbhutam*, fol. 80*b*; *prasavādbhutam*, fol. 83*a*; *ekīyapariśishṭādbhutāni*, fol. 85*a*; *nānāvihangādbhutāni*, fol. 87*a*; *gajādbhutam*, fol. 81*b*; *aśvādbhutam*, fol. 82*a*; *khañjarīṭādbhutam*, fol. 90*b*; *pipīlikādyadbhutāni*, fol. 91*b*; *gṛihagodhikādbhutam*, fol. 92*b*; *vṛishabhādbhutam*, fol. 93*a*; *śṛigālādbhutam*, fol. 94*a*; *kṛishṇapecikādbhuta*, fol. 95*a*; *vāyasādbhuta*, fol. 100*a*; *svapnādbhutāni*, fol. 103*a*; *miśrakādbhutam*, fol. 106*b*; *janmadinādbhutam*; *athāviruddhādbhutāni*, ib.

It ends : यथासंख्यं माससंख्यया पाकसमया बोध्याः ॥ इति पाकसमयाः ॥ दिव्यन्तरीक्षभौमाद्भुतविम्बः ।

सागरादतिसंक्षिप्त[ो] बहुभ्यस्त्वतिविस्तरः ।
आतनोतु सतां मोदं संपूर्णो ऽद्भुतदर्पणः ॥
अन्यथा यदि कुत्रापि प्रमादादुपलक्ष्यते ।
संशोध्यं तत् सुधीजनैः ॥

इति बुधवालकुलोद्भूतमहासदुपाध्यायश्रीरघुनाथात्मज - श्रीमाधवशर्मविरचितो ऽद्भुतदर्पणः संपूर्णः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3106.

2186. Foll. 97; size 11¼ in. by 5 in.; well written in the Devanāgarī character, in the former part of the last century; eleven lines in a page.

Śākunam, also called *Śakunārṇava*, a work on omens and divination in twenty chapters, by *Bhaṭṭa Vasantarāja*, son of *Bhaṭṭa Śivarāja*, and younger brother of *Vijayarāja*.

It begins:

विरंचिनारायणशंकरेभ्यः
शचीपतिस्कंदविनायकेभ्यः ।
लक्ष्मीभवानीपथि(मति B, पति R. M.)देवताभ्यः
सदा नवभ्योऽपि नमो ग्रहेभ्यः ॥ १ ॥

बुद्धिं वो नरपक्षिणो द्विचरणा यच्छंतु हस्त्यादयो
माहात्म्यं च चतुष्पदा रतिसुखं भृंगादयः षट्पदाः ।
उत्साहं शरभादयो ऽष्टचरणाः खर्जूरकाद्यास्तथा
श्रेयो ऽनेकपदा महांतमपदा भोगं भुजंगादयः ॥ २ ॥

भट्टश्रीशिवराजाद्योषोभिन्नतमूर्तेरतितेजस्वी ।
सूर्य इव सत्यवत्याः समजनि सूनुर्विजयराजः ॥ ३ ॥

पूर्णकलो ऽप्यकलंको जातो वसुधातले सुधाकिरणः ।
तत्पादसमुपजीवी वसंतराजो ऽनुजस्तस्य ॥ ४ ॥

अभ्यर्थितो ऽतियत्नात् कृतबहुमानेन वंगदेवेन ।
व्यरचयदसौ तदर्थं शाकुनमन्योपकृतये च ॥ ५ ॥

द्विपदचतुष्पदषट्पदमष्टापदमनेकपदमपदं ।
यज्जंतुवृंदमस्मिन् वक्ष्यामस्तस्य शकुनानि ॥ ६ ॥ ०

The chapters (*varga*) are as follows: I. *pratishṭhitaśākunam*, fol. 3*a*; II. *śāstrasaṃgraha*, fol. 4*a*; III. *vicāritārcanavidhi*, fol. 6*a*; IV. *miśrakam*, fol. 10*a*; V. *śubhāśubham* (end of this and beginning of next omitted); VI. *nareṅgitam* (4 sections), fol. 13*a*; VII. *potakīrutam* (21 sections), fol. 38*b*; VIII. *patatriṇah*, fol. 42*a*; IX. *cāshavicāra*, fol. 42*b*; X. *khañjanavicāra*, fol. 44*a*; XI. *karāyikāvicāra*, fol. 44*b*; XII. *vāyasavicāra*, fol. 56*a*; XIII. *piṅgalāvicāra*, fol. 69*a*; XIV. *catushpadavicāra*, fol. 72*a*; XV. *shaṭpadādivicāra* (vermin), fol. 73*a*; XVI. *pipīlikāvicāra*, fol. 74*a*; XVII. *pallikāvicāra*, fol. 76*a*; XVIII. *śvaceshṭitam* (12 sections), fol. 90*b*; XIX. *śivārutam* (6 sections), fol. 96*a*; XX. *śivārutaprabhāvakīrtanam*, ends:

इति श्रीवसंतराजशाकुने सदागमार्यशोभने समस्तसत्यकौतुके शिवारुतप्रभावकीर्तनं विंशतितमो वर्गः ॥ २० ॥ इति श्रीभट्टवसंतराजविरचितं ॰ सर्वशकुनदूषणप्रकटीकरणनामशर्वेशाकुनं समाप्तमिति ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 896, 897; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 8. [GAIKAWAR.]

3107.

1849. Foll. 109; size 12 in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī; 8 or 9 lines in a page; modern.

The same work.

It ends: इति वसंतराजे सत्यकौतुके कृतं प्रभावकीर्तनं विंशतितमो वर्गः ॥ इति वसंतराजविरचिते दारिद्र्यविद्रावणं नाम सर्वशाकुनं समाप्तं ॥

On the front page the work is called *Śakunanirṇaya*. [DR. JOHN TAYLOR.]

3108.

2051. Foll. 78 (numbered 77, two leaves being marked 19); size 11 in. by 8 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Sarvārtha-cintāmaṇi, a treatise, in verse, on omens and astral influences, by *Veṅkaṭa-śarman*, son of *Appaya*.

It begins:

श्रीमच्छेषगिरेस्तटादिनिलयं श्रीवेंकटेशं गुरुं
नत्वा वेंकटनायकं त्वनुदिनं जातो ऽप्प[या]र्यात्सुधीः ।
ज्योतिःशास्त्रमहाब्धिपारगमने वक्ष्यामि पोतात्मकं
ज्योतिःशास्त्रविवेकविदुषां सर्वार्थचिंतामणिं ॥ १ ॥

नीलांबुजरुचिं देवं सकृत्प्राप्ति मनोरथं ।
देवाः प्रणम्य यं सर्वे तं नमामि गजाननं ॥ २ ॥

वाग्विभूतिप्रदा देवी या श्वेतांबुरुहास्थिता ।
गोक्षीरधवलाकारा स्वयं तिष्ठतु वाचि मे ॥ ३ ॥
मेषादिराशयः सर्वे दिनेशप्रमुखा ग्रहाः ।
ये च लोकोपकर्तारः पांतु मामिह ते सदा ॥ ४ ॥
यज्जातके निगदितं भुवि मानवानां
तत्प्राश्निके ऽपि सकलं कथयंति तज्ज्ञाः ।
प्रश्नो ऽपि जन्मसदृशो भवति प्रभेदः
प्रश्नस्य चात्र न जननस्य न किंचिदस्ति ॥ ५ ॥

The work, as far as contained in this MS., consists of sixteen *adhyāyas*, in the final verse of most of which the author names himself *Venkaṭeśvara*, *Venkaṭeśa* or *Venkaṭaśarman*; *e.g.* fol. 13*b*:

ग्रहयोगेक्षणात्पांतु बलाबलवशादपि ।
लग्नस्यैवं फलं प्रोक्तं मय्रो (*r*. मया) वेंकटशर्मणा ॥

Fol. 20*a*:

सर्वेषामुपकारार्थं रहस्यार्थप्रकाशकः ।
धनभावफलाध्यायो वर्णितो ऽप्ययसूनुना ॥

Fol. 35*a*:

इति सप्तमभावस्थो निश्चितो ऽर्थविचित्रयुक् ।
षष्ठाध्यायो मया प्रोक्तो वेंकटेश्वरशर्मणा ॥

The 10th and 11th *adhyāyas* are apparently wanting between foll. 48*b* (end of 9th) and 51*a* (end of 12th).

The colophon of *adhy.* 16 (fol. 77*a*) is followed by 11 more *ślokas*, ending:

एवं चिंतामणौ प्रोक्तं वेंकटे — — तौ ।
नीचभागादियोगार्थं राजयोगादिजं फलं ॥ ११ ॥
१३ ॥ संपूर्णं ॥

For other MSS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 304 (anonymous); Bhandarkar, Cat. Deccan MSS., p. 241 (*Vyaṃkaṭeśa*), p. 406 (*Vyaṅkaṭaśarmā*); Burnell, Tanjore MSS., p. 78*b* (*Veṅkaṭeśakavi*). [GAIKAWAR.]

3109.

2445. Foll. 77; size 12 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Narapatijayācaryā-Svarodaya, a work on prognostics—esp. in regard to warlike operations and adventurous enterprizes—by means of magic diagrams (*cakra*) marked with mystic letters or syllables; by *Narapati*. [A.]

According to a MS. described by Prof. Bhandarkar, Rep. 1882-83, pp. 35, 220, the author was the son of *Āmradeva*, of Dhārā, the capital of Mālava, and wrote his work at Aṇahilapattana, in the reign of *Ajayapāla* (1174–1177 A.D.) of the *Caulukya* line of *Gujarat*, completing it in 1176 A.D. At the beginning of his own commentary, entitled *Jayalakshmī* (Rāj. Mitra, Notices, v., pp. 126, 271), on the present work, the author calls himself by the epithet *Harivaṃśakavi*.

The treatise is mainly based on *Tantric* works, especially on "the seven *Yāmalas*."

The following collation of the first section will show the condition and relative position of these MSS. (cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Cambr., p. 68):

अव्यक्तमव्ययं शान्तं नितान्तं योगिनां प्रियम् ।
सर्वानन्दस्वरूपं यत्तद्वन्दे ब्रह्म सर्वगम्[1] ॥ १ ॥
विविधविबुधवन्द्यां भारतीं वन्दमानः
प्रवरचतुरभावं दातुकामो जनेभ्यः ।
नरपतिरिति लोके ख्यातनामाभिधास्ये
नरपतिजयचर्यानामकं शास्त्रमेतत् ॥ २ ॥
कृते जयार्णवं नाम त्रेतायां ब्रह्मयामलम् ।
द्वापरे विजयं ख्यातं (विजयाख्यातं B) कलौ चैव [स्वरोदयः[2] ॥ ३ ॥
ब्रह्मयामलमादौ स्याद् द्वितीयं विष्णुयामलम् ।
रुद्रयामलमाख्यातं चतुर्थं चादियामलम्[2] ॥ ४ ॥
स्कान्दं च यामलं चैव षष्ठं कूर्माख्ययामलम् (कूर्मस्य या° B) ।
सप्तमं यामलं देव्या इति (देव्यस्येति A) यामलसप्तकम्[2] ॥ ५ ॥

[1] MSS. E, F, Camb. add here the verse:
मोहान्धकारमग्नानां जनानां ज्ञानरश्मिभिः ।
कृतमुद्धरणं येन तं नौमि शिवभास्करम् ॥
D has it likewise, but makes it the 1st verse; whilst A gives it as the 1st verse of the 2nd chapter (fol. 6*a*).

[2] MSS. C, D, E, F, Camb. omit vv. 3–5.

श्रुत्वादौ यामलान्यत्र तथा युद्धजयार्णवम् ।
कौमारीकौशलं चैव योगिनीजालशम्बरम्[3] ॥ ६ ॥

रक्षोघ्नं च त्रिमुण्डं च स्वरसिंहं[4] स्वरार्णवम् ।
भूबलं गारुडं[5] नाम लम्पटं स्वरभैरवम् ॥ ७ ॥

शास्त्रं रणाहृदाख्यातं[6] सिद्धान्तं जयपद्धतिम् ।
पुस्तकेन्द्रं च टौकश्रीदर्शनं[7] ज्योतिषं तथा[8] ॥ ८ ॥

मंत्रयंत्राण्यनेकानि कूटयुद्धानि यानि च ।
तंत्रयुक्तिं च विज्ञाय विज्ञानं वडवानलम्[9] ॥ ९ ॥

एतेषां सर्वशास्त्राणां(स्वर° B) दृष्टपारो[10] ऽहमात्मना ।
सारोद्धारं प्रवक्ष्यामि[11] सर्वसत्त्वानुकम्पया ॥ १० ॥

पत्त्यश्वगजभूपालैः[12] संपूर्णा यदि वाहिनी ।
तथापि भङ्गमायाति नृप हीनस्वरोदये ॥ ११ ॥

तावत्तरन्ति ते वीरा(धीरा B, C) दोर्भ्यामाहवसागरम् ।
यावत्पतन्ति नो चक्रे स्वराख्ये वडवानले ॥ १२ ॥

कथंचिद्विजयी[13] युद्धे स्वरज्ञानं विना नृपः ।
घुणवर्णोपमं तत्तु यथान्धचटकग्रहः ॥ १३ ॥

यस्यैको ऽपि गृहे नास्ति स्वरशास्त्रस्य(°शास्त्रार्थ C)
[पारगः ।
रम्भास्तम्भोपमं[14] राज्यं निश्चितं तस्य भूपतेः ॥ १४ ॥

स्वरशास्त्रे कृताभ्यासी[15] सत्यवादी जितेन्द्रियः ।
तस्यादेशस्य यः कर्ता जयश्रीस्तं नृपं भजेत्[16] ॥ १५ ॥

दशैकेन शतं तैश्च सहस्रं शतसंख्यया[17] ।
स्वरोदयवली राजा[18] दशघ्नं हन्ति लीलया ॥ १६ ॥

पुष्पैरपि न योद्धव्यं नृपैर्हीनस्वरोदयैः[19] ।
स्वरोदयबले प्राप्ते योद्धव्यं शस्त्रकोटिभिः[20] ॥ १७ ॥

स्वरज्ञः शकुनज्ञश्च दैवज्ञो मंत्रपारगः ।
केरलीविन्नया राज्ये[21] कीर्तितं रत्नपञ्चकम् ॥ १८ ॥

आदौ स्वरबलं वक्ष्ये चक्रनामान्यतः परम्[22] ।
भूबलानि बलान्यत्र ज्योतिषाङ्गं तु शाकुनम् ॥ १९ ॥

यामलेषु च सर्वेषु यान्युक्तानि स्वरोदये ।
अधुना तानि वक्ष्यन्ते स्वरचक्राणि विंशतिः[23] ॥ २० ॥

मात्रावर्णो ग्रहो जीवो राशिभं[24] पिण्डयोगकौ ।
द्वादशाब्दोदयं चक्रं[25] वर्षायनर्तुमासिकम् ॥ २१ ॥

---

[3] Thus C; °सम्बरं A; संवरं B; योगिनीयोगसम्भवं F; योगिनीजयसंभरं E; योगिनां जयसंभवं D; योगिनां योगसंभवं Camb.

[4] स्वरसिद्धिं A; रक्षाक्षं तन्त्रमुख्यं च° D; रक्षाख्यं च त्रिपुण्ड्रं च° E, F; रक्षत्रिमू[र्ति]कं चैव° Camb.

[5] भैरवं B; भूपालगारुडं D, E, F.

[6] तंत्रं रणाह्वयं ख्यातं B; शास्त्रं रणाहृदाख्यं च C; तन्त्रं रणाङ्कं दाक्षं च D; तन्त्रं रणाङ्कदासस्य E; तन्त्रं रणाङ्कदाख्यं च F; तंत्रवलंचताख्यं च Camb.

[7] च टौकं च श्री° A; ढौक° C; पटौक° D, Camb.; पटौकं° E; पटौपं° F.

[8] ज्योतिषां तथा C, D; ज्योतिषार्णवं E, Camb.

[9] विज्ञाय *bis* A; वडवानले B; च बलाबलं C; बलवानलं D; वनवाननं F.

[10] दृष्टसारो C, D, E, F; ज्ञातसारो Camb.

[11] भरिष्यामि B; भनिष्यामि D, F; °सर्वमंत्रानुकंपया Camb.

[12] पत्त्यश्वरथ° C; हस्त्यश्वरथपादातैः पूर्णा यद्यपि° Camb.

[13] न भवेद्विजयी A; क्वचिद्विजयते C.

[14] रम्भासारोपमं D, E, F.

[15] स्वरशास्त्रकृताभ्यासः A; सदाभ्यासी C.

[16] लभेत् A, D; व्रजेत् C.

[17] शतं हन्ति सह° A; सहस्रशत° B, E.

[18] °बलो राजा C; °बले प्राप्ते D, E; °वशे प्राप्ते E; स्वरोदये बलो नैव B.

[19] नृपे हीनस्वरौयये C, D; यावद्धीनः स्वरोदयः B, C.

[20] शतकोटिभिः A; शास्त्रकोटिभिः B; शस्त्रकाटिषु F.

[21] राज्ञां B, C; राज्ञः E, F; केरलीचिह्नसावेद्मः D; °कथितं E.

[22] स्वरनामा° B; °न्यशेषतः E; स्वरचक्राणि चक्राणि भूबलानि बलानि च । ज्योतिषां शकुनं चैव षडंगान्यत्र वच्म्यहं C.

[23] षोडश E; अशीतिस्वरचक्राणि तन्नामानि ब्रवीम्यहं C.

[24] राशिभं A, F; राशिभे D.

[25] द्वादशाब्दं तथाब्दं तस्यार्धमृतु° A; द्वादशाब्दिकचक्रं च D, E, F; द्वादशाब्दोद्भवं चक्रं C; °घटीस्वरसमन्वितं। D.

पक्षं दिनं घटीचक्रं तिथिवारर्क्षयोगजम्[26] ।
तत्कालद्युफलाद्यादिचक्रं दिक्स्वरसंयुतम्[27] ॥ २२ ॥

इति स्वरचक्रनामानि ॥

I. col.: इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये शास्त्रसंग्रहाध्यायः । fol. 6*a*.

II. beg.: मोहान्धकारमग्नानां ० ॥ १ ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि प्रोक्ता ये ब्रह्मयामले । ०

ends: इति दिनफलस्वरचक्रम् ॥ इति नरपतिजयाचर्यास्वरोदये पंचस्वरविवरणं नाम द्वितीयोध्यायः(!) ॥ fol. 15*b*.

गुह्या[द्] गुह्यतरसारमप्रकाश्यं प्रकाशितं । ०

इति नरप० ब्रह्मयामले हंसचारो द्वितीयोध्यायः ॥ fol. 18*b*.

III. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं । ०

ends: इति स्थानबलचक्रम् ॥ इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये चतुरशीति चक्राणि समाप्तानि ॥ fol. 68*a*.

The present MS. lacks the last four short chapters (in regard to which MSS. differ very considerably); the last portion of the MS. belonging to different works.

After another section on *cakras*, beginning: अथ लंपटागमोक्तमाखेटचक्रं ।

खेचरं भूचरं वक्ष्ये मृगयासिद्धिदं नृणाम् ।
पापारिष्टकरैर्योगैर्मृगयासिद्धिरुत्तमा ॥ ०

इति आखेटकप्रस्तावे स्थानचक्रम् ॥ fol. 71*b*; followed by another incomplete section:

प्रवक्ष्यामि नारदोक्तं लघुप्रश्नं प्रयत्नकम् ।
अजादिचरभादीनां नामानि प्रवदाम्यहम् ॥

it gives, from fol. 72*a*, l. 10 to the end, the concluding portion of the *Mukundavijaya*, corresponding to foll. 51*b*–56*b* of MS. 2417 of that work.

This MS., as well as B and C, is illustrated by many curious diagrams of *cakras*.

[F. Buchanan.]

3110.

745. Foll. 59 (numbered 58; no. 21 being double); size 12½ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 10–13 lines in a page.

Narapatijayācaryā-Svarodaya. [B.]

This MS. wants the last two chapters.

I. इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये षडंगे सप्ताध्याये शास्त्रसंग्रहाध्यायः प्रथमः । fol. 4*a*.

II. इति यामलीये स्वरोदये हंसचारो नाम द्वितीयोध्यायः । fol. 10*b*.

III. [इति श्रीब्रह्मयामलीये नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये सर्वतोभद्रचक्रं fol. 14*b*] इति श्रीनरपतिजयचर्यायामलीयस्वरोदये चक्रबंधाख्यस्तृतीयो ऽध्यायः । fol. 44*a*.

IV. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि भूबलानि समासतः । ०

ends: इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये षडंगे सप्ताध्याये भूबलाध्यायश्चतुर्थः । fol. 51*b*.

V. beg.: पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि मंत्रयंत्रादिकं बलं । ०

ends: इति श्रीनरपतिजयचर्यायां यामलीस्वरोदये मृत्युंजयनामयंत्रविधिः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3111.

2297. Foll. 58; 4to, size 13 in. by 10 in.; good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; twenty lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding MS., with later corrections by another hand.

[Calcutta.]

---

[26] पक्षाहनाडिकं चक्रं० B; पक्षाहनाडिकाचक्रं C; एकादशादिकं चक्रं० D, F; एकादशाहिकं चक्रं० E; ०योगकं B, C.

[27] Thus D; तत्कालद्युफलं काष्टा स्वरं देहोद्भवं तथा ॥ B; तात्कालद्युफलं काष्टास्वरदेहोद्भवं तथा C; तत्कालद्युफलाद्याश्च० E; तत्कालद्युपनाद्यादि० संयतं F; दिशि तत्कालं जातं च वक्ष्ये दिनफलाफलम् A.

3112.

1984. Foll. 120; size $8\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing (European paper); nine lines in a page.

Narapatijayacaryā-Svarodaya. [C.]

Like the following three MSS., this copy omits the three verses enumerating the seven *Yāmalas*.

I. इति बलानि। (differing considerably at the end) fol. 4*b*.

II. इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये स्वराध्यायो द्वितीयः। fol. 17*a*.

III. इति न० स्व० चतुरशीतिचक्राणि। fol. 88*a*.

IV. इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये भूवलाध्यायो द्वितीयः(!)। fol. 101*b*.

V. [इत्याभिषेकविधिः fol. 102*a*, etc.; इति मृत्युञ्जययन्त्रं fol. 118*a*;] final colophon: इत्युपघातः॥ इति श्रीनरपतिजयचर्यास्वरोदये षडंगसम्राध्याये बलाबलाध्यायः पंचमः समाप्तः॥

घोरे गूढे सूर्यकालानलाख्ये
चांद्रे चक्रे कालचक्रे फणीशे।
युद्धे योद्धा जन्मसूर्येंदुहीनः
कौमारे वा यूनि युद्धं विदध्यात्॥

[Dr. John Taylor.]

3113.

744. Foll. 33; size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{5}{8}$ in.; modern Bengalī writing; 10–17 lines in a page.

The same work. [D.]

I. wants the last 17 *ślokas* and colophon on fol. 7*b*.

II. [इति शुभाशुभदिनफलचक्रं fol. 6*a*, corresp. to *dinaphalacakram* of A;] इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये स्वरचक्रं प्रथमाङ्गं॥ fol. 9.

III. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं। ० ends: इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये श्येनचक्रम्॥ fol. 28*a*.

IV. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि भूबलानि समासतः। ० considerably compressed; 16 sections (*oḍrībhūmiḥ*, etc.) of 1 or 2 verses each; ends: इति ब्रह्मयामले भूबलानि समाप्तानि॥ fol. 28*b*.

V. beg.: अथौषध्य उच्यंते॥ चन्द्री चक्री तथा वक्री त्रिशूली मुद्गली तथा। ०

ends: इति मृत्युञ्जययन्त्रं॥ इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये यन्त्रबलानि समाप्तानि॥ fol. 21*a*.

VI. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि तत्कालेन्दुं परिस्फुटं। ०

ends: इति नर० स्व० अर्घकाण्डं fol. 32*a*.

VII. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि यदुक्तं ब्रह्मयामले। ०

It ends:

एवं कृत्वा विधानेन भक्तियुक्ताः प्रयत्नतः।
हृष्टास्तुष्टाः प्रजायन्ते ग्रहाः सर्वेषु सर्वदा॥
एवं सर्वप्रकारेण कृतं यस्याभिषेचनम्।
तदादि तस्य पुंसस्तु ग्रहपीडा न जायते॥
ग्रहास्तुष्टा न कुर्वन्ति दुष्टारिष्टादिचेष्टितम्।
यतो ग्रहमयं सर्वं नराणां तु शुभाशुभम्॥

इति श्रीनरपतिजयचर्यायां स्वरोदयः समाप्तः॥

[H. T. Colebrooke.]

3114.

936. Foll. 98; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; 6 or 7 lines in a page.

The same work. [E.]

I. इति स्वरोदये शास्त्रसंग्रहो नाम प्रथमोध्यायः॥ fol. 5*b*.

II. इति पञ्चस्वरोदयचक्रम्॥ इति द्वितीयोध्यायः॥ fol. 18*b*.

III. इति ०श्येनचक्रम्॥ इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये षडङ्गसम्राध्याये चतुरशीतिचक्रविवरणं नाम तृतीयोध्यायः॥ fol. 70*b*.

IV. इति स्वरोदये भूबलविवरणं नाम चतुर्थोध्यायः॥ fol. 81*a*.

V. beg.: चन्द्री चन्द्री च रुद्री च(!) त्रिशूली मुद्गरी तथा। ०

ends:

उद्याने च नदीतीरे शुभे देशे शुभे दिने ।
कृते शान्त्युत्तरे काले तद्विद्वं निक्षिपेद्भुवि ॥

इति मृत्युञ्जययन्त्रं ॥ fol. 88*b*.

VI. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि तत्कालेन्दुं परिस्फुटं । ०
ends: इति स्वरोदये अर्घकाण्डः ॥ fol. 94*a*.

VII. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि यदुक्तं ब्रह्मयामले । ०

It ends, after the above 3 *ślokas*: इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये अभिषेकविधिः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3115.

1043. Foll. 44; size $16\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; folded half-length; small, indifferent, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Narapatijayacaryā-Svarodaya. [F.]

I. इति स्वरोदये शास्त्रसंग्रहाध्यायः ॥ fol. 3*b*.

II. इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये ब्रह्मयामले स्वरचक्रं प्रथमाङ्कः ॥ fol. 9*b*.

III. इति ०संवत्सरचक्रं ॥ इति चतुरशीतिचक्राणि समाप्तानि ॥ fol. 34*a*.

IV. Nearly the whole of this, and the beginning of the next chapter (corresponding to MS. 936, fol. 72*b*, l. 5 to end of fol. 81*a*), are wanting between fol. 35*a*, ll. 3 and 4.

V. beg.: उद्याने च नदीतीरे० तद्विद्वं निक्षिपेद्भुवि ॥
ends: इति नर० स्व० यन्त्रबलानि समाप्तानि ॥ 39*a*.

VI. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि तत्कालेन्दुं परिस्फुटं । ०
ends: इति स्वरोदये अर्घकाण्डप्रकरणं ॥ fol. 41*a*.

VII. ends, after the above 3 *ślokas*: इत्यभिषेकमण्डनविधिः॥ इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदयः समाप्तः॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3116.

2701. Foll. 27; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; legibly written in Devanāgarī, in A.D. 1796; 10–14 lines in a page.

Sarvatobhadracakra, a section of the *Narapatijayacaryā*; with a commentary, called *Jayaśrīvilāsa*, by *daivajña Gokulanātha*.

The commentary begins:

चक्रपाणे मम धियं निर्मलीकुरु सांप्रतम् ।
यथा भवेयं चक्रेषु कुशलस्तत्त्ववर्णने ॥

इह विजिगीषोर्दिग्विजयः परमः पुरुषार्थः। स एवास्मिन्निरूपणीयतया विषयः तत्प्राप्तिश्च दैवदेशकालाधीना ॥ तत्र दैवज्ञानं जातके राजयोगादिना प्रतिपादितम् । तत्प्राप्तिश्चापि दशांतर्दशादिनावगम्यते । यस्य च जन्मकालो न ज्ञायते तस्य शुभाशुभकालज्ञानार्थं शास्त्रे ऽस्मिन्सर्वतोभद्रादीनि निरूप्यंते ॥ ज्ञाने च शुभे दैवे यात्राकालज्ञानाय राहुकालादीनि चक्राणि प्रतिपाद्यंते । देशज्ञानाय च भूबलादीनीति ॥ तत्र शुभाशुभज्ञानायादौ सर्वतोभद्रं निरूपयितुं प्रतिजानीते ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं ।
विख्यातं सर्वतोभद्रं सद्यः प्रत्ययकारकं ॥ १ ॥

अथशब्दो मंगलवाचकः । अतो हंसचारनिरूपणानंतरं । ०

ऊर्ध्वगा दश विन्यस्य तिर्यग्रेखास्तथा दश ।
एकाशीतिपदं चक्रं जायते नात्र संशयः ॥ २ ॥ ०

This description of the mystic diagram called *sarvatobhadracakra* occurs at the beginning of the 3rd chapter — *caturaśīticakraviveka*, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 70 — of the *Narapaticaryā*, and is apparently extracted from the *Brahmayāmala*, that section having, in MS. 745 (fol. 14*b*), the special colophon: इति श्रीब्रह्मयामलीये नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये सर्वतोभद्रचक्रं समाप्तं ॥

The commentary ends: सर्वतोभद्रचक्रस्यावश्यज्ञेयतामाह ॥

दीपो यथा गृहस्यांतरुद्योतयति सर्वतः ।
तथेदं सर्वतोभद्रचक्रं ज्ञानप्रकाशकम् ॥

जगदंतः सर्वतोज्ञानप्रकाशकत्वाद्भद्ररूपमेतत् । अत एव सर्वतोभद्रमिति समाख्यायते ॥

व्याख्यानं सर्वतोभद्रे यथामति मया कृतम् ।
वीक्ष्य तुष्यतु गोविंदो विंदन् गा मम शोभनाः॥१॥
गोवर्धनमनुन्मूल्य वारयञ्जलसंततिम् ।
गवामासां रक्षणं श्रीगोविंदः कर्तुमर्हति ॥ २ ॥

इति दैवज्ञगोकुलनाथविरचिते जयश्रीविलासे सर्वतोभद्रचक्रं समाप्तम् ॥ राम ३ बाण ५ वसु ८ भू १ प्रमितेऽब्दे भाद्रमाससितपक्षे दिक्तिथौ सर्वतः शुभदचक्रटिप्पणं वैद्यनाथतनयः प्रलिलेख ॥

The front and back pages bear the title *Sarvatobhadraṭīkā* in Telugu. [MACK. COLL.]

3117.

1122 h. Foll. 36; size 11¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; 5–9 lines in a page.

Samarasāra(-saṃgraha), a versified treatise on supernatural devices (esp. by means of the letters of the alphabet) supposed to ensure success in warfare; by *Rāmacandra vājapegin,* son of *Sūryadāsa,* and grandson of *Śivadāsa* of the family of *Vatsa Munīśvara;* with a commentary, entitled *Saralā,* by the author's brother *Bharata.* [A.]

I. The text begins:

नत्वा गुरून् समालोच्य(°लोक्य B, C, D) स्वर-
[शास्त्राणि भूरिशः ।
वक्ष्ये युद्धजयोपायं धार्मिकाणां महीभृतां(°क्षितां B,
[C, D) ॥ १ ॥
बहुधा विदधे सदाशिवो ऽत्र
स्वरशास्त्राणि तदेकवाक्यतां तु ।
भगवानयमेव वेद सम्यग्
गुरुमार्गानुगतो ऽपरस्तु(°गतः प° B, C) लोकः ॥ २ ॥
वक्ष्याम्यहं यदिह किंचन सर्वसारम्
एतावदेव परिचिंत्य नृपः प्रवृत्तः(प्रवर्तः B) ।
एको ऽपि कोटिभटलोलपतंगदीप-
लीलां मुदानुभवतु स्फुटकौतुकेन ॥ ३ ॥
नैतद्देयं दुर्विनीताय जातु ज्ञानं
गुप्तं तद्धि सम्यक्फलाय ।
अस्थाने हि स्थाप्यमानैव वाचां
देवी कोपान्निर्दहेन्नो चिराय ॥ ४ ॥
विनयावनताय दीयमाना
प्रभवेत्कल्पलतेव सत्फलाय ।
उपकृत्यनुचिंतकानि(°चिंत्य° B; °चिन्त° D) शास्त्रा-
ण्युपकारस्य पदं हि साधुरेव ॥ ५ ॥

It ends: इति शकुनं ॥

सकलस्वरशास्त्रसारमेतत्
परिसंक्षिप्य मया ऽग्यगादि सर्वम् ।
गुरुभक्तिजुषो ऽस्य धर्मवृत्तेः
स्फुरतादेतदभीप्सितार्थसिद्धे ॥ ८५ ॥
वंशे वत्समुनीश्वरस्य शिवदासाख्यादुरुख्यातितः
सम्राडग्निचिदाप यस्य जनकः श्रीसूर्यदासो जनिं ।
यन्मातुर्यशसा दिशो दश विशालाक्ष्या(°क्ष्या B)
[वलक्षा व्यधात्
स प्राज्यस्वरशास्त्रसारविचितिं रामो वसन्नैमिषे ॥ ८६ ॥
इति श्रीरामवाजपेयिविरचितः समरसाराख्योयं ग्रंथः समाप्तः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 204; Weber, Berl. Cat., no. 914; Aufrecht, Florentine MSS., no. 341.

II. The commentary begins:

नत्वा देवं गणेशानं शारदां गुरुमात्मनः ।
कुर्वे समरसारस्य व्याख्यां सम्यक् समासतः* ॥ १ ॥
अभिवंद्य रामचंद्रं गुरुं तदुक्तस्वरग्रंथं ।
विवृणोमि यथाप्रज्ञं तदपिहितार्थानुसारेण ॥ २ ॥

तत्र श्रीरामचंद्रनामा ग्रंथकृत् प्रारीप्सितग्रंथपरिसमाप्तिपरिपंथिप्रत्यूहापोहाय शिष्टाचारपरिपालनाय गुरुं प्रणमंश्चिकीर्षितं प्रतिजानीते। नत्वेति। अहं रामवाजपेयी धार्मिकाणां महीभृतां भूपानां युद्धजयोपायं वक्ष्ये कथयिष्ये । किं कृत्वा । गुरून्नत्वा नमस्कृत्य। पुनः किं कृत्वा। भूरिशः बहुशः बहूनि स्वरशास्त्राणि समालोच्य सम्यग्विचार्य° ॥ १ ॥ बहुतरस्वरग्रंथविरोधं गुरुमतमनुसृत्य परिहरति । सदाशिवः महादेवः°

The colophon of some of the chapters runs thus: इति समरसारसंग्रहटीकायां भरतविरचितायां (or °कृतायां) [जयपराजयचिंता समाप्ता].

It ends: अथ ग्रंथसमाप्तौ प्रचयगमनाय मंगलप्रत्युपयोगाच्च गुरुत्वात्सारं संक्षिप्य मया पदगादि(? r. ग्यगादि) उक्तं° ॥ ८५ ॥

अथ ग्रंथकृत् स्वगोत्रोत्कीर्तनपूर्वकं स्वपूर्वजनामकथनपूर्वकं च संबंधमाह वंशे °। वत्समुनीश्वरस्य वंशे उरुतरप्रसिद्धः शिवदासाख्यात् यस्य जनकः सम्राट् बृहस्पतिसर्वगर्भवाजपेययाजित्वात् अग्निचित् सुवर्णचितिकारित्वात् श्रीसूर्यदासनामा

---

* B reads this line thus: कुर्वे ऽहं स्वरशास्त्रस्य व्याख्यानं सुसमासतः ॥

जनिं जन्म यत्राप्नवान्। यन्मातुर्विशालाख्या यशसा पातिव्रत्याद्भूतेन दश दिशो वलक्षिता धवलिताः स रामचंद्रनामा सोमयाजी कविः नैमिषारण्ये वसन् प्राज्यं यत् स्वरशास्त्रं तस्य यः सारो ऽभ्युपयुक्तांशस्तस्य विचितिं संचयं व्यधादकरोदित्यन्वयः ॥

> गुरूदितार्थस्य सुबोधिताय
> परोपकाराय तथा व्यधाद्यं ।
> श्रमं समित्सारसुसंग्रहस्य
> टीकाकृतौ तं हरये ऽर्पयामि ॥
> ग्रंथकृतो रामस्य भ्राता भरतो लघुर्विद्वान् ।
> टीकामेनामकरोत्तद्ग्रंथार्थप्रकाशिकां सरलां ॥

इति श्रीरामचंद्रसोमयाजिविरचितसमरसारटीका भरतकृता समाप्ता ॥

There are several diagrams in which the letters of the alphabet are arranged in peculiar ways with a view to their serving as charms. [H. T. COLEBROOKE.]

3118.

2091 a & b. Foll. 6 + 15; size 8¾ in. by 5¼ in.; legibly written in Devanāgarī, in 1679 A.D.; twenty lines in a page.

Samarasāra, with *Bharata's Saralā*. [B.]

The two concluding verses of the commentary, given by A, are wanting in this MS., which was copied by *paṇḍyā Śivadeva*, son of *paṇḍyā Harikrishṇa*. [GAIKAWAR.]

3119.

2301. Foll. 28; 4to size, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Samarasāra, with commentary. [C.]

In the colophon of the commentary, as well as on the title-page, some other hand has altered the title *Samarasāra* into *Samarasiṃha*; whilst in the text it is left unchanged. [CALCUTTA.]

3120.

1519 b. Foll. 7; size 10¾ in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Samarasāra, without the commentary. [D.]

This MS. omits the last verse of the text, and consequently the author's name and account of himself.

Colophon: इति श्रीसमरसारं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3121.

854. Foll. 93; size 12¼ in. by 6¼ in.; good Devanāgarī writing of 1805 A.D., enclosed in coloured lines after the Kaśmīr fashion; ten lines in a page.

Candronmīlana, or *Mahāśāstrārṇava*, a *Tantric* work on fortune-telling in the different circumstances of daily life.

It begins:

> हेरंबं च नमस्कृत्य विश्वरूपं त्रिलोचनं ।
> ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च(? ब्रह्मविष्णू च रुद्रं च) शब्दरूपां [सरस्वतीं ॥ १ ॥
>
> स्वरसंख्या गणाः सर्वे अनिलः सूर्यचंद्रमाः(!) ।
> पृथिव्यां पंचतत्त्वानि स्वरान्महिषमर्दिनीं ॥ २ ॥
>
> सप्तार्धपीठदेव्यास्तु चतुःषष्टिस्तु योगिनी ।
> नमस्कृत्या मया सर्वे दर्शनाद्गुरुवंदितं(!) ॥ ३ ॥
>
> यामलं ब्रह्मरुद्रस्य विष्णोर्यामलमेव च ।
> उमाया यामलं ज्ञानं पंचमं युद्धयामलं(बुद्ध° R. M.; [बुद्धि° F.) ॥ ४ ॥
>
> आदिचूडामणेः सारं स्वयं जिनेंद्रभाषितं* ।
> तच्च दृष्टं मया ज्ञातं ग्रंथभेदमनेकधा ॥ ५ ॥
>
> सारात्सारतरं सारं क्षीरे सर्पिर्यथा स्थितं ।
> समुद्रे च यथा रत्नं पुष्पमध्ये मधुर्यथा(*r.* यथा मधु)॥६॥

---

* जैनेंद्रभाषितं R. M.; जीवेंद्रभाषितं Flor.; ? *Jīvanātha's Svaratattvodaya*, Oxf. Cat., no. 793.

पाषाणान्निःसृतं सर्वं हिरण्यादि यथाक्रमं ।
तथा हि सर्वशास्त्राणां सारभूतं मयोद्धृतं ॥ ७ ॥

दृष्ट्वा चक्राण्यनेकानि कोटिभेदशतानि च ।
तेन दृष्टेन मार्गेणेदं चंद्रोन्मीलनं कृतं ॥ ८ ॥

अतीतमागतं (*r.* अतीताना°) चैव वर्तमानं शुभाशुभं ।
लाभो हानिर्जयो युद्धे अल्पमृत्युर्धनागमं (*r.* उप° गमः) ॥९॥

मनोमध्ये तु या चिंता मुष्टिभेदमनेकधा ।
लूका(!) च द्रव्यशल्यं तु ग्रामनाम च तस्करं ॥ १० ॥

दिशो भागं (निशाभोगं R. M.) तथा ज्ञेयं संख्या च [दिनमेव च ।
– – – गमनं चैव यादृशं कर्ममेव हि(!) ॥ ११ ॥

आतुरे व्याधिरूपं च गर्भं च प्रसवं स्त्रियां ।
मैथुनं च तथा रात्रौ अह्नि स्वादं च भोजनं ॥ १२ ॥

छत्रभंगं नरेंद्राणां राष्ट्रभंगस्य लक्षणं ।
कोटिभंगं च दुर्भिक्षं प्रावृषे जलदागमं ॥ १३ ॥

वापीकूपजलोद्देशं उद्यानं मंठमंदिरं ।
त्रिशतं षष्टिसंयुक्तं अर्घकांडस्य निश्चयं ॥ १४ ॥

गजादिसर्वजीवेषु वाणिज्यं क्रयविक्रयं ।
परोक्षे मंत्रभूतानां पत्रलेखं च मुद्रितं ॥ १५ ॥

पारधी रमते(?) यत्र जीवमृत्युमुपेक्षया ।
नृपस्य संधिं युद्धं च उद्वाहं नष्टजातकं ॥ १६ ॥

भूमिभागं तु ज्ञातव्यं सफलो निष्फलेति च ।
मैत्रीभावं तथा राज्ञां पुरुषस्त्रीविशेषतः ॥ १७ ॥

अन्यजन्मस्थितो योनिः स्वर्गपातालमेव च ।
मृतो ऽपि गच्छते यत्र मोक्षं स्वर्गं च नारकं ॥ १८ ॥

अन्यच्च त्रिषु लोकेषु वर्तते सुरदानवैः ।
उद्धृतं तु मया ज्ञानं ज्ञातव्यं तु चराचरं ॥ १९ ॥

एते स्पष्टार्थाः ॥ इति चन्द्रोन्मीलने महाशास्त्रार्णवे विनिर्गते मूलतंत्रार्थसंबंधे प्रथमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

The treatise is accordingly divided into the following chapters (*paṭala*):—

1. *mūlatantrārthasambandha*, fol. 2*a*; 2. *aksharodāharaṇam*, fol. 2*b*; 3. *svarāksharānayanam*, fol. 11*a*; 4. *praśnāvatāra*, fol. 11*b*; 5. *ashṭakshipramuddhāra*, fol. 15*a*; 6. *atītapaṭalam*, fol. 16*a*; 7. *vartamānāgatam*, 17*a*; 8. *lābhālābhajīvitamaraṇajayaparājayajayadhanāgamanirdhanajñānam*, fol. 19*a*; 9. *jīvadhātumūlaprakaraṇam*, fol. 24*b*; 10. *mūlayonivivaraṇam jīvadhātumūlajñānam*, fol. 40*a*; 11. *cintālūkāmushṭisaṃkhyāvastuvivaraṇam*, fol. 42*a*; 12. (*sarva*)*vargānayanam*, fol. 48*a*; 13. *aksharānayanam*, fol. 59*b*; 14. इति चंद्रार्णवे(!) महाशास्त्रे *śalyoddhāracakram*, fol. 67*a*; 15. *taskarānayanam*, fol. 73*a*; 16. *nashṭajanmapatrīkaraṇam*, fol. 73*b*; 17, 18. *jīvanamaraṇajñānam*, fol. 75*a*; 19. *garbhāgarbham*, fol. 77*a*; 20. *maithunavicāra*, fol. 77*b*; 21. *bhojanacintā*, fol. 78*b*; 22. *chattrabhaṅga*, fol. 80*b*; 23. *rāshṭranirṇaya*, fol. 82*b*; 24. *koṭibhaṅga*, fol. 84*b*; 25. *subhikshadurbhikshavicāra*, fol. 85*a*; 26. *prāvṛiṭkālajaladāgamanaprakaraṇam*, fol. 86*a*; 27. *vāpīkūpajaloddeśa*, fol. 86*b*; 28. *ārāmavicāra*, fol. 87*a*; 29. *prāsādapaṭala*, ib.; 30. *gṛihaśubhāśubhavicāra*, fol. 88*a*; 31. *arghakāṇḍapaṭala*, fol. 89*a*; 32. *parokshamantrabhūpater guhyajñānam*, ib.; 33. *pattralekhanajñānam*, fol. 89*b*; 34. *pāradhīnapaṭala* (पारधीनां प्रवक्ष्यामि भूपतेः कौतुकं परं । °), fol. 90*a*; 35. *sandhimīlanavigraha*, ib.; 36. *vivāhapaṭala*, fol. 90*b*; 37. *nashṭajātakapaṭala*, ib.; 38. *bhūmisaphalanishphalavicāra*, fol. 91*a*; 39. *maitrībhāvapaṭala* (numbered 40), ib.; 40. *anyayonipaṭala* (numbered 39), fol. 91*b*; 41. *anyajanmajñānam* (numbered 40), ib.; 42. *kāryākāryam* (numbered 43), fol. 92*a*; 43. *jñānanirṇaya* (from here not numbered), ib.; 44. *śikshāpaṭala*, fol. 92*b*; 45. (*vidyodayaprakaraṇam*) ends:

रुद्रेण भाषितं पूर्वं ब्रह्मणा मधुसूदनं* ।
तमुद्दिष्टं (? तदु°) महाज्ञानं भाषितं तत्त्वनेकशः ॥ ८ ॥

द्वात्रिंशद्गुणिता रेखा षट्त्रिंशच्च पुनः पुनः ।
अष्टभिस्तु हरेद्भागं कूष्मांडे बीजमादिशेत् ॥ ९ ॥

* It is probably on the strength of this passage that the *Candronmīlana-tantra* (cf. Cat. Cat.) is in some lists attributed to *Madhusūdana*.

दाडिमस्य सुपक्वस्य रेखा च त्रिगुणं गुणेत्(!) ।
पुनश्चतुर्गुणं कृत्वा मज्जुणं बीजमादिशेत् ॥ १० ॥

दाडिम सुपक्व बीजं ० ॥ इति चंद्रोन्मीलनं संपूर्णं समाप्तं ॥ संवत् १८६१ ॥

आषाढे कृष्णपक्षे तु नवम्यां भृगुवासरे ।
समाप्तिमगमद्ग्रंथो द्विरसाष्टैकसंमिते ॥

From chapter 3 onwards, the text is accompanied by a commentary (*ṭīkā* or *dīpikā*).

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 281; Weber, Berl. Cat., no. 903; Aufrecht, Florentine MSS., p. 116. [H. T. Colebrooke.]

3122.

2528g. Foll. 20; size $9\frac{3}{8}$ in. by $4\frac{1}{8}$ in.; clear, large Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; six lines in a page.

Svarodaya, a description of the different modes of respiration and their magic effects; in the form of a dialogue between *Īśvara* and *Pārvatī*.

It begins:

शांते शुद्धे सदाचारे गुरुभक्तैकमानसे ।
दृढचित्ते कृतज्ञे च देयं चैव स्वरोदयः(०यं F) ॥ १ ॥

दुष्टे च दुर्जने क्षुद्रे अशांते गुरुलोपके ।
हीनसत्त्वे दुराचारे स्वरज्ञानं न दीयते ॥ २ ॥

श्रीपार्वत्युवाच ॥

देवदेव महादेव कृपां कृत्वा ममोपरि ।
सर्वसिद्धिकरं ज्ञानं कथयस्व मम प्रभो ॥ ३ ॥

न तिथिर्नं च नक्षत्रं न वारो ग्रहदेवता ।
न विष्टिर्न(वृ०) व्यतीपातो विरुद्धाद्यास्तथैव च ॥ ४ ॥

कुयोगेनापि देवेश प्रभवंति कदाचन ।
तन्मे कथय देवेश सर्वकामफलप्रदं ॥ ५ ॥

ईश्वर उवाच ॥

शृणु त्वं कथितं देवि देहस्थं ज्ञानमुत्तमं ।
येन विज्ञातमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रणीयते ॥ ६ ॥

स्वरे वेदाश्च शास्त्राणि स्वरे गांधर्वमुत्तमं ।
स्वरे च सर्वत्रैलोक्यं स्वरमात्मस्वरूपकं ॥ ७ ॥

स्वरहीनश्च दैवज्ञो नाथहीनं च यद्गृहं ।
शास्त्रहीनश्च यद्वक्ता शिरोहीनं च यद्वपुः ॥ ८ ॥

देहमध्ये स्थिता नाड्यो बहुरूपाः सुविस्तराः ।
ज्ञातव्याश्च बुधैर्नित्यं स्वरदेहज्ञानहेतवः(? स्वरविज्ञानहेतवे F) ॥ ९ ॥

नाभिस्थानककंदोर्त्थं अंकुरोदयनिर्गताः ।
द्विसप्ततिसहस्राणि देहमध्ये व्यवस्थितः(!) ॥ १० ॥

तिर्यगूर्ध्वं च मध्यस्थानं(०स्थं) वा सुदेहं समंततः ।
चक्रवर्तस्थिता देहं सर्वप्राणसमाश्रिता ॥ ११ ॥ ०

The MS. counts 179 verses, but nos. 29, 77, 150 and 176 have been skipped, or the respective verses omitted.

It ends:

अरुंधती भवेज्जिह्वा नासाग्रे ध्रुवमुच्यते ।
ध्रुवे विष्णुपदं प्रोक्तं तारका मातृमंडलं ॥ [१]७८ ॥

नव भ्रुवौ सप्तघोषाभ्यां(!) पंच तारा त्रिनासिका ।
जिह्वामेकदिनं प्रोक्तं म्रियेत मानवो ध्रुवं ॥ [१]७९ ॥

इति श्रीयवनबीजग्रंथस्वरोदय ईश्वरपार्वतीसंवादः संपूर्णः समाप्तः ॥

For another MS. of this treatise see Aufrecht, Florentine MSS. (F.), p. 116 (117 verses, attributed to *Īśvara*); for a different treatise of the same title Rāj. Mitra, Notices, i., p. 276. Cf. *Jīvanātha's Svaratattvodaya*, Oxf. Cat., no. 793.

MSS. 1042 (foll. 44) and 1510f (foll. 23) contain a Bengalī commentary—entitled *Svarodayabhāshāvinyāsa*, by *Anantadhana*, son of *Khaḍagadhana*(?)—on a treatise on necromancy, forecasting the future by certain combinations of the letters of a man's name with the positions of the stars; one of its practical calculations being made for the Śaka year 1450. The different *svaracakras* described in separate sections of that treatise, relate to *graha*, *rāśi*, *yoga*, *abda* and *ayana*, *paksha* and *tithi*; and finally there are a *shoḍaśacakra* and a *dvādaśābdacakra*. [Gaikawar.]

3123.

2618 d. Foll. 8; 4to, size 10 in. by 8 in.; modern Telugu writing; 25–28 lines in a page.

Svarodaya, or *Svaraśāstra*, another treatise on omens derived from sounds and respirations; with a Telugu explanation. Incorrect.

The text begins:

नाभिस्थानं कुंडलीश्च भुजंगाकाररूपिणी(!) ।
पूर्वाशाधारणाद्यस्तु दशावयवतः पुनः ॥
द्वे द्वे(?देहे) तिर्य[ग्]गता नाड्यः चतुर्विंशति वायवः।
भू[त]सूक्ष्ममुखानादि(?मुखादीनि) सप्त सप्त शतानि च॥०

There is no colophon.

[MACK. COLL.]

3124.

1388 d. Foll. 5; size $13\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengalī handwriting; five lines in a page.

Pañcapakshiśakuna, a short treatise on soothsaying by means of the five vowels, *a*, *i*, *u*, *e* and *o*, which are represented as so many different birds, and, by skilful combination, are made to reveal the unknown future; (here apparently ascribed to *Śaṅkara*).

It begins:

अधिगम्य(?अभि०) महादेवं सर्वशास्त्रविशारदं ।
भविष्यदर्थज्ञानार्थं पप्रच्छुर्मुनयो मुदा ॥
तेषां वचनमाकर्ण्य निजगाद महेश्वरः ।
त्रिकालज्ञानबोधार्थं पञ्चपक्षी प्रदृश्यते ॥
अनेन शास्त्रसारेण लोकैः कालत्रयं प्रति ।
बलाबलानि दृश्यन्ते सर्वकार्येषु निश्चितं ॥ ०

It ends:

तावद्गर्जन्ति शास्त्राणि शकुनानामनेकशः ।
यावन्न श्रूयते पक्षिशकुनं शङ्करोदितं ॥

इतिं पञ्चपक्षिशकुनं समाप्तं ॥

For a *Pañcapakshī* ascribed to *Śaṅkara* cf. Cat. Cat.

[H. T. COLEBROOKE.]

3125.

834 b. Foll. 18; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; large, modern Bengalī character; 5 or 6 lines in a page.

Nīhārādilakshaṇa-jñānamañjarī, or simply *Jñānamañjarī*, a treatise on prognostication by means of the letters of the alphabet, which are represented as having some mysterious connection with good and evil fortune.

The letters are obtained from the question put to the soothsayer, though the way in which they are selected is not stated in this work. The combination of these letters with the particular constellations at the time of the question, according to the rules of the art, determines the answer as to the fate of particular events and enterprizes.

The MS., which is rather incorrect, begins:

त्रिलोचनं नमस्कृत्य जगदीशं निरञ्जनं ।
नीहारादिमया(?०देमैया) प्रोक्ता ज्ञानालंकृतमञ्जरी ॥

अथ नीहारादिभिः कालावेदने युगपद्बहुभिः प्रश्ने कृते विषयपार्थक्यज्ञानाय चूडामणिः प्रश्नाक्षरेण नानाशास्त्राणि पर्यालोच्यार्याचतुष्टयमाह ॥

अकचटतपवर्गा(!) रविकुजसितसौम्यजीवसौरीणां ।
चन्द्रस्य [च] निर्दिष्ट[ा] याद्यष्टौ वर्गाः प्रत्येतव्याः ॥
लग्ने प्रश्नोद्भवं वर्णं ज्ञात्वा तस्माल्लग्नं शुभाशुभं वदेत्प्रष्टुः(!)।
वर्गादिमध्यचरमैर्वर्णैः प्रश्नोद्भवं विषमं [॥]
राशिं लग्नं प्रवदेच्छेषैर्युग्मं कुजज्ञजीवानां [।]
सितरविजयोश्च नैवं रविशशिनोरेकराशित्वात् [॥]
तस्मात्प्राग्वत्प्रवदेत्पृच्छासमये शुभाशुभं सर्वं [।]
कालस्याविज्ञानादेतच्चिंतनीयं(?चिन्त्यं) बहुप्रश्ने ॥

अस्यार्थः । रविकुजसितसौम्यजीवसौरीणां क्रमेण अकचटतपवर्गाः। चन्द्रस्य यवर्गशवर्गौ। अविज्ञाते प्रश्नलग्ने प्रश्नोद्भवदैवसूचितफलपुष्पादिनामोद्भवं वर्णं कृत्वा प्रश्नाक्षरेण लग्नमानयेत् । यस्माद्दैवसूचितफलपुष्पाख्या वर्णेभ्यस्तात्कालिकलग्नं वक्ष्यमाणप्रकारेण संगृह्य प्रष्टुः शुभाशुभं वदेत् ॥ अत्र हेतुमाह । यस्य वर्गस्य यो ग्रहः अधिपतस्य यस्मिन् राशावाधिपत्यं तदेव लग्नं त्ववश्याधिपत्य(!) तु कचटतपवर्गाणामादिमध्यचरमैर-

स्वरैर्विषमं राशिं वर्गस्य ग्रहाद्विपत्य(?) क्रमेण मेषतुलामिथुन-धनुकुम्भानामन्यतमं । कचटतपवर्गाणामादिमध्यान्तिमवर्णैर्लग्नं तत्कालभवं वदेत् । तथा च प्रश्नसारे ।

रविभौमसितज्ञेज्य शनिचन्द्राः क्रमेण तु ।
अवर्गाद्यधिपा ज्ञेयास्तस्माल्लग्नं प्रसाधयेत् ॥

समैर्वर्णैः समं ज्ञेयस्तथैवं रविचन्द्रयोः ।
एकराश्यधिपत्वाच्च ततो ब्रूयात् शुभाशुभं ॥

तेषामेव कचटतपवर्गाणां शेषैर्द्विचतुर्थे वर्णे युग्मं लग्नं राशिं गृहापत्याद्वृश्चिकवृषकन्यामीनमकरप्रभृतीनामेकतमं लग्नं वदेत् । तेषां तदित्याह कुजसितबुधजीवसौरीणां च रविशशिनोस्तथैवं कर्मादेकराशित्वात्(!) एकराश्यधिपत्वात् । अवर्गस्य रविस्तस्याधिपत्यं सिंह एव । यशवर्गयोश्चन्द्रस्याधिपत्यं कर्कट एव । तस्मात् प्रश्नानुज्ञानज्ञानात् तात्कालिकलग्नात् प्रश्नसमये सर्वशुभाशुभं चिन्तनीयं । यो यो भावस्वामिदृष्टोद्युतेरित्यादि(?) प्रश्नशास्त्रप्रतिपादितं । प्रष्टुर्वदेत् । एतदक्षरविरचितलग्नज्ञानात् कालस्य चन्द्रादपि ज्ञानं । बहुप्रश्नेषु क्रमशश्चतुर्मूलतेषुन्ध-मिति(?) ॥ अथ जन्मलग्नज्ञानार्थमाह । सूर्यक्षीवधिसप्तरविघन-सिद्धान्तरक्षेषु(!) प्रहरगणेषु क्रमशश्चतुरुजातां(!) नरं प्रवदेत्०

Fol. 12*b*: अथ वर्णनिरूपणं । अआकखगघङ रक्तं । एऐ पीतं । इईचछजझञ हरितं । टठडढणयरलव कृष्णं । तथदधनशषसहक्ष धूम्रं । उऊओऔपफबभम कर्बुरं । ०

The last leaf has been supplied by a different hand. It ends:

लब्धं मूलं विनिक्षिप्य सप्तभिर्भागमाहरेत् ।
नामाक्षराणां संख्या स्यादेकशेषात्ततो ध्रुवं ॥

लब्धं मिश्रं तथा राशिं सप्तभिर्वे(र्वि)भजेत्ततः ।
कवर्गादिशवर्गान्ताः क्रमादेकाङ्कसंख्यया ॥

अवर्गो भानुभिर्भागं शेषवर्गेषु पञ्चभिः ।
विज्ञेयं केवनिङ्केश्च(?) निर्णीतमिह शेषतः ॥

प्रथमेन द्वितीयं तु द्वितीयेन तृतीयकं ।
तृतीयेन चतुर्थं तु चतुर्थेनापि चादिकं ॥

उभये पञ्चसंख्यान्तमथवा तृतीयेक्षरं(!) ।
एतत्केवलिखेयं(?) बुद्धा ज्योतिर्विशारदैः ॥

इति नीहारादिलक्षणज्ञानमञ्जरी समाप्ता ॥

The combinations of letters, consonants (*varṇa*) and vowels (*svara*), into regularly formed groups (*varga*) have different designations such as *uttara, uttarottara, adhara, adharādhara, sammukta* and *asammukta, abhihita* and *anabhihita, abhighāṭita, āliṅgita, abhidhūmita, mṛita* and *jīvanasūcaka* (fol. 11*b*–12*b*).

It is difficult to see how the word *nīhāra*, which only occurs at the beginning and the end, and nowhere else, can have here its ordinary meanings of 'hoar-frost' or 'mist.' Perhaps it might rather have to be referred to the vernacular verb *nihār, nehār* in the sense of *σκοπεῖν*. A quotation of vernacular Bengalī certainly occurs on fol. 7.

[H. T. Colebrooke.]

3126.

1259b. Foll. 6; size 16¼ in. by 3½ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Cūḍāmaṇinirūpaṇam, or *Cūḍāmaṇikeralī*, a treatise on fortune-telling by means of dice(?).

It begins: ओं नमो महादेवाय॥ अथ चूडामणिनिरूपणं॥

ज्ञातप्रश्नाक्षरं ज्ञात्वा खचन्द्रेण प्रपूरयेत् ।
द्वादशाङ्केन संयोज्य बाणेनैव प्रपूरयेत् ॥
चतुःषष्ट्या तु संयोज्य सप्तभिर्विभजेत्ततः ।

एकेन जीवः द्वाभ्यां धातुः त्रिभिर्मूलं। चतुर्भिर्जीवाश्रितो जीवः। पञ्चभिर्जीवाश्रितो धातुः । षड्भिर्जीवाश्रितं मूलं । शून्येनापि जीवाश्रितं मूलं । हृतावशिष्टो यो ऽङ्कः तदेव मूलं । यत् हृतं तदेव मूलं ।

लब्धं मूले विनिक्षिप्य दिगङ्केनैव योजयेत् ॥
चतुर्भिश्च हृते शेषे जानीयाद् जीवभेदतः ।
द्विपदाश्चतुष्पदाश्चैव अपदाः पादसंकुलाः ॥

एकेन द्विपदः द्वाभ्यां चतुष्पदः त्रिभिरपदः । चतुर्भिः पादसंकुलाः । असंवादे सति एकं हेयं देयं वा । एवं सर्वत्र । द्विपदे चतुर्भेदाः । देवनृपक्षिराक्षसाः। पिण्डाङ्के एकं मिश्रयित्वा लब्धं मूले विनिक्षिप्य चतुर्भिर्हृत्वा । एकेन देवाः । द्वाभ्यां मनुष्याः । त्रिभिः पक्षिणः । चतुर्भी राक्षसाः । ०

अथ चतुष्पदनिरूपणं fol. 2*b*; अथापदनिरूपणं fol. 3*a*; अथ पक्षिनिरूपणं ib.; अथ राक्षसनिरूपणं ib.; अथ

जीवाश्रितनिरूपणं fol. 3*b*; अथ धातुनिरूपणं fol. 4*a*; अथ मूलनिरूपणं fol. 5*a*; अथ चौरनिरूपणं fol. 5*b*; अथ नामानयनं fol. 6*a*; इदानीं लाभप्रकरणं वक्ष्ये । ib.

It ends:

पूर्वकृतपिण्डाङ्कं अष्टभिर्गुणयेत् त्रिभिर्हरेत्। एकेन दिनसंख्या द्वाभ्यां माससंख्या शून्ये वत्सरसंख्या ॥

इति चूडामणिकेरली समाप्ता ॥

संदेहोच्छेदकृता गुरुणा यदि सरणेन समुपदिष्टः ।
ध्यात्वा हृदि सर्वज्ञं स्वैरं सर्वज्ञतां तदा तनुतां ॥

For a *Divyacūḍāmaṇi*, by *Keralācārya*, see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 245.

[H. T. Colebrooke.]

3127, 3128.

448, 449. Foll. 179 (the first six of which are missing; with duplicate leaves 85, 100, 111, 177), and 202 (180–381); size 9½ in. by 3¾ in.; Devanāgarī writing (by 3 or 4 different hands) of 1787 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Ramalarahasya-Sārasaṃgraha, an extensive work on fortune-telling in all the relations of daily life, by *Bhayabhañjana Śarman*, son of *Bhībhañjana* (?). Rather incorrect.

The subject is treated in four sections (*prakaraṇa*) each of which is subdivided into chapters (*adhyāya*), viz.:—

I. 1. (? introductory on *ramalavidyā*) ends fol. 7*a* (foll. 1–6 being wanting); 2. *bindūnāṃ praśnaḥ*, fol. 8*a*; 3. *shoḍaśarūpiṇām utpattiḥ*, fol. 11*b*.

II. 1. *ramalajñādilakshaṇam*, fol. 16*a*; 2. *rūpiṇām prakṛitikramaḥ*, fol. 21*a*; 3. *avajada-krama* (letters *a, v, j, d*), fol. 22*b*; 4. *avadaha-krama*, fol. 24*a*; 5. *vajadahakrama*, fol. 26*b*; 6. *saṃkhyākrama*, fol. 38*a*; 7. *kheṭakrama*, fol. 41*b*; 8. *varṇakrama*, fol. 51*a*; 9. *griha-vicārāṃśa*, fol. 62*a*; 10. *grihāṇāṃ cintanam*, fol. 67*b*; 11. *grihāṇām sākshībhūtāni*, fol. 75*b*; 12. *ramalāvṛitti*, fol. 77*a*; 13. *rūpiṇāṃ nāma*, fol. 78*a*; 14. *rūpiṇāṃ cihnakathanam*, fol. 79*a*; 15. *rūpiṇām prakṛitiḥ*, fol. 82*a*; 16. *rūpiṇāṃ svarūpam*, fol. 86*b*; 17. *rūpiṇām nānāvidhika-thanam*, fol. 99*b*; 18. *rūpiṇām parasambandha-sthānasya vyākhyānam*, fol. 106*a*; 19. *rūpiṇāṃ dṛishṭijñānam*, fol. 108*a*; 20. *prashṭur mano-'bhiprāya-mūkapraśnakathanam*, fol. 124*a*; 21. *pratyekadeśīyānāṃ ramalācāryāṇāṃ sammatena praśnakathanam* (*varvaradeśīyānām-misira-hin-dūka-rūma-tarāvalūsa-aparapaścimadeśīyānām prakāraḥ*, 126–135), fol. 156*b*.

III. 1–12 *tanvādi-dvādaśabhāvakrameṇa pra-śnakathanavyākhyānam*; 1. (*prathamagṛihasya*) *tanusthānasya praśnakathanam*, fol. 163*a*; 2. (*dvitīyagṛihasya*) *dhanasthānasya pr.*, fol. 179*b*; 3. *tṛitīyagṛihasya praśnakathanam* (*bhrātrādī-nāṃ vicāraḥ*), fol. 185*b*; 4. (*pitur vicāraḥ*), fol. 211*b*; 5. (*santāna-vicāraḥ*), fol. 229*b*; 6. (*dāsī-dāsānucarāṇāṃ vicāraḥ*), fol. 254*a*; 7. (*strīṇāṃ vicāraḥ*), fol. 286*a*; 8. (*mṛityvādibhayasya vicāraḥ*), fol. 292*b*; 9. (*dūrataḥ pravāsasya vicāraḥ*), fol. 301*a*; 10. (*rājyasya vicāraḥ*), fol. 313*a*; 11. (*bhāgyodayādy-āśāyā vicāraḥ*), fol. 316*a*; 12. *dvādaśagṛihasya praśnakathanaṃ* (*dushṭānāṃ vicāraḥ*), fol. 322*b*.

IV. *Miśrakaprakaraṇam*, treating (? in two chapters) of *mushṭipraśnādikam*, and *caurādīnāṃ nāmotpādanam* (and other subjects).

The author frequently refers to the author of the *Ramalārṇava*.

The leaves are numbered consecutively up to 233, after which there are several portions with separate numeration, or not numbered at all.

It ends:

भारद्वाजकुलोद्भवो हि मतिमान् ख्यातः सदा कीर्तिमान्
शिष्याचारयुतः [◡◡] पुरद्विजस्तस्यात्मजो भक्तिमान् ।
शैवे मंत्रविधौ सदाशिवसुधीर्भीभञ्जनो नम्रधीः
सूनुस्तस्य महद्विलासगणिते शास्त्रे कृतातिश्रमः ॥ २६ ॥

प्रणवादिगुरोरंह्रिकञ्जे भ्रमररूपभृत् ।
परागगन्धालुरक्तो द्विजानां भक्तितत्परः ॥ २७ ॥

समामर्दनधातोश्च युक्तं पूर्वभयेति हि(!) ।
युद्धमयेत्वनादेशे शर्मणा रखेतल्लिखितम्(!) ॥२८॥ °२९॥

यत्कुत्रापि परिश्रमं(? r. °मो) यदि भवेत् पन्थे(? पक्षे)
[विशाले त्वहो

शब्द[ो] वापि मनोविकारवशतस्तच्छोध्यतां सादरात्।
ये शिष्टा हि परोपकारनिरताः स्वात्मावबोधास्तथा
विज्ञप्तिमिम सावधानमनसा तेषां तु पादांबुजे ॥ ३ ॥

इति श्रीभयभञ्जनशर्मकृतौ रमलरहस्ये सारसंग्रहे (thus always) मिश्रिकप्रकरणं समाप्तम् ॥ °

[H. T. COLEBROOKE.]

3129.

2256. Foll. 31; size 5 in. by $6\frac{3}{4}$ in. (European fashion); indifferent, modern Devanāgarī writing; 15–25 lines in a page.

Ramalajñāna, a treatise on geomancy. Incorrect.

It begins: ओं स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ॥ ओं नमो वाग्देव्यै ॥ ओं नमस्सूर्यादिनवग्रहेभ्यो । ओं

दशमतृतीये सौरा त्रिकोनेति वृहस्पतिः ।
चतुर्थाष्टमयौ भौमः पोशापष्यत्रिसप्तमौ(?) ॥

अथ फलानि लिख्यंते ॥ आत्मा प्रथमः । धनं द्वितीयः । भ्रातृस्थानं तृतीयं । पितृमित्रस्थानं ४ । सुतस्थानं ५ । शत्रुस्थानपरिजनद्विपदचतुष्पदाद्यपहारितवस्तुस्थानं ६ । भार्याविवाहप्रेषितस्थानं ७ । मृत्युमारपीडास्थानं ८ । प्रस्थानमंत्रतंत्रादिधर्मस्थानसुप्रस्थाः ९ । नृपामात्यकर्मस्थानं १० । आयुर्मित्रलाभस्थानं ११ । व्ययवैरिविनाशस्थानं १२ । पृच्छास्थानं १३ । अभिवाञ्छितस्थानं १४ । सर्वस्थानं १५ । शुभवस्तुदर्शनस्थानं १६ । इति षोडशस्थाने शुभाशुभग्रहा ज्ञातव्याः ॥ अथ शुभाशुभविचारः । °

The last seven leaves have been supplied by a different hand.

It ends fol. 30*a*: षोडशगृहेषु फलव्युत्पत्तिस्सम्पूर्णा ॥ इति रमलज्ञानं सम्पूर्णं समाप्तम् ॥ अथ रमलज्ञाने तपायः(!) । आदौ सुज्ञेया बिंदूनां चतुर्णां कुर्याच्छायाः(!) ° 20 lines, ending: पञ्चदश पुनः प्रथमाद्वा पञ्चदशादेकं कषणीयम् चेति कोष्टकः षोडश सम्पन्ना भवति । रमलज्ञानं समाप्तम् ॥

[R. JOHNSON.]

3130.

1519 a. Foll. 23 (and two additional leaves after foll. 8 and 10); size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing, by two or three different hands, for the most part of about 1700 A.D.; eleven lines in a page.

Ramalenduprakāśa, another treatise on geomancy, in 16 chapters (*ullāsa*), apparently adapted from some Persian work, by *Tripāṭhin Rudramaṇi*, surnamed *Vālmīki Kavicakravartin*, son of *Gauḍatripāṭhin Bhagavat*.

The author would seem to have been born in 1658 A.D.; a *Rāmacaritram* having been written by him, besides the present work which was composed in his 25th or 26th year of age (A.D. 1683). [A.]

It begins: साम्बमवलम्बे ।

जेयाजेयान् जयति दितिजान् यत्प्रसादेन विष्णुर्
जिष्णुर्लोकानवति सकलान् यत्पदाब्जप्रसादात् ।
स्रष्टुः(? r. सृष्टेः) स्रष्टा हरति च हरः प्रान्तकाले च सांबा
विघ्नेशांबा हरतु दुरितं मे सुसिद्धिं विधत्ताम् ॥ १ ॥

गौडत्रिपाठभगवद्भगवत्सुतो ऽभूद्
वाल्मीकिनामविशदो विशदो गुणौघैः ।
वाल्मीकिनाममुनिवत्(वाल्मीकिवज्जगति यः B)
[कविचक्रवर्ती
श्रीमच्छिवाचरणलब्धवरप्रसादः(°सेवकपार्श्ववर्ती B)
[॥ २ ॥

प्राचि प्रागब्धिवेलां वरुणदिशि तथा पश्चिमां बोधिवेलां
याम्यायां याम्यशैलं तुहिनदिशि हिमं यावदन्यो न
[तादृक् ।
सर्वज्ञेंद्रो ऽस्ति तेन स्वगुणसमगुणः काव्यरत्नेन रुद्रः
श्रीमद्वाल्मीकिनाम्ना स्वजनिसमुदितेनेव दीपेन
[दीपः* ॥ ३ ॥

* A abbreviates this stanza, giving only प्राच्यीप्रागब्धिवेलेत्यादि ॥

ज्योतिर्विदां सुबोधाय रमलाम्भोधिसारतः ।
रमलेंदुप्रकाशो ऽयं शकलैस्तेन तन्यते ॥ ४ ॥

सन्मुहूर्तमहिते स्वहर्मुखे दुर्दिनादिरहिते दिने तथा ।
निश्यपि स्वमृतवाग्विभूषितः स्वेष्टदेवपदरम्यभूषितः ॥५॥

अथ प्रथमोल्लासो मन्त्रादिज्ञाने । °

The figures (शकल *i.e.* شکل) by means of which the art is practised, are 16 in number, the same as in the Turkish epitome of the art analyzed in Flügel's Catalog der Handschriften der K. K. Hofbibliothek zu Wien, ii., p. 585. They also have preserved their Arabic names, identically the same as those quoted from the رسالۀ رمل, with the exception of two or three. Instead of the ثابتة (12) and قلية (13) we find here an अतबे खारिज and an अतबे दाखिल, and the حيان (1) is altered to लह्यां (*i.e.* الحيان ?). Regarding the origin of these signs the author says: हज्रद्दानियालो [*i.e.* حضرت دانیال] दैवशाद्यवनधर्मपद्धतिमाचरिष्यमाणः पित्रा तर्जितो वनं प्राप्य हा कादिर् [*i.e.* یا قادر] इति शब्दमकरोत्तदा हजिरत जवईल [*i.e.* حضرت جبرائیل]समेत्य भूमौ विंदुं प्राकल्पयत् । एवं चतुर्वारसंगेन तरीक [طریق] संज्ञकशकलो जातः । अस्य ग्रंथस्य धूलौ निहतत्वाद्रमलसंज्ञा ॥

That this art is illustrated by many treatises amongst Muhammadans, we know from *Hājī Khalfah* (see Flügel's edition, iii. 478, 479), and that the present work is not the only attempt to introduce the subject to the Hindus is proved by the existence of several other works of this kind in MS., and of a *Ramalanavaratna* by *Paramasukhopādhyāya*, printed at Benares in 1869.

It ends: अथ वर्षाप्रश्ने ।

यद्यावीशकलानि कंटकगतान्यंबुस्थितान्येव वा
भूत्वा भूरिपदेषु वारि बहुलं कुर्वंति नो चेद्यदा ।
भूरिस्थानगतानि तानि लघुवर्षाकंटके चेच्चरास्
तूर्णं वारि शुभाश्च वारिति करं वैलोम्यतो नो जलं
[॥ २२ ॥

अथ भोजनप्रश्ने ।
चरद्व्यंगस्थिरे लग्ने भोजनं भूरि भूरिशः ।
गच्छतः संमुखे को ऽस्ति मिलित इति ।
स्त्रीपुंनपुंसकेऽग्ने स्त्रीपुंषंढाः संमुखे क्रमात् ॥ २३ ॥
अथ चौरप्रश्ने ।
विप्रो राजानुज्ञविट्(!) शूद्रः पामरः स्त्रीसुतानुजाः ।
लग्नखेटवशात्तेनवयोवर्णादिकं वदेत् ॥ २५ ॥
कोटभंगः केन मार्गेण भविष्यतीति प्रश्ने ।
निर्बलकेंद्रदिशा वै कोटविभंगाय कीर्तिता यवनैः ।
बहु बहुविस्तरभयतो न मया लिखितो ऽत्र बुद्धितो ज्ञेयं ॥
नवनगतिथि१५७९शकसमये जातो ऽयं [भास्करप्रमैरब्दैः ।
रामचरित्रं रचितं रचितो ऽयं तत्त्वसंज्ञकैरब्दैः ॥
पुत्रवतीत्यवनी विशदाभूद्येन सती भवतीह वसंती ।
तेन विधाय समर्पित ईशायाः पदयोरयमाचिरमास्तां ॥
इति श्रीत्रिपाठीरुद्रमणिकल्पितो रमलेंदुप्रकाशः संपूर्णः ॥
supplied in the margin].

[H. T. COLEBROOKE.]

3131.

2255. Foll. 36; size 5¼ in. by 7 in. (in European fashion); fair Devanāgarī writing of 1747 A.D.; nineteen lines in a page.

Ramalenduprakāśa. [B.]

This MS. ends thus: वर्षाप्रश्ने ।
यद्यावीशकला° (differing somewhat) जलं ॥
एवं वादीष्वगुजलं विश्रामप्रश्ने
चरादिष्वंगगेयूक्ता विश्रामा भूद्विवहयः ।
चरस्थिरद्विस्वभावा मेषाद्याः क्रमतो मुहुः ॥
अथ षोडश उल्लासः सुरतप्रश्ने ।
वृद्धास्तगे ऽर्के हिमगौ चराला (वृद्धास्त° वाला A)
बुधे कुमारी च गुरौ (हिमगौ A) प्रसूता ।
स्वरूपिणी (सुरूपिणीं A) दैत्यगुरौ स्वरूपा (सु° A)
शनौ कठोरा वधिरा च राहौ* ॥
गुणोज्झिता [भूमि]सुते ऽस्ति याते
सुतेजसा [स्या]तयशः – प्रसारा† ॥

* This is v. 15 in A.

† A has this half-verse after v. 15, it being followed by a complete *anushṭubh śloka*.

नवनगतिथिशकसमये जातो ऽहं भास्करप्रमैरब्दैः ।
रामचरित्रं रचितं रचितो ऽयं तन्नसंख्यैरब्दैः(!) ॥
पुत्रवतीत्यवनी विशदाभूद्येन सती भवतीह वसंती ।
तेन विधाय समर्पित ईशायाः पदयोरयमाचिरमास्ताम् ॥

इति श्रीरुद्रमणित्रिपाठिकल्पितो रमलेन्दुः संपूर्णः॥ विजयते जगदंबा ॥ संवत् १८०४ मार्गसुदि ६ गुरौ ० ॥

The revelation of the art is here ascribed to Adam first, then to Idrīs (Enoch), and only then to Daniel and Gabriel from whom MS. A starts. [R. Johnson.]

3132.

92 c. Foll. 24; size 10 in. by 4 in.; fairly written in Devanāgarī, towards the end of last century; twelve lines in a page.

Ramalapraśnasaṃgraha, another treatise on geomancy, by *daivajña Cintāmaṇi,* pupil of *Cūḍāmaṇi daivajña.*

It begins:

गजास्यं सिंदूरारुणितवदनं विघ्नदमनं
स्वकार्ये वृंदारैर्नमितचरणं शीर्षकमलैः ।
तथा देवीं वंदे सुजनसुखदात्रीं त्रिभुवने
द्युदीपं चक्रस्थं सकलदुरितौघार्दनमजम् ॥ १ ॥
विलोक्य यामलं शास्त्रं रमलप्रश्नसंग्रहं ।
चिंतामणिः करोत्येवं रमलोत्कर्षमद्भुतम् ॥ २ ॥

अथ पाशकशाधनं । °

It ends:

षष्ठे रोगयुतश्चैव सप्तमे स्त्रीयुतो भवेत् ।
एवं वर्षेषु खंडेषु पुनरुक्तं फलं वशात् ॥ [५]६८ ॥
तत्तत्स्थानभवं तेभ्यो रमले च विचक्षणैः ॥

इति श्रीचूडामणिदैवज्ञश्रीमन्महाराजपदांबुजशिष्यजनानंददायकसर्वविद्याकुशलसर्वशास्त्रेषु कृतश्रमचिंतामणिपंडितविरचिते ज्योतिःशास्त्रे रमले प्रष्णतंत्रं(प्रश्न°) संपूर्णं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3133.

2345 c. Foll. 13; size 10 in. by 5¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1753 A.D.; foll. 1*b* and 2*a* in a large sprawling hand, 17 lines in a page; the rest in a small hand, 13–25 lines in a page.

Ramalaśāstra, another treatise on geomancy, by *Rāma,* son of *Rāma Rudra* of the *Bharadvāja* family, and younger brother of *Kṛishṇa.*

It begins*: अथ रमलशास्त्रं लिख्यते ॥

वंदे तत्पदपंकजं गणपतेर्यद्वीक्ष्य रक्तांबुजं
गंडस्था भ्रमरावली मधुधिया भाति स्पृशंती मुहुः ।
मंजीरध्वनिदत्तचित्तजमहान्प्रोड्डीय किंचित्पदान्
मंजूलप्रतिशब्दितं विदधती सत्तांडवे कालिकां ॥ १ ॥
परं वरं तत्रगनाङ्गियुक्तं
न विघ्नमेघो दिवि चंद्रयुक्तः ।
अगारमाद्यं विजहाय भूमौ
करोति पद्यं नरगो(? तरणे) शिवं वः ॥ २ ॥
विलोक्य यावनं शास्त्रं† तद्व्याख्यातृगिरस्तथा ।
श्रुत्वा तनोमि विमलं रमलोत्कर्षमद्भुतं ॥ ३ ॥

अथ पाशकसाधनं ॥

सायने मेषगे सूर्ये पाशान् धातुमयान्कुरु ।
व्ययने तेषु शून्यानि कर्तव्यानि यथोदितं ॥ ४ ॥

It ends: इति रमलतंत्रे प्रश्नतंत्रं समाप्तं ॥

[त]त्वाद्वावादुगाहकं पंच सप्तमखंडकं ।
मुख्यभावफलं ज्ञेयमुवाह बलतोमितं ॥
नाजीरबलतो ज्ञेयमुगाहस्य बलाबलं ।
नाजीरोगाहयोः खंडयोगेन खंडकद्वयोः ॥
तस्मात्तत्खंडकं पाति तेन वाच्यं शुभाशुभं ।
विघ्नप्रथमयोः सूर्यशक्रयो१४श्च समागमयो(!) १५ । ७ ॥
नृपाशयो१६॥१०। योगजानि केंद्रखंडानि तानि वै ४ ।
तेभ्यः शुभाशुभं वाच्यं रमलेषु विपश्चिता ॥
षोडशशकलानां(!) शून्यानि गणयेत्सुधीः ।
त्रिगुणान्यङ्गिभक्तानि लघुंगणे भवेत्(!) ॥

---

* The top margin of the first page contains the verse गजास्यं सिन्दूरारुणितवदनं° for which see the preceding work.

† Here the gloss रमलप्रश्नसंग्रहं has been added in the margin, the sign = referring to it, being placed over तद्.

भारद्वाजकुलावतंसगणकश्रीरामरुद्राह्वयस्

तत्सूनुर्मतिमान्महद्विधिविदां श्रेष्ठस्तु कृष्णाभिधः(!in-

चक्रे रमलवैचित्र्यं बड्डं शकलषोडशैः। [complete)॥

दृष्ट्वा यवनशास्त्रोक्तं बड्डं गीर्वाणभाषया ॥

इति रामविरचितं रमलशास्त्रं समाप्तं ॥ संवत् १८७० आ० सु० १ रवौ ॥

For a fragment of the same, or a similar work (*Ramalagrantha Yavanokta*) see Aufrecht, Florentine MSS., p. 109. Neither verse 3 nor the last verse (which ought to be on fol. 5*a* of this MS.) of that fragment is found in our MS., whilst verse 4 is here verse 7.

[GAIKAWAR.]

3134.

1057 b. Foll. 2; size 15½ in. by 3 in.; folded half-length; careless, modern Bengali handwriting; five lines in a page.

Svapnādhyāya, a short treatise on oneiromancy.

It begins:

स्वप्नाध्यायं प्रवक्ष्यामि यथोक्तं मुनिभाषितं।
येन विज्ञानमात्रेण ज्ञायते च शुभाशुभं ॥
स्वप्नस्तु प्रथमे यामे फलं संवत्सरे लभेत्।
द्वितीये चाष्टभिर्मासैस्तृतीये च चतुर्थके ॥
चतुर्थे चार्धमासेन दृश्यते नात्र संशयः।
अरुणोदयवेलायां दशाहेन फलं लभेत् ॥
दुःस्वप्नं चापि सुस्वप्नं कथनादेव पश्यति।
वातिकं पैत्तिकं श्लैष्मं चिन्तितं परिवर्जयेत् ॥
आरोहणं गोवृषकुञ्जराणां
प्रासादशैलाग्रवनस्पतीनां।
आरुह्य नौकां प्रतिगृह्य वीणां(?)
भुक्त्वा रुदित्वा भुवमर्थलाभः ॥ १ ॥

There are 26, or, including the first four, not counted in the treatise, 30 verses.

It ends:

रक्तचन्दनकाष्ठानि घृतेनाग्नौ जुहोति यः।
गायत्रीशतसहस्रेण(!) तस्य शान्तिर्विधीयते ॥ २५ ॥
रामत्रयं त्रीणि पदानि विष्णोर्
अग्नित्रयं त्रीणि च पक्षाणि(*r.* पुष्कराणि)।
हरं त्रिनेत्रं त्रिपथां च गङ्गां
स्मरामि दुःस्वप्नविनाशनाय ॥ २६ ॥

इति स्वप्नाध्यायः समाप्तः ॥

Cf. Berl. Cat., no. 902; Oxf. Cat., no. 808.

[H. T. COLEBROOKE.]

3135.

890 b. Foll. 3; size 9¾ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Svapnādhyāya, rather incorrect, and differing considerably from the last MS.

It begins:

स्वप्नाध्यायं प्रवक्ष्यामि यथोक्तं मुनिभिः पुरा।
एतद्विज्ञानमात्रेण स्वप्ने बोध्यं शुभाशुभं ॥ १ ॥
अब्देन प्रथमे यामे षण्मासैश्च द्वितीयके।
तृतीये तु त्रिभिर्मासैः स्वप्नस्य फलमाप्नुयात् ॥ २ ॥
चतुर्थे चार्धमासेन दृश्यते नात्र संशयः।
अरुणोदयवेलायां दशाहेन फलं लभेत् ॥ ३ ॥
अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि शुभाशुभफलं शृणु।
आरोहणं गोवृषकुंजराणां०

It consists of 41 verses, ending thus:

आसने शयने याने त्वरिते वाहने गृहे।
पायमानो विबुध्येत तस्य श्रीः सर्वतोमुखी ॥ ३५ ॥
यस्तु मध्ये तडाकस्य भुंक्ते च दधिपायसं।
निर्मले पद्मपत्रे वा पार्थिवो नात्र संशयः ॥ ३६ ॥
द्विजगीर्वाणपितरो देवाः सिद्धादयस्तथा।
यदा ते न वरं स्वप्ने तकृथैव(? तद्वृथैव) भविष्यति ॥ ३७ ॥
क्रुद्धां च देवतां दृष्ट्वा क्रोशंतीं रुदतीं तथा।
प्रस्फोटयंतीं धावंतीं देशोरण्यं भविष्यति ॥ ३८ ॥
अग्नित्रयं त्रीणि च पुष्कराणि
रामत्रयं त्रीणि पदानि विष्णोः।
हरं त्रिनेत्रं त्रिपथां च गंगां
स्मरामि दुःस्वप्नविनाशनाय ॥ ३९ ॥

गंगां गंगाधरं गौरीं केशवं नंदिकेश्वरं ।
यः स्मरेत् प्रातरुत्थाय दुःस्वप्नं तस्य नश्यति ॥ ४० ॥
स्वप्नाध्यायमिदं पुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ।
इशितं(? ईप्सितं) लभते लोके बृहस्पतिवचो यथा ॥ ४१ ॥
इति श्रीइतिहासपुराणे बृहस्पतिकृते स्वप्नाध्यायः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3136.

2345 b. Foll. 29 (of which 8–12, 16, 17, 19, 20 are wanting); size 7½ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1630 A.D.; 11–15 lines in a page.

Svapnacintāmaṇi, a Jaina(?) treatise on the interpretation of dreams, by *Jagaddeva*, son of *Durlabharāja*.

It begins:

कविभिः करकलितमिव त्रैलोक्यमिदं विलोक्यते सद्यः ।
आसाद्य यत्प्रसादं सा जयति सरस्वती देवी ॥ १ ॥
कृतिभिः(कविभिः eds.) कृतानि खंडोद्देशेन स्वप्न-[लक्षणान्यग्रे ।
तान्येकस्थानानि(r. ०स्थानि शुभा)शुभानि संक्षेपतो [वक्ष्ये ॥ २ ॥
धर्मरतः समधातुर्यः स्थिरचित्तो जितेंद्रियः(यतें० eds.) [सदयः ।
प्रायस्तस्य प्रार्थितमर्थं स्वप्नः प्रसाधयति ॥ ३ ॥
स्वप्नदिदा[ना]नि नवश्रुतमनुभूतं प्रदर्शमनुरूपं(प्रदर्शी-[नमनूपः eds.) ।
चिंताप्रकृतिविकारो दैवात्(दैवाः eds.) पुण्यानि [पापानि ॥ ४ ॥
आद्यं षड्‌ तेषां शिवमशिवं वापि निष्फलं तेषां(नि-[ष्फलं भवति eds.) ।
अंत्यं चिरं च तेषां(ज्ञेयं eds.) शुभाशुभं सूचयत्यचिरात् [(शुभाशुभं तच्च यच्छति त्वचिरात् eds.) ॥ ५ ॥
ज्ञेयः प्रज्ञेन(प्राज्ञेन eds.) दिवा दृष्टः कृतपरिचयस्ततो [(तथा eds.) ऽभिहितः ।
आधिव्याधिभवो वा माला स्वप्नस्य(स्वप्नो ऽपि eds.) [फलविहीनः ॥ ६ ॥
अतिहास(रतिहास eds.)शोककोपोत्साह[जुगुप्सा]भ-[याद्भुतोत्पन्नः ।
चिंताक्षुधापिपासामूत्रपुरीषोद्भवः(वितथः क्षुधा० eds.) [स्वप्नः ॥ ७ ॥

It ends:

किं बहुना शुभमशुभं निमित्तमुक्तं पुरापि यन्निगमे ।
तस्यापि तथा स्वप्ने दर्शनमिष्टं ह्यनिष्टं च ॥ ६३ ॥
अंत्यस्त्री पुष्पवती स्पर्शे त[द्]द्यूतेषु मैथुने पचने ।
स्वप्ने दिने ऽपि जाते स्यात् पुण्येतरो नरः स्नात्* ॥ ६४ ॥
ये भट्टवाग्भट्टवाचस्पतिचरकसुश्रुतरत्नकोशेषु† ।
उक्ताः स्वप्नविशेषाः शुभाशुभास्ते मयाप्युदिताः ॥ ६५ ॥
कर(पर)हृदयाभिप्रायं परगदितार्थस्य वेत्ति यस्तत्त्वं ।
सत्यं भुवने दुर्लभसंभूतिः स कविरेवैकः ॥ [१]६६ ॥

इति महत्तमश्रीमद्दुर्लभराजात्मजश्रीजगदेवविरचिते (thus also eds.) स्वप्नचिंतामणौ दुःस्वप्नाधिकारो द्वितीयः ॥ संवत् १६८७ वर्षे जेष्ठवदि २ द्वितौ रविदि लि॰ सामिहरिसंकर-गिरि ॥ श्रीरामपंड्यापठनार्थं ॥

A lithographed edition of this little work (of which an incomplete copy is in the India Office Library) was published in India in 1848 (cf. R. Pischel, Zeitschr. d. D. Morg. Ges., xl., p. 114); another, printed edition, at Ratnagiri, in 1873. The text seems to be identical in the two eds., but they are accompanied by different Marāṭhī commentaries. In the latter edition, the text consists of two chapters (*adhyāya*), treating of lucky and unlucky dreams, and consisting of 150 and 162 *ślokas* respectively. Our MS. has 166 verses in part II., and at least 153 in part I., fol. 15 terminating at the end of the 3rd *pāda* of v. 153 (150 eds.) with शुभं त्यक्ता (मुक्ता eds.), after which two leaves are missing. The missing leaves of the MS. contained I., 71–120*a* (119 in eds.); II., 1–20*a* (16 in eds.), 31*b*–54 (27*b*–50 eds.).

---

* The ed. reads this verse thus:

अंतःस्त्री पुष्पवती सङ्गिस्तस्यां च मैथुने वपने ।
स्वप्ने दिने ऽपि चेत्स्यात् पुण्यजनो ऽतो नरः स्नायात् ॥ ६५ ॥

After this the edition adds another verse:

चांडालस्पर्शो ऽपि स्वप्ने शीघ्रं भयप्रदो राज्ञः ।
गदिता नेष्टाः स्वप्नाः प्राचां ग्रंथान्विलोक्य यत्नेन ॥

† ये भद्रबाहुसुश्रुतवाचस्पतिचरकरत्नकोशेषु ed.

In this MS. it is preceded by a treatise on palmistry (*sāmudraka*) in Hindi, comprising 12 leaves.

For another MS. see Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 340. [GAIKAWAR.]

3137.

1681a. Foll. 43; size $9\frac{1}{2}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eight lines in a page.

Meghamālā, a course of meteorological observations on clouds and rain, and astrological predictions derived from the form and colour of clouds, and their appearance in different seasons.

Whilst in the colophons of the Oxford MS. (Hultsch Coll.), kindly collated by Dr. Macdonell, the treatise is throughout called *Raudrī Meghamālā* (इति श्रीरौद्रीमेघमालायां॰), in the present MS. the same title (or rather *Raudrimeghamālā*) is given to it in the colophons on fol. 24*a* and from fol. 28*b*; whilst in the others it is either called (*śrī-Mahādeva-kritā*, fol. 4*a*) *Māheśvarī Meghamālā*, or simply *Meghamālā*. According to the Oxford MS., the treatise would seem to form part of the *Gargasaṃhitā*.

Like Tantric works, it is composed in the form of dialogues between *Śiva* and *Pārvatī*, whilst *Garga* and *Indra* also appear as interlocutors. Rather incorrect. It begins:

नीत्या तावदमी नराधिपतगः पाल्याः प्रजाः पुत्रवत्
तावन्नीतिविदः स्वधर्मनिरतास्तावन्मुनीनां तपः ।
तावन्मित्रकलत्रपुत्रपितरः स्नेहेन तिष्ठंत्वहो
यावत्स्वं प्रतिवत्सरं जह्धरे(*r.* जलधर) क्षोणीतले
[वर्षेति(? वर्षेसि) ॥ १ ॥
यं देवा न जानंति(! A., Oxf. MS.) तं प्रपश्यति
[मानुजाः(? तं पृछंति हेलया लोकाः O.) ।
स्खलिते हास्यं कुर्वंति मितेन(मिलिने O.; ?मृतेन) [न]
[च विस्मयः ॥ २ ॥
एकं ज्योतिषशास्त्रं कलियुगकालेषु गर्वमुद्वहति(॰ते O.)।
पश्यैकं(यस्यैकं O.; ? *r.* एकं) तार्किकनिवहैर्न शक्यते
[चालनं कर्तुम् ॥ ३ ॥
क्षुद्रे पाषण्डधूर्ते च रिक्तहस्तोपहासके ।
ज्ञानं न तथ्यतामेति यदि शंभुः(शंभुं O.) स्वयं वदेत्॥४॥
इति प्रश्नोत्तरम्(श्रीगर्ग उवाच O.) ।
कैलासशिखरासीनं भैरवं परमेश्वरं ।
गणैश्चाप्सरसोभिश्च (! A., O.) गीतगन्धर्वनादितैः
[(*r.* ॰तं) ॥ ५ ॥
गणकोटिसमायुक्तं विद्याधरनिषेवितं ।
मालाधरैस्तथा यक्षैर्वानराद्यैश्च संयुतम्(संवृतं O.)॥ ६ ॥
अर्धाङ्गे ललिता देवी वामभागे व्यवस्थिता ।
शिरसि चन्द्रमाश्चैव वासुकिः कण्ठमाश्रितः ॥ ७ ॥
त्रिलोचनं पंचवक्त्रं दशबाहुव्यवस्थितम् ।
प्रणम्य तं सुरैर्दिव्यः(सुरैः सर्वैः O.) सिद्धगंधर्वकिन्नरैः॥८॥
मुनिभिर्गौतमाद्यैश्च वसिष्ठप्रमुखैस्तथा ।
दृष्ट्वा तं देवं देवेशं पार्वती परिपृच्छति ॥ ९ ॥
देव्युवाच ॥
देवदेव सुरेशान अनादिपरमेश्वर ।
मेघाश्च कीदृशा देव कथं विन्दुः प्रजायते ॥ १० ॥
शरीरं वर्णरूपं च लक्षणं कीदृशं तथा ।
स्वर्गलोके स्थिता ये च मृत्युलोके व्यवस्थिताः ॥ ११ ॥
पाताले चैव ये मेघास्त्रैलोक्ये च व्यवस्थिताः ।
यन्मया देव पृष्टस्त्वं कथयस्व प्रसादतः ॥ १२ ॥
ईश्वर उवाच ॥
शृणु देवि परं गुह्यं मेघमाला तु यादृशी ।
कार्त्तिके चैव मासे तु मेघानां पुष्पसंभवः ॥ १३ ॥ ॰

The treatise is divided into 24 sections (*adhyāya*, foll. 13*a*, 40*b*, and throughout the Oxf. MS.), which are not numbered in the present MS., but are so in the Oxf. one, viz.: 1. *kārttikādishaṇmāsagarbhalakshaṇam*, fol. 4*a*; 2. *arghakāṇḍam*, fol. 10*b*; 3. *gurunakshatra-phalam*, fol. 11*b*; 4. *meghagarbhasamudbhava*, fol. 13*a*; 5. *ashṭadigvāyulakshaṇam*, fol. 13*b*; 6. *utpātadarśanam*, fol. 17*b*; 7. *utpātajñāna-phalam* (*utpātaphalam*, O.), fol. 18*a*; 8. *garbha-nirṇaya* (*garbhaniścaya*, O.), fol. 20*a*; 9. *vidyul-lakshaṇam*, fol. 21*a*; 10. *kūrmacakram*, fol. 24*a*;

11. *rāja(-mantri-)phalam*, fol. 25*a*; 12. *mantriphalam* (*! grahamantrīphalam*, O.), fol. 25*b*; 13. (*rājamantri-*)*sasyādhipaphalam*, fol. 26*b*; 14. *saṃkrāntiphalam*, fol. 28*b*; 15. *muhūrta*(*-vicāra-* O.)*phalam*, fol. 29*a*; 16. *vāraphalam*, fol. 29*b*; 17. *saṃvatsaraphalam*, fol. 35*a*; 18. *ketuphalam*, fol. 37*a*; 19. *gargaśakrasaṃvāde saṃkrāntibhedakṛitodayam* (*saṃkrāntiphalam*, O), fol. 37*b*; 20. *saptanāḍīcakram*, fol. 39*b*; 21. *kāla*(*-vṛiksha-* O.)*nirṇaya*, fol. 40*a*; 22. *vārādhyāya*, fol. 40*b*; 23. *kākavṛikshanilaya* (prognostics regarding rain and clouds from crows' nesting and roosting), fol. 42*a*; 24. *kākāṇḍanirṇaya* (ib.; and *yoganirṇaya*, or influence of conjunctures on rain) ends (fol. 43*a*):

आषाढे पूर्णिमारात्रौ यदि चंद्रो न दृश्यते ।
चतुरो ऽपि तदा मासाञ्जलं मुंचति माधवः ॥ ६८९ ॥
यदि तत्रामलश्चंद्रः परिवेषयुतो ऽपि च ।
तदा जलं समर्थं(संहर्तुं) तु शक्रेणापि न शक्यते ॥ ६९० ॥
शुचौ कृष्णचतुर्थ्यां च उत्पताञ्चादितो रविः ।
त्रिमासमृक्षसंयुक्तं तदा वर्षति माधवः ॥ ६९१ ॥
कृष्णचतुर्दश्यां तुषाराज्ञ विपातयेत्(!) ॥

इति श्रीरौद्रिमेघमाला समाप्ता ॥

In the Oxf. MS. the text seems to proceed somewhat further; its final verses and colophon being as follows:

गोपनीयं प्रयत्नेन शिवेन परिभाषितं ।
गोप्यं गुह्यतमं देवि गोप्यं गुह्यं पुनः पुनः ॥
मेघमाला त्वियं नाम शिवशास्त्रमनुत्तमं ।
ज्योतिषाणां न(? प्र)हर्षाय तवाग्रे कथयाम्यहं ।
लोकानामुपकाराय ख्यातं सर्वं सुरेश्वरि ॥

इति श्रीरौद्रीमेघमालायां गर्गसंहितायां गर्भसंयोग ईश्वरपार्वतिसंवादे नाम चतुर्विंशो ऽध्यायः ॥

At the end of ch. 17 (fol. 34*b*) the present MS. gives two vernacular (Gujaratī) verses, introduced by अथ भडुलिवाक्यं। which are wanting in the Oxf. MS.; and these are again followed by three verses introduced by गर्ग उवाच।

In the 18th and 19th chapters, *Garga* is likewise made to instruct *Indra* in the *arcana* of meteorological astrology; and both sections conclude with *ślokas* introduced respectively by '*atha Varāhamihiraḥ*' and '*Varāhamihira uvāca.*' From ch. 20 to the end, *Īśvara* is again the speaker.

While some, at least, of the *Meghamālās* (cf. Cat. Cat.) ascribed to different authors in the various lists of MSS. (*Mahādeva, Śiva, Aindrī*) will probably be found to be identical with the present treatise, the Florence MS. (Aufrecht, Flor. MSS., no. 337) at all events seems to contain a different work.

[H. T. Colebrooke.]

3138.

868d. Fol. 1; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good, old Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

A fragment of some astrological or Tantric work.

The first (incomplete) *śloka* is numbered 277; after which it proceeds:

रसशररेखा यावत्फलमुक्तं त्वष्टवर्गजं मुनिभिः ।
दैनप -- विचार्यं त्वनेन विधिना शुभाशुभं पुंसां ॥७८॥
दशाफलस्य ज्ञानाय तथादि न फलस्य च ।
प्रोक्तो मयाष्टको वर्गः शास्त्राच्च ब्रह्मयामलात् ॥ ७९ ॥

इत्यष्टवर्गः ॥

निःस्वो नीचरतश्चौरो निस्त्रपो बंधुवर्जितः ।
शत्रुप्रपीडितो रोगी स्वकाद्यैर्नीचगैर्ग्रहैः ॥ ८० ॥ ०

The last complete *śloka* (318) runs thus:

सवितुर्दशा च पुंसो विदधाति स्वत्रिकोणसंस्थस्य ।
उत्तमविषयपतित्वं विध्वस्ताशेषदुःखश्च ॥ १८ ॥

[H. T. Colebrooke.]

XI. Architecture and Technical Science (Śilpaśāstra).

3139.

2601. Foll. 77; size 12¼ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; nine lines in a page.

Viśvakarmaprakāśa, or *Vāstuśāstra*, a course of directions, in 13 chapters, on the building of houses, the making of roads, tanks, etc.; and the rites to be observed on such occasions, purporting to be founded on the revelation of *Viśvakarman*, still further traced back successively to *Bṛihadratha*, *Parāśara* and *Śambhu*. [A.]

It begins (as collated with B):

जयति वरदमूर्तिर्मङ्गलं मङ्गलानां
जयति सकलवन्द्या भारती ब्रह्मरूपा ।
जयति भुवनमाता चिन्मयी मोक्षरूपा
दिशतु मम महेशो वाङ्मयः शब्दरूपं ॥ १ ॥

आब्रह्मभुवनाल्लोका[द्] गृहस्थाश्रममाश्रिताः ।
यतस्तस्माद्गृहारम्भप्रवेशसमयं त्वहं ॥ २ ॥

प्रवक्ष्यामि मुनिश्रेष्ठ शृणुष्वैकाग्रमानसः ।
यदुक्तं शम्भुना पूर्वं वास्तुशास्त्रं पुरातनं ॥ ३ ॥

पराशरः प्राह बृहद्रथाय
बृहद्रथः प्राह च विश्वकर्मणे ।
स विश्वकर्मा जगतां हिताय
प्रोवाच शास्त्रं बहुभेदयुक्तं(विविधं प्रयत्नात् B) ॥ ४ ॥

विश्वकर्मोवाच ॥

वास्तुशास्त्रं प्रवक्ष्यामि लोकानां हितकाम्यया ॥ ५ ॥

पुरा त्रेतायुगे ह्यासीन्महाभूतं व्यवस्थितं ।
व्याप्यमानः शरीरेण सकलं भुवनं ततः ॥ ६ ॥

तं दृष्ट्वा विस्मयं देवा गताः सेन्द्रा भयावृताः ।
ततस्ते भयमापन्ना ब्रह्माणं शरणं ययुः ॥ ७ ॥

भूतभावन भूतेश महद्भयमुपस्थितं ।
क्व यास्यामः क्व गच्छामो वयं लोकपितामह ॥ ८ ॥

मा भयं कुरु भो(वो A) देवा विगृह्येत महाबलं(विगृह्यैतम्महा° B) ।
पातयाधोमुखं भूमौ निर्विशङ्का भविष्यथ ॥ ९ ॥

ततस्तैः क्रोधसंतप्तैर्गृहीत्वास्तमहाबलं(त्वा तं महाबलं B) ।
विनिक्षिप्तमधोवक्त्रं(विनिःक्षिप्यमधोवक्त्रा A) स्थिता-स्तत्रैव ते सुराः ॥ १० ॥

तमेव वास्तुपुरुषं ब्रह्मा समसृजत्प्रभुः ।
कृष्णपक्षे तृतीयायां मासि भाद्रपदे तथा ॥ ११ ॥

शनिवारे ऽभवज्जन्म नक्षत्रे कृत्तिकासु च ।
योगस्तस्य व्यतीपातः करणं वृष्टिसंज्ञकं(विष्टिः° B)॥१२॥

भद्रान्तरे ऽभवज्जन्म(भद्रांते चाभ° B) कुलिकेषु तथैव च ।
क्रोशमानं महाशब्दं(क्रोशमानम° B) ब्रह्माणं शममुद्यतं [(समुमुद्यतं A) ॥ १३ ॥

चराचरमिदं सर्वं त्वया सृष्टं जगत्प्रभो ।
विनापराधेन च मां(भो B) पीडयन्ति सुरा भृशं [(सुरासुरं B) ॥ १४ ॥

वरं तस्मै ददौ प्रीतो ब्रह्मा लोकपितामहः ।
ग्रामे वा नगरे(संगरे B) वापि दुर्गे वा पत्तने(पर्वते B) ऽपि वा ॥ १५ ॥

प्रासादे च प्रपायां च(प्रासादकरणे चैव B) जलोद्याने तथैव च ।
यस्त्वां(यो वा B) न पूजयेन्मर्त्यो मोहाद्वास्तुनर प्रभो [(नरं प्रभुं B) ॥ १६ ॥

अश्रियं मृत्युमाप्नोति विघ्नस्तस्य(विघ्नं तस्य A) पदे पदे ।
[इत्युक्त्वान्तर्दधे सद्यो देवो ब्रह्मविदां वरः (A omits this line)] ।
वास्तुपूजां प्रकुर्वीत गृहारम्भे प्रवेशने ॥ १७ ॥

द्वाराभिवर्तने(द्वारं च वर्तते B) चैव त्रिविधे(त्रिधैव B) च प्रवेशने ।
प्रतिवर्षं च यज्ञादौ तथा पुत्रस्य जन्मनि ॥ १८ ॥

व्रतबन्धे विवाहे च तथैव च महोत्सवे ।
जीर्णोद्धारे तथा शल्यन्यासे चैव विशेषतः ॥ २० ॥

वज्राग्निदूषिते(°दर्पिते B) भग्ने सर्पचाण्डालवेष्टिते ।
उलूकवासिते सुप्तरात्रौ(सप्त° B) काकाधिवासिते॥२१॥

मृगाधिवासिते रात्रौ गोमार्जाराभिनादिते(°रादिविवासिते B) ।
वारणाश्वादिविरुते स्त्रीणां युद्धाभिदूषिते ॥ २२ ॥

कपोतकगृहावासे(का° B) मधूनां(व°) निलये तथा ।
अन्यैश्चैव महोत्पातैर्दूषिते शान्तिमाचरेत् ॥ २३ ॥

अथ भूमिदर्शनं ॥

अथातः(अथान्यत् B) संप्रवक्ष्यामि लोकानां हितका-[म्यया ।
श्वेता रक्ता तथा पीता कृष्णवर्णानुपूर्वशः ॥ २४ ॥
सुगन्धा ब्राह्मणभूमौ(शुभगन्धा° भू B) रक्तगन्धा तु [क्षत्रिया(क्षत्रिणी B) ।
मधुगन्धा भवेद्वैश्या मद्यगन्धा(मद° B) च शूद्रिणी ॥ [२५ ॥ ° १२८ ॥

I. इति वास्तुशास्त्रे भूम्यादिपरीक्षालक्षणं प्रथमो ऽध्यायः ॥ fol. 7*a*.

II. अथ स्वप्नविधिः ॥
गणेशं लोकपालांश्च पृथिवीं च विशेषतः ।
ग्रहांश्च कलशे पूज्य यथामंत्रं यथोदितं ॥ १२९ ॥
यथाकल्पमुपस्कृत्य(°क्रम्य B) शुचौ देशे कुशानन: [(°ने B) ।
भूमौ शुद्धेन वस्त्रेण शीर्षे संपूजयेच्छ्रियं ॥ १३० ॥ ° ३२६ ॥

इति वास्तुशास्त्रे समयगृहादिनिर्माणे द्वितीयो ऽध्यायः ॥ fol. 17*b*.

III. अथातः संप्रवक्ष्यामि गृहकालविनिर्णयं ।
यथाकालं शुभं ज्ञात्वा तदा भवनमारभेत् ॥ ३२७ ॥
मृदुध्रुवस्वातीपुष्यधनिष्ठाद्वितये रवौ ।
मूले पुनर्वसौ सौम्यवारे प्रारम्भनं शुभं ॥ ३२८ ॥ ° ३९५ ॥

इति वास्तुशास्त्रे तृतीयो ऽध्यायः ॥ fol. 21*a*.

IV. चतुर्दशविधाः प्रोक्ता गृहाश्चोत्तममध्यमाः ।
निन्दिताश्च प्रमाणं च कथयामि समासतः ॥ ३९६ ॥
गृहं तद् द्विविधं प्रोक्तं शरीरं तु पृथग्विधं ।
शरीरं तु गृहं नाम शय्या शयनचक्रके ॥ ३९७ ॥ ° ४५६ ॥

इति वास्तुशास्त्रे गृहादिनिर्माणे चतुर्थो ऽध्यायः ॥ fol. 24*a*.

V. प्रोक्तं यद्भवता सम्यक् प्रासादानां यथाक्रमं ।
अधुना श्रोतुमिच्छामि वास्तुदेहस्य(°देवस्य B) लक्षणं ॥ [४५७ ॥
पुरा स भगवान् वास्तुपुरुषः परिकीर्तितः ।
पूर्वोत्तरमुखो वास्तुपुरुषः परिकीर्तितः ॥ ४५८ ॥
देवैरिन्द्रादिभिस्तस्मिन्काले(देवैः सेंद्रा° A) भूमौ नि-[पातितः ।
अवाङ्मुखो निपतित ईशानदिशि संस्थितः ॥ ४५९ ॥
शिरोभागे स्थितो वह्निर्मुख आपः स्तने यमः ।
उरस्तस्यापवत्सश्च सव्यमार्गे समाश्रितः ॥ ४६० ॥ ° ७१९ ॥

इति शिलान्यासे पंचमो ऽध्यायः ॥ fol. 39*a*.

VI. अथातः संप्रवक्ष्यामि प्रासादानां विधानकं ।
देवो रुद्रस्तथा विष्णुरिन्द्राद्याः(विष्णुर्ब्रह्माद्या A) [सुरसत्तमाः ॥ १ ॥
प्रतिष्ठाप्य शुभे स्थाने अन्यथा ते भयावहाः ।
गतादिलक्षणा धात्री गन्धस्वादेन या भवेत् ॥ २ ॥
वर्णेन च सुरश्रेष्ठ सा मही सर्वकामदा ।
पितामहस्य पुरतः कलान्यष्टौ तु यानि तु ॥ ३ ॥
तारयेदात्मना सार्धं विष्णोर्मंदिरकारकः ।
अपि नः स्वकुले कश्चिद्विष्णुभक्तो भविष्यति ॥ ४ ॥
ये ध्यायन्ति सदा भक्त्या करिष्यामि हरेर्गृहं ।
तेषां विलीयते पापं पूर्वजन्मशतोद्भवं ॥ ५ ॥ ° ६ ॥
प्रासादे मृन्मये पुण्यं मयैतत्कथितं पुरा ।
तस्माद्दशगुणं पुण्यं कृते शैलमये भवेत् ॥ ७ ॥
ततो दशगुणं लोहे ताम्रे शतगुणं ततः ।
सहस्रगुणितं रौप्ये तस्मादुक्ते(?°द्रौक्ते; B blank [for दुक्ते) सहस्रकं ॥ ८ ॥
अनन्तफलमाप्नोति रत्नचित्रे मनोहरे ।
कनिष्ठं मध्यमं श्रेष्ठं कारयित्वा हरेर्गृहं ॥ ९ ॥ ° ४१ ॥

इति षष्ठो ऽध्यायः ॥ fol. 46*a*.

VII. अथातः शृणु विप्रेन्द्र द्वारलक्षणमुत्तमं ।
द्वाराणां चैव विन्यासं पक्षाः पञ्चदश स्मृताः ॥ ४२ ॥ ° १६२ ॥
इति द्वारविधिः प्रोक्तो मया ब्रह्ममुखोदितः ।
यः करोति विधानेन स सुखी पुत्रवान्भवेत् ॥ १६३ ॥

इति वास्तुशास्त्रे द्वारनिर्माणे सप्तमो ऽध्यायः ॥ fol. 52*b*.

VIII. अधुना कथयिष्यामि वापीकूपक्रियाविधिं ।
तडागपुष्करोद्यानमण्डपानां यथाक्रमात् ॥ १ ॥ ° ३४ ॥

इति वास्तुशास्त्रे जलाशयादिकरणे अष्टमो ऽध्यायः ॥ 54*b*.

IX. अथातः शृणु विप्रेन्द्र दारूणां छेदने विधिं ।
सुरदारुचन्दनसमी(शमी)मधूकतरवस्तथा ॥ ३५ ॥ ° ८५ ॥

इति वास्तुशास्त्रे वृक्षच्छेदनविधौ नवमो ऽध्यायः ॥ 57*b*.

X. अथ प्रवेशो नवमदिनस्य
सौम्यायने जीवसिते वलाद्ये(जीवसिते वलाद्ये B)।
स्याद्वेशनं ज्येष्ठतपोत्यमाधवे(? ज्येष्ठतपोसमाधवे A)
मार्गे शुचौ मध्यफलप्रदं स्यात् ॥ ८६ ॥ ° २०६ ॥

इति श्रीवास्तुशास्त्रे गृहप्रवेशविधिप्रकरणे दशमो ऽध्यायः ॥ fol. 63*b*.

XI. अथातः शृणु विप्रेन्द्र दुर्गाणां करणं तथा ।
येन विज्ञानमात्रेण(? विज्ञात°) अबलः सबलो भवेत् ॥ [२०७ ॥ ° २३४ ॥

तादृक्पुराणि सर्वाणि कारयेत्स्थपतिः क्रमात् ।
अथातः संप्रवक्ष्यामि यदुक्तं ब्रह्मयामले ॥ २३५ ॥ ° २६४ ॥

इति वास्तुशास्त्रे कोटवास्तौ एकादशो ऽध्यायः ॥ 67*a*.

XII. अतः परं प्रवक्ष्यामि शल्यज्ञानविधिं पुनः ।
येन विज्ञानमात्रेण गृहेशः सुखमाप्नुयात् ॥ २६५ ॥ ° ३४३ ॥

इति वास्तुशास्त्रे शल्योद्धारविनिर्णयो नाम द्वादशो ऽध्यायः ॥

XIII. अतः परं प्रवक्ष्यामि गृहाणां वेधनिर्णयं ।
अन्धकं रुधिरं चैव कुब्जकानां च धीरकं(धारकं B) [॥ १ ॥

दिग्वक्त्रं(दिग्बन्धं B) चिपिटं चैव व्यङ्गजं मुरजं तथा ।
कुटिलं कुदकं चैव समं(? सन्नं A, सुमं B) च शङ्खपालकं [॥ २ ॥ ° १०७ ॥

यद्द्वारमार्गे पूर्वोक्तो ध्वजः षोडशहस्तकः ।
स्तम्भो ऽस्य विधिवत्स्थाप्यः सघण्टाभरणीकृतः ॥ १०८ ॥

पुष्पमालान्वितः स्थाप्यो द्वारमार्गे ऽथ दक्षिणे ।
इति प्रोक्तं वास्तुशास्त्रं पूर्वं गर्गाय धीमते ॥ १०९ ॥

गर्गात्पराशरः प्राप तस्मात्प्राप बृहद्रथः ।
बृहद्रथाद्विश्वकर्मा प्राप्तवान् वास्तुशास्त्रकं ॥ ११० ॥

स विश्वकर्मा जगतो हितायाकथयत्पुनः ।
वासुदेवादिषु पुनर्भूलोकभक्तितो ऽब्रवीत् ॥ १११ ॥

इदं पवित्रं परमं रहस्यं यः पठेन्नरः ।
न स्यादवितथा वाणी [तत्ते] सत्यं वदाम्यहं ॥ ११२ ॥

अथ स विमलविद्यो विश्वकर्मा महात्मा
सकलगुणवरिष्ठः सर्वशास्त्रार्थवेत्ता ।
सकलसुरगणानां सूत्रधारः कृतात्मा
भवननिवसतां सच्छास्त्रमेतच्चकार ॥ ११३ ॥

इति ब्रह्मोक्तविश्वकर्मप्रकाशे विश्वकर्मणोक्ते वास्तुशास्त्रे त्रयोदशो ऽध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 17.

[MACK. COLL.]

3140.

2038b. Foll. 52 (and an unnumbered leaf between 40 and 41); size 13¼ in. by 4 in.; good Bengalī handwriting (European paper, watermark 1808); eight lines in a page.

The same work.

This MS., though its readings may often be less acceptable, is written more accurately. It is however less easily consulted, the verses not being numbered. The last page, having thin paper pasted over it, is illegible in some places. [DR. F. BUCHANAN.]

3141.

3014. Foll. 472 (one page of each of which is left blank); folio, size 11 in. by 7 in.; Devanāgarī writing of 1830 A.D.; 16 or 17 lines (each line a half-*śloka*) in a page.

Mānasāra Vāstuśāstra, an extensive work on the same subject. Fragmentary. Very incorrect.

The first few pages are quite fragmentary, the original MS. having apparently been very much worm-eaten or full of lacunæ.

It begins: पतनं चैव शिविरं वहनीमुखं । सानिधदोणकं चैव प्रोक्तं दुर्गं च सप्तकं । ° this would seem to belong to the 16th or 17th *adhyāya*.

Fol. 8:

तत्र संयुक्तसंधिश्च सर्वतोभद्रमीरितं ।
एतत्संधिविधि चाग्रं यदायुक्ति(*r.* यथा°) यथाबलं ॥ °

The following chapters (*adhyāyas*) are marked:

XVII. *sandhividhānam*, ends fol. 13: इति मानसारे वास्तुशास्त्रे संधिर्मविधानो(!) नाम सप्तदशमोध्यायः ॥

XVIII. *vimānalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 13: विमानलक्षणं चैव संक्षेपाद्वक्ष्यते ऽधुना । ° after 69 *ślokas,* a fresh numeration begins with *śl.* 2: गलोचाद्यर्धतुंगं वा °; ends: °एतत्सप्तविधं प्रोक्तं चैकभूमिविधानके ॥ ७७ ॥ विमानं ॥

XIX. *bhūmividhānam,* beg. fol. 30: विमानं समयं हर्म्यं चायं वासहिम्यकं (!) । ° 72 vv.; इति °वाक- भूमिविधानो नाम एकोनविंशोध्यायः ॥

XXII. *catuḥsthalavidhānam,* beg. fol. 39: द्वितलानामलंकारं वक्ष्ये संक्षिप्यते ऽधुना । ° 93 vv.

XXV. *saptatalavidhānam,* beg. fol. 49: पंचभूमिविधानस्य लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° 16 vv.

XXVI. *ashṭatalavidhānam,* beg. fol. 51: अष्टतलप्रमाणं स्यात् – । ° 36 vv.

XXVII. (?) *navabhūmividhānam,* beg. fol. 55: नवभूमिविधानं स्याल्लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° 19 vv.; इति मानसारे वास्तुशास्त्रे –

XXVIII. or XXX. *vimānavidhānam,* beg. fol. 57: – द्यांनपंचशालांशं ° 62 vv.; इति ° विमानविधानो नाम द्वाशतलत्रिंशोध्यायः ॥

XXXI. (?), beg. fol. 65: बल्यर्थं परिवारार्थं शोभार्थं लक्षणार्थकं । ° 86 vv.; without colophon.

XXXII. *parivāravidhānam,* beg. fol. 75: विष्णवालयपरिवारलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° 25 vv.

XXXIII. ? *gopuralakshaṇavidhānam,* beg. fol. 78: तैतलानां नृपाणां च गोपुराणां च लक्षणं । ° 192 vv. (after v. 182 to end of vol. the verses are not numbered); without colophon.

XXXIV. *maṇḍapavidhānam,* beginning wanting, see below.

XXXV. *śālāvidhānam,* beg. fol. 110: सुराणां भूसुराणां च वर्णानां वासयोग्यकं । ° see Burnell, Tanjore MSS., p. 62*a* (*adhy.* 35–47).

XXVIII. (?) *rājanyāyavidhānam,* beg. fol. 124: द्विजातीनां च सर्वेषां वर्णानां वासयोग्यकं । °; इति° राजन्यायविधानो नाम चत्वारिंशोध्यायः (!) ॥

XXXIX. (?) *rājagṛihavidhānam,* beg. fol. 127: अथ वक्ष्ये विशेषेण भूपानां लक्षणं परं । °; ends: इति राजगृह(corr. into राजन्याय)विधानो नाम नवत्रिंशोध्यायः (the number was scored out, and चत्वा written after it, but then again scored out).

XL. *rājalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 130: भूपतीनां च सर्वेषां सर्वांगं वक्ष्यते ऽधुना । °; ends: इति° राजलक्षणविधानो नाम चत्वारिंशोध्यायः ॥

XLVII. (?) *kalpavṛikshavidhānam,* beg. fol. 134: अथ वक्ष्ये विशेषेण भूपानां लक्षणं परं । °; ends: इति ° कल्पवृक्षविधानो नाम सप्तचत्वारिंशोध्यायः ॥

XLV. (? *maulilakshaṇa* and) *toraṇavidhānam,* beg. fol. 140: मौलिलक्षणं । देवानां भूपतीनां च मौलिलक्षणमुच्यते । °; ends: इति° तोरणविधानो नाम पंचचत्वारिंशोध्यायः ॥ the beginning and end probably belong to two different chapters.

XLVI. *madhyaraṅgavidhānam,* beg. fol. 151: मध्यरंगस्थानं । देवानां च नृपाणां च तानकासनयोग्यकं (!) । °

XLVII. or XLVIII. *abhishekavidhānam,* beg. fol. 154: देवानां तु कवत्र्यादि (!) भूपालानां तु योग्यकं । °; ends fol. 165: इति अभिषेकविधानो नाम अष्टचत्वारिंशोध्यायः ॥

LIV. *lakshaṇavidhānam,* beg. fol. 166: देवानां भूपतीनां च भूषणार्थं (?°र्थं) तु लक्षणं । ° – – fol. 184: जैनलक्षणं । स्थावरं जंगमं जीनलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

LV. *bauddhalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 186: बौद्धस्य लक्षणं वक्ष्ये सम्यक्त विधिनाधुना । °

LVI. *muni* (? *ṛishi*)*lakshaṇavidhānam,* beg. fol. 187: पंचऋषिलक्षणं । ऋषीणां लक्षणं वक्ष्ये शास्त्रे संक्षिप्यते ऽधुना । °; ends: इति ° मुनिलक्षणविधानो °

LVII. *yakshavidyādharavidhānam,* beg. fol. 192: यक्षलक्षणं । यक्षविद्याधराणां च लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

LVIII. *bhaktalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 193: अधुना वक्ष्यते सर्वं भक्तानां लक्षणं क्रमात् । °; end wanting.

LIX. *vāhanavidhānam,* beg. wanting; see below.

LX. *garuḍalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 200: हंसवाहनराजस्य लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना ।

LXI. *gopuravidhānam*, beg. fol. 205: वृषस्य लक्षणं सम्यक् वक्ष्यते विधिनाधुना । °

The following chapters are here numbered consecutively, the place for the numbers in the resp. colophons being left blank.

1. *maṇḍapavidhānam*, beg. fol. 214: सर्वेषां मंडपानां तु लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° cf. above XXXIV.

2. *śālāvidhānam*, beg. fol. 241: सुराणां भूपतीनां च वर्णानां वासयोग्यकं । सर्वेषामपि शालानां लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना ॥

3. *gṛihamānasthānavinyāsa*, beg. fol. 263: द्विजातीनां च सर्वेषां वर्णानां वासयोग्यकं । गृहाणां मानविन्यासं स्थापनं वक्ष्यते ऽधुना ॥

4. *gṛihapraveśanavidhānam*, beg. fol. 268: अथ वक्ष्ये नराणां च गृहवेशस्य लक्षणं । °

5. *dvāravidhānam*, beg. fol. 274: द्वारस्थापनविन्यासलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

6. *dvāravidhānam*, beg. fol. 276: द्वारमानविधिं वक्ष्ये लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

7. *rājalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 293: भूपतीनां च हर्म्याणां लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

8. *rathalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 301: देवभूसुरभूपानामारोहणार्थयोग्यकं । °

9. *toraṇalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 311: देवानां च द्विजातीनां वर्णानां शयनादिकं । ° cf. above, XLV.

10. *madhyaraṅgavidhānam*, beg. fol. 326: देवानां च नृपाणां च चरास्तासनयोग्यकं । ° this corresponds to XLVI. above, though clearly derived from a different MS.

11. *abhishekalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 328: देवानां भूपतीनां च मौलिलक्षणमुच्यते।° this corresponds to the beginning of XLV. above, but differs soon after. The latter part, on the other hand, corresponds to that of XLVII.

12. *liṅgavidhānam*, beg. fol. 341: देवानां भूपतीनां च भूषणानां तु लक्षणं । ° corresponding to LIV. for the first few verses.

13. *pīṭhalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 354: सर्वेषामपि लिंगानां वक्ष्यते पीठलक्षणं । °

14. *śaktividhānam*, beg. fol. 359: शक्तीनां च हृतवर्णलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । सरस्वती चैव सावित्री लक्ष्मी च मही तथा ॥ °

15. *jinalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 370: सुगतिस्वातिकं धूनलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° different from the *jainalakshaṇam* in LIV.

16. *bauddhalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 376: बौद्धस्य लक्षणं वक्ष्ये सम्यक् च विधिनाधुना । °

17. *ṛishilakshaṇavidhānam*, beg. fol. 377: ऋषीणां लक्षणं वक्ष्ये शास्त्रे संक्षिप्यते ऽधुना । ° this corresponds to LVI. above, but it has some more matter following it (? a different chapter, *munilakshaṇam*).

18. *yakshavidyādharalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 378: यक्षविद्याधराणां च लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° this corresponds to LVII. above.

19. *bhaktalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 380: अधुना वक्ष्यते सम्यग् भक्तानां लक्षणं क्रमात् । °

20. *vāhanavidhānam*, beg. fol. 394: अथ वक्ष्ये त्रिमूर्तीनां वाहनानां तु लक्षणं । °

21. *garuḍalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 397: विहंगराजस्य मानं च लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° the first half corresponds to that of LX., the latter part different.

22. *pratimālakshaṇam uttamam daśatālavidhānam*, beg. fol. 401: वृषस्य लक्षणं सम्यग् वक्ष्यते विधिनाधुना । °

23. *strīmānamadhyamam daśatālavidhānam*, beg. fol. 418: — — वुष्णीमात् — सविंशतिशतांगुलं । °

24. *madhūcchishṭalakshaṇavidhānam*, beg. fol. 423: सर्वेषां देवदेवीनां लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

25. *aṅgadūshaṇavidhānam*, beg. fol. 426 : ञ्चाल्पाद्यंगसर्वेषां हीनाधिक्यं भवेद्यदि । °

26. *aṅgabhūshaṇavidhānam*, beg. fol. 431 and again fol. 457 : देवानामपि देवीनां भक्तानां नेत्रमोक्षणं । लिंगानां लक्षणोद्धारं वस्त्रादीनां यथाक्रमं ॥ °

This would seem to be the last chapter of the work, as it concludes as follows, fol. 464 :

[स्व]हृदयकमलमध्ये दीपवत्तत्परं स्यात्
कमलजहरहरादिदेवतानां च सर्वं ।
विधिमिह सकलरूपचक्षुरुन्मीलनं च
कृतिमितिरखिलमुक्तमानसारं पुराणैः ॥
पितामहेंद्रप्रमुखैस्समस्त-
देवैरिदं शास्त्रपरं पुरोदितं ।
तस्मात्समुद्धृत्य त्ति(*r.* हि) मानसारं
शास्त्रं कृतं लोकहिताय वै यथा(क्रमात्) ॥

After a blank leaf (465) there are the following additional sections :

27. *liṅgalakshaṇavidhāna*, beg. fol. 466 : उत्तरायणमासे तु शुक्लपक्षे शुभोदये । °

28. (?) beg. fol. 470 : अथ वक्ष्ये ऽहं स्फटिकं (लिंगं) नीचमध्योत्तमं क्रमात् । ° breaks off abruptly on fol. 472.

The title *Mānavasāra* (Burnell, Tanjore MSS., p. 62) is not met with in this copy.

Goldstücker, in his dictionary, s.v. *abhisheka*, p. 284, refers to the work as reputedly the most complete Hindu work on architecture, but of more than doubtful antiquity.

The fly-leaf contains the following note :— "This portion of the *Śilpaśāstram* was copied from a very ancient manuscript, in the old Tamil character, discovered at Trichinopoly. It was imperfect both at the beginning and at the end. It was written out under the directions of Charles Philip Brown. 1830." From various indications it would, however, rather seem that the volume was copied from two different MSS., one a Grantha, the other a Telugu MS. (? Grantha MS. no. 1987, and Telugu MS. no. 525 in Taylor's Cat. Rais., I. 71 ; II. 355). This would account for certain repetitions, as well as for certain orthographic peculiarities (such as *yeka* for *eka*, *vuttara* for *uttara*) pointing to a Telugu source.

[C. P. Brown.]

3142.

1291. Foll. 24 ; size $12\frac{3}{4}$ in. by 5 in. ; good, clear Devanāgarī writing of 1800 A.D. ; twelve lines in a page.

Rājavallabhamaṇḍana (or *Bhūpativallabha*) *Vāstuśāstra*, a work on the architectural disposition of houses, palaces, temples, etc., and the rites to be performed at their inauguration, in 14 chapters, by *Maṇḍana*, an architect in the employ of King *Kumbhakarṇa* of *Medapāṭa*.

According to Tod, a King *Kumbho*, who had a taste for arts and built many temples and strongholds, ruled over the country of Mevāḍ from 1419 to 1469 A.D. (cf. Bhandarkar, Report 1882-83, p. 37).

I. *miśrakalakshaṇam*, begins :

आनंदं वो गणेशार्कविष्णुगौरीमहेश्वराः ।
देवाः कुर्युः श्रियं सौख्यमारोग्यत्वं गृहे सदा ॥ १ ॥
देवं नमामि गिरिजात्मजमेकदंतं
सिंदूरचर्चितवपुःसुविशालसुंडं (*r.* शुंडं) ।
नागेंद्रमंडिततनुं युतसिद्धिबुद्धिं
सेव्यं सुरोरगनरैः सकलार्थसिद्धै ॥ २ ॥
या ब्रह्माद्यैरलक्ष्या त्रिभुवननमिता ब्रह्मपुत्री शिवाद्या
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रः प्रणमति बहुशो यां सदानंदरूपां ।
वाणी चैतन्यरूपे वसति च सकले प्राणनिद्राक्षुधातृट्
सा नित्यं सुप्रसन्ना वितरतु विभवं विश्वरूपा च लोके ॥ ३ ॥
कं वा सूत्रांबुपात्रं वहति करतले पुस्तकं ज्ञानसूत्रं
हंसारूढस्त्रिनेत्रः सुरमुकुटशिरःसर्वतोवृद्धकायः ।
त्रैलोक्यं येन सृष्टं सकलसुरगृहं राजहर्म्यादिहर्म्यं
देवो ऽसौ सूत्रधारो जगदखिलहितः पातु वो विश्वकर्मा ॥ ४ ॥

स्त्रीपुत्रादिकभोगसौख्यजननं धर्मार्थकामप्रदं
जंतूनां लयनं सुखास्पदमिदं शीतांबुघर्मापहं ।
वापीदेवगृहादिपुण्यमखिलं गेहात्समुत्पद्यते
गेहं पूर्वमुशंति तेन विबुधाः श्रीविश्वकर्मादयः ॥ ५ ॥

सिद्धे गृहारंभमुशंति वृद्धा
यथोदिते मासि वलक्षपक्षे ।
शशांकवीर्ये सुदिने निमित्ते
शुभे रवौ सौम्यगते प्रवेशः ॥ ६ ॥

चैत्रे शोककरं गृहादिरचितं स्यान्माधवे ऽर्थप्रदं
ज्यैष्ठे मृत्युकरं शुचौ पशुहरं तद्वृद्धिदं श्रावणे ।
शून्यं भाद्रपदे ऽश्विने कलिकरं भृत्यक्षयं कार्त्तिके
धान्यं मार्गसहस्ययोर्दहनभीर्माघे श्रियः फाल्गुने ॥ ७ ॥
[० ४० ॥

सुशीलश्चतुरो दक्षः शास्त्रज्ञो लोभवर्जितः ।
क्षमायुक्तो द्विजश्चैव सूत्रधारः स उच्यते ॥ ४१ ॥

II. *vāstulakshaṇam*, begins fol. 3*b*:

संग्रामे ऽन्धकरुद्रयोश्च पतितः स्वेदो महेशात्क्षितौ
तस्माद्भूतमभूच्च भीतिजननं द्यावापृथिव्योर्महत् ।
तद्देवै रभसा विगृह्य निहितं भूमावधोवक्त्रकं
देवानां वसनाच्च वास्तुपुरुषस्तेनैव पूज्यो बुधैः ॥ १ ॥

प्रासादे भवने तडागखनने कूपे च वापीवने
जीर्णोद्धारपुरे च यागभवने प्रारंभनिवर्तने ।
वास्तोः पूजनकं सुखाय कथितं पूजां विना हानये
पादौ रक्षसि कं शिवे ऽङ्घ्रिकरयोः संधौ च कोणद्वये
[॥ २ ॥ ० ३८ ॥

III. *āyādilakshaṇam*, fol. 5*a*:

आयर्क्षव्ययतारकांशकविधून् राशिग्रहाद्यं तथा
धान्यं सौख्ययशो ऽपि वृद्धिरधिका यस्मादतः कथ्यते ।
आयास्तु ध्वजधूमसिंहशुनका गोरासभेयाः(?०भाः) क्रमात्
ध्वांक्षस्त्वष्टम आयकेषु विषमाः श्रेष्ठाः सुराणां गृहे ॥
[१ ॥ ० २३ ॥

IV. *prākārayantravāpīkūpataḍāgalakshaṇam*, fol. 6*a*:

वापीकूपतडागदेवभवनान्यारामयागादिकं
तीर्थानामवगाहनं च विधिवत्कन्याप्रदानादिकं ।
सर्वं पुण्यमिदं नृपः स लभते यः कारयेत्पर्वते
दुर्गं सर्वजनाय शर्मजननं विश्राममेकं परं ॥ १ ॥ ० ३६ ॥

V. *rājagṛihaniveśādilakshaṇam*, fol. 8*a*:

अथो नृपाणां भवनानि वक्ष्ये
चैकातपत्रावनिपालकस्य ।
शतं च हस्ताष्टसमन्वितं च
व्यासे गृहे चोत्तममेव तस्य ॥ १ ॥ ० ४७ ॥

VI. *ekaśāladviśālagṛihalakshaṇam*, fol. 10*a*:

अथैकशाला द्विगुणा द्विशालं
प्रस्तारतो लक्षणमेव तेषां ।
यथोदितं वास्तुमते तथैव
ब्रवीमि राज्ञामथ मानवानां ॥ १ ॥ ० ३५ ॥

VII. *dviśālatriśālacatuḥśālagṛihalakshaṇam*, fol. 11*b*:

द्विशालगेहानि च षोडशैव
वास्तूदधेः सारतरं पुनश्च ।
वक्ष्याम्यलिंदोक्त(घ)णका लघुश्च(!)
द्वौ तिंदुकाख्यौ कथितावलिंदौ ॥ १ ॥ ०३० ॥

VIII. *śayanasiṃhāsanacchattragavākshasabhāshṭakavedikācatushṭayadīpalakshaṇam*, 13*a*:

शयनमथ नृपाणां त्वंगुलानां शतैकं
नवतिरपि सुतानां मंत्रिणः षड्विहीनं ।
बलपति गुणहस्तं त्र्यंगुलोनं गुरोश्च
तदनु युगलहीनं ब्राह्मणादेः प्रशस्तं ॥ १ ॥ ० १८ ॥

IX. *rājagṛihādilakshaṇam*, fol. 14*a*:

गृहा वास्तुशास्त्रोदधौ राजयोग्या
अनंता हि संत्यत्र तेभ्यः कियंतः ।
मयोक्ताश्च योग्या नृपाणां समृद्धै
सुशोभान्वितास्ते च कल्याणदाश्च ॥ १ ॥ ० ३९ ॥

X. *māpitakshetrādbhutalakshaṇam*, fol. 15*b*:

छाया चाणू रेणुकेशाग्रलिक्षा
यूकाः प्रोक्ता स्याद्यवस्त्वंगुलं हि ।
छायादिभ्यो ऽष्टाद्यमानस्य वृद्धिः
प्रोक्तो हस्तो जैनसंख्यांगुलैश्च ॥ १ ॥ ० २४ ॥

XI. *dinaśuddhigṛihaniveśagṛihapraveśavivāhamuhūrtalakshaṇam*, fol. 17*a*:

नंदा तिथिः षट् प्रतिपच्च रुद्रा
द्वितीयादशी सप्तमिका च भद्रा ।
जया तृतीयाष्टमिका च विश्वा
रिक्ता चतुर्थी नवमी च भूता ॥ १ ॥ ० ३६ ॥

XII. *gocaradinarātrimānasvarodayakoṭacakra-māṭrikālakshaṇam*, fol. 18*b*:

प्राक्पक्षे धवले शशी यदि शुभः पुंसां स पक्षः शुभः
कृष्णे चेदशुभस्तदाशुभकरो व्यत्यासतो निष्फलः ।
ताराविर्यवशात् शशी विधुबलादिष्टो रवेः संक्रमः
शस्ता भानुबलाद्भवंति खचरा दुष्टाः स्थिता गोचरे ॥
[१ ॥ ० ३२ ॥

XIII. *jyotishalakshaṇam*, fol. 20*a*:

पूर्वात्रयं सार्पयमाग्निधिष्ण्म(*r.* धिष्ण्यम्)
अधोमुखं मूलमघा विशाखा ।
खाते च भूम्यां निधिरोपणे च
तयोग्रकार्ये मुनयो वदंति ॥ १ ॥ ० ३१ ॥

XIV. *śakunalakshaṇam*, fol. 21*b*:

तिथिवारर्क्षयुते ऽपि गुणौघे
किमपि न कार्यं शकुनं विरुद्धे ।
तेषामनुकूले ऽपि च दोषे
शकुने सिद्धिमुपैति सदैव ॥ १ ॥ ० ४२ ॥

दुर्गा गतिः पिंगलिकारुतं च
चेष्टा शुनः स्थानकमेव काके ।
दिशः शिवा या शकुने मुनींद्रैर्
एतद्विशेषात्कथितं बलिष्ठं ॥ ४२ ॥

श्रीमेदपाटे नृपकुंभकर्णस्
तदंह्रिराजीवपरागसेवी ।
स मंडनाख्यो भुवि सूत्रधारस्
तेन कृतो भूपतिवल्लभो ऽयं ॥ ४३ ॥

गणपतिगुरुभक्त्या भारतीपादतुष्ट्या
मुनिमतमिदमुक्तं वास्तुशास्त्रं सुवृत्तं ।
गणितमपि च सारं शाकुनं सारभूतं
भवतु चतुरयोग्यं विश्वकर्मप्रसादात् ॥ ४४ ॥

इति श्रीवास्तुशास्त्रे राजवल्लभमंडने (thus always) शकुनलक्षणं नाम चतुर्दशमो ऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3143.

826. Foll. 28; size 12¾ in. by 4¾ i.n; fairly good Devanāgarī writing of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

Rājavallabhamaṇḍana.

This MS., though far less correct than the preceding one, was apparently copied from the same original.

[H. T. COLEBROOKE.]

3144.

2046a. Foll. 48; size 11¼ in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work.

Colophon: इति श्रीमंडनसूत्रधारविरचितो राजवल्लभः समाप्तो ऽयं ॥ [GAIKAWAR.]

3145.

2046b. Foll. 38; size 11 in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Another copy of the same work, apparently derived from the same original as the preceding one. [GAIKAWAR.]

3146.

2204. Foll. 39; size 11¾ in. by 5¾ in.; Devanāgarī writing of 1809 A.D.; eleven lines in a page.

Rājavallabhamaṇḍana. A rather careless copy.

Colophon: इति श्रीवास्तुशास्त्रे राजवल्लभमंडने शकुनलक्षणं चतुर्दशमो ऽध्यायः ॥ संवत् १८६६ ना भाद्रपदमासे शुक्लपक्षे तिथौ ५ पंचम्यां श्रीगुरुवासरे लिखितं नविनपूरवास्तव्य औदिच्यज्ञातीयः दवेप्रेमजिलिखितो राजवल्लभः समाप्तो ऽयं संपूर्णः ॥ [GAIKAWAR.]

3147.

2253. Foll. 41; oblong, size 6½ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1811 A.D.; nine lines in a page.

Prāsādamaṇḍana Vāstuśāstra, in eight chapters, by *sūtradhāra Maṇḍana.* Very incorrect Sanskrit, largely mixed with *bhāshā* forms.

It begins: विश्वकर्म उवाच(!) ॥

तस्मै निर्विघ्नसिद्धिहेतवे ।
आदिगवरी समा भूता ।
तेजससंभवाय वै महामारेति या गीता ॥ १ ॥

चिन्मये मुनीसन्नमौ करोति वागविलास मे ।
जीह्वाया सा सरस्वती श्री(? शा)स्त्रेष्टसूत्रधारस्य ॥ २ ॥

प्रासादा विश्वकर्मानेः प्रसादामंडणं भते ।
सुत्रधारेषु मंडणं ग्रहेषु जो विधि प्रोक्तं ॥ ३ ॥ ०

I. *miśrakalaśa* (42 vv.), fol. 4*b*; II. *jagati dṛishṭidoshā āyatanādhikāra* (45 vv.), fol. 9*a*; III. *bhiṭṭapīṭhamaṇḍovara*(!)*garbhagṛihaudumbarapramāṇa* (66 vv.), fol. 15*a*; IV. *pramāṇadṛishṭipadasthāna-śikharakalaśalakshaṇapuṇyādhikāra* (49 vv.), fol. 19*a*; V. *rājyādi(prā)sādapañcaviṃśatyadhikāra* (36 vv.), fol. 22*a*; VI. *keśaryādiprāsādajātilakshaṇa-pañcakshetrapañcacatvāriṃśanmerulakshaṇādhyāya* (46 vv.), fol. 26*b*; VII. *maṇḍapavalāṇaka*(!) *saṃvaraṇādhikāra* (49 vv.), fol. 30*b*; VIII. (*jīrṇoddhārabhinnadosha-sthāvarapratishṭhā-sūtradhārapūjā-jinapratishṭhā-vāstupurushavinyāsa*), 116 vv.

It ends: इति वास्तुपुरुषविन्यासः ॥

एकेन शास्त्रेन(°ण) गुणाधिकेन
विना द्वितीयेन पदार्थसिद्धि[:] ।
तस्मात्प्रकारांतरतो विलोक्य
मणिगुणाढ्यो पिरुहायकांक्षी(!) ॥ ११५ ॥

सविश्वकर्मगणनाथमहेशचंडी-
श्रीविश्वरूपजगदीश्वरसुप्रादवः(? सूर्यदेवः) ।
प्रासादमंडनमिदं रुचिरं चकार
श्रीमंडनो गुणवतां भुवि सूत्रधारः ॥ ११६ ॥

इति श्रीसूत्रधारमंडनविरचिते प्रासादमंडने वास्तुशास्त्रे ऽष्टमो ऽध्यायः ॥ ०

[F. BUCHANAN.]

3148.

3012. Foll. 276; folio, size 11½ in. by 7 in.; fairly good Devanāgarī writing; sixteen lines in a page.

Śilpaśāstra, consisting of *paurāṇic* extracts on idols, shrines, etc., ascribed to *Kāśyapa* and *Āgastya.*

It is written out in half-*ślokas,* on one side of the leaves. Very incorrect.

It begins:

अथ वक्ष्ये विशेषेण विनायकं सुलक्षणं ।
पादाद्युष्णीषपर्यंतं चतुश्चत्वांशकं भवेत् ॥ १ ॥
मूर्धान्मस्तकनिम्नं(!) तु संगुलद्वयमुच्यते ।
तस्माद्वक्त्रे सूतं च तु मानत्रमुदाहृतं(!) ॥ २ ॥
हृदयान्नाभिमूलं तु शोडशांगुमुच्यते(*r.* षोडशांगुल°) ।
नाभ्यादिमेढ्रमूलांतं षडंगुलमुदाहृतं ॥ २ ॥ ०

इत्यंशुमान्भेदे काश्यपे परिवारलक्षणपटलः fol. 22; °उमास्कंदसहितलक्षणपटलः fol. 26; °चंद्रशेखरमूर्तिपटलः fol. 34; दक्षिणामूर्तिलक्षण° fol. 40; कालमूर्ति° fol. 42; लिंगोद्भवलक्षण° fol. 43; नृत्तमूर्ति° fol. 55; गंगाधरमूर्ति° fol. 56; त्रिपुरांतकमूर्ति° fol. 62; कल्याणमूर्ति° fol. 65; अर्धनारीश्वरमूर्ति° fol. 66; गजभारमूर्ति° fol. 68; पाशुपतमूर्ति° fol. 69; भक्तलक्षण° fol. 73; भूमानपटलः fol. 77; ग्रामादिलक्षण° fol. 80; (ध्यानपटलः) fol. 93:—

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥

विश्वकर्मायाति(? दि)लक्षणं ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण आयादीनां च लक्षणं ।
नृपकर्तुश्च वास्तूनां सर्वसंपत्करार्थकं ॥
आयातिरूपभेदं स्यात् मानं तत् श्रीपदं भवेत् ।
अभेदं सर्वदोषं स्यात् तस्मादायातिसंयुतं ॥ ०

इत्यागस्त्ये सकलाधिकारे(? सकला°) मानसग्राह्यविशेषाणां प्रथमोध्यायः fol. 151; इति पंचविंशतिरूपभेदः fol. 181; इत्यंशुमान्भेदे काश्यपे तालभेदपटलः fol. 251; °काश्यपे उत्तमदशतालपटलः fol. 266; °गौरीलक्षणपटलः ॥ अधमदशतालप्रमाणं ॥ fol. 274; the MS. terminates abruptly at the end of *śloka* 14 of this chapter.

Foll. 1–72 are marked at the top शिल्पशास्त्रं (sometimes शिल्पि°); foll. 73–150, 251–276 शिल्पशास्त्रं काश्यपेयं; foll. 151–250 शिल्पशास्त्रमागस्त्यं.

This copy was transcribed, for Mr. Charles Philip Brown, from a Telugu MS., at Masulipatam, in June 1832.

Cf. *Aṃśumānakalpa*, Burnell, Tanj. MSS., p. 62*b*. [C. P. Brown.]

3149.

2578 b. Foll. 36 (paged 1–71); folio, size 12 in. by 8 in.; modern Telugu handwriting; 21–36 lines in a page.

Śilpiśāstra, a metrical treatise on house-building, with a Telugu commentary.

Extremely incorrect, and written in a very cursive hand, difficult to read.

It begins: गर्तं खनित्वा प्रतिपूरयित्वा मृद्धर्चैतेकट्टि(!) भवेत्समक्षे। ° ॥ १ ॥ टीका। °

तत्कूपपश्चिमस्थाने खनय पुत्रमात्रकं।
निशोदा(?था) तारयेत्पादः प्रभाते मविभाकयेत्(?) ॥ °

No colophon is to be found, either in the body of the work, or at the end; but there are several lacunæ in the latter part of the MS.

The above title is written on the fly-leaf in Telugu and Mārāṭhī, with '*Vaustoo*' (*Vāstuśāstra*) added underneath.

This MS. is preceded, in the same volume, by two sections of the *Nāgarakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, viz.: *Viśvakarmopākhyāna* and *Viśvakarmavaṃśānuvarṇana*. [Mack. Coll.]

3150.

2579. Foll. 64; 4to, size 12 in. by 8½ in.; modern Telugu writing on rough paper; 19–29 lines in a page.

I. *Śilpiśāstravidhāna*, or *Mayamata*, a work on images, in five chapters; with a short Telugu commentary by *Gannama*(?).

It begins:

ब्रह्मविष्णुमयो(यमो B) वायुपृथ्वीनक्षत्रतारकः।
सर्वसू(शू)न्यं निरालंबं विश्वकर्मसुदेवतैः ॥

ब्रह्म। विष्णु। [यम B]। वायु। भूमिनक्षत्रतारकादुलु। °
मानसारं तु गार्गेयं दीप्तं मरीचि[म्] अत्रिमं।
वैखानस्सर्वशास्त्रेषु सारं मयमतागमं ॥

मानसारं। गार्गेयं। दीप्तं। मरीचि अत्रमं(!) सनत्कुमारं। °
मृतिका वृक्षपाषाणं लोहद्रव्यं सनातनं। °

The MS. being written in a cursive hand, and very incorrect besides, it is not very easy to make out the text.

Ch. 1 ends: इति गंन्नमाचार्यविरचितायां आंध्रभाषाटीकायां मयमते शिल्पिशास्त्रविधानो नाम प्रथमोध्यायः ॥ fol. 30*b*; 2. इति गन्नमा° मयमते शिल्पिशास्त्रविभागो नाम नवमाध्यायः (thus corrected) ॥ fol. 33*b*; between foll. 36 and 37 some leaves seem to be wanting, there being only a blank leaf with the title of the work in Telugu and English (the latter written by F. Mountford), and the leaves from 37 onwards not being numbered); 3. ends: इति गंन्नमा° मयमते शिल्पिशास्त्रविधानो नाम दशता[ल]लक्षणत्रितीयोध्यायः ॥ fol. 40*b*; 4. इति गंन्नमा° मयमते शिल्पिशास्त्रविधानो नाम नवताललक्षणं ॥ fol. 42*b*; 5. ends: एतत्सामान्यमुद्दिष्टं युक्तायुक्तं प्रयोजयेत् ॥° इति° मयमते शिल्पिशास्त्रानामा(!) अष्टतालविधानं पंचमोध्यायः ॥ 45*b*.

II. *Pañcarātrapradīpikā*, or *Mantradīpikā*, consisting of five(?) chapters of verses on images—professing to form part of the *Pādmatantra* of the (*Nārada-*)*Pañcarātra*—with a Telugu commentary, by *Peḍḍanācārya*.

It begins fol. 45*b*, l. 5 (immediately after the last colophon of the preceding work): ब्रह्मोवाच ॥

भगवन्देव देवेश प्रतिमालक्षणं मम(!)।
सुविस्तरं यथाभूमि श्रोतुमिच्छामि तत्परः ॥

Ch. 1. इति पेड्डनाचार्यविरचितायां मंत्रदीपिकायां शिलासंग्रहलक्षणं नाम प्रथमोध्यायः fol. 47*a* (? again 49*b*); 2. इति पंचरात्रप्रदीपिकायां महोपनिषत्पाद्मेतं(!) प्रक्रियापादे

दारुसंग्रहणं नाम द्वितीयोध्यायः ॥ fol. 51*a*; 3. इति पंचरात्र° त्रिपादे(क्रिया°) प्रतिमालक्षणं नाम त्रितीयोध्यायः॥ fol. 53*b*; 4. इति पेडुनाचार्यविरचितायां पंचरात्रप्रदीपिकायां मंत्रदीपिकायां नाम तृतीयो(*r.* चतुर्थो)ध्यायः॥ fol. 56*a*; 5. ends again with the latter part of the second chapter: इति पंचरात्र° त्यास्रे तंत्रे क्रियापादे दारुसंग्रहणं नाम द्वितीयोध्यायः fol. 58*a*; 3. fol. 58*b*; 4. fol. 62*a*; 5.(?) इति श्रीपेडुनाचार्यविरचितायां पञ्चरात्रप्रदीपिकायां प्रतिमासंग्रहे जलाधिवासनं अष्टमोध्यायः(!) ।

[MACK. COLL.]

3151.

2680. Foll. 197; 4to, size 10 in. by 7 in.; cursive, modern Telugu writing; 25–27 lines in a page.

I. *Śilpiśāstravidhāna*, or *Mayamata*, with *Gannama's* Telugu commentary; chapters 1 and 2. Ch. 1 ends p. 5; 2. *āyurlakshaṇam*, p. 7.

II. pp. 7*a*, l. 5 to 30*b*, l. 8. *Vedāntasāra*, consisting of *ślokas* bearing on the size of images, the proper time for commencing to build, and similar subjects (apparently extracted from a work of that title); with a Telugu commentary.

It begins: यक्षराक्षसपन्नगैः(!) ।

सिद्धवारणचंद्रार्कविद्याधरगणे हि मे ।
वाराही गतनींद्राणी(!) कौमारी गरुडस्तथा ॥

टीका । °

तथैव मध्यमेनैव दुर्गा लक्ष्मीः सरस्वती ।
मध्यमं नवतालं° उत्तमं दशतालं°

Colophon: इति श्रीगालिपाटलक्ष्माचार्यविरचिते(!)-भिन(?न्न)जीवभदै(?द्वै)क्यप्रतिपादके वेदांतसारे वचनव्याख्यानं॥

निगमागमवेदांतसिद्धांतं प्रदि(ति)पादितं ।
विवृणोति शिवात्रै(?त्मै)क्यं लक्ष्मार्यश्रै(°श्रै)वतोषकृत्॥

This new chapter (or treatise), being without a colophon, is perhaps incomplete. Moreover, pp. 57–79 are written on paper of different size from the preceding portion, and between pp. 56 and 57 a blank leaf is inserted, with '*Vishvacurma Vastoo*' and notes in Telugu and Marāṭhī written on it.

III. pp. 1–42. *Sanatkumāra-Vāstuśāstra*, with a brief Telugu commentary.

It begins:

यं ब्रह्मवेदांतविदो वदंति
परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वोद्गतेः कारणमीश्वरं वा
तस्मै नमो विघ्नविनायकाय ॥
या कुंदेंदुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
यद्वीणावरदंडमंडलकरा या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा पूजिता
सा वो पातु सरस्वती भगवती निश्येष(?निःशेष)-[जाड्यापहा॥
वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥

महेश्वराय नमः ॥

ब्रह्मा इंद्रो यमश्चैव भार्गवागीरसा उभौ(*r.* °वांगिरसा-
गौतमश्चैव गार्ग्यश्च मनुर्व्यासो भृगुस्तथा ॥ [वुभौ) ।
विश्वकर्मादिभिश्चैव वास्तुविद्याविशारदैः ।
सर्वेषां यत्कृतं शास्त्रं सारमुद्धृत्य यत्नतः ॥
सनत्कुमारो मतिमान् नमस्कृत्य स्वयंभुवे ।
वक्ष्यते यत्नतः शास्त्रं वास्तु शोभनमुत्तरं ॥

ब्रह्म । इंद्र° – – वास्तुशास्त्रं ॥

सर्वपापहरं चैव पुण्याहवाचकर्मणं(!) ।
यथाशक्ति तथा विप्रा भूतिपात्रं(?) महीयते ॥ °

Colophon: इति सनत्कुमारवास्तुशास्त्रसर्वाधिका[र]-समाप्तः ॥

IV. pp. 1–26 (*Viśvakarmasampradāya*), an account of the race descended from *Viśvakarman*. Cursive writing, rather incorrect.

It begins:

तत्तन्नोत्पाणि चेष्यंते विश्वकर्मकुलाजितः(?) ।
पंचविंशतिसंख्यानि शिताभानं(?) तदुत्तरं ॥ °
विश्वकर्मकुलानां च शाखाभार्द्धं च कथ्यते ।
तद्वंश ऋषयो युक्ता गोत्रप्रवरमुच्यते ॥

इति सनातनसांप्रदायः p. 16; no final colophon.

V. pp. 1–59*a*. *Viśvavidyābharaṇa,* a treatise on the duties of artisans, especially members of the carpenter (*rathakara*) caste, compiled by *Basavācārya.*

It begins:

वंदे ऽस्मत्कुलदैवतं यदुकुलानंदैकसंदोहदं
– – भूतसुराधिनाथविभवं मंदेंदुहासाननं (?) ।
नंदानंदसुखप्रदं व्रजभुवां वृंदैकलीलारतं
वंदारुश्रितपारिजातमधुनाभावे (?) मुकुंदं हरिं ॥

विश्वकर्मकुलजातनराणां शश्वदागमसुकर्मविस्तरः । विश्वसेव्यदिमनीषिणां (?) गुणश्चेश्वरो भवति । तस्य सुखाप्त्यै
विश्वकर्मकुलीनानां विश्वलोकोपकारिणां ।
श्रुतिस्मृ[ती]तिहासैश्च वैदिकत्वं निरूप्यते ॥

ननु रथकाराणां वैदिककर्माधिकारोऽस्ति वा न वा । आद्ये अस्ति चेत्तत्र वक्तव्यं । किं त्रैवर्णिकांतःपरिगणनेन वा तदन्येन वा । आद्ये आधानानुकूलपृथक्कालविधानं न स्यात् प्रत्युत वसंते ब्राह्मणं ग्रीष्मे राजन्यं शरदि वैश्यमिति । °

इति श्रीपरमेश्वरप्रसादलब्धामितशिल्पविद्याप्रभृत्यशेषवैदिकविद्याप्रवीणविश्वकर्माचार्यसारसतारुणारुणवीरणायमान-भूमीधराचार्यकुलजलधिसोमायुतकनुपर्ति (? कानुवर्ति) बसवाचार्यनिरूपितं विश्वविद्याभरणं संपूर्णं ॥ p. 59.

According to a note on the fly-leaf, this is only the first book of the work. Its scope is limited to the religious duties of the *rathakāra,* who claims *Viśvakarman, Viśvarūpa* and *Tvashṭṛi* as his divine guardians.

It consists largely of quotations from *Purāṇas,* the epics, *Sūtras* and other works. Of other authorities may be mentioned *Rudradatta's* commentary on the *Āpastambasūtra* (p. 3); the '*Shaḍgurubhāshya*' on the (*Āśvalāyana ?*)-*Sarvānukramaṇikā,* p. 4; *Vidyāraṇya,* pp. 4, 11 (on the formula तक्षभ्यो रथकारेभ्यश्च नमो नमः ॥); *Vijñāneśvaravyākhyānakṛita-Sarasvatīvilāsanāmagranthe,* p. 11.

VI. pp. 59*a*–96. The second chapter of the preceding work, or another treatise on the same subject.

It begins:

कनति कनकमंचे कामनीयं कवीनां
करधृतशुकवीणालीलया लालयंतं ।
अरुणमखिलभूषालंकृतं चंद्रचूडं
दलितविनमितार्तिं (?) दक्षिणामूर्तिमीशे ॥

श्रीकन्वर्तिकुलांबुधौ विधुरिन (° व) श्रीगौरवाख्यांबुजात्
ज्ञात्वा शेषमतं मितेन वचनं श्रीतंत्ररत्नोपरि ।
व्याकर्तुं निजवंशजातसुहृदां श्रीभस्वनामार्यकः (?)
श्रीटंकाख्यमकारयत्सुकृतिना श्रीदक्षिणामूर्तिना ॥

वचनादृथकारस्याधानस्य सर्वशेषत्वात् वसंते ब्राह्मणोऽग्नीनादधीत ग्रीष्मे राजन्यः शरदि वैश्य इति विधाय श्रुतं । °

It breaks off abruptly at the end of a leaf.

[MACK. COLL.]

3152.

1603b. Foll. 5; size 6 in. by 9¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twenty lines in a page.

Śilpagrantha-, or *Aparājita-Vāstuśāstra* (*Aparājitapṛicchā*). Apparently the first two chapters of a larger work on architecture, ascribed to *Bhuvanadevācārya,* in which *Parameśvara,* at the request of *Aparājita,* reveals the theory of the constructive art, from the creation of the mundane egg down to the erection of a town gate, and the measurements of banners, water-pots and bells in sanctuaries.

It begins: वास्तुपुरुषाय नमः ॥ श्रीविश्वकर्मणे नमः ॥ अथ शिल्पग्रंथं प्रारभ्यते ॥

चतुर्मुखमुखांभोजवनहंसवधूर्मम ।
मानसे रमतां नित्यं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ १ ॥

आद्या श्रीमेहती भोगपर्वते गंधमादने ।
विचित्रशिखराकीर्णे चित्रस्फटिकशोभिते ॥ २ ॥

चंद्रकांतशिलारम्ये चूतानृतनिवासिनि ।
सिद्धामकरकणा (*r.* °गणा) कीर्णे क्रीडामणिगुहागृहे ॥ ३ ॥

हंसकारंडवाकीर्णे चक्रवाकोपशोभिते ।
नीलजीमूतसंकाशे तरुणादित्यसंप्रभे ॥ ४ ॥

उच्छ्रयाकाशशिखरे रत्नधातुपशोभिते ।
अंतर्गृहाश्रमे रम्ये सरितां तटवासिनि ॥ ५ ॥
इदं चात्र वनं रम्यं पर्वते गंधमादने ।
भूर्भुवःस्वःस्वरं देवं तच्छिलापृष्ठशायिनं ॥ ६ ॥
नद्युद्गमममहानंदि — — — — पल्लामलं ।
आश्रयाढ्यगोपतिभिर्महाशिखरमूर्धनि ॥ ७ ॥
गंगा सरस्वती पुण्या देवी मधुमती तथा ।
पारा सिंधुश्च कावेरी गोमती चंद्रतारिका ॥ ८ ॥
मज्जन्मातंगकुंभच्युतमदमदिरामोदमत्तालिमालं
स्नानैः सिद्धांगनानां कुचयुगविगलत्कुंकुमासंगपिंगं ।
सायंप्रातर्मुनीनां कुशकुसुमचयैश्छन्नतीरस्थनीरं
पायान्नो गांगमंभः करिकरभकराक्रांतरंहस्तरंगं ॥ ९ ॥
[० ११ ॥

कश्यपो ऽगस्त्यकश्चैव याज्ञवल्क्यो ऽथ कौशिकः ।
भारद्वाजो वैश्रवणो वशिष्ठो नारदस्तथा ॥ [१२] ॥ ०
शिखिध्वजो महाकांति[र्महा]त्मा चंद्रशेखरः ।
जयो विजय आख्यातः सिद्धार्थश्चापराजितः ॥ [२२] ॥
अत्रातः ग्रंथस्य त्रुटिर्ज्ञेया ॥
अणाश्च(!) किलकिलायंते प्रपलाति(!) मुहुर्मुहुः ।
इदं दिव्यं च भुवनं शुद्धस्फटिकसंनिभं ॥
वज्रवैडूर्यखचितं रत्नप्राकारशोभितं ।
तोरणैर्दिव्यमाख्यातं पूर्वयाम्यपरोत्तरं ॥
तन्मध्ये दिव्यपर्यंकं सिंहव्यालैरलंकृतं ।
हंसतुल्यसमाख्यातं(शितं*) सर्वशास्त्रविशारद ॥
सर्वविज्ञानसंभूतं सर्वज्ञं च महार्णवं ।
चतुर्भुजं महाशुभं तप्तकांचनसंनिभं ॥
दीर्घकुंडलशोभाढ्यं त्रिनेत्रं चंद्रशेखरं ।
अक्षसूत्रं करे वामे दक्षिणे ऽस्य कमंडलुं(r.०लुः) ॥
पुस्तकं वामहस्तार्थे सुक्सरोजं तु दक्षिणे ।
ज्ञानदं मोक्षदं चैव विश्वसंसृष्टिकारकं ॥
तिष्ठंतं च विनोदेन कौतूहलसमन्वितं ।
विश्वकृद्विश्वकर्मा च त्वष्टा स्याद्वेदवर्धनः ॥
भूर्भुवर्भुवनेशश्च सर्वदेवेषु विश्रुतः ।
पुनराचार्यनामाख्(!) प्रभासे वसुधा[तले] ॥
— — — प्रणतो भूत्वा जानुभ्यां धरणीतले ।
भक्तिमांश्च महातातं पृच्छते त्वपराजितः ॥[३१]॥०

* Perhaps there is an omission here.

यद्यत्पृच्छामि त्वामहं सूत्रशास्त्रप्रयोजकं ।
तव ज्ञानप्रसादेन यथा तारा तमोहरं ॥ [३४] ॥
इति सूत्रसंतानगुणकीर्तिश्रीभुवनदेवाचार्योक्ते अपराजितपृच्छायां ग्रंथाधिकारे प्रथमं सूत्रं ॥ १ ॥
अपराजित उवाच ॥
सृष्टिकौतूहलं देव ब्रूहि मे महदादिभिः(!) ।
ब्रह्मांडं च कथं तत्र का च संख्या प्रमाणतः ॥ [१] ॥
कया युक्त्या समुत्पन्नं वर्धितं केन हेतुना ।
विकाशं केन संजातं केनाधारेण धार्यते ॥ [२] ॥ ०
छत्रं सिंहासनं यानं भवेच्च विविधायुधं ।
वेदिका(?) रत्नधातूंश्च तथा मरक[त]रेद्भवं ॥ [२४] ॥
एतत्सर्वं प्रसादेन कथय(स्व) परमेश्वर ।
भक्तः स्याद्वत्सलं(!) देव प्रसादं कुरु मे प्रभो ॥ [२५] ॥
इति सूत्रसंतानगुणग्रंथाधिकारे द्वितीयः ॥

Dr. Bühler, in his Cat. of Gujarāt etc. MSS., iv., p. 276, mentions an *Aparājitavāstuśāstram* (foll. 24, 15 *ślokas* in a page) ascribed to *Viśvakarman*, which, as well as an *Aparājita-pṛicchā*, by *Bhavadeva* (? *Bhuvanadeva*), mentioned in Prof. Bhandarkar's Report 1883-84, p. 276 (incomplete, foll. 29, 15 lines), may be identical with the present work.

[H. T. Colebrooke.]

3153.

2614. Foll. 74 (paged 1–148); 4to, size 9½ in. by 7 in.; modern Telugu handwriting; 23–25 lines in a page.

Viśvakarma-purāṇa (?), or life of *Viśvakarman* (?); with a Telugu commentary.

The title here adopted is that given to the volume on the fly-leaf, no colophon of any kind being met with in the MS. Nor is it easy to form an opinion of the contents—except that they are similar in nature to those of the preceding work—as the MS. is so incorrect that one seldom feels quite sure as to whether one has to deal with Sanskrit or not.

It begins: नमस्कारमात्रं। नमो विश्वकर्मणे स उ पात्य-स्माननन्यास्यों मर्यामन्यमां प्राणस्य विद्यास्यनमरेनधिर एनश्चकृ-वास्म(?न्म)हीवद्व एषां तै विश्वकर्ममानसं वै प्राजापत्यं पवित्रं मानसे मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजंत माने सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान्मानसं परम वदंति। संकल्पादि(?) अद्य पंचमुखब्रह्मपुरुषस्य जोतिषा जोतिरुत्तमादिब्रह्मस्य अचिंत्य परिमिते अनेक अनंत बहुरूपावतादे(?°रूपावतारे) विश्वरूपाय विरू(रू)पाक्षंतो बहुधैकरूपस्यादि यं ब्रह्मपरापरा वस्तुस्वरूपे सत्यात्रेयमानस्यन्दं संभूते(!)। °

वरषासु रथकारो[ऽ]ग्नीनादधीत वर्षासु वरघुरुतुमयं° p. 2.

> अयस्कर्म मनूनां च मयनां(?) दारुकर्म च।
> त्वष्टा कास्या लोहनं(? कांस्यानां लोहानां) कर्ता भूरस्स [पंडितः॥
>
> शिल्पी सर्वशिलाभेदी ब्रह्मादिसुरकल्पकः।
> दैवज्ञा हेमकृद्योगी(?) नानाभूषणनैपुणः॥
> एतानि पंच कर्माणि विश्वकर्मैत्यहं(?°मैत्यहं) प्रभु।
> विधाय चैकमेकं च सुरेभ्यः प्रददामि च॥
> मुखेभ्यस्तस्य पंचभ्यः कुमाराः पंच जज्ञिरे।
> वदनेभ्यो धनेभ्यो भवं तेषां पंच पंच(!) कुमारकाः॥
> शतं विंशतिः पंचा(r. पंच च) वंशजा विश्वकर्मणः।
> जायते [ऽ]नुयुगं लोके सृष्टिसंचारण[त]त्पराः॥° p. 4.

It ends with the following, partly corrupt, verses:

> कन्यां कनकसंपन्नां यथासंभवदक्षिणैः।
> अंगुल्यमुद्रवराभ्यां दास्यामि तत्रथैव च॥

गोत्रप्रवरऋषीणां च त्रिपुरुषोद्देशनं तथा कन्या वु(कन्यासु)दकपूर्वं च कन्याप्रतिग्रहे वरान् देवस्य त्वेति मंत्रेण राजा त्वा वरुणे न तु मुहूर्तेति। कन्यादृष्टं वरस्स च। अघोरचक्षु[रि]ति मंत्रेण मधुर्य(?) पावनस्य च भूपुत्रस्तु धृवंते(!) च अंगारक नमो नमः॥ [MACK. COLL.]

3154.

1365 b. Foll. 26; size 10¼ in. by 3¾ in.; legibly written in Devanāgarī about 1550 A.D.; nine lines in a page.

Kuṇḍanirmāṇa (also called *Kuṇḍākṛiti*), a treatise of some 70 verses, on the shape and dimensions of sacred fire-places, sacrificial sheds, etc.; composed in Saṃvat 1506 (A.D. 1449) by *Rāmacandra Vājapeyin*, or *Rāma Naimishastha*, a Mālava Brāhman of Ratnapura, son of *Sūryadāsa* (and *Viśālākshī*), grandson of *Śivadāsa*, and great-grandson of *Śrīdhara-mālava*. With a prolix commentary, *Kuṇḍa-lakshyavivṛiti*, by the same author, supplying additional details on the subject.

It begins:

> सूनोः श्रीधरमालवस्य शिवदासाख्यादुरुख्यातितः
> सम्राडग्निचिदाप यस्य जनकः श्रीसूर्यदासो जनिं।
> यन्मातुर्यशसा दिशो दश विशालाख्या वलक्षाः सृज-
> त्येष स्वाहितकुंडलक्ष्यविवृतिं रामो वसन्नैमिषे॥

शिष्यबुद्ध्यनुकूलनाय प्रयोजनं वर्णयंश्चिकीर्षितं प्रतिजानीते।

> इष्टापूर्तेष्वंगमाद्यं यदाहुर्
> यस्योनत्वाधिक्यतो भूरिदोषाः।
> कुंडं सांगं भूरिभेदं तदत्र
> ब्रूते रामो नैमिषस्थो विचार्य॥ १॥

इष्टानि श्रुतिस्मृतीरिता यज्ञाः। पूर्तानि वापीकूपतडागा-रामादिविषयः°

For the text of this treatise (with a different commentary in *bhāshā*) see Weber, Cat. Berl., nos. 1086 (*Kuṇḍavarṇana*), 1087 (*Kuṇḍa-maṇḍapalakshaṇa*). For text and commentary see Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 14; Weber, Berl. Cat., nos. 1086, 1087. The text has also been printed, along with other works on the same subject, described in subsequent MSS., in the *Kuṇḍagranthaviṃśati* (Cat. Cat.).

The introductory stanza of the commentary corresponds to the second stanza of the same author's *Ādhānapaddhati*, Aufrecht, Cat. Bodl., p. 358*b* (cf. ib., p. 341*b*, note).

This and other treatises by the same author (*Vājapeya-paddhati*, above, no. 427, *Prāyaścitta-paddhati*, no. 446) seem to form part of a general manual of the sacrificial ceremonial (*Karmapradīpikā*).

The author quotes constantly from the *Śāradātilaka*, the *Kāmika*, *Kātyāyana* (*kalpakṛit*) and the *Śulva*(*-sūtra*, *-kāra*).

Besides several *Purāṇas*, the following authorities are also referred to: *Kātyāyanavyākhyā*, fol. 21; *Kālottara*, foll. 22, 26; *Kuṇḍapamaṇḍapa*, foll. 4, 6; *Nāradīya*, fol. 24; *Pañcarātra*, fol. 6*b*; *Piṅgalā*, fol. 26; *Piṅgalāmata*, foll. 22*b*, 23; *Bhūpālapaddhati*, foll. 20*b* (twice), 21*b*; *Vāstuśāstra*, fol. 8*b* (twice); *Vijñānalalita*, foll. 17*b*, 18*b*; *Vaidyakam*, fol. 25*b*; *Śāradātilakatṛitīyapaṭalaṭīkā*, fol. 11*b*; *Śāradātilake* (*'smatkṛitaṭīkānusareṇa*, om. B), fol. 13*b*; *Śulvavārttika*, fol. 11*b*; *Śrīdhara*, foll. 10*b* (twice), 11*a*, *b*; *Hemādri*, foll. 6*b*, 7*a*, *b*, 23.

The treatise ends: ग्रंथकरणप्रसंगमाह ।

श्रीमद्रत्नपुराधिपेन महितः श्रीरामचंद्रेण यो
भारद्वाजकुलांबुधेर्विधुरिव श्रीमज्जटामद्द्विजः ।
वंधूनां परिणीतये ऽभ्युपगतो ऽसौ मालवो नैमिषं
तेनर्ग्वेदविदेरितेन रचिता रामेण कुंडाहितिः(! A.B.)॥

षोडशमहादानादिदात्रा रत्नपुराधीश्वरेण रामचंद्रभूभुजा पूजितचरणो भारद्वाजमुनिकुलसमुद्रचंद्रमा ऋग्वेदपारदृश्वा मालवीयद्विजकुलकमलवंधुरक्षदेवचतुर्वेदिपुत्रः श्रीमज्जडानां दासचतुर्वेदी रत्नपुरान्नैमिषारण्यं निजबान्धवानामुद्वाहेन सहायासीत्तेन प्रेरितो रामचंद्रो नैमिषस्थः कुंडानामिमामाहितिं (! A. B.) निर्माणं व्यरचयत् । ग्रंथोत्पत्तिकालमाह ।

रसगगणतिथिप्रमाणवर्षे
गतवति विक्रमभूमिपस्य कालात् ।
क्रतुविधिफलदायके मखेज्ये
कृतिरियमस्तु ममार्पिता सुरेशे ॥

विक्रमार्ककालात्पंचदशशतेषु षड्षष्ट्यधिकेषु गतेषु ऽयं ग्रंथो ऽभूत् । स च यज्ञफलदे यज्ञभोक्तरि परमपुरुषे सुराधीशे नारायणे ऽर्पितो ऽस्तु । प्राकृतमप्यर्पणं पुनः क्रियत आदरातिशयात् ॥ इति नैमिषस्थरामवाजपेयिकृता स्वकृतकुंडनिर्माणश्लोकविवृतिः समाप्ता ॥ [H. T. Colebrooke.]

3155.

1459 b. Foll. 64; size $8\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; legibly written in Devanāgarī, in 1728 A.D.; 8–10 lines in a page.

Kuṇḍanirmāṇa, with the author's commentary. A less correct copy. The *ślokas* are numbered as far as 66.

Colophon: इति नैमिषवास्तव्यरामचंद्रकृता स्वकृतकुंडनिर्माणश्लोकटीका समाप्ता ॥ शके १६५० किलकसंवत्सरे दक्षिणायने हेमंतर्तौ मार्गशीर्षमासे कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां तिथौ सौम्यवासरे तद्दिने इदं पुस्तकं मोरेश्वरेण लिखितं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3156.

1705 c. Foll. 13; size $8\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; legibly written in Devanāgarī, about A.D. 1700; 10–13 lines in a page.

A fragment of the same work, comprising about one half of the whole (vv. 1–37).

[H. T. Colebrooke.]

3157.

1722 a. Foll. 108; size $8\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1588 A.D.; nine lines in a page.

Kuṇḍaratnākara, another treatise on the preparation of sacrificial fire-places, by *Viśvanātha dvivedin*, son of *Śrīpati* (a resident of Kāśī) and *Tejasvinī*, grandson of *Jagannātha*, and younger brother of *Vishṇujī Kavīndra*.

It consists of 84 verses of text, accompanied by the author's own commentary.

It begins:

अंभोजे स्वर्णरंभा तदुपरि पुलिनं तत्र कूपो ऽत्र रिंगत्-
कालिंदी तत्र मेरुस्तदुपरि च शशी तत्र गाढांधकारः ।
तत्रोद्यत्सूर्यकोटिस्त्रिनयनविधृतार्धांगमव्याजमव्याद्
अन्यद्भस्मोरगां च सुकृतनरशिरोरत्नमालाभिरामं ॥ १ ॥

वेधा द्वेधा विभाव्य श्रुतिनिचयमुखान्निश्चविद्यावदान्यः
स्वर्गे क्षोण्यां निधातुं त्रिदशपतिगुरुश्रीपती पात्रयुग्मं ।
कृत्वा धृत्वा तुलायां सपदि निरचिनोत् श्रीपतिस्तत्र पात्रं
भूमिं यातं गुणाढ्यं त्रिदशपतिगुरुर्लाघवादुज्जगाम ॥ २ ॥

तस्मात्तेजस्विनी सा द्विजकुलकुमुदानंदसंदोहचंद्रं
प्रासावीद्विश्वनाथं गुरुचरणरजःपुंजसौंदर्यभाजं ।
यस्या दानांबुराशेः प्रबलतरतरत्तुंगरिंगत्तरंगे
दारिद्र्यं मग्नमद्यापि च किल न पुनर्दृश्यते याचकानां॥३॥

उपचंक्रम्यते तेन कुंडरत्नाकरः स्वयं ।
व्याख्यातुं मुनिवाक्यानां दर्शनाय स्वनिर्मितः ॥ ४ ॥

अथ स्वकृतकुंडरत्नाकरं व्याचिख्यासुर्निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं विशिष्टेष्टदेवतानुस्मरणलक्षणं मंगलं शिष्यशिक्षार्थमुपनिबध्नाति ।

चंचच्चारुनिबद्धचंद्रशकलस्योतत्सुधामिश्रिताः
स्फूर्जद्धूर्जटिना जटासु निभृता गंगातरंगालयः ।
साक्षाद्ब्रह्मपदप्रदायिपदवीचूडामणिश्रेणयस्
त्रैलोक्यं विधिवत्पुनंतु नयनानंदैककंदोदयाः ॥ १ ॥०

Of authorities referred to may be mentioned: *Āmnāyarahasya* (fol. 45*a*), *Kātyāyana* (foll. 4*a*, 6*a*, 95*b*), *Kāmika* (foll. 47*a*, 66*b*), *Kriyāsāra* (foll. 33*a*, 34*a*, 35*a*) *Chandogapariśishṭa* (fol. 6*b*), *Jayapṛicchādhikāra* by *Viśvakarman* (fol. 91*b*), *Jñānaratnāvalī* (fol. 45*b*), *Trailokyasāra* (fol. 89*b*), *Pañcarātra* (foll. 7*b*, 33*a*, 34*b*), *Padārthādarśa* by *Rāghavabhaṭṭa* (fol. 56*b*), *Piṅgalāmata* (fol. 39*a*), *Pratishṭhāsārasaṃgraha* (fol. 42*b*), *Prayogasāra* (fol. 13*b*), *Baudhāyana* (fol. 4*a*), *Mantramuktāvalī* (fol. 34*b*), *Mahākapilapañcarātra* (fol. 21*a*, *b*), *Rājavallabhākhyaṃ Vāstuśāstram* (fol. 102*b*), *Rāmavājapeyin* (foll. 62*a*, 78*a*, 87*a*, 102*b*), *Lakshaṇasaṃgraha* (fol. 87*a*), *Līlāvatī* (foll. 38*b*, 96*b*), *Vaśishṭhasaṃhitā* (fol. 104*b*), *Vāyavīyasaṃhitā* (fol. 104*b*), *Vāstusāstra* by *Viśvambhara* (foll. 22*a*, 33*a*, 34*a*, 38*b*), *Vijñānalalita* (fol. 77*b*), *Śāradātilaka* (fol. 6*b*, etc.), *Śulva* (foll. 28*a*, 31*b*, 97*a*), *Śulvapariśishṭa* (fol. 10*b*), *Sārasaṃgraha* (fol. 44*a*), *Siddhāntaśekhara* (foll. 21*b*, 34*b*), *Hayaśīrshapañcarātra* (foll. 4*a*, 13*a*).

It ends: स्वकृतिं परमेश्वरायार्पयति ।

अस्ति त्रैलोक्यवंद्या परमकरुणयापांगसंदत्तमुक्तिः
काश्यत्र श्रीपतिर्यो व्यजनयदतुलं विश्वनाथं स्वसूनुं ।
तेजस्विन्यां च तेन स्वमतिमनुकृतः कुंडरत्नाकराख्यः
शंभुः प्रीणातु तेनाप्यखिलजनयिता बालवाचेव तातः

त्रैलोक्यस्थप्राणिजातैर्ब्रह्मेंद्रादिभिर्वंद्या परमकरुणासंयुक्तापांगवीक्षणमात्रेण सम्यक्प्रकारेण दत्ता मुक्तिर्यया तादृशी वाराणसी अस्ति । अत्रास्यां काश्यां श्रीश्रीपतिद्विवेदी अस्ति । ० यथा कथंचिदस्पष्टोक्त्यापि बालकस्य वाचा पिता तुष्यति तद्वत् ।

नानाशास्त्रीयसूक्ष्मागमनिपुणमतिर्वेदवेदार्थवेत्ता
ज्योतिःसिद्धांतपाटीगणितसुगणकः कश्चिदेव श्रमं मे ।
विज्ञायांगीकरोतु त्यजतु कृतिमिमां बांजलिर्वद्ध एषो
ऽन्येषां नात्राधिकारः पिकस्वरविरुतं बद्धकर्णस्य
[तुल्यं ॥ १ ॥

ज्योतिःसिद्धांतवेत्ता यदपि निजमनस्तुष्टिपुष्टिं न धत्ते
नो धत्ते वागमज्ञः क्रतुरसनिचयक्लिन्नतवागविष्ट(?० स-
[र्वांगयष्टिः) ।
नो धत्ते ऽस्मच्छ्रमे चेत्सुकृतचयवशात्सर्वविद्याविनोदी
धत्तां धत्ते च नैष्ठ्यं चयनिचितश्चंद्रचूडो दधातु ॥ २ ॥

वेदत्रय्यामधीती गुणिगणगणनारंभगण्याग्रगण्यो
वेदव्याख्यानविख्यापितचतुरचमत्कारकारिस्वकीर्तिः ।
मीमांसान्यायवैशेषिकफणिभणितांभोधिसंतारपोतो
जीयाच्छ्रीश्रीपतिर्यो जगति गुरुगुरुः श्रीजगन्नाथसूनुः
[॥ २ ॥

तत्सूनुर्विष्णुनामा यः श्रुतिनिकरशिरःसिद्धसिद्धांतवेत्ता
मीमांसान्यायदीक्षागुरुरखिलकलाधारभूतः कवींद्रः ।
तस्याज्ञापालको यो ऽनुज इह कथितो विश्वनाथः
[कवींद्रस्
तेनेयं कुंडरत्नाकरवरविवृतिः संव्यधायि स्वबुद्ध्या ॥ ३ ॥

इति श्रीमत्सकलविद्याविशारदश्रीश्रीपतिद्विवेदिसूनुविश्वनाथद्विवेदिकृता स्वकृतकुंडरत्नाकरटीका समाप्ता ॥ संवत् १६८५ ॥ वर्षे श्रावणशुद्ध११गुरौ अद्येह श्रीबेजग्रामे लिखितं ॥ नीझरस्थाने अग्निहोत्री धनेश्वरसुत अ० रघुनाथेनार्य(!) पुस्तकं लिखितं॥०॥ Another hand has added the following note: संवत् १६५६ वर्षे भाद्रपदसुदि ६ भट्टगोविंदने हस्ते पोथि स्रापिक्षोति(?) ॥

This work, though later than the preceding one (1449 A.D.) whose author it quotes, must have been composed prior to 1619 A.D., as it is quoted in *Viṭṭhaladīkshita's Kuṇḍamaṇḍapasiddhi* (Oxf. Cat., no. 798).

[H. T. COLEBROOKE.]

3158.

2419. Foll. 63; size $8\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{3}{4}$ in.; dated 1793 A.D.; twelve lines in a page.

Kuṇḍamaṇḍapakaumudī, another work on the same subject, in 103 verses, composed, with a commentary (*vivaraṇa*), by *Viśvanāthadeva*, son of *Śambhudeva*, grandson of *Mukunda*, great-grandson of *Purushottama*, and younger brother of *Rāmadeva*.

The text begins:

जगति जयति रामो जानकीजानिरेको
दशरथकुलदीपः सच्चिदानंदरूपः ।
दशमुखमुखशत्रुच्छेदविच्छेददक्षो
भृगुकुलतिलकोद्यन्मानहानिप्रवीणः ॥ १ ॥
सूनोः श्रीपुरुषोत्तमस्य तनयः श्रीमन्मुकुन्दस्य यः
शंभुः शंभुरिवापरो दृढमतिः श्रीरामसंचिंतने ।
तत्सूनुर्विविधागमेषु निपुणः श्रीरामदेवानुजो
ब्रूते कुंडमिहांगभेदसहितं श्रीविश्वनाथः सुधीः ॥ २ ॥
यद्यपीदमुदितं बहुधाद्यैर्दूषितं तदतिमंदबुद्धिभिः ।
आशयानवगतैरिति तेषां हार्दमात्रमिह वर्ण्यते मया ॥ ३ ॥
भूमिं परीक्ष्य परिगृह्य निजोचितां तां
शल्यं निरस्य महाकपिलोक्तमार्गात् ।
हस्तोच्छ्रितां प्रकृतितो ऽर्धकरोच्छ्रितां वा
संपाद्य यंत्रमुखतो ऽथ समां विदध्यात् ॥ ४ ॥ ०

It ends:

स्वपंचमांशेन च गंधपुष्पैः
सुभूषिता आयुधचिह्नयुक्ताः ।
कार्याः पताकाः परितश्च मंडपे
निवेशनीया बहिरेव मंत्रैः ॥ १०३ ॥

The commentary begins: श्रीपुरुषोत्तमस्य सूनोर्मुकुंदस्य यस्तनय इत्यन्वयः । विविधागमा हयशीर्षमहाकपिलपंचरात्रादयः । इह ग्रंथे । अंगानि कंठमेखलायोनिनाभिखननानि । भेदाः योन्यर्धचंद्रत्र्यस्रिवृत्तषडस्रिपद्माष्टास्रिरूपाः । तत्सहितं । उपलक्षणमेतत्तदुपयोगिमंडपवेदिकाकलशध्वजपताकादिसहितं च । स्पष्टमन्यत् ॥ नूतननिर्माणस्य वैयर्थ्यमाशंक्य निराकरोति यद्यपीदमिति । आद्यैः शारदातिलकरामवाजपेयिप्रमुखैः ।०

It concludes with quotations from *Sārasaṃgraha* and *Somaśambhu*, ending: पताका आयुधांकाश्च गंधपुष्पसमन्विता इति ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ इति श्रीमच्छंभुदेवतनयरामदेवानुजविश्वनाथदेवविरचितं कुंडमंडपकौमुदीविवरणं समाप्तं ॥ संवत् १८५० नाववें आश्विनवदी ३ वारभौमे व्यास अभेरामेण लिखितं ॥

To the authorities quoted by the author, as mentioned in Oxf. Cat., no. 798, may be added the *Nārāyaṇīya(?tantra)*, fol. 59*b*; *Vāyavīyasaṃhitā*, foll. 51*b*, 57*a*; *Vishṇudharmottara*, fol. 61*b*; *Hayaśīrshapancarātra*, fol. 5*b*, etc.

Burnell, Tanjore MSS., p. 63*a*, mentions a *Kuṇḍapamaṇḍapakaumudī*, by *Śivasūri*, with the author's own commentary (*vyākhyā*, or *āloka*). [GAIKAWAR.]

3159.

1254 b. Foll. 8; size $9\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kuṇḍamaṇḍapakaumudī, without the commentary.

The date Saṃvat 1686 of the copyist *Vaidyanātha* must have belonged to a former MS. [H. T. COLEBROOKE.]

3160.

610 b. Foll. 36; size $9\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing of 1791 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Kuṇḍasiddhi, also called *Kuṇḍamaṇḍapasiddhi* or *Maṇḍapakuṇḍasiddhi*, another treatise of the same kind, composed, in 1619 A.D., by *Viṭṭhaladīkshita*, son of *Vūvaśarman*; and accompanied with the author's own commentary (*vyākhyā*).

It (comm.) begins: मत्तमतंगजवदनं ० १ ॥ ० ४ ॥ इह हि० मंगलमाचरति शार्दूलविक्रीडितेन । गाढं ध्वांतमनेकभानुजठरे० ॥ १ ॥

Cf. Aufrecht, Oxf. Cat., no. 798; Weber, Berl. Cat., no. 1088. [H. T. COLEBROOKE.]

3161.

1254 c. Foll. 42; size 9¼ in. by 4¼ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Maṇḍapakuṇḍamaṇḍana, a treatise, in 60 verses, on the same subject, composed, for *Viśvambhara Paṇḍita*, by *Nṛihari* or *Narahari Bhaṭṭa daivajña*, surnamed *Saptarshi*; with the author's own commentary, *Prakāśikā*.

It begins:

श्रीहरिं चिन्मयं चिंतयित्वा चिरं ।
मंडने प्रस्फुटा व्याकृतीरुच्यते(व्याकृति॰) ॥

चिकीर्षितस्याविघ्नपरिसमाप्तिप्रचयगमनफलकं स्वकृतं मंगलं संप्रदायाविच्छेदाय निबध्नन्शार्दूलविक्रीडितेन तदारंभं प्रतिजानीते ॥

कूर्मानंतधरामृतार्णवमणिद्वीपे ऽथ कल्पद्रुमा-
धश्चिंतामणिमंडपे सुविलसद्रत्नवेद्यां विभुं ।
इष्ट्वातः सुमनोरथोपरचितैः स्वर्गांगपद्मादिभिः
सप्तर्षिर्नृहरिर्बहिर्वितनुते सन्मंडपाद्यर्चितुं ॥ १ ॥

सप्तर्षिः सप्तर्ष्युपनामकः नृहरिनामकः विभुं व्यापकं नृहरिर्बहिः (?नृहरिं बहिः) अर्चितुं मंडपादि मंडपा आदिर्यस्य तत् मंडपं वेदिकुंडमिति समासार्थः । ॰ मणिद्वीपमध्ये कल्पद्रुमस्तदधः चिंतामणिमंडपे॰ ॥ १ ॥

अजद्वये करत्रये वसुद्वयोत्तरात्रये ।
स पुष्यपौष्णमित्रभे शुभे ऽह्नि चंद्र आरभेत् ॥ २ ॥

अजो ब्रह्मा॰ उत्तरात्रये उत्तरा फल्गुन्युत्तराषाढोत्तरा भाद्रपदा॰

The relative age of the work is fixed by its quoting *Viśvanāthadeva* (fol. 16*a*) and the *Kuṇḍasiddhi* (foll. 21*b*, 30*b*, 33*a*). Of other authorities may be mentioned: *Jaimini-muni* (fol. 31*b*), *Tantrarāja* (fol. 24*b*), *Nāradasaṃhitā* (foll. 10*b*, 13*a*, 36*b*), *Nigamapariśishṭa* (fol. 40*b*), *Prayogasāra Sārasvata* (fol. 31*a*), *Vishṇudharmottara* (fol. 18*a*), *Śāradātilaka* with *Rāghavabhaṭṭa's* commentary (fol. 2*a*, etc.), *Siddhānta-rahasya* by *Gaṇeśadaivajña* (fol. 8*a*), *Svāyambhuva* (foll. 21*a*, 33*b*, 36*a*).

It ends:

प्रकाशिताशेषविशेषमुज्ज्वलं
सदाकरं मंडपकुंडमंडनं ।
अकारि विश्वंभरपंडिताज्ञया
तदस्तु कंठाभरणं विपश्चितां ॥ ६० ॥

विश्वंभरपंडिताज्ञया मंडपकुंडमंडनं अकारि सप्तर्ष्युपाख्यनरहरिभट्टदैवज्ञेनेति शेषः ॥ अत्र पंडितशब्दप्रयोगात्सर्वशास्त्रेषु नैपुण्यं ध्वनितं । तथा च महतामाज्ञया अनुल्लंघनीयता दर्शिता । मंडपकुंडे मंडयति भूषयति वा मंडपकुंडयोर्विषये मंडयति तदभिज्ञान्हर्षयतीति मंडपकुंडमंडनं । ॰ (no mention of *Kuṇḍamaṇḍapamaṇḍana*) ॥ एवं चाद्यश्लोके विभुमिष्ट्वेति स्वेष्टात् प्रस्वरूप(?)श्रीनरहरेरनुसंधानात्मकं मध्ये ऽपि विलसति(रि॰ MS.) सदृशश्रीमंडपे श्रीनृसिंह इति तदनुसंधानात्मकमेव तदंते चाशीर्वादात्मकं मंगलं कृतं ग्रंथप्रार्थनार्थं शिष्टाचा[र]प्रदर्शनार्थं च तन्निबंधनम् ॥ ६० ॥

इति श्रीसप्तर्ष्युपाख्यनरहरिदैवज्ञविरचिता मंडपकुंडमंडनप्रकाशिका समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3162.

1521 g. Foll. 9; size 10½ in. by 5½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; six lines in a page.

Kuṇḍoddyota, another treatise on the measurements of sacrificial fire-places and sheds, by *mīmāṃsaka-Bhaṭṭa Nīlakaṇṭha*, son of *mīmāṃsaka-Bhaṭṭa Śaṅkara Śarman*, and younger brother of *Nṛisiṃha*.

It begins:

देवर्षिरक्षःसंघानामवाङ्मनसगोचरं ।
प्रत्यक्षमपि तद्धाम सर्वदा समुपास्महे ॥ १ ॥

द्विजराजैकमूर्धन्यं वृषाध्यक्षं शिवान्वितं ।
काश्यां सर्वोपदेष्टारं भावये शंकरं गुरुं ॥ २ ॥

विरोधिमार्गाद्वयदर्शनार्थं द्वेधा बभूवात्र परः पुमान्यः ।
श्रीशंकरो भट्ट इहैकरूपो मीमांसकाद्वैतमुरीचकार ॥ ३ ॥

कुंडमंडपनिर्माणकारिका उपकारिकाः ।
नीलकंठकृताः संतु कंठे ताः कर्मठैः कृताः ॥ ४ ॥

The MS. concludes with the following three verses, the last two of which, according to the commentary, do not belong to the original treatise, but have been added from another source as a useful supplement:

कुंडाभावे स्थंडिलं स्याद्वेदास्रं हस्तमानतः ।
द्वित्रिवेदांगुलोत्सेधं सैकतं दर्पणोन्नतं ॥ ७१ ॥

एकांशस्य कलांशकेन रहितान्यादोनवेदांशकान्
संवध्योभयतस्तदर्धगुणतः पंचास्रवृत्तं भवेत् (r. चरेत्) ।
वृत्ते तत्र विभागपंचकमिते सूत्राणि पंच क्रमाद्
दद्यात्तेन भवेत्समानभुजकं कुंडं तु पंचास्रकं ॥ ७२ ॥

इष्टं यच्चतुरस्रकं भवति तन्मध्यस्य सूत्रं लव-
द्वंद्वेनाथ लवस्य चाधेलवतः संवध्य वृत्तं चरेत् ।
कृत्वांशान्मुनिसंमितात्तदधि सत्सूत्राणि सप्त क्रमाद्
दद्यात्तेन मनोहरं समभुजं सप्तास्रकुंडं भवेत् ॥ ७३ ॥

after which the copyist has inadvertently put the colophon of *Śaṅkara Bhaṭṭa's* commentary: इति श्रीमन्मीमांसकभट्टनीलकंठात्मजभट्टशंकरकृतौ पितृ[कृत]-कुंडोद्योतविवृतिः कुंडभास्कराख्या समाप्तिमफाणीत् ॥

For another verse (श्रीमीमांसकभट्टशंकरतनूजन्मा॰) inserted by one of the commentaries before these two additional verses, see no. 3164.

[H. T. Colebrooke.]

3163.

2667 a. Foll. 40 (two of which, 15 and 30, are wanting); size 11 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 8–16 lines in a page.

Kuṇḍabhāskara, a commentary (*vivṛiti*) on *Nīlakaṇṭha's Kuṇḍoddyota,* by his son *Śaṅkara Bhaṭṭa;* with the text of the original treatise in the middle of the page.

It begins:

यतः सर्वं विश्वं भजति जनिसत्तालयमिदं
य आत्मा सर्वेषां स्थिरचरजडानामपि विभुः ।
तमेतं भास्वंतं विधिहरिमहेशानवपुषं
नमस्यामः कामं परमकमनीयं सुकृतिनां ॥ १ ॥

तमो[ऽ]ज्ञानप्रहर्तारं कर्तारं श्रुतिसंविदः ।
आनंदामृतदातारं सवितारं भजामहे ॥ २ ॥
श्रीभट्टनीलकंठं पितरं परिचिंत्य शंकरः काश्यां ।
पितृकृतकुंडोद्योतं व्याचष्टे मूलमालोच्य ॥ ३ ॥

श्रीभास्करतेजउपासनारूपं मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थमनुषंगतो व्याख्यातृश्रोतृप्रतिपत्तये च ग्रंथे निबध्नाति । देवर्षिरक्षसां समूहानामवाङ्मनसगोचरं वाङ्मनसयोरविषयं । यतो वाचो निवर्तंते अप्राप्य मनसा सहेति श्रुतेः । प्रत्यक्षमपि तद्धाम श्रीभास्कराख्यं तेजः सर्वदा त्रिकालं समुपास्महे चिंतयामहे । वाङ्मनसविषयत्वप्रत्यक्षत्वयोर्विरोधे ऽपिशब्दः । तत्परिहारस्तु निर्गुणत्वसगुणत्वाभ्यां विधेयः ॥ १ ॥

In this copy the original text is made to end with the following verse (only the first half of which is, however, commented upon):

द्वित्रिवेदांगुलोत्सेधं सैकतं दर्पणोन्नतं ।
कुंडोद्योतममुं भट्टनीलकंठो व्यचीकरत् ॥ ७० ॥

The commentary then proceeds: अथ प्रसंगात्पंचास्रसप्तास्रे उच्येते । एकांशस्येति ॥ ॰

It ends: इदमुदाहृतं विज्ञानललिते ।

दशमांशं बहिर्न्यस्य कृत्वा वृत्तमिह भ्रमात् ।
भक्त्वा क्षेत्रं चतुःषष्ट्या तद्भागैस्त्रिंशता त्रिभिः ॥
संमाय सूत्रं तादृक्षात्सप्तास्रं सूत्रसप्तकात् ।
अभिचारोपशांत्यर्थे होमे कुंडमिदं स्मृतमिति ॥

इति श्रीमन्मीमांसकभट्टनीलकंठात्मजभट्टशंकरकृता पितृकृतकुंडोद्योतविवृतिः कुंडभास्कराख्या समाप्तिमगमत् ॥

A few diagrams are given in illustration of the text.

[H. T. Colebrooke.]

3164.

610 a. Foll. 19; size 16 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 13 lines in a page.

Kuṇḍoddyotadarśana, a second (and later) commentary, by *Śaṅkara Bhaṭṭa,* on his father's *Kuṇḍoddyota;* composed, at Benares, in 1671 A.D.

The original treatise is given in full along with the commentary.

It begins:

यतः सर्वं विश्वं भजति जनिसत्त्वालयमिदं° ॥ १ ॥
तमो[ऽ]ज्ञानप्रहर्तारं कर्तारं द्युतिसंविदः । ° ॥ २ ॥
ध्यायंति यत्पदांभोजमपहत्यै भवांबुधेः ।
योगिनः संयतात्मानस्तं नमामि रघूद्वहम् ॥ ३ ॥
श्रीनीलकंठपितरं परिचिंत्य काश्यां
वर्षे गजद्वि(also B; ?द्वय)हयैकयुते महार्घ्ये ।
व्याख्या कृता सगणितं सफलं च कुंडो-
द्योते मया पितृकृते किल भास्कराख्या ॥ ४ ॥
गणितं ये न जानंति न जानंति च तां तु ये ।
तेषां ज्ञानाय कुर्वे ऽहं कुंडोद्योतस्य दर्शनं ॥ ५ ॥

श्रीभास्करतेजउपासनारूपं मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थमनुषंगतो व्याख्यातृश्रोतृप्रतिपत्तये च ग्रंथे निबध्नात्यनुष्टुभमविपुलया देवर्षीति ॥ तत्सूर्याख्यं धाम तेजः सर्वदा रात्रिंदिवं उपास्महे चिंतयामहे ॥ कीदृशं । प्रत्यक्षमपि देवर्षिरक्षसां संघाः समूहास्तेषामवाङ्मनसगोचरं । वाङ्मनसयोरविषयमित्यर्थः । यतो वाचो निवर्तंते अप्राप्य मनसा सहेति श्रुतेः । वाङ्मनसाविषयत्वप्रत्यक्षत्वविरोधे ऽपिशब्दः । यद्वा । अपिशब्दस्य देवर्षिरक्षःसंघानामपीत्यत्रान्वयः । विरोधपरिहारस्तु निर्गुणत्वसगुणत्वाभ्यां विधेयः ॥ १ ॥

As here commented upon, the text ends thus:

कुंडाभावे स्थंडिलं° ।
द्वित्रिवेदांगुलोत्सेधं° ॥ ६५ ॥
प्रकाशकं हि सर्वेषां विलोचनमनोहरं ।
कुंडोद्योतममुं भट्टनीलकंठो व्यचीकरत् ॥ ६६ ॥

अथालंकारशार्दूलविक्रीडितेनाह ।

श्रीमीमांसकभट्टशंकरतनूजन्मा नृसिंहानुजः
कुंडोद्योतमचीकरत्सुविततं श्रीनीलकंठः कृती ।
तं दृष्ट्वा विबुधाः प्रहृष्टमनसः कुर्वंतु सन्मंडपे
कुंडे संगणकास्तथा च सुहृदः शार्दूलविक्रीडितम् ॥ ६७ ॥

Without commenting on this last verse, the commentator then proceeds to explain the two additional verses: अत्र प्रसंगान्मूलानुक्ते ऽपि क्वचिदुपयुक्ते पंचास्रसप्तास्रे शार्दूलविक्रीडिताभ्यामुच्येते । तत्रादौ पंचास्रं । एकांशस्य ° ॥

The commentary ends:

इह पंडितदुर्विगाहशास्त्रे यदलेखि स्वधिया मया तु किंचित् ।
अवलंबनमेकमेव तस्मिन् मम गंगायुतनीलकंठपादौ ॥

इति श्रीमन्मीमांसकभट्टनीलकंठात्मजभट्टशंकरविरचितं कुंडोद्योतदर्शनं समाप्तिमफाणीत् ॥

The following is a list of authorities quoted by the commentator: *Āmnāyarahasya, Kātyāyana, Kāmika, Kuṇḍaratnākara, Kuṇḍalakshmavivṛiti, Kriyāsāra, Trailokyasāra, Pañcarātra, Piṅgalāmata, Baudhāyana, Bhavishyapurāṇa, Bhāskarācārya, Madanaratna* by *Nārada, Matsyokti* (i.e. *Matsyapurāṇa*), *Rāghava, Rāmavājapeyin, Liṅgapurāṇa, Vaśishṭhasaṃhitā, Vāyavīyasaṃhitā, Vijñānalalita, Śāradātilaka* (most frequently quoted), *Śulba, Śrīdharācārya, Siddhāntaśekhara, Sūtasaṃhitā, Skandapurāṇa, Hayagrīvapañcarātra, Hemādri.*

Śaṅkara Bhaṭṭa was himself the author of an independent work on the same subject, entitled *Kuṇḍārka*, which was commented upon by *Raghuvīra*, son of *Viṭṭhala*, of the *Kṛishṇātri* family (cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 121).

[H. T. COLEBROOKE.]

3165.

1810. Foll. 31 (two of which, 16 and 17, are lost); size 9 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Śaṅkara Bhaṭṭa's Kuṇḍoddyotadarśana, with the original text of *Nīlakaṇṭha's Kuṇḍoddyota* between the commentary.

[H. T. COLEBROOKE.]

3166.

617b. Foll. 47; size $9\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1802 A.D.; eight lines in a page.

Kuṇḍoddyotadarśana, with the original text in the middle of the page.

[H. T. COLEBROOKE.]

3167.

2720. Foll. 123 (with a supplementary leaf to fol. 33, while fol. 96 is wanting); size 7½ in. by 4¾ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1761 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Kuṇḍakalpalatā, a digest of directions regarding the preparation of sacrificial fire-places, compiled by *Dhuṇḍhirāja* (ab. 1560–70 A.D.), son of *Purushottama*, grandson of *Rāmakṛishṇa*, and pupil of *Rāma Paṇḍita* and *Nanda Paṇḍita*.

It begins: कुंडकल्पलता लिख्यते ॥

सिंधुरवदनं कदनं सर्वस्या संकल्पकल्पवृक्षे(?) ।
निगमसमक्षं भजेद्गणाध्यक्षम्(? ०मुरूशमक्ष० MS.) ॥
गुरुस्थानप्रदानाय(?) समुन्नतकरद्वयं ।
ऋद्धिसिद्धिद्वयोपेतं वंदे श्रीगणनायकं ॥ २ ॥
लंबोदरं विघ्नविघातदक्षं
त्र्यक्षं समक्षं सकलश्रुतानां ।
मद्वालिपिंडैः परिपूर्णगंडं
श्रीवक्रतुंडं विभुमानतो ऽस्मि ॥ ३ ॥
घननीलमुदारकौस्तुभांकजननीचित्तसरोजसद्मं ।
अवनीतलरिंगणं सदा तं नवं नीतिग्रहिलं(?नवनीत०)
[शिशुं भजामः ॥ ४ ॥
सरस्वतीमुखांभोज(०जं)नखकोटिविनादिकः(!) ।
वीणावाणीपटुत्वं मे दिशत्वस्मिन्समुद्यमे ॥ ५ ॥
अष्टादशापि नृत्यंति विद्या यद्गरनाग्रतः(?यद्गद०) ।
धर्माधिकारिणं रामपंडितं तं गुरुं भजे ॥ ६ ॥
तत्तनयं विदितनयं गुरुकृतविनयं गुणैकसंनिलयं ।
शत्रुविसृष्टापनयं वंदे श्रीनंदपंडितं सदयं ॥ ७ ॥
शैवान्वये भूत्सुकृतैकसिंधुः
परोपकारे जगदेकबंधुः ।
श्रीरामकृष्णस्त्रिपुरारिभक्तो
यः सर्वदा वैदिकमार्गसक्तः ॥ ८ ॥
तत्पुत्रः पुरुषोत्तमः समभवत्काव्यप्रबंधादिकृत्
तर्कोद्रेकमतिः श्रुतिस्मृतिवचोवीचीषु वाचस्पतिः ।
श्रीकंठांघ्रिसरोजसक्तहृदयः शैवान्वयांभोरुहो-
द्बोधोद्भेमुरतीत[वाक् ? worn]पयमतिर्विद्वद्वरोग्र-
[ग्रणीः(? विद्वद्वरेष्वग्रणीः) ॥ ९ ॥
विचार्य विविधान् ग्रंथान् धुं(ढुं)ढिराजस्तदात्मजः ।
कुंडकल्पलतामेतां कुरुते गुणितुष्टये ॥

इह खलु श्रौतस्मार्तेष्वग्निषु साध्येषु कर्मसु अग्न्यायतनस्यावश्यकतया तन्निर्णयो ऽवश्यापेक्षणीयस्तत्र श्रौताग्न्यायतननिर्णयाय तत्तच्छाखासु प्रतिनियतान्येव शुल्बसूत्राणि तत्तद्भाष्याणि च प्रवृत्तानि । स्मार्ताग्न्यायतनानि तु कुंडस्थंडिलादिरूपेणानेकविधानि तन्निर्णयाय नानाविधस्मृतिसंहितापुराणागमादीनि प्रवृत्तानि परस्परं विप्रतिपन्नानि दृश्यंते । तदेकवाक्यतार्थं चानेके ग्रंथकाराः प्रवृत्तास्तेषामपि परस्परं विसंवादो ऽतस्तन्मतानां समूलत्वोद्भावनेन तत्त्वनिर्णयायास्माकमुद्यमः । ०

Besides *Purāṇas*, the following works and authors are quoted: *Aparājitapṛicchā*, foll. 44*a*, 46*b*, 52*a*; *Kapilapañcarātra*, foll. 7*a*, 8*b*, 9*b*, 13*a*, 42*b*; *Kātyāyana*, as the author of the *Śulbapariśishta*, fol. 31*a*, and of the *mahā-Kapilapañcarātra*, fol. 22*b*; *Kādimata*, fol. 17*b*; *Kālottara*, fol. 115*b*; *Kuṇḍaratnākara*, fol. 44*b*; *Kriyāsāra*, often; *Gaṇeśavimarśinī*, foll. 33*b*, 102*b*; *Gautamīyatantra*, foll. 9*a*, 26*a*, 27*b*, etc.; *Trailokyasāra*, fol. 26*b*; *Piṅgalāmata*, foll. 40*a*, 42*b*, 45*b*, 46*a*, 120*b*; *Pratishṭhāsārasaṃgraha*, foll. 6*a*, 32*a*; *Prapañcasāra*, fol. 102*b*; *Prayogasāra*, foll. 102*b*, 113*a*; *Bahvṛicagṛihya*, fol. 121*a*; *Bahvṛicapariśishṭa*, fol. 52*a*; *Baudhāyanamata*, fol. 122*a*; *Mantramuktāvalī*, foll. 31*b*, 42*a*, 46*a*, 47*b*, 53*a*; *Maya*, foll. 21*a*, 26*b*; *Mohaśūrottara*, foll. 103*a*, 109*a*; *Yoginīhṛidaya*, fol. 102*b*; *Rāmavājapeyin*, fol. 3*b*, 6*a*; *Rudrayāmala*, fol. 101*b*; *Lakshaṇasaṃgraha*, fol. 108*a*; *Vaśishṭhasaṃhitā*, foll. 22*a*, 33*b*, 120*a*; *Vāyavīyasaṃhitā*, foll. 4*b*, 108*a*, 120*a*, 123*a*; *Vāstuśāstra*, foll. 19*a*, 40*a*, 41*a*, etc.; *Vijñānalalita*, foll. 25*a*, 98*b*; *Śāradātilaka* or simply *Śāradā*, often; *Śulba*, foll. 19*b*, 21*b* = *Śulbapariśishṭa*, foll. 18*b*, 31*a*, or *Śulbasūtra*, fol. 22*b*, or *Śulbakārikā*, fol. 30*b*(?); *Sārasaṃgraha*, fol. 48*a*; *Sārasvata(tantra?)*, fol. 102*b*; *Siddhāntaśekhara*, foll. 5*b*, 8*a*, 9*b*, 13*a*, 15*b*; *Sūtasaṃhitā*, foll. 120*a*, 122*a*; *Somaśambhu*, foll. 13*b*, 42*b*, 43*b*, 54*b*, 60*b*, 108*a*; *Svāyambhuva*, fol. 112*a*; *Hayaśīrshapañcarātra*, foll. 9*a*, 15*b*, 16*a*, 17*a*, 31*b*, 32*b*; *Hemādri*, foll. 33*a*, 36*b*.

It ends : संहितायामपि ।

पलाशपत्रे निश्छिद्रे रुचिरे सुक्सुवौ मुने ।
विदध्यादाश्वत्थपत्रे संक्षिप्ते होमकर्मणीति ॥
शैवेन ढुंढिराजेन पुरुषोत्तमसूनुना ।
तोषाय विदुषामेषा कुंडकल्पलता कृता ॥
विज्ञापना तु क्रियते मयेयं
बुधान्समस्तांल्लिखनं मदीयं ।
मात्सर्यमुत्सार्य विवेचनीयं
कश्चिद्गुणश्चेत्परिशीलनीयं ॥

इति कुंडकल्पलता समाप्ता ॥

सं १७७८ खरसंवत्सरे कार्त्तिककृष्ण ६ सोमे आर्द्रानक्षत्रे शंकरशुक्लेन लिखितमिदं पुस्तकं स्वार्थं परार्थं च ॥

[MACK. COLL.]

3168.

1274 a. Foll. 17; size 13 in. by 4½ in.; indifferent, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Krishipaddhati, a manual of agriculture, ascribed to *Parāśara.*

It begins:

जयति पराशरनामा मुनिवरः कृषिकर्माणि यो वेद ।
कृषिकालस्य तत्त्वज्ञा वसुधां फलयन्ति सर्वरत्नानि ॥
चतुरो वेदान् यो ब्रूयाद् ब्रवीति कृपणं वचः ।
अलक्ष्म्या गृह्यते सो ऽपि प्रार्थनालाघवान्वितः ॥
एक एव नरः कृष्यां प्रार्थको नैव जायते ।
कृष्यान्वितो हि लोके ऽस्मिन् भूयादपि च भूपतिः ॥
सुवर्णमणिमाणिक्यवसनैरपि पूजितः ।
तथापि प्रार्थयत्येव कृषकान् भक्ततृष्णया ॥
हस्ते कण्ठे च कर्णे च सुवर्णं विद्यते यदि ।
उपवासस्तथापि स्यादन्नाभावेन देहिनां ॥
अन्नं प्राणा बलं चान्नमन्नं प्राणस्य धारणं ।
देवासुरमनुष्याश्च सर्वे चान्नोपजीविनः ॥
अन्नं हि धान्यसंजातं धान्यं कृष्या विना न च ।
तस्मात्सर्वं परित्यज्य कृषिं यत्नेन कारयेत् ॥
कृषिर्धन्या कृषिर्मेध्या जन्तूनां जीवनं कृषिः ।
हिंसादिदोषयुक्तो ऽपि मुच्यते ऽतिथिपूजनात् ॥
तेनार्चितं जगत्सर्वमतिथिर्येन पूजितः ।
अतिथिः पूजितो येन स एव पुरुषोत्तमः ॥
वृष्टिमूला कृषिः सर्वा वृष्टिमूलं हि जीवनं ।
तस्मादादौ प्रयत्नेन वृष्टिज्ञानं समाचरेत् ॥
ततो वत्सरराजानौ मन्त्रिणं मेघमेव च ।
आढकं सलिलस्यापि वृष्टिं ज्ञानेन साधयेत् ॥

अथ राजानयनं ।

शाकस्तु त्रिगुणं कृत्वा त्रियुतं मुनिनाहरेत् ।
भागशिष्टो नृपो ज्ञेयो नृपान्मन्त्री चतुर्थकः ॥

तथा च । राजा मन्त्री जलस्वामी शस्याधिपतयस्तथा ।
वर्षेशो मेघनाथश्च मासनाथो दिनाधिपः ॥

राजफलं । चिचितार्के नृपे वृष्टिर्वृष्टिरुग्रा निशापतौ ।
वृष्टिर्मन्दा सदा भौमे चन्द्रजे वृष्टिरुत्तमा ॥
सुरेज्ये शोभना वृष्टिर्भार्गवे वृष्टिरुत्तमा ।
पृथिवी धूलिसंपूर्णा वृष्टिहीना शनौ नृपे ॥

चक्षुर्विशेषफलमाह । ०

Cf. Aufrecht, Cat. of Trinity Coll. MSS., p. 25; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 179.

अथ माघे वृष्टिज्ञानं fol. 3*b*; अथ फाल्गुनवृष्टिज्ञानं fol. 4, etc.; अथ कृष्यवेक्षणं fol. 7*b*; अथ वाहनविधानं ib.; अथ गोपर्वैकथनं fol. 8*b*; अथ हलप्रशारणं fol. 9*b*; अथ वीजस्थापनं fol. 11*b*; अथ वीजवापविधिः fol. 12; अथ जलरक्षणं fol. 14; अथ मार्गे मुष्टिग्रहणं fol. 15, etc.; अथ धान्यस्थापनं fol. 17.

It ends:

वृहत्सुधान्यं कुरुते समर्थ्यं
जघन्यधिष्ण्याभ्युदितो महार्घ्यं ।
समेषु धिष्ण्येषु समं हिमांशुर्
वदन्त्यसंदिग्धमिदं महान्तः ॥
संक्रान्तिभ्यक्षं तिथिवारयुक्तं
द्रव्याक्षरं रामहृतसमस्तं ।
एके समर्घ्यं समताद्वितीये
शून्ये महार्घ्यं मुनयो वदन्ति ॥

इति पराशरमुनिकृता कृषिपद्धतिः समाप्ता ॥ लिखितं श्रीकृष्णमोहनशर्मणा ॥

[H. T. COLEBROOKE.]